

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin
České dějiny

Dizertační práce

Vojtěch Bažant

***Představy o počátcích národů v historické kultuře
14. a 15. století***

***The notions about the origins of nations in 14th and 15th
century historical culture***

Vedoucí práce prof. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.
2020

Prohlašuji, že jsem dizertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V České Lípě dne 23. 4. 2020

Vojtěch Bažant

Poděkování

Za neutuchající trpělivost a podporu děkuji Martinovi Nejedlému, školiteli této práce a příteli, který mně stejně jako mnoha dalším ukázal na začátku studia neohraničené možnosti zkoumání středověké kultury a poučil mě, že středověké texty jsou plnohodnotná literatura. Díky Martinovi, jeho kolegům a studentům jsem dostal příležitost spolupracovat s badateli Centra medievistických studií AV ČR a UK a později tamtéž i pracovat. Vděčím též medievistům sdruženým v Centru pro studium středověku FF UK, na jehož chodu jsem měl příležitost se podílet.

Mnozí kolegové a kolegyně se stali mými přáteli a významně ovlivnili to, jakým způsobem se dívám na středověké texty a na svět kolem sebe. Jmenovat musím Pavlínu Cermanovou, Dušana Coufala, Honzu Čermáka, Honzu Dienstbiera, Lucku Doležalovou, Kubu Jauerniga, Jěňu Kremera, Martina Nodla, Bobana Novotného, Pavla Soukupa, Jiřího Starého, Jardu Svátka, Vaška Žůrka. Za mnohé vděčím též Petru Sommerovi a Františku Šmahelovi. Při psaní této práce mi pomohli též David Kalhous, Karel Komárek, Kuba Sichálek, Jana Zachová, a zvláště děkuji Matoušovi Jaluškovi, Věře Soukupové a Matoušovi Turkovi, díky nimž jsem leccos pochopil, a Balázsovi Nagyovi, který mi zprostředkoval prostředí maďarské medievistiky a vždy mě vřele hostil v Budapešti. Poděkování si zaslouží rovněž hungaristé působící na Filozofické fakultě, Andrea Balázs, Evžen Gál a Jiří Januška, kteří jsou mými učiteli i přáteli.

Díky Martinovi, bez jehož kamarádství a nadhledu by tahle práce a vůbec všechno vypadalo úplně jinak.

Díky celé rodině za podporu a Štěpánovi za některé poučenější vhledy do teoretických problémů.

Díky Olince, že to celé přečetla a vydržela a že já jsem to taky vydržel, a omlouvám se Hynkovi, že jsem měl „moc práce“.

Abstrakt

V této dizertační práci je provedena analýza vyprávěcích struktur v historiografických textech o českých a o uherských dějinách, které byly vytvořeny nebo čteny a adaptovány ve 14. a 15. století. Zkoumána jsou vyprávění o počátcích národů, tedy příběhy o babylonském zmatení řeči, o hledání země a jejím přebudování na vlast, o ustavování nové společnosti a o christianizaci daného kmene či národa. Jednotlivá středověká historiografická díla jsou pojímána jako literární díla, nikoliv jako prameny rekonstrukcí historických událostí či kontextů vzniku jednotlivých kronik. V tomto smyslu práce zkoumá jednotlivé narativní motivy a především celky; dílčí prvky jsou interpretovány ve vztahu k celkové struktuře vyprávění a ke kronikám a historiím se přistupuje jako ke smysluplným příběhům a stylizovaným vyprávěním těchto příběhů. Diskurzy o českých a o uherských dějinách nejsou interpretovány vývojově; jednotlivé texty jsou vykládány jako autorské produkty založené na narativních motivacích, žánrových vlivech a literárních kontextech.

Klíčová slova

Středověká historiografie; 14. století; 15. století; diachronní naratologie; české dějiny; uherské dějiny; narativy o počátcích národa

Abstract

The thesis offers an analysis of narrative structures in medieval historiography about Czech and Hungarian history, more specifically in historiography either created or read and rewritten in the 14th and the 15th century. The research is focused on a variety of narratives of the origins of nations, i.e. on stories retelling the Confusion of Tongues, the search for land and the building of a homeland, the establishment of a new society and, finally, the Christianisation of the tribe or people. Individual medieval historical works are treated as literary narratives, not as sources to be exploited for a reconstruction of historical events or of the context in which the chronicles in question were created. In this scope, the thesis examines individual narrative motifs as well as the entirety of the narrative; motifs are interpreted in their relation to the whole narrative while the chronicles and histories are approached as both meaningful stories and stylized narrations of these. The discourses on Czech and Hungarian histories are not construed in developmental terms; individual historical texts are rather understood as auctorial works based on narrative motivations, genre influences and literary contexts.

Keywords

Medieval historiography; 14th century; 15th century; diachronic narratology; Czech history; Hungarian history; narratives on origin of nation

Obsah

1. Úvod	13
1.1 Vymezení tématu, prameny, metody.....	13
1.2 Analyzované texty.....	27
1.2.1 Kroniky Čechů a historie české	27
1.2.2 Kroniky a gesta Uhrů	38
2. Babylonské zmatení řeči	53
2.1 Počátky národů ve starozákonním diskurzu a příběh o stavbě babylonské věže ..	53
2.1.1 Babylonské zmatení a kroniky o českých dějinách	65
2.1.2 Babylonské zmatení a uherské kroniky	87
2.2 Závěr.....	103
3. Vyprávění o předkřesťanských dějinách a o christianizaci	107
3.1 Pohanské dějiny.....	108
3.1.1 Pohanské dějiny Čechů	108
3.1.2 Kronika Hunů	147
3.2 Zakládání křesťanského panství	182
3.2.1 Bořivoj a české knížectví.....	182
3.2.2 Druhý příchod Uhrů do Panonie	202
3.3 Závěr.....	228
4. Literární kontexty a adaptace příběhů o počátcích	237
4.1.1 Vyprávění o českých dějinách.....	237
4.1.2 Kroniky uherských zemí	261
4.2 Závěr.....	286
5. Závěr	291
6. Seznam zdrojů	305
6.1 Pramenná literatura.....	305
6.2 Sekundární literatura	314
6.3 Elektronické zdroje	348

1. Úvod

1.1 Vymezení tématu, prameny, metody

Středověká historiografie jako předmět historického bádání byla dlouho považována za pramen k rekonstrukci událostí popisovaných v análech, kronikách a historiích. Kriticky tak byla zkoumána věrohodnost těchto textů označovaná jako pramenná hodnota, což ve většině případů vedlo ke konstatování, že ta která kronika navzdory proklamacím pravdivosti vypráví nespolehlivě či zavádějícím způsobem, nebo dokonce lže. Zásadním zlomem ve výzkumu středověkého dějepisectví je obrat, při němž byly kroniky doceněny ne jako texty svědčící o historických událostech, nýbrž jako texty autoreferenční, totiž vypovídající o svých autorech, jejich názorech a o době či kontextech, v nichž vznikly. Reprezentativní a vlivnou prací v tomto smyslu byla práce Helmuta Beumanna o kronice Widukinda z Corvey, kterou interpretoval jako autorské dílo s ohledem na motivace, politické zázemí a literární kvality textu.¹

Tento obrat ve studiu středověké historiografie otevřel cestu v podstatě všem dnes realizovaným přístupům. Nejzjevnější změna nastala při vyhodnocování historických falz, která přestala být vnímána s ohledem na pravdivostní hodnotu tedy jako podvody, nýbrž opět jako artefakty svébytné pramenné hodnoty – jako produkty konkrétních motivací a potřeb, ale i jako historické výklady. Paměťová studia již delší dobu upozorňují na specifické kognitivní procesy při organizaci světa v předmoderních společnostech. Jako hraniční jsou v tomto smyslu dnes vnímány středověké kultury, respektive jejich literatury před vynálezem či spíše dominantním uplatněním knihtisku.² Především však začali medievisté zcela běžně věnovat pozornost autoreferenčním historiografiím s důrazem na legitimizační a apologetické funkce, ať už ve smyslu politickém, či identitárním.³ S rozvojem paměťových studií se pojilo také konstituující se studium nacionalismu včetně diachronní kritiky tradic.⁴ Historiografie v těchto teoretických a

---

¹ Helmut Beumann, *Widukind von Korvey. Untersuchungen zur Geschichtsschreibung und Ideengeschichte des 10. Jahrhunderts*, Weimar 1950.

² Walter Ong, *Technologizace slova. Mluvená a psaná řeč*, Praha 2006.

³ *Historiography and Identity 1, Ancient and Early Christian Narratives of Community*, edd. Walter Pohl – Veronika Wieser, Turnhout 2019. Z perspektivy studia medievalismu Patrick Geary, *The Myth of Nations. The Medieval Origin of Europe*, Princeton, N.J., 2002. Hans-Werner Goetz, *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewußtsein im hohen Mittelalter*, Berlin 1999; Norbert Kersken, *Geschichtsschreibung im Europa der „nationes“*. *Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellungen im Mittelalter*, Köln 1995; Bernard Guenée, *Politique et Histoire au Moyen Âge*, Paris 1981.

⁴ *Les lieux de mémoire* 1–3, ed. Pierre Nora, Paris 1984–1992 (celkem 7 svazků); Jan Assmann, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001 (původně 1992); Benedict Anderson, *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*, Praha 2008

metodických podmínkách začala být vnímána jako politický nástroj a zároveň jako platforma ideologických konstrukcí.⁵

Rozpoznání těchto kvalit historiografického textu vedlo mezi historiky konečně také k zohledňování literárních kvalit historických vyprávění. V souvislosti s tzv. obratem k jazyku (i v českém diskurzu *linguistic turn*) přestal být text nahlížen jako zrcadlo skutečnosti, nýbrž jako tvůrčí dílo, které naopak skutečnost a svět spoluvytváří. Vychází se tak z teze, že jazyk formuje lidské poznání a mimo něj v podstatě žádná skutečnost neexistuje. Diskurz už pak není jen pouhá textová tradice, nýbrž formativní element, s jehož pomocí nejen autor, ale i jeho čtenáři vytváří své představy a interpretují svět svých zkušeností.⁶ Takové pojetí je funkční jak v případě beletrie, tak literatury faktu, a samozřejmě i moderní odborné literatury. V případě moderního dějepisectví, jehož vědecký charakter je specifický i ve vztahu k dalším humanitním a společenským vědám, doložil tropologickou analýzou jeho rétorickou a vyprávěcí podobu zejména Hayden White.⁷ V medievistice a ve studiu raně novověké humanistické literatury se přitom často realizovaly přístupy navazující na kritické reflexe obratu k jazyku, v nichž se literární rozměry textů propojovaly se společenskou realitou a kulturními praktikami.⁸ Podobně postupovala též řada literárních vědců, jejichž metody označil Stephen Greenblatt jako *New Historicism*. Zároveň se ale pod „nový historismus“ vešla mnohem širší škála kulturně dějinných přístupů spojených s poststrukturalismem a postmodernou.⁹

Obrat k jazyku se projevil jak v obecném nahlížení na jazykový a literární rozměr dějepisectví, tak v dílčích otázkách studia dějepisectví; zkoumaly se role latinského a vernakulárního dějepisectví, funkce poezie v historiografii, žánrové otázky a vazby na další diskurzy epických vyprávění.¹⁰ Pro tuto dizertační práci je ale podstatná především

---

(původně 1984); Ernest Gellner, *Nation and Nationalism*, Ithaca 1983; *The Invention of Tradition*, edd. Eric Hobsbawm – Terence Ranger, Cambridge 1983; Colette Beaune, *Naissance de la nation France*, Paris 1985; František Šmahel, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000 (původně 1972).

⁵ Srov. např. kontinuity papežské a císařské moci postulované Martinem z Opavy. Heike Johanna Mierau, *Die lateinischen Papst-Kaiser-Chroniken des Spätmittelalters*, in: *Handbuch Chroniken des Mittelalters*, edd. Gerhard Wolf – Norbert H. Ott, Berlin 2016, s. 105–127.

⁶ Jazyk, respektive deklarativní, nařizující, slibující, ale i reprezentativní a expresivní *řečové akty* dokonce realitu vytvářejí. John Langshaw Austin, *How to Do Things with Words*, Cambridge 1962.

⁷ Hayden White, *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*, Brno 2011. Srov. též Jan Horský, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, Praha 2009.

⁸ Gabrielle Spiegel, *The Past as Text. The Theory and Practice of Medieval Historiography*, Baltimore 1997; *New directions in historical writing after the linguistic turn*, ed. Gabrielle Spiegel, New York 2005.

⁹ *Nový historismus / New Historicism*, ed. Jonathan Bolton, Brno 2007.

¹⁰ Gabrielle Spiegel, *Romancing the Past. The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth-Century France*, Berkeley – Los Angeles 1993; Cynthia Jane Brown, *The Shaping of History and Poetry in Late Medieval France*, Birmingham 1985; Christina Shuttleworth Kraus, *The Limits of Historiography. Genre and Narrative*

Whiteova teze o tom, že historie jsou smysluplné narativy. Tedy nejen pouze díla vzniklá s konkrétními motivacemi a záměry, nýbrž ucelená vyprávění systematicky pracující s vyprávěcími nástroji, strukturující informace a reinterpetující diskurzivní motivy nikoliv pouze s ohledem na kontexty vzniku, nýbrž do značné míry právě na základě zvolené podoby narativu. Takovým způsobem například inovativně interpretoval Walter Goffart historická díla Jordana, Řehoře z Tours, Bedy a Paula Diacona.¹¹ Lingvistická kritika se úzce dotýká také společenské kontextualizace dějepisných děl. Rekonstrukce kontextů a autorských motivací jsou totiž ve středověké a předmoderní historiografii mnohdy založeny pouze na tom, co sděluje sám text, a tyto kontexty proto nutně musíme primárně vnímat jako součást textu, tedy ne mimotextové skutečnosti, nýbrž to, co nám autorské dílo říká a chce říkat. I taková vyprávěcí stylizace ovšem může vypovídat o společenských kontextech.¹²

Studia středověké historiografie se samozřejmě dotýkají obecné badatelské trendy realizované mezi medievisty. Asi nejvýraznějším rysem současného výzkumu je obrat k rukopisné kultuře a studiu textů z perspektivy jejich nestabilního dochování, neustálých proměn a adaptací. Oproti klasickému filologickému studiu rukopisů, jehož základním cílem je rekonstrukce archetypu textu, se „nová filologie“ zaměřuje právě na dochované rukopisy jako svébytné artefakty vytvořené v konkrétních podmínkách.¹³ Se studiem podoby dochovaných rukopisů, souvisí též analýzy celých kodexů, v nichž se texty dochovaly. V řadě případů totiž kodexy nebo jejich části vytvářejí smysluplné celky a staví texty do specifických čtenářských kontextů.¹⁴ Takovým způsobem jsou zkoumány například tzv. historické sborníky nebo kodexy, jejichž jsou historiografie součástí spolu

---

in *Ancient Historical Texts*, Leiden-Boston 1999; Howard W. Scott, *Historical Figuration: Poetics, Historiography, and New Genre Studies*, *Literature Compass* 3, 2006, č. 5, s. 1124–1149.

¹¹ Walter Goffart, *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*, Princeton 1988.

¹² Gabrielle Spiegel, *The Past as Text*, passim.

¹³ *The Medieval Manuscript Book. Cultural Approaches*, edd. Michael Johnston – Michael van Dussen, Cambridge 2015. Dříve například Carlile Macartney detailně analyzoval motivické změny v jednotlivých kronikách s cílem rekonstruovat stemma a doložit podobu archetypu. Dílčí studie k uherským kronikám srov. Carlile Macartney, *Studies on Early Hungarian and Pontic History*, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999.

¹⁴ Naposledy *Collecting, Organizing and Transmitting Knowledge: Miscellanies in Late Medieval Europe*, edd. Sabrina Corbellini – Giovanna Murano – Giacomo Signore, Turnhout 2018. Systematické opisování kroniky Martina z Opavy s konkrétními texty viz Vojtěch Bažant, *Patterns of Reception of the Chronicon pontificum et imperatorum by Martin of Opava in the Late Medieval Lands of the Crown of Bohemia*, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, v recenzním řízení.

s liturgickými, geografickými, nebo moralistními texty, ale i s krásnou literaturou nebo politickými pamflety.¹⁵

Opakovaně byly popsány složité sítě textových i kontextových vztahů a podmínek, v nichž nejenže vznikají středověké historiografie (a pochopitelně i jiné literatury), ale ve kterých rovněž nabývají podobu informace, s nimiž středověcí autoři pracovali a které prezentují ve vlastních textech.¹⁶ Přesto všechno se ale medievisté neustále vrací k tradiční kritice pramene spočívající především v rozpoznání textů jako pramenů a postihu rozsahu zásahu. S vidinou pramenné hodnoty textu stále neváháme hodnotit některá historická díla jako obyčejné kompiláty a stále často za hodnotné považujeme výběrově pasáže o historikově současnosti (se zvláštním důrazem na autopsii jako hlavní pramen), zatímco vyprávění o vzdálenější minulosti nebývá využíváno jako pramen.¹⁷ V této práci pojmám kroniky a dějepisná díla nikoliv jako prameny, tedy jako informační zdroje k zodpovězení badatelských otázek směřujících ke středověkým událostním dějinám, nýbrž jako textové artefakty určené k samostatné analýze a komparaci. Jinými slovy badatelské otázky se týkají toho, jak se ve středověku mluvilo o minulosti, a přímo podoby textů: dominantních literárních figur, postavení implicitního vypravěče a čtenáře, narativních strategií, diskurzivních a intertextových vztahů k dalším textům. Cílem tohoto výzkumu je tedy samotný narativ a jeho fungování. Nehodlám rozklíčovat autorské narativní strategie proto, aby tyto vyprávěcí texty mohly být využity jako prameny při historických rekonstrukcích nebo při psychologizujících úvahách o intencích a motivacích jednotlivých středověkých autorů.¹⁸ V této práci hodlám zkoumat středověké přístupy ke konceptualizaci dějin, kontinuit, a to ve vztahu k proklamovaným motivacím. Takový

---

¹⁵ Marie Bláhová, *Die mittelalterlichen Sammelhandschriften der lateinischen histoischen Texte in Böhmen*, Studie o rukopisech 29, 1992, s. 35–52. Kodikologické rozборы v poslední době Anna Kernbach, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období*, Brno 2010.

¹⁶ Např. Walter Pohl, *History in Fragments: Montecassino's politics of memory*, *Early Medieval Europe* 10, 2001, č. 3, s. 343–374; Hans-Werner Goetz, *Die Geschichtstheologie des Orosius*, Darmstadt 1980; Týž, *Das Geschichtsbild Ottos von Freising. Ein Beitrag zur historischen Vorstellungswelt und zur Geschichte des 12. Jahrhunderts*, Köln 1984.

¹⁷ Přehledně ke studiu středověké historiografie např. Justin Lake, *Current Approaches to Medieval Historiography*, *History Compass* 13, 2015, č. 3, s. 89–109.

¹⁸ Takovým způsobem usiluje číst „vyprávěcí prameny“ např. Dana Dvořáčková-Malá, *Angažované vyprávění: narativní strategie literárně-historických děl na přelomu 13. a 14. století*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20, 2017, č. 1, s. 23–38; Robert Antonín, *Das Herrscherbild in böhmischen narrativen Quellen des Hochmittelalters: zwischen Ideal und Bildungspraxis*, in: *Wege zur Bildung. Erziehung und Wissensvermittlung in Mitteleuropa im 13.–16. Jahrhundert*, edd. Robert Šimůnek–Uwe Tresp, Göttingen 2016 s. 13–42.

výzkum směřující k rozpoznání kvalit textu je základním předpokladem další práce s textem jako pramenem.

V následujících kapitolách budu zkoumat to, čemu se věnovalo již mnoho historiků především, z jejichž výzkumu mohu těžit. Interpretovat budu vyprávění o původu kmene a národa, o kultivaci země a vytváření vlasti, formování společnosti a konečně jejím křtu. Materiálový korpus sestává z kronik o českých a o uherských dějinách, vytvořených či čtených ve 14. a 15. století, které vyprávějí tyto příběhy. Věnovat se tedy budu postavě Bohema či Čecha, vyprávění o Libuši a Přemyslovi, dívčí válce, lucké válce a Bořivojovu křtu, a také o skytském původu Hunů a Uhrů a jejich příchodu do Panonie, o tažení a smrti krále Attily, o druhém příchodu do Panonie, o Gejzovi, sv. Štěpánovi a o zakládání Uherského království. Jak v případě českých, tak uherských vyprávění byly tyto příběhy o nejstarších dějinách zkoumány obvykle jako relikty předkřesťanské kultury vnímané jako autentické folklorní projevy,¹⁹ jako produkty politického názoru či ideologie propagované kronikářem, nebo jako konstrukce kolektivních identit, popřípadě se tyto aspekty prolínaly. Především ale odborný diskurz odděloval „mytické“ dějiny od historického líčení, přičemž zlom spočívá obvykle v christianizaci knížete. Zároveň badatelé většinou zkoumali jednotlivé motivy a příběhy izolovaně jako autorské výklady dílčích kulturních oblastí. Pokud byla tato vyprávění analyzována jako ucelený soubor, šlo o analýzy ideových koncepcí kronikářů, ovšem bez vazby na literární struktury.²⁰

V této práci se uvedenými příběhy budu zabývat jako integrální součástí kronikářských narativů. Záměrně se vyhýbám označení nejstarších dějin jako „mytických“. Replikoval bych tak stanoviska některých kronikářů (např. Kosmy), kteří označují vyprávění o předkřesťanských dějinách jako nespolehlivá. Přijetí takové perspektivy za svou vede

---

¹⁹ V tomto smyslu Dušan Třeštík, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke „Starým pověstem Českým“*, Praha 2003; Urbánek, Rudolf, *K české pověsti královské*, Časopis Společnosti přátel starožitností 23, 1915, s. 1–28, 49–68, 81–98; Časopis Společnosti přátel starožitností 24, 1916, s. 8–14, 49–65; Časopis Společnosti přátel starožitností 25, 1917, s. 4–23, 61–80, 89–102; Časopis Společnosti přátel starožitností 26, 1918, s. 10–47. Etnografické momenty ve svých studiích reflektuje v současnosti například György Szabados. Stále citovanými pracemi jsou v tomto ohledu János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, Irodalomtörténeti Közlemények 67, 1963, s. 446–476, a György Györffy, *Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok*, Budapest 1993.

²⁰ Martin Wihoda takto zkoumal Kosmovu koncepci královské moci napříč celou kronikou, viz Martin Wihoda, *První česká království*, Praha 2015. Jenő Szűcs zase takto zkoumal společenskou, politickou a historiografickou teorii Simona z Kézy. Jenő Szűcs, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, Századok 107, 1973, s. 569–643, 823–878, stručněji též Jenő Szűcs, *Theoretical Elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, in: Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians, edd. László Veszprémy – Frank Schaer, Budapest 1999, s. XXIX–CIV.

k tomu, že předkřesťanské dějiny čteme odděleně a ve vztahu k celku vyprávění diskontinuitně. V narativech středověkých historiografií se sice jedná o zlom, ten má ale funkci v celku vyprávění, proto má smysl pojímat vyprávění o předkřesťanských a křesťanských dějinách jako jeden celek.²¹ Tím míním, jakým způsobem vyprávění o nejstarších dějinách národa či země jednotliví autoři konfigurovali jako systematické vyprávění a jak se dílčí motivy a jejich realizace vztahuje ke koncepci jejich kronik. Zároveň mám na mysli rozměr kronikářského výkladu jako vyprávění příběhu s vnitřní logikou, dynamikou a vypravěčskými motivacemi, založeného na využívání vypravěčích nástrojů. Zatímco výzkumy se většinou soustředily na jednotlivé motivy a jejich proměny v čase,²² v této práci budu dílčí motivy vztahovat především k dalším motivům a vypravěčím konfiguracím uvnitř jednoho příběhu, tedy jednoho historiografického díla. Proto čtu výše zmíněné příběhy pospolu s narativem o babylonském zmatení řeči, který je často vnímán jako pouhé naplnění žánrových potřeb úplného příběhu od počátku. Stejným způsobem do analýzy zařazuji též líčení christianizace, které je v návaznosti na středověké texty obecně vnímáno jako začátek dějin a často oddělováno od „starých pověstí“. Křesťané knížete medievisté vnímají ostražitě jako málo důvěryhodný, hagiografický prvek. Intencí této práce je sledovat a analyzovat vztahy mezi jednotlivými motivy a příběhy a zkoumat kontinuity, s nimiž kronikáři pracovali a které konstruovali od vyprávění o babylonské věži až po vznik křesťanské společnosti.

Vedle vlastní hodnoty porozumění narativům středověkých kronik má smysl provádět jejich analýzu, protože tyto narativy byly v širokém smyslu reprodukovány v průběhu formování moderních národních identit, jak obecně na mezinárodním vzorku dokázal Patrick Geary.²³ Dílčí tvrzení středověkých kronikářů sehrála roli dokonce i v diplomatických jednáních²⁴ a celé kronikářské koncepce o zakládání panství a christianizaci se staly součástí učebnic dějepisu. Ve 30. letech 20. století byly

---

²¹ Na problém upozorňuje např. Lars Boje Mortensen, *The Status of "Mythical" past in Nordic Latin Historiography (c. 1170-1220)*, in: *Medieval Narratives Between History and Fiction. From the Centre to the Periphery of Europe, c. 1100-1400*, edd. Panagiotis Agapitos – Lars Boje Mortensen, Copenhagen 2012, s. 103–139.

²² Inovativně a reprezentativně v tomto smyslu František Graus, *Kněžna Libuše – od postavy báje k národnímu symbolu*, *Československý časopis historický* 17, 1969, č. 6, s. 817–844.

²³ Patrick Geary, *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton 2002. Srov. též např. přehledně k vypořádávání se s tradicí dvojího hunsko-maďarského příchodu do Panonie a ugrofinského původu Maďarů György Györffy, *The Original Landtaking of the Hungarians*, Budapest 1975.

²⁴ Obec Rusovce připadla po roce 1945 Československu mimo jiné na základě Anonymova tvrzení, že při příchodu Uhrů do Panonie tam žili Slované. Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians. A Critical and Analytical Guide*, Cambridge 1953, s. 70.

exploatovány jako doklady ve zpolitizované debatě o středověkém osídlení českých zemí.²⁵

Srovnávací perspektiva umožňuje postihnout charakteristiky toho kterého příběhu, vyzdvihnout specifické prvky vyprávění, ale zároveň ukázat na to, zda kronikáři navzdory žánrovým a koncepčním přístupům pracovali s vypravěčskými modely. Respektive je možné hledat, zda vůbec takové modely existují a případně jak fungují a s jakými vyprávěcími záměry je kronikáři používají. To platí jak o srovnání mezi jednotlivými kronikami o českých, respektive uherských dějinách, tak i o srovnání mezi oběma korpusy. Volba zkoumat právě tyto dva korpusy je arbitrární; jejich texty totiž nejsou genealogicky ani pramenně provázané a jedná se tak o dva nezávisle na sobě funkční diskurzy. Srovnání je ale založeno na jiných kritériích; vedle sebe dávám dva středoevropské diskurzy, v nichž se pracuje se strukturou *příchod obyvatel do země* → *vytváření kulturní krajiny a „vlasti“* → *ustanovení knížecí moci* → *utváření společnosti, hierarchií, zákonů* → *christianizace*. Do tohoto schématu by se dobře hodila rovněž polská historiografie, ale též rakouská, saská nebo bavorská, ale na jiné rovině i židovská historiografická tradice, dochovaná však teprve z mladší doby. Vzhledem k užitým postupům, totiž detailním analýzám vyprávění jednotlivých kronik, by ale práce takového rozsahu byla čtenářsky neúnosná. Aby totiž mohla celá práce následně vypovídat o historiografických diskurzích střední Evropy, musela by zahrnovat všechny takto funkční narativy. Srovnání dvou diskurzů ze všech středoevropských tak umožňuje v dostatečné míře zvažovat funkčnost historiografických modelů a vzájemně poukázat na samozřejmost či unikátnost, nebo jednoduše specifičnost motivů a vyprávěcích přístupů jak v jednotlivých kronikách, tak v celém diskurzu, a na podřízenost podoby narativu logice toho kterého vyprávění. Následná volba těchto dvou narativů byla z části motivována i subjektivním pocitem nízké míry reflexe diskurzu uherského středověkého dějepisectví v současné odborné literatuře o středověké historiografii produkované českými medievisty.

Podstatnou inspirací pro následující výzkum je naratologické zkoumání textu. Naratologie je od svých prvních teoretických reflexí spojena s medievistikou; zakladatel kostnické školy recepční estetiky, Hans Robert Jauss, se systematicky zabýval středověkými texty. Proměnlivost a nestabilita středověké literatury související s jejím

---

²⁵ Andrej Findor, *Začiatky národných dejín*, Bratislava 2011; Josef V. Šimák, *Středověká kolonisace v zemích českých*, Praha 1938.

rukopisným charakterem a nepříliš silnou rolí autora vně textu mu zjevně napomohla docenit roli čtenáře při realizaci významů obsažených v textu a plnění čtenářských očekáváníí.²⁶ I přes některé systematické a podařené medievistické projekty se naratologie věnovala především modernímu románu.²⁷ To se v poslední době výrazně mění a mezi medievisty se stále častěji objevuje tendence obracet se při interpretaci textů k naratologickým analýzám.²⁸ Postupná konsolidace medievistického naratologického bádání se systematicky soustřeďuje především na literaturu fikční. Přestože středověké historiografii se přiznávají rétorické i obecně literární kvality, stojí jakožto faktická literatura stranou naratologických analýz.²⁹ A to přesto, že dokonce i díla považovaná za zakladatelské texty moderního kritického dějepisectví dokážeme díky Haydenu Whiteovi číst jako žánrově zařaditelné vyprávěné příběhy.³⁰ Historiografii není třeba klasifikovat jednoznačně jako faktickou literaturu, nýbrž se jeví produktivnější vnímat ji jako literaturu pracující s prameny, které interpretuje a na základě jejich čtení tvoří vlastní nový text. Výsledkem není fikční literární dílo, nýbrž historický narativ organizovaný autorskými či vypravěčskými digresemi³¹ a řadou dalších narativních nástrojů. Literaturu z historiografie netvoří rétorická zdobnost líčení, nýbrž strukturní prvky propojující text a tvořící z něj smysluplný příběh.³²

Podstatnou roli má pak čtenář, jehož intelektuální výkon je pochopitelně nutný k tomu, aby v textu vznikl smysl.³³ V případě středověké literatury je za takového čtenáře často považována entita zrcadlící se v textu; trochu vulgárně považujeme někdy rytířské příběhy za díla určená dvorské společnosti a například komické žánry za díla určená

---

²⁶ Přehledně k recepční estetice *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*, ed. Miloš Sedmidubský, Bno 2001.

²⁷ *Historische Narratologie: Mediävistische Perspektiven*, edd. Harald Haferland – Mathias Meyer, Berlin 2010.

²⁸ Eva von Contzen, *Proč potřebujeme naratologii středověku. Manifest*, Česká literatura 67, 2019, s. 529–555. Původně 2014: *Why We Need a Medieval Narratology. A Manifesto*, Diegesis 3.2, dostupné on-line <<https://www.diegesis.uni-wuppertal.de/index.php/diegesis/article/view/170>> (navštíveno 24. 3. 2020).

²⁹ Takto se literárními kvalitami středověké uherské historiografie zabývali zejména Tibor Kardos, Tibor Klaniczay nebo Péter Kulcsár, přičemž důraz byl příznačně kladen na humanistické texty vznikající v blízkosti dvora Matyáše Korvína. Srov. např. Tibor Kardos, *Callimachus: Tanulmány Mátyás király államrezonjáról*, Budapest 1931; Týž, *Kálti Márk Képes Krónikája*, Budapest 1938; *Geschichtsbewusstsein und Geschichtsschreibung in der Renaissance*, edd. August Buck – Tibor Klaniczay – Katalin S. Németh, Leiden-Budapest 1989; Péter Kulcsár, *Humanista történetírók*, Budapest 1977.

³⁰ Hayden White, *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*, přel. Miroslav Kotásek, Brno 2011; Milan Řepa, *Poetika českého dějepisectví*, Brno 2006.

³¹ K povaze historika jako vypravěče a pojmu *histor* srov. Robert Scholes – Robert Kellogg, *Povaha vyprávění*, Brno 2002, s. 259–266.

³² Literárním rovinám středověkých vyprávění, a to včetně děl historických se ve svém bádání věnuje soustavně Martin Nejedlý. Naposledy Martin Nejedlý, *Pohledte do zrcadla! Čtyři příběhy o autorech a čtenářích pramenů pozdního středověku*, Praha 2016.

³³ Wolfgang Iser, *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*, München 1976.

měšťanům. V případě historiografie pak za takové čtenáře považujeme ty, o nichž se vypráví, nebo ty, jimž je dané dílo dedikováno. To se ostatně zakládá na analýzách rukopisného dochování a dalších dokladech o recepci dílčích děl. Takové identifikace jsou důležité při interpretaci historiografií jakožto zdrojů konstrukcí kolektivních identit, méně už jako vyprávěných příběhů. Pro takový přístup je spíš třeba počítat se čtenářem orientovaným v diskurzu. V této práci ale budu vedle samotných narativních struktur zkoumat co možná nejširší záběr významů a asociací, s nimiž lze jednotlivé texty číst, tedy posuny v diskurzu (to bude relevantní především v některých polemikách uherského dějepisectví) nebo mimotextové odkazy, které jsou reprezentovány především biblickými citacemi, jedním z nejběžnějších literárních nástrojů středověkého písemnictví. Ostatně čtení středověké literatury jako součásti křesťanských dějin spásy a docenění všudypřítomnosti duchovních momentů, jakkoliv ne vždy zřetelných při prvoplánové recepci díla, jsou jedním ze zakládajících aspektů postklasické naratologie obracející se k diachronnímu výzkumu.³⁴ Kdo je recipientem jednotlivých vyprávění, ať už modelovým, či pramenně doloženým, je specifickou otázkou pro jednotlivé kroniky, pro analýzu praktikovanou v této práci bude podstatné především to, jak a zda vůbec kronika své čtenáře někam směřuje a navádí je, jak vyprávění číst.³⁵

Co se týče středověkého dějepisectví, zůstává v tomto smyslu obvykle stranou i při interpretacích biblické imaginace ve středověké literatuře. Zatímco literární roviny historiografie docenila řada badatelů,³⁶ biblické aspekty dějepisectví zůstávají na okraji zájmu. Pokud se tak děje, je to převážně u kronik, u nichž je to předem očekávatelné, např. v kronikách křižáckých výprav.³⁷ V rámci této problematiky je pak řada historiografických textů produktivně čtena jako součást konceptualizace dějin spásy

---

³⁴ Vedle Evy von Contzen to zdůrazňuje též Matouš Jaluška, *Ke zdrojům – inspirace „Manifestem“*, Česká literatura 67, 2014, č. 4, s. 556–562. Na přítomnost biblických motivů v tzv. sekulární literatuře zejména Joan M. Ferrante, *The Bible as Thesaurus for Secular Literature*, in: *The Bible in the Middle Ages. Its Influence on Literature and Art*, ed. Bernard S. Levy, Binghamton-New York 1992, s. 23–49.

³⁵ Podobně definuje implicitního čtenáře Gert Melville, *System und Diachronie, Untersuchungen zu theoretischen Grundlegung geschichtlicher Praxis im Mittelalter*, *Historisches Jahrbuch* 95, 1975, s. 33–67, 308–341.

³⁶ Zásadním dílem jsou v tomto smyslu interpretace kronik jako epických děl Jana Lehára nebo Jaroslava Kolára. Viz Jan Lehár, *Nejstarší česká epika. Dalimilova kronika, Alexandreida, první veršované legendy*, Praha 1983. K Lehárovi se hlásí též Adde-Vomáčka, Eloïse, *La Chronique de Dalimil. Les débuts de l'historiographie nationale tchèque en langue vulgaire au XIVe siècle*, Paris 2016, a na jeho přístup navazuje též Lisa Wolverton, *Cosmas of Prague. Narrative, Classicism, Politics*, Washington, D. C., 2015. Na tuto kontinuitu upozorňuje Matouš Jaluška, *Ke zdrojům – inspirace „Manifestem“*, s. 559. Jaroslav Kolár, *K podobám epičnosti v Hájkově kronice*, in: *Týž, Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře*, ed. Lenka Jiroušková, Brno 1999, s. 187–194. V návaznosti na Kolára také např. Jana Česká, *Vedlejší epizodická vyprávění Hájkovy kroniky*, in: *Na okraj Kroniky české*, ed. Jan Linka, Praha 2015, s. 67–82.

³⁷ *The Uses of the Bible in Crusader Sources*, edd. Elizabeth Lapina – Nicholas Morton, Leiden-Boston 2017.

(*Heilsgeschichte*).³⁸ V případě biblických citací se výzkum historiografie většinou nedostane dál než k jejich identifikaci.³⁹ V následující práci se budu mimo jiné soustředit na to, jakou funkci mají biblické odkazy ve vyprávění a jaké významy v narativech vytvářejí.

Příběhy o počátcích mají ve studiu středověké historiografie zvláštní postavení. Pozornost přitahují často a jsou považovány za exkluzivní vyprávění ve spojitosti s dobovými teoriemi o definicích kolektivních identit.⁴⁰ Výjimečné postavení má přitom vyprávění Kosmovo, považované za originální dílo, zatímco všechny další narativy jsou interpretovány v zásadě jako reakce na Kosmovo pojetí. To je korektní, vzhledem k tomu, že pozdější kronikáři čerpali ze čtenářské zkušenosti s Kosmovou kronikou a využívali ji jako pramen. Specifika jednotlivých líčení nejlépe vyniknou ve srovnání, srovnání ale musí vést k tomu, že lépe porozumíme nově sestaveným kronikám. Podobné postavení mají v uherské historiografii Anonymova *Gesta Hungarorum*, popřípadě text tzv. kronikářské kompozice ze 14. století, uchovávající pravděpodobně reliktu nedochovaných *Ur-Gest* z 11. století. Někteří badatelé navíc vkládají naději v to, že tyto nejstarší dochované narativy obsahují něco z folklórní předkřesťanské kultury; takto k textům přistupovali jak pozitivisté 19. století, tak současní badatelé vybavení ovšem mnohem spolehlivějšími religionistickými a etnologickými metodami.⁴¹ Z dalších kronik se pak pozornosti dočkaly ty, jejichž koncepční přístup je zjevný při prvním čtení. Takovým způsobem se studují motivy, s nimiž pracuje Dalimilova nebo Kézova kronika.⁴² Naproti tomu další historiografická díla medievisté exploatují a vybírají z nich „pozoruhodné“ pasáže, příkladem jsou úvodní etymologické výklady Pulkavovy nebo zapracování Attilova příběhu do svatoštěpánské hagiografie v *Kronice uhersko-polské*.⁴³

---

³⁸ Franz-Josef Schmale, *Funktion und Formem mittelalterlicher Geschichtsschreibung*, Darmstadt 1985. Inovativně např. Anna Kernbach, *Vincenciova a Jarlochova kronka v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období*, Brno 2010.

³⁹ Josef Sadílek, *Kosmovy staré pověsti ve světle dobových pramenů (antické a biblické motivy)*, Praha 2001.

⁴⁰ Piotr Goltz, *Who, where and why? Foundation Myths and Dynastic Tradition of the Piasts and the Přemyslides in the Chronicles of Gallus Anonymus and Cosmas of Prague*, Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal 8, 2016, č. 2, s. 13–43.

⁴¹ Studie Rudolfa Urbánka nebo texty Václava Tilleho, moderněji pak Dušana Třeštíka. V současnosti se předkřesťanským náboženstvím zabývají například Michal Téra nebo Jiří Dynda. V moderní maďarské historiografii dominují studie Bálinta Hómana, Jánose Horvátha nebo Györgye Györffyho, v současnosti pak srov. např. texty Györgye Szabadose.

⁴² Především Jan Lehár, *Nejstarší česká epika; Jenő Szűcs, Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*.

⁴³ Například Petr Hlaváček, *Cor Europae. Církevně politické a teologicko-geografické představy o roli českých zemí v Evropě 13.–17. století*, in: Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2009, s. 460–472; Martin Homza, *Uhorsko-polská kronika, nedocenený prameň k dejinám strednej Európy (vstupná štúdia)*, in: Uhorsko-polská kronika,

V případě dalších kronik, vnímaných jako kompiláty nebo dokonce jako díla nevydařená, se detailní analýzy vyprávění ani neprovádějí; takový je případ drobnějších textů *Chronica Posoniense* a *Chronicon Monacense* nebo kroniky Marignolovy.

Vzhledem k tomu, že příběhy o počátcích pro historika nejsou zdrojem faktických informací, výzkum se soustředí takřka výhradně na jejich kulturní, politické a ideové aspekty.⁴⁴ Platí však, že se zkoumají spíše dílčí motivy než souvislé vyprávění jednotlivých kronik, na což se zaměřím v této práci. Takový přístup pochopitelně vede i k reinterpetacím dílčích motivů, a pozornost proto zaměřím i na příběhy, které nebývají tak často zkoumány. Zatímco příběh Libuše a Přemysla jako vyprávění o počátku knížecí vlády je asi nejčastěji rozebíranou pasáží, méně se medievisté věnují dívčí válce a jen minimálně válce lucké.⁴⁵ Podobně maďarská nebo třeba slovenská historiografie věnuje mnoho prostoru příchodu Uhrů do Panonie pod vedením Arpáda, méně už ale hostům, kteří spolu s Gejzou a sv. Štěpánem šířili křesťanství. Zkoumá se osobnost Attily nebo folklórní motivy spojené s objevením Meotidy a příchodem do Skytie, méně už se hledí na narativní kontinuity mezi prvním a druhým příchodem. Tento poslední rys souvisí s dekonstruktivními snahami rozbít „mytické“ přesvědčení o příbuzenství mezi Huny a Maďary, ve veřejném diskurzu funkční do 20. století a někdy i dodnes.⁴⁶ Tato snaha byla pro maďarské historiky nezbytná, vedlejším účinkem ale bylo zanedbání studia narativních struktur uherských kronik.

---

nedocenený prameň k dejinám strednej Európy, edd. Martin Homza – Jana Balegová, Bratislava 2009, s. 13–110.

⁴⁴ Kromě dalších zde citovaných též Robert Antonín, „*De sublimacione principum seu rectorum.*“ *Paměť o počátcích panovnického rodu Přemyslovců v proměnách věků*, Český lid 101, 2014, č. 3, s. 335–358; Jan Hasil, *Kosmas: literát, ideolog a historiograf raného přemyslovského státu*, in: Přednášky z 56. běhu Letní školy slovanských studií, edd. Jan Hasil – Milan Hrdlička, Praha 2013 s. 138–146; Martin Nodl, *Kosmův mýtus o počátcích práv a zákonů kmene Čechů a jeho pozdější transformace*, in: Limity a možnosti historického poznání, ed. Martin Elbel, Olomouc-Pardubice 2008, s. 125–134.

⁴⁵ K dívčí válce naposledy Lucie Storchová, *Adaptace pověsti o dívčí válce v české humanistické literatuře*, Česká literatura 67, 2019, s. 849–875; viz též Martin Golema, *Kosmova a Dalimilova „dívčí válka“ jako metafora indoeurópskej vojny funkcií*, Studia Mythologica Slavica 8, 2005, s. 137–157. Lucké válce věnovali prostor Edward Skibiński, *Średniowieczny kronikarz wobec tradycji oralnej: walka Luczan z Czechami w „Kronice Czechów” Kosmasa*, Historia Slavorum Occidentis 2, 2012, s. 85–93; Vladimír Karbusický, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995; viz též Nikodem Bończa-Tomaszewski, *Idea expanze v raně středověkých Čechách. Analýza pověsti o Přemyslovi v Kosmově kronice*, Český lid 85, 1998, č. 4, s. 289–301.

⁴⁶ Gábor Klaniczay, *The Myth of Scythian Origin and the Cult of Attila in the Nineteenth Century*, in: Multiple Antiquities – Multiple Modernities. Ancient Histories in Nineteenth Century European Cultures, edd. Gábor Klaniczay – Michael Werner – Ottó Gečser, New York 2011, s. 185–212; Richárd Z. Farkas, *A „kettős honfoglalás” elméletének rövid historiográfiája*, Belvedere Meridionale 23, 2011, č. 4, s. 15–33; Beáta Pinterová, *Z dejín bádania o príchode Maďarov do Karpatskej kotliny v slovenskej a maďarskej historickej spisbe od polovice 19. storočia do konca 20. storočia*, Nitra 2015.

Analýzy příběhů o počátcích mají blízko k obecnému trendu číst středověkou historiografii jako doklad historického vědomí doby. Takový přístup systematizoval Hans-Werner Goetz, v jehož koncepci je možné z historiografie rekonstruovat historické vědomí zrcadlící historické myšlení a historické představy. Goetz ve své metodě postupuje od postojů autorů, jejich čtenářů a recepčních skupin a následně ze srovnání vyvozuje historické vědomí konkrétní doby.⁴⁷ Tento model může být funkční při porovnání textů časově a sociálně blízkého původu. Problém nastává při snaze postihnout historickou změnu. Mnohdy se reprezentanty historického vědomí své doby stávají jednotlivé kroniky nebo jiné produkty historické kultury a na základě jedinečných textů jsou pak vyhodnocovány názory celé doby.⁴⁸ Takového srovnání se chci vyvarovat, a změny ve vyprávění proto interpretuji ve vztahu k celku narativu, v němž se změna odehrává. Cílem je pak postihnout fungování jednotlivých kronik a jejich narativů uvnitř diskurzu, v němž se genologicky a intertextově ocitají.

Čemu se v této práci věnovat nebudu, jsou středověké teorie a podoby národa. Pokud však budu používat slovo národ, bude to ve spojení národní kronika, které mi slouží k vytvoření analytické opozice národní a zemské kroniky. Pojem slouží k pojmenování takové situace, kdy je hlavní vyprávěnou entitou komunita, naproti tomu zemská kronika v této konfrontaci zvýrazňuje vztah komunity k zemi a krajině. Cílem není zkoumat ani kolektivní identity jako takové,⁴⁹ dostanu se však k tomu, jak byly historiografické narativy adaptovány v lokálních prostředích. To, co v dalším výkladu zohledním, je způsob, jakým kroniky tyto kolektivní entity vytvářejí. Budu se věnovat výhradně tomu, jakou mají komunity roli v narativu; nejsou pro mě důležité jako společenské vazby existující mimo text. Společenství existují teprve v teoretické reflexi, sama o sobě pozbývají smyslu kolektivní identity. Takové reflexe jsou jakožto texty produkty unikátních situací, ať už společenských, politických, kulturních nebo hospodářských, ale i textových či vyprávěcích. Ve smyslu identity proto není možné hovořit o středověkém

---

⁴⁷ Hans-Werner Goetz, *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewußtsein im hohen Mittelalter*, Berlin 1999; Podobně k historiografii s ambicí zobecňovat ideje historické kultury přistupoval též Bernard Guenée, *Politique et Histoire au Moyen Âge*, Paris 1981.

⁴⁸ František Graus, *Kněžna Libuše – od postavy báje k národnímu symbolu*; popř. ačkoliv hovoří o narativních strategiích Robert Antonín, „*De sublimacione principum seu rectorum. "Paměť o počátcích panovnického rodu Přemyslovců v proměnách věků.*

⁴⁹ Naposledy např. *Collective Identity in the Context of Medieval Studies*, edd. Robert Antonín – Michaela Antonín Malaníková, Ostrava 2016. V kontextu paměťových studií *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*, edd. Nicolas Maslowski – Jiří Šubrt, Praha 2014.

(nebo jiném) národě, ale jen o tom, jak se o něm hovoří a v jakých konfiguracích a podmínkách.⁵⁰

V této práci se rovněž vědomě vyhýbám politickým, sociálním a hospodářským historickým kontextům vzniku pozdněstředověké historiografie. Událostní či faktografický kontext byl jednak opakovaně zkoumán, jednak, a to především, často produkuje falešnou opozici historických událostí, jež považujeme za skutečné, a historiografie, která by se v tomto vztahu mohla jevit jako konstruovaná a v důsledku méněcenná. Své úsilí nevěnuji faktické dekonstrukci historiografických tezí, nýbrž analýze jejich vyprávěcí povahy, autorským postojům. Na jednotlivé záznamy, motivy a příběhy se budu ohlížet jako na prvky příběhu a bude mě zajímat jejich narativní funkce. Stejně tak se nesoustředím specificky na proměny jednotlivých motivů, ale na jejich realizace v rámci nově vytvořených či sestavených textů. Událostní kontext bude jako výkladový rámec vždy útržkovitý, často jsme navíc nuceni sledovat jeho výsek, na který nám ukáže kronikář. A právě proto je produktivnější analyzovat narativ samotný.

V druhé části tohoto úvodu prezentuji texty, jež budu v následujících kapitolách analyzovat. Jsou to dominantně středověké historiografie zpracovávající národní či zemské dějiny od počátků. Jen v malé míře a jako komparativní materiál připojuji též několik historicky zaměřených hagiografií. Hlavní důraz přitom kladu na historická vyprávění, která vznikla ve 14. a 15. století, ale zohlednit musím i starší texty, které se opisovaly, četly a adaptovaly ještě dlouho po svém vzniku a ještě dlouho byly vlivnými zdroji historické imaginace. Diskurzivním limitem je v této práci humanistická historiografie, jakkoliv zvláště v Uhrách tvořená už v průběhu 15. století, především na dvoře Matyáše Korvína. Na jedné straně by se nabízelo zahrnout do analýzy i humanistické autory a zkoumat, nakolik jsou jejich pojetí národních či zemských dějin přelomová, a nakolik naopak kontinuální. Na druhou stranu by celá práce dramaticky narostla o systematické studium principů humanistického dějepisectví (analýza jen několika děl by nebyla dostatečně vypovídající), a především by se důraz ze studia podob

---

⁵⁰ Totalizujícímu přístupu a pracujícímu se symboly jakožto složkami jedné identity, jak je často simplifikován koncept míst paměti Pierra Nory, se věnovala francouzskému prostředí Colette Beaune, *Naissance de la nation France*, Paris 1985. Na tyto limity upozorňuje s využitím pojmů *categories of practice* a *categories of analysis* Rogers Brubaker, *Ethnicity without groups*, Cambridge, Mass., 2004. Ačkoliv byl často označován za primordialistu, s narativními konstrukcemi kolektivních identit pracoval Anthony Smith, *Chosen People. Sacred Sources of National Identity*, Oxford 2003.

středověkých historických narativů přesunul právě na vztah k humanistickému písemnictví.

* * *

Práce je strukturována do tří hlavních kapitol. První z nich věnuji starozákonnímu příběhu o babylonském zmatení řeči, jak je realizován v kronikách o českých a uherských dějinách. Jedná se sice o jediný motiv a v textech historiografií zabírá jen krátké pasáže, zároveň ale funkcím babylonského příběhu v národních a zemských historiografiích nebyla věnována systematická pozornost. Proto příběh zasazují do širšího kontextu zacházení s významy, které obsahuje a které se ve zde zkoumaných kronikách odrazily nebo naopak zůstaly stranou. Aspekty babylonského zmatení v kronikách o českých a uherských dějinách nejsou detailně popsány navzdory monumentálnímu dílu Arno Borsta, nebo možná právě v úctě k rozsahu a erudici jeho studie o historických teoriích a názorech na původ a šíření jazyků a národů obsahující i dílčí analýzy lokálních adaptací příběhu o babylonské věži.⁵¹ Borst postihl některé podstatné momenty realizace příběhů v kronikách, zaměřoval se však samostatně na tento jeden motiv. V této práci budu analyzovat postavení babylonského zmatení v celku narativu jednotlivých kronik.

Po kapitole o motivu babylonského zmatení řeči následuje hlavní část práce. Systematicky v ní analyzuji narativy jednotlivých kronik, totiž jak vyprávějí o nejstarších dějinách od počátků až po christianizaci. V případě kronik o českých dějinách postupují po jednotlivých kronikách, abych mohl ukázat kontinuity a souvislé narativní nástroje v dílčích textech. Kroniky o uherských dějinách naproti tomu tvoří mnohem souvislejší textový korpus, a proto je možné organizovat výklad po motivech a specifických pojetích v kronikách. V této části rovněž hledám vyprávěcí kontinuity, jimiž texty spojovaly vyprávění o babylonské věži s dějinami kmene či národa a později křesťanského panství. Také v této kapitole odděluji jednotlivé kroniky o českých dějinách, zatímco ty o uherských analyzuji pohromadě v návaznosti na podobu zkoumaných korpusů a vztahy mezi jednotlivými texty. V obou podkapitolách se zabývám především kronikami pozdněstředověkými, kvůli diskurzivní kontextualizaci i tomu, že starší texty zůstávaly v rukopisném oběhu i ve 14. a 15. století. Alespoň ve stručnosti však interpretuji rovněž podstatné pasáže Kosmovy a Anonymovy kroniky.

---

⁵¹ Arno Borst, *Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker*, 4 díly v 6 svazcích, Stuttgart 1995 (původně 1957–1963).

V poslední kapitole se věnuji tomu, jak byly výpravné narativy zkoumané v předchozích dvou kapitolách adaptovány v lokálních komunitách, respektive textech vyprodukovaných autory aktivně se hlásícími k těmto komunitám. Kromě toho interpretaci doplňuji některými literárními kontexty, které napomáhají porozumění, jak fungují zkoumané narativy. Tato poslední kapitola slouží rovněž ke zvýraznění variability podob vyprávění „od počátků“, přičemž prozkoumám faktory, na nichž závisí výsledná podoba konkrétních adaptací.

1.2 Analyzované texty

1.2.1 Kroniky Čechů a historie české

Kosmova kronika

Kosmova kronika je nejznámější středověké historiografické dílo z prostoru českých zemí jednoduše proto, že se jedná o nejstarší dochovaný text svého druhu. Ačkoliv se Kosmovi věnovala řada badatelů a o jeho textu vzniklo obrovské množství studií, monografií je k dispozici jen pomálu. Nejvlivnější interpretací je ta Dušana Třeštíka, jenž kladl důraz na ideologické aspekty kroniky a její funkci vyprávění o původu knížecí moci a rovněž na otázky týkající se funkcí dějepisectví a Kosmově době.⁵² Alternativně Třeštíka zkoumal motivy „starých pověstí českých“, jimž se věnoval rovněž Josef Sadílek a Vladimír Karbusický.⁵³ Třeštíkovu interpretaci starých pověstí považují historici za inovativní, i když vzbudila i kritickou debatu o využívání srovnávacích religionistických metod.⁵⁴ Sadílkova práce nepřekročila stín etnografických studií Václava Tilleho, Karbusického pojetí vzbudilo spíše rozpaky mimo jiné i proto, že odborná veřejnost obtížně pronikala do jeho muzikologického diskurzu. Naposledy se Kosmově kronice věnuje Lisa Wolverton, která kroniku vnímá jako Kosmovu moralitu reagující na dobovou nástupnickou krizi mezi přemyslovskými knížaty.⁵⁵ Táž připravila edici anglického překladu, jemuž aktuálně konkuruje překlad vydaný v bilingvní podobě na začátku roku 2020 v sérii Central

---

⁵² Dušan Třeštíka, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968; Týž, *Kosmas. Studie s výběrem z Kosmovy Kroniky*, Praha 1972².

⁵³ Dušan Třeštíka, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke „Starým pověstem Českým“*, Praha 2003; Josef Sadílek, *Kosmovy staré pověsti ve světle dobových pramenů (antické a biblické motivy)*, Praha 1997; Vladimír Karbusický, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995.

⁵⁴ Jaroslav Šulc – Jan Kypta, *Kritické poznámky k „Mýtům kmene Čechů“ Dušana Třeštíka*, *Dějiny – teorie – kritika* 1, 2004, č. 1, s. 283–299.

⁵⁵ Lisa Wolverton, *Cosmas of Prague. Narrative, Classicism, Politics*, Washington, D.C., 2015.

European Medieval Texts.⁵⁶ Zde cituji kritickou edici Bertolda Bretholze a využívám též české překladové edice z roku 2011.⁵⁷

Největší množství rukopisů se dochovalo z konce 12. a začátku 13. století, opisy kroniky ale vznikaly i v průběhu dalších staletí až do začátku 16. století.⁵⁸ Kosmovo dílo je podstatným literárním dílem díky autorovu lutyšskému vzdělání, Kosmas při sestavování kroniky využíval své znalosti klasické a biblické literatury. Kosmova kronika ale není pouze nejstarším dochovaným historiografickým textem, nýbrž stojí i na začátku kronikářského diskurzu v českých zemích. Na Kosmu navázali jeho pokračovatelé, těžil z něj Dalimil, Pulkava i Marignola.⁵⁹ Pro tento diskurzivní vliv je kronika jednak často autoritou pro interpretaci historiografických motivů, které se v dalších kronikách mohou zdát nejasné (nebo z kosmovské perspektivy zkreslující), jednak je využívána k ilustraci obecněji platných názorů na společenské fenomény ve středověku, a dokonce i napříč časem v případě fenoménů pojímaných jako charakteristicky českých.⁶⁰

Kristiánova legenda: Život a umučení sv. Václava a jeho babičky sv. Ludmily

Kristiánovu legendu užívám v následujících analýzách spíše ke srovnání, než že bych samostatně vykládal její koncepci. Protože se na ni však obracím na několika místech, zařazuji ji i do tohoto přehledu. Jedná se především o úvodní historické vyprávění a líčení Bořivojova křtu, pasáže, jejíž podobu s Kristiánem sdílejí některé kroniky. Ačkoliv Kristiánovo dílo zůstává především legendou, také svatováclavská a svatoludmilská tematika je pevně spojená s narativem o českých dějinách. Základním kamenem bádání o Kristiánově legendě je spor o jeho historickou autenticitu, totiž o původ z 10. století, kam se text legendy hlásí. Obecně je dnes legenda považována za autentickou, naposledy její pravost rozsáhle hájil Dušan Třeštík a proti stále opakovaným námitkám Petra Kubína Třeštíkovi teze hájí David Kalhous. O pravosti zůstal nepřesvědčen Zdeněk Fiala

---

⁵⁶ Cosmas of Prague, *The Chronicle of the Czechs*, ed. Lisa Wolverton, Washington, D.C., 2009; Cosmas of Prague, *The Chronicle of the Czechs*, edd. János M. Bak – Pavlína Rychterová, Budapest 2020.

⁵⁷ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. Berthold Bretholz, Berlin 1923; Kosmas, *Kronika Čechů*, přel. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, edd. Martin Wihoda – Magdalena Moravová, Praha 2011.

⁵⁸ Popisy rukopisů Bertold Bretholz, *Einleitung*, in: *Cosmae Pragensis Chronica*, ed. Berthold Bretholz, Berlin 1923, s. LVIII–LXVI; Marie Bláhová – Martin Wihoda, *Rukopisné skupiny*, in: Kosmas, *Kronika Čechů*, přel. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, edd. Martin Wihoda – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 21–23.

⁵⁹ Marie Bláhová, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, s. 97–101.

⁶⁰ Za všechny např. Eduard Maur, *A země horami obložena a nad jinými výše položena... Vize pohraničních hor jako obranného valu Čech v české historiografii od Kosmy k Palackému*, in: *Ve znamení zemí Koruny české*, edd. Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec, Praha 2006, s. 623–636.

navzdory rozsáhlé argumentaci Jaroslava Ludvíkovského.⁶¹ Pro tuto práci ovšem není podstatná samotná datace legendy, nýbrž spíše to, že je součástí historického diskurzu v českých zemích, jak ostatně dokládá stav dochování. Legenda je známá z tzv. dražického rukopisu sestaveného pro pražského biskupa Jana IV. z Dražic. Kodex sestává kromě dalších václavských legend ještě ze dvou legend vojtěšských a také z Kosmovy kroniky, Kosmových pokračovatelů a kroniky Františka Pražského.⁶² Kristiánovu legendu na tomto místě neřadím za Kosmovu kroniku z chronologických důvodů, nýbrž proto, že v následujících analýzách je Kristián méně podstatným zdrojem. Cituji nově vydanou Ludvíkovského bilingvní edici.⁶³

Anály hradištsko-opatovické

Letopisy byly původně sestavovány v hradištském klášteře ve 40. letech 12. století, poté co byl konvent nahrazen premonstráty, část původních mnichů odešla do kláštera v Opatovicích, kde v letopisech pokračovaly záznamy až do roku 1163. Letopisy tvoří jeden celek s vyprávěním o Alexandrovi Velikém, a především s letopisy od roku 1. Přesto jsou edičně zpracovávány pouze záznamy týkající se dějin Čech a Moravy a obou klášterů.⁶⁴ Letopisy jsou vnímány jako specifické pojetí českých dějin z moravské perspektivy především v konfrontaci s narativem Kosmovým.⁶⁵ Teprve v poslední době ale byl doceněn celek kodexu a vazby letopisů na další historické a liturgické texty dotvářející četbu o dějinách spásy pro každodenní klášterní provoz.⁶⁶

---

⁶¹ Celý spor včetně starších vstupů Josefa Pekaře, Václava Novotného, Františka Vacka, Rudolfa Urbánka, Závaše Kalandry, Oldřicha Králíka nebo Zdeňka Fialy resumuje David Kalhous, *Legenda Christiani and Modern Historiography*, Leiden-New York 2015. Nově otevřená debata: Petr Kubín, *Znovu o Kristiána*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, edd. Eva Doležalová – Robert Šimůnek, Praha 2007, s. 63–72; David Kalhous, *Znovu o Kristiána: replika*, Časopis Matice Moravské 126, 2007, s. 411–417.

⁶² Kodex G 5: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské 2*, ed. Antonín Podlaha, Praha 1922, s. 87–88. Srov. např. Marie Bláhová, *Druhé pokračování Kosmovo*, Sborník historický 21, 1974, s. 5–37.

⁶³ *Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, ed. Jaroslav Ludvíkovský, Praha 1978.

⁶⁴ *Annales Gradicensis et Opatowicenses*, ed. Wilhelm Wattenbach, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores 17, Hannover 1861, s. 643–653; *Letopisy Hradištsko-Opatovické*, in: Fontes rerum Bohemicarum 2, edd. Josef Emler, Praha 1874, s. 383–400.

⁶⁵ Martin Wihoda, *Anály hradištsko-opatovické nebo první moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin*, in: Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek, edd. Jiří Malíř – Radomír Vlček, Brno 2001, s. 25–32.

⁶⁶ Anna Kernbach, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období*, Brno 2010, s. 71–73. Přehled bádání o letopisech viz Josef Šrámek, *Zamyšlení nad stránkami análů hradištsko-opatovických. Poznámka na okraj jedné středověké památky ve světle současného bádání*, Vlastivědný věstník moravský 63, 2011, č. 4, s. 305–314.

Jindřich z Heimburku

Jen okrajově se budu zabývat kronikou Jindřicha z Heimburku, která vznikla na konci 13. století na základě četby Kosmovy kroniky, případně snad některých legend, záznamy o událostech 13. století jsou pak sestaveny z více pramenů pocházejících pravděpodobně z Čech, Moravy i z Římské říše. Autor byl identifikován jakožto v kronice často zmiňovaný kněz Jindřich. Kroniku publikoval Josef Emler a kritiku provedl Jindřich Šilhán.⁶⁷ Šilhán spojoval autora s Jindřichem, autorem kroniky ždárského kláštera, spojení je však více než volné, a ne zcela přesvědčivé.⁶⁸

Dalimilova kronika

Podobně jako ke Kosmově kronice, také k vyprávění ve verších tak řečeného Dalimila se přistupuje jako ke kronice první svého druhu – totiž kronice psané v češtině. Moderní bádání se soustředilo převážně na „záhadnou“ osobnost autora, konsensuálně nadále označovaného jménem Dalimil. Většina interpretů se snažila autora identifikovat především podle politických či stranických názorů vyjadřovaných v kronice (z konkrétních osob byli jako Dalimil navrhováni Hynek Žák z Dubé, Havel z Lemberka, Jindřich z Varnsdorfu, Petr z Rožmberka nebo dokonce Jan IV. z Dražic),⁶⁹ pro analýzu prováděnou v této práci jsou ale relevantní spíše takové poznatky, které se vztahují k podobě vyprávění. Konkrétně mám na mysli názor Dobrovského a Jirečka, když poukazovali na epický rozměr básně a autora považovali za pěvce.⁷⁰ Epické a básnické roviny kroniky tematizoval Karel Tieftrunk, především ale Jan Lehár.⁷¹ Kronika ovšem dlouho nebyla vnímána jako hodnotné literární dílo a definitivně o tom odbornou veřejnost přesvědčil teprve až Jan Lehár, který mohl navázat na výzkum Ludmily Lantové nebo Miloslava Švába.⁷² Syntetické zpracování literárního rozměru kroniky však chybí,

---

⁶⁷ *Letopisové Jindřicha Heimburského*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 3, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 303–321; Jindřich Šilhán, *Jindřich Heimburský*, *Vlastivědný věstník moravský* 20, 1968, s. 26–62.

⁶⁸ Od názoru se distancuje například Marie Bláhová, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, s. 113, pozn. 149.

⁶⁹ Přehled bádání o autorství Dalimilovy kroniky tamtéž, s. 281–288.

⁷⁰ Josef Dobrovský, *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, Praha 1818, s. 143; Josef Jireček, *Úvod*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 3, Praha 1882, s. X.

⁷¹ Karel Tieftrunk, *O éthické a básnické stránce Dalimilovy kroniky*, *Časopis Musea království Českého* 53, 1879, s. 71–87; Jan Lehár, *Nejstarší česká epika. Dalimilova kronika, Alexandreida, první veršované legendy*, Praha 1983

⁷² Srov. též tamtéž, s. 221; Miloslav Šváb, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966. V poslední době četla kroniku v kontextu evropského, především francouzského vernakulárního básnictví Eloïse Adde-Vomáčka a literárním rozměrům Dalimilovy historie se věnuje též Matouš Jaluška. Srov. Eloïse Adde-Vomáčka, *La Chronique de Dalimil. Les débuts de l'historiographie nationale tchèque en langue vulgaire au XIVe siècle*, Paris 2016; K tomu ještě obecněji Gabrielle M. Spiegel, *Romancing the Past. The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth-Century France*, Berkeley – Los Angeles 1993; Matouš Jaluška svůj výzkum dosud nepublikoval. Srov. nicméně Matouš Jaluška, *Zrození národa z řeči a krize*, Česká

přestože bylo plánováno jako čtvrtý svazek akademické edice a komentáře z let 1988 a 1995. Obsahový, respektive historický rozbor kroniky provedl Miroslav Jeřábek, pro účely vydání kroniky v roce 1957 též Zdeněk Kristen a konečně Marie Bláhová ve třetím svazku akademické edice Dalimilovy kroniky.⁷³ Historické komentáře jsou spojeny s kritickými edicemi kroniky. V této práci cituji rozsáhlou kritickou edici z roku 1988 – na ni směřují všechny odkazy v poznámkovém aparátu „Dalimilova kronika“, přičemž odkazuji na kapitoly a verše stanovené v této edici.⁷⁴ Kronika je dochována v osmi rukopisech a šesti fragmentech.⁷⁵

Dalimilova kronika byla složena po roce 1310, snad v roce 1314, kam je dovedeno její vyprávění (bez doplňků, které pojednávají i o událostech po roce 1320). Kronika začíná příběhem o babylonské věži, který následuje po rozsáhlém prologu, v němž se autor zavazuje sestavit uceleným způsobem příběh o českých dějinách. Kronika vypráví dějiny perspektivou obce, reprezentované šlechtou a panovníkem. Čtena je převážně jako politický pamflet, národnostně šovinistická obhajoba zájmů české šlechty a jako konzervativní reakce na praktiky a diskurzy dvorské kultury. V dalším textu se budu věnovat mimo jiné i tomu, jak se tyto aspekty původní kroniky odrazily v její další středověké i moderní recepci. Toto dominantní nazírání na text kroniky ovlivňuje i analýzy dílčích pasáží, které jsme zvyklí interpretovat především s ohledem na Dalimilův politický názor. Kronika byla dvakrát přeložena do němčiny, už v polovině 14. století ve verších a zhruba v polovině 15. století v próze.⁷⁶ Ve fragmentech se dochoval i bohatě (ve smyslu kvality) iluminovaný latinský překlad, o jehož existenci se ovšem už dříve uvažovalo.⁷⁷

---

literatura 67, 2019, č. 3, s. 423–428 (recenze na monografii Eloise Adde-Vomáčka); nebo Matouš Jaluška, *Shnilý kořen*, A2 14, 2018, č. 20, s. 7.

⁷³ Miroslav Jeřábek, *Rozbor Dalimilovy kroniky*, Český časopis historický 10, 1904, s. 59–68, 276–303, 392–414; Týž, *Rozbor Dalimilovy kroniky*, Český časopis historický 11, 1905, s. 147–159; *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Bohuslav Havránek – Jiří Daňhelka, Praha 1957; Marie Bláhová, *Historický komentář*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, Praha 1995, s. 325–393

⁷⁴ Prolog označuji ve shodě s edicí jako kapitolu „0“.

⁷⁵ Popis jednotlivých rukopisů a jejich vztahů Jiří Daňhelka, *Úvod*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1*, edd. Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvítková, Praha 1988, s. 7–77

⁷⁶ Veršovaná verze *Di tutsch kronik von Behem lant*, ed. Vlastimil Brom, Brno 2009; viz též Vlastimil Brom, *The Rhymed German Translation of the Chronicle of the So-Called Dalimil and its Strategies of Identification*, in: *Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th-16th c.*, edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku); Prozaická verze *Die pehemische Cronica dewcz*, ed. Josef Jireček, in: *Fontes rerum Bohemicarum 3*, Praha 1882, s. 257–297.

⁷⁷ Anežka Vidmanová, *Nad pařížskými zlomky latinského Dalimila*, Slovo a smysl 3, 2006, č. 5, s. 25–67.

Krátké sebranie z kronik českých ku výstraze věrných Čechuov

Politický pamflet vznikl jako součást debaty o volbě českého krále v roce 1438, nebo pravděpodobněji 1458.⁷⁸ *Krátké sebranie* těží přímo z textu Dalimilovy kroniky, z protiněmecké útočné básně *Curtasia contra Teutonicos*,⁷⁹ a je přímo spojeno s fiktivním listem Alexandra Velikého Slovanům, v němž Alexandr předává rozsáhlé oblasti Evropy do výhradního vlastnictví Slovanů. Alexandrův list je podle Anežky Vidmanové výsledkem školních cvičení v polovině 14. století, později však byl použit v politických diskuzích.⁸⁰ *Krátké sebranie* nemá podobu souvislého historického vyprávění, nýbrž vybírá některé historické události o období (zmatení řeči a rozptýlení lidstva po světě, Libuše, Soběslav, vymření Přemyslovců, Jan Lucemburský, Karel IV.) k demonstraci protiněmeckých argumentů, respektive argumentů proti volbě cizince za českého krále. Většinu textu tvoří přímé výpůjčky z Dalimilovy kroniky jednotlivě komentované autorem *Krátkého sebranie*.⁸¹ Text se dochoval v kodexu spolu s Dalimilovou kronikou a všemi dalšími zde zmíněnými texty, z nichž čerpal.⁸² Edici připravil Rudolf Urbánek a před ním rovněž Antonín Polák.⁸³

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína

Českou kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína uvádím před kronikou Marignolovou, ačkoliv vznikla později. V logice další analýzy, a především výkladu, se to hodí z praktického důvodu, vykazuje totiž větší míru návaznosti motivů na starší narativy o českých dějinách. Marignola naproti tomu stojí na hranici diskurzu historiografií o českých dějinách. Pulkavu k sepsání kroniky vyzval Karel IV. Míra shody s Karlovými politickými a diplomatickými koncepty a skutečnost, že některé rukopisy kroniky připisují Karlovi její autorství vedly některé badatele ke zkoumání podílu Karla na znění kroniky – souvisí to i

⁷⁸ Pro rok 1938 argumentoval Antonín Polák, *Krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův*, Věstník královské české společnosti nauk, třída filozoficko-historicko-jazykozpytná 3, Praha 1904; Viz zejména Rudolf Urbánek, *Český anonymní spis agitační („Krátké sebranie“)*, in: O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458, ed. Rudolf Urbánek, Praha 1958, s. 29–32.

⁷⁹ Wilhelm Wostry, *Ein deutschfeindliches Pamphlet aus Böhmen aus dem 14. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 53, 1915, s. 193–236.

⁸⁰ Anežka Vidmanová, *Ještě jednou k privilegii Alexandra Velikého*, in: Pulchritudo et sapientia, edd. Zuzana Silagiová – Hana Šedinová – Petr Kitzler, Praha 2008, s. 179–187 (tamtéž edice); Hans Rothe, *Nochmals zum Privilegium Slavicum Alexanders des Grossen*, in: Festschrift für Wilhelm Lettenbauer zum 75. Geburtstag, edd. Antonín Měšťan – Eckhard Weiher, Freiburg 1982, s. 209–221.

⁸¹ K ideologické a rétorické rovině textu Naděžda Kvítková, *Agitační spis Krátké sebranie z kronik českých... z hlediska jeho záměru a stylu*, Bohemistika 2001, č. 1, 18–26

⁸² *G 12, Cerroniho sbírka, 13. stol. – 1845*, sv. 1, ed. Mojmír Švábenský, Brno 1973, s. 291–293, sign. Cerr II 108.

⁸³ Antonín Polák, *Krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův*; Rudolf Urbánek, *Český anonymní spis agitační („Krátké sebranie“)*. Citovat budu Urbánkovu edici.

s inkorporací Karlova diplomatického materiálu a také Karlovy svatováclavské legendy.⁸⁴ Diplomatický materiál se týká především Karlovy územní expanze a Pulkava se snaží tlumit národnostní konflikty a vytvořit co možná etnicky a jazykově neutrální komunitu obyvatel zemí Koruny české – této problematice se budu v následující práci věnovat.

Někteří badatelé se domnívají, že Pulkavova kronika vznikla v přímé návaznosti na projekt, kterým Karel IV. pověřil Giovanniho Marignolu. Srovnání autorských reflexí, tj. prologů a epilogů, napovídá, že obě kroniky byly zjevně součástí historiografické politiky. Důraz na různé roviny smyslu historického vyprávění (poučení u Marignoly a pravdivost u Pulkavy)⁸⁵ interpretovala Irene Malfatto jako diskurzivní reakci – pravdivost vyprávění jako hlavní proklamovaná motivace Pulkavy má být motivována neúspěchem Marignolovým, respektive tím, že Marignola údajně nedokázal věrohodně vyprávět o českých dějinách.⁸⁶ Tyto teze nicméně vycházejí z již dříve popsaného fenoménu karlovske historiografie jakožto systematického reprezentačního a panovnického nástroje.⁸⁷ V celku karlovske historiografie má Pulkavova kronika zvláštní místo, byla přepracovávána v šesti redakcích a český vernakulární překlad vznikl pravděpodobně ještě za života Karla IV.,⁸⁸ zatímco německé překlady pocházejí teprve z 15. století.⁸⁹ Kronika ale vyčnívá především svým nesmírným rozšířením – nejde jen o množství opisů,⁹⁰ ale i o prostorové a intelektuální rozšíření. Řada rukopisů cirkulovala ve slezském prostředí, s kronikou zacházeli například norimberští historici Hartmann Schedel a Mikuláš Glassberger a byla hlavním pramenem *Historie české Aenea Silvia Piccolominiho*.

---

⁸⁴ Základní přehled Marie Bláhová, *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 572–580. K ideologickým aspektům kroniky naposledy Václav Žůrek, *Slavonic and Czech Identity in the Chronicle of Přibík Pulkava of Radeníň*, in: *Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th–16th c.*, edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku). K diplomatickému materiálu v kronice viz Ivan Hlaváček, *L'exploitation du matériel diplomatique dans les chroniques de la Bohême médiévale*, in: *L'historiographie médiévale en Europe*, ed. Jean-Philippe Genet, Paris 1991, s. 77–88

⁸⁵ Marie Bláhová, „...ad probos mores exemplis delectabilibus provocemus...“ *Funkce oficiální historiografie v představách Karla IV.*, in: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník*, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 117.

⁸⁶ Irene Malfatto, *John of Marignolli and the Historiographical Project of Charles IV*, *Acta universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 55, 2015, č. 1, s. 131–140.

⁸⁷ Marie Bláhová, *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987; Josef Šusta, *Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*, Praha 1948, s. 143–168.

⁸⁸ Marie Bláhová, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 572–577; Marie Bláhová, *Překlady "českých dějin" z doby vlády prvních Lucemburků do národních jazyků*, in: *Cesta k rozmanitosti aneb kavárenský povaleč digitálním historikem středověku*, edd. Renata Modráková – Tomáš Klimek, Praha 2016 s. 65–77.

⁸⁹ Vlastimil Brom, *Aus der offiziellen böhmischen Historiographie Karls IV. Die Pulkava-Chronik in drei Sprachversionen*, *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik* 15, 2010, č. 1–2, s. 5–19.

⁹⁰ Přehled tamtéž, s. 577–579. Litoměřický rukopis s českým překladem byl později nalezen, viz Milada Svobodová, *Několik poznámek k obsahu a osudům znovunalezeného litoměřického rukopisu Pulkavovy kroniky*, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 16, 1999–2000, s. 93–112

Kronika začíná zmatením řeči a vznikem Slovanstva a popisuje cestu z Chorvatska a osídlování Čech a okolních zemí. Vyprávění sahá nejdále do roku 1330, v některých rukopisech však jen k roku 1307. Cituji vydání ve *Fontes rerum Bohemicarum* a český překlad z roku 1987.⁹¹

Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská a česká

Opat benediktinského kláštera v Opatovicích, Neplach, psal své letopisy pravděpodobně v letech 1360–1362. Anály vyprávějí o římských papežích a císařích a také českých knížatech a králich, začínají narozením Ježíše Krista a končí autorovou současností. Opatřeny jsou rozsáhlým prologem a řadou autorských reflexí, z nichž vyplývá, že Neplach měl blízko ke Karlovi IV., byl jeho vyslancem před papežem Inocencem VI. a pravděpodobně ho doprovázel na některých zahraničních cestách. Jeho kronika nicméně není výsledkem Karlovy historiografické politiky, přestože se Neplach osobnosti císaře systematicky věnuje. Neplach čerpal z Kosmovy kroniky a Kosmových pokračovatelů, *Života sv. Ludmily*, *Kristiánovy legendy* a rovněž z Dalimilovy kroniky, *Letopisů Jindřicha z Heimburka* a řady dalších textů. Naopak, jak dokázal Ladislav Dušek, nečerpal z *Kroniky papežů a císařů* Martina z Opavy.⁹² Kronika se dochovala v jediném neúplném rukopise z konce 14. nebo začátku 15. století a v Piterově opise ztraceného rukopisu ze začátku 15. století. Kritickou edici vydal Josef Emler v řadě *Fontes rerum Bohemicarum*.⁹³

Kronika Giovanniho Marignoly

Giovanniho Marignolu pověřil sepsáním kroniky Karel IV. Svědčí o tom pověření, které včetně vlastní odpovědi Marignola ke kronice připojil.⁹⁴ V průběhu kroniky se zároveň několikrát obrací na Karla IV., aby se vyjádřil k podobě vyprávění. Marignola v kronice neopomněl připomenout, proč si ho Karel jako historika vybral. Minoritu Marignolu poslal Benedikt XII. s poselstvem k pekingskému dvoru a Marignola následně působil i v Indii. Kromě své cestovatelské zkušenosti, zaštitěné papežskou autoritou, autor v kronice neopomíná ani svůj úřad bisignanského biskupa. Po návratu z Asie udržoval Marignola kontakt s dvorem Karla IV., většinu času se u něj pravděpodobně i fyzicky zdržoval a u Karlova dvora (v Praze nebo ve Vratislavi) také v roce 1359 zemřel. Na základě vědomostí

⁹¹ *Cronica Przibiconis dicti Pulkaua*, in: *Fontes rerum Bohemicaum* 5, edd. Josef Emler – Jan Gebauer, Praha 1893, s. 1–326; Marie Bláhová, *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 272–438.

⁹² Ladislav Dušek, *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 70.

⁹³ Marie Bláhová, *Kronik doby Karla IV.*, s. 583–585. Edici viz *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* III, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. s. 443–484

⁹⁴ K prologu kroniky a Karlovu plánu Bernd-Ulrich Hergemöller, *Cogor adversum te. Drei Studien zum literarisch-theologischen Profil Karls IV. und seiner Kanzlei*, Warendorf 1999, s. 374–380.

o Marignolově působení a podobě jeho kroniky je toto dílo obecně počítáno mezi díla oficiální karlovske historiografie.⁹⁵

Marignolova cestovatelská reflexe byla často vnímána jako projev autorova nabubřelého sebevědomí.⁹⁶ Zároveň se badatelé dominantně věnovali právě Marignolově cestě a jeho geopolitickým a geokulturním komentářům.⁹⁷ Kronika je jako historiografické dílo považována obecně za nepříliš podařený pokus naplnit zadání Karla IV., a to především co se týče zpracování českých dějin.⁹⁸ Marignola s využitím velkého množství pramenů obecných dějin, teologických reflexí světového uspořádání a biblických dějeprov vypráví dějiny od stvoření světa, přičemž na prvním místě se hlásí k Augustinově koncepci dvojí obce.⁹⁹ Marignola výpravným způsobem pojednává o životě prvních lidí a jejich potomků, o světové povodni, původu knížecí a královské moci a o světových říších. Respektuje linii historického výkladu Starého zákona, na který navazuje vyprávěním o dějinách Říma, města a říše, až k Oktaviánu Augustovi. Na to navazuje česká kronika s vlastním prologem a úvodem dovedená k roku 1283 a poznámkami o následujících vládcích včetně Karla IV. Tak vypadají první dvě knihy kroniky. První *Thearchos*, totiž boží nebo theologická, vypráví o počátku světa, druhá *Monachos* začíná u prvního vládce Nimroda a obsahuje i českou kroniku. Kroniku tvoří ale ještě třetí kniha *Hierarchos*, v níž Marignola vytváří kontinuitu kněžské moci od Adama a Ábela, Šéma a Abraháma. Zahrnuje do ní i vyprávění o Ježíši Kristu a jeho nástupcích, římských biskupech, ale jen k sv. Klementovi. Pak začínají dějiny českých biskupů od Dětmara až k událostem za vlády krále Vratislava, završeny jsou poznámkou o relikvii, kterou přinesl Karel IV. do vyšehradského kostela.

Marignolova kronika se dochovala pouze v jednom úplném rukopise a částečně pak v kodexu slezské provenience, dnes uloženém v Benátkách. Kromě toho je známo jen

---

⁹⁵ Marie Bláhová, „...ad probos mores exemplis delectabilibus provocemus...“ *Funkce oficiální historiografie v představách Karla IV.*, in: Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 105–118; Irene Malfatto, *John of Marignolli and the Historiographical Project of Charles IV.*, Acta universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 55, 2015, č. 1, s. 131–140.

⁹⁶ Souhrnně k otázce Kubínová, Kateřina, *Jan Marignola a jeho „cestopis“*, in: Odorik z Pordenone: Z Benátek do Pekinga a zpět. Setkávání na cestách starého světa ve 13.–14. století, edd. Petr Sommer – Vladimír Liščák, Praha 2008, s. 95–106.

⁹⁷ Např. Wolfgang Giese, *Tradition und Empirie in den Reiseberichten der Kronika Marignolova*, Archiv für Kulturgeschichte 56, 1974, s. 447–456; Anastasius van den Wyngaert, *Johannes de Marignolli*, in: Itinera et relationes Fratrum Minorum saeculi XIII et XIV, ed. Týž, Firenze 1929, s. 515–516; Jana Valtrová, *Středověká setkání s „jinými“: Modloslužebníci, židé, saracéni a heretici v misionářských zprávách o Asii*, Praha 2011.

⁹⁸ Marie Bláhová, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 582.

⁹⁹ Anne-Dorothe von den Brincken, *Die universalhistorischen Vorstellungen des Johann von Marignola OFM. Der einzige mittelalterliche Weltchronist mit Fernostkenntnis*, Archiv für Kulturgeschichte 49, 1967, s. 297–339.

několik málo případů historiografických děl, která čerpala z Marignoly, a výpisky z kroniky. Kritickou edici připravil Josef Emler pro *Fontes rerum Bohemicarum*, revizi Emlerova vydání provedla Kateřina Kubínová jako přílohu své dizertační práce.¹⁰⁰ Kubínové edice ovšem nebyla publikována, proto v této práci odkazuji na *Fontes rerum Bohemicarum*.

Historia Bohemica Aeneae Silvii Piccolomini

Aeneas Silvius Piccolomini napsal *Historii českou* během svého pobytu v lázních Viterbo krátce předtím, než se stal v roce 1458 papežem jako Pius II. Historie ale není výsledkem pouze tohoto soustředěného psaní, nýbrž soustavného zájmu o tzv. českou otázku, k níž se ostatně vyjadřoval takřka po celý svůj profesní život, který začal jako úředník na basilejském koncilu. K problematice říšské politiky ve vztahu k Čechám a Uhrám se dostával soustavně především jako člen kanceláře císaře Fridricha III. U Fridrichova dvora ale nepůsobil jen jako úředník a diplomat, ale i jako literát; v roce 1442 jej císař jako básníka korunoval vavřínovým věncem. Piccolomini byl v kontaktu s řadou učenců z Čech a přátelil se s Prokopem z Rabštejna.¹⁰¹ Piccolomini také běžně využíval formulace svých dalších spisů, rozsáhlé shody v textu jsou identifikovatelné například jednotlivých dílů jeho kosmografie *Europa a Asia*.¹⁰² Aeneas Silvius také o českých záležitostech referoval ve své bohaté korespondenci, např. o tzv. stadickém králi, venkovanovi, který se během interregna v roce 1445 prohlašoval ve Stadicích českým králem, nebo o své cestě na sněm v Benešově, během níž navštívil Tábor.¹⁰³ Aeneova historická díla jsou považována za podstatný krok v diskurzu evropské historiografie – pokud je pojmán jako lineární vývoj k modernímu kritickému dějepisectví, bývají *Historie česká* a *Historie rakouská* řazeny jako zlom v kritice pramenů; později se vrátím k tomu, nakolik je to vzhledem k rétorické

---

¹⁰⁰ *Kronika Marignolova*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 3, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 492–604; Kubínová, Kateřina, *Karel IV. a Řím II 2: Příloha: Edice Marignolovy kroniky*, Praha (dizertační práce FF UK) 2003.

¹⁰¹ K Piccolominiho vztahu k českým zemím systematicky František Šmahel, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: *Enea Silvio Historia Bohemia – Historie česká*, edd. Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl, Praha 1998, s. xiii–lii (tamtéž viz i Piccolominiho životopis); Týž, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 382–395.

¹⁰² Aeneas Silvius Piccolomini, *Europe (c. 1400–1458)*, edd. Robert Brown – Nancy Bisaha, Washington, D.C., 2013; Benedikt Konrad Vollmann, *Aeneas Silvius Piccolomini as a Historiographer: Asia*, in: Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464), edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003, s. 41–54.

¹⁰³ Vojtěch Bažant, *Příběhy stadického krále. Několik pohledů na jednu událost*, in: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*, edd. Eva Doležalová – Petr Sommer, Praha 2016, s. 13–25; Howard Kaminsky, *Pius Aeneas among the Taborites*, *Church History* 28, 1959, s. 281–309.

podstatě a politickým motivacím oprávněné.¹⁰⁴ Jako Pius II. setrval ve sporu s Jiřím z Poděbrad, podporoval Vratislav, stejně jako aktivizoval protitureckou politiku.

Historie česká je dělena do pěti knih, vyprávění začíná kritikou babylonského začátku, geografii Čech a příchodem Čecha. Druhá kniha začíná od povýšení Vratislava na krále, třetí vyprávěním o Zikmundovi, poté co se po smrti Václava IV. rozmohli husité, čtvrtá Zikmundovou císařskou korunovací a přijetím Čechy za krále, pátá obnovením správcovství Oldřicha Celského, kronika končí volbou Jiřího z Poděbrad králem. Dochována je ve 39 opisech, tištěna byla poprvé v Římě roku 1475 a inkunábule vznikly ještě v roce 1489 v Basileji a 1490 ve Štrasburku. Dalších 12 edicí bylo připraveno v průběhu 16. století.¹⁰⁵ V roce 1487 vznikl první český vernakulární překlad uherskobrodského vikáře Jana Húska a v roce 1510 vydal kroniku tiskem v novém překladu Mikuláš Konáč z Hodiškova, Konáčovu verzi poté vytiskl Daniel Adam z Veleslavína.¹⁰⁶ Ještě předtím, už v roce 1463, vratislavský městský písař Peter Eschenloer přeložil kroniku do němčiny.¹⁰⁷ Kritickou edici připravili Josef Hejnic a Hans Rothe. V této práci, jakkoliv s přihlédnutím k Hejnicově vydání, vzhledem k praktičnosti cituji edici Dany Martínkové, Aleny Hadravové a Jiřího Matla, neboť využívám i jejich český překlad.¹⁰⁸

Česká kronika Benedikta Johnsdorfa

Opat kláštera Panny Marie Na Písku Benedikt Johnsdorf napsal kroniku svého kláštera (*Chronica abbatum Beatae Mariae Virginis in Arena*), respektive pokračoval v díle svého předchůdce Jodoka z Hlucholaz, a na kronice dále pracovali jeho pokračovatelé.¹⁰⁹ Z této

---

¹⁰⁴ Rolando Montecalvo, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, in: Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464), edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003 s. 55–86; Hans Kramer, *Untersuchungen zur 'Österreichischen Geschichte' des Aeneas Silvius*, Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 45, 1931, s. 23–69.

¹⁰⁵ Přehled rukopisů, jejich popis a kategorizace Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 1, Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, edd. Joseph Hejnic – Hans Rothe, Köln 2005, s. 0127–0207.

¹⁰⁶ Aeneas Silvius Piccolomini *Historia Bohemica 3, Die erste altschechische Übersetzung (1487) des katholischen Priesters Jan Húska*, ed. Jan Kolár, Köln 2005; Stanislav Petr, *Nejstarší český překlad Historie české Eneáše Silvia Piccolominiho v rukopise Vatikánské knihovny sign. Reg. lat. 601*, Studie o rukopisech 48, 2018, s. 117–141; Milan Kopecký, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova. Příspěvky k poznání české literatury v období renesance*, Praha 1962, s. 84–107.

¹⁰⁷ Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 2, Die frühneuhochdeutsche Übersetzung (1463) des Breslauer Stadtschreibers Peter Eschenloer*, ed. Václav Bok, Köln 2005.

¹⁰⁸ *Aeneas Silvii Historia Bohemica / Enea Silvio Historie česká*, edd. Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl, Praha 1998.

¹⁰⁹ *Chronica abbatum B. Mariae Virginis in Arena*, in: *Scriptores rerum Silesiacarum 2*, ed. Gustav Adolf Stenzel, Breslau 1839, s. 220–260. Marek Cetwiński, *Chronica abbatum beatae Mariae Virginis in Arena o początkach klasztoru*, in: *Týż, Metamorfozy śląskie. Studia źródłoznawcze i historiograficzne*, Częstochowa 2002, s. 87–94.

kroniky čerpal materiál pro svůj další text, v němž reflektoval právní spory mezi klášteřem a městem, *Casus facti seu in terminis in Arena Wratislaviensi*.¹¹⁰ Tato Johnsdorfova díla jsou dochována v kodexu spolu s českou kronikou, v níž se vypráví o českých dějinách od příchodu Čecha až do roku 1490. Johnsdorf ji sestavil v návaznosti na *Historii českou* Aenea Silvia Piccolominiho, jehož přímo cituje, čerpal ovšem i z jisté světové kroniky, z václavských a vojtěšských legend a mohl znát i Pulkavu, i když to nelze ověřit.¹¹¹ Johnsdorf originálně zasahoval do znění textu tak, aby úzce propojil české a slezské dějiny, respektive konstruoval slezské dějiny jako integrálně spojené s českými dějinami od jejich počátků. Stavěl se proti politice českých králů Jiřího z Poděbrad i Matyáše Korvína.¹¹² Část kroniky vyprávějící o Johnsdorfově současnosti (1470–1490) vydal Franz Wachter, a teprve Jaromír Mikulka připravil začátek a celé nevydané vyprávění ovšem bez pasáží připravených Wachterem.¹¹³

1.2.2 Kroniky a gesta Uhrů

Vedle hlavních pramenů, jejichž textu se v této práci věnuji, zmiňuji mezi východisky studia rovněž gesta mistra P, totiž Anonymova *Gesta Hungarorum*. Kronika vznikla na přelomu 12. a 13. století u dvora uherského krále Bély III. a jedná se o nejstarší dochovaný souvislý historický narativ pojednávající o dějinách Uhrů. Badatelé k textu proto přistupovali s vidinou jednak začátku historiografické tradice,¹¹⁴ která se nicméně v pozdějších textech ubírala jiným směrem (navzdory tomu, že přinejmenším Simon z Kézy Anonymovu kroniku používal),¹¹⁵ jednak zdroje předkřesťanských zvyků nomádské staromad'arské společnosti.¹¹⁶ Kronika se dochovala jako jediný text

---

¹¹⁰ Wojciech Mrozowicz, *Dziejopisarstwo średniowieczne we Wrocławiu*, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka 61, 2006, č. 1, s. 11.

¹¹¹ *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, ed. Jaromír Mikulka, Ostrava 1959, s. 3–4.

¹¹² Ke kronice Blanka Zilynská, *Die Böhmische Chronik Benedikt Johnsdorfs über die Böhmische Krone und die Stellung Schlesiens im Rahmen der Kronländer*, in: *Geschichte – Erinnerung – Selbidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 82–108. K Johnsdorfově osobnosti Táž, *Cesta za vzděláním opata Benedikta Johnsdorfa. Několik sond do problematiky univerzitních studií slezských kleriků*, *Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 52, 2012, suppl. 1, s. 183–192.

¹¹³ *Die böhmische Chronik Benedikt Johnsdorfs*, in: *Scriptores Rerum Silesiacarum* 12, ed. Franz Wachter, Breslau 1883, s. 109–123; *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, ed. Jaromír Mikulka, Ostrava 1959.

¹¹⁴ Přehledně ke sporu o dataci kroniky a její postavení v uherské písemné kultuře naposledy László Veszprémy, *Történetírás és történetírók az Árpád-kori Magyarországon (XI–XIII. Század közepe)*, Budapest 2019, s. 149–154.

¹¹⁵ Textovým srovnáním to dokazuje například Gyula Kristó, *Az Exordia Scythica, Regino és a magyar kronikák*, *Filologiai Közlöny* 16, 1970, s. 106–114.

¹¹⁶ György Györffy, *Honfoglalás előtti népek és országok Anonymus Gesta Hungarorumában*, *Különlenyomat az ethnographia* 3, 1965, s. 411–434. György Györffy, *Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új*

v rukopise vytvořeném v poslední čtvrtině 13. století, tedy v podobné době jako kronika Simona z Kézy.¹¹⁷ Text byl opakovaně kriticky vydán, kromě standardní edice *Scriptores rerum Hungaricarum* z roku 1937 se dnes užívá latinsko-německé vydání Gabriela Silagiho¹¹⁸ a k dispozici jsou rovněž překladová vydání maďarská, anglické, slovenské, rumunské, polské a katalánské.¹¹⁹

Chronicon Hungarico-Polonicum

Biblických citací a aluzí je v textu *Uhersko-polské kroniky* tak velké množství, že vytváří dojem, že je sestaven pouze z nich. To úzce souvisí s vazbami kroniky na Hartvikovu svatoštěpánskou legendu, jak ostatně už naznačuje titul *Incipit Cronica Vngarorum iuncta et mixta cum cronicis polonorum et vita sancti stephani*, přičemž v titulu dvou rukopisných svědectví stojí pouhé *Incipit vita beati Stephani regis Vngarorum*, resp. *Vita sancti stephani regis vngarie*.¹²⁰ Původ kroniky je datován do první poloviny 13. století, nicméně její text je dochován jen v pozdějších opisech; v jednom rukopise ze 14. století a ve třech z 15. století, varšavský zápis kroniky ze 16. století byl zničen během 2. světové války.¹²¹ V pozdněstředověkých rukopisech je realizována delší a kratší verze kroniky. Delší varianta pojednává o Attilovi a usazení v Panonii, o sv. Štěpánovi a o polských intervencích v Uhrách v 11. století, kratší pak zkracuje úvodní pasáže, zcela vypouští „polské“ pasáže a zaměřuje se především na hagiografické líčení života sv. Štěpána. Ryszard Greszik, který se kronice systematicky věnoval, argumentuje, že kronika vznikla u dvora Kolomana Haličského, není však jasné, zda na jeho dvoře dalmátském či

---

válaszok, Budapešť 1993. László Veszprémy, *Történetírás és történetírók az Árpád-kori Magyarországon*, s. 180–184.

¹¹⁷ Budapest, Országos Széchényi Könyvtár (dále jako „OSzK“), Clmae 403. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini 1. Codices latini medii aevi*, Budapešť 1940, s. 365.

¹¹⁸ P. magistri, qui Anonymus dicitur, *Gesta Hungarorum*, edd. Aemilius Jakubovich – Desiderius Pais, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 1*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1937, s. 13–117. *Die Gesta Hungarorum des anonymen Notars. Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte*, edd. Gabriel Silagi – László Veszprémy, Sigmaringen 1991.

¹¹⁹ *Anonymus Gesta Hungarorum*, ed. Dezső Pais, Budapest 1977. *Anonymi Bele regis notarii Gesta Hungarorum / Anonymous, Notary of King Béla The Deeds of the Hungarians*, edd. Martyn Rady – László Veszprémy, and *Magistri Rogerii Epistola in miserabile carmen super destructione Regni Hungarie per tartaros facta / Master Roger's Epistle to the Sorrowful Lament upon the Destruction of the Kingdom of Hungary by the Tatars*, edd. János Bak – Martyn Rady, Budapest 2010. *Kronika anonymného notára kráľa Béla. Gesta Hungarorum*, ed. Vincent Múcska, Budmerice 2000. *Cronica Notarului Anonymus, Fapteale Ungurilor (traducere de pe fotocopia originalului de la Viena)*, ed. Paul Lazăr Tonciulescu, Bukurešť 1996. *Anonimowego notariusza króla Béla GESTA HUNGARORUM*, ed. Aleksandra Baś-Kulbicka a kol., Kraków 2006. Katalánské digitální vydání *Gesta vngarorvm. Els actes dels Hongaresos*, ed. Carles Fernández-Komlósi, 2008, dostupné online: <http://mek.oszk.hu/05800/05885/05885.pdf>.

¹²⁰ *Chronica Hungaro-Polonica 1. Textus cum varietate lectionum*, ed. Béla Karácsonyi, Szeged 1969, s. 9.

¹²¹ Warszawa, Biblioteka Narodowa, BOZ 28. Krakow, Muzeum Narodowe, Zbiory Czartoryskich, 1310. Wrocław, Ossolineum, I.818 a II.1944. Nedochoval se rukopis Warszawa, Biblioteka Krasieńskich, 83.

haličském.¹²² Júdit Csakó nicméně oponuje názoru textových podobností mezi *Uhersko-polskou kronikou* a uherskou historiografií (především Anonymem a Kézou) a upozorňuje, že ani dalmátský, ani obecně uherský původ kroniky nelze doložit.¹²³ Kritické vydání kroniky připravil Béla Karácsonyi, latinsko-slovenskou verzi vydal Martin Homza.¹²⁴

Simonis de Keza Gesta Hungarorum

Souvisleji se budu zabývat kronikou Simona z Kézy, která vznikla v letech 1282–1285 za vlády uherského krále Ladislava IV. Přestože stojí na chronologické hraně vymezeného korpusu, není možné ji v následující analýze obejít, protože kroniky složené ve 14. století tvořící základ další historiografické tradice vycházejí z Kézovy kroniky a diskutují s ní. Znění kroniky se dochovalo pouze v pozdních opisech 18. století, kam jeden z editorů zapsal i popis rukopisu snad z 13. století, z něhož údajně čerpal. Kromě toho se fragment kroniky dochoval v Sambucově kodexu z 15. století, kde je ale zapsán jen prolog nevyskytující se v mladších opisech a následující odstavec, jímž začíná text v rukopisech 18. století.¹²⁵ Sambucův kodex je rovněž materiálním dokladem spojení Kézy s pozdějšími kronikami; na fragment Kézovy kroniky zde navazuje text patřící mezi rukopisná svědectví kroniky Uhrů složené za vlády Karla I. Roberta z Anjou (viz níže o *Budínské kronice*).¹²⁶ Rovněž *Obrázková kronika*, konkrétně rukopis *Chronicon Pictum*, dochovala unikátně některé pasáže Kézovy kroniky.¹²⁷ Kézův text vznikl mimo jiné z proklamované autopsie cesty po Rakousku, Bavorsku, Burgundsku, Itálii a Dalmácii a uvažuje se o tom, že byla zamýšlena rovněž pro italské publikum v souvislosti s tehdejší intenzitou diplomatických vztahů mezi dvorem uherského krále a papežskou kurií; italská recepce

---

¹²² Ryszard Grzesik, *Kronika węgiersko-polska: Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Poznań 1999. *Żywot św. Stefana króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska*, ed. Týž, Warszawa 2003 (polský překlad). Týž, *Die Ungarisch-polnische Chronik – ein Blick des ungarischen Hofes auf die eigene Vergangenheit*, in: *Die Hofgeschichtsschreibung im mittelalterlichen Europa: Projekte und Forschungsprobleme*, ed. Rudolf Schieffer – Jarosław Wenta, Toruń 2006 (= Subsidia historiographica 3), s. 119–128.

¹²³ Júdit Csakó, *A Magyar-lengyel krónika és a hazai elbeszélő hagyomány*, Századok 148, 2014, č. 2, s. 287–334.

¹²⁴ *Chronica Hungaro-Polonica 1. Textus cum varietate lectionum*, ed. Béla Karácsonyi, Szeged 1969 (= Acta universitatis szegediensis de Attila József nominatae. Acta historica 26). Homza se kronice věnoval v přímé návaznosti na studie Ryszarda Grzesika: *Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*, ed. Martin Homza, přel. Jana Balegová, Bratislava 2009.

¹²⁵ *Simonis de Keza Gesta Hungarorum*, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 138–139.

¹²⁶ Budapest, OSzK, Clmae 406. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini 1.*, s. 367.

¹²⁷ *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians*, edd. László Veszprémy – Frank Schaer, Budapest 1999, s. XXI.

kroniky je každopádně doložena ve výpůjčkách, které z Kézovy kroniky převzal Paolino Veneto do své světové kroniky.¹²⁸

Východiskem jakéhokoliv výzkumu Kézovy kroniky je dnes studie kriticky zkoumající ideologické roviny textu, již publikoval v roce 1973 Jenő Szűcs. Primárně se zabývá sociální a politickou teorií, především otázkou historické legitimacy hierarchických společenských rolí, vztahů mezi nimi a politických práv a povinností z těchto rolí vyplývajících. Kéza přitom své teze, k nimž se detailněji vrátím v dalším textu, formuloval na bázi definice národa, což Szűcs zasazuje do širšího evropského kontextu vyzývání národa jakožto dominantní skupiny formující se uvnitř jednoho království. Szűcs zároveň soustředí pozornost na Kézovu teorii *communitas*, reflektující sílíci magnátskou a šlechtickou moc v království směřující k ustanovení sněmu, ačkoliv Kéza je v uherském kontextu v tomto smyslu napřed, systematictěji se pojem *communitas regni* začal používat teprve na přelomu 13. a 14. století.¹²⁹

Vzhledem ke stavu dochování Kézovy kroniky není možné jednoznačně rozhodnout, nakolik je jeho dílo vlastním výtvorem a nakolik byl při sestavování kroniky závislý na svých zdrojích.¹³⁰ Nepochybně znal *Getica* složená Jordanem, pracoval s dějinami Langobardů Paula Diakona, *Pantheonem* Gottfrieda z Viterba a rovněž s alexandrovskou látkou, znal též *Gesta* složená Anonymem a pravděpodobně i nedochovaná gesta mistra Ákoše.¹³¹ Řada badatelů přitom argumentovala, že Kéza sám složil úvod kroniky, dějiny Hunů, pasáže o vládě Ladislava IV. a dále kapitoly o cizincích přicházejících Uher, tedy právě ty části kroniky, jimiž se budu zabírat v další analýze. Především dějiny Hunů a rozpracování tezí o příbuzenství mezi Huny a Uhry je považováno za Kézovo vlastní

---

¹²⁸ Kéza o své cestě mluví v prologu v souvislosti se svými motivacemi („Cum nostro cordi affectuose adiaceret Hungarorum gesta cognoscere, et id mihi veraciter constitisset, nationis eiusdem victorias, quae diversis scartabris per Italiam, Franciam ac Germaniam sparsae sunt diffusae, in volumen unum redigere procuravi“, *Simonis de Keza Gesta*, s. 141) a kronika rovněž obsahuje četné italicismy. *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians*, s. XIX–XX, XXIII. Ke kronice Paolina Veneta naposledy Václav Žůrek, *Recepce šachového traktátu Paulina z Benátek v pozdně středověkých Čechách*, *Studia Mediaevalia Bohemika*, v tisku.

¹²⁹ Jenő Szűcs, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, Századok 107, 1973, s. 569–643, 823–878. Redakčně upravená a zkrácená (především o celoevropský kontext) vyšla studie rovněž v angličtině ve svazku bilingvního vydání kroniky: J. Szűcs, *Theoretical Elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, in: *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians*, s. XXIX–CIV.

¹³⁰ Do detailních hypotetických vazeb se dílčí formulace pokoušel identifikovat Carlile A. Macartney, *The Origin, Structure and Meaning of Hun Chronicle*, in: *Studies on Early Hungarian and Pontic History*, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999, s. 449–560.

¹³¹ J. Szűcs, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, s. 575. *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians*, s. XXIII–XXIV. K mistru Ákošovi Elemér Mályusz, *Az V. István-kori gesta*, Budapest 1971.

dílo.¹³² Podle Gábora Klaniczayho souvisí Kézova koncepce hunsko-uherského příbuzenství s kumánským původem matky Ladislava IV. a motivací mělo být vytvořit také obraz Hunů jako hrdých barbarů stojících v opozici ke zženštilému západu.¹³³ Kritická edice, na niž v následujícím textu odkazují, byla publikována ve druhém svazku *Scriptores rerum Hungaricarum* z roku 1938.¹³⁴ Vedle toho existuje rovněž maďarský a anglický překlad.¹³⁵

Kronikářská kompozice ze 14. století

Ve 14. století vznikly dva historiografické texty vycházející z Kézovy kroniky. Vzájemně jsou si natolik blízké, že kritické vydání obsahuje v jednom textu rukopisná svědectví obou těchto textů.¹³⁶ Obecně jsou dílčí rukopisy řazeny do větví *Budínské kroniky* a *Obrázkové kroniky*, většina z nich má ovšem své vlastní specifické rysy, a proto je vhodné považovat je spíše za adaptace než za pouhé opisy; takovým způsobem budu v dalších kapitolách označovat jako samostatnou kroniku *Ch. Dubnicense* a částečně je to i případ německé kroniky Henrika de Mügeln, která je úzce navázána na kronikářskou kompozici 14. století, zejména větev *Budínské kroniky*.¹³⁷

Budínská kronika

Původní znění větve *Budínské kroniky* vzniklo za vlády Karla I. Roberta z Anjou pravděpodobně v prostředí budínských minoritů.¹³⁸ Jméno (používá se pro zjednodušení, přesnější je označení *Kronika budínského minority*)¹³⁹ je převzato z tisku Andrease Hesse z roku 1473, který provozoval první tiskárnu v Uhrách a v Budíně vytiskl nejprve právě tuto kroniku zachovávající verzi z doby Karla I. Roberta.¹⁴⁰ Hess kroniku věnoval

---

¹³² Především János Horváth Jr., *A hun történet és szerzője*, *Irodalomtörténeti Közlemények* 67, 1963, s. 446–476. Naposledy Edina Bozóky, *Huns et Hongrois, une seule nation*, in: *Nation et nations au Moyen Âge. Actes du XLIVe Congrès de la SHMESP*, Paris 2014, s. 37–50.

¹³³ Gábor Klaniczay, *The Myth of Scythian Origin and the Cult of Attila in the Nineteenth Century*, in: *Multiple Antiquities – Multiple Modernities. Ancient Histories in Nineteenth Century European Cultures*, edd. Gábor Klaniczay – Michael Werner – Ottó Gecser, New York 2011, s. 188–189.

¹³⁴ *Simonis de Keza Gesta Hungarorum*, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum* 2, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938 (dále jako *Simonis de Keza Gesta*), s. 129–194.

¹³⁵ *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians*. Maďarsky naposledy Anonymus: *A magyarok cselekedetei / Kézai Simon: A magyarok cselekedetei*, edd. János Bollók – László Veszprémy, Budapest 1999, s. 87–153.

¹³⁶ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum* 1, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1937, s. 217–505.

¹³⁷ Naposledy k tradici pozdněstředověkého uherského dějepiscetví Balázs Kertész, *A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban*, *Századok* 150, 2016, s. 473–499.

¹³⁸ Gyula Kristó, *Anjou-kori krónikáink*, *Századok* 101, 1967, s. 457–467

¹³⁹ Např. tamtéž nebo Szilvia Somogyi, *A XIV. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásának nyelvezete (A budai minorita krónika latin nyelve)*, *Fons* 18, 2011, s. 209–268.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 477. K Hessově tiskárně též Béla Varjas, *Das Schicksal einer Druckerei im östlichen teil Mitteleuropas (Andreas Hess in Buda)*, *Gutenberg Jahrbuch* 52, 1977, s. 42–48.

budínskému proboštovi Lászlóovi Kárainu, na jehož pozvání tiskárnu v Budíně zřídil, původně snad ale byla určena ostříhomskému arcibiskupovi Jánosi Vítězovi, podle jehož pokynů měl Kárai jednat.¹⁴¹ Nejstarším rukopisným svědectvím je nicméně tzv. kodex Acephalus (dochoval se neúplný) ze 14. století. Na kroniku v něm navazují *Gesta Alexandri Magni*, jednofoliové poznámky o volbě a korunovaci císaře a stejně rozsáhlé poznámky o charakteru národů, cestopis Odorika z Pordenone a několik stručných poznámek přírodovědných a matematických, Pseudo-Danielovo *Somnarium*, astrologické poznámky a sbírka synonym.¹⁴² *Budínská kronika* se dále dochovala v Sambucově kodexu, kde je zapsána verze blízká kodexu Acephalus. Kodex pochází z konce 15. století a nese jméno Jánose Zsámbokyho/Sambuca, který jej koupil v Itálii, což mimo jiné souvisí s italskou recepcí kroniky Simona z Kézy, jehož prolog, jak bylo řečeno, je zapsán pouze v tomto kodexu.¹⁴³ Zvláštní adaptací je *Dubnická kronika*, jejíž vyprávění je dotaženo až do roku 1479 a pochází nejpravděpodobněji z prostředí dvora sedmihradského vévody Bartoloměje Drágffyho.¹⁴⁴ Posledním opisem *Budínské kroniky* je Vatikánský, popř. Římský kodex, který snad původně spojoval více textů, dochovala se však jen kronika zapsaná od poloviny 28. kapitoly „Primus capitaneus“, postrádá tedy celé dějiny Hunů i začátek druhé knihy o druhém příchodu Uhrů do Panonie. V textu rovněž chybí kapitoly 192–196. Text je sice řazen k *Budínské kronice*, ale na mnoha místech má blízko ke *Kronice obrázkové*, a je proto vnímán jako pomezí varianta mezi oběma větvemi. Původ opisu bývá hledán v dalmátském prostředí.¹⁴⁵

Obrázková kronika

Texty řazené do větve *Obrázkové kroniky* vycházejí z originálu složeného podle prologu v roce 1358. Kronika přímo vycházela z archetypu *Budínské kroniky* a její autor připojil prolog, a komentoval řadu dílčích tvrzení, jak bude zjevné ještě v další analýze, například vyprávění o biblickém původu Uhrů. Podle zprávy z druhé poloviny 16. století, byl autorem textu jistý Marcus, který byl později ztotožněn s Markem z Káltu, *custos*

¹⁴¹ Gábor F. Farkas, *The Buda Chronicle. The First printed Book in Hungary: Printer, Work, Provenance, Patronage*, La Bibliofilia. Rivista di storia del libro e di bibliografia 117, 2015, č. 1, s. 27–34.

¹⁴² Budapešť, OSzK, Clmae 405. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini* 1, s. 366–367. Kinga Körmendy, *Az Acephalus kódex esztergomi vonatkozásai (OSzK Cod. Lat. 405)*, Magyar Könyvszemle 115, 1999, s. 65–68.

¹⁴³ Budapešť, OSzK, Clmae 406. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini* 1, s. 367. Balázs Kertész, *A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban*, s. 476.

¹⁴⁴ Budapešť, OSzK, Clmae 165. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini* 1, s. 138. *Kronika uhorských králův zvaná Dubnická*, ed. Július Sopko, Budmerice 2004. Kritiku provedl především Alexander Domanovszky, *A dubnici krónikai*, Századok 33, 1899, s. 226–256, 342–355, 411–451.

¹⁴⁵ Vatikán, Biblioteca Apostolica Vaticana, Cod. Lat. Vat. 6970. *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 288. Pál Lukacsics, *A vatikáni magyar krónika kódexéről és szövegéről*, Magyar Könyvszemle 36, 1929, s. 141–146.

v královské bazilice ve Stoličném Bělehradu, kaplan královny Alžběty Polské, farář u sv. Petra v Budíně. Nicméně nelze verifikovat, zda byl autorem archetypu přímé předlohy *Obrázkové kroniky*, ani samotné *Obrázkové kroniky*,¹⁴⁶ ačkoliv nedávné slovenské vydání to tvrdí.¹⁴⁷

K větvi *Obrázkové kroniky* je řazeno rovněž pět kodexů, přičemž nejstarším dochovaným je právě *Obrázková kronika*, známá jako *Vídeňská kronika* nebo *Chronicon Pictum*, kodex bohatě zdobený třiceti devíti výpravnými ilustracemi.¹⁴⁸ Nejpozději na začátku 17. století byla kronika uložena ve Vídni.¹⁴⁹ Druhým svědectvím je pozdní opis z 18. století, tzv. Csepregiho kodex, v němž vyprávění začíná teprve s líčením událostí roku 1431. Podle Eleméra Malysze je verze zapsaná v Csepregiho kodexu nejbližší znění, které použil Johannes de Thurocz při psaní své kroniky Uhrů.¹⁵⁰

Zvláštní význam má zápis kroniky v tzv. Telekiho kodexu, který byl dokončen v roce 1462.¹⁵¹ Podle kolofonu opis sestavili jistí Tomáš, klerik z N., a Antonio z Endefalvy pro sovatského faráře Benedikta, a to podle rukopisu kroniky, který údajně věnoval francouzský král srbskému despotovi.¹⁵² Na základě této informace badatelé zvažovali, že *Obrázková kronika*, respektive rukopis *Chronicon Pictum*, byla součástí svatební výbavy Kateřiny, dcery Ludvíka Velikého, zasnoubené s Ludvíkem z Valois, poté se dostala do rukou srbského despoty Đurađa Brankoviće a teprve později do Vídně. Tyto skutečnosti

---

¹⁴⁶ Naposledy János Bak – Ryszard Grzesik, *Text of the Illuminated Chronicle*, in: *Studies on the Illuminated Chronicle*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapešť 2018, s. 5–7.

¹⁴⁷ Marek z Káltu, *Viedenská maľovaná kronika / Chronica Picta: 1358–1370*, edd. Július Sopko – Tünde Lengyelová, Bratislava 2016.

¹⁴⁸ Budapešť, OSzK, Clmae 404. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini 1*, s. 365. Kodex tvoří základ kritické edice *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 217–505. Byl však vydán i samostatně, takto nedávno v anglicko-latinské ediční řadě vydávané oddělením Medieval Studies na CEU: *Chronica de gestis Hungarorum e codice picto saec. XIV. / Chronicle of the Deeds of the Hungarians from the Fourteenth-Century Illuminated Codex*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapešť 2018. Spolu s touto edicí autoři vydali rovněž svazek studií: *Studies on the Illuminated Chronicle*, edd. Titíž, Budapešť 2018. O dva roky dřív byl publikován slovenský překlad doplněný o faksimile kroniky uvádějící mimochodem Marka z Káltu jako autora *Obrázkové kroniky*: Marek z Káltu, *Viedenská maľovaná kronika / Chronica Picta: 1358–1370*, edd. Július Sopko – Tünde Lengyelová, Bratislava 2016.

¹⁴⁹ Orsolya Karsay, *The Codex of the Illuminated Chronicle*, in: *Studies on the Illuminated Chronicle*, s. 2.

¹⁵⁰ Balázs Kertész, *A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban*, s. 483–484.

¹⁵¹ Budapešť, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, K 32 (dříve Lat. Cod. 4° 12).

¹⁵² „Ista cronica est incepta per thomam clericum de N. et finita per me Anthonium de Endreffalwa, natus Pauli Ffech. Scripsimusque domino Benedicto plebano de Zowath, nacione de Senpetherwasara Sub Ano Domini Millesimo Quadragesimo Sexagesimo Secundo, de cronica dezpoti de scripta, quam Illustrissimus princeps, rex francie, eidem domino dezpoto in preclarum munus pretullerat etc.“ Citováno podle Klára Csapodi-Gárdonyi, *History and Description of the Illuminated Chronicle*, in: *The Hungarian Illuminated Chronicle. Chronica de Gestis Hungarorum*, ed. Dezső Dercsényi, Budapešť 1969, s. 58. Ani jedna ze zmíněných osob nebyla definitivně identifikována, ani farnost Sovát, obce s maďarským jménem Szovát jsou tři.

byly diskutabilní, teprve László Veszprémy definitivně vyvrátil jejich platnost.¹⁵³ V Telekiho kodexu je kronika zapsána společně s cisiojanem v maďarštině, dopisem kněze Jana a historií Alexandra Velikého.¹⁵⁴

Tzv. Thuroczyho kodex¹⁵⁵ uchovává kroniku spolu se zákony připsanými sv. Štěpánovi, sv. Ladislavovi a Kolomanovi. Později byla do kodexu připsána stručná kronika a drobné právní poznámky.¹⁵⁶ Na rozdíl od *Chronicon Pictum* a opisů v Csepregiho a Telekiho kodexech je zde vyprávění dovedeno až k roku 1342. Kodex nemá žádnou vazbu na Johanna de Thurocz a jméno získal díky mylné identifikaci kroniky jako Thuroczovy.¹⁵⁷ Poslední opis textu *Obrázkové kroniky* je dochován v Beldiho kodexu spolu s meteorologickým traktátem, dějepisnými verši, krátkým příběhem Šalamouna a Markolta, dopisy Aenea Silvia Piccolominiho a několika glorifikačními verši o Janu Hunyadim a jeho synech.¹⁵⁸ Znění kroniky má blízko zápisu v Csepregiho kodexu.¹⁵⁹

Henricus de Mügelin, německá a veršovaná kronika

Středoevropský vzdělanec Henricus de Mügelin nejspíše pobýval na dvoře Ludvíka Velikého v letech 1356–1362. Uherskou kroniku nicméně věnoval rakouskému vévodovi Rudolfovi IV. Složil ji německy na základě četby *Budínské kroniky* a Hartvikovy legendy o sv. Štěpánovi. Kronika vypráví o událostech do roku 1333, tamější popisy události let 1152–1167 jsou dochovány unikátně. Text je ve srovnání s dalšími uherskými kronikami značně rozšířený; včetně zničeného vratislavského rukopisu je známo deset opisů.¹⁶⁰ Kritické vydání připravil Jenő Travník.¹⁶¹

Vedle německé prozaické kroniky Mügelin rovněž dějiny Uhrů zbásnil v kronice, kterou věnoval Ludvíkovi Velikému. V ní vypráví dějiny Hunů a Uhrů od světové potopy do roku

---

¹⁵³ Tento příběh kodexu Tamtéž, s. 58–59. Srov. též Orsolya Karsay, *The Codex of the Illuminated Chronicle*, s. 2. Uvažovalo se též o zasnubách druhé Ludvíkovy dcery Marie. Balázs Kertész, *The Afterlife of the Fourteenth-Century Chronicle-Compositions*, in: *Studies on the Illuminated Chronicle*, s. 183. László Veszprémy, *A Képes Krónika és Anonymus kéziratának utóéletéhez*, in: *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, edd. Gábor Mikó – Bence Péterfi – András Vadas, Budapest 2012, s. 593–594.

¹⁵⁴ Balázs Kertész, *A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban*, s. 484.

¹⁵⁵ Budapešť, OSzK, Clmae 407. Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini 1*, s. 367–368.

¹⁵⁶ Gábor Mikó, *Mátyás király „krónikás könyve” egy 16. századi törvénygyűjtemény margóján. Megjegyzések a Thuróczy-kódex történetéhez*, in: *Tiszteletkőr*, s. 573–586.

¹⁵⁷ Emma Bartoniek, *Codices manu scripti latini 1*, s. 368.

¹⁵⁸ Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, U2. III. I.

¹⁵⁹ Alexander Domanovszky, *A dubnici krónika*, s. 237–238.

¹⁶⁰ Wrocław, BU, R 304 (zničen ve 40. letech 20. století); Graz, LA, Frag. Germ. 9; Heidelberg, UB, cpg 5; Mnichov, BSB, cgm 331 a cgm 1112; Bratislava, Ústředná knižnica SAV, cod. 443; Vídeň, ÖNB, cod. 2866 a cod. 2919; Wolfenbüttel, HAB, cod. 19.26 Aug. 4° a cod. 20 Aug. 4°.

¹⁶¹ *Chronicon Henrici de Mügelin germanice conscriptum*, ed. Eugenius Travník, in: *SRH 2*, s. 87–223.

1072, tedy takřka do konce vlády Šalamouna I., vzhledem ke struktuře se zdá, že se dochoval jen fragment. Poslední ze čtyř částí totiž opakuje strukturu prvních dvou částí – jedenáct strof začíná prozaickou kapitolu, dalších deset je ve verších. Mügelnova veršovaná latinská kronika se naproti německé dochovala v jediném vídeňském rukopisu, který byl mimochodem v 15. století uchováván v Praze.¹⁶² Základní kritiku obou textů provedl Sándor Domanovszky, k jehož tezím se v současnosti vrací především Dániel Bagi.¹⁶³

Johannes de Thurocz, Chronica Hungarorum

Rozsáhlá kronika Johanna de Thurocz byla vydána tiskem roku 1488 v Brně, tehdy v moci uherského krále, a o několik měsíců později téhož roku v Augsburgu; žádné rukopisy kroniky neexistují. První tištěná kniha v Uhrách, *Budínská kronika*, se dochovala jen v deseti exemplářích, kronika Thuroczova byla v tomto smyslu mnohem rozšířenější; jen brněnského *editio princeps* je dochováno 77 kusů.¹⁶⁴ Johannes kroniku věnoval královskému kancléři Tomáši Drágimu, během jehož úřadu vykonával funkci nejvyššího notáře. Psal ji však už od počátku 80. let podporován tehdejšími kancléřem Istvánem Hásságyim. Johannes pravděpodobně nejprve složil podle básně Lorenza de Monacis vyprávění o Marii Uherské a Karlovi II., navazující na kroniku o Ludvíkovi Velikém Jánose Kükülleiho. Teprve poté složil začátek kroniky o původu Hunů a Uhrů, přičemž čerpal jak z *Budínské*, tak z *Obrázkové* kroniky a dalších pramenů; nově pak složil také vyprávění o letech 1387–1487. Kronika mimo jiné unikátně uchovává znění *Carmen miserabile* mistra Rogera o zpusťšeném království po tatarském vpádu.¹⁶⁵

Kronika je obecně považována za poslední velké středověké historické vyprávění o dějinách Uhrů, což vyniká v kontextu humanistického písemnictví na dvoře Matyáše Korvína. Na kroniku bezprostředně reagovali humanističtí autoři. Během jednoho roku od vydání kroniky totiž královna Beatrix pověřila Petra Ransana, aby vytvořil takové dílo

---

¹⁶² Vídeň, ÖNB, Cod. 3352. *Chronicon rhythmicum Henrici de Mügelin*, ed. Alexander Domanovszky, in: SRH 2, s. 225–272.

¹⁶³ Sándor Domanovszky, *Mügelin Henrik német nyelvű kronikája és a rímes kronikája*, Századok 41, 1907, s. 20–35, 119–142. Dániel Bagi, *Az oroszlán, a sas, a szamár és az Igaz Mester. Mügelni Henrik két magyar krónikájának keletkezési körülményei*, Századok 152, 2018, s. 591–622; Dániel Bagi, *Bemerkungen zum Grazer Handschriftenfragment der Ungarnchronik Heinrichs von Mügelin*, in: Hungary and Hungarians in Central and East European Narrative Sources (10th – 17th Centuries), edd. Dániel Bagi – Gábor Barabás – Márta Font – Endre Sashalmi, Pécs 2019, s. 159–172.

¹⁶⁴ Gábor F. Farkas, *On the Provenience of the Copies of Thuróczy. Editio princeps of the Chronica Hungarorum*, Studia Bibliographica Posoniensia 2018, s. 11.

¹⁶⁵ Elemér Mályusz, *Thuróczy János kronikája*, in: Týž, Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok, ed. István Soós, Budapest 2003, s. 299–332 (původně Budapest 1944 v řadě Értekezések a történelmi tudományok köréből 26/3).

uhlazenější, humanistickou latinou, a jen o několik měsíců později zadal stejný úkol Matyáš Korvín Antoniovovi Bonfinimu. Navzdory této reakci Korvínova dvora se inkunábule kroniky poměrně rychle rozšířily a oblíbená byla i v Uhrách, jak mimochodem dokazují některé čtenářské identifikace jiných kronik jako kroniky Thuroczovy.¹⁶⁶ V Augsburgu byly vytištěny dvě verze kroniky, jedna odpovídající brněnskému vydání, druhá upravená – vypouštějící válečné úspěchy Matyáše v rakouských zemích – určená pro německé publikum. Současné bádání o Thuroczově kronice je značně usnadněno dlouholetou kritickou prací Eleméra Mályusze, jenž provedl především textový rozbor, identifikoval použité kroniky a spolu s Gyulou Kristóem připravil vyčerpávající dvousvazkový komentář ke kritické edici Erzsébet Galántai a Gyuly Kristóa.¹⁶⁷ Kronika vyšla rovněž v maďarském a slovenském překladu, samostatnější Thuroczovo vyprávění od začátku vlády Zikmunda Lucemburského do konce kroniky je k dispozici rovněž anglicky.¹⁶⁸

Chronica Posoniense

Bratislavská *Chronica Posoniense* je zapsána na přelomu 15. a 16. století či na začátku 16. století, vznikla však zřejmě už dřív a má blízko k verzi *Budínské kroniky* zapsané v kodexech Acephalus, Sambucově a vatikánském, ale na některých místech se blíží budínskému tisku 1473 i k *Dubnické kronice*. K rokům 1240–1318 obsahuje ovšem vlastní záznamy týkající se severu Uher a rodiny Újlaki. Kritické vydání bylo publikováno ve *Scriptores rerum Hungaricarum* a k dispozici je rovněž maďarský překlad.¹⁶⁹

Chronicon Monacense

Jako Mnichovská kronika je označována část kodexu 15. století uloženého v Bavorské státní knihovně.¹⁷⁰ Jedná se o výpisky z textu patřícího do větve *Obrázkové kroniky* vypouštějící prolog a začínající příchodem Hunů do Panonie. Protože kronika neobsahuje

---

¹⁶⁶ Tak je tomu v případě jednoho opisu *Obrázkové kroniky*. Viz Klára Csapodi-Gárdonyi, *History and Description of the Illuminated Chronicle*, in: *The Hungarian Illuminated Chronicle. Chronica de gestis Hungarorum*, ed. Dezső Dercsényi, Budapest 1969, s. 58.

¹⁶⁷ Elemér Mályusz, *Thuróczy János kronikája és a Corvina*, in: *Klió szolgálatában*, s. 333–353 (původně *Filológiai Közlemények* 12, 1966, s. 282–302). Týž, *A Thuróczy-krónika és forrásai*, Budapest 1967. Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum 1. Textus*, edd. Elisabeth Galántai – Julius Kristó, Budapest 1985. Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum 2/1–2. Commentarii*, edd. Elemér Mályusz – Julius Kristó, Budapest 1985.

¹⁶⁸ Thuróczy János, *A magyarok kronikája*, přel. János Horváth, Budapest 2001; Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum / Kronika Jána z Turca*, přel. Július Sopko, Bratislava 2014; János Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, přel. Frank Mantello, Bloomington 1991.

¹⁶⁹ Július Sopko, *Stredoveké latinské kodexy v slovenských knižniciach*, Martin 1981, s. 117–122, o kronice na s. 120. *Chronicon Posoniense*, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, Budapest 1938, s. 9–51. *Magyarország királyságának krónikája (Pozsonyi krónika, 1350 után)*, in: *Krónikáink magyarul III/1*, ed. Péter Kulcsár, Budapest, 2006.

¹⁷⁰ Bayerische Staatsbibliothek, Clm 5309.

žádné další přídávky nad rámec svého pramene, Carlile Macartney „vůbec nechápal, proč byla kdy otištěna,“¹⁷¹ k čemuž ostatně došlo opakovaně.¹⁷² Způsob autorského krácení ve vyprávění je nicméně cenný pro tuto práci.

Záhřebská a váradská kronika

Záhřebská kronika byla zapsána roku 1334 do knihy statut tamější kapituly, poté byla pravděpodobně opsána roku 1354 ve verzi z níž čerpal váradský kanovník Imre/Emericus, který následně text zapsal v roce 1374 do statut kapituly váradské v rozšířeném znění, označovaném jako *Váradská kronika*. Čerpal přitom z četby textu patřícího do větve *Budínské kroniky*.¹⁷³

Chronicon Knauziaum

Jméno označuje příbuznost vzájemně si blízkých rukopisů, z nichž první objevil v Záhřebu Nándor Knauz (zem. 1898). Většina rukopisů (dohromady je jich známo 12) pochází z 16. až 18. století, pět z nich však bylo zapsáno na přelomu 15. a 16. století.¹⁷⁴ Všechny, jakkoliv je každý z nich specifický, nicméně vycházely se společného zdroje složeného asi na konci 15. století. Kritická edice Emmy Bartoniek je založena na pařížském rukopise, který patří mezi ty nejstarší, a na Knauzově opisu rukopisu z roku 1561. Texty jsou obecně ceněny jako prameny událostí 16. století, na tomto místě se však obracím na to, jakým způsobem adaptovaly narativ o dějinách Uhrů. V 16. století byla kronika použita při přípravě nové kodifikace uherského práva a vyskytovala se v různých právních sbornících.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians. A Critical and Analytical Guide*, Cambridge 1953, s. 146.

¹⁷² Na starší edice odkazuje editor kritického vydání *Chronicon Monacense*, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapešť 1938, s. 55–86.

¹⁷³ *Chronicon Zagradiense cum textu Chronici varadiensis collatum*, ed. Emericus Szentpétery, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 1*, s. 195–215. Carlile A. Macartney, *The Composition of the Zágráb and Várad Chronicles and their Relationship to the longer Narrative Chronicles*, in: Carlile A. Macartney, *Studies on Early Hungarian and Pontic History*, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999, s. 100–117. Béla Karácsonyi, *Néhány kronológiai probléma középkori elbeszélő forrásaink szövegében*, in: *Közepkori kútfőink kritikus kérdései*, edd. János Horváth – György Székely, Budapest 1974, s. 213–228.

¹⁷⁴ Mnichov, BSB, cgm 311; Paříž, BNF, 5941; Vídeň, ÖNB, 3471; Wrocław, BU, XV F 1116,2; Budapešť, Magyar Országos Levéltár, I/7, Kollár-gyűjtemény. Miscellanea no. 32.

¹⁷⁵ *Chronicon Knauzianum*, ed. Emma Bartoniek, in: SRH 2, s. 321–345. Monika Jánosi, *A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek*, Magyar Könyvszemle 94, 1978, s. 232–250; Monika Jánosi, *Gregoriánczi Pál kéziratoss törvénygyűjteménye a XVI. Század közepéről*, Magyar Könyvszemle 104, 1988, s. 54–64.

Spiškosobotská kronika

Německy psaná kronika byla složena po polovině 15. století. Dochovala se v jediném rukopise spolu s dokumenty spišského práva.¹⁷⁶ Znění kroniky čerpá z textu větve *Obrázkové kroniky* a obohacuje jej o lokální zprávy i lokální perspektivu.¹⁷⁷ Název díla je odvozen od místa dochování, kronika mohla vzniknout v Levoči.¹⁷⁸ Kronika je spolu s anonymním vyprávěním kartuziána z Kláštoriska (*Lapis refugii*) obecně považována za první souvislejší text v diskurzu spišské historiografie.¹⁷⁹

Calimachus Experiens: Attila

Krátkou prózu Attila složil Callimachus Experiens, neboli Philippus Buonaccursius, u příležitosti vyjednávání protikorvínovské dohody rakouských, polských a benátských vládců v roce 1486. Od roku 1474 působil jako rádce polského krále Kazimíra IV. a od roku 1478 aktivně loboval proti míru polského krále s Korvínem, kterého považoval za agresora a hrozbu pro polské království a vůbec střední Evropu.

Attila se dochoval ve třech rukopisech a byl třikrát připraven k tisku – v letech 1489, 1531 a 1543 spolu s kronikou Antonia Bonfiniho. Druhé vydání pak bylo přetištěno znovu v roce 1541 a bonfiniovská edice ještě čtyřikrát. Kritickou edici spisu připravil Tibor Kardos.¹⁸⁰

In vitam et mortem Attilae regis Ungariae

Vyprávění o životě a smrti uherského krále Attily vzniklo někdy před rokem 1444. Autorství je přisuzováno buď florentskému intelektuálovi Leonardu Aretinovi (zem. 1444) nebo častěji Juvenciu Ceoliovu Calanovi, pécsckému biskupovi na přelomu 12. a 13. století, popřípadě se uvažuje o autorově jméně Calanus jako o humanistickém

---

¹⁷⁶ Štátný archív v Prešove, pracovisko archív Poprad, 10034-MSPS, XV. storočie. *Chronicon, quod conservatur in Monte Sancti Georgii (Szepesszombat, Georgenberg, Spišská Sobota)*, ed. Béla Pukánszky, in: SRH 2, s. 273–287.

¹⁷⁷ Vojtěch Bažant, *Spišians and Hungary. The Chronicle from Spišská Sobota and the Collective Identity of Spiš*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 9, 2017, č. 2, s. 237–250.

¹⁷⁸ András Péter Szabó, *Caspar Hain lőcsei krónikája – egy kompiláció forrásai*, in: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*, ed. Gergely Tóth, Budapest 2014, s. 190–191.

¹⁷⁹ Vendelín Jankovič, *Spišská historiografia*, in: *Spišské mestá v stredoveku*, ed. Richard Marsina, Košice 1974, s. 159–172. Ilpo Tapani Piirainen, *Osem kroník neskorého stredoveku a ranného novoveku zo Spiša. Príspevok k dejepisnej nemecky písanej literatúre na Slovensku*, *Studia Historica Tyrnaviensia* 3, 2003, s. 345–357.

¹⁸⁰ Mutina, Bibliotheca Estensis, Q 9.7. Vídeň, ÖNB, Cod. 3522. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Clmae 368. Callimachus Experiens, *Attila*, ed. Tiberius Kardos, Lipsko 1932.

konstrukt z 2. poloviny 15. století.¹⁸¹ Otázku není možné uspokojivě vyřešit.¹⁸² Jedná se každopádně o humanisticky stylizované vyprávění, které do značné míry čerpá z italských tradic o Attilovi a jeho zařazení ke zde studovaným textům vzhledem k nejistému původu vychází jednak z toho, že maďarští historikové s ním standardně pracují a dílo se hlásí nejen k hunským dějinám, jako v případě *Attily Callimachova*, nýbrž i přímo k Uhrům, jednak z toho, že se jedná o produkt obecnějšího zájmu o attilovské příběhy na konci středověku.¹⁸³

Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum

Tomáš ze Splitu byl veřejně činný ve Splitu od konce 30. let 13. století, byl veřejným notářem, arcijáhmem a od roku 1244 biskupem. Jeho dějiny salonských a následně splitských biskupů vyprávějí o založení Salony, jejím pádu a založení Splitu. Vyprávění je dovedeno až k roku 1266. Motivací psát byla apologie práv splitské církve a kronika obsahuje řadu lokálních archivních pramenů, z nichž některé jsou známé jen z Tomášova díla. V sérii *Central European Medieval Texts* byla publikovaná latinsko-anglická edice pramene, kterou zde cituji.¹⁸⁴

Svatoštěpánské legendy

Jako srovnávací materiál používám v následujících analýzách rovněž tři legendy o prvním uherském králi sv. Štěpánovi. Nejstarší je *Legenda maior sancti Stephani* z let 1077–1083, která vznikla ještě před Štěpánovým svatořečením (1083) v souvislosti s úsilím krále Ladislava I., později rovněž svatého, o kanonizaci nejen Štěpána, ale i jeho syna Emericha. O autorovi se uvažovalo jako o cizinci, ovšem na základě slabého argumentu, že legenda opovržlivě posuzuje pohanské Maďary. *Legenda maior* ze všech nejméně vypráví o Štěpánově osobnosti a konstruuje ji silně typologicky. *Legenda minor* vznikla po roce 1109 v okruhu krále Kolomana. Zatímco *Legenda maior* vypráví převážně o zakladateli kostelů a šířiteli křesťanství, *Legenda minor* Štěpána prezentuje jako bojovníka za

¹⁸¹ Marianna D. Birnbaum, *Attila's Renaissance in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, in: *Attila. The Man and His Image*, edd. Franz H. Bäuml – Marianna D. Birnbaum, Budapešť 1993, s. 90.

¹⁸² Aretinovo autorství preferoval Ferenc Toldy v *Leonardi Aretini Attila*, in: *Analecta monumentorum Hungariae historicorum literariorum maximum inedita I*, ed. Geisa Érzsegi, Budapešť 1986, s. 319–320. O Calanovi pak János Horváth jr., *Calanus püspök és a Vita Attilae*, Budapešť 1941 (= *Értekezések a magyarországi latinság köréből* 4). K problému též *Attila, Magyarország királya élete és halála*, in: *Kronikánik magyarul III/1*, ed. Péter Kulcsár, Budapešť 2006, s. 76.

¹⁸³ Marianna D. Birnbaum, *Attila's Renaissance in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, in: *Attila. The Man and His Image*, edd. Franz F. Bäuml – Marianna D. Birnbaum, Budapešť 1993, s. 82–96.

¹⁸⁴ *Thomae achidiaconi Spalatensis Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum* / Archdeacon Thomas of Split, *History of Bishops of Salona and Split*, přel. Olga Perić, edd. Damir Karbić – Mirjana Matijević Sokol – James Ross Sweeney, Budapest 2006; Mirjana Matijević Sokol, *Archdeacon Thomas of Split (1200–1268) – A Source Of Early Croatian History*, *Review of Croatian History* 3, 2007, č. 1, s. 251–270.

christianizace, včetně konkrétních válek. Obě legendy pravděpodobně vznikly v pannohalském benediktinském klášteře. Rábský biskup Hartvik sepsal tzv. Hartvikovu legendu rovněž za vlády Kolomana na začátku 12. století, přičemž čerpal z textů obou dosavadních legend i z legendy o Emerichovi. Hartvikova legenda vypráví o sv. Štěpánovi ve srovnání s dalšími dvěma méně typologicky a hagiograficky a o něco více historiograficky.¹⁸⁵ Kritické edice všech tří legend vyšly pospolu ve *Fontes rerum Hungaricarum*.¹⁸⁶

* * *

Podstatné informace o některých dalších textech – *Chronica maior Bohemie Nicolai Glassberger*, *Cronica Bohemorum* známá též jako *Od Čecha a Lecha*, *Granum catalogi praesulum Moraviae*, zprávy o cestách dominikána Juliana (vše ve čtvrté kapitole) – zařazují na příslušná místa ve výkladu, protože se přímo týkají zkoumaných otázek. Stejně tak některé rysy bádání o jednotlivých pramenech ponechávám na dílčí místa následujících interpretativních kapitol.

---

¹⁸⁵ József Gerics – Erzsébet Ladányi, *A Hartvik legenda keletkezési körülményeiről*, Magyar Könyvszemle 120, 2004, č. 4, s. 317–324; *Legendy stredovekého Slovenska: ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*, ed. Richard Marsina, Budmerice-Nitra 1997; Richard Pražák, *Štěpánské legendy. K literárnímu profilu nejstarších uherských legend z 2. poloviny 11. a počátku 12. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis D 28, 1981, s. 99–111.

¹⁸⁶ *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, ed. Emma Bartoniek, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 363–440.

2. Babylonské zmatení řeči

2.1 Počátky národů ve starozákonním diskurzu a příběh o stavbě babylonské věže

Všudypřítomnost biblických motivů ve středověké literatuře a kultuře se zcela nepřekvapivě projevuje také v historiografických textech. Jednoduchá mytologická univerzálnost a věcná stručnost biblických příběhů umožňuje tolik různých výkladů, kolik vykladačů se do takové práce pustilo. Erich Auerbach poukázal na souvislost mezi strukturou biblické narace a jejím posvátným nárokem na pravdivost, respektive na to, jakým způsobem se ve srovnání s homérským básnictvím biblické vyprávění realizuje jako dějiny.¹⁸⁷ Zejména epické části bible se ve středověku dočkaly mnohých historických převyprávění, z nichž nejvlivnější je nepochybně *Historia Scholastica* Petra Comestora; on sám přitom těžil z exegetické tradice vykládat bibli historicky (doslovně), alegoricky, morálně a anagogicky (eschatologicky). V hierarchicky vystavěné metafoře bible jako božího *cenacula* buduje Comestor místnost, jejíž základnou je historie, stěnami alegorie a stropem tropologie. V jádru Comestorova díla ale stojí především historické převyprávění epických částí bible.¹⁸⁸

Ačkoliv znění bible a její překlady byly pod přísným dohledem církevních autorit a významné biblické vernakulární překlady dnes spojujeme zejména s reformními hnutími, jako bylo lollardské nebo husitské, s dílčími biblickými motivy a příběhy zacházeli doboví autoři poměrně volně.¹⁸⁹ Tato kapitola pojednává o tom, jakým způsobem zkoumané historiografické texty pracovaly s jedním z v Evropě nejvlivnějších příběhů *origo gentis*,

---

¹⁸⁷ Erich Auerbach, *Mimesis. Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*, Praha 1968, s. 9–26. K obecnému významu bible a biblické intertextualitě nejen ve středověké literatuře srov. např. nedávno publikované studie těžící z obecných prací o literárních vazbách na bibli Julie Kristevy a Northropa Frye *Retelling the Bible. Literary, Historical, and Social Contexts*, edd. Lucie Doležalová – Tamás Visi, Frankfurt am Main – New York 2011.

¹⁸⁸ „Cenaculi huius tres partes: fundamentum, paries, tectum. Historia fundamentum est [...]“ *Petri Comestoris Scolastica Historia: Liber Genesis*, ed. Agneta Sylwan, Turnhout 2004, s. 4. Ke Comestorově bazální metafoře viz Lucie Doležalová, *The Dining Room of God: Petrus Comestor's "Historia Scholastica" and Retelling the Bible as Feasting*, in: *Retelling the Bible. Literary, Historical, and Social Contexts*, edd. Lucie Doležalová – Tamás Visi, Frankfurt am Main – New York 2011, s. 229–244; k obecnému významu a rozšíření Comestorova textu pak zejména James H. Morey, *Peter Comestor, Biblical Paraphrase, and the Medieval Popular Bible*, *Speculum* 68, 1993, s. 6–35; Maria Scherwood-Smith, *Studies in the Reception of the Historia Scholastica of Peter Comestor*, Oxford 2000; K biblické exegezi např. Henri de Lubac, *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris 1959–1964.

¹⁸⁹ Joan M. Ferrante, *The Bible as Thesaurus for Secular Literature*, in: *The Bible in the Middle Ages. Its Influence on Literature and Art*, ed. Bernard S. Levy, Binghamton 1992, s. 23–49.

totiž s vyprávěním o babylonské věži a zmatení řeči.¹⁹⁰ Předtím však připojuji několik poznámek o obecné funkci bible a jejích parafrází (zde zejména biblických historií) ve vyprávění o počátcích dějin. Pět knih Mojžíšových ostatně bylo středověkými teoretiky vnímáno jako historiografické vyprávění; Isidor ze Sevilly hovoří o Mojžíšovi jako o prvním dějepisci, který vylíčil dějiny počátků světa.¹⁹¹

* * *

„Anděl pak boží Evě pověděl a naučil ji, kterak by děti krmila a chovati měla. Tehdy svatý Michal pojav Adama a Evu i dietě, i vedl je na východ slunce. A pán buoh poslal po svém andělu semena svá rozličná a ukázal Adamovi, kterak má dělati a kopati, aby měli živení sami i všichni národové po nich.“¹⁹²

Po vyhnání člověka z ráje se začal ustanovovat nový řád světa a začaly chronologické dějiny lidstva. Vyhnáním z ráje končí třetí kapitola knihy Genesis¹⁹³ a čtvrtá začíná narozením nové generace lidského pokolení: „I poznal člověk svou ženu Evu a ta otěhotněla a porodila Kaina.“¹⁹⁴ Narození Kaina, prvního vraha, ostatně úzce souvisí se zrozením nového světa a poznáním dobrého i zlého z jablka stromu poznání. Chronologické řazení dějin po generacích je podstatným nástrojem biblického historického vyprávění a také středověké historiografie se k psaní genealogií uchýlovaly velmi často.¹⁹⁵ Tuto změnu časovosti po vyhnání z ráje vyjadřuje také Adamovo přejmenování první ženy z *muženy/virago* (z muže stvořené; „quoniam de viro sumpta est.“ Gen 2,23) na *Evu/Hevu* (, nom. *Heva*, živá, matka všech živých; „eo quod mater esset cunctorum viventium.“ Gen 3,20). Citace z českého zpracování *Života Adama a Evy* naznačuje, jak vypadaly počátky nového světa. Bůh člověka neopustil a poslal mu svého anděla, aby člověka naučil, jak pečovat o děti a jak zorat půdu a získat z ní obživu.

---

¹⁹⁰ Především monumentální opus Arno Borst, *Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker*, 4 díly v 6 svazcích, Stuttgart 1995 (poprvé vydáno 1957).

¹⁹¹ „Historiam autem apud nos primus Moyses de initio mundi conscripsit.“ Isidor ze Sevilly, *Etymologiae I–III / Etymologie I–III*, ed. Daniel Korte, Praha 2000, s. 184.

¹⁹² *Život Adama a Evy*, in: *Próza českého středověku*, edd. Jaroslav Kolár – Milada Nedvěďová, Praha 1983, s. 299–300.

¹⁹³ „Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.“ Gen 3, 23–24.

¹⁹⁴ Gen 4, 1. Stejnou logiku nabízí například následnost kreseb Krumlovského sborníku (Knihovna Národního muzea v Praze, III B 10) na fol. 5v–5r. Pavel Brodský, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000, s. 28–32.

¹⁹⁵ Srov. např. Marie Bláhová, *Panovnické genealogie a jejich politická funkce ve středověku*, Sborník archivních prací 48, 1998, s. 11–47.

Zemědělství řada (nejen) středověkých autorů chápala jako metonymii usazeného, civilizovaného způsobu života (v kontrastu ke kočovnému barbarství).¹⁹⁶ Podobně také Noe po trestu světové potopy začal znovu obdělávat zemi a pěstovat víno.¹⁹⁷ Ještě se k tomuto motivu vrátím v jedné z následujících kapitol, protože se jedná o významný narativní nástroj, s nímž pracovala řada autorů zde analyzovaných kronik. Naučení, kterého se dostalo Adamovi a Evě, mělo posloužit i všem budoucím národům a je podáno jako počátek organizace života člověka mimo ráj.

Ačkoliv ústřední autoritou byla bible sama, historickou imaginaci biblických dějin často mnohem silněji ovlivnily další texty zpracovávající biblické náměty, ať už zmíněné texty jako *Život Adama a Evy* nebo Comestorova *Historia Scholastica*.¹⁹⁸ Nejruznější převyprávění přitom bibli nejen interpretovala, ale zároveň její obsah aktualizovala s ohledem na nové recepční skupiny.¹⁹⁹ Jako příklad poslouží zmíněné dílo Petra Comestora, respektive jeho recepce v českém prostředí, na níž lze ukázat, jak byl biblický narativ zprostředkován jako vyprávění o počátku, resp. o formování soudobé společnosti. *Historia Scholastica* byla institucionalizována papežem na čtvrtém lateránském koncilu a spolu se *Sentencemi* Petra Lombarda a biblickými komentáři doporučena generální kapitulou Řádu dominikánů jako základní studijní materiál.²⁰⁰ Představuje fúzi textů kanonické bible, apokryfních příběhů, výkladů církevních otců, ale i hebrejské exegetické tradice. Výsledkem je především převyprávění epických částí bible, čtených dominantně jako historické vyprávění, ačkoliv Comestor sám se nesoustředil výlučně na historický, tedy doslovný výklad bible.²⁰¹

Na začátku 15. století z Comestorovy *Historie* vyšel Vavřinec z Březové, který psal (a nedokončil) staročeskou světovou kroniku s úmyslem poskytnout českým čtenářům možnost vzdělat se a poznat pravdu o světě, aby každý „diabelského kázanie přemohl“.²⁰² Vavřincovými hlavními prameny byl vedle Comestora (podání od stvoření světa až po život Ježíše Krista) Martin z Opavy (pro vylíčení křesťanských dějin organizovaných podle

---

¹⁹⁶ William Jones, *The Image of Barbarian in Medieval Europe*, *Comparative Studies in Society and History* 13, 1971, s. 376–407.

¹⁹⁷ *Vulgáta*: „Coepitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam“, Gen 9, 20; Srov. též „Cepit Noe exercere terram et plantavit vineam.“ *Petri Comestoris Scolastica historia*, s. 72.

¹⁹⁸ Tamás Visi, *Introduction*, in: *Retelling the Bible*, s. 13–43.

¹⁹⁹ Erich Auerbach upozorňuje například na to, jak autor vánoční hry *Mystère d'Adam* v dialogu Adama a Evy pracuje se stereotypy manželského soužití ve Francii 12. století: *Mimesis*, s. 128–135.

²⁰⁰ James H. Morey, *Peter Comestor*, s. 6.

²⁰¹ Mark J. Clark, *The Making of the Historia scholastica, 1150-1200*, Turnhout 2015.

²⁰² Národní knihovna ČR v Praze, XVII F 47, fol. 1r.

pontifikátu papežů a vlády císařů). Zároveň je Vavřincova kronika plná příběhů antických králů, héroů a vůbec se v mnohém odklání od Comestorova líčení starověkých dějin. Oproti Comestorovi je však Vavřinec z Březové výrazně stručnější, vynechává většinu výkladových pasáží a ještě striktněji vykládá biblické dějiny jako prostý sled událostí, resp. často je podává pouze jako kontinuální genealogie doplněné stručnými charakteristikami. Strukturně se jeho přístup podobá Comestorově 31. kapitole *Epilogum interserit*, kde sumarizuje právě takovým způsobem první věk světa.²⁰³

Vavřinec sice na jedné straně Comestora spíše resumuje, na druhé straně připojuje řadu dalších drobných historií. Svou stručností zároveň vyrovnává zásadní rozdíly mezi rozsáhlým epickým Comestorovým způsobem dějepisného podání a stručným informativním přístupem Martina z Opavy, který se ovšem v prologu své kroniky hlásí jako Comestorův nástupce: svou *Kroniku papežů a císařů* prezentuje jako chronologicky navazující na Comestorovu biblickou dějepřevu.²⁰⁴ Ve Vavřincově vyprávění se objevuje řada motivů, které objasňují vznik a vývoj lidské společnosti, které má silný etymologický charakter – opakovaně vykládá, jakou významovou podstatu mají jednotlivá jména.²⁰⁵ Zároveň obecně postihuje vznikání společensko-kulturních fenoménů, které jsou vlastní soudobé společnosti, od vynálezu měř a vah, přes písmo až po opilství a vraždu.²⁰⁶ Ve srovnání s Comestorem je Vavřincův text obsahově a faktograficky výrazně koncentrovanější, a proto i poznámky o „vynálezech“ kulturního jednání mají ve vyprávění silnější roli. U Comestora naopak tyto komentáře zapadají jako drobnosti a nedávají dojem systematického označování. Ačkoliv největší množství lidských „výmysluov“ se vyskytuje v popisu prvního věku (tj. předpotopního světa, fol. 7v), jsou i nadále součástí historie a svým způsobem se objevují až do konce kroniky (např. ve

---

²⁰³ *Petri Comestoris Scolastica Historia*, s. 57–59. Druhou část věnovanou výpočtu datací prvního věku lze srovnat s Vavřincovým výkladem o konci Jeruzalémského království na fol. 67r.

²⁰⁴ K vazbě kroniky Martina z Opavy a Comestorovy dějepřevy viz Anne-Dorothee von den Brincken, *Studien zur Überlieferung der Chronik des Martin von Troppau*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 41, 1985, s. 462–463. „Factum est autem eo compendiosius hoc opusculum, ut scolasticis historiis a theologis et a iuris peritis decreto vel decretalibus convenienter alligari.“ *Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum*, ed. Ludwig Weiland, Hannover 1872, s. 397.

²⁰⁵ V biblickém narativu se jedná o běžný motiv. Vavřinec jej přebírá pravděpodobně z Comestora. „Adam totiž rudná zemie aneb zemský, aby nízkost svého počátku pamatuje nevzhrdl. A žena nazvaná od Adama mužice neb z muže učiniena. Ale po vyhnání z ráje jmenovaná Eva totiž život, neb měla býti i jest matie všech živých lidí.“ Národní knihovna ČR v Praze, XVII F 47, fol. 2v–3r.

²⁰⁶ „Enoch (...) sprostnost života človečieho nalezem mier a vah promieni v chitrost“, Národní knihovna ČR v Praze, XVII F 47, fol. 3v, „a tak Kayn byl první vražedník, prvni zbieh, prvni vražedník, prvni násilník, prvni miesta stavitel, prvni mieřič a vázič“, tamtéž, „Ten nalezl a vymyslił niekterá slova gimizto popsál niektere kniehy o múdrosti Adamovie a biezích svých przedkúv,“ tamtéž, fol. 4v, „Ten Noe prvni vinař a prvni opilec, jenž vínem se opil i ležal odkryv lóno své,“ tamtéž, fol. 6v.

druhém věku byly vynalezeny peřiny a podušky²⁰⁷, mnohé další jsou zařazeny po pasáži shrnující nejpodstatnější události třetího věku od fol. 40r). Druhou část kroniky čerpající zejména z *Kroniky papežů a císařů* Martina z Opavy můžeme chápat také jako formování pravidel církevního života od nařízení týkajících se oblečení kněží přes pravidla udělování svátostí božích až k normativizaci postojů vůči sektářům a kacírům. Ačkoliv zde Vavřinec dominantně užívá sloveso „ustavil“, místy užívá termín „vymyslí“, který je jinak charakteristický spíše pro jeho líčení biblických dějů a tehdejších lidských vynálezů.²⁰⁸

Všechny tyto „vynálezy“ jsou vždy spojeny s jejich původci, konkrétními osobnostmi, jimž lze v rámci těchto narativů rozumět jako tzv. kulturním hrdinům (*culture hero*), tedy mytickým postavám, které svým objevem či vynálezem mění fungování lidské společnosti, a to právě v lineárním smyslu směrem k současnosti. Zároveň jsou diskurzivními nástroji, skrze které je možné vyjádřit formování lidské společnosti. Tito hrdinové mohou nést více funkcí – tak například Adam je první člověk, zakladatel lidské poslušnosti, ale zároveň se skrze něho lidé naučili obdělávat půdu. Adam je ovšem limitním případem, nepřinesl totiž novou technologickou znalost již existujícímu společenství jako například Prométeus (ostatně přítomný ve světové kronice Vavřince z Březové), jenž přinesl lidstvu oheň. Zároveň však forma prométeovského příběhu tohoto hrdinu staví v moderní systematice někam mezi kulturního hrdinu a trickstera.²⁰⁹ Na rozdíl od těchto hrdinů čerpajících smysl z biblické a antické mytologie, má druhý typ zmíněných „zakladatelů“, totiž papežů jakožto vydavatelů ustanovení církevních pravidel v druhé polovině Vavřincovy světové kroniky odlišný význam. Primární motivací jejich definování Martinem z Opavy v *Kronice papežů a císařů* bylo vytvoření právnícké a teologické příručky.

S *Kronikou papežů a císařů* Martina z Opavy pracuje také Beneš z Hořovic. Přestože ji využil jen v části své světové kroniky a většinu Benešova textu tvoří překlad kroniky Jakoba Twingera z Königshofenu, své dílo označuje jako „kronika Martimiani“.²¹⁰ Také

---

²⁰⁷ „Sardanapala, jenž jest muž hostajný vymyslí polštáře, peřiny a podušky,“ tamtéž, fol. 14r.

²⁰⁸ „mnoho prav ctných vymyslí,“ tamtéž, fol. 76v, „Ten první perly a drahé kamenie na rucho všiti kázal a zamyslíl Ciesarom dříve jedno prostého zlatohlavu poživachu,“ tamtéž, fol. 88r, „oltáře kamenné zamyslíl,“ tamtéž, fol. 91r, „zpíevanie vymyslíl v kostelech,“ tamtéž, fol. 95r. Těmto aspektům se věnuji ve studii Vojtěch Bažant, *Reading the Early Church. A Witness of the Chronicon pontificum et imperatorum by Martin of Opava from Kutná Hora*, in: *The Books of Knowledge*, edd. Pavlína Cermanová – Agnieszka Rec – Václav Žůrek, Turnhout, v tisku.

²⁰⁹ Joseph Campbell, *Tisíc tváří hrdiny*, Praha 2018; Vladimír Propp, *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany 1999.

²¹⁰ *Staročeská kronika Martimiani*, ed. Štěpán Šimek, Praha 2019.

Beneš z Hořovic vysvětluje podobným způsobem původ jemu současných jevů, neinklinuje však k etymologickým komentářům Vavřincova charakteru.²¹¹ Světové kroniky příznačně nepojednávají o minulosti samotné, ale historické vyprávění explicitně přetavují ve výklad vlastní současnosti. Právě v tomto smyslu okamžitě po převyprávění stvoření člověka v kronice Beneše z Hořovic následuje prezentně uvedená kapitola: „Proč ženy, když se zberú, více mluvie než mužie“.²¹² Podstata některých společenských fenoménů zůstává v kronikářově prizmatu neměnná a středověký historik byl v jistém smyslu zároveň sociologem vykládajícím společenský život lidstva z historické perspektivy. Spíš než o neměnnosti je však lépe mluvit o stabilitě, která se dějinami utváří. V perspektivě křesťanského pojetí dějin spásy je minulost cestou k současnosti, kterou lze pochopit právě pohledem zpátky. Lidská společnost je oním palácem, o němž Comestor hovoří, vybudovaný Bohem, aby sám v jeho místnostech naslouchal, jedl a odpočíval. Historie je základnou božího *coenacula*, které díky ní drží pohromadě. Skrze historii lze pochopit současnost nejsnadněji a nejpříměji (zároveň však ne úplně).²¹³ Světové kroniky tak podávají sled jakýchsi vynálezů člověka, které dohromady spoludotvářely hotovou společnost, jak se jevila v dobové recepci zde zkoumaných textů. Na staročeském Životě Adama a Evy ještě jednou ilustruji jak božský původ organizace lidské společnosti, tak představu o neměnnosti zvyků od prvního věku světa: „A pochovali Adama a Ábele, syna jeho, svatý Michal a Uriel, andělé boží, na tom miestě, jenž slóve popraviště. Při tom pochování biechu Set a matka jeho a žádný jiný nebieše. I řekni k nim svatý Michal a Uriel, andělé boží: „Jako ste viděli od nás, takéž pochovajte i jiné mrtvé!““²¹⁴

Proměna časovosti života člověka po vyhnání se odráží v historických vyprávěních světových kronik. Jakkoliv reflektují chronologický (časový) řád práce na stvoření v sedmi dnech včetně úvodní časové formule „na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“ (u

---

²¹¹ Pro srovnání stejné pasáže: „A naposledy vzal jest jednu hrúdu hlíny tak velikú, jako by měl člověka stvořiti, a z té hrúdy udělal Adama. A sedmý den odpočinul je Pán Buoh a přestal je ode všeho svého diela. A zjednal všecka stvořenie prvé, než je Adam byl. I vedl jej Buoh do ráje. A inhed tam jsa, usnul jest, neb je byl mlád. I vyňal mu Buoh jedno žebro s jedné strany i udělal z něho Evu. A protož každý muž má méně jedniem žebrem než žena.“ *Staročeská kronika Martimiani*, s. 79.

²¹² *Staročeská kronika Martimiani*, s. 80.

²¹³ „Cenaculi huius tres partes: fundamentum, paries, tectum. Historia fundamentum est cuius tres sunt species: annalis, kalendaria, effimera. [...] Allegoria, paries superinnitens, que per factum aliud factum figurat. Tropologia, dogma culminis superpositam, que per factum quid a nobis sit faciendum insinuat. Prima planior, secunda acutior, tertia suavior. A fundamento loquendi sumemus principium, immo ab ipsius fundamenti principio, eo iuuante qui omnium princeps est et principium.“ *Petri Comestoris Scolastica historia*, s. 4–5. Český předkladatel Comestora nadto říká, že „Prwa strana, podwal, tocziz hystoria, gest rowna a snadna, Druha gest ostrzeyssie, tocziz nesnadnieyssie, A trzecie gest nychutnieyssie.“ *Petra Comestora Historia scholastica*, ed. Jan Novák, Praha 1910, s. 2.

²¹⁴ *Život Adama a Evy*, s. 306–307.

Vavřince z Březové: „Na počátce času, točizto když se čas počal“),²¹⁵ teprve po vyhnání člověka z ráje začínají dějiny ve vyprávění založené na genealogickém pořádku. Neuchopitelnost problému, jak dlouho vlastně člověk byl v ráji, formulujícího jinakost rajského času je zřetelná také ve Vavřincově světové kronice. Zatímco na jednom místě říká, že „v rozkošiech nebeských neplnú hodinu przebyl“²¹⁶, vzápětí tvrdí, že Adam s Evou „sedm hodin v novynie přebyvše v ráji.“²¹⁷

* * *

Nyní je možné se obrátit k jednomu konkrétnímu biblickému místu, mytickému vysvětlení původu lidských jazyků. Příběh o stavbě a pádu babylonské věže se stal předmětem zpracování a interpretace jak v obecně teoretických a biblistických textech, tak v obecných a národních kronikách. Základní podobu příběhu o babylonské věži, z níž převážně vycházel pozdněstředověcí historikové poskytuje znění *Vulgáty*, Genesis 11: Lidé jednoho jazyka a jedné řeči došli na pole Šineár, kde se zabydleli, a aby získali slávu, začali stavět věž, jejíž vrchol bude v nebi. Bůh potrestal jejich pýchu zmatením řeči a rozehnal je po zemi. Následuje Šémův rodokmen.²¹⁸ Tento jednoduchý příběh mnohé neříká a zároveň naznačuje. Jak rostla tradice biblické exegeze, narostl i příběh o babylonské věži o mnoho faktických informací i interpretací a zároveň byl v některých místech významově pozměněn. Součástí výkladu bylo i propojení babylonského zmatení s dalšími místy v bibli (Deuteronomium 32, 8–9; připomínající rozdělení lidstva po světě, Daniel 5 o trestu krále Belšasara), přičemž v typologickém čtení bible se s babylonským trestem pojí letniční seslání Ducha svatého na apoštoly, kteří začali „ve vytržení mluvit jazyky“ (Skutky apoštolů 2,4), aby mohli podle exegeze šířit radostnou zvěst a znovu sjednotit Babylonem rozptýlené lidstvo. Množství intelektuálních reflexí babylonského zmatení zpracoval ve svém monumentálním díle Arno Borst, zde vytknu ty

---

²¹⁵ Národní knihovna ČR v Praze, XVII F 47, fol. 1v

²¹⁶ Tamtéž, fol. 1v–2r.

²¹⁷ Tamtéž, fol. 3r.

²¹⁸ „Erat autem terra labii unius, et sermonum eorumdem. Cumque proficiscerentur de oriente, invenerunt campum in terra Senaar, et habitaverunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro caemento: et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cuius culmen pertingat ad caelum: et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam aedificabant filii Adam, et dixit: Ecce, unus est populus, et unum labium omnibus: coeperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt aedificare civitatem. Et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universae terrae: et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. Hae sunt generationes Sem: (...)“ Gen 11,1–32.

nejpodstatnější trendy relevantní pro zpracování babylonského mýtu v národních kronikách.²¹⁹

Babylon jako diskurzivní motiv v sobě skrývá ještě další příběhy a významy, než jen stavbu věže a zmatení jazyků. Především je asociován s biblickou tyranskou babylonskou říší, jejíž vznik je v Comestorově narativu líčen jako jeden z důsledků babylonského zmatení. Apriorně negativní vnímání Babylonu se dále pojí s krutovládou babylonského ničitele prvního chrámu Nabukadnezara a s apokalyptickou „nevěstkou babylonskou“. Babylon tak s sebou nese především dvě kulturní asociace: zaprvé příběh babylonské věže a zmatení jazyků, zadruhé ideu zkaženého města (opozici nebeského Jeruzaléma). Skrze tuto sémantickou rovinu je spojován také se zakladatelem prvního města, bratrovrahem Kainem.²²⁰ Exegetická vazba mezi dědičným hříchem Adama a Evy a pýchou stavitelů babylonské věže proto oba tyto asociční okruhy přibližuje k sobě jako součásti jednoho vyprávění o vzpurném a hříšném člověku.²²¹ Pro vnímání těchto příběhů ve středověké západní kultuře měly zásadní vliv texty raného křesťanství, Augustinova *De civitate Dei* a Orosiovy *Historiarum adversum paganos libri VII*. Zatímco Augustin postavil do opozice ideální typy nebeského Jeruzaléma a zkaženého pozemského Babylonu, Orosius pracoval s kontrastem Babylonu a Říma při rozkladech problematiky pozemské vlády. Obecně lze konstatovat, že Babylon jako město jen zřídka stojí bez opozice k Jeruzalému.²²² Oba zmínění klasičtí vzdělanci vycházeli zároveň z bohaté antické literární tradice tematizující slávu říše a její pád, velkolepost díla a monumentální ruiny; tyto diskurzivní genealogie vedou až k obrazu Babylonu jako symbolu východní exotiky v romantické literatuře.²²³

Jeden z prvních teologů, kteří křesťanskou církev označili za element sjednocující lidstvo po babylonském zmatení řeči (a rozptýlení lidstva po světě), byl Órigenés, v jehož pojetí je zmatení řeči očistným trestem. Órigenés spojoval stavbu věže s prvotním hříchem, protože v okamžiku rozhodnutí postavit věž lidé přestali kontemplovat Boha a marně se

---

²¹⁹ Arno Borst, *Der Turmbau von Babel*.

²²⁰ V tomto smyslu recentně člení diskurz o Babylonu na „Babylon as Degenerate Archetype“ a „Babylon as Political Metaphor“ Andrew Scheil, *Babylon under Western Eyes: A Study of Allusion and Myth*, Toronto 2016; František Šmahel, *Antiideál města v díle Petra Chelčického*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 71–94.

²²¹ Viz níže v pasážích, kde interpretuji pojetí Dalimilovy kroniky.

²²² Andrew Scheil, *Babylon under Western Eyes*, s. 9–10. Andrew Scheil upozorňuje, že Orosiovo řešení je podřízené cílům jeho díla, a nikoliv způsobené neporozuměním Augustinově výkladu. Babylon je spojen s počátky světské vlády například i v Comestorově kapitole *De turre Babel*. Viz *Petri Comestoris Scolastica Historia*, s. 75–78. Šémova genealogie je naopak vyčleněna do samostatné následující kapitoly.

²²³ Andrew Scheil, *Babylon under Western Eyes*, s. 197–250.

uchýlili k materiální cestě do nebe. Órigenés v mnohém navazoval na polemickou interpretaci zmatení řeči Filóna Alexandrijského, který se zabýval problémem obecných dopadů babylonského trestu.²²⁴ Z řady dalších lze jmenovat například Kosmu Indikopleusta, který líčení stavby a pádu babylonské věže přímo spojuje s letničním sestoupením Ducha svatého; trestající Bůh srazil stavitele věže z nebes a milosrdný Bůh umožnil jejich potomkům na nebe opět vstoupit.²²⁵ Po celý středověk vlivné Isidorovy *Etymologie* hovoří ve shodě s knihou Genesis o pyšné věži a podobně jako mnohem později Comestor vysvětlují podstatu zmatení řeči: „pyšná věž rozdělila lidskou společnost podle různých smysluplných zvuků“.²²⁶ Celý Isidorův výklad *De linguis gentium* je založen na tezi, že „na počátku bylo tolik jazyků, kolik národů, později více národů než jazyků, protože z jediného jazyka vzešlo mnoho národů“ a že „z jazyků vznikly národy, nikoli z národů jazyky.“²²⁷ Národy vznikly z jazyků, nikoliv božím zásahem u babylonské věže. Biblické historie, světové kroniky a další texty ostatně hovoří o vzniku jazyků a o rozptýlení lidstva po světě. Uvidíme, že teprve národní kroniky (respektive texty zaměřující se na kolektivní identitu jednoho národa) vytvářejí mnohem sevřenější kauzalitu mezi babylonským zmatením a počátkem toho kterého národa.

Konečně jsou klíčovým textem ovlivňujícím další vývoj představ o Babylonu *Židovské starožitnosti* Flavia Josepha, v nichž hraje při vyprávění o babylonské věži ústřední roli Nimrod. Josephus předkládá poměrně jednoznačný popis Nimrodovy osobnosti: „A povzbudil je k urážce a opovržení Boha. Nimrod, syn Chámův, syna Noema, který byl opovážlivý muž obrovské síly, je přesvědčil, že jejich štěstí není boží zásluhou, nýbrž výsledkem jejich vlastních ctností. Aby člověka zbavil bohabojnosti a učinil jej trvale závislým na své moci, proměnil svou vládu postupně v tyranii. Také prohlásil, že se Bohu pomstí, pokud se pokusí znovu uvrhnout na svět potopu; pro tento účel budoval věž, která měla být tak vysoká, aby voda na její vrcholek nedosáhla!“²²⁸ Josephus zjevně pracuje

---

²²⁴ Peter W. Martens, *On the Confusion of Tongues and Origen's Allegory of the Dispersion of Nations*, *The Studia Philonica Annual* 24, 2012, s. 107–127; James I. Porter, *Philo's Confusion of Tongues: Some Methodological Observations*, *Quaderni Urbinati di Cultura Classica* 24, 1986, č. 3, s. 55–74.

²²⁵ *The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk*, ed. J. W. McCrindle, London 1897, reprint Cambridge 2010, s. 91–93.

²²⁶ „(...) superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam divideret societatem“, Isidor ze Seville, *Etymologiae IX / Etymologie IX*, edd. Irena Zachová – Hana Šedinová, Praha 1998, s. 12–13.

²²⁷ „(...) ex linguis gentes, non ex gentibus linguae exortae sunt.“ Tamtéž, s. 16–17.

²²⁸ „Feci autem eos esse elatos ad iniuriam dei atque contemptum. Nebroth filius cham filii noe, qui cum esset audacior et manu fortissimus, suadebat eis ut non deo adscriberent, quia hominibus per illum Felicitas eueniret. Sed quia haec eis propria uirtute praeberetur. Et cognatos sui generis ad causam tyrannidis adduxit, solus ipse praesummens homines a dei timore reuocare, et spem suam in propria uirtute reponere: ulciscisque <.>ese dementes in deum putabant, interinamtem ferre diluuium terrae. Ob quam causam turrem

s modelem kulturního hrdiny; Nimrod byl jako zakladatel světské autokratické vlády, rebelující proti bohu funkční ve starověké historiografické, etnografické a mytologické tradici a projevil se ostatně i v biblickém lovcí, bohatýrovi před Hospodinem.²²⁹ Nimrodova přehnaná pýcha a ctižádost z něho činí nejmocnějšího muže, který všechny ostatní podrobuje své tyranské moci.

Toto podání přešlo i do Comestorovy biblické dějeprawy včetně následné citace Sibyly. Přestože mnohé z prvků výkladu Flavia Josepha tlumočil středověkým autorům Comestor, Josephovo jméno zůstalo autoritou – to je do značné míry dáno rovněž tím, že Flavius Josephus je u Comestora nejčastěji citovaným pramenem, kteréžto citace převzali do své světové kroniky například Vavřinec z Březové, ale i autoři uherských kronik.²³⁰ Comestor se nechal Josephem ovlivnit, zejména co se týče Nimrodovy role, jinak svůj výklad organizuje spíše podle vzoru knihy Genesis: nejprve pojednává o pokolení Noemových synů a jejich rozšíření po světě (Gen 10) a teprve následně předkládá příběh o stavbě věže (Gen 11), na nějž navazuje líčení začátku Nimrodovy vlády a vzniku modlářství za babylonského krále Nina (podle Flavia). Flavius Josephus líčí nejprve rozdělení jednoty lidstva zmatením řeči a teprve následně jednotlivé generace a jejich rozchod do světa. Vládce Nimrod podle některých výkladů založil také město Ninive, které měl Jonáš vyvést z hříchů.²³¹ Do těchto obrazů Nimroda vstupovalo také srovnání s Kainem, zakladatelem prvního města, a některé texty tvrdily, že Nimrod je identický s králem Ninem, z jehož nařízení byla jako modla uctívána socha jeho otce Bela, čímž vzniklo mezi lidmi modlářství. Opět se jedná o diskurzivní momenty tematizující různé formy vzpoury proti bohu.²³²

---

aedificandam altiore suadebant, ubi aqua non posset ascendere.“ Flavius Josephus (Latin trans.), *Antiquities*, edd. Richard Pollard – J. Timmermann – J. di Gregorio – Maxime Laprade, 2013, book 1, chapter 113, dostupné online: <sites.google.com/site/latinjosephus>. (27. 1. 2020).

²²⁹ Gen 10,9; více o nimrodovské tradici Hendrik Menko Vlaardingerbroek, *Mesopotamia in Greek and Biblical Perceptions: Idiosyncrasies and Distortions*, Amsterdam [dizertační práce Vrije Universiteit] 2014, zejména s. 195–242.

²³⁰ „(...) jakož die Josefus,“ Národní knihovna ČR v Praze, XVII F 47, fol. 3v, 4r, 7r, 8r, 16v, 22r, 24r, 48r, 51r. K citacím Josepha v uherských kronikách viz níže. Srov. též Peter Damian-Grint, *The new historians of the twelfth-century Renaissance: Inventing vernacular authority*, Rochester 1999.

²³¹ Podle různých překladů Genesis 10,11 založil Ninive Nimrod nebo Assur. *Vulgáta* říká, že „De terra illa egressus est Assur, et aedificavit Niniven, et plateas civitatis, et Chale.“ Podle *Bible kralické* „Z země té vyšel do Assur, kdežto vystavěl Ninive, a Rohobot město, a Chále“ a podobně také český ekumenický překlad tvrdí, že „Z této země vyšel do Asýrie a vystavěl Ninive.“ Naproti tomu například *Kladrubská bible* přeložená z *Vulgáty* (Národní knihovna ČR v Praze, XVII A 29, ed. Jaroslava Pečírková, fol. 7r) překládá: „Z té země vyšel jest Assut a vzdělal jest Niniven i ulice města a Chale.“

²³² Andrew Scheil, *Babylon Under Western Eyes*, s. 16; Nimroda s Ninem identifikovali i někteří raně křesťanští autoři Hendrik Menko Vlaardingerbroek, *Mesopotamia in Greek and Biblical Perceptions*, s. 200.

Comestor vstupuje do konfrontace s Flaviovým tvrzením, že „Bůh mezi ně vložil (*inmisit*) různé jazyky“, když tvrdí, že „v tomto zmatení Bůh neučinil nic nového.“ Hlasy totiž zůstaly stejné lidem všech národů (*gentes*), avšak Bůh rozdělil způsoby a formy mluvení.²³³ Upozorňuje, že boží zásah nedal vzniknout novým jazykům, nýbrž zmátl onen jediný, všem společný jazyk.²³⁴ Bůh nezasáhl artikulační ústrojí člověka (*labium, lingua*), nýbrž změnil významy individuálně přisuzované artikulovaným zvukům. Čtenář je upozorněn, že zásah postrádající rovinu fyzické změny nelze chápat jako akt stvoření. V tomto smyslu lze číst poznámku Isidora ze Sevilly, že „na počátku světa, když [Bůh] řekl: ‚Budiž světlo!‘ [...] ještě jazyky neexistovaly.“²³⁵ Jazyk byl stvořen jako Adamův fyzický orgán. Jednoduše řečeno, člověk dál vyluzoval zvuky, ovšem ostatní lidé jim přestali rozumět. Tuto teorii využívá Dante v apologii italské vernakulární *volgare* v textu *De vulgari eloquentia*. Stále se vyvíjející vernakulární jazyky jsou dílem lidské proměnlivosti, zatímco neměnná gramatická latina je dědičkou Bohem stvořeného prvního jazyka: „Vzhledem k tomu, že všechny naše jazyky – s výjimkou toho, který Bůh stvořil zároveň s prvním člověkem – vznikly podle naší vůle po onom zmatení, jež nebylo ničím jiným než zapomenutím někdejší mluvy, a vzhledem k tomu, že člověk je živočich velmi nestálý a neobyčejně proměnlivý, nemůže být ani jazyk trvalý a neměnný, naopak se musí měnit v důsledku místních a časových rozdílů, tak jako ostatní věci lidské, například mravy a obyčeje.“²³⁶ Hodí se tak hovořit o „blábolení po Babelu“,²³⁷ které však jako projev tvůrčí lidské mysli básník hájí a předvádí je jako schopné kvalitních literárních projevů.

Staročeské znění Comestora je konformní s latinským originálem: „V tom rozdělení buoh nic nového neučinil, neb jsú týž hlasové ve všech národech byli, totiž jedna řeč, ale obyčej mluvenie a tvárnosti rozličným národům rozdělil.“²³⁸ Více však přináší staročeská kronika Vavřince z Březové, který biblické dějiny převyprávěl na základě inspirace

²³³ „In hac diuisione nichil noui fecit Deus, quia uoces eedem sunt apud omnes gentes, sed dicendi modos et formas diuersis generibus diuisit.“ *Petri Comestoris Scolastica historia*, s. 76.

²³⁴ Bez nostalgie či potřeby hledání jazyka prvních lidí např. sv. Augustin, srov. Umberto Eco, *Hledání dokonalého jazyka*, Praha 2001, s. 22–23; Hans-Josef Niederehe, *Die Sprachauffassung Alfons der Weisen: Studien zur Sprach- und Wissenschaftsgeschichte*, Berlin 2012, s. 66.

²³⁵ „Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi, dum diceret: ‚Fiat lux,‘ inueniri difficile est. Nondum enim erant linguae.“ Isidor ze Sevilly, *Etymologiae IX / Etymologie IX*, s. 14–15.

²³⁶ „Cum igitur omnia nostra loquela (preter illam homini primo concreatam a Deo) sit a nostro beneplacito reparata post confusionem illam, que nil fuit aliud quam prioris obliuio, et homo sit instabilissimum atque variabilissimum animal, nec durabilis nec continua esse potest, sed sicut alia, que nostra sunt, puta mores et habitus, per locorum temporumque distantias variari oportet.“ Dante Alighieri, *De vulgari eloquentia / O rodném jazyce*, ed. Richard Psík, Praha 2004, s. 78–79 (překlad tamtéž).

²³⁷ George Steiner, *Po Babelu. Otázky jazyka a překlada*, Praha 2010, s. 14.

²³⁸ *Petra Comestora Historia Scholastica*, s. 55.

Comestorem. Vavřinec pracuje s teorií jazykových rodin: ze 72 jazyků, které vznikly babylonským zmatením, se později oddělily další jazyky, a to opět užitím nových fonémů, grafémů a jejich významů.²³⁹ Také tedy pracuje s představou přetrvávající jednoty stvořené lidské řeči, která se realizuje různými způsoby mluvení mezi jednotlivými národy. Babylonské zmatení vlastně nic nemění na stvořeném člověku, který je navzdory jazykově podmíněným kolektivním identitám stále onou jedinou stvořenou entitou. Beneš z Hořovic ve své staročeské kronice hovoří o jednotlivých rodech a jejich jazycích, které tyto rody roznesly do světa a naučily obyvatele zemí, do nichž přišli.²⁴⁰ Benešova kronika Martimiani však podle Twingerova vzoru hovoří o 72 rodech, které existovaly již před zmatením: „A když jest Noe umřel a od něho bylo přišlo dva a sedmdesáte roduov velikých, i sešli sú se najrozumnější v hromadu i radiechu se tak, aby jednu vysokú věži dělali.“²⁴¹ Dotkl se tak problému, který, jak ještě uvidíme, tematizovaly uherské kroniky. Rozdělení lidských rodů je totiž pojednáno již v 10. kapitole první Mojžíšovy knihy a časově tak předchází zmatení řeči.²⁴² Tato chronologie biblického podání některé autory (např. Comestora, viz výše) vedla právě k takovému výkladu, jaký čteme u Beneše z Hořovic: základ pozdějším národům byl dán rodově, zmatení řeči přišlo později a jen potvrdilo už existující stav. Podobně tuto problematiku vykládá také například Isidor ze Sevilly, který píše, že „před tím, než ona pyšná věž rozdělila lidskou společnost podle různých smysluplných zvuků, existoval jeden společný jazyk všech národů.“²⁴³ Trest babylonského zmatení dal člověku definitivně zapomenout na původní jazyk, v němž Adam a Eva hovořili s Bohem, s jehož pomocí Bůh vytvořil svět a v jehož slovech se

---

²³⁹ „Tuto slušie viedieti, že kakžkoli mezi národy lidskými jest dva a sedmdesáte jazykúv prvniých a mezi sebú ovšem rozdielených, jakož potom jich jména posadini však chtie tomu vtipni dospielci, že jest jedno osmnádcete abeced mezi sebú ovšem rozdílných i zvukem i vycerky. Ale sic jest jich mnohem viece, jenž se anebo zvukem a nebo vycerky somemi nebo niekterú z nich ovšem a nebo dielem srovnávaji. Jsú také mnozí jazykové nebo mnohé řeči od tiech dva a sedmdesáte pošlé, jichžto zvuko v viecem diele niekterého z tiech za ticha. Jakož jest naše česká řeč a nebo polská, jenz slovanského jazyku zatrhaji, však nejsú v počtu tiech dvú a sedmdesáte jazykúv. A též jsú rozliční niemečtí jazykové.“ Národní knihovna ČR v Praze, XVII F 47, fol. 8v.

²⁴⁰ „A z těch každý měl svú vlastní řeč, jako sú dělali věži babylonskú. A do které země který rod přišel, v té zemi tu řeč mluvili od těch, jakož sú z Babylona vyšli.“ *Staročeská kronika Martimiani*, s. 86.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Gen 10, 5: „Z nich vzešly ostrovní pronárody v různých zemích, pronárody různého jazyka a různých čeledí.“ *Vulgáta*: „Ab his divisae sunt insulae gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis.“

²⁴³ „Nam priusque superbia turris illius in diversos signorum sonos humanum divideret societatem, una omnium nationum lingua fuit,“ Isidor ze Sevilly, *Etymologiae IX / Etymologie IX*, s. 12–13.

skrývala pravda o podstatě věci.²⁴⁴ Tím se definitivně uzavřel první věk (končící světovou potopou) a přetrhla se vazba k prvnímu stvořenému člověku.²⁴⁵

Babylon jako symbol pýchy a bezuzdné ctižádosti zastřešuje jak příběh o zmatení řeči, tak motivy zkaženého města a světské moci. Ve stejné míře jako hříšnost však tyto obrazy tematizují velkolepost světské moci, jakousi prokletou slávu. Zatímco v bibli čteme o lidské pýše, v Josephově či Comestorově vyprávění jsou tyto významy koncentrovány do osoby obra Nimroda, prvního vládce. Pýcha (nejen Nimrodova) byla reflektována zároveň jako projev vzpoury proti bohu a takřka nadlidské odvahy. Tu si ostatně mohl dovolit právě obr Nimrod. Ani Nimrodova moc ale neobstála, v Dantově Pekle ho Vergilius přímo označuje jako příčinu trestu zmatení řeči a Nimrod zde vyslovuje nesrozumitelné věty, jimž nerozumí básník, Vergilius, čtenář ani on sám a Nimrod stojí před věží vyděšen.²⁴⁶

2.1.1 Babylonské zmatení a kroniky o českých dějinách

Dosud byla řeč o biblických a univerzálních dějinách. Nyní se obracím k materiálu kronik pojednávajících o dějinách Čechů a českého knížectví, respektive království, abych zkoumal, jak se v nich realizují výše rozebírané motivy. Na začátek je třeba alespoň stručně zmínit Kosmovo pojetí babylonského příběhu, které na první pohled působí jako povinný úvod nebo naplnění nároků žánru: „Po vylití potopy a po změtení lidí, kteří se zlým úmyslem stavěli věž, lidské pokolení, skládající se tehdy asi z dvaasedmdesáti mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovážlivost rozptýleno božskou mstou v tolik různých jazykových rodů, kolik bylo hlav mužských.“ (Odkaz v následující poznámce.) Přímo o babylonské věži Kosmas nic neříká, z trestu bloudění po světě ale vyvozuje implicitně morální poučení, diskrétně vložené do biblického citátu v následující větě „A jak víme z dějepisného podání, každý z nich se toulal a prchal (vagus et profugus), a jsouce daleko široko rozptýleni, bloudili po rozličných krajinách světa.“²⁴⁷ „Vagus et profugus“ odkazuje na Kainovo znamení: „Hle, vypudil jsi mě dnes ze země. Budu se muset skrývat před tvou tvář. Stal jsem se na zemi psancem a štvancem (vagus et profugus).

²⁴⁴ George Steiner, *Po Bábelu*, s. 68–72.

²⁴⁵ Takto též Comestor nebo Vavřinec z Březové.

²⁴⁶ Dante Alighieri, *Božská komedie*, přel. Vladimír Mikeš, Praha 2009, zpěv 12, 26, 31.

²⁴⁷ „Post diluvii effusionem, post virorum maligna mente turrim edificantium confusionem humanum genus, quod tum fere constabat in LXX duobus viris, pro tam illicitis et temerariis ausis cum divina ultione, quot capita virorum, tot in diversa linguarum genera dividerentur, sicut hystorica relatione didicimus, Unusquisque eorum vagus et profugus, longe lateque dispersi per diversa spacia terrarum errebant.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 4. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 31.

Každý, kdo mě najde, bude mě moci zabít.“²⁴⁸ (Gen 4,14). Hospodin zakáže, aby Kaina kdokoliv zabil, a označí ho znamením, aby byl všemi poznán (Gen 4,15). Kain tak už nemá být dále trestán, prokletí však trvá. Přestože tuto identifikaci provedl již Bretholz v kritické edici, na kainovskou aluzi upozornila teprve Lisa Wolverton v anglickém překladu kroniky, která se ve svém textu zabývala především morálním rozměrem Kosmovy kroniky a ve spojení s údajnou autorovou frustrací z politické situace v Čechách na konci 11. století ji interpretovala jako exemplum.²⁴⁹ Přesto ani Lisa Wolverton kainovskou aluzi dále neanalyzuje.²⁵⁰ Jedná se přitom o místo se značným interpretačním potenciálem odkazující mimochodem na komentář Františka Grause, že Kosmas sděluje v úvodu kroniky jen málo konkrétních údajů a že „především se překvapivě nedovíme, odkud praotec Čech se svým doprovodem do Čech přišel“.²⁵¹ Kosmas zde není skoupý na informace, naopak klade důraz na ono kainovské toulání a bloudění. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že tato biblická citace dává čtenáři jasný signál, aby převyprávění starozákonního příběhu o zmatení řeči a rozptýlení lidstva po světě četl zároveň jako historii a jako moralitu. Zakladatelské úsilí s sebou nese cejch hříchu a trestu jako ve výše zmíněných příbězích o vyhnání z ráje a o Kainovi.

Kronika tak řečeného Dalimila

Výrazně systematictější s babylonským příběhem zacházel ve své staročeské kronice tzv. Dalimil.²⁵² Vlastní vyprávění, jež následuje po autorském prologu, začíná kapitolou „Ot Babylonské věže a o sedmidcát jazycích“.²⁵³ V Dalimilově podání lze zachytit zvláštní emoce, jež autor klade na výklad babylonského božího trestu. Zmatení řeči totiž podle Dalimila znamenalo definitivní přetržení dosavadních rodinných a společenských vazeb: „bratr bratru neurozumě, ale každý svú řeč jmě.“ Zdůraznění tohoto jazykového nedorozumění dobře souvisí s Dalimilovou koncepcí jazykově definovaného národa. Jazykové pouto, na jehož základě se zformovaly národy („Každý těch sobě vlast ustavi a ot

---

²⁴⁸ Ve znění *Vulgáty* „Ecce ejicis me hodie a facie terrae, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me.“

²⁴⁹ Cosmas of Prague, *The chronicle of the Czechs*, ed. Lisa Wolverton, Washington, D.C., 2009, s. 13 (úvod o Kosmových motivacích), s. 34 (identifikace Gen 4,12). Ostatní edice Kosmovy kroniky věnují v poznámkovém aparátu prostor identifikaci antických zdrojů kroniky. Motiv nerozvíjí dokonce ani Arno Borst, *Der Turmbau von Babel*, s. 914–915.

²⁵⁰ Jakkoliv se babylonskému zmatení a hledání nové domoviny jinak věnuje. Srov. Lisa Wolverton, *Cosmas of Prague. Narrative, Classicism, Politics*, Washington, D.C., 2015, s. 220–223.

²⁵¹ František Graus, *Živá minulost. Středověké tradice a představy o středověku*, Praha 2017, s. 58.

²⁵² Zde prezentovaným Dalimilovým autorským strategiím při práci s motivem babylonského trestu se věnují ve studii Vojtěch Bažant, *Dalimil a lenoši*, in: *Oddech a zahálka ve středověké kultuře*, edd. Lucie Korecká – Matouš Turek, sborník se připravuje.

²⁵³ *Dalimilova kronika* 1,0.

těch se vzněchu rozliční nřavi“), prohloubil boží trest. Už výše jsem naznačil, že řada středověkých intelektuálů interpretovala trest zmatení řeči v typologické souvislosti s hříchem prvních stvořených lidí. Dědičný trest vyhnání z ráje narušil dosavadní rajský stav společnosti, která fungovala bez hlubší diferenciacce. Tak jako vyhnání z ráje přineslo člověku práci, bolest ale i poznání, zmatení jazyků dalo vzniknout národním společenstvím ve svých vlastech s vlastními vládci a specifickými zvyky. V Dalimilově koncepci vyrostl z babylonského božího trestu nový světový řád organizovaný jazykově-národním klíčem. Ostatně souvislost mezi porušením smlouvy v ráji a po světové potopě tematizuje i kniha Genesis (11,5): „I sestoupil Hospodin, aby zhlédl město i věž, které synové lidští budovali.“ Ačkoliv do vernakulárních podob bible se často překládá *synové člověka/lidští* (popřípadě jednoduše lidé), *Vulgáta* uvádí „filii Adam.“²⁵⁴ Například anonymní autor, dříve ztotožňovaný s Tomášem Akvinským, toto místo vykládá s upozorněním na souvislost mezi pýchou Adama a stavitelů babylonské věže.²⁵⁵ Mikuláš z Lyry dokonce říká, že *filii Adam* porušili boží nařízení stejně jako první člověk.²⁵⁶ Podobně jako po vyhnání z ráje následuje v biblickém narativu genealogie Adama, po zmatení řeči uvádí Genesis 11 od desátého verše genealogii Šémovu. Právě z tohoto momentu Dalimil těží, aby na rozptýlení lidstva po světě navázal národními dějinami, respektive naznačenou genealogií národů – jednotliví uprchlíci od trosk věže si našli nové domovy a ustanovili v nich nová společenství se svébytnou kulturou.²⁵⁷

Dalimil rozvíjí Kosmův diskurz národní kroniky, příběh začínající právě babylonským zmatením. Kosmova kronika byla hlavním pramenem Dalimila, jehož podání se od toho Kosmova liší zejména v líčení trestu zmatení řeči a jeho dopadů. Zatímco Kosmas se uchýlil k biblickému odkazu, Dalimil vyvolal obraz zpřetrhání rodinných vazeb. To kontrastuje například s již tematizovaným líčením Beneše z Hořovic, v jehož podání přišlo na Šineárská pole už 72 ustavených rodů. Ačkoliv Dalimilův výklad českých dějin byl zejména v 15. století nadále vlivný, i Kosmovo vyprávění zůstalo opisovaným, čteným a

---

²⁵⁴ V úplnosti: „Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam aedificabant filii Adam.“

²⁵⁵ „Dicit autem filii Adam, ut innuat quod isti erant similes Aadae superbienti et ad scientiam sive sublimitatem attingere cupienti.“ *Ignoti Auctoris Postilla in libros Geneseos*, c. 11, srov. Corpus Thomisticum, dostupné online: <<http://www.corpusthomicum.org/xgn06.html>> (10. 1. 2020).

²⁵⁶ „Filii Adam, id est, navatores eius, quia sicut ille rebellaverunt Deo in transgressione precepti, sic isti in edificatione turris.“ *Postilla Nicolai de Lyra super Genesim*, Benátky 1603, sl. 179–180, dostupné online: <http://lollardsociety.org/glor/Glossa_vol1b_Genesis.pdf> (10. 1. 2020).

²⁵⁷ „Tu svého diela přěstachu, / druh ot druha pryč se brachu. / Každý sobě vlast ustavi / a ot těch vzněchu se rozliční nřavi. / Ti sobě osobichu země, / jak dnes má každá jmě. / Mezi jinými Srbové / tu, kdežto biechu Hřekové, / podlé moře se ustavichu, / až do Říma se vzplodiechu.“ *Dalimilova kronika* 1,23–32.

interpretovaným zdrojem historické imaginace.²⁵⁸ Rozdíl ve výkladu Kosmy a Dalimila je proto nutné chápat jako svébytná podání s rozdílnými motivacemi, jež se nadále četla vedle sebe, nikoliv snad jako posun ve vývoji (českého) historiografického diskurzu.

Životnost Dalimilovy kroniky se projevovала zejména v tzv. druhé redakci a dalších adaptacích kroniky v 15. století.²⁵⁹ Svébytným způsobem Dalimilovu látku zpracoval text *Krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův*, agitační spis vzniklý pravděpodobně před volbou českého krále roku 1458, ale možná už roku 1438.²⁶⁰ Text výrazně protiněmeckého charakteru byl spolu s privilegiem Alexandra Velikého Slovanům, zlomkem pamfletu *De Theutunicis bonum dictamen* (jinak též *Curtasia contra Teutunicos* nebo *Diffamatio contra Teutunicos*) a zlomkem Dalimilova vyprávění o Ojířovi dodatečně přivázan do kodexu k Dalimilově kronice z roku 1443.²⁶¹ K adaptacím Dalimilovy kroniky, jehož verše skladatel *Krátkého sebranie* využívá jako doklady pro svá tvrzení, se ještě vrátím v následujících kapitolách. Na tomto místě je však nutné obrátit pozornost k prologu *Krátkého sebranie* tematizující „rozdělení jazykův u věže Babylonské“ právě s oporou v Dalimilovi.²⁶² Podle Dalimilova vzoru se zde jazyky jednoduše rovnají národům, připojuje však nadto ještě podle *De Theutunicis bonum dictamen* tezi o superioritě některých národů nad jinými; „tehda všichni jazykové vuodcě jsú měli, **jedni jakožto vyšší krále**, druzí vévody a hrabie, jiní markrabie, kniežata a pány, a těm všem jisté země a krajiny jsú byly rozděleny.“²⁶³ Vyzbrojen touto koncepcí pak útočí na Němce, které ponižuje ještě mimo tuto hierarchii: „A ten národ jest světoběžný, žádného určeného královstvie ani krajiny neměv, všem jiným jazykóm a zvlášče

---

²⁵⁸ Komentovaný přehled rukopisné recepcce Kosmovy a Dalimilovy kroniky v 15. století jsem zpracoval ve studii Vojtěch Bažant, *Formy a funkce narativu o českých dějinách v 15. století*, in: Husitské re-formace, edd. Pavlína Cermanová – Pavel Soukup, Praha 2019, s. 226–251.

²⁵⁹ Přehledně o druhé redakci Jiří Daňhelka, *Úvod*, in: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1, edd. Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvítková, Praha 1988, s. 36–41, 56–61. Lingvistickou analýzu provedla Naděžda Kvítková, *Proměny textu a jazyka Dalimilovy kroniky ve 14. a 15. století*, Praha 1992.

²⁶⁰ Rudolf Urbánek, *Český anonymní spis agitační („Krátké sebranie“)*, in: O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458, ed. Rudolf Urbánek, Praha 1958, s. 29–32. Tamtéž edice: *Počíná se krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův*, in: O volbě Jiřího z Poděbrad, s. 32–41. Naděžda Kvítková, *Agitační spis Krátké sebranie z kronik českých... z hlediska jeho záměru a stylu*, Bohemistyka 2001, č. 1, 18–26.

²⁶¹ *G 12, Cerroniho sbírka, 13. stol. – 1845*, sv. 1, ed. Mojmír Švábenský, Brno 1973, s. 291–293, sign. Cerr II 108. Pamflet *De Theutunicis bonum dictamen* vydal Wilhelm Wostry, *Ein deutschfeindliches Pamphlet aus Böhmen aus dem 14. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 53, 1915, s. 193–236. K významu pamfletu též František Šmahel, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000, s. 194.

²⁶² *Počíná se krátké sebranie*, s. 32.

²⁶³ Tamtéž (zvýrazněno VB). Pasáž srov. Wilhelm Wostry, *Ein deutschfeindliches Pamphlet*, s. 226.

slovanskému posluhoval.²⁶⁴ Skladatel tohoto pamfletu se přitom odvolává na privilegium Alexandra Velikého, v němž Slovanům odkazuje rozsáhlé krajiny od severu až po hranice jižní Itálie, a pseudo-Alexandrova slova („aby se nikdo neodvážil pobývat, žít ani usazovat se [v těchto zemích] kromě vašich vlastních. A jestliže by někdo byl nalezen, jak tam pobývá, ať se stane vaším služebníkem a jeho potomci ať se stanou služebníky vašich potomků“²⁶⁵) dále interpretuje a vztahuje je přímo a jen na Němce.²⁶⁶ Tvrzení o rozšíření Slovanů po světě má v tomto případě oporu i u Dalimila, který říká o lidech opouštějících rozestavěnou babylonskou věž: „Mezi jinými Srbové / tu, kdežto biechu Hřekové, / podle moře se ustavichu, / až do Říma se vzplodichu“.²⁶⁷ Hlavním zdrojem protiněmeckých invektiv byla však především skladba *De Teutunicis bonum dictamen* datovaná do poloviny 14. století. Odsud mohl autor *Krátkého sebrání* převzít celé formulace o podřízeném postavení německého „jazyka“.²⁶⁸ Také základ argumentace, že jakákoliv německá moc není legitimní, protože byla dosažena podvodně, lstí a úplatky a protože Němci byli původně (čti od babylonského zmatení) podřadným národem převzal skladatel *Krátkého sebrání* z pamfletu *De Teutunicis bonum dictamen*.²⁶⁹ Kromě těchto pramenů čerpal pravděpodobně také z kroniky Přibíka Pulkavy a jeho tvrzení o šíření populace praotce Čecha, když poukazuje na příkoří, jež se Slovanům od Němců dostalo v Lužici a Slezsku.²⁷⁰ Opis *Krátkého sebrání*, privilegia Alexandra Velikého a pamfletu *De*

---

²⁶⁴ Tamtéž. Totéž srov. Wilhelm Wostry, *Ein deutschfeindliches Pamphlet*, s. 226.

²⁶⁵ „Quoniam nobis semper affuistis in fide veraces, in armis strenui, nostri coadiutores bellicosi et robusti, damus et conferimus vobis libere et in perpetuum totam plagam terre ab aquilone usque ad fines Ytalie meridionales, ut nullus sit ausus ibi manere, residere aut se locare nisi vestrates; et si quis alius ibi inventus fuerit manens, sit vester servus et posterius eius sint servi vestrorum posterorum.“ Anežka Vidmanová, *Ještě jednou k privilegii Alexandra Velikého*, in: Pulchritudo et sapientia, edd. Zuzana Silagiová – Hana Šedinová – Petr Kitzler, Praha 2008, s. 180.

²⁶⁶ „A ten jazyk německý slove manný, nebo mannové ti by měli býti a slúti věčně, jakožto i listové od velikého krále Alexandra slovenskému jazyku vydaní svědčie.“ *Krátké sebrání*, s. 32. Na vazby mezi Dalimilem, Krátkým sebráním a skladbou *De Theutunicis bonum dictamen* a na politický rozměr česko-německých vztahů upozornil Arno Borst, *Der Turmbau von Babel*, s. 915–916.

²⁶⁷ *Dalimilova kronika* 1,29–32.

²⁶⁸ „(...) quia cum in distributione seu confusione linguarum Babilonie cuilibet linguagio rector aut tutor esset proprietarie deputatus, utpote quod eminencioribus imperatores et reges, mediocribus marchiones et duces, minoribus comites et barones, minimis autem presides et capitanei donabantur, sic Theucades servilis gentis Theutnunicis capitaneus est effectus.“ Wilhelm Wostry, *Ein deutschfeindliches Pamphlet*, s. 226.

²⁶⁹ „Ale pohriechu jistý národ Theucadis lstmi s týmž hajtmanem svým na bavorských lesiech se osadiv pěkně jiným jazykóm a zvlášče slovanskému jest posluhoval. A potom prolezl jej a v něm se rozmohl. Všechn jazyk slovanský, kterýž byl jest okolo moře a Rýna téměř až k Římu osazen, chytřě jest vyplněn a zkažen. Tak jest to všechno německým jazykem osazeno. A potom skrzě vymyšlenú lest papeže a ciesaře lakomé penězi ochlácholivše v kniežetstvie jsú se vkupovali i královstvie dosahovali a dosáhnúce slovanský jazyk vypleňovali a svým osazovali.“ *Počíná se krátké sebrání*, s. 32–33.

²⁷⁰ „Preterea quidam de suo genere transiverunt Rusiam, Pomeriam, Cassubiam usque ad regnum Dacie et confinia maritima septentrionis, totamque terram Rusie impleverunt, et eandem similiter coluerunt. Alii vero de Boemia transverunt super flumen Morauię, et ibi regionem, que terra Morauię dicitur, nec non similiter Misnam, Budissinensem, Brandenburgensem, et Lusaciam principatus inhabitare ceperunt. Iste

Teutunicis bonum dictamen v jednom kodexu nakonec zmnožuje identické argumenty a posiluje jejich relevanci. Odkaz *Krátkého sebranie* do Alexandrova privilegia přitom nedává čtenáři dojem pleonasmu, protože Alexandrovo privilegium je skladatelem *Krátkého sebranie* dále interpretováno.

Dalimilův starozákonní úvod má v kronice ještě další funkce. K návaznosti na další kapitoly a celkovému významu se vrátím systematicky ještě v následující kapitole, zde však upozorním na vztah začátku a konce kroniky, v níž měl text podle vypravěčových slov ambici vytvořit ucelený smysluplný příběh českých dějin.²⁷¹ Důraz, který Dalimil kladl na líčení babylonského trestu, se zrcadlí v závěrečném epickém vyprávění kroniky. V poslední kapitole (103., nepočítám osm dodatečných kapitol) vypravěčský hlas nabádá české pány a nového zvoleného krále, Jana Lucemburského, aby si vzali z českých dějin poučení a vzpomněli na rady kněžny Libuše. Děj kroniky tak končí ve 102. kapitole „O velikéj povodni“. V roce 1310 přišla podle Dalimila povodeň, která „mnoho vsí i lidí zhubila.“²⁷² Dalimil vyvolal v obou epizodách na začátku a konci kroniky podobné obrazy; pod babylonskou věží opustil bratr bratra, druh druha a zpřetrhaly se tak dosavadní rodinné a společenské vazby.²⁷³ Podobně povodeň roku 1310 rozdělila rodiny i přátele: „To otec ot syna, máte ote dceře, / syn ot otcě, dci ot mateře, / přeč plovúce, žalostivé otpuščenje bráchu, / muž ot ženy, žena ot mužě; nebo svú smrt znamenáchu. / Již tonúce, však v naději druh k druhu sě zpoviedáchu / a prietelé, po nich hlediece, pláčem vlasy s svých hlav dráchu.“²⁷⁴ Uprchlíci od babylonské věže našli nové domoviny a založili nové společnosti. Když v roce 1310 opadla povodeň, na větvích stromů se našly kolébky s živými dětmi, především ale skončila válka a chaos trvajícím v království od vraždy Václava III. Válku způsobila jednak agresivita a roztahovačnost Němců, totiž římského krále Albrechta, jednak zahalečnost českých pánů, kteří přestali dbát o dobro království a

---

autem omnes regiones erant silvestres et sine habitatore quocunque, quas Slouani predicti omnes coluerunt,“ *Cronica Przibiconis*, s. 5. „Jakož sě jest to za králův českých z německého pokolenie přijatých v uokolních zemiech stalo, kterak lužňanskú i také srbskú krajinu i také slezskú všěcko německá sběř osáhla a osadila; nebo v těch krajinách bylo jest české a slovanské založenie kořennie.“ *Počíná sě krátké sebranie*, s. 33.

²⁷¹ „Jáz těch kněh dávno hledaji / a věždy toho žádaji, / aby sě v to někto múdrý uvázal / a vše české skutky v jedno svázal. / A dotad sem toho žádal, / donidž sem toho právě nezbádal, / že sě v to nikte nechce otdati. / Pro to sě sám v to musím uvázati.“ *Dalimilova kronika* 1,9–16. Následující teze jsem rozpracoval ve studii Vojtěch Bažant, *Dalimil a lenoši*, v redakčním řízení.

²⁷² *Dalimilova kronika* 102,4.

²⁷³ „Bohu sě jich řeč nesmíli, / jich jazyky tako zmýli, / že bratr bratru neurozumě, / ale každý svú řeč umě. / Tu svého diela přěstachu, / druh ot druhu pryč sě brachu.“ *Dalimilova kronika* 1,19–24.

²⁷⁴ *Dalimilova kronika* 102,11–16.

vyprovokovali další německý vpád. Teprve s povodní válka skončila, čeští pánové přivedli nového krále a Dalimil může rozdávat své závěrečné rady.²⁷⁵

Původní kronika je v několika rukopisech v různém rozsahu doplněna o dodatečné kapitoly, jichž se v úhrnu dochovalo osm.²⁷⁶ Písaři rukopisů Lobkovického, Pelclova, Cerroniho a Fürstenberského vnímali zvláštní význam 102. kapitoly o povodni. Ve všech případech je řazena teprve po 103. kapitole; v Lobkovickém rukopise je zapsána mezi dodatky D1 a D5, v Cerroniho je provázána s dodatkem 2 a umístěna hned za 103. kapitolu a zapsány jsou ještě dodatky 3 a 4. V Pelclově a Fürstenberském rukopise je 102. kapitola zapsána jako úplný závěr kroniky po 103. kapitole a dodatcích.²⁷⁷ Dramatický oblouk vyprávění se tak uzavírá mezi božím trestem za stavbu babylonské věže, k níž se lidstvo uchýlilo ve strachu z nové světové povodně, a povodní, která ukončila patovou válku v českém království.²⁷⁸ Uprchlíci od babylonské věže stáli u počátku národů, přeživší povodně z roku 1310 stáli u počátku nového řádu v českém království. Funkce povodně v Dalimilově historickém vyprávění vynikne ještě ve srovnání s dalšími dobovými historiografickými texty, které rovněž pracují s příběhem o chaosu po smrti Václava III. a uzavření míru po nástupu Jana Lucemburského na trůn. Kroniky Františka Pražského, Beneše Krabice, Přibíka Pulkavy a Giovanniho Marignoly vůbec žádnou povodeň nezmiňují. Neplach k roku 1311 připojil zprávu o ničivé povodni v Kladsku.²⁷⁹ Dalimil Kladsko zmiňuje, zároveň však v jeho podání povodeň není pouze lokální událostí. Povodeň se vyskytuje v kronice Zbraslavské, ale nikoliv jako událost, nýbrž jako metafora zpustošeného království: „Když se pro nedostatek spravedlnosti za časů Jindřicha, vévody korutanského, rozlévala všude po všech místech Čech zatopující potopa zpustošení a zpuštění.“²⁸⁰ Petr Žitavský přímo označil chaos vlády Jindřicha Korutanského metaforicky

---

²⁷⁵ Dalimil dění popisuje v kapitolách 93–103. Detailněji se kauzalitě věnuji v již zmíněné studii Vojtěch Bažant, *Dalimil a lenoši*.

²⁷⁶ *Dalimilova kronika D1–D8*, s. 549–599.

²⁷⁷ Popsáno v *Dalimilova kronika D1–D2*.

²⁷⁸ Češi sice v boji vítězí, ale Němci se zavřeli „v domech“ a střet není definitivně rozhodnut. *Dalimilova kronika* 101.

²⁷⁹ „Et VII kalendas Augusti in Glacz maxima inundacio fuit et innumeras domos abduxit et homines utriusque sexus, ut refertur, ad mille animas submersit.“ Srov. *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, in: *Fontes rerum Bohemicarum III*, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 479.

²⁸⁰ „Cum propter defectum iusticie temporibus Heinrici, ducis Chorinthie, super omnia loca Bohemie devastacionis et desolacionis obruens ubique diluvium inundaret, clerus, civis, agricola ac summe claustralis incola violenciam in omnibus sustineret.“ Viz *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, in: *Fontes rerum bohemicarum IV*, ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 133. Překlad podle *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulæ Regiæ*, přel. František Heřmanský – Rudolf Mertlík, ed. Zdeněk Fiala, Praha 1976, s. 179.

jako povodeň, Dalimil naproti tomu povodeň jakožto skutečnou událost zahrnul do příběhu jako významný prvek kauzalit událostí.

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína

Přibík Pulkava z Radenína se babylonskému zmatení věnuje sice jen krátce, motiv však zůstává výchozím bodem vyprávění, které je tak konformní s kosmovsko-dalimilovským pojetím českých dějin rámovaných babylonským zmatením. Také Pulkava hned na začátek připojuje moralitu. Zmatení řeči bylo oprávněným trestem, protože „synové lidí na poli Sennar (tj. Šineár) po potopě zapoměli na slib, jež dal Bůh jejich otci Noemovi, když řekl: ‚Nevyhladím vodami potopy veškeré tělo, ale postavím svoji duhu na nebeských oblacích, a bude znamením smlouvy mezi mnou a zemí,‘ ani o něm neuvažovali, naopak ztratili víru v Boha.“²⁸¹ Od babylonské věže pocházejí i Slované, jejichž jméno je odvozeno od označení slova v jejich jazyce.²⁸² Ze zmateného blábolení vznikla nová společnost, již definovalo vzájemné porozumění. Tak vznikla slovanská řeč. Pulkavův úvod lze číst ještě na další úrovni. Na počátku dějin Slovanů bylo slovo a tento prolog kroniky snad ve středověku stejně jako dnes asociuje úvodní pasáž Janova evangelia. Evangelista na svůj první verš „Na počátku bylo slovo“ navazuje „To bylo na počátku u Boha.“ Pulkava dále vysvětluje, že ti Slované, kteří následovali jistého Čecha do exilu, kam musel odejít z Chorvatska, protože zabil jakéhosi velmože, přišli do krajiny zvané Boemia podle slovanského slova boh, tedy Bůh. Pulkava svou interpretaci explicitně dovysvětlil: „A tak podle tohoto výkladu jsou Čechové nazýváni podle jména božího.“²⁸³

Tato často citovaná pasáž je většinou užita ilustrativně jako příklad Pulkavovy kreativní etymologie či jako doklad českého pozdněstředověkého mesianismu.²⁸⁴ Dál už ale

---

²⁸¹ „Cum filii hominum in agro Sennar post diluvium non recolentes nec mente pettractantes sponsonem factam a Deo ad Noe, patrem eorum, dicentem: Nequaquam perdam ultra aquis diluvii omnem carnem et ponam arcum meum in nubibus celi, et erit signum federis inter me et terram: sed pocius diffisi de Deo pre timore.“ *Cronica Prizbiconis*, s. 3. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 272.

²⁸² „Ibi eciam unum ydioma slouanicum, quod corrupto vocabulo slauonicum dicitur, sumpsit inicium, de quo gentes eiusdem ydiomatis Slouani sunt vocati. In lingua enim eorum *slowo* verbum, *slowa* verba dicuntur, et sic a verbo vel verbis dicti ydiomatis vocati sunt Slouani“ *Cronica Prizbiconis*, s. 4.

²⁸³ „Tandem i Charuacia fuit quidam homo nomine Czech, qui propter homicidium perpetratum in quedam magnatem parcium earundem Caruaciam derelinquens cum fratribus et consortibus suis ivit querere, in qua securus posset existere, patriam sibi novam. Et de loco in locum progrediens transivit Danubium. Abinde venit in patriam, que modo Boemia in latino et in theutonico Bemen vocatur. Dicitur enim Boemia a *boh*, quod Deus interpretatur in lingua slouanica. Hac itaque interpretacione a nomine Dei Boemi dicti sunt.“ *Cronica Prizbiconis*, s. 4. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 272.

²⁸⁴ Viz např. Petr Hlaváček, *Cor Europae. Církevně politické a teologicko-geografické představy o roli českých zemí v Evropě 13.–17. století*, in: Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2009, s. 461; nebo Václav Žůrek, *L'usage comparé des motifs historique dans la légitimation monarchique entre la royaumes de France et de Bohême à la fin du Moyen Âge*, Praha – Paříž (dizertační práce FF UK – EHESS) 2014, s. 92; Julia Verkholantsev, *Etymological*

interpretace této pasáže dovedena nebývá. Domnívám se, že Pulkavovu evangelijní aluzi je možné lépe pochopit, když ji propojíme s epilogem kroniky. Ani v kronice, ani v evangeliu není k nalezení vypravěčské „já“.²⁸⁵ Oba autoři jsou identifikováni teprve na konci textu. O sv. Janovi hovoří Petr s Ježíšem, který se zjevil učedníkům u Tiberiadského jezera: „To je ten učedník, který vydává svědectví o těchto věcech a který je zapsal; a my víme, že jeho svědectví je pravdivé“ (J 21,24). Pulkava sice není přímým svědkem, je ale zprostředkovatelem, a podobnost spočívá v proklamovaném nároku pravdivosti vyprávění. Garantem pravdy je pomazaný panovník Karel IV.: „Věz přece to, že všechny věci bájně, nepravdivé a víře nepodobné byly vynechány a zavrženy, ale to, co je pravé a jisté, bylo z nich vypsáno a vloženo z příkazu svrchu řečeného císaře. Týž císař totiž, když prohlédl všechny kroniky klášterů a pánů a když je bedlivě pročetl, svěřil veškerou onu spolehlivou a pravdivou látku a zápisy o skutcích a činech své země, kterou velmi nade všechny ostatní své země miloval, zmíněnému Přibíkovi, aby z nich sepsal jedinou pravdivou a správnou kroniku a aby z nich sestavil jediný svazek.“²⁸⁶ Toto specifické postavení historika v textu, které má podepřít pravdivost vyprávěného, se explicitně odvolává na autoritu Karla IV. a přitom rozehrává intertextuální hru, kde biblický odkaz slouží rovněž jako prostředek legitimizace. Je známo, že v podobné roli vystupuje také Giovanni Marignola, a přestože zprostředkováním vyprávění, vlastně postavením vypravěče v textu se Pulkavova a Marignolova kronika zásadně liší, deklarativní účast

---

argumentation as a category of historiographic thought in historical writings of Bohemia, Poland and Hungary, in: *Medieval East Central Europe in a Comparative Perspective. From Frontier Zones to Lands in Focus*, edd. Gerhard Jaritz – Katalin Szende, London – New York 2016 s. 239–253.

²⁸⁵ V tomto ohledu se k Pulkavově kronice vrátím v následující kapitole.

²⁸⁶ „Explicit cronica Boemorum quam de anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo quarto ad mandatum serenissimi ac invictissimi principis et domini, domini Karoli quarti, divina favente clemencia Romanorum imperatoris ac Boemie regis, Przibico de Tradenina, arcium liberalium doctor, congregavit ac composuit ab origine terre Boemie omnium ducum et regum, qui suis temporibus ipsam gubernaverunt et in ea regnaverunt, ex omnibus cronicis omnium monasteriorum et quorundam baronum, ubicunque potuit conquirere. Scitoque tamen istud, quod omnes res fabulose et non vere ac fidei dissimiles sunt obmisce et reiecte, sed quod verum et certum est, de eis excerptum, hoc est in hac cronica mandato predicti imperatoris positum. Nam illas omnes res certas et veras ac gesta seu facta sue terre Boemie idem imperator, quam pervalide super omnes alias suas terras dilexit, solus omnibus cronicis monasteriorum et baronum visis et cum summa diligencia perlectis memorato Przibiconi demandavit ex eis unam cronicam veram et rectam conscribere in unum volumen redigere, quod et, prout cernis, fecit. Et sic sepedictus imperator propter pervalidam huius terre dileccionem et ipsius magnam exaltacionem habensque ad eam speciálem caritatem libenter in eam tocius mundi gloriam induxisset. Et ergo quicumque supradictam cronicam leges, quam predictus Przibico iuxta vires suas cum maximo ac ingenti labore compilavit, non ei sed Deo omnipotenti gracias redde legendoque eam ipsam ama et in ea delectare eiusque laboris memor esto et pro eo Deo exorare digneris, ut cum eo sit in regno ipsius in secula seculorum amen“ *Cronica Przibiconis*, s. 207. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 412. Některé rukopisy ovšem uvádějí Karla dokonce jako autora kroniky.

Karla IV. na přípravě historických textů je systematickým rysem karlovske historiografie.²⁸⁷

Pulkavovo vyprávění začíná již dotčeným motivem rozšíření Slovanstva ve světě. Obohacuje jej však o nový prvek: „Řečení Slované tedy odešli z pole, přešli krajinu Chaldejskou a přišli do země, kde nyní sídlí Řekové. Potom postupovali jakousi mořskou zátokou vstupující do většího moře u Byzancia – kteréžto Byzancion se nyní nazývá Konstantinopol – a vešli do země, které drží až do dnešního dne, totiž do Bulharska, Ruska, Srbska, Dalmácie, Chorvatska, Bosny, Korutan, Istrie a Kraňska.“²⁸⁸ Poté, co Pulkava nechal praotce Čecha usadit se v nové vlasti a jeho bratra Lecha odejít do Polska, doplňuje: „Kromě toho někteří z jeho [Lechova] rodu přešli do Ruska, Pomořan, a Kašubska až ke království dánskému a severním mořským břehům, a zalidnili celou zemi ruskou a podobně [jako Čechy] ji obdělali. Jiní opět přešli z Čech přes řeku Moravu a začali tam obývat kraj, který se nazývá země Morava, a podobně [osídlili] i knížectví míšeňské, budyšínské, braniborské a lužické. Všechny tyto země byly zarostlé lesem a nikdo v nich nebydlel; Slované je však všechny obdělali a bydlí v nich až do dnešního dne.“²⁸⁹ Rozšíření Slovanstva ve střední Evropě, jak je vypisuje Pulkava, se přitom do značné míry shoduje s panstvím Karla IV. To se projevilo mimo jiné tím, že po zisku Braniborska byla do textu vložena braniborská kronika, a také do právě citovaného výčtu zemí osídlených potomky Čecha bylo Braniborsko připojeno teprve v souvislosti s tímto přepracováním kroniky; objevilo se nejprve *in margine* v páté recenzi a následně i v textu recenze šesté.²⁹⁰

---

²⁸⁷ Naposledy Irene Malfatto, *John of Marignolli and the Historiographical Project of Charles IV*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 55, 2015, č. 1, s. 131–140. Do kontrastu lze postavit například kroniku Františka Pražského, který ji věnoval císaři z vlastních motivací poté, co ji původně adresoval Janu IV. z Dražic. Františkova kronika nedosáhla velkého úspěchu ani u Karla, ani v další rukopisné tradici. *Chronicon Francisci Pragensis*, ed. Jana Zachová, Praha 1997 (= Fontes rerum bohemicarum. Series nova 1), s. XIII–XIV.

²⁸⁸ „Igitur prefati Slowani recedentes de campo Sennar transeuntesque per Caldeam venerunt in terram, ubi nunc habitant Greci, deinde progredientes quoddam brachium maris intrans mare maius prope Bisanciam, que Bisancia nunc Constantinopolis nuncupatur, intraverunt terras, videlicet Bulgariam, Rasiam, Seruiam, Dalmaciam, Charuaciam, Bosnam, Carinthiam, Istriam, et Corniolam, quas in hodiernum diem possident.“ *Cronica Przibiconis*, s. 4. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 272.

²⁸⁹ „Preterea quidam de suo genere transiverunt Rusiam, Pomeraniam, Cassubiam usque ad regnum Dacie et confinia maritima septentrionis, totamque terram Rusie impleverunt, et eandem similiter coluerunt. Alii vero de Boemia transverunt super flumen Morauię, et ibi regionem, que terra Morauię dicitur, nec non similiter Misnam, Budissinensem, Brandenburgensem, et Lusaciam principatus inhabitare ceperunt. Iste autem omnes regiones erant silvestres et sine habitatore quocunque, quas Slouani predicti omnes coluerunt, et in eis ad diem habitant hodiernum.“ *Cronica Przibiconis*, s. 5. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 272–273.

²⁹⁰ Marie Bláhová, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 575–576. Václav Žůrek, *Slavonic and Czech Identity in the Chronicle of Přibík Pulkava of Radeníň*, in: *Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th–16th c.*, edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku).

Ačkoliv Pulkavovy teze jsou jednoznačně politické a k takovému čtení kroniky ostatně čtenáře vede i proklamovaný úzký vztah historického vyprávění k osobě císaře a krále, nelze kroniku číst jako jednoduchý politický pamflet. Je totiž součástí mnohem komplexnější Karlovy idey slovanské identity nejen Českého království ale také jeho dalších panství.²⁹¹ Při čtení Pulkavy je tak vhodné mít na paměti Karlovu emauzskou fundaci, péči o cyrilometodějskou tradici, důraz na kontinuitu velkomoravského království.²⁹² Nejedná se ale o karlovský vynález. Motivy rozšíření Slovanstva na územích zmiňovaných u Pulkavy jsou známé také z dalších soudobých textů, především z polských kronik. Také v nich, a to již od Galla Anonyma, se definoval rozsáhlý prostor Slavonie od dánských hranic až po Rusko a včetně uherské Panonie. Maciej Miechowita hovoří o tom, že tato území byla Slovany osídlena od potopy. V tomto smyslu je Pulkava součástí tradice psaní o rozšíření Slovanstva v Evropě. Přitom také v Polsku byla tato tradice využita pro panovnickou legitimitu Zikmunda Starého.²⁹³ Zároveň však byly v soudobé polské historiografii Pulkavovy teze hájící územní expanzi Karla IV. přijímány kriticky. Piotr z Byczyny, autor textu *Chronica principum Poloniae*, Pulkavovu kroniku pravděpodobně znal a ve svém pojetí inkorporace slezských knížectví do svazku zemí české Koruny s jeho interpretací polemizoval.²⁹⁴

Pulkava ve svém výkladu o původu Čechů vychází podobně jako Dalimil od jazykového základu. Slované byli ti, kteří si po zmatení řeči rozuměli: sami se pojmenovali právě podle *slova* a řeč se stala hlavním společným identifikačním znakem. Z těchto Slovanů pak vznikli Čechové, jejichž latinské jméno Bohemi pochází od označení pro boha, a to ve spojení s novou vlastí. Také Dalimil pracuje s mezičlánkem; od zřícenin babylonské věže odešli Srbové, mezi nimi byli Charváti, k nimž patřil i pozdější eponymní hrdina Čech, jenž zabráním nové vlasti založil nový národ. Pulkava byl jedním z hlavních zdrojů Aenea Silvia Piccolominiho při psaní kroniky české v roce 1458. Piccolomini převzal i Pulkavovo originální líčení původu Slovanů od babylonského zmatení. Informaci pak dále interpretoval: „Češi stejně jako ostatní smrtelníci ve snaze ukázat, že jejich původ je co

---

²⁹¹ Naposledy Tamtéž; viz též Václav Žůrek, *L'usage comparé des motifs historiques dans la légitimation monarchique entre les royaumes de France et de Bohême à la fin du Moyen Âge*, Paris-Prague 2014, s. 93.

²⁹² Kateřina Kubínová, *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*, Praha 2006.

²⁹³ Dorota Leśniewska, *Kým byli Slované pro naše předky? Kořeny „slovanské myšlenky“ v české a polské historiografii před polovinou 18. století*, *Studia mediaevalia pragensia* 11/2012, 231–233.

²⁹⁴ Antoni Barciak, *Das Bewusstsein der Zugehörigkeit von Schlesien zu den Ländern der Böhmischen Krone. Königreich Böhmen in den schlesischen narrativen Quellen der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, in: *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmischen Krone im 14.–18. Jahrhundert*, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 74.

nejstarší, tvrdí, že jsou potomky Slovanů. Ti pak prý byli mezi těmi, kteří prý po potopě světa postavili proslavenou babylonskou věž, a tam, když došlo ke zmatení jazyků, byli nazváni Slovany, to jest těmi, kteří mluví mnoha slovy, a přijali svoji řeč. Když poté opustili krajinu Šineár, odešli z Asie do Evropy a obsadili ty kraje, které nyní obývají Bulhaři, Srbové, Dalmatinci, Chorvati a Bosňané.²⁹⁵ Pulkava si přitom dával pozor, aby netvrdil, že Češi nebo Slované stavěli babylonskou věž. Podle jeho verze pocházejí teprve od trestu zmatení řeči.²⁹⁶ Piccolomini tak Pulkavovo líčení vede o něco dál, aby zdůraznil přehnanou pýchu Čechů v souladu s vlastní předcházející kapitolou „O poloze Českého království, o jeho řekách a městech a o českých mravech“. Vyprávění Čechů je „nicotné a směšné vychloubání“ a Piccolomini si zde rovněž dává záležet na budování svého kritické intelektuálního postavení: „dosud nečetl žádného důvěryhodného autora, který by kladl počátek svého národa tak hluboko do minulosti. Vyjímám ovšem Židy, první ze všech smrtelníků.“²⁹⁷

Blízko Piccolominiho narativu mají také pasáže v cestopise Felixe Fabriho (Fabera), podle nichž byl vévoda Bohemus jedním ze stavitelů babylonské věže. Z Piccolominiho ale pravděpodobně nevycházel, protože počátek Českého království klade do doby začátku Egyptské říše, 2426 let před narozením Ježíše Krista a připojuje také detailnější itinerář cesty ze Šineáru do Čech.²⁹⁸ Fabriho formulace o Bohemovi je zato identická s textem díla *Supplementum chronicarum* Jakoba Filipa z Bergama poprvé vytištěného v Benátkách v roce 1483, odkud Fabri nejpravděpodobněji čerpal. Přímo na *Supplementum chronicarum* se odkazuje též Johannes Nauclerus ve světové kronice dovedené k roku 1500, vytištěné ovšem teprve po smrti autora roku 1516.²⁹⁹ Jakob Filip z Bergama se

---

²⁹⁵ „Bohemi, sicut ceteri mortalium, originem suam quam vetustissimam ostendere cupientes Sclavorum se prolem asserunt. Sclavos autem inter eos fuisse, qui post universale diluvium condendae famosissimae turris Babel auctores habentur atque ibi, dum linguae confusae sunt, Sclovanos, id est verbosos, appellatos, proprium idioma suscepisse.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 12–15. Překlad tamtéž.

²⁹⁶ Věž stavěli starozákonní „filii hominum“. Srov. též „[...] linguarum confusio. Ibi eciam unum ydioma slouanicum (...) dicitur, sumpsit initium (...)“ *Cronica Przibiconis*, s. 3–4.

²⁹⁷ „Nondum ego quempiam legi auctorem, cui fides adhibenda sit, qui tam alte suae gentis initium redderet. Hebraeos excipio, omnium mortalium primos. (...) Vana laus ac ridenda.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 14–15. Překlad tamtéž.

²⁹⁸ „Aliud Sclavoniae regnum est Boëmia, regio valde bona, quae montibus et silvis circumsepta pe montes, silvas et flumina ab aliis est divisa. Est autem, ut ex chronicis colligitur, vetustissimum regnum, quod eo tempore, quo Aegyptus, incepit esse regnum, ante Domini incarnationem 2426. Nam princeps quidam Boëmus nomine, qui turris Babel exstructioni interfuit, per mare veniens, Italiam pertransiens et Alemanniam penetrans ultra Danubium consedit et terram a se Boëmiam nominavit“ *Fratri Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem 2*, ed. Konrad Hassler, Stuttgart 1843, s. 358.

²⁹⁹ Kronika je dělená po lidských generacích. Příslušnou pasáž viz Johannes Nauclerus, *Memorabilium omnium aetatis et omnium gentium chronici commentarii*, ed. Johann Reuchlin, Tübingen 1516, Generatio 17.

v *Supplementu* pak odkazuje jednak na Bartolomea Anglika a jeho spis *De proprietatibus rerum*, kde je českému království vyhrazena 30. kapitola 15. knihy, jednak právě v této pasáži neurčitě na české kroniky.³⁰⁰ Johannes Nauclerus těžící z Bergamova *Supplementa* se blíží i Piccolominiho ironické poznámce: „Kdyby někdo chtěl Čechy napodobovat a hledal urozenost rodu pouze v jeho stáří, snadno by mohl odvozovat počátek ne teprve od babylonské věže, ale už od Noemovy archy a přímo z ráje rozkoší a od prvních rodičů a od lůna Evina.“³⁰¹ Nauclerus svou formulaci „protože nikdo se nemůže chlubit, že pochází z Noemovy archy ani od Adama a Evy“³⁰² ovšem nevztahuje jen na Čechy, nýbrž i na Uhry a jejich původ od Hunora a Magora, kterému se budu věnovat níže: „Nam sive a confusione linguarum a Bohemo aut Sclavo, sive ab Hunor ac Magor Hungaros et Bohemos originem duxisse contendat non refert“. Nauclerus se o několik vět dál zároveň odkazuje na Piccolominiho, a to v pasáži, v níž Bergamovo *Supplementum* čerpá z Bartolomea Anglika: „A tak se Čechy nacházejí na barbarském území za Dunajem, jak píše Aeneas Silvius, a je součástí Germánie.“³⁰³

Zatímco Piccolominiho *Historie česká* vychází nejpravděpodobněji právě z Pulkavova líčení, Jakob Filip z Bergama, jehož *Supplementum chronicarum* cituje Johannes Nauclerus a čerpal z něho pravděpodobně i Felix Fabri, patrně znal i další českou kroniku, v níž se tvrdilo, že vévoda Bohemus byl jedním ze stavitelů babylonské věže. Pokud takový text existoval, Piccolomini s ním nejspíš nepracoval, uvádí totiž: „Češi se však chlubí, (...) že vzešli od samé věže zmatení. Neuvádějí však, ani kdo tehdy byli oni sami, ani jakého krále měli, ani kterou zemi obývali, ani pod kterým vůdcem, ani za jakých nebezpečí přišli do Evropy, ani v které době.“³⁰⁴ Tyto komplikované textové vztahy sice zůstávají nevyřešené,

---

³⁰⁰ „Bohemorum regnum temporibus illis (myšleno 2426), ut ex eorum chronicis colligere potuimus, initium sumpsit. Nam princeps unus nomine Bohemus, qui turre Babel extractioni intefuit per italiam transiens Alimaniam et penetrans ultra Danubium cedit, et terram a se Bohemiam nominavit. Ea sene provincia, ut ex libo de rerum proprietatibus habemus (...).“ Giacomo Filippo Foresti, *Supplementum chronicarum*, Benátky 1483, liber secundus, anno ante christi adventum 2426, anno mundi 2773. Teze o Bohemovi u babylonské věže opakuje též v polovině 17. století Girolamo Bocchi, *Monopathon harmonicum et chronologicum*, Bologna 1654, s. 152.

³⁰¹ „Quod si qui Bohemos imitari velint, nobilitatem generis ex ipsa vetustate quaerentes non iam ex turri Babylonica, sed ex arca Noe atque ex ipsa deliciarum paradiso primisque parentibus et ab utero Evae, unde omnes egressi, facile sibi principia vindicabunt.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 14–15. Překlad tamtéž.

³⁰² „Cum nemo sit qui nos gloriari possit ex arcs se Noe, sed et ex Adam et Eva processisse.“ *Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii*, Generatio 17.

³⁰³ „Est autem Bohemia in solo barbarico trans Danubium sita, ut scribit Aeneas Silvius Gemanie portio.“ Tamtéž. Srov. *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 8–9. Shoda, až na drobnosti, trvá i v popisu hranic a sousedících národů a částečně i dále.

³⁰⁴ „At Bohemi longe altius orsi ab ipsa confusionis turre se missos iactitant. Ceterum, nec qui tunc fuerint, nec quem regem habuerint, nec cuius terrae cultores extiterint, nec sub quo duce, nec quibus periculis in Europam venerint, nec quo tempore, tradunt.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 14–15. Překlad tamtéž.

upozorňují přesto na to, že jistá česká kronika dosáhla mezinárodního ohlasu ve stejné době jako Piccolominiho *Historia bohemica*, obecně považovaná za zcela dominantní narativ ovlivňující evropské povědomí o českých dějinách.³⁰⁵ Z Piccolominiho čerpal mimo jiné také Hartmann Schedel; království Čechů pochází od Slovanů, kteří přišli do Evropy ze Šineáru a český kmen (*gens*) založil „Czechius Croatinus“.³⁰⁶ Schedel ale zároveň pracoval i s dalším zdrojem, a to v pasáži o Praze, která měla být „podle českých kronik založena po Abrahamových časech“.³⁰⁷ Tato teze, již po Schedelovi opakuje ve svém *Hodoeporiconu* Johannes Butzbach,³⁰⁸ snad mohla pocházet z podobného zdroje. Neplatí naopak názor, že se k této tradici počítá kronika Christophu Hofmanna, benediktina působícího v Řezně. Informace o Čechovi jakožto staviteli babylonské věže v textu není, a navíc se nejedná o Christophovo vlastní dílo, nýbrž o přepis německého prozaického překladu Dalimilovy kroniky z poloviny 15. století.³⁰⁹

Pravděpodobně z Pulkavovy kroniky vycházel ve spisu *O sedmi štědrovečerních zvycích* Jan z Holešova.³¹⁰ Při výkladu šestého vánočního zvyku, totiž koledy, vysvětluje, že „z kroniky císaře Karla IV. se dá usuzovat, že Slované putující ze Šineáru do Chorvatska a odtud sem do země, která se nyní nazývá Čechy, si chtěli i nadále podržet boha, jehož uctívali ve své domovině“.³¹¹ Kromě toho ale snad Jan z Holešova čerpal i z dalšího zdroje, pokud tedy skutečnost, že si Čechové přinesli babylonského boha Béla, nevyvodil jednoduše z běžně známých vyprávění o první modle tohoto jména. Béla podle Jana z Holešova Čechové uctívali až do dob sv. Vojtěcha, kdy křesťanští kněží „předělali“ provolání „Beli, Beli“ na „vele, vele, které značí asi tolik co velmi“.³¹² Mimochodem tak

---

³⁰⁵ Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 1, Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, edd. Joseph Hejnic – Hans Rothe, Köln 2005, s. 0208–0216.

³⁰⁶ „Regnum Bohemorum initium sumpsit a Sclavis qui relicto campo Sennar ex Asia in Europa profecti sunt. In qua Czechius croatinus haud obscuris parentibus ortus gentem bohemiam condidit.“ Hartmann Schedel, *Liber Chronicarum*, Norimberk 1493, fol. 24r. Srov. „Zechius [Czechius, Cechius, Zecchius] Croatinus, haud obscuris parentibus ortus, gentem Bohemicam condidit.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 14–15.

³⁰⁷ „Item Praga (ut bohemice narant historie) post tempora abrahe initium habuit.“ Hartmann Schedel, *Liber Chronicarum*, Norimberk 1493, fol. 229v.

³⁰⁸ „Jak vypravují české kroniky, bylo město založeno nedlouho po době Abrahamově jako Trevír a Worms a trvá od těch časů jako vznešené sídlo králů a biskupů.“ *Humanistická etnografie Čech*, ed. Karel Dvořák, Praha 1975, s. 34.

³⁰⁹ Mylnou informaci uvádí Petr Hlaváček, *Cor Europae*, s. 466. K Hofmannově kronice srov. Josef Jireček, *Úvod*, in: *Fontes rerum Bohemicarum 3*, Praha 1882, s. XXVI.

³¹⁰ Identifikace Pulkavy vychází jednak z přiřazení kroniky Karlovi IV. (viz výše) a ze zmínek o cestě Čechů z Chorvatska. *O sedmi štědrovečerních zvycích. Largum sero Jana z Holešova*, ed. Kamil Havránek, Ostrava 2014, s. 31–32.

³¹¹ „Et verisimile apparet ex cronica imperatoris Karoli quarti, quia Slavi seu Slawani de Babilone in Charvaciam et inde huc in terram, que iam Boemia vocatur, devenientes voluerunt deum sui originis loci habuere ad colendum“. *O sedmi štědrovečerních zvycích. Largum sero Jana z Holešova*, s. 85. Překlad tamtéž, s. 128.

³¹² Tamtéž, s. 86, 129.

formuluje představu o kontinuitě pohanských a křesťanských lidových zvyků od Babylonu až do své současnosti. Běl v jeho podání ani neexistoval a „dary však od nich za modlu přijímali kněží, kteří je poté tajně použili k vlastnímu prospěchu“.³¹³ Křesťanská interpretace měla vést ke skutečné víře a napravení falešných praktik: „Kéž není při tomto obyčeji chvála Krista nahrazována zjištěností!“³¹⁴ Výklad Jana z Holešova často vedl badatele především k identifikaci pohanských praktik v Čechách, takto například vznikla nepodložená hypotéza o božstvu Bělbohovi.³¹⁵ Ve volné asociaci k řečenému stojí blízko sobě motivy Béla a předvojtěšského českého pohanství také v kronice Giovanniho Marignoly, který hovoří o různých jménech modly a staré pohanství klade do opozice právě vůči sv. Vojtěchovi.³¹⁶ Jméno modly pohanských Čechů se objevuje jen v Neplachově kronice a v německých veršovaných letopisech (tzv. Abriss/Obrys) rukopisně dochovaných ve spojení s veršovaným německým překladem Dalimilovy kroniky. V obou těchto textech se modla jmenuje „Zelu“.³¹⁷

Marignolova kronika

Giovanni Marignola sepsal na pokyn Karla IV. českou kroniku propojující české dějiny se světovými.³¹⁸ Podobně jako Pulkava v textu kroniky pracuje s autoritou císaře – prolog začíná přímo Karlovým pověřením, aby Marignola sestavil poučné historické vyprávění, a pokračuje poníženou odpovědí kronikáře zadavateli. Své autorské „já“ Marignola opakuje ještě jednou na začátku první knihy, hned po vylíčení stvoření světa, kde neváhá

---

³¹³ Tamtéž, s. 86, 128–129.

³¹⁴ Tamtéž, s. 87, 130.

³¹⁵ K tomu výklad Kamila Havránka tamtéž, s. 35

³¹⁶ „Ab isto Belo ydola ortum habuerunt per istum modum: Filius eius Ninus, qui ei succesit in regnum, statuas fecit patri, sicut adhuc faciunt in partibus illis dilectis filiis, uxoribus et parentibus, et omnes amoree regis honorabant statuas patris in tantum, quod quicumque dignus pena confugiebat ad statuas, salvus erat. Ex tunc ceperunt sibi sacrificare incensum et sic per errorem in statua maiestatem divinam esse putaverunt. Unde postmodum alie civitates fecerunt ymagines caris suis et ab eius nomine secundum varietatem liguarum Belfefor, Beelzebub, Babel nomina receperunt. Verum in libro Sapiencie dicitur, quod non filius patri, sed pater filio fecit primo ydolum. Rapti, inquit, filii deplorans ymaginem. Iudei tamen, Tartari et Sarraceni iudicant nos pessimos ydolatras et non solum gentiles, sed eciam christiani quidam. Nam licet illi christiani venerentur picturas, abhominantur tamen larvas horrendas et facies sculpturarum, sicut sunt in multis ecclesiis – patet in sepulcro sancti Adalberti in Praga.“ *Kronika Marignolova*, s. 511–512.
³¹⁷ „Habebant enim quoddam ydolum, quod pro deo ipsorum colebant, nomen autem ydoli vocabatur Zelu.“ *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská a česká*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 3, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 460; Jakub Zouhar, *Die Edition des so genannten „Abrisses“ aus dem 14. Jahrhundert. Ein Beitrag zur mittelalterlichen deutschsprachigen Literatur in Böhmen*, in: *Ad honorem VN*, edd. Jana Kudrnová – Petr Polehla – Michal Severa – Jana Vojtíšková, Hradec Králové 2015, s. 57–83.

³¹⁸ Naposledy Irene Malfatto, *John of Marignoli and the Historiographical Project of Charles IV*, s. 131–140. O Marignolově životě a cestě do Číny přehledně Marie Bláhová, „...ad probos mores exemplis delectabilibus provocemus...“ *Funkce oficiální historiografie v představách Karla IV.*, in: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník*, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 106–113. Tamtéž systematické odkazy na starší literaturu.

připomínat své papežské pověření cestovat ke dvoru tatarského chána.³¹⁹ Marignola tak píše svou kroniku s pověřením jak císaře, tak papeže – cestu do Asie a Číny v podstatě reflektuje tak, že díky ní nasbíral dostatek zkušeností, které ostatně neváhal v kronice opakovaně připomenout a které, jak ještě uvidíme, ho kvalifikovaly vyjadřovat se ke světovým dějinám od počátku světa. Zároveň se ale v průběhu vyprávění opakovaně obrací na císaře, aby schválil některá jeho autorská rozhodnutí.³²⁰

Souhra národních a světových dějin, historiografie a cestopisu v autorově koncepci doplňovala základní paralelní dějiny lidí dobrých a špatných: „Protože však růže rodí z trnů a Kristus se zrodil z dobrých i špatných rodičů, i běh celých svatých knih usiluje popsat dva rody nebo také obce, totiž zlých a dobrých, z nichž první, totiž obec zlých, vzala počátek od bratrovraha Kaina až po Lamecha vraha a její řadu navazuje po potopě Nimrod, kdežto pokolení obce boží počíná od Abela, prvního mučedníka, panice, kněze, a jeho posloupnost pokračuje Sethem a Enochem, který začal vzývat jméno boží. Proto začneme příběh obou od počátku světa.“³²¹ Na první knihu kroniky *Thearchos*, tedy boží vláda, tak navazují další dvě – *Monarchos* a *Hierarchos* o světské a církevní vládě. Jedním z hlavních pramenů byl Marignolovi Augustinův spis *De civitate Dei*, z něhož čerpal svou koncepci dvojí obce. Právě v tomto smyslu zařadil Nimroda jako prvního tyranského vládce do obce špatných.³²² O Nimrodově vládě úzce spojené se stavbou babylonské věže jsme četli už v Comestorovi, jehož biblická dějeprava byla ostatně taktéž významným pramenem Marignolova vyprávění.³²³

---

³¹⁹ „(...) ego frater Johannes dictus de Marignolis de Florencia (...) ad huius operis fastigium stilum dirigere presumens.“ *Kronika Marignolova*, s. 493; „Nam ut ex visis aliqua breviter inseramus, nos frater Johannes de Florencia (...) a sancto papa Benedicto duodecimo cum aliis missus fui cum apostolicis literis et donis nunccius et legatus ad Kaam, summum omnium Thartarorum imperatorem,“ *Kronika Marignolova*, s. 494. Postavení autorského já v Marignolově kronice jsem se zabýval ve studii Vojtěch Bažant, *Kronikář a jeho dílo. Problematika autora a vyprávěče*, *Medieaevalia Historica Bohemica* 20, 2017, č. 1, s. 150–152.

³²⁰ Srov. pasáže o historii Cejlonu (*Kronika Marignolova*, s. 499) nebo vypuštění života sv. Václava, (*Tamtéž*, s. 531).

³²¹ „Verum quia ex spinis rose nascuntur et Christus natus est ex bonis parentibus et ex malis et tocius sacri Canonis decursum intendit duas describere generationes sive eciam civitates: malorum scilicet et bonorum. Quarum prima, scilicet malorum, initium sumpsit a Caym fratricida usque ad Lamech homicidam, cuius series textitur per Nemprot post diluvium. Civitas autem Dei generacio ab Abel, primo martire, virgine, sacerdote, cuius successio textitur per Seth et Enoch, qui cepit nomen Domini invocare. Ideo utriusque decursum a mundi principio inchoemus.“ *Kronika Marignolova*, s. 493. Překlad podle *Kroniky Karla IV.*, s. 449.

³²² „Post diluvium autem cepit tyrannides dominari, et ideo secunda nostri operis distincchio sive liber monarchus nominatur.“ *Kronika Marignolova*, s. 506.

³²³ O pramenech Marignolovy kroniky viz přehledně Kateřina Kubínová, *Úvod. Jan Marignola a jeho kronika*, in: *Táž, Karel IV. a Řím II. Příloha: Edice Marignolovy kroniky*, Praha (dizertační práce FF UK) 2003, nepaginováno.

Marignola v úvodu kroniky, v kapitole *de distincione libri*, ohlašuje, že první knihu povede od stvoření světa až k rozdělení zemí po pádu babylonské věže, a tamtéž vkládá obecně rozšířený motiv vzniku prvního království po zmatení řeči.³²⁴ V souladu se základní strukturou vyprávění (podle dějin boží, světské a církevní vlády) je zde primárním důsledkem babylonského trestu změna mocenského seřízení lidské společnosti, nikoliv primárně vznik národů jako tomu bylo v Dalimilově a Pulkavově podání. Ve vlastním vyprávění sice Marignola posouvá příběh o babylonském zmatení až do druhé knihy, to však na výše narýsovaném pojetí příběhu v zásadě nic nemění. Oproti Comestorovi, s nímž je v některých těchto pasážích ve shodě, prohlubuje vliv Nimroda na celou událost. Potomci Noema totiž žili v jakési primárně pospolitě společnosti: „V oné době, kdy podle Josepha nejedli krvavé maso, oplývali potravou z přírodních zdrojů, byli pevného zdraví, měli výjimečnou sílu, dobře spali, nikdy nebyli opilí a jen zřídka onemocněli, protože přírodní zdroje nekazili žádným dalším jídlem a pitím. Lid byl plodný, ženy rodily muže i ženy, (muži) přijímali za manželky své sestry a všichni žili v souladu s přírodou.“³²⁵ Jako takoví přišli do nesmírně úrodné země, na Šineárská pole. Tam ale obr Nimrod, syn Kúše, začal prahnout po vládě, nechal se poučit od Jana, Noemova syna narozeného po potopě, jak správně vládnout, a nakonec si podmanil všechny ostatní. To je podstatný moment, k němuž se ještě vrátím. V následné řeči vložil Marignola Nimrodovi do úst kombinaci biblické výzvy postavit věž do nebes, aby oslavili své jméno, s varováním před opakovanou potopou. Boží trest zmatení řeči potvrdil už existující rozdělení lidstva do 72 rodů. Ovšem Nimrod se neúspěšně pokusil na jiném místě postavit další podobné věže, poté odešel do Egypta, založil město Babylon a stal se babylonským sultánem. Poté zabil Cháma, protože se bál, že jej připraví o moc. Následně vzniklo i Asyrské království a na zemi nastala vláda lidských králů, jak Marignola definuje koncepci druhé knihy *Monarchos*. Marignola přitom přepracoval pojetí svých pramenů. Vražda Cháma vznikla z Comestorova vyprávění o Chámově vyhnání asyrským králem Ninem.³²⁶

---

³²⁴ „(...) usque ad Noe et post diluvium usque ad turrim Babel et divisione terrarum ystorias continebit. Ideo ipsum Thearcos a theos, quod est Deus, quasi divinum seu theologum decrevimus nominandum.“ *Kronika Marignolova*, s. 493.

³²⁵ „In illa ergo etate, ubi vacabant carni et sanguini secundum Iosephum, erat victualium nature conformium habundancia, robusta etas, vires eximie, sompni salubres, nulla ebrietas, infirmitas rara, quia non confundebant naturam variis cibis et potibus. Generacio erat fecunda et comuniter mulier marem et feminam generabat et sororem accipiebant uxorem, et erat nature conformitas.“ *Kronika Marignolova*, s. 510.

³²⁶ *Kronika Marignolova*, s. 511. Na vazbu ke 39. kapitole upozorňuje mimo jiné Kateřina Kubínová, *Karel IV. a Řím II 2*, s. 198, pozn. 35.

Obr Nimrod „svedl hezkými slovy“³²⁷ ostatní lidi od přirozenosti, v níž žili, aby budovali pyšnou věž. V celku Marignolovy kroniky lze příběh o Nimrodovi číst v návaznosti na kapitolu *De gigantibus*, v níž se uzavírá první věk. Marignola zde replikuje Genesis 6,1–4, příběh o tom, kterak synové božští plodili s lidskými dcerami zrůdy (podle *Vulgáty Gigantes*). Marignola dovysvětluje, že dcery lidské jsou dcery Kainovy a že předpotopní obři byli plodem nevázaného chtíče. Jako takoví ničili přirozený řád věcí, čímž vyvolali hněv Boha. Když Bůh viděl, že vše přirozené je nyní zkažené, uvrhl na svět potopu.³²⁸ A podobně pak obr Nimrod, „oppressor hominum contra Deum“,³²⁹ vedl člověka proti božímu zákonu, čímž vyprovokoval trest zmatení řeči. Vyprávěním o Nimrodovi a Ninovi zároveň naplňuje druhý věk světa. Třetí věk následně sestává z vyprávění o Abrahámovi, Jákobovi, Josefovi, Mojžíšovi, ale také o argejském království.³³⁰ Následně se Marignola vrací ke zmatení řeči, aby líčil dějiny italského království, založeného Janem, synem Noema, a osídleného Aeneem, a dějiny Říma až do vlády Oktaviána Augusta.³³¹ Teprve poté se Marignola v novém prologu znovu obrací na Karla IV., aby se po vylíčení genealogie jeho rodu konečně dostal k české kronice. Karel je zde potomek Karla Velikého, Trojanů, Julia Caesara a rovněž galských a italských vládců.³³² Marignola při sestavování myslel na oba rodiče; po otci byl Karel potomkem Římanů, po matce nejen Čechů, což tematizovaly jiné dobové texty,³³³ ale i biblických proroků. Eliška Přemyslovna jako by byla nástupkyní Libuše, kterou však Marignola neoznačuje jako pouhou pohanskou věštkyni, nýbrž ji staví na roveň biblickým prorokům a sibylám.³³⁴ Už ze samotné etymologie Eliščina jména vyplývá její zvláštní vyvolení: „Neboť podle výkladu jména [Elisabeth] se toto vzniklé spojení dá označit jako boží dar. Helysa totiž byl otcem kmene

---

³²⁷ „(...) induxit eos pulcris verbis“, *Kronika Marignolova*, s. 510.

³²⁸ „Tempore Matusalem mortuus probatur sanctus Seth, a quo filii Dei eius posteritas dicebatur, qui omnem religionem spernentes infrenata libidine, ut ait Iosephus, in filias generacionis Caym pulcherrimas irrupentes, sine ordine, sine freno utriusque sexus reiecto pudore sibi uxores receperunt secundum placitum voluptatis. Ad ipsorum autem infatigabilem libidinem ostendendam quasi rem monstruosam Deus oriri fecit videlicet gygantes, qui corporum inestimabili magnitudine bestiarum more vivebant, omnem nature ordinem destruxerunt, iram Dei nephandis operibus provocabant. Quo tempore natus est Noe, decimus ab Adam. Solus iustus in lege nature, dicente patre eius Lamec: Iste consolabitur nos ab afflictionibus nostris, quibus anime iustorum ex perversis operibus affliguntur. In isto enim prima etas terminatur.“ *Kronika Marignolova*, s. 505.

³²⁹ Tamtéž, s. 511.

³³⁰ O třetím věku *Kronika Marignolova*, s. 512–516.

³³¹ O dějinách Itálie a Říma tamtéž, s. 516–519.

³³² Tamtéž, s. 519–520.

³³³ Ke Karlově genealogické strategii Ferdinand Seibt, *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999, s. 51–58. Věra Vejrychová, *Figures de reines dans les chroniques tchèques du XIVe siècle: idéal, pouvoir, transgressions*, *Médiévale* 67, 2014, s. 31–48.

³³⁴ Kateřina Engstová, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, MHB 6, 1999, s. 81–82.

Slovanů a odtud jsou Slované nazýváni Helisanové neboli Slávové. Beth v hebrejštině znamená dům, a proto se Bethleemu říká dům chleba. [...] Správně je tedy Eliška zvána dům Elysský.³³⁵

Marignola odmítl, že by snad Čechové byli potomci Cháma, a potvrdil, že jejich původ sahá k Jáfetovi. V následném výčtu Jáfetových synů a jejich potomků postupně přiřazuje Čechy k Jananovi/Janovi, Gomerovi a Elysovi.³³⁶ Marignola šel při líčení babylonského počátku jinou výkladovou cestou než Kosmas, Dalimil a Pulkava. V souladu s plánem psát syntézu české a univerzální kroniky se Marignola věnoval detailněji genealogické otázce podobně jako například Gottfried z Viterba v *Pantheonu*, z něhož čerpal nejenom Marignola,³³⁷ ale také například dějepisci uherských kronik. Marignola ve svém pojetí italsko-galického příbuzenství Čechů zjevně navazuje na oslavnou genealogii Karla IV., zda však pro toto tvrzení měl oporu v pramenech, není prokázáno. Zdeněk Kalista upozornil na to, že italský prvek snad souvisí s intencí kronikáře podpořit Karlovu ideu impéria opírajícího se o Sclavinii jako jeden z hlavních pilířů. Celou kroniku lze číst jako výklad *translatio imperii ad Bohemos*, ostatně urození Čechové příbuzní s Franky, kteří usilovali o titul nejkřesťanštějšího království,³³⁸ a s Italiky, potomky Římanů, dodávali císaři specifickou legitimitu. Hlavní Marignolův důraz je kladen na Karlovu genealogii, do níž jsou počítáni římsští císaři, a dokonce i římská božstva Saturnus a Jovus. Nadmíru prestižní rodokmen panovníka však doplňuje historické právo dědiců Říma, jímž disponuje celý národ.³³⁹

České prostředí ale ve středověku nepracovalo diskurzivně systematicky s představou o italském příbuzenství, vzácnou výjimku tvoří Rožmberkové, jejichž rodová pověst se odkazovala na společný původ s římskými Orsini.³⁴⁰ Marignolova teze má ještě hlubší

---

³³⁵ „Nam iuxta nominis interpretationem hec coniunctio facta divino munere designatur: Elisae enim pater Slavice gentis fuit, unde Slavi quasi Elisani vel gloriosi dicuntur. Beth in hebreo domus interpretatur, unde Bethleem domus panis dicitur, leem enim in hebreo panis est in latino. Bene ergo Elisabeth domus Elisa dicitur, ad quam domum intravit Iohannes, qui gracia interpretatur.“ *Kronika Marignolova*, s. 520. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 456

³³⁶ „Iaphet, pater noster, est tercius filius Noe, unde Sclavi et Boemi sumpserunt originem, non a Cham, ut fingunt quidam. [...] De Ianan alia lingua Ianus ytalico et de Gomer gallico, descenderunt primi Boemi, ut videtur per ystorias. Elysa, a quo Elysani hodie Slavi mutata littera, ut fieri solet. [...] Ab Elysa Slavi, qui corrupto vocabulo Sclavi dicuntur, quasi solares vel luminosi vel magis gloriosi dicuntur, cuius pars est Boemia. Fuit enim inter istos quidam nomine Boyam, a quo dicta est Boemia.“ *Kronika Marignolova*, s. 522.

³³⁷ Marignolovy prameny na jednom místě viz Marie Bláhová, *Česká kronika Jana Marignoly*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 581.

³³⁸ František Šmahel, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000, s. 49–51.

³³⁹ Zdeněk Kalista, „De Janan, alia lingua Ianus Italico...descenderunt primi Boemi“ (*Na okraj kroniky Giovanniho de Marignoli*), in: Týž, Karel IV. a Itálie, Praha 2004, s. 265–280.

³⁴⁰ Petr Maťa argumentuje, že idea rožmbersko-orsiniovského příbuzenství je doložitelná ze začátku 15. století. Petr Maťa, *Rožmberská rodová legenda o původu z římského rodu Orsini před Oldřichem II. z Rožmberka (1403–1462)*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 5, 2013, č. 2, s. 245–292.

rozměr. Zprvč Janus vystupuje v jeho kronice už v líčení babylonských dějin jako rádce Nimroda, jak jsem již zmínil. Čechové jsou tak představeni vlastně jako potomci autora první koncepce světské vlády a legitimita vlády Karla IV. má v tomto smyslu jiné kořeny než vláda vycházející z Nimrodovy tyranidy. Zadruhé Marignola ještě předtím, než tvrdí, že Čechové pocházejí od Janana/Jana (nom. Janus), vysvětluje, že Janan je jedním ze synů Noema, od něhož pocházejí Řekové, kterým se „dnes“ říká Italové.³⁴¹ Takto chápané, i když ne zcela explicitně formulované Marignolovo tvrzení by pak předcházelo výklad o řeckém původu Čechů Jeronýma Pražského, který je považován za první explicitně formulovaný příklad tohoto motivu *origo gentis*.³⁴² Ten byl zejména v 16. století rozveden na úrovni původu Slovanstva v polské i české historiografii.³⁴³ Ostatně už Dalimilův výklad „Mezi jinými Srbové / tu, kdežto biechu Hřekové, / podlé moře se ustavichu, / až do Říma se vzplodichu“³⁴⁴ je v něčem podobný tomu Marignolovu. Marignola totiž hovoří o Řecích, kteří odešli do Itálie (do Velkého Řecka), což se v jistém smyslu podobá Srbům, kteří se usadili v Řecku a následně se jejich osídlení rozšířilo až k Římu.³⁴⁵ To nemusí být náhodná podobnost, protože Marignola s největší pravděpodobností disponoval exemplářem latinského překladu Dalimila.³⁴⁶ Vedle tohoto výkladového momentu lze bez nároku na průkaznost intertextuálního vztahu připomenout zmínku z Velkopolské kroniky o předkovi Slovanů Janovi (nom. Janus), vnukovi Jáfeta, který měl být zároveň bratrem Kúše (Kúš je v Genesis 10 syn Cháma), předka Němců.³⁴⁷ Janus tak nutně nemusel být Marignolovou konstrukcí založenou na jeho italském vzdělání, nýbrž adaptací motivu existujícího ve slovanské literatuře a tradici.

---

³⁴¹ „Janan, a quo Greci, qui nunc Ytalici vocantur.“ *Kronika Marignolova*, s. 522.

³⁴² Naposledy Petr Hlaváček, „*Řecký argument*“ Jeronýma Pražského v českém církevně-politickém kontextu, in: Jeroným Pražský. Středověký intelektuál, mučedník české reformace a hrdina národní tradice, ed. Ota Pavlíček, Praha 2018, s. 48–57. Petr Hlaváček argumentuje řadou případů, využívajících řeckých kulturních motivů v literatuře a politice blízké českým panovníkům, vyhýbá se však těm, které přímo tematizují řecko-české příbuzenství, jemuž se ve své studii především věnuje, ačkoliv o kronikách Dalimilově a Marignolově hovoří v podobných souvislostech. Přímou k Jeronýmově argumentaci zejména František Šmahel, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, Praha 2010, s. 107–119. (Opožděná polemika Dětricha Niema o původu Slovanů a Germánů). Oba autoři chápou Jeronýmovu řeč jako argumentaci etnogenetickou, nikoliv náboženskou.

³⁴³ D. Leśniewska, *Kým byli Slované pro naše předky?*, s. 227–263.

³⁴⁴ Viz výše.

³⁴⁵ K řeckému kontextu srov. Petr Hlaváček, *Christianity, Europe, and (Utraquist) Bohemia: The Theological and Geographic Concepts in the Middle Ages and Early Modern Times*, in: *Bohemian Reformation and Religious Practice 7*, edd. Zdeněk V. David – David R. Holton, Praha 2009, s. 26–27 et passim.

³⁴⁶ Marie Bláhová, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995 (= *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*), s. 208.

³⁴⁷ První verze kroniky vznikla na konci 13. nebo na začátku 14. století, druhou redakci sestavil mezi lety 1377 a 1384 Jan z Czankowa. D. Leśniewska, *Kým byli Slované pro naše předky?*, s. 236. Henryk Łowmiański, *Kiedy powstała Kronika Wielkopolska?*, *Przełęcz Historyczny 51/2*, 1960, s. 398–410.

Ačkoliv připojení Marignolovy cestopisné autobiografie se snadno (a v mnohém oprávněně) interpretuje jako projev zvýšeného autorova ega, mají tyto pasáže i specifickou funkci pro kronikářské vyprávění. Detailní líčení vlastních zážitků skutečně mnohdy odvádí čtenáře od hlavního předmětu kroniky, nejedná se však bezvýhradně o samoučelné vklady.³⁴⁸ Vyprávění o Marignolově cestě se prolíná zejména s dějinami prvního věku světa a místy souvisejícími s potopou samotnou stejně těmi existujícími před ní. Marignola přitom mohl čerpat z onoho středověkého „orientalismu“, který umisťoval pozemský ráj na Východ. Koření, drahokamy a další poklady přinášely rajske řeky, nejrůznější drobné národy se chovaly jako první lidé a vůbec bylo v Orientu k vidění ledacos z reálií dávného popotopního a dokonce i předpotopního světa.³⁴⁹ A právě to Marignola viděl: zříceniny babylonské věže, pozůstatky Noemovy archy na vrcholu Araratu, úrodná pole Šineár nebo srst velbloudích samic, z nichž byl údajně spleten šat Adama a Evy.³⁵⁰ Marignola viděl a vyhodnocoval a díky své mimořádné zkušenosti jako by byl předurčen vyprávět dějiny světa, podobně jako evangelista Jan ve svém první listu pravdivě svědčil o Ježíši Kristu (1. Janův 1,1 viz předchozí odkaz). Reflexe legitimacy jeho vyprávění je přitom přítomná napříč celou kronikou skrze neustálý dialog s císařem Karlem, který jej pověřil dílo napsat a který je opakovaně vyzývá, aby autorizoval Marignolovo pojetí. Celá historie je dílem františkánského misionáře, který viděl dějiny v jejich materiálním otisku ve světě, a Bohem vyvoleného císaře. Kromě této specifické legitimacy ovšem zkušenost Marignolova očitého svědectví dodává dějinám počátku světa jistou výjimečnost tím, že spojuje předpotopní a dávný popotopní svět skrze historika-

---

³⁴⁸ Z přehnané pýchy Marignolu obviňovali už někteří jeho současníci. Kateřina Kubínová, *Jan Marignola a jeho „cestopis“*, in: Odorik z Pordenone: Z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách starého světa ve 13.–14. století, edd. Petr Sommer – Vladimír Liščák, Praha 2008, s. 95–106.

³⁴⁹ Jean Delumeau, *Dějiny ráje. Zahrada rozkoše*, Praha 2003.

³⁵⁰ „Ideo multiplicato in tantum humano genere versus orientem iuvenum electa societas proficisci ceperunt veneruntque ad campum Sennaar in Asia Maiori iuxta flucium maximum nomine Eufrates in quandam vastam planiciem magnitudinis quodammo infinite, ubi, **ut oculis nostris vidimus** (1 Jan 1, 1), est omnium fructuum maxime dactilorum habundacia, ibi olivarum et vinearum copia, ibi omnium terre nascencium et ortensium, peponum et melonum et cucumerorum copia. (...) Sicut **ego**, qui supra turrim illam fui, palpavi et vidi et de lilo bitumine desiccato tuli mecum, nam homines patrie continue destruunt turrim illam propter lateres colligendos.“ *Kronika Marignolova*, s. 510; „id est lectulum portatilem sicut portabar **ego** in Zayton et in Yndia. Unam talem vestem de filis illis camallorum, non camleorum, portavi **ego** usque Florenciam et dimisi in sacristia Minorum similem vesti Iohannis Baptiste. Nam pili camelorum sunt delacior lana, quesit in mundo post sericum. **Fui** enim aliquando cum infinitis camelis et pullis camelorum in deserto vastissimo descendendo de Babilone confusionis versus Egiptum per viam Damasci cum Arabibus infinitis.“ *Kronika Marignolova*, s. 502.

cestovatele přímo se současností.³⁵¹ Tyto dějiny jsou relevantní pro současnost, je možné se s nimi setkat a jsou tak přítomné.

Marignolův výklad původu Čechů se v celku kroniky a ve srovnání s prostorem věnovaným rodokmenu Karla IV. jeví jako pouhá poznámka. Přesto se v ojedinělém dokladu recepcce kroniky objevuje právě tento aspekt výkladu. Výpisky z Marignolovy kroniky dochované ve sborníku karlovských textů (Národní knihovna v Praze, I C 24, fol. 202r–202v) obsahují jednak informace o Marignolově cestě na východ, jednak část prologu české kroniky tematizující původ Karla IV. Obě tyto části jsou uvedeny rubrikami stejně jako část poslední: „*Descriptio Boemorum et unde traxerunt originem.*“ Zde si ovšem autor těchto excerpt nejprve vypsál odmítnutí chámovského a potvrzení jáfetovského původu Čechů a dále tezi, že Slované, k nimž patří Čechové, pocházejí od Elisy. Gomer a Janan jako předkové Čechů pro autora těchto výpisků nebyli relevantní.³⁵²

Marignolův výklad o babylonské věži se výrazně odchyľuje od diskurzu českých kronik, která mnohem intenzivněji hledá původ Čechů přímo u babylonské věže. Marignola tuto epizodu vykládá podle augustinovského narativu jako příběh o dějinách moci a v důsledku je jeho pojetí bližší tomu, které čteme v biblických dějepřavách a univerzálních kronikách. Marignola tak má mnohem blíže ke genealogickému pojetí, které v českém prostředí zprostředkovala například staročeská kronika *Martimiani* Beneše z Hořovic, v níž je podstatným východiskem rozšíření lidstva po světě příbuzenství s Noemovými syny, spíše než trest babylonského zmatení. To u Marignoly zjevně souvisí s jeho ústřední intencí vybudovat narativ české i světové kroniky kolem genealogie Karla IV.³⁵³

---

³⁵¹ Podobným způsobem řeší autorský přístup Jeana Froissarta Věra Soukupová, *La construction de la réalité historique chez Jean Froissart. L'historien et sa matière*, Paris 2020, v tisku. Též Věra Vejrychová, *La réécriture de l'histoire chez Jean Froissart. Le chroniqueur face à ses sources*, in: *L'écriture de l'histoire au Moyen Âge : contraintes génériques, contraintes documentaires*, edd. Étienne Anheim – Pierre Chastang – Francine Mora-Lebrun – Anne Rochebouet, Paris 2015, s. 103–114.

³⁵² Marie Bláhová, *Poznámka k recepci České kroniky Jana Marignoly z Florencie ve středověkých Čechách*, in: *Querite primum regnum Dei*, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2008, s. 333–341.

³⁵³ Kteréžto úsilí se odrazilo například v obrazové genealogii na Karlštejně inspirované snad právě Marignolovou kronikou. Viz Václav Žůrek, *Godfrey of Viterbo and his Readers et the Court of Emperor Charles IV*, in: *Godfrey of Viterbo and his Readers: Imperial Tradition and Universal History in Late Medieval Europe*, ed. Thomas Foerster, Farnham 2015, s. 87–102. Genealogický rozměr Marignolovy kroniky zdůrazňuje rovněž Arno Borst, *Der Turmbau von Babel*, s. 845–850.

2.1.2 Babylonské zmatení a uherské kroniky

Jak jsem formuloval v úvodu, uherské kroniky tvoří výrazně ucelený korpus. Ve srovnání s kronikami o českých dějinách, které jsou si rovněž v mnohém genealogicky blízké, by bylo možné historiografické texty o dějinách Uher a Uhrů mnohdy vnímat jako pouhé kopie původních děl. Zároveň však unikátní vklady uchované v konkrétních rukopisech umožňují s nimi pracovat jako se samostatnými texty. Vedle těchto rysů ovšem také platí, že struktura vyprávění se v základní formě nemění od kroniky Simona z Kézy sepsané v letech 1282–1285 až do díla Johanna Thurocze z roku 1488. Nejvýrazněji se od dalších děl liší nejstarší dochované historické vyprávění Anonymovo z přelomu 12. a 13. století. Tyto skutečnosti připomínám proto, že významně ovlivňují podobu následujícího výkladu. Analýzu neorganizuji podle jednotlivých textů, jak jsem to udělal v části o kronikách o českých dějinách, ale podle jednotlivých motivů a větších či menších interpretačních změn, jak se uchovaly v jednotlivých textech. Struktura užitá v předchozí části by vedla jednak k neustálé repetici už řečeného a zároveň by oddělila konkrétní pasáže příbuzných textů, které na sebe v některých případech přímo reagují.

V dalších textu uvidíme, že argumenty uherských kronik se v úvodních pasážích opíraly především o autoritu bible, sv. Jeronýma a Josepha Flavia. Vzhledem k úvodnímu výkladu této kapitoly ovšem stojí za zmínku, že vedle těchto autorů tvůrci uherských kronik ve svých textech (především pak autor *Obrázkové kroniky*) čerpali rovněž z *Glossa ordinaria* Mikuláše z Lyry, *Satyria historica* Paolina Veneta³⁵⁴ a biblických dějin Comestorových.³⁵⁵ Comestor v *Obrázkové kronice* přezdívaný „magister ystoriarum“ posloužil mimochodem pravděpodobně také při vzniku několika dochovaných budínských kázání.³⁵⁶

Ucelenost výkladu se týká i interpretací babylonského zmatení. V Anonymových *Gestech* se totiž babylonský motiv vůbec neobjevuje a dominantním rámcem vyprávění o počátcích národa je prostor Skytie. Prvním králem Skytie byl Magog, který je ve shodě s Genesis 10,2 označen jako syn Jáfetův. Pozornost se zcela soustředí na genealogii začínající u Magoga – mezi jeho potomky patřil Attila a také Ůgek, „otec knížete Álmoše, od něhož vyvozují svůj původ knížata a králové Uher.“ (Citace v následujícím odkazu.)

---

³⁵⁴ László Holler, *Ki állította össze a képes krónikát?*, Irodalomtörténeti Közlemények 107, 2003, č. 2–3, s. 210–242.

³⁵⁵ Andor Tarnai, *A Képes Krónika forrásaihoz*, in: Közepkori kútfőink kritikus kérdései, edd. János Horváth – György Székely, Budapest 1974.

³⁵⁶ Andor Tarnai, „Magyar nyelvet írni kezdik“. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, Budapest 1984, s. 55.

Magog dal zároveň jméno tamním lidem, kteří se podle něho nazývali „Moger“.³⁵⁷ Další vyprávění se soustředí jednak na geografické a etnografické charakteristiky Skytie a jejího obyvatelstva, jednak na odchod části Skytů pod vedením sedmi velitelů do Panonie, na jejichž hranicích dostali jméno Uhři.³⁵⁸ Pozoruhodné je přitom to, že autor zcela mlčí o babylonském rozchodu lidstva po světě a ani se nezmiňuje o tom, že Jáfet byl synem Noema. Moderní maďarská historiografie se přitom často snažila údaje Anonymovy kroniky vytěžit jako pramen pro poznání doby příchodu do Panonie, včetně například postavení jména Hunor v etymologii slova *onogur*, od něhož pochází pojmenování Uher.³⁵⁹

Babylonské motivy se objevují teprve v Kézově kronice, sepsané v době vlády Ladislava IV. Kumána (1272–1290). Vzhledem k fragmentárnímu dochování uherských středověkých textů je obtížné s jistotou tvrdit, že Kézovy teze jsou dílem jeho původní invence, ve zkoumaném korpusu každopádně stojí Kézova *Gesta* na genologickém počátku. Znění Kézovy kroniky není pouze fundamentem pro další uherské historiky, nýbrž silným interpretačním materiálem, s nímž se někteří pozdější kronikáři obtížně vyrovnávali a jiní narativ Simona z Kézy zpochybňovali. První skupina textů (*Ch. Posoniense*, *Ch. Budense*, Mügelnova německá kronika) je výrazně konformní s Kézovým podáním, od něhož se liší spíše písarskými specifiky a zcela běžnou ortografickou nestálostí než významnými interpretačními zásahy. Vyprávění odkazující se k autoritě Flavia Josepha³⁶⁰ vypadá zhruba takto: Po potopě světa, která vyhladila veškeré lidstvo kromě Noema a jeho tří synů, bylo na světě 72 lidských rodů ze synů Šéma, Cháma a Jáfeta, přičemž všichni tito lidé hovořili jediným jazykem, hebrejštinou. V roce 204 po potopě začal Menroth, syn Tanův z rodu Jáfeta, budovat věž, aby ochránil lidstvo před hrozbou potopy, ale Bůh, kterému nikdo nemůže vzdorovat, zmátl lidskou řeč, pročež lidé přestali rozumět svým blízkým a rozptýlili se po celém světě. Ona věž byla plná chrámů a pokladů, následně jsou definovány její rozměry a lokalizovány její

---

³⁵⁷ „Et primus rex Scithie fuit Magog filius Jafet et gens illa a Magog rege vocata est Moger, a cuius etiam progenie reges descendit nominatissimus atque potentissimus rex Athila (...) Longo autem post tempore de progenie eiusdem regis Magog descendit Vgek pate Almi ducis, a quo reges et duces Hungarie originem duxerunt.“ *Anonymi Gesta*, s. 35.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 35–37.

³⁵⁹ Např. György Györffy, *Honfoglalás előtti népek és országok Anonymus Gesta Hungarorumában*, Különlenyomat az ethnographia 1965, č. 3, s. 416.

³⁶⁰ Je ovšem pravděpodobné, že Kéza (nebo autor jeho ztracených pramenů) tyto přímé odkazy přejal z díla Isidora ze Sevilly, které recipoval velmi extenzivně, nebo z *Pantheonu* Gottfrieda z Viterba. Kéza jistě znal také další Isidorovy texty *Historia Gotica* a *Chronica*. Viz *Simon of Kéza, The Deeds of the Hungarians*, s. 9, pozn. 5.

zříceniny. Vyprávění se vrací k Menrothovi, který po zmatení řeči odchází do země Chavíly, „nyní“ nazývané Persie, v níž se svou ženou Eneth zplodil dva syny, Hunora a Mogora, z nichž pocházejí Hunové a Uhři (*Huni sive Hungari*). Menroth měl ovšem s dalšími ženami i mnoho jiných synů, kteří osídlili Persii a jsou Hunům podobní postavou i barvou pleti, v řeči se pak odlišují asi tak jako Sasové od Durynků. Gyula Kristó se domnívá, že Menrothovo mnohoženství je apologií milenek Ladislava IV.³⁶¹ To je ale hypotéza založená na rekonstrukci údajů o životě Ladislava IV., nic v líčení kroniky tomu nenapovídá. Menrothovi prvorození Hunor a Mogor odešli od otce a žili ve stanech.³⁶² Kéza se zároveň v prologu vymezuje proti zaujatému vyprávění o původu Hunů, které sepsal Orosius a podle něhož král Gótů Filimer v době, kdy vojensky táhl do Skytie, vyhnal ze své armády ženy zvané „Baltrame“, které ohrožovaly jeho vojáky. Baltrame dlouho putovaly, až došly do Meotidy, kde narazily na démonické inkuby, s nimiž zplodily Uhry. Kéza zdůrazňuje, že to je proti evangeliu, v němž se tvrdí, že „duch přece nemá maso a kosti“ (L 24,39) a „co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z ducha, je duch“ (J 3,6). Jako všichni na světě také Uhři přece pocházejí od muže a ženy.³⁶³

Podstatným momentem Kézova vyprávění je Menrothovo jméno užití na místě biblického Nimroda a unikátně dochované právě zde. Morfologický rozbor ve jméně identifikuje morfémy *mén* a *rót* jako staromaďarské, jakkoliv jejich význam není zjevný, a badatelé dávají toto jméno interpretované jako Ménrót do souvislosti se jménem vévody Ménmaróta, vystupujícího v Anonymově kronice.³⁶⁴ K identifikaci významu tohoto jména napomáhá také označení Menrotha jako syna Thanova, za kterým lze číst skytského krále Tanaa známého z Justinovy kroniky *Epitomae Historiae Philippicae*, ale rovněž ze třinácté knihy Isidorových *Etymologií*, jehož text byl Kézovi pramenem, jak bylo výše řečeno.³⁶⁵ Není dost dobře možné rozhodnout, zda je Menroth kulturním hrdinou maďarské orální slovesnosti postaveným do role prvního vládce a „bohatýrského lovce před Hospodinem“ (Gen 10,9) shodujícím se náhodou s významy pojíci se ke kulturnímu hrdinovi Nimrodovi, jak naznačují někteří badatelé,³⁶⁶ či zda se jedná o jazykové pomad'arštění a

---

³⁶¹ Gyula Kristó, *Kézai Simon és a XIII. század végi köznemesi ideológia néhány vonása*, Irodalomtörténeti Közlemények 76, 1972, č. 1, s. 3.

³⁶² *Simonis de Keza Gesta Hungarorum*, s. 142–144.

³⁶³ *Simonis de Keza Gesta Hungarorum*, s. 141–142. János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, s. 455–456.

³⁶⁴ *Anonymi Gesta*, s. 49. *Simon of Kéza, The Deeds of the Hungarians*, s. 14–15, pozn. 2.

³⁶⁵ To identifikoval György Györffy, *Krónikáink és a magyar őstörténet*, s. 206.

³⁶⁶ Anthony Endrey, *Sons of Nimrod. The Origin of Hungarians*, Melbourne 1975, se snaží dokázat pravdivost Kézova tvrzení a vyvozuje mezopotámský a perský původ Maďarů podobně jako Tibor E. Barath, *The Early Hungarians in the Light of Recent Historical Research*, Montreal 1983. Kriticky též György Györffy, *Krónikáink és a magyar őstörténet*, s. 207. János Horváth se domnívá, že Kéza použil jméno Menroth mimo jiné proto, že

osvojení si významů spojených s Nimrodem. Vyloučit ovšem lze prostou ortografickou záměnu vulgárního Nemroda či Comestorova Nemrotha v Menrotha, synkreze uherské a biblické tradice je totiž dovršena genealogickým spojením Menrotha a Thany, zatímco biblický Nimrod je synem Kúše.³⁶⁷ Každopádně v textu kroniky čteme případ kolonizace biblického narativu maďarským/uherským kulturním kódem.

Porozumění této Kézově interpretaci příběhu o babylonské věži ovšem nebylo samozřejmé ani pro středověké čtenáře. Ostatní texty, které jsem výše označil jako konformní s narativem Kézovy kroniky, nevykládají tuto pasáž bez obtíží. Nejblíží znění Kézovy kroniky je *Ch. Posoniense*, kde vystupuje „Membroth gygas, filius Tana, ex semine Iaphat oriundus“.³⁶⁸ Také texty *Budínské kroniky* se drží Jáfetova a Tanova původu, ale jak *kodex Sambucus*, tak tisk *Budínské kroniky* se ve své interpretaci vracejí k Nimrodovi, označují ho jménem Nemprot, respektive Nemroth.³⁶⁹ Stejně tak je tomu i v německé kronice Henrika de Mügelu, v jednom opisu kroniky je ovšem Nimrod Chámovým synem.³⁷⁰ Sám Mügelu pak ve své veršované kronice hovoří o Nimrodovi z rodu Jáfeta, aniž by tematizoval příbuzenství skytského krále Tana.³⁷¹ S Menrothem zasazeným do biblického příběhu si většina kronikářů a písařů nevěděla příliš rady a dominantním rysem čtení tohoto vyprávění je tak postavení Nimroda do role syna skytského Tana a zároveň potomka Jáfetova. Podobně jako kronikáři 14. století četl Kézovu kroniku také Arno Borst. Posun od Anonymova Magoga ke Kézovu Menrothovi chápal jako reakci na tatarský vpád, jímž byly v polovině 13. století zničeny Uhry (o vládě Bély IV. se v současnosti často hovoří jako o druhém zakládání království³⁷²), a na spojování Tatarů

---

v bibli se nepíše, že babylonskou věž stavěl Nimrod. János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, s. 459. Exegetické tradice včetně Flavia Josepha a Comestora ale byly běžnou součástí biblického diskurzu.

³⁶⁷ György Györffy uvažuje nad tím, že Thana je výsledkem hláskového posunu z genitivní podoby jména Chamae, jak se vyskytuje u Josepha Flavia („Nebrodes, nepos Chame“), v následné Thana. György Györffy, *Kronikáink és a magyar őstörténet*, s. 206. János Horváth také navrhuje, že v jádru problému stojí prostá, v maďarštině běžná, hlásková záměna *m – n*. János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, s. 461.

³⁶⁸ *Cronicon Posoniense*, s. 13.

³⁶⁹ *Kodex Sambucus*: „Nemprot gygas filius Thana, ex emine Yaphet oriundus“; *Budínská kronika*: „Nemroth gygas filius Tana, ex semine Iaphet oriundus“. Obojí srov. *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 247–248.

³⁷⁰ „Nemprot der ryse, Kana sun, aus dem samen Japhet geporn.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 107. Tamtéž rukopis *Pos*: „Nemroth der ryse, Cham sun, aus dem samen Japhet geporn.“ Tyto posuny by mohly podporovat Györffýho výklad, ačkoliv je sám nezmiňuje, viz výše. Z analýzy Sándora Domanovszkého ale vyplývá, že se jedná nejpravděpodobněji o vlastní Mügelnovy interpretace a posun Thana → Kana chápe Domanovszky jako překladatelskou chybu, Sándor Domanovszky, *Mügelu Henrik német nyelvű kronikája és a rímes kronikája*, Századok 41, 1907, s. 20–35, 119–142, především s. 121–122.

³⁷¹ „Babel Nemprot construxit /Ex Iaphet parentela.“ *Heinici de Mügelu Ch. rhythmicum*, s. 235.

³⁷² Ve zcela běžných syntézách László Kontler, *Dějiny Maďarska*, přel. Miloslav Korbělík, Praha 2001, s. 65.

s apokalyptickými národy Goga a Magoga. Jméno Menroth přitom považuje za prostou obměnu jména Nimrod: Kéza podle něho hovoří o Nimrodovi a jeho potomstvu.³⁷³

Toto čtení potvrzují také další texty, jež s narativem Kézovy kroniky polemizovaly. Spor se totiž vedl o to, zda bratři Hunor a Magor byli syny Nimroda. Rukopisy *Obrázkové kroniky*, jejíž znění zde uvádím jako reprezentativní i pro další polemické kroniky (*Ch. Dubnicense*, Thuroczova kronika) začínají vlastní historické vyprávění s oporou posvátné autority: „O původu Uhrů podle posvátného Písma.“³⁷⁴ *Obrázková kronika* zde odmítá tvrzení těch, „kteří říkají, že Hunor a Magor, otcové Uhrů, byli synové Nimroda, který byl synem Kúše, který byl synem Noemem zlořečeného Cháma.“³⁷⁵ Pak by totiž Uhři nebyli z rodu Jáfeta, jak píše svatý Jeroným; Nimrod navíc ani nežil okolo řeky Don (Thanay), která je na východě, nýbrž u oceánu. Tudíž, jak ostatně tvrdí svaté Písmo a církevní otcové, pocházejí Uhři od Magoga, syna Jáfeta, který roku 58 po potopě, jak píše svatý Sigilbert, antiochijský biskup, v kronice východních národů, vstoupil do země Chavíly, kde se svou ženou Enee zplodil Magora a Hunora, podle nichž jsou pojmenováni Maďaři a Hunové.“³⁷⁶ Kritika nimrodovského původu Maďarů je v modelu *Obrázkové kroniky* založena zejména na odmítání původu od „zlořečeného“ Cháma (v Gen 10 je ovšem Nimrod synem Kúše). V tom se ovšem shoduje s Kézovou kronikou, kde je Menroth bez dalšího komentáře rovněž zařazen mezi potomky Jáfeta. Také další texty konformní s Kézovým narativem přebírají tuto koncepci, když Nimroda označují za syna Jáfetova. Druhý argument *Obrázkové kroniky*, že „Nimrod ani nežil okolo řeky Don“, je rovněž ve shodě se skytskou tradicí (objasním v následující kapitole), kterou Kéza reflektoval v osobě Menrothova otce Tana, eponyma řeky Don (lat. Tanais). Biblické vyprávění o Nimrodovi ovšem takovou konstrukci neumožňuje (vnuk Kúše; vládce Babylonie), a proto ani Kézova reinterpretace nebyla pro autora *Obrázkové kroniky* přijatelná. *Obrázková kronika* svou diskurzivní kritikou mění celou podstatu Kézovy výpovědi o Ménrótovi. Předmětem kritiky ale byly dost možná teprve texty konformní s narativem Simona

---

³⁷³ Arno Borst, *Der Turmbau von Babel*, s. 917.

³⁷⁴ „De primo origine Hungarorum secundum Sacram Scripturam.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 243.

³⁷⁵ János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, s. 458.

³⁷⁶ „Ex quibus apparet omnibus dictum illorum esse verum, qui dicunt, quod Hunor et Magor, patres Hungarorum, fuerunt filii Nemproth, qui fuit filius Cus, qui fuit Cam, qui fuit a Noe maledictus. Tum quia non essent Hungari de genere Iaphet secundum dictum beati Ieronimi, tum etiam quia Nemproth numquam habitavit circa fluvium Thanay, qui est ad orientem, sed ad mare oceanum. Ergo, sicut dicit Sacra Scriptura et sancti doctores, Hungari descenderunt a Magor, filio Iaphet, qui post diluvium anno quinquagesimo VIII-o, sicut dicit Sanctus Sigilbertus episcopus Antyochenus in cronica orientalium nationum, intravit terram Euilat et ex coniuge sua Enee genuit Magor et Hunor, a quo Magari et Huni sunt nominati.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 248–249.

z Kézy, které nepřijaly jako stavitele babylonské věže Ménróta a vrátily se zpět k Nimrodovi, jakkoliv označeného za Jáfetova syna.

Text *Obrázkové kroniky* si připravuje prostor ke své kritice extenzivním výkladem o potomcích Noemových synů a o vztahu Jáfeta, Šéma a Cháma k soudobým národům usazeným v Asii, Africe a Evropě. Kronika upozorňuje, že podle Flavia Josepha a sv. Jeronýma se synové Jáfeta usadili ve Skytii, jejíž hranicí je řeka Don, a následně ještě doplňuje: „Druhý syn Jáfeta: Magog, od něhož podle Jeronýma pocházejí Skytové.“³⁷⁷ Ve výčtu všech těchto pokolení je Magog jediný, u něhož je uveden odkaz na autoritu – zprostředkovatele a komentátora bible. Jak Kézova, tak *Obrázková kronika* pracují v různé míře s motivy spojenými s prostorem Donu jako s krajinou odkud pocházejí Skytové. Zatímco Kéza vytěžil příběh o babylonské věži pro vlastní vyprávění, *Obrázková kronika* systematictěji pracuje s biblickou verzí a v diskurzivním sporu se také opírá o autoritu bible a jejích vykladačů.

Naopak podobnou výkladovou cestou se vydali autoři jak textů konformních s Kézou, tak těch polemických v základním přístupu k příběhu o babylonské věži. Kéza kladl jednoznačně důraz na ty roviny příběhu, s jejichž pomocí mohl demonstrovat pozemskou moc obra budujícího věž (v popředí se ocitá motiv Gen 10,8–9 „ipse coepit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exivit proverbium: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino.“). Morální roviny příběhu, které ve svých kronikách reflektovali například Kosmas nebo Dalimil, zůstávají u Kézy i dalších uherských kronik stranou. Zmatení řeči dokonce kronikář neprezentuje výhradně jako trest, nýbrž zdůrazňuje lidským rozumem neuchopitelnou moc, s níž Bůh řeč zmátl. Pro vyprávění uherských kronik je přitom podstatným momentem zejména to, že zmatení řeči vedlo k rozptýlení lidstva po světě.³⁷⁸ Poměrně dost prostoru přitom Kéza věnoval popisu babylonské věže, jejím monumentálním rozměrům, pokladům a modlám, které v ní nechal Menroth/Nimrod vybudovat a uložit. Nadto je lokalizováno místo, kde je dodnes možné

---

³⁷⁷ „Nam secundum Iosephum filii Iaphet possederunt septemtrionalem regionem et Amano montibus Sycilie et Syrie usque ad fluvium Tanay, qui est in Scytia. Et hoc idem asserit beatus Ieronimus in libro de Ebraicis questionibus, quod filii Iaphet possederunt in Asya Amano et Tauro montibus usque ad fluvium Tanay, in Europa vero usque ad Gadyra, nomina locis et gentibus relinquentes, ex quibus postea mutata sunt plurima. Cetera permanent in se vel in aliquo simili vel propinquo. (...) Secundus filius Iaphet: Magog, a quo descenderunt Scyte secundum Ieronimum.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 243–246.

³⁷⁸ „Divini vero mysterii arbitrata sententia, cui non sufficit resistere humanus intellectus, sicut illorum mutavit loquelam ac confudit, ut dum proximus a proximo non posset intelligi, tandem in diversas sunt dispersi regiones.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 143.

vidět zbytky babylonské věže.³⁷⁹ Vyprávění o pozůstatcích věže se poměrně často objevuje v obecně historických a geografických textech. Už jsem ostatně zmínil funkci, kterou v textu plnily lokality předpotopních a brzkých popotopních dějin navštívených Giovannim Marignolou.³⁸⁰ V Kézově narativu je naproti tomu lokalizace babylonské věže spíš součástí vyprávění o velkoleposti Menrothova/Nimrodova díla, které bylo tak megalomanské, že i po uplynutí několika věků pomíjivého světa jsou stále zřetelné jeho pozůstatky. Jednalo se o dílo obra, který si dovolil jednat proti Bohu, který se stal vůbec prvním světovým vládcem a předkem všech Hunů a Maďarů. Přímo na charakteristiky babylonské věže navazuje už vyprávění o odchodu do Persie a narození Hunora a Magora. *Ch. Posoniense*, *Budínská kronika* a německá kronika Henrika de Mügeln jsou s Kézou v naprosté shodě, až na jednu výjimku. Kéza hovoří výhradně o věži a zcela se vyhýbá označení „babylonská“. Slovo Babel používá jedině Henricus de Mügeln.³⁸¹ Mügeln sledoval stejný výklad i ve své veršované kronice. Na začátek připojuje ještě obraz zuřící povodně a Noemovy archy. Nimrod (Nemprot) z pokolení Jáfeta staví Babel jako ochrannou věž, ale Bůh se jeho dílu vysměje. Také zde jsou „rozděleny jazyky“, zároveň ale básník hovoří o „zmatení“, po němž Nimrod odešel do Persie (Chavíla zmíněna není), kde se jemu a Onech (stejně jméno jako v Mügelnově německé kronice) narodí prvorozený Hunor, praotec „stád“ Hunů, a také Magor, praotec, jak básník s odstupem hádá, Maďarů.³⁸² Verše vyvolávají bohaté obrazy, díky nimž mohl básník výrazně

---

³⁷⁹ „Fecerant enim in turri memorata, sicut dicit Iosephus, deorum templa ex auro purissimo, palatia lapidibus pretiosis fabricata, columnas aureas et plateas diversimode petris coloratis duusuusque astracatas. Et erat turris ipsa in quadrum sublevata, ab uno angulo ad alium habens passuum longitudinis milia XV et latitudinis totidem. Altitudinis vero quantitas finita nondum erat, sed usque lunarem circulum, quem diluvii unda non attigerat, illorum cogitatu debet sublevari. Trecentorum autem passuum grassitudo fuerat fundamenti, sublevata siquidem paulatim artabatur, quod grassities inferior pondus praeminens sustineret.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 143–144.

³⁸⁰ Například u Řehoře z Tours, Jana Mandevilly nebo Giovanni Villaniho, ale i řady dalších. Arno Borst, *Der Turmbau von Babel*, s. 456–460, 908–909, 867–868.

³⁸¹ „Der (Nemprot) begund do mit sein geslechte pawen den tum Babel.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 107.

³⁸² „A freto dum vorago / Edax venit, aquarum / Mas omnis ac virago / Genusque beluarum / Ruit usque ad avum, / Quem tenuit in archa, / Pium Noe octavum, / Summus celi monarcha. / Deinde cum procella / In vallibus subsedit, / Egrediens de cella / Ad solum Noe redit / Cum filiis, e quibus / Venisse referuntur / Septuaginta tribus / Dueque oriuntur. / (...) Undarum pro tutela / Babel Nemprot construxit / Ex Iaphet parentela, / Rex celi sed derisit / Has operis stucturas, / Linguas quoque divisit / Ac gentis genituras. / Post hanc confusionem / Ad Persiden procedit, / Relinquens Babylonem / Ibidemque resedit / Nemprot, nomen uxoris / Fuit Onech vocatum / Heredisque prioris / est Hunor appellatum. / Ab illo descenderunt / Geges Hunorum veri. / A Magor sed venerunt, / Ut estimo, Mageri.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 235–236.

zestručnit celé vyprávění. Například Nimrodovu moc zde symbolizuje jeho nesmírná výška.³⁸³

Texty rukopisné větve *Obrázkové kroniky* přímo uvádějí výše zmíněné pasáže knihy Genesis o Nimrodově moci (Gen 10,8–9), nevěnují se ale troskám Nimrodovy věže a důraz se přesouvá na líčení genealogie lidstva. Celé vyprávění *Obrázkové kroniky* totiž začíná výkladem rozptýlení lidstva po světě, respektive vazbou synů Jáfeta a Cháma k současným národům. Pozornost přitom *Obrázková* a *Dubnická kronika* věnují tvrzení, že synové Jáfetovi se podle Flavia Josepha usadili v rozlehlé oblasti zahrnující i Skytii. Pravdivost těchto informací ale hlavně potvrzuje ve svých spisech sv. Jeroným, stejně jako zprávu, že druhý Jáfetův syn Magog byl praotcem Skytů.³⁸⁴ Žádný jiný genealogický a geografický vztah už kroniky nepodkládají autoritou překladatele bible.³⁸⁵ Vedle původu Skytů kroniky popisují detailně ještě genealogii Gomera, prvního Jáfetova syna, mezi jehož potomky patřil vévoda Francio, francouzský eponymní hrdina, který na cestě z hořící Troje založil v Panonii město Sicambrii.³⁸⁶ Ještě na začátku 14. století je v anonymním popisu východní Evropy Starý Budín označen jako Sicambria.³⁸⁷ Vyprávění o založení Sicambrie na Dunaji uprchlíky z Troje a budoucími Francouzi už v nejstarších dochovaných verzích (Řehoř z Tours, Fredagar, Aethicus) obsahuje kromě panonské lokalizace také cestu přes Meotidu a Don. A epizodu vypravuje ve spojení se Sasy jakožto Franky rovněž Jordanes a také Gottfried z Viterba, autoři významných pramenů uherských kronik.³⁸⁸ V Kézově kronice se Sicambrie objevuje teprve ve vyprávění o Attilovi, k čemuž se dostanu v následující kapitole.

---

³⁸³ „Me recolo legisse, / Triginta cubitorum / In longum extitisse.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 236. Stejný údaj též v Mügelnově německé kronice: „Der selb rysz Nemprot waz dreissig eln lang, alz dy hystorien sagen.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 108.

³⁸⁴ „Nam secundum Iosephum filii Iaphet possederunt septemtrionalem regionem a Tauro et Amano montibus Sycilie et Syrie usque ad fluvium Tanay, qui est in Scytia. Et hoc idem asserit beatus Ieronimus in libro de Ebraicis questionibus, quo filii Iaphet possederunt in Asya Amano et Tauro montibus usque ad fluvium Tanay, in Europa vero usque ad Gadyra.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 243–244. „Secundus filius Iaphet: Magog, a quo descenderunt Scyte secundum Ieronimum.“ Tamtéž, s. 245–246.

³⁸⁵ S výjimkou postranní poznámky, že sv. Pavel se podle Skutků Apoštolů narodil v Tarsu.

³⁸⁶ „Gomer, a quo nominati sunt Galathe et postea Gallici, qui sunt Francigene a quodam Francione dicti, filio Paridis, filii Priamidis, primi regis Troye. Qui venientes de Troya post eius excidium in Pannonia, que olim tempore Alexandri Magni superior Grecia nuncupabatur, sub monte Sycaan circa fluvium Hyst, qui Alamanice Dun nominatur civitatem fortissimam construxerunt et ei nomen Syccambriam a monte Syccan inposuerunt.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 244–245.

³⁸⁷ *Anonymi Descriptio Europae orientalis*, ed. Olgierd Górka, Krakov 1916, s. 44.

³⁸⁸ Alexandre Eckhardt, *De Sicambria a sans-souci. Histoires et légendes franco-hongroises*, Paris 1943, s. 12–27. K původnímu maďarskému vydání z roku 1927 jsem se nedostal.

Ve shodě s historickým vyprávěním knihy Genesis, kde figuruje genealogie Noemových synů v kapitole 10, tedy před příběhem o babylonské věži, vypravěč *Obrázkové kroniky* dodává, že genealogie a rozptýlení lidstva po světě „je řečena jako anticipace, protože (rozdělení zemí) se událo teprve po rozdělení jazyků“.³⁸⁹ Slovenský překlad Júlia Sopka a Tünde Lengyelové „pomätenie jazykov“ je zavádějící, protože rozbíjí paralelu rozdělení zemí – rozdělení jazyků.³⁹⁰ Pojem rozdělení jazyků se přitom zdá být ve shodě s koncepcí *Obrázkové kroniky* kladoucí velký důraz na genealogické okolnosti příběhu o babylonské věži a naopak upozadující morální rozměr vyprávění (spočívající v trestu zmatení řeči).³⁹¹ Zároveň je tato poznámka součástí starozákonního rámování argumentace *Obrázkové kroniky*, v níž je zopakována základní struktura a kauzalita kapitol Genesis 10 a 11 a autorem jsou opakovaně vzývány autority biblické exegeze a dějepavy, jak jsem už zmínil. Součástí této strategie jsou i mnohé biblické citáty z obou kapitol knihy Genesis o rozdělení lidstva a o staviteli věže Nimrodovi. Celý tento výklad přímo směřuje ke spornému místu o původu Hunora a Magora. *Obrázková kronika* svůj biblický úvod uzavírá, aby přímo navázala už zmíněnou vlastní verzí, totiž že oba byli syny Jáfetova syna Magoga. „Ze všeho, co zde bylo řečeno, je zjevné, že názor těch, kteří tvrdí, že Hunor a Magor, otcové Uhrů, byli syny Nimroda, není pravdivý.“³⁹² A znovu opakuje, že Uhři by pak nebyli potomky Jáfeta, jak píše sv. Jeroným.³⁹³ Pro jistotu svůj argument opakuje ještě jednou s definitivním „ergo“ tak, aby nebylo pochyb, jaké autority za vyprávěním *Obrázkové kroniky* stojí: „Tedy, jak říkají posvátné písmo a svatí doktoři, Uhři pocházejí od Magora, syna Jáfeta.“³⁹⁴

---

³⁸⁹ „Hoc dicitur hic per anticipationem, quia factum fuit postea, tempore divisionis linguarum.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 246–247.

³⁹⁰ „stalo sa to až neskôr, v čase pomätenie jazykov.“ *Viedenská maľovaná kronika*, s. 165.

³⁹¹ Naopak *Ch. Posoniense* uvádí „linguarum confusio“, *Ch. Posoniense*, s. 14.

³⁹² Kronika uvádí celý problematický původ Nimroda, syna Kúše, syna Chámova, kterého Noe zlořečil: „Ex quibus apparet omnibus dictum illorum esse verum, qui dicunt, quod Hunor et Magor, patres Hungarorum, fuerunt filii Nemproth, qui fuit filius Cus, qui fuit Cam, qui fuit a Noe maledictus.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 248–249. Chybějící „non“ (verum) je zjevně písařským omylem, jinak by celá argumentace kroniky nedávala smysl. Shodují se na tom současní editoři kroniky. *Chronica de gestis Hungarorum e Codice Picto*, s. 12, pozn. 38; *Viedenská maľovaná kronika*, s. 165–166. Autor maďarského překladu ponechává rukopisné znění „esse verum“ (van igazuk) a poznámce uvádí, že se jedná o chybu, viz *Képes krónika*, přel. János Bollók, Budapest 2004, s. 11. Johannes de Thurocz rovněž tvrzení interpretuje jinak než texty *Budínské a Obrázkové kroniky*: „Hunor et Magor patres Hunorum sive Hungarorum non fuissent filii Nemroth, qui fuit filius Chus, qui fuit Cham, qui fuit a Noe genitore suo maledictus.“ Johannes de Thurocz, s. 20.

³⁹³ „Tum quia non essent Hungari de genere Iaphet secundum dictum beati Ieronimi.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 249.

³⁹⁴ „Ergo, sicut dicit Sacra Scriptura et sancti doctores, Hungari descenderunt a Magor, filii Iaphet.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 249.

Důsledný starozákonní rámec argumentace *Obrázkové kroniky* souvisí s podstatou sporu. Kézova teze o Menrothovi, i následné varianty s Nimrodem jakožto synem Tanovým, těží z autority knihy Genesis, jejíž příběh upravují ve prospěch svých vyprávění o původu Uhrů. Kéza podle slov prologu chtěl svou kronikou připomenout slavné chvíle Uhrů, ne jako Orosius, který mluvil jen o jejich porážkách a zamlčoval vítězství a úspěchy.³⁹⁵ Využil k tomu mimo jiné také příběh o obrovi, který byl tak mocný (a Kéza už neříkal, jak pyšný), že se postavil Bohu. Struktura *Obrázkové kroniky* je vystavěná pečlivě na autoritách bible a biblické exegeze, aby ukázala, že texty reprodukcující Kézovu tezi nepracují se starozákonním příběhem korektně.

Celý spor následně reflektoval Johannes Thurocz, který do narativu uherských kronik zasáhl poměrně výrazně. Jednak čerpal z nových zdrojů, jednak usiloval o posun k humanistickému dějepisectví. Součástí této práce bylo i srovnání, které provedl mezi texty spadajícími do tradice *Budínské* a *Obrázkové kroniky*. Po prologu, dříve, než začal vyprávět popotopní historii, vřadil ještě „soliloquium“,³⁹⁶ v němž oslovuje adresáta vyprávění Tomáše Drághiho. Thurocz v soliloquiū reflektuje svou práci s oběma kronikami: „rodokmen a dějiny Uhrů osvětlují dva kronikářské svazky. (...) Jeden z nich čerpá při výkladu o původu z 10. kapitoly knihy Genesis, zatímco druhý z 11. kapitoly.“³⁹⁷ Thurocz extenzivně převzal rozsáhlé pasáže jak z *Budínské*, tak z *Obrázkové kroniky*. *Obrázková kronika* totiž začíná vyprávění s odkazem na Comestorův výklad o Genesis 10, *Budínská kronika* jen jednou větou zmiňuje Noemovy syny a vypráví o stavbě babylonské věže. Zde selhává slovenský překlad: „jedna kronika uviedla ich pôvod v desiatej kapitole, druhá v jedenástej kapitole“³⁹⁸, přestože správné čtení je uvedeno v komentářích Eleméra Mályusze k Thuroczově kronice.³⁹⁹ Zpětně tato Thuroczova poznámka o upřednostnění Genesis 10 autorem *Obrázkové kroniky* potvrzuje dominantně genealogickou pojetí počátků v *Obrázkové kronice*. Thurocz převzal z *Obrázkové kroniky* s drobnými formulačními obměnami celé detailní líčení o potomcích Noemových synů včetně

---

³⁹⁵ „In eo etiam idem satis est transgressus veritatem, ubi solos sinistros praeliorum eventus videtur meminisse ipsorum Hungarorum, felices praeteriisse silentio perhibetur, quod odii manifesti materiam portendit evidenter.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 142.

³⁹⁶ Tedy dialog se sebou samým. Pojem dobře známý ze *Soliloquií* Augustinových. Brian Stock, *Augustine's Inner Dialogue: The Philosophical Soliloquy in Late Antiquity*, Cambridge 2010.

³⁹⁷ „Duo enim volumina cronici operis propaginem simulque et gesta illorum elucidantia (...), quorum alterum super libri Genesis X, alterum super XI capitulis suas fundaverunt origines.“ Johannes de Thurocz, s. 17.

³⁹⁸ *Kronika Jána z Turca*, přel. Július Sopko, Bratislava 2014, s. 341.

³⁹⁹ Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum 2. Commentarii 1*, edd. Elemér Mályusz – Julius Kristó, Budapest 1988, s. 41.

poznámek o Francouzích a Sicambrii a o Tarsu, rodišti sv. Pavla, z *Budínské* následně vyprávění o Nimrodovi a jeho monumentální věži, kam ovšem připojil ještě další verzi lokalizace věže a seznam autorů, kteří se výkladu o babylonské věži rovněž věnovali. Thurocz také zpochybňuje tvrzení, že věž byla plná zlata a chrámů. Zlato prý jistě nebylo tak brzy po potopě k dispozici takové množství a božské kultury vznikly teprve v době asyrského krále Nina. Konečně uvádí oba výklady původu „Hunů neboli Uhrů“, podle prvního byli Hunor a Magor syny Nimroda a Enech narození v zemi Evilath, podle druhého je nimrodovský původ mylný a bratři se v zemi Evilath narodili Enech a Jáfetovu synovi Magogovi.⁴⁰⁰

K celému výkladu Thurocz připojuje ještě několik alternativ. Podle Antonina Florentského byli Hunové potomci čarodějných žen vyhnaných ze společenství skytských Gótů a lesních mužů, vražedných faunů. Hunové pak vzešli z tohoto „nejdivočejšího a hrůzostrašného lidu“ a jejich krvelačnost je charakterizována diskurzivním stereotypem o tom, jak komunita zkoušela odolnost novorozenců zraňováním na tvářích. Podobně se v různých textech hovoří o Hunech, Turcích, ale i dalších kočovných národech definovaných jako barbarské.⁴⁰¹ Thurocz následně odmítá Jordanův názor, že Hunové jsou potomky „démonických inkubů a jakýchsi žen“.⁴⁰² Jordanes prý jakožto Gót nenáviděl Huny a Thurocz jeho tvrzení vyvrací stejnými biblickými citáty jako Kéza, který ovšem též názor připisuje Orosiovi: „duch přece nemá maso a kosti“ (L 24,39) a „co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z ducha, je duch“ (J 3,6).⁴⁰³ Konečně Thurocz převypravuje ještě rozsáhlejší historie Skytů údajně podle Diodora a Herodota, ve skutečnosti však čerpal z textu *Asie Aenea Silvia Piccolominiho*.⁴⁰⁴ Skyt bylo jméno třetího syna Herkula a bezejmenné ženy napůl hadí podstaty, který dokázal napnout otcův luk a stal se vládcem a eponymním hrdinou Skytie a Skytů.⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁰ Celé Thuroczovo vyprávění v kapitolách „Exordium narrationis in primam partem Chronice Hungarorum“ a „De generationis Hunorum sive Hungarorum origine“ srov. Johannes de Thurocz, s. 17–20. Slovenský překlad nejenže nerespektuje latinské znění, ale zcela rozbíjí celou kronikářskou koncepci. „Hunorum sive Hungarorum non fuissent filii Nemroth, qui fuit filius Chus, qui fuit Cham, qui fuit a Noe genitore suo maledictus.“ Johannes de Thurocz, s. 20, je přeloženo jako „Hunor a Magor, otcovia Hunov alebo Maďarov, neboli Nimródovými synmi. Jeden bol Kusov syn a druhý zas Chamov, ktorého jeho otec Noe prekliat.“ *Kronika Jána z Turca*, s. 343.

⁴⁰¹ William Jones, *The Image of Barbarian in Medieval Europe, Comparative Studies in Society and History* 13, 1971, s. 376–407. Srov. též Aeneas Silvius Piccolomini, *O původu Turků*, s. 238–245.

⁴⁰² „Jordanus autem et quidam alii Hunos ab incubonibus demonibus et quibusdam mulieribus originem sumpsisse dixere.“ Johannes de Thurocz, s. 21.

⁴⁰³ *Simonis de Keza Gesta*, s. 142.

⁴⁰⁴ Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum 2. Commentarii* 1, s. 56.

⁴⁰⁵ Johannes de Thurocz, s. 21–22.

Všechny tyto příběhy Thurocz staví jako alternativy starozákonního původu Hunora a Magora. Doplňuje je sporem Skytů a Egyptanů o to, kdo z nich je starobylějšího rodu. Přestože jejich diskuzi označuje za pohanskou, věnuje velký prostor jednotlivým argumentům o roli životodárných živlů, egyptských povodní a skytského ohně, při stvoření světa. Vzápětí ji totiž vřazuje zpět do starozákonního rámce – když začala ustupovat světová potopa, mohli lidé osidlovat nejprve ty nejvýše položené kraje; nejvýše položená je právě Skytie, a všechny její řeky naopak odtékají přes Azovské a Černé moře do Egypta. Thuroczovi se proto zdá, že „Skytové jsou nejstarším rodem světa.“⁴⁰⁶ K následnému konstatování „ať už Hunové neboli Uhři pocházejí odkudkoliv,“ připojil Thurocz teze o jejich ctnostech (především vojenských) a katolickém pravověří,⁴⁰⁷ a vlastně spojil jejich pohanský původ s křesťanskou současností. Konečně nutno dodat, že se Thurocz hlásí k tezi o nimrodovského původu. Nejprve v líčení stavby babylonské věže, hovoří ve shodě s Genesis 10 o Nimrodovi jako o synovi Kúše, čímž se vymezuje oproti tradicím *Obrázkové* i *Budínské kroniky*.⁴⁰⁸ Především ale poté, co komentuje všemožné zde zmíněné názory na původ Hunů a Uhrů, pokračuje už zmíněnou formulací „ať už je jich původ jakýkoliv“, jež uvádí zvolání o slávě, které Uhři dosáhli, a pravověří, k němuž dospěli. Jejich sláva přitom vychází už z nimrodovského původu; „sám velký Attila“ se tituloval mimo jiné jako „vnuk velkého Nimroda“ a i Uhři se ve svých kronikách pojednávajících o druhém příchodu do Panonie hlásí k Nimrodovi. Od Magoga pocházejí Skytové, kteří se jmenovali nejprve Gétové a pak Gótové a Hunové je vyhnali z jejich sídel.⁴⁰⁹ Ve skutečnosti Thurocz nenabízí množství perspektiv se stejnou platností, nýbrž jednotlivé teze předkládá, aby se skrze ně dostal k svému vlastnímu závěru.

---

⁴⁰⁶ „His igitur argumentis superati Egyptii, Scite antiquiores visi fuere.“ Johannes de Thurocz, s. 23.

⁴⁰⁷ „Qualicunque a cardine ortus Huni sive Hungari processerint, preclarum tamen illorum laudis preconium lata mundi per climata pre gestarum magnitudine rerum longe diffusum illos et catholicam fidem non minus amplecti, probitatis titulo fulgere grataque vigere morum honestate, tum vero militari prestantia et armorum virtute ceteras nationes longe evadere ubique clamant.“ Johannes de Thurocz, s. 23.

⁴⁰⁸ Johannes de Thurocz, s. 18.

⁴⁰⁹ „Nec ille magnus Attila suam, quomodocunque deprehendi potest, neglexisse nationem. Nonne nepotem magni Nemroth suo in titulo se scripsisse invenitur, et in secundo libro cronici operis Hungaricarum rerum, dum de illorum secundo tractatur ingressu, ipsi Hungari sue originis propaginem per generationis lineam ad magnum Nemroth deduxisse reperiuntur? A Magog vero filio Iaphet Scitas, qui prius Gethe, postea Gotti sunt vocati, quos Huni propriis expulere sedibus, ut infra dicitur, tum Isidori documento tum vero certis ad id accedenti bus scripturis processisse negari non potest.“ Johannes de Thurocz, s. 23–24. Slovenský překlad zcela mění smysl výpovědi: „Ani velkého krále Atilu nemožno obvinít, že zradil svoj pôvod. Či ho nenachádzame zapísaného ako vnuka veľkého Nimróda? Či sami Maďari neodvozujú svoj pôvod po línii potomstva od veľkého Nimróda, ako to nachádzame v druhej knihe kronikárskeho diela O uherských dejinách, kde sa podáva výklad o ich druhom príchode? Podľa tvrdenia Izidora aj na základe vierohodných prameňov nemôžeme poprieť, že Skýti (sprvu ich nazývali Geti, neskôr Góti) pochádzali od Jafetovho syna Magoga.“ *Kronika Jána z Turca*, s. 346.

V případě uherských kronik je nutné věnovat zvláštní pozornost terminologii, totiž autorským strategiím při zacházení s pojmy „Hunové“, „Maďaři“ a „Uhři“, respektive *Huni*, *Magari* či *Mageri* a *Hungari*. Zaměřuji se právě na postoje autorů jednotlivých kronik, nikoliv na lingvistické, zejména etymologické výklady dominující v moderní vědě.⁴¹⁰ Tento problém vyvstává systematicky s kronikou Simona z Kézy, který propojil vyprávění o Hunech a Uhrech do historie jednoho národa („Huni sive Hungari“).⁴¹¹ Kéza je ze současné badatelské perspektivy přitažlivý jako nejstarší známý teoretik hunsko-uherského/maďarského příbuzenství, on sám ale v prologu slibuje králi Ladislavovi IV. vyprávění o skutcích Uhrů („gesta Hungarorum“).⁴¹² Chronologickému postupu vyprávění kroniky odpovídá také užití pojmů „Huni“ a „Hungari“. První kniha pojednává o dějinách Hunů („Incipiunt Hunnorum gesta“) a teprve ve druhé knize začíná autor systematicky hovořit o Uhrech („Hungaris“). Vazba mezi oběma entitami je však velmi silná, Uhři ve druhé knize jsou přímými nástupci Hunů, a dokonce se v Kézově perspektivě jedná o jeden národ vracející se zpět Panonie („Incipit secundus liber de reditu“). Kéza mluví jednoduše v první knize o Hunech a ve druhé knize o Uhrech; Uhři („Hungari“) jsou Hunové navracející se do Panonie pojmenovaní podle řeky Uh („Hung“), kde si na panonské hranici vystavěli hrad. K Uhu přicházejí „Huni sive Hungari“ a získávají nové jméno od západních „kmenů“.⁴¹³ Spojení „Huni sive Hungari“ pak už Kéza užívá jen v pasáži, kde hovoří o zvyku, který se udržel od časů opuštění Skytie až do vlády knížete Gejzy.⁴¹⁴ Ono „sive“ má tedy v tomto smyslu upřesňující význam co se týče užitého *propria*. Hunor a Mogor jsou přitom praotcové jednoho národa, jakkoliv jejich jména svádí

⁴¹⁰ Takto například Elemér Mályusz v extenzivním komentáři Thuroczovy kroniky. Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum 2. Commentarii* 1, s. 38. Navazují spíše na přístup Györgye Szabadose. Srov. *Magyar – A Name for Persons, Places, Communities*, Hungarian Historical Review 7, 2018, č. 1, s. 82–97. Szabados hledá především středověkou realitu zacházení s *propria*, v této práci se zaměřuji více na narativní strategie, s nimiž kronikáři těžili z těchto zaužívaných *proprii*.

⁴¹¹ Naposledy informativně Edina Bozoky, *Huns et Hongrois, une seule nation*, in: *Nation et nations au Moyen Âge*, Paris 2014, s. 37–50, a lehce přepracovaná studie z roku 2003: Martina Rady, *Attila and the Hun Tradition in Hungarian Medieval Texts*, in: *Studie on Illuminated Chronicle*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018, s. 127–138 (původně *Recollecting Attila: Some Medieval Hungarian Images and Their Antecedents*, Central Europe 1, 2003, s. 5–17). Ale systematicky především Jenő Szűcs, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, Századok 107, 1973, s. 569–643, 823–878.

⁴¹² „Cum nostro cordi affectuose adiaceret Hungarorum gesta cognoscere.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 141. Kodex Sambucus a opis Alexia Horányiho z roku 1782 uvádějí „cum vestro cordi“, srov. tamtéž.

⁴¹³ „Hunni sive Hungari denuo ingressi in Pannoniam transierunt per regna Bessorum, Alborum Comanorum et civitatem Kyo, et deinde in fluvio Hung vocato, ubi castrum fundavere, resederunt. A quo quidem fluvio Hungari a gentibus occidentis sunt vocati.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 164–165.

⁴¹⁴ „Consuetudo etenim ista legitima inter Hunos sive Hungaros usque ad tempora ducis Geyche filii Tocsun inviolabiliter extitit observata.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 147.

k etnickému přiřazení Hunora k Hunům a Mogora k Uhrům: „vzešli z nich Hunové neboli Uhři,⁴¹⁵ a „všichni Hunové se hlásí k těmto ženám (dvěma dcerám alanského knížete Duly), z nichž jednu si vzal za manželku Hunor a druhou Mogor.“⁴¹⁶

Bratry zakladatele si většinou asociujeme s příběhy, v nichž jeden zabije druhého (Kain a Ábel, Romulus a Remus), nebo těmi, v nichž si své role rozdělí (Čech a Lech, popř. ještě Rus či Krok). Kézovo vyprávění o Hunorovi a Mogorovi má ale blíž spíš k příběhům, jako je ten o společném založení Kyjeva třemi bratry a jednou sestrou známý z Nestorovy kroniky.⁴¹⁷ Hunor a Mogor zakládají společenství a podobně Kyj, Šček, Choryv a Lybed' založili město vládnoucí dynastii. Národ vzešlý z bratrů Hunora a Mogora ale je dvojjediný, a to přinejmenším v tom smyslu, že Kéza reagoval na diskurz spojování Uhrů s Huny a svou definici společenství založil ve stejné míře na politickém i etnickém hledisku. Ústředními pojmy jsou jednak *communitas*, společenství Hunů volící při odchodu ze Skytie své náčelníky a konceptualizované s ohledem na realitu zemských shromáždění v době sepsání kroniky,⁴¹⁸ a jednak *pura Hungaria*, jíž tvoří jen a pouze původní skytské kmeny (v další kapitole se budu detailně věnovat tomu, jak s pojmem *pura Hungaria* pracovali další historiografové a jaký vztah stavěl Kéza mezi těmito původními kmeny a dalšími urozenými rodinami uherského království). Kéza záměrně nijak netematizuje asociaci Mogora s Maďary, ale výhradně s Uhry. Ve světle jeho tezí je ale třeba číst „Hungari“ jako Uhři, jejichž vůdčím elementem jsou Maďaři, tedy ti, kteří se hlásí k etnickému původu od synů stavitele babylonské věže, Menrotha. Jen pro úplnost je vhodné připomenout kulturní podstatu etnicity, přičemž tato Kézova uherská identita je rovněž politická.⁴¹⁹

Texty okruhů *Budínské* a *Obrázkové kroniky* se drží stejného schématu, v první knize vypráví o Hunech, zatímco ve druhé o Uhrech. Potomky Hunora a Mogora, respektive Magora, ale neoznačují jednoduše jako Huny, nýbrž jako „Huny, totiž Uhry“.⁴²⁰ Texty řazené k tradici *Obrázkové kroniky* zasahují do Kézovy konstrukce výrazněji a o synech

---

⁴¹⁵ „Hunor scilicet et Mogor ex Eneth sua coniuge (Menroth) generavit, ex quibus Huni sive Hungari sunt exorti.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 144.

⁴¹⁶ „Accidit autem principis Dulae Alanorum duas filias inter illos pueros comprehendi, quarum unam Hunor et aliam Mogor sibi sumpsit in uxorem. Ex quibus mulieribus omnes Hunni originem assumpsere.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 145.

⁴¹⁷ *Vyprávění o minulých letech. Nestorův letopis ruský*, ed. Michal Téra, Červený Kostelec 2014, s. 51–52.

⁴¹⁸ Jenő Szűcs, *Theoretical elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, s. LXXXV–IC.

⁴¹⁹ K debatě v poslední době Thomas Hylland Eriksen, *Etnicita a nacionalismus*, Praha 2012.

⁴²⁰ „Ex quibus mulieribus omnes Huni sive Hungari originem sumpserunt.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 251–252.

Nimroda a Enech mluví zobecněně nejprve jako o praotcích Uhrů a vzápětí předsazují Magora před Hunora, po nichž byli pojmenováni Maďaři a Hunové.⁴²¹ Dominantní uherské perspektivy se text *Obrázkové kroniky* drží i dál; Attilu volí „Hungari sive Huni“, zatímco podle znění textů okruhu *Budínské kroniky* byl Attila zvolen Huny.⁴²² Poznámka v textech obou tradic „rodnou řečí Maďaři neboli Hunové a latinsky Uhři“,⁴²³ uvádějící druhý příchod do Panonie, vyjasňuje vztah mezi jednotlivými proprii. Jednak zdůrazňuje etnickou, respektive rodovou podstatu definované kolektivní identity (ostatně této poznámce předchází rozsáhlá genealogie od Noema až po Takšoně), jednak přímo vysvětluje jazykový význam spojky „sive“, zde ve významu rovnocenného „nebo“. Henricus de Mügeln v německé kronice, blízké textům tradice *Budínské kroniky*, užívá v první části vyprávění výhradně označení Hunové (*Hewnen*). Ještě se vrátím k tomu, jak Mügeln ve veršované kronice pracuje s už zmíněným spojením „stáda Hunů“.⁴²⁴

Johannes de Thurocz čerpající z textů tradic jak *Budínské*, tak *Obrázkové kroniky* reflektuje oba přístupy. Od látky odstupuje: „Někteří považovali za praotce Hunů a Uhrů Nimroda, (...) v druhém zmíněném svazku se tvrdí, že Hunor a Magor, otcové Hunů, totiž Uhrů, nebyli Nimrodovými syny.“⁴²⁵ Když opakuje argumenty *Obrázkové kroniky*, přebírá i odkaz na autoritu „posvátného písma a svatých doktorů“, který je součástí tvrzení o tom, že Hunor a Magor byli synové Magoga a Enech. Hunor a Magor jsou stejně jako v *Obrázkové kronice* předkové Hunů a Maďarů. Magora a Maďary ale Thurocz neumisťuje před Hunora a Huny, jak to viděl v *Obrázkové kronice*.⁴²⁶ Zároveň Thurocz udržuje

---

⁴²¹ „Hunor et Magor, patres Hungarorum (...) ex coniuge sua Enee genuit Magor et Hunor, a quo Magari et Huni sunt nominati.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 248–249.

⁴²² Okruh *Obrázkové kroniky*: „Anno ab incarnatione Domini quadringentesimo primo, ab ingressu vero Hungarorum in Pannoniam anno XXVIII-o Hungari sive Huni concordi voluntate Atylam filium Benedekus consuetudine Romanorum super se regem prefecerunt.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 260–261. Okruh *Budínské kroniky*: „Tunc Huni Atylam filium Benedekus consuetudine Romanorum super se regem prefecerunt.“ Tamtéž.

⁴²³ „vulgariter Magori sive Huni, latine vero Vngari (...) denuo ingressi sunt Pannoniam.“ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 286.

⁴²⁴ „Heredisque prioris / est Hunor apellatum. / Ab illo descenderunt / Geges Hunorum veri. / A Magor sed venerunt, / Ut estimo, Mageri.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 236.

⁴²⁵ „Hunc Nemroth quidam voluerunt Hunorum sive Hungarorum fuisse prothoparentem. (...) In altero autem voluminum predictorum subditur, quod Hunor et Magor patres Hunorum sive Hungarorum non fuissent filii Nemroth,“ Johannes de Thurocz, s. 20.

⁴²⁶ „Nam subditur ibidem: Ergo, inquit, ut Sacra Scriptura et sancti doctores dicunt, Hungari descenderunt a Magog filio laphet, qui post diluvium anno quinquagesimo VIII, prout sanctus Sigilbertus episcopus Anthycenus in chronica orientalium nationum refert, intravit terram Euilath, et ex coniuge sua Enech genuit Hunor et Magor supradictos, a quibus Huni et Magyari generati et denominati fuissent.“ Johannes de Thurocz, s. 20.

obecnou perspektivu „Huni sive Hungari“ v opozici ke Kézově konstrukci původně všehunské identity.⁴²⁷

Užití propria Maďaři je tak v uherské historiografii raritní, pokud je ale užito, je to na místech vyjadřujících se k podstatným východiskům konstruované kolektivní identity, jednoznačně řadící Maďary na počátku kmene. K dalším otázkám, které vyvstávají – především po vztahu k dalším vyprávěným entitám, Hunům a Uhrům – se vrátím v další kapitole. Jakkoliv nechám výklad na tomto místě otevřený, bylo nutné už zde vyjasnit některé vyprávěcí strategie, na nichž jsou texty jednotlivých kronik založené, aby bylo možné v další části dospět k plně vyargumentovaným závěrům. Už na tomto místě je ale zjevné, že k těmto označením je třeba přistupovat uvážlivě. Čeština je v tomto ohledu poměrně dobře lexikálně vybavena a na obecné rovině snadno užívá pojmy Maďaři, Maďarsko, Uhři a interpretativně dokonce rozlišuje pojmy Uhry a Uhersko. Přesto je možné se setkat se zavádějícím označením Maďarsko při pojmenování středověkého Uherského království.⁴²⁸ Slovenské edice uherských kronik významně často užívají proprium „Maďari“ pro překlad jak „Magari“, tak „Hungari“. Tento rozdíl je zamlžen například ve zmíněné pasáži, kde Johannes de Thurocz užívá v jednodstavcové kapitole oba pojmy, zatímco slovenský překlad opakuje výhradně „Maďari“.⁴²⁹ Angličtina sice zná pojem „Magyar“ a v edicích kronik je na relevantních místech správně užíván, zároveň však běžné „Hungarian“ značí jak Maďar, maďarské, tak Uher, uherské – vlastně tak reflektuje středověké dominantně užívané „Hungari“, k jehož hlubší reflexi čtenář dojde teprve při kontaktu s málo obvyklým „Mag[aeo]ri“. Problematická je v tomto ohledu zejména maďarština.⁴³⁰ *Magyarország* označuje v každodenním diskurzu jak současné Maďarsko, tak uherskou monarchii, jednoznačné zpřesnění nenese ani *Magyar Királyság*, tedy Maďarské/Uherské království, které označuje jak svatoštěpánské uherské království, tak potrianonské Maďarské království. Maďarské jazykové repertoáry disponují i pojmem *Hungária*, jenž je ale významově příliš rozkročený, obsahově přesnější je pak *Nagy Magyarország*, totiž Velké Uhry, který je ale někdy spojen s trianonskou nostalgií a konzervativní nacionalistickou politikou. K tomuto problému přispěla i změna

---

⁴²⁷ „Contingit autem eosdem in hac rapina inter ceteras Dule principis Alanorum duas filias virgines forma preclaras comprehendere, quarum unam Hunor, alteram Magor in uxores receperunt. Ex quibus mulieribus tandem omnes Huni sive Hungari originem sumpsisse perhibentur,“ Johannes de Thurocz, s. 24.

⁴²⁸ V poslední době například v překladu vlastního životopisu Karla IV. *Karel IV. v soudobých kronikách*, edd. Marie Bláhová – Zuzana Lukšová – Martin Nodl, Praha 2016, s. 78.

⁴²⁹ *Kronika Jána z Turca*, přel. Július Sopko, Bratislava 2014, s. 343.

⁴³⁰ V poslední době na to upozornil např. Martin Putna, *Obrazy z kulturních dějin střední Evropy*, Praha 2018, s. 172.

ústavy prosazená druhou vládou Viktora Orbána a platná od roku 2011, v níž byl mimo jiné změněn dosavadní oficiální název státu z *Magyar Köztársaság*, Maďarská republika, na *Magyarország*, Maďarsko. Změna je ovšem schválena v tzv. *alaptörvény*, základním zákoně, který nahrazuje ústavu (*alkotmány*). Maďarská ústava byla vyhlášena v roce 1949 a podobně jako „republika“ je spojena především s lidovou republikou datovanou od roku 1949. Neutrální Maďarsko, jakkoliv záměrně implicitně, podporuje monarchistický a uherský revizionismus stojící mnohdy v opozici k levicově vnímané republice.⁴³¹ Viktor Orbán mimochodem v roce 2017 hájil Miklóse Horthyho jako národního hrdinu, v době jeho vlády je systematicky podporována politika paměti na literáty horthyovského režimu, jejichž zásluhami byl pouhý odpor k Maďarské republice rad i jiným levicovým projektům. Naopak očerňování jsou autoři zosobňující kritické pohledy jako například básník Endre Ady, kritizující na začátku 20. století poměry v Rakousku-Uhersku.⁴³²

2.2 Závěr

Aeneas Silvius Piccolomini hovoří o marné pýše chlubitvých českých kronikářů a o jejich snaze dosáhnout pro Čechy co nejstaršího původu. S konstatováním potřeby starobylosti se ovšem nelze spokojit jako s vysvětlením, proč zde analyzované kroniky pracují s příběhem o babylonské věži. Jedná se sice o dobovou reflexi, nicméně jednostranně zaměřenou a jejím cílem není vysvětlit, nýbrž zesměšnit. Dopustil bych se téhož, kdybych Piccolominimu vyčítal, že k problematice nepřistoupil komplexně. Vracím se zde k němu proto, že argument starobylosti jako základní perspektiva se často opakuje i v současném bádání. Pro pochopení práce středověkého historiografa s příběhem je třeba vyhodnocovat nejen jeho motivace a autorské strategie, ale i postavení argumentu v celku díla a v případě příběhu o babylonské věži i volbu tohoto příběhu jako východiska vyprávění.

Příběh o babylonské věži totiž nedokládá jednoduše starobylost národa. Ostatně kroniky o českých i uherských dějinách vkládají mezi Čechy, Uhry (či Maďary a Huny) a stavitele babylonské věže vždy mezičlánek, ať už to jsou Srbové, Chorvati, Slované nebo odchod Nimroda či Magoga do země Chavíly, rodiště Hunora a Magora. Podstatné je spíš to, že kronikáři pracují se starozákonním příběhem a zařazují tak původ kmene a národa do

---

⁴³¹ Tak argumentuje Péter Takács, *A rózsa neve: Magyar Köztársaság*, Budapest 2015, s. 48–51.

⁴³² Včetně například básníka Endre Adyho. Zoltán Szalay, *Mrtvý básník musí zemřít*, přel. Jiří Zeman, A2 6/2019, s. 9.

dějin spásy. Zároveň ale mnohem spíše, než že se by mu podřizovali ve svých dalších postojích, si tento příběh sami osvojují a svým postojům ho podřizují. Řada motivů přitom nejsou svévolnými zásahy a falšováním biblického narativu, nýbrž vychází z dlouhé exegetické tradice neoddělitelné od „autentického“ znění. Zvláště uherské kroniky citují sv. Jeronýma, Josepha Flavia a Petra Comestora a pracují též s výklady Mikuláše z Lyry. Tyto motivy proto nelze hodnotit jako zásahy do starozákonního narativu, nýbrž je nutné je chápat jako součást tohoto narativu čteného v kontextu dominantních výkladových proudů.

Ve vyprávěních je starozákonní narativ kolonizován a netvoří tak samostatnou úvodní epizodu, nýbrž je součástí dalších dějin. Autoři uherských kronik se uchýlili dokonce k přímým zásahům do bible – především proměnou Nimroda v Menrotha a přesunem Nimroda mezi Jáfetovy syny. Jinak kronikáři hledali spíše nevyjasněná místa, k nimž mohli přispět vlastním vkladem – vyprávěním o tom, kde byli synové Nimroda či Jáfeta, zařazením Srbů či Slovanů mezi společenství bloudící světem po zmatení řeči. Nepoužili zvláště propracovanou argumentaci a spoléhali na jednoduché a snadno uvěřitelné výklady – zmatením jedné společné řeči vznikla spousta jazyků, jejichž mluvčí se sdružovali do kmenů a později i národů. Výše v textu jsem poznamenal, že ve srovnání se světovými kronikami vytvářely národní či zemské kroniky mnohem sevřenější kauzalitu mezi rozptýlením lidstva po světě a vznikem konkrétního národa. Zároveň ale tyto kroniky pracovaly s mezistupněm – jazyky se, ostatně již podle Isidora, dále vyvíjely a také čeština vznikla teprve ze slovanštiny; kmeny se nejprve ustavovaly, a tak Hunor a Magor museli nejdříve zabloudit do meotijských bažin a narazit na alanské dcery. Nejedná se přitom o násilné zásahy do příběhu, naopak výkladová otevřenost biblických vyprávění takové využívání a interpretace umožňuje (kdo byli Nimrodovi synové, kdo konkrétně byli stavitelé věže).

Autoři uherských kronik pracovali s biblickou a exegetickou autoritou systematicky a často se o ni opírali v polemice. S odkazem na „posvátné písmo“ vyvraceli Kézovo vyprávění o Nimrodovi, otci Hunora a Magora, a stejně tak Kéza argumentoval proti Orosiově výkladu původu Hunů a vyvracel jej novozákonními citacemi, aby mohl uzavřít, že Orosiovo vysvětlení je proti evangeliu. Identicky se postavil Johannes de Thurocz proti témuž příběhu v Jordanově díle. Na jednom místě tak čteme historii přímo zasahující do biblických dějin, zároveň ale argumentující biblickou autoritou a obviňující jiná vysvětlení z postojů odporujících biblickému podání. V textech kronik o českých dějinách se objevují

trochu jiné přístupy k babylonské látce. Zatímco v uherských kronikách dominuje historický a především genealogický výklad, Kosmas, Dalimil a Pulkava se ve větší míře zabývali dalšími rovinami biblické exegeze. Jejich vyprávění je zároveň historické a morální (Kosmovo užití kainovské aluze, Dalimilův důraz na líčení důsledků trestu zmatení řeči, Pulkavovo připomenutí, že stavitelé věže zapomněli na smlouvu s Bohem) a v případě Dalimila i typologické a dokonce tropologické.

Rovněž je nutné zdůraznit, že má výše představená snaha o postižení narativní logiky napomohla poupravit řadu nepřesností či ahistorismů v moderních interpretacích zkoumaných textů. Především odhalila, že babylonský úvod není pouhou žánrovou povinností, nýbrž že do něho kronikáři, i v případě, kdy se epizodě věnovali jen stručně, vkládali výrazné interpretativní vsuvky, jak se ukázalo v Kosmově kronice. Díky takovému nahlížení na text Kosmovy kroniky bylo možné vysvětlit Grausovu otázku po zkušenosti Bohema a jeho druhů před příchodem do Čech. Na jiném místě ohled na vyprávěcí logiku uherských kronik zvýraznil některé lexikální nuance zamlžující původní význam ve slovenském překladu *Obrázkové* a Thuroczovy kroniky. Obrazy, které vyvolává Dalimil ve verších o trestu zmatení řeči, se asociují s obrazy přírodní pohromy na konci kroniky, kterou lze číst jako trest českým pánům nedbajícím o dobro království. V další kapitole se k nim ještě vrátím, abych ukázal, jak souvisejí s Dalimilovou konceptualizací historického vyprávění. V případě Marignolovy kroniky odhalila narativní analýza souvislosti mezi světovou a českou kronikou, jejichž syntéza byla ostatně Marignolovým úkolem. Podstatnější ale je, že líčení popotopných dějin Marignola spojoval se svými cestovatelskými zkušenostmi, s jejichž autoritou vyprávění o babylonské věži a další příbuzné příběhy zpřítomňoval, a vlastně zvýraznil smysl debaty o počátcích národů od Noemových synů. Marignola vložil do jádra své argumentace genealogii Karla IV., čímž se přiblížil přístupu uherských kronik, v nichž genealogické hledisko zcela dominovalo. V uherských kronikách je hodný pozornosti rozsah vyprávění o babylonské věži a jeho okolnostech a především to, že babylonské pasáže vyvolaly ve středověku historiografickou diskuzi, v níž kronikáři 14. a 15. století reagovali na teze Simona z Kézy o Menrothovi, praotci Hunů, totiž Uhrů, kterého Kéza postavil do role starozákonního Nimroda. Kromě názorů na nimrodovský původ někteří kronikáři tuto debatu využili k tomu, aby na úvod svých textů zdůraznili své autoritativní zdroje (bibli a její vykladače) a skrze ně pak i význam vlastních děl.

Moderní věda kladla ve svých interpretacích důraz především na postbabylonské události, tedy narození Hunora a Magora a jejich odchod do Meotidy, čemuž budu věnovat prostor v další kapitole. Ale v koncepcích uherských kronik hrál významnou roli už příběh o stavbě věže a zároveň líčení rozrodu Noemových synů a rozptýlení lidstva po světě založené na Genesis 10. Takto strukturovaný vstup do kroniky totiž pomohl zdůraznit genealogický moment, popotopní starozákonní události jsou díky tomu interpretovány převážně historicky, slovníkem biblické exegeze doslovně. V důsledku jsou naopak upozaděny další roviny výkladu, především morální, který je silně přítomen v kronikách o českých dějinách. Uherské kroniky zároveň, a k tomuto problému se znovu vrátím, s genealogickým výkladem soustředí vyprávění o babylonské věži do osoby Nimroda, v případě Kézy Menrotha. Nečiní tak způsobem, k němuž přistoupil Marignola, jehož kronika se významně věnuje dějinám moci, a proto líčí Nimroda jako zakladatele světské vlády a tyрана, na jehož babylonskou vládu navazují další světové říše. Uherské kroniky naproti tomu o Nimrodovi vyprávějí jako o hrdinovi, spíš odvážném než pyšném. Popisují jeho dílo jako velkolepé a Thurocz o něm mluví jako o velkém Nimrodovi ve spojení s velkým Attilou. Odchod Nimroda do Chavíly je prostě konstatován jako událost předcházející narození jeho synů, rozměr božího trestu za opovážlivost při stavbě věže kronikáři v podstatě nijak nehodnotí. Cesta Čechů ze Šineárských polí je v podání Kosmy, Dalimila a Pulkavy naopak mnohem více úprkem a hledáním nového řádu.

Konečně mě provedená analýza přivedla k problematice kronikářského využívání funkčních proprií Hunové, Uhři, Maďaři, jejichž sémantická pole se rozšiřovala s individuálními autorskými přístupy. Především dělení mezi Uhry a Maďary (Hungari, Mag[ae]ri), jakkoliv tuto latinskou variabilitu některé vernakulární adaptace nerespektují, ale i záměrné nepoužití pojmu Maďaři v Kézově kronice nás upozorňují na politický (zde ve smyslu názorový, nikoliv stranický) rozměr etnicity a kolektivních identit vůbec. Toto poznání je užitečné v prostředí, kde takové jazykové rozdělení (ale v některých případech zároveň dvojí označení téhož) není samozřejmé – tedy v češtině, ale i v maďarštině. Upozorňují také na nesamozřejmost kolektivních identit jako takových, na jejich konstruovanou podobu jak v případě kategorií národa, jimž jsme zvyklí tuto nestabilitu přisuzovat, tak kmene či etnika, u nichž jsme na to zvyklí o něco méně.

3. Vyprávění o předkřesťanských dějinách a o christianizaci

Předmět zkoumání se zde značně rozšíří. Zatímco ve druhé kapitole jsem zkoumal adaptace jednoho konkrétního příběhu, zde se objeví celá řada historií plných nejrůznějších literárních motivů. Především ale zde nebudu sledovat vyprávěcí logiku jednoho motivu, nýbrž funkce dílčích motivů a jejich figurací v souvislejších vyprávění. Tento celek nicméně pro účely další analýzy dělím do několika částí. Toto dělení respektuje formy, v nichž se jednotlivé motivy objevují v konkrétních historiografických textech. První část bude proto věnována těm narativům, které pojednávají o „pohanských“ dějinách společenství. Druhá pak kronikám a vyprávěním o vřazení tohoto společenství do křesťanské ekumeny. Při analýze souvislejších vyprávění mě zajímají opakující se motivy či vypravěčské figury, vnitřní odkazy a vůbec to, jak jednotlivé kroniky fungují jako více či méně ucelené narativy. Dělení zkoumané látky do kapitol má přitom význam především organizační, protože zároveň s tímto rozdělením mě zajímá to, jak je vyprávění příběhu o babylonské věži provázáno s vyprávěním příběhu o pohanské společnosti budoucího křesťanského národa a o tom, jak tato společnost přijala křest.

V kronikách o českých dějinách tímto způsobem zkoumám, jak se v jednotlivých kronikách vypráví o příchodu Bohema/Čecha a o osídlení země, o Libuši a Přemyslovi, o dívčí a lucké válce a o křtu Bořivoje. V historiografickém diskurzu o uherských dějinách se podobně soustředím na vyprávění o skytském původu a příchodu do Panonie, o Attilovi a o návratu do Skytie po jeho smrti, a konečně o druhém příchodu do Panonie a o křtu sv. Štěpána. Zatímco kroniky o českých dějinách sleduji jako celistvé texty jednu po druhé, u uherských kronik postupuji po jednotlivých motivech, protože, jak už bylo řečeno, uherské kroniky vytvářejí mnohem ucelenější korpus. To pochopitelně poněkud ztěžuje vyvozování závěrů, co se týče narativů jednotlivých děl, postup užitý v analýze kronik o českých dějinách by ale v případě uherské historiografie vedl ve výkladu k neustálému opakování příběhů a jejich částí, ztěžujícímu čtenářskou orientaci.

Do druhé části této kapitoly zařazuji rovněž texty, které své historické vyprávění začínají teprve se křtem Bořivoje nebo sv. Štěpána. Na jedné straně se jedná o alternativní pojetí počátků zemských dějin, na druhé straně i tyto narativy v některých případech pracují s funkčními motivy předkřesťanských dějin. Oba tyto případy jsou relevantní z hlediska studia autorských motivací a vypravěčských strategií, co se týče počátku dějin země a

jejích obyvatel, a právě tyto perspektivy napovídají, jak číst souvislejší narativy propojující chronologii „pohanských“ a křesťanských dějin.

3.1 Pohanské dějiny

3.1.1 Pohanské dějiny Čechů

Stejně jako v případě motivu babylonského zmatení řeči také způsob líčení následujících epizod o osudech Čecha a jeho potomků založil Kosmas. Další kronikáři se museli přímo či nepřímo vyrovnávat s jeho pojetím „bájně“ minulosti. Kosmas se v těchto pasážích osvědčil jako historik a usilovně čtenáře opakovaně přesvědčuje, jak důsledný byl při oddělování dějin od mytického času podle „báječného vypravování starců“⁴³³ či zasazování dějin do geografického rámce. Kosmas sám sebe prezentuje jako historika udržujícího si od své látky odstup a písíciho „směšné dílko k pobavení“.⁴³⁴ Odlehčené pasáže jsou pevnou součástí autorské figurace, ale i žánru učenecké kroniky obecně, což neznamenaá pouhé naplnění povinného topu skromnosti, nýbrž i další práci s tímto motivem.⁴³⁵ Na Kosmovo pojetí se zde zaměřuji jen okrajově, několik rysů jeho vyprávění ovšem dobře poslouží ke zvýraznění přístupů především Dalimilova, ale i dalších kronikářů.

Kosmas nerozpracovává jen dílčí motivy, nýbrž přistupuje koncepčně k líčení celého věku. Postava starosty Čecha má svůj specifický uzavřený význam v úvodní části o poloze české země a o původu jejího jména;⁴³⁶ ještě více epizodický charakter má figura soudce Kroka, jenž v podstatě jen zprostředkovává cestu k Libuši a jejím sestrám. Právě Libuše hraje spolu s Přemyslem Oráčem hlavní roli ve vyprávění o zlatém věku a jeho konci,⁴³⁷ a to

---

⁴³³ „(...) senum fabulosa relatione“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 3; Především Kosmovo vyznání na konci vyprávění o pohanských knížatech: „A poněvadž se tyto věci zběhly za starodávna, ponecháme čtenáři k posouzení, zda se opravdu staly, či jsou smyšlené. Nyní chceme své pero, byť tupé, přece však zbožné, nabrousit, abychom vypsali ty věci pamětihodné, jež zaručuje pravdivé podání hodnověrných lidí.“ Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 49.

⁴³⁴ „Querens enim quesivi, quid iocundum, quid ociosum vobis offerem, sed nihil tam ridiculosum quam opusculum meum inveni.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 1. Petr Kopal, „I kdyby snad byl toho dne dražého otce pochoval, byl by se jistě musil smáti.“ *Humor a smích v Kosmově kronice*, in: Evropa a Čechy na konci středověku, edd. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 369–382.

⁴³⁵ Například Miloslav Šváb, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966, s. 59; Libor Švanda, *K recepci antiky v Kosmově kronice*, *Graeco-Latina Brunensia* 14, 2009, č. 1–2, s. 331.

⁴³⁶ „Ad hoc ista retulimus, ut nostre intentionis melius exequi posimus propositum. Veruntamen interim, priusquam ad exordium narrationis veniamus, situm terre huius Bohemice et unde nomen sit sortita breviter exponere temptabimus.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 5.

⁴³⁷ Vyprávění jako přemyslovskou pověst a formu „státní“ ideologie čte především Dušan Třeštík, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968.

v koncepčním smyslu. Jako nejvýznamnější aktéry příběhu je Kosmas oba zaprvé zobecňuje jako princip ženy a muže a zadruhé s nimi dokonce pracuje jako s personifikacemi celých epoch. Libuše byla podle Kosmy „mezi ženami přímo jedinečnou ženou, v úvaze prozřetelná, rázná v řeči, cudná tělem, ušlechtilá v mravech, nikomu nezadala v rozhodování při lidu, ke každému byla vlídná, ba spíše líbezná, ženského pohlaví ozdoba a sláva.“⁴³⁸ Libušino ženství, o němž pohrdlivě vzápětí hovoří sedlák, v jehož neprospěch Libuše rozhodla, jako by symbolizovalo počáteční zlatý věk v české zemi: „Upadl by v hrubou nelibost, kdo by se pokusil našim nynějším lidem, libujícím si v pravém opaku, podrobně líčiti, jakých byli mravů, jak poctivých, jak byli prostí a kupodivu ušlechtilí tehdejší lidé, jak byli mezi sebou věrni a jeden k druhému milosrdní, jak byli též mírní, střídmí a zdrženliví.“⁴³⁹

Úřad soudce, který zastával Krok a po něm Libuše, ovšem vznikl, když se „obecné změnilo ve vlastní; bezpečné chudobě, kdysi příjemné, vyhýbali se jako zablácenému kolu a (...) ve všech plála touha po jmění prudší než ohně v Etně.“⁴⁴⁰ Libušino soudcovství je prezentováno jako přechodná fáze. Jakkoliv byla Libuše mírnou a milosrdnou soudkyní, zároveň „dávala rozkazy prozřetelně, jako by byla mužem“,⁴⁴¹ což výrazně hodnotícími přívlastky komentoval onen poražený sedlák: „Žena děravá se obírá mužskými soudy v lstivé mysli!“⁴⁴² Libuše předznamenává knížecí vládu, k níž dochází po sňatku s Přemyslem, mužem, „jenž vpravdě pro svou mužnost zasluhuje slouti mužem.“⁴⁴³ To souvisí s prezentací vládnoucího páru (většinou ovšem v případě královen a králů) jakožto ideálu ženy a muže, jejichž moc je úplná a bez výhrad legitimní teprve ve spojení

---

⁴³⁸ „Hec fuit inter feminas una prorsus femina in consilio provida, in sermone strenua, corpore casta, moribus proba, ad dirimenda populi iudicia nulla secunda, omnibus affabilis, sed plus amabilis, feminei sexus decus et gloria.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 11. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, přel. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, edd. Martin Wihoda – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 34–35.

⁴³⁹ „Quorum autem morum, quam honestorum vel quante simplicitatis et quam ammirande probitatis tunc temporis fuerint homines quamque inter se fideles et in semetipsos misericordes, cuius etiam modestie, sobrietatis, continentie, si quis his modernis hominibus valde contrario imitantibus pleno ore narrare temptaverit, in magnum deveniret fastidium.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 7–8. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 33.

⁴⁴⁰ „Quid plura? Proh dolor? Prospera in contraria, communia in propria cedunt; securam paupertatem olim amabilem quasi cenosam rotam vitant et fugiunt, quia amor habendi sevir ignibus Ethne in omnibus ardet.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 8–9. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 33.

⁴⁴¹ „(...) dictans negocia, providenter virilia.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 11. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 35.

⁴⁴² „Femina rimosa virilia iudicia mente tractat dolosa.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 12. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 35.

⁴⁴³ „Hic vir, qui vere ex virtutis merito dicendus est vir,“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 18. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 40.

obou.⁴⁴⁴ Zároveň Kosmas používá k vyjádření této úplnosti charakteristiky vlády knížetěmuže, která se zásadním způsobem liší od mírné vlády soudkyně-ženy; Libuše varuje lid příběhy o holubech, kteří si namísto luňáka zvolili za vládce jestřába, a o žábách, jež pozdě litovaly své volby vodního hada králem.⁴⁴⁵ Libušino varování vedle podobnosti s varováním proroka Samuela před volbou Saula králem,⁴⁴⁶ obsahuje přímý odkaz do knihy Ezechiel, kterýžto prorok je vyvolen, aby vzpurným lidem oznámil neúprosnou vládu „Panovníka Hospodina“.⁴⁴⁷ Celou řeč Libuše zakončuje dalším odkazem na Hospodina jako panovníka, když prohlašuje, že Přemyslovo „potomstvo bude v celé této zemi panovat na věky věků.“⁴⁴⁸ Ostatně Libušin kůň vede posly do Stadic boží a andělskou silou.⁴⁴⁹ Libuše je tak na rozdíl od svých čarodějných sester prorokyní biblických rozměrů a Přemyslovo panování, definované s odkazem na panování Hospodinovo, jakoby předznamenávalo budoucí evangelizace Čechů.

V pohanských dějinách hrály roli ještě dvě podstatné události – dívčí válka a lucká válka. Dívčí válku Kosmas zpracovává jako doplnění svazku Libuše a Přemysla, respektive jako završení historické koncepce, kterou Kosmas na tomto svazku buduje. Podobně jako Libuše „vládla jako by byla mužem“, tak dívky „jako Amazonky usilovaly o vojenské zbraně, volily si vůdkyně a vojensky sloužily stejným způsobem jako mladí mužové a po mužsku si hleděly lovu v lesích. Proto muži si nebrali je, nýbrž ony samy si braly muže, které a kdy chtěly, a jako skytský kmen Plavci nebo Pečeněgové se muž a žena v oděvu nijak nelišili.“⁴⁵⁰ Historii války podává Kosmas jen velmi stručně, v podstatě jen konstatuje válečný stav, aby vzápětí mohl vyprávět, jak mladíci (podobně jako

---

⁴⁴⁴ Věra Vejrychová, *Role královny a jejich reflexe ve Zbraslavské kronice*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 7, 2015, č. 1, s. 58.

⁴⁴⁵ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 12, 14.

⁴⁴⁶ Např. Libor Švanda, *K recepci antiky v Kosmově kronice*, s. 337.

⁴⁴⁷ „Huius in conspectu vestra febricitabant genua, et muta sicco palato adherebit lingua.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 14. Srov. Ezech 3,26.

⁴⁴⁸ „Huius proles postera hac in omni terra in eternum regnabit et ultra.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 15. Srov. Exod 15,18.

⁴⁴⁹ *Cosmae pragensis Chronica*, s. 15, s odkazy na knihy 1. Královskou (1. Samuelovu) 2,6; Tobiašovu 5,15; a Moudrosti 16,13.

⁴⁵⁰ „Et quia ea tempestate virgines huius terre sine iugo pubescentes veluti Amazones militaria arma affectantes et sibi ductrices facientes pari modo uti tirones militabant, venacionibus per silvas viriliter insistebant, non eas viri, sed ipsemet sibi viros, quos et quando voluerunt, accipiebant et, sicut gens Scitica Plauci sive Picanatici, vir et femina in habitu nullum discrimen habebant.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 19–20. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 41.

Benjamínovci, jejichž ženy byly vyhubeny; Soudců 21,21) unesli dívky z hostiny „a od té doby po smrti kněžny Libuše jsou naše ženy pod mocí mužů.“⁴⁵¹

Nepoměrně víc prostoru Kosmas věnuje vyprávění o lucké válce. I v tomto líčení autor využil ke konceptualizaci látky genderové motivy. Proti krutému a mocichtivému luckému knížeti Vlastislavovi stojí eponymní zbabělec Neklan, reprezentant pohanských českých knížat, kteří „oddávali se břichu a spaní, byli nevzdělaní a neučení, podobali se tudíž dobytku, takže zajisté proti přírodě tělo bylo jim k rozkoši, duše na obtíž.“⁴⁵² Hlavní opozici k Neklanovi však tvoří „neohrožený“ Tyr, jemuž kníže tajně předal svou zbroj, aby v ní vedl české vojsko. Tyr, „muž vynikající sličným tělem“,⁴⁵³ neporazitelný bojovník padl teprve prošpikován šípem: „neví se, od koho který neb jakou zahynul rukou“.⁴⁵⁴ Rovněž do lucké války zasáhly ženy. Čarodějnice Čechů přemohly hadačky Lučanů a rozhodly tak předem o výsledku války. Kosmas boj kouzelnic koncipuje pomocí motivu zrady, jenž má ve vyprávění o lucké válce i další funkci. Když se jeden z Lučanů zachová podle rady hadačky, své macechy, a prchne z boje poté, co zabije prvního z nepřátel, nalezne doma svou ženu mrtvou a pozná, „že v bitvě v podobě svého protivníka zabil svou ženu.“⁴⁵⁵ Válka lucká se tak jako mocenský boj odehrává ve dvou rovinách a v příběhu Kosmova vyprávění vlastně navazuje na válku dívčí. Lučané prohráli nejen proto, že Vlastislav vedl nelegitimní, dobytčnou válku, zatímco Čechové se jen bránili. Důležité bylo také to, že bitvu rozhodl předem souboj hadaček a že se ženy stavěly proti svým mužům. Mezi Čechy naproti tomu od dob Přemysla a Libuše byly ženy jasně mužům podřízeny a v lucké válce čeští muži ženy bránili, jak to vyjádřil Tyr ve své řeči k vojsku: „A kdyby to byla jenom smrt! Půjde o horší věci nežli o smrt: oni znásilní vaše manželky před vašimi očima, v

---

⁴⁵¹ „Et ex illa tempestate post obitum principis Lubossae sunt mulieres nostrates virorum sub potestate.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 21.

⁴⁵² „(...) tum quia ventri et somno dediti, inculti et indocti assimilati sunt peccori, quibus profecto contra natuam corpus voluptati, anima fuit oneri“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 21. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 42.

⁴⁵³ „(...) vir precipuus honestate corporis,“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 26. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 45.

⁴⁵⁴ „Incertum est, quis a quo vel quali vulnere quisque.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 28. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 47.

⁴⁵⁵ „Quam ut videret vir suus, dum discooperuisset faciem eius – res similis fictae – visum et funus habere in femineo pectore vulnus et abscisas aures de bursa cruentis cum inauribus atque recognovit hanc fuisse in specie illius, quem adversantem occidit in bello.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 28. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 47.

klínech jim nemluvnata mečem pobijí a ke kojení jim dají štěňata, poněvadž přemoženým zbývá jediná ctnost, a to nic neodpírat vítězům.“⁴⁵⁶

Válka už je u konce, Kosmas navazuje ještě příběhem o Durynkovi, který byl „člověk až nelidsky zločinný, nad nejhoršího horší a nad každou šelmu ukrutnější.“⁴⁵⁷ Neklanovo mluvící jméno už se neobjevuje a řeč je pouze o knížeti, který „sice pohan, když však chlapce spatřil, zmocnil se ho soucit, jako by byl dobrý křesťan.“⁴⁵⁸ To však není třeba chápat jako kronikářovu nedůslednost, nýbrž jako kontrast k Durynkovi. Durynkovi byl svěřen k výchově malý syn luckého knížete, na místo výchovy však kněžice zavraždil a doufal v knížecí odměnu. Protože zradil svého pána (kněžice), musel si vybrat smrt skokem ze skály, oběšením nebo mečem. Tím Kosmas končí předbořivojovské dějiny, které opakovaně prezentuje jako neověřitelné pověsti: „A poněvadž se tyto věci prý zběhly za starodávna, ponecháváme čtenáři k posouzení, zda se opravdu staly, či jsou smyšlené. Nyní chceme své pero, byť tupé, přece však zbožné, nabrousit, abychom vypsali ty věci pamětihodné, jež zaručuje pravdivé podání hodnověrných lidí.“⁴⁵⁹

Patrick Geary upozornil na fenomén přítomnosti silných ženských postav v příbězích o patriarchálních počátcích a na kontrast, který svým významem tvoří k postavení žen v misogynní středověké společnosti. Do svého inventáře zahrnul rovněž Kosmovy dívky „dospívající beze jha“ a chovající se jako muži. Řadí je (stejně jako Kosmas) mezi Amazonky, respektive do historiografického diskurzu o barbarských ženách bojovnicích. Kosmas stejně jako „vypravěči barbarských dějin“ a „klasických“ raně středověkých *origo gentis* využil genderových kategorií, aby formuloval teze o fungování společnosti, v níž sám žil. Například u Jordana čteme o i dnes tak často skloňované krizi mužství, respektive selhání mužů jako vládců rodiny a komunit, čehož produktem jsou právě (emancipované) Amazonky. K obnově pořádku mohlo dojít teprve poté, co byly ženy válečnice poraženy. U Kosmy je naproti tomu mužské chování dívek počátečním stavem přirovnávaným k fungování barbarských kmenů. Dívky nejsou poraženy ve válce, nýbrž sexuálně

---

⁴⁵⁶ „Sed utinam mortem, verum peius morte agetur; coniuges vestras in conspectu vestro violabunt et in sinu earum infantes ferro trucidabunt et ad lactandum eis catulos dabunt, quia victis una est virtus victoribus nil denegare.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 27. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 46.

⁴⁵⁷ „Duringo, qui fuit de Zribia genere, excedens hominem scelere, vir pessimo peior et omni belua crudelior.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 29. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 47.

⁴⁵⁸ „(...) quamvis paganus, tamen ut catholicus bonus misericordia super eum motus et atule eius et forme peperit.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 29. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 47.

⁴⁵⁹ „Et quoniam hec antiquis referentur evenisse temporibus, utrum sint facta an ficta, lectoris iudicio relinquimus. Nunc ea que vera fidelium relatio commendat, noster stilus, licet obtusus tamen devotus, ad exarandum digna memorie se acuat.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 32. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 49.

pokořeny; příběh jednak vysvětluje současný stav postavení ženy, jednak dokresluje výklad o původu knížecí moci. Geary rovněž upozorňuje, že sexuální pokoření více než porážku Amazonek připomíná únos Sabineek.⁴⁶⁰

Ke Gearyho výkladu doplňme, že prvotní stav je charakterizován podobně jako popis povahy Libušiny vlády, kontrastující s následnou autoritářskou Přemyslovou vládou. Přemysl má mimochodem něco společného s tyranskou vládou Nimrodovou. První světový vládce totiž podle některých tradic ustanovil mezi lidmi povolání a řemesla, což je zachyceno například ve *Spravovně* Pavla Žídka, podle něhož Nimrod „řemeslníky tyto rozmohl jest“. Na konec rozsáhlého seznamu dodává „město náramně okrášlil a věžemi, a umřel jest u veliké chvále.“⁴⁶¹ A v Libušině varování kníže „jedny učiní sluhy, jiné sedláky, jiné poplatníky, jiné výběrčími, jiné katy, jiné biřici, jiné kuchaři, pekaři nebo mleči. Ustanoví sobě i úředníky, setníky, šafáře, vzdělavatele vinic a polí, též žence, kováře zbraní, kožišníky a ševce.“⁴⁶² Kromě toho lze táhnout dál Gearyho poznámku o příbuznosti Kosmovy dívčí války a vyprávění o únosu Sabineek. Některé motivy Liviova narativu totiž mohl Kosmas přepracovat do svého vyprávění o lucké válce.⁴⁶³ Poté, co mladíci unesly Sabinky, totiž Sabinové rozpoutali válku s Římem a skoro celý jej dobyli díky zradě dcery římského velitele; boj rozhodly (zde uzavřením míru) unesené Sabinky.⁴⁶⁴

Kromě těchto genderových aspektů chci zmínit ještě jeden rys týkající se Kosmovy koncepce začátku knížecí vlády v Čechách, navazující na již řečené o využití biblických citací. I v dalších vyprávění se k bibli, a především Starému zákonu Kosmas přiklání v pasážích o povaze a legitimitě knížecí moci. Přemysl umírá jako Abrahám, lucký kníže Vlastislav je pyšný jako Alexandr Veliký a lucká válka je podobná dobývání Babylonu, hrdina Tyr promlouvá jako král David i jako sv. Petr.⁴⁶⁵ Biblické citace jsou výrazné právě

---

⁴⁶⁰ Patrick Geary, *Women at the Beginning. Origin Myths from the amazons to the Virgin Mary*, Princeton, N.J., 2006, s. 34–42.

⁴⁶¹ M. Pavla Žídka *Spravovna*, ed. Zdeněk V. Tobolka, Praha 1908, s. 113–114.

⁴⁶² „(...) alios servos, alios rusticos, alios tributarios, alios exactores, alios tortores, alios precones, alios cocos seu pistores aut molendarios faciet. Constituet etiam sibi tribunos, centuriones, villicos, cultores vinearum simul et agrorum, messeores segetum, fabros armorum, sutores pellium diversorum et coriorum.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 14. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 37.

⁴⁶³ Livius, *Dějiny 1*, přel. Pavel Kucharský – Čestmír Vránek, Praha 1971, s. 51–54. Kosmas Livia znal: Libor Švanda, *K recepci antiky v Kosmově kronice*, s. 333–334.

⁴⁶⁴ Nicméně je třeba dodat, že na témže rytmizovaném místě („Moxque singuli singlas rapuere puellas“, s. 21) cituje Kosmas starozákonní knihu Soudců 21,21, tedy Benjamíny unášející izraelské ženy. Dokazuje to především provázanost Kosmových zdrojů biblických a antických, o nichž mluví mimo jiné Libor Švanda, *K recepci antiky v Kosmově kronice*, s. 338–339.

⁴⁶⁵ Jednotlivé identifikace srov. v Bretholzově edici Kosmovy kroniky. *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 21–30.

v líčení protikladné legitimacy luckého a pražského knížete, a to i na místech, kde Kosmas systematicky čerpal také z Lucana, Vergilia, Sallustia a Livia. Biblické opory Kosmova vyprávění považují za důležité zmínit, jakkoliv jsou známé; v současnosti je často kladen větší důraz na kronikářovu vzdělanost vycházející ze studia klasických autorit než z biblických textů.⁴⁶⁶ Jakkoliv je možné, že Kosmas stavěl na základech archaických pověstí,⁴⁶⁷ čtenář své asociační obrazy tvořil právě na základě identifikace biblických a antických odkazů.⁴⁶⁸

Vedle Kosmova pojetí ovšem paralelně existovala další, odlišná vyprávění o počátcích Čechů. Kristiánova legenda zůstala relevantním výkladem svatováclavské a svatoludmilské látky, ale rovněž počátků křesťanského panství v Čechách. Dochována je teprve v Dražickém rukopisu G 5 sestaveném ve 40. letech 14. století, nicméně obecně je považována za autentický text z konce 10. století.⁴⁶⁹ Zatímco Kosmova předkřesťanská (a prehistorická) minulost je zlatým věkem bez soukromého vlastnictví a s nezkaženou morálkou, Kristián interpretuje počáteční prostotu člověka jako barbarství. U Kosmy lid vede starosta Čech, soudce Krok a soudkyně Libuše, u Kristiána čteme o chaosu a neuspořádanosti lidu žijícího „jako bezuzdný kůň bez zákona, bez knížete nebo vládce, bez města toliko v širém prostoru přebývali, jako nerozumná zvířata sem tam se potulující.“⁴⁷⁰ Kristiánův lid bez vládce trpí „morem“, který zažene teprve ustanovení hierarchického řádu. Kristián ovšem nevypráví o počátcích národa, nýbrž o počátcích křesťanství v Čechách a jeho poddání je této intenci podřízeno. Z této konfrontace vyplývá především to, že rozdíly mezi oběma verzemi nejstarších dějin nezakládají materiál pro rekonstrukci původního „mýtu kmene Čechů“, nýbrž jsou především upozorněním na variabilitu vyprávění založenou ani ne tolik na jiném žánru, jako spíše na motivacích a cílech konkrétních autorů. Jakkoliv bylo užitečné zde stručně připomenout Kristiánovo

---

⁴⁶⁶ Srov. poznámkový aparát Bretholzovy edice Kosmovy kroniky (*Cosmae Pragensis Chronica*, s. 4–32) a posledního českého vydání (Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 31–49, 218–221). Lisa Wolverton, *Cosmas of Prague. Narrative, Classicism, Politics*, Washington, D.C., 2015, s. 36–80.

⁴⁶⁷ Dušan Třeštík, *Mýty kmene Čechů*; O struktuře lucké války jako eschatologickém vyprávění o krizi a obnově knížecí moci Petr Kopal, *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, in: *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku*, edd. Martin Wihoda – Lukáš Reitinge, Brno 2010, s. 364–368.

⁴⁶⁸ Josef Sadílek, *Kosmovy staré pověsti ve světle dobových pramenů (antické a biblické motivy)*, Praha 2001.

⁴⁶⁹ Revize provádí především Petr Kubín, souhrnně k problému zejména David Kalhous, *Legenda Christiani and Modern Historiography*, Leiden – New York 2015.

⁴⁷⁰ *Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, ed. Jaroslav Ludvíkovský, Praha 2012, s. 18–19.

líčení pohanských dějin Čechů, systematictější se k jeho legendě vrátím teprve později při výkladu středověkých názorů na christianizaci Čech.

Kronika tak řečeného Dalimila

Kosmas kladl velký důraz na precizní stylizaci svého vyprávění a sám sebe stavěl do role historika odstupujícího od své látky a nabízejícího čtenáři prostor pro vlastní interpretace. Také Dalimil sestavoval svou báseň s intenzivní snahou o ucelené dílo, a jeho smysluplné dějiny jsou oproti Kosmově kronice určené spíše pro poučení z jednoznačných (a autorem hodnocených) příkladů než pro další rozmyšlení.⁴⁷¹

Dalimil konstruoval české dějiny jako smysluplný celek za pomoci řady narativních nástrojů. Už jsme viděli, jak do své historie národa adaptoval příběh o babylonské věži a jak s některými motivy pracoval i později, v závěrečných pasážích kroniky. Dalimil těžil z exegetických tradic čtení bible a vytvořil text umožňující vícevrstevnaté čtení, jehož složky – historická, morální a v některých momentech dokonce typologická a eschatologická – od sebe nejsou dost dobře oddělitelné. K těmto konstrukcím Dalimil využil strukturně některé básnické figury. Nejvýraznější takovou figurou je paralelismus, k němuž se básník uchýlil v prvních kapitolách. Nemám ale na mysli paralelismy v pravém slova smyslu, totiž na úrovni jednotlivých veršů,⁴⁷² nýbrž paralelismy ve struktuře vyprávění.

Hned druhá kapitola *O počátcě jazyka českého* používá podobný zobecňující motiv vysvětlující původ společenství, s nímž Dalimil pracuje v líčení příběhu o stavbě a pádu babylonské věže. Jistý lech v Charvátech spáchal vraždu a přišel o domov, následovali ho jeho příbuzní a věrní: „V srbském jazyku jest země / jíž Charvátci jest jmě. / V tej zemi bieše lech, / jemužto jmě bieše Čech. / Ten mužobojstva se dočini, / pro něž svú zemi provini. / Ten Čech jmieše bratruov šest, / pro něž jmieše moc i čest, / a ot nich mnoho čeledi, / již jedné noci Čech osledi. / I vybra se se vším z země, / jíž bieše Charvátici jmě. / I bra se lesem do lesa, / dietky své na plecí nesa. / A když dlúho lesem jide, / k velikému hvozdu přide.“⁴⁷³ Příbuzenství posiluje vazbu mezi členy společenstva lecha Čecha původně patřícího k jedné z etnicko-jazykových skupin pocházejících od Babylonu. „Mezi

⁴⁷¹ Dalimilovu kroniku jako hodnotné literární dílo obhájil především Jan Lehár, *Nejstarší česká epika*, Praha 1983.

⁴⁷² Takové zmiňuje např. Karel Tiefertunk, *O éthické a básnické stránce kroniky Dalimilovy*, *Časopis Musea království Českého* 53, 1879, s. 71–87; Jan Lehár, *Nejstarší česká epika*, s. 24–29, zejm. 28.

⁴⁷³ *Dalimilova kronika* 2,1–16.

jinými Srbové, / tu, kdežto biechu Hřekové, / podle moře se ustavichu, / až do Říma se vzplodichu.“⁴⁷⁴ Ale s pokrevní vazbou se Dalimil neuspokojil. Paralelně k líčení vzniku národů po pádu babylonské věže rovněž zde vysvětluje vznik nového společenství sdílením společného osudu. Tak jako se stavitelé babylonské věže provinili bezbožnou pýchou a porušením Noemovy smlouvy s Bohem, Čechova čeled' následovala svého vůdce poté, co zabil jiného Srba a porušil smlouvu se svou vlastní: „I vece Čech: „Ach běda skutka mého, / že jste vy pro mě v tejto nůzi / a jsú pro mě váši domové hustí luzi.“⁴⁷⁵ Příbuzenství a jazyk je pro Dalimila přirozeným východiskem existence národa. Teprve společné dějiny a sdílení historické zkušenosti a společných útrap dotváří komunitu, která není společenstvím náhodného příbuzenství, nýbrž rodovým společenstvím vybudovaným zároveň kolektivním úsilím.

Kromě toho jsou Čechovi druhové podobní následovníkům apoštolů, kteří po letničním seslání mluvili jazyky. Jedná se dosud neidentifikovaný biblický citát v Dalimilově kronice. Verše „Ti lidé věrni biechu / a své sbožie obecno jmiechu. / Komuž se co nedostanieše, / ten u druha jako své vezmieše“⁴⁷⁶ zjevně vycházejí ze Skutků apoštolů 2,43–45: „Všichni, kteří uvěřili, byli pospolu a měli všechno společné. Prodávali svůj majetek a rozdělovali všem podle toho, jak kdo potřeboval.“⁴⁷⁷ Posluchači apoštolů společně lámali chléb, který první obyvatelé Čech neměli, a mohli ho sdílet teprve poté, co společným úsilím zorali zemi. Motiv dobývaného chleba ve spojení s odkazem na naslouchání Kristovu učení lze velmi dobře číst jako předurčení Čechů stát se jedním z křesťanských národů. Letniční seslání bylo ostatně, jak bylo řečeno v předchozí kapitole, vykládáno v typologické souvislosti s trestem babylonského zmatení – v Kristově učení se mělo lidstvo znovu sjednotit.

Druhým výrazným strukturním prvkem, k němuž se Dalimil opakovaně vrací, je užití přímé řeči jako apelu na čtenáře. Tuto funkci nese už výše citovaná řeč Čecha, ale plně se rozvine v Libušině proslovu poté, co nespokojený velmož, v jehož neprospěch Libuše rozhodla spor, strhne celou obec, aby požadovala vládu knížete. Zatímco Kosmova Libuše hovoří o charakteru ženské a mužské vlády, Dalimilova Libuše moralizuje nad povinnostmi jednotlivce vůči obci: „Zlý člověk chtěl by to býti, / kterýž pro své dobré dá obci zlým užití. / Obec jest každého ohrada; / kdož ji tupí, minulať jej jest rada. / Ztratě

---

⁴⁷⁴ *Dalimilova kronika* 1,29–32.

⁴⁷⁵ *Dalimilova kronika* 2,18–20.

⁴⁷⁶ *Dalimilova kronika* 2,43–47.

⁴⁷⁷ Za upozornění na tuto pasáž děkuji Karlu Komárkovi.

obec, neufaj do hrada, / bez obce dobude tebe všeliká sváda.“⁴⁷⁸ Libuše rovněž varuje před vládou cizince, po níž se Čechové poohlížejí. Varování před vládou cizozemce se v Dalimilově kronice opakuje několikrát a poskytlo materiál pro aktualizaci a instrumentalizaci dějin v konkrétních politických diskuzích. Jan Lehár upozornil na charakter přímých řečí u Dalimila, když je konfrontoval se způsobem, jakým jsou vystavěny ve veršované legendě o sv. Prokopovi.⁴⁷⁹ Zatímco v prokopské legendě mezi hrdiny probíhají dialogy, Dalimil staví přímou řeč více jako statický projev, uzavřené zvolání, na něž už nikdo další nereaguje; k tomuto Lehárově postřehu lze doplnit, že přímé řeči fungují jako k pozastavení děje a jako spouštěče dalšího jednání. Kratší či delší řeči zastupují rozhodnutí uvádějící následné jednání; babylonskou věž začnou lidé stavět teprve po výzvě „postavme si“, výstup na horu Říp je uvozen výzvou „pojďme k této hoře“, Libuše na konec své dlouhé řeči vypustila osedlaného koně bez uzdy, jakmile domluvila Vlasta, vyrazila s dívkami do boje a podobně. Takové figurace přímé řeči přitom umožňují, aby do nich Dalimil vkládal řadu vlastních stanovisek, což je nejvýraznější v Libušině řeči. Přímá řeč se jako výrazný vyprávěcí prvek Dalimilovy kroniky projevuje například v *Krátkém sebrání z kronik českých*, které z Dalimila systematicky čerpá a argumentuje právě odkazy na řeči významných knížat a králů – Libuše, Soběslava, Bedřicha/Fridricha a Konráda II. Oty, nebo Stanimíra a Jindřicha V.⁴⁸⁰

Na některých místech klade Dalimil ve svém líčení zvláštní důraz na emoce. V tomto případě nejde ani tak o vyprávěcí nástroj, jako spíše o moment, který prezentuje jako hybatele dějin. Vztek poraženého od Libušina soudu líčí Kosmas spíše komicky („i pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů. Tupili se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vešli do dvora, s velikým hlukem předstoupili před svou paní“⁴⁸¹) a Libuše se s úsměvem přes urážku přenesla. Podle Dalimila ale rozzuřený velmož Libuši uráží stejně jako protivná reakce a stížnosti obce a provokuje její úvahy o morální povinnosti jednotlivce vůči obci.⁴⁸² Podle Františka Grause se v Kosmově pojetí Libuše urazila; ve srovnání Kosmova „paní tu

---

⁴⁷⁸ *Dalimilova kronika* 4,5–10.

⁴⁷⁹ Jan Lehár, *Nejstarší česká epika*, s. 41–45.

⁴⁸⁰ *Krátké sebrání*, s. 33–38.

⁴⁸¹ „Ea tempestate inter duos cives, opibus et genere eminentiores et qui videbantur populi esse rectores, orta est non modica litigio agri contigui de termino. Qui in tantum proruperunt in mutuam rixam, ut alter alterius spissam unguibus volaret in barbam, et nudis conviciis semet Ipsos turpiter digito sub nasum confudentes intrant bachantes curia ac non sine magno strepitu adeunt domnam (...),“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 11. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 35.

⁴⁸² *Dalimilova kronika* 3,13–4,32.

pohanu snesla a bolest v srdci ženským studem zastřela“⁴⁸³ a Dalimilova „jě sě hanby své žalovati“⁴⁸⁴ je ale zjevné, že Libušino rozčílení hrálo roli teprve v Dalimilově vyprávění.⁴⁸⁵ Mezi další epizody líčené s pomocí emocí jako strukturního prvku patří: páni nedočkavě chtějí ihned Přemysla odvést k Libuši. Uvidíme, že i Vlastina touha po vládě je spojena s nenávisť k mužům, kteří se zároveň jejímu úsilí (hloupě) vysmívají. Drahomíra závidí Ludmile její moc podobně jako Boleslav Václavovi.

Zatímco Kosmas využívá genderových kategorií k výkladu a systematizaci dějin, Dalimil čerpá při interpretaci konkrétních událostí z repertoáru asociací spojených s mužskými a ženskými rolemi, ale i rodiny, mládí, dospělosti a stáří. V počátcích dějin vystupují ženy často a často také podléhají Dalimilovým moralizujícím soudům. Ženské postavy přitom básník vybírá tak, aby se dobře hodily do jeho vyprávění. Ve srovnání s Kosmou vyniká Dalimilův nezáměr o Kazi a Tetu. Zatímco Dalimil věnoval mnohem více prostoru líčení Libušina soudu, pražský děkan porovnával Krokovy dcery s antickými čarodějkami, vědmami a věštkyněmi – zjevně proto, aby mohl o Libuši hovořit jako biblické prorokyni. Patrick Geary upozorňuje, že Libuše je v Kosmově líčení ambivalentní postavou stojící někde mezi prorokyní a pohanskou věštkyní.⁴⁸⁶ Ve srovnání se svými sestrami a hadačkami z lucké války se čtenář, aniž by mu takový názor vypravěč vnucoval, nutně přiklání ke kvazibiblické Libuši. Pro Dalimilovu perspektivu fungování obce má smysl jen Libuše: „Potom Krok jide do návi / a tři dcery múdré ostavi, / Kaziu, Tetku a Libuši. / O třetie mluviti muši.“⁴⁸⁷ Libuši přitom Dalimil nijak osobnostně necharakterizuje (opět v protikladu s Kosmou) a využívá ji jen jako autoritativní hlas nabádající členy obce ke správnému chování („Zlý člověk chtěl by to býti, / kterýž pro své dobré dá obci zlým užiti.“⁴⁸⁸). Úvahy o mírné ženské vládě jsou součástí Libušiny řeči a slouží především ke zdůraznění charakteru knížecí vlády, nikoliv ke konceptualizaci dějinného období jako u Kosmy.

Kosmovo dnes okřídlené rčení „dlouhé vlasy, krátký rozum“ v Dalimilově líčení Libušina soudu nenalezneme. Zdá se, že do následující výzvy obce Libuši a do její odpovědi je

---

⁴⁸³ „Ad hec domna illatam sibi contumeliam dissimulans et dolore cordis femineo pudore celans,“ *Cosmas Pragensis Chronica*, s. 12.

⁴⁸⁴ *Dalimilova kronika* 3,32.

⁴⁸⁵ František Graus, *Kněžna Libuše – od postavy báji k národnímu symbolu*, *Československý časopis historický* 17, 1969, č. 6, s. 819.

⁴⁸⁶ Patrick Geary, *Women at the Beginning*, s. 38.

⁴⁸⁷ *Dalimilova kronika* 3,5–8.

⁴⁸⁸ *Dalimilova kronika* 4,5–6.

vložen intertextuální odkaz. Obec „křikú všickni jedniem hlasem“ brání vzpurného viníka; protože mluvil pravdu, nezkřiví mu jediný vlas na hlavě.⁴⁸⁹ Motiv vlasů se však vrací především v Libušině řeči zakončené výzvou: „Češte své, i krastavo, / nedaj v se cizozemcóm, česká hlavo! / Tomuť vy učí ženská hlava, / kde jeden jazyk, tu jeho sláva.“⁴⁹⁰ Ženská hlava radí k péči o vlastní obec metaforou péče o své vlasy a hlavu, jakkoliv strupatou. Česání není marnivostí, nýbrž momentem péče o kolektivní prospěch. V líčení dívčí války, které Dalimil věnoval zvláště mnoho prostoru, se ovšem projevuje především jeho misogynní postoj. Jedenáctá kapitola je zakončena ironickým výpadem proti Vlastě, jíž žádný muž nebyl schopen čelit v boji. Verš 11,94 „nerád bych byl jie škopa s pivem převrátil“ (rukopisy Strahovský, Lobkovický) v rukopisech variuje: „nerád bych jí škopka převrátil“ (Cambridžský, Cerronský, Františkánský, Pelclův, Olomoucké zlomky), „nerád bych jí tehdáž škopka vody převrátil“ (Pinvičkův). Jen ve Vídeňském rukopise chybí.⁴⁹¹ V jednom případě invektiva Vlastu uráží jako „ženu zlou“, rozčílenou prادلenu, která bije muže,⁴⁹² v druhém Vlastino pivo zesměšňuje její mužské chování. Dívčí válka je přitom smíchu plná a podle Dalimila je vlastně celá k smíchu.⁴⁹³ Odsuzuje přitom motivace dívek, ale také nemoudrý a především pyšný smích mužů.⁴⁹⁴ Předáci se smějí dívkám, které odcházejí z otcovského domu, aby se přidaly k Vlastinu vojsku,⁴⁹⁵ smějí se Přemyslovi, který je varuje před válkou,⁴⁹⁶ a vysmívá se rovněž Vlasta „chlapóm bradatým“, „bradáčóm“. Dalimilovo zesměšňování je přímo spojeno se závažností války; při střetu s Vlastou totiž „mužóm do smiecha nebieše / na tři sta juž mužóv zbitých ležieše.“⁴⁹⁷ Právě k těmto veršům připojuje Dalimil komentář o převráceném Vlastině škopku.

Vlastino úsilí není legitimní, protože se bouří proti Libuší a Přemyslem ustanovenému řádu obce. Libuše naproti tomu byla legitimní ženskou vládkyní (soudkyní), protože své povolání zdělila po otci. Vlasta naproti tomu jedná lstivě a zrádně. Ačkoliv vedle 13.

⁴⁸⁹ „Nevyplatímy to jedniem vlasem. / Pravduť je mluvil člověk taký.“ *Dalimilova kronika* 3,38–39.

⁴⁹⁰ *Dalimilova kronika* 4,29–32.

⁴⁹¹ *Dalimilova kronika* 11,94. Rukopisné varianty tamtéž, s. 199.

⁴⁹² V Pinvičkově sborníku („nerad by jie škopka vody zwratył“, fol. 11r), je zapsána rovněž skladba *O ženě zlobivé*.

⁴⁹³ „Pak skončě svůj život Libušě, / pohřebu ji ve vsi, jiež diechu Libušě. / Po tom jejie knieně válku počechu / a právě podobnú k smiechu.“ *Dalimilova kronika* 9,1–4.

⁴⁹⁴ „Muži z smiecha nemúdrého / dojida smutka velikého.“ *Dalimilova kronika* 9,30–31.

⁴⁹⁵ „Jako holubi letie z svých kotcóm / takež se dievky bráču ot svých otcov. / Když bieše mužóm toho brániti / a každému svú dceru bíti, / dívno jim to bieše viděti. / I jechu se tomu smieti.“ *Dalimilova kronika* 9,22–27.

⁴⁹⁶ „Vecě Přemysl: Viděch v sně dievky, krev ločice / a po všiej zemi jako vsteklé běhajíce. / Pro ten sen boji se v zěmi zlého. / Páni na smiech obrátichu sen kněžě svého.“ *Dalimilova kronika* 9,44–47.

⁴⁹⁷ *Dalimilova kronika* 11,89–90.

kapitoly „O rozličných dievčích lstech“ je také 15. kapitola pojmenována podobně „o mužské lsti“, Přemysl vždy rozdává rady, zatímco Vlasta a její dívky vymýšlejí lsti – ať už past na Ctirada, nebo Vlastino rozhodnutí vybrat mezi dívkami ty krásné, aby sváděly muže.⁴⁹⁸ Ostatně dívky usilují o sexuální svobodu, což je dokonce jednou z příčin války.⁴⁹⁹ To, že Vlasta jedná ve válce právě takto, tvrdí vedle vypravěče také Přemysl, „řka: ‚Rod mój musil by toho škodu jmieti. / Neb vědě, že dievčie lsti nemůžete zbýti.‘“⁵⁰⁰ Zároveň staví Dalimil do opozice Vlastiny dívky a „panie čestné“, které válku neschvalují a jednají správně, tj. jsou věrné svým mužům.⁵⁰¹ Muži se sice pokusí ženy lstivě vylákat na Vyšehrad, ale spustí tím další bitvu. Vlasta se hrdinně vrhne mezi nepřátele samotná a padne. Ženy pak v boji pláčou a muži vítězí. Opět se vrací rodinná metafora doplněná o povzdech nad zbytečnou personalizovanou válku: „Ty tu dievky bratří poznachu / a na ně sílně vzvolachu. / Některé před nimi klekáchu, / některé se k nim lísáchu. A což kolivěk činiechu, mužských srdce neobměkčiechu. / Krásná tělcě smrti dáváchu, / přětínajíc je, s hradu metáchu. / Tak ten veš sbor i pohynu / a ta válka tak zahynu.“⁵⁰² Dalimil jednoduše nenechá dívky překročit hranice jejich ženské podstaty; jakkoliv mužsky se chovají, tváří tvář smrti vyjde na povrch jejich křehká feminita.⁵⁰³

Dívčí válka ovšem pro Dalimila není pouze útokem na „normální“ role ženy a muže ve společnosti, je podstatnou událostí spoludotvářející proces formování obce. Vlasta nejenže nárokuje právo ženy na vládu, ale vytváří alternativní mocenskou hierarchii. Vlasta totiž dívkám přiřkne nové role, rozdělí je do tří řádů; moudré, aby vládly, pohledné, aby krásnou a chytrou řečí přelstily muže mimo boj, a další, aby se naučily střílet z luku a pobíjet muže.⁵⁰⁴ Dívčí vláda přitom nijak radikálně nepřevrací genderové role. Vlasta sice

---

⁴⁹⁸ Martin Šorm, *Reading about men and for men. Daughters against fathers, violence and wisdom in one medieval manuscript*, in: *Premodern history through the prism of gender*, edd. Daniela Rywiková – Michaela Antonín Malaníková, v tisku.

⁴⁹⁹ Tento motiv dále rozvinul Racek Dubravus s Doubravy. Viz Lucie Storchová, *Adaptace pověsti o dívčí válce v české humanistické literatuře*, *Česká literatura* 67, 2019, s. 865.

⁵⁰⁰ *Dalimilova kronika* 11,18–19.

⁵⁰¹ „Panie čestné túto válkú se stydiechu / a jim za bláznovství jmějiechu. / Ale některé se tomu nepřimluviechu; / neb tajně s Vlastú drziechu. / A to mužie ot žen trpiechu / a pravé ženy jim nevěrný biechu. / V tom chváli mužě toho věka, / né, jsú dóstojní ot múdrych dieka, / že ijeden muž nedal své ctné paniej zlým zlého užiti / ni který jie chtěl tiem uhaniti / řka: Nectná činí podlé svého práva, / bože, daj, ať jest má ctná paní zdráva.“ *Dalimilova kronika* 12,35–46.

⁵⁰² *Dalimilova kronika* 16,39–48.

⁵⁰³ Věra Vejrychová, *Figures de reines dans les chroniques tchèques du XIVe siècle: idéal, pouvoir, transgressions*, *Médiévale* 67, 2014, s. 45.

⁵⁰⁴ „Po tom je na tré rozděli / a úřady je poděli. / Múdrějším hrad poruči / a v radě je seděti učí / řkúc: ‚Ktožť rád sedí v radě, / ten ostojí v každěj svádě.‘ / Krašším se káza líčiti / a chytrěj řeči učiti / řkúc: ‚Tiemto mužóm poleku, / kdež jich mocí nedoteku.‘ / Třetím káza s lučišči jezdit / a mužě jako psy bítí.“, *Dalimilova kronika* 10,11–22.

nárokuje podíl žen na vládě, nechce si však vyměnit úkony, které muži a ženy ve společnosti vykonávají: „aby takéž dievka zemí vládla / a muži drželi by se rádla.“⁵⁰⁵ Desátá kapitola „O Vlastině múdrej radě“ vypráví o tom, jak dívky zpřetrhaly rodinné vazby: „sestra bratru to povědě: / Již já ničse nejsem tobě / každý měj péči o sobě.“⁵⁰⁶ Opět se zde opakuje obměněný rodinný motiv, který jsem identifikoval v pasáží o pádu babylonské věže a o odchodu Čecha z Chorvatska. Také zde je předpokladem vzniku nového společenského uspořádání zpřetrhání dosavadních rodinných vazeb („Pak sobě slíbichu vieru“⁵⁰⁷). Knížecí vláda přerušena dívčí válkou vzápětí po jejím ustanovení je definitivně upevněna po porážce dívek a potvrzena jako správná a „normální“ mocenská struktura.

Rovněž lucká válka je pro Dalimila prostorem pro demonstraci jeho tezí. Z dosavadního výkladu a ve srovnání s Kosmovým líčením počátku knížecí vlády vyplývá mimo jiné to, že Dalimil vypráví o ustavování a dějinách „obce“. Zatímco Kosmas líčí boje „inter Boemos et Luczanos“,⁵⁰⁸ Dalimil mluví důsledně o opozici Lučanů a Pražanů. Kníže Vojen totiž podle Dalimila rozdělil zemi svým synům; Vladislav obdržel Lucko, totiž Žatecko, a české knížectví Vnislav.

Na rozdíl od Kosmy si Dalimil nedobírá knížete Neklana jako zbabělce: „Toho jemu za zlé ijeden nejměj; / nebo to každý za jisto jměj, / že bláznom jest hrdinstvo dáno / múdrým neudatstvie vzdáno“,⁵⁰⁹ přestože o jeho neudatnosti mluví jako o nedostatku. Tolerance, kterou Dalimil projevuje, je však spíše přezíravou shovívavostí vůči méněcennosti. Ačkoliv mu přiznává moudrost při správě země: „Často se to stává, / že kdy nenamáhá hlava, / ve všech údiech statka nenie. / Takéž pro kněžě všeka země oblěně.“⁵¹⁰ Moudrost Neklana je nesrovnatelná s tou Přemyslovou. Zatímco Neklan se války prostě bojí, Přemysl moudře radí před unáhlenými plány, jak porazit Vlastiny dívky. Opakem Neklana je hrdina Styr, jehož kníže povolal: „Pozvav Styra, mužě udatného / a v radě člověka múdrého“.⁵¹¹ Styr vlastně naplňuje ideu, s jejíž pomocí Dalimil ukazuje slabost knížete Neklana, jakkoliv ji staví jako něco zcela výjimečného: „A jest-li pak múdrý udaten, / věz, že jeho skutek nenie zmaten; / neb se taký nebojí mar. / A toť jest vláščí boží dar! / Neb

---

⁵⁰⁵ *Dalimilova kronika* 9,6–7.

⁵⁰⁶ *Dalimilova kronika* 10,4–6.

⁵⁰⁷ *Dalimilova kronika* 10,7.

⁵⁰⁸ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 22–23.

⁵⁰⁹ *Dalimilova kronika* 18,9–12.

⁵¹⁰ *Dalimilova kronika* 18,29–32.

⁵¹¹ *Dalimilova kronika* 19,12–13.

sě rovná kniežatóm, / neb všie země čest leží na tom. / Toho daru Neklan nejmějieše, / múdrost jmajě, neudaten bieše.“⁵¹²

Neklan čeká od Styra moudrou radu, jak se vyhnout boji, ale Styr mu dává radu udatnou. Neklan považuje celou válku za vraždění, Styr za vraždu označuje jen agresí Lučanů a varuje knížete před ztrátou cti. V kontextu pozdější protiněmecké linky Dalimilovy kroniky mají výzvy Neklana („řka: „Lépe jest jim nětco odpustiti / než se s nimi zavražditi.“⁵¹³) a Styra („Jakž to dávno dobře vědě, / budem-li v tom hověti tobě, / učinímy škodu a hanb sobě. / Jakž sú se oni směli k nám zavražditi, / tiem právem móžemy my svých přátel mstítí.“⁵¹⁴) silný aktualizační ponteciál. Dalimil ostatně Styra chválí jako vzor ctností té doby, s nímž se nemůže rovnat nikdo z Dalimilových současníků: „Znamenajte, kaký byl to lid, / že nebyl v nich nynějšieho lidu blud, / již netbají, by čest u měšě byla, / by se jemu jedno dědina plodila. / Ale oni nic o sboží netbáchu, / jedno jmene dobrého hledáchu.“⁵¹⁵

Válku začal pyšný lucký kníže Vlastislav, který si byl po několika menších bojích jist vítězstvím. S drzostí vyrazil do bitvy se psy a ptáky, aby sežraly mrtvoly nepřátel.⁵¹⁶ Jeho přehnaná pýcha však urazila Boha a ten mu v následující válce nepřál. Kromě boží vůle a Styrovy statečnosti ovšem k vítězství Pražanů přispěla ještě baba, který Styrovi radí, aby před bitvou obětoval oslici a každý z jeho vojáků z ní část snědl. Věští Styrovi, že Vlastislava zabije a zvítězí. Naopak jedna lucká baba radí svému pastorkovi Strabovi, jak za pomoci magických úkonů uniknout z bitvy, v níž všichni jeho spolubojovníci padnou. Styr zabije Vlastislava a Straba jako jediný unikne živý, poté co probodne prvního nepřítele, na něhož narazí a uřeže mu uši; bitva dopadne přesně tak, jak věští baby. Baba se zde blíží významu Kosmových hadaček, nejedná se totiž o definici rodinného vztahu – pastorkovi byla macechou.⁵¹⁷ Zatímco v Kosmově podání bitvu předem rozhodl souboj českých a luckých hadaček, Dalimilova lucká baba tvrdí, že lucká pýcha popudila jejich bohy.⁵¹⁸ Navíc Dalimil opět rozvíjí motiv zrady. Strabova (u Kosmy jen bezejmenný

---

⁵¹² *Dalimilova kronika* 18,19–26.

⁵¹³ *Dalimilova kronika* 19,16–17.

⁵¹⁴ *Dalimilova kronika* 19, 19–23.

⁵¹⁵ *Dalimilova kronika* 19,36–41.

⁵¹⁶ „Vlastislav na vojnu zapovědě, / o tej vám ívně povědě. / Káza na vojnu všě psy vésti / a všě ptáky káza s sobú nésti, / aby jě lidmi krmili, / a když by Pražany všecky zbili, / mně, by skončení takémuž bylo býti. / Ale bóh, jenž chlúby nelíbí, / jeho chúby brzo urúbi.“ *Dalimilova kronika* 19,1–9.

⁵¹⁷ Moc a jinakost čarodějnice založené na jejich nezvyklém stáří analyzuje Lucie Korecká, *Čarodějnice v pozdních ságách o Island'anech*, in: Staré baby ve středověku, edd. Jiří Dynda – David Šimeček, v tisku.

⁵¹⁸ „Ach, vašě túho, nebozí, / hněvají se na vy bozi.“ *Dalimilova kronika* 21,5–6.

pastorek) žena umírající, zraněná kopím a s uřezanýma ušima, neprováděla žádná kouzla, nýbrž prostě bojovala na straně nepřitele: „Přiměřiv vecě: Musím tomu věriti, / že na mě má žena u boj vyjela / a ta mě jieti chtěla. / To je byla proto zděla: / neb jest mezi Pražany přátely jměla. / I chtěla jim pomáhati / a muži se chtěla posmievati.“⁵¹⁹ Opět se zde rozvíjí motiv ženské snahy o ponížení svého muže, navazující na teze o čestných ženách, jejichž ctnosti Dalimil měří právě jejich věrností mužům.

Až dosud se Dalimil ve svém líčení soustředí na proces formování obce a hovoří o povinnostech jednotlivce vůči ní. Po lucké válce se na scéně objevuje první Němec, Durynk, který je určen pěstounem nedospělého syna luckého knížete. Durynkovo německví je přitom Dalimilovou invencí a souvisí s rámováním celé kroniky. Durynk je liška a zrádce,⁵²⁰ a když zabije malého Vlastislavova syna, začne před knížetem Neklanem chválit sám sebe.⁵²¹ Český kníže ve své řeči následně varuje před cizinci.⁵²² Kosmas o Durynkovi přímo říká, že je druhý Jidáš,⁵²³ replika Dalimilova Durynka („Ach, kako sem jměl zlu radu“⁵²⁴) se v tomto srovnání zase blíží Jidášovu „Zhřešil jsem, zradil jsem nevinnou krev!“ (Mt 27,4). Kosmův Durynk svou vinu nepřiznává, nýbrž běduje nad svým neštěstím.⁵²⁵ Durynkovo přiznání u Dalimila má ještě jednu, apelující rovinu: nejenže zhřešil, ale zároveň se zcela spletl, když si myslel na majetek v Čechách, a vlastně čtenáře sám ujišťuje, že cizinci nemají v Čechách co dělat.⁵²⁶ Durynk se znovu objeví v závěrečném vyprávění kroniky. Celou pasáž od zavraždění Václava III. – totiž chaos spojený s domácí válkou, německou intervencí a zahálčivostí českých pánů – líčí Dalimil jako svou současnost a uvozuje ji právě nářkem nad smrtí „dítěte Vaňka“, kterého zabil Durynk, stejně jako zabil dítě luckého knížete, jemu svěřené do opatrovnictví. Stejně jako dávný Durynk i Durynk, současník Dalimilův, je „nevěrný slúha“. Durynk každopádně symbolizuje odvěkou agresivitu Němců vůči Čechům: „Ach, Duryнку, zlý člověče! / Co jsi

---

⁵¹⁹ *Dalimilova kronika* 22,24–30.

⁵²⁰ „Ten Durynk jako liška k lidem se klanieše / a o svém kniežeti lest kladieše, / kako by mohl jeho zabiti / a v dědinách pánem býti.“ *Dalimilova kronika* 23,13–16.

⁵²¹ „I nese hlavu knězi do Prahy, / míně, by nesl jemu koláč drahý. / I je se Němec mluviti / a sám svú vieru chváliti“ *Dalimilova kronika* 23,25–28.

⁵²² „(...) řka: Tobě jsem jeho zabiti nekázal, / ale ctně jsem tobě jeho chovati prikázal. / Již věři, že dobré neblúdí, / blázn jest, jenž cizozemcóm dobré súdí. / Tobě sem jeho kázal stříeci, / proč si směl kniežecí šíji ssieci? / Tu tobě chci v Čechách čest učiniti: / svú se rukú musíš oběsiti, / neb svým mečem musíš se sám proklati, / nebo na takěj skále státi / a dolóv samému spásti / a hlavu sobě slomiti.“ Kap. 23, v. 45–56.

⁵²³ „Tunc ille Iudas secundus, Durinch“, *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 30.

⁵²⁴ *Dalimilova kronika* 23,60.

⁵²⁵ „Ad hec vir ingemiscens ait: ‚Heu, quam male virum habet, cum preter spem sibi evenit.‘“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 31.

⁵²⁶ „(...) dieše: Ach, kako jsem jměl zlu radu! / Mniech, by mi bylo v Čechách dědjiny jmiati, / a již muši na dřevě visěti.“ *Dalimilova kronika* 23,60–63.

spáchal nevěrníče! / Coť to milé dietě učinilo? / Snad to, že tě velikými dary bylo dařilo? / Pro toliť bylo jej zabiti / a tu zemi osiřiti? / Snad tvému jazyku to jest přisúzeno, / že druhé knieže v Čechách ot vás jest zahubeno?“⁵²⁷ Návrat ve vyprávění k raným dějinám se opakuje ještě v poslední kapitole kroniky (kromě dodatků), a v posledních verších celé básně: „Pomni, čemuť Libušě jest učila, / jenž v svéj řeči nikdy neskřivila. / Mnoho by bylo jiného mluviti, / ale v tom chci dost učiniti. / Ta kronika mluví ot narozenie Jezukrista našeho / do léta po tisíci po třech stech po dvúdcátú až šestého.“⁵²⁸ Dalimil tímto připomenutím časů ustanovování vlády a fungování obce přikládá fundamentální význam své výzvě právě korunovanému králi Janovi Lucemburskému, s jehož vládou jako by se mělo začít znovu od začátku.

Konflikt s Lučany ovšem neskončil definitivně. Za vlády Neklanova syna Hostivíta totiž povstal Leva z Vlastislavova rodu, aby zpět dobyl lucké knížectví. Rovněž tato epizoda je interpretována genderovou perspektivou; manželky Lučanů prchajících před přesilou zesměšňují odvahu svých mužů, aby je tím vyburcovaly do boje a k vítězství nad Pražany: „A když Lučené svú horši uzřechu, / před Pražany na hrad jdiechu. / Když jich múdré panie uzřechu, / své mužě takto přijechu: / po lónu sě klepáchu / a svým mužóm velmi vzláchu / řkúc: ‚Sěmo, sěmo pójděte, / tuto sě Pražan skrýte!“⁵²⁹ Z bojovníků jsou rázem děti, které se mají schovat v matčině lůně, což ponižuje zbabělé muže. Vypravěč lucké ženy za takové jednání chválí, Lučané se totiž obrátili zpět do bitvy a pobili Pražany: „Ó panie, múdrá, ctná zvieřata, / otkud vám ta rada vzata, / jíž ste sě hanby obránily / a mužě smrti zbavily? / Snad ste byly slýchaly, / že medské panie Cyrovi též byly spáchaly.“⁵³⁰

Z dosavadního výkladu je zjevné, že Dalimil opakovaně v analyzovaných epizodách využívá genderových motivů k vyjádření vlastních hodnotících soudů (především statečnost, zradu, moudrost, zvláštní vlastnosti jako věšteství). Přitom nuancuje slovník, aby zvýraznil významy svého sdělení.⁵³¹ V tomto posledním případě vystupují moudré *paní*, Vlasta vede s *dívkami* svou vzpouru, s níž ovšem nesouhlasí čestné *paní*. *Dívky* touží být jako *amazonské paní/panny*, a místy vypravěč odděluje jednající Vlastiny *dívky* od

---

⁵²⁷ *Dalimilova kronika* 93,25–32. Františkánský rukopis tvrdí, že Durynkové zabili tři knížata. Srov. *Počíná sě krátké sebránie z kronik českých k výstrazě věrných Čechov*, s. 34, kde je jako třetí Durynk označen Lork, vrah knížete Břetislava.

⁵²⁸ *Dalimilova kronika* 103,29–34.

⁵²⁹ *Dalimilova kronika* 24,19–26.

⁵³⁰ *Dalimilova kronika* 24,29–34.

⁵³¹ Na signifikatní užití slova „dívky“ upozorňuje též Lucie Storchová, *Adaptace pověsti o dívčí válce v české humanistické literatuře*, s. 859.

obecné idey *ženy* u moci. Do lucké války zasahují pohanské *baby*, Libuše se svými sestrami vystupuje nejčastěji pod svým jménem, ale podstatná je i role *moudré dcery* Kroka, díky čemuž získala právoplatnou vládu. Legitimní postavení zastávají ovšem hlavně *paní* (nesouhlasící s dívčí válkou a burcuující muže v druhé lucké válce), naproti tomu označení vzpurných *dívek* s sebou nese mladost, nedospělost, a tedy nezpůsobilost k vládě. Vedle *dívek* ale stojí také *panny*. Ty jsou v rukopisném záznamu sice těžko odlišitelné od *paní* (ale i *páni*), nicméně se zdá relevantní čtení *panna* v případě vyprávění o Šárce, čímž vypravěč zdůrazňuje její falešnou roli oběti. Nedospělost *dívek* každopádně posiluje opozice k *mužům*, s nimiž válčí.⁵³² V případě *mužů* hovoří básník mnohem obecněji a nejčastěji hovoří o *mužích* a *pánech*, v některých případech *zemanech*. Jako *jinoši* v kronice vystupují jen oběti lstivých sexuálních svodů⁵³³ a sedm bojovníků, proti nimž vyjede osamocená Vlasta.⁵³⁴ Zatímco v prvním případě má *jinoch* význam nezkušeného mladíka či panice, v druhém spíše udatného válečníka, jak se vyskytuje například ve staročeské *Alexandreidě*.⁵³⁵ Zatímco pojmy *matka*, *otec*, *dcera*, *syn*, *sestra*, *bratr* a ve *Vlastiných* urážkách *chlap* a ve vypravěčově ironii *panna* se v kronice objevují výhradně kontextuálně s jasnými významy, základní opozici tvoří distinkce *paní* a *dívky* na jedné straně a *muži* na straně druhé. *Páni* přitom nemají odlišný význam pro logiku vyprávění, jsou pouhou specifikací označované skupiny. Specifické postavení má ještě *syn mladý* luckého knížete Vlastislava – o něm je však řeč jako o *děťátku*, sám nijak ve vyprávění nevystupuje a je pouhou obětí. Ostatně podobně je vystavěno vyprávění o „dítěti Vaňkovi“, tedy Václavovi III. – nejprve za něho jedná jeho otec, Václav II., a poté jeho ujec, říšský král, který na něho pošle tři Duryňky.⁵³⁶

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína

Kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína je vždy nutné studovat v kontextu politiky Karla IV. Právem se o kronice hovoří jako o oficiální karlovske historiografii, přestože se jedná spíše o jednorázové zádání než o setrvalou funkci královského historiografa.⁵³⁷ Na druhé

⁵³² Mužství jako dospělost básník definuje v příběhu o Duryňkovi a malém synovi luckého Vlastislava: „Tot' Vlastislavova syna hlava, / pro něhož smrt bude tobě sláva. / Byť byl došel mužského stavu, / mnohý by Čech jměl krvavú hlavu.“ *Dalimilova kronika* 23,37–40.

⁵³³ Ovšem pouze ve Vídeňském rukopise. Ostatní zápisy říkají jen obecně „dobří“. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 2*, s. 214 (v. 13,17).

⁵³⁴ „Vlasta sě z svých nemúďřě vyrazi / a mezi nepřátele sě vrazi. / Sedm sě jinochův k nie nejlepší odda, / jimž sě ona v ničemž nepodoba.“ *Dalimilova kronika* 16,17–20.

⁵³⁵ Srov. *Vokabulář webový*, dostupné online: <vokabular.ujc.cas.cz>, heslo *jinoch*, *jinoch*.

⁵³⁶ *Dalimilova kronika* 92,1–93,8.

⁵³⁷ Martin Nejedlý, *Pohled'te do zrcadla! Čtyři příběhy o autorech a čtenářích pramenů pozdního středověku*, Praha 2016, s. 496–497.

straně stojí také v kontrastu například ke kronice Františka Pražského, který ji věnoval císaři z vlastních motivací poté, co ji původně adresoval Janu IV. z Dražic. Zatímco Marignola se v kronice soustředil především na Karla IV. a jeho genealogii, Pulkava v mnohem větší míře reflektoval Karlovy politické ideje a státoprávní strategie.⁵³⁸ Projevuje se to jak obsahově, tedy v převyprávění českých dějin, tak formálně, tedy ve struktuře kroniky jako celku. Už první redakce obsahovala řadu diplomatických listin, především císařských privilegií českým knížatům a králům a dohod o územních ziscích Karla IV.⁵³⁹ Pulkava v kronice rovněž dbal na kontinuity přemyslovské a lucemburské moci, rozpracoval teorii o přenesení velkomoravského království do Čech, tezi o svébytném postavení Českého království v rámci Říše, ale také Karlovu snahu o bezkonfliktní soužití zemských etnik, především Čechů a Němců.⁵⁴⁰ To vše se projevuje už v líčení předkřesťanských dějin Čechů.

Obhajoba Karlovy územní expanze je přítomná už ve vyprávění o cestě Čecha („Czech“) do nové vlasti. Podle Pulkavy stejně jako podle Dalimila odchází z Chorvatska „kvůli vraždě, spáchané na jakémsi velmoži“,⁵⁴¹ zde však z toho není nic dalšího vyvozováno (porušení smlouvy s vlastní, bloudění a sdílení strastí na cestě) a absentuje i Čechova řeč, v níž děkuje svým druhům a zakládá nové společenství. U Pulkavy poprvé čteme kronikářské podání o bratrství Čecha a Lecha, „praotce“ Poláků.⁵⁴² Poté co Čech založil Čechy, Lech se odebral na sever, aby založil Polsko, Čech je touto cestou implicitně představen jako vůdce lidu, z něhož se vydělili budoucí Poláci. Oba bratři přivedli slovanské obyvatelstvo, které se usadilo v Čechách, Polsku, Slezsku, na Moravě, v Rusku, Pomořanech, Kašubsku až k Dánsku a mořským břehům, dále v Míšni, Budyšínsku, Braniborsku a Lužici.⁵⁴³ V závěru této pasáže Pulkava především vypráví, jak Moravu,

---

⁵³⁸ Marie Bláhová, *Odras státní ideologie v oficiální historiografii doby předhusitské*, Folia Historica Bohemica 12, 1988, s. 269–286, a Marie Bláhová, *Offizielle Geschichtsschreibung in den mittelalterlichen böhmischen Ländern*, in: Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa. Projekte und Forschungsprobleme, ed. Jarosław Wenta, Toruń 2006, s. 21–40.

⁵³⁹ Ivan Hlaváček, *L'exploitation du matériel diplomatique dans les chroniques de la Bohême médiévale*, in: L'historiographie médiévale en Europe, ed. Jean-Philippe Genet, Paris 1991, s. 77–88.

⁵⁴⁰ Martin Nodl, *Nacionalismus a národní vědomí na počátku 14. století a Karlova snaha o bezkonfliktní obraz soužití zemských Čechů a Němců*, in: Týž, *Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, s. 65–105.

⁵⁴¹ „Tandem in Charuacia fuit quidam homo nomine Czech, qui propter homicidium perpetratum in quendam magnatem parcium earundem Caruaciam derelinquens cum fratribus et consortibus suis ivit querere, in qua securus posset existere, patriam sibi novam.“ *Cronica Przibiconis*, s. 4. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 272.

⁵⁴² Nicméně motiv je starší a byl funkční přinejmenším v politice Přemysla Otakara II. Robert Antonín, *Čech a Lech. Poláci ve světě českých kronik 13. a 14. století*, in: Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník, edd. edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 291–340.

⁵⁴³ „Preterea quidam de suo genere transiverunt Rusiam, Pomeraniam, Cassubiam usque ad regnum Dacie et confinia maritima septentrionis, totamque terram Rusie impleverunt, et eandem similiter coluerunt. Alii

Míšeňsko, Budyšínsko, Braniborsko a Lužici, totiž země, které byly součástí Karlova panství, obsadili Slované jako krajiny zarostlé lesem a neobydlené, zemi obdělali, zúrodnili a obydleli, což trvá až do „dnešních dní“.⁵⁴⁴ Karlovy územní zisky nejenže jsou v této perspektivě legitimní, ale v podstatě samozřejmě ukotvené už v původním osídlení.⁵⁴⁵ Tak, jak je Čech implicitně prezentován jako starší bratr, jsou také Čechové postaveni jako nejvýznamnější mezi Slovany.⁵⁴⁶

„Slované neboli Čechové“ každopádně v Čechách žili „jako prostí lidé v chudobě“, když však začala celá společnost bohatnout, „naplnila jejich srdce lakota a podněcovala je k vzájemným sporům, vraždám a k mnoha jiným nepravostem.“⁵⁴⁷ Tím ale hodnocení tehdejšího stavu končí, bylo třeba zvolit soudce. Pulkava pokračuje informacemi o Krokově soudcovském rodu, o jeho dcerách a o výjimečných schopnostech Libušiných. V kontrastu ke klasickému Kosmovi a emočnímu Dalimilovi je Libušin soud líčen v podstatě neutrálně. Poražený ve sporu strhl lid k volání po knížeti, Libuše slíbila jejich přání splnit, což se také stane podle jejího proroctví. Dva následné motivy mají přímou vazbu ke kronikářově současnosti. Líska, která vyrostla z Přemyslovy otky, každý rok (stále) nese ořechy.⁵⁴⁸ Z jiných zdrojů je známé, že ořechy ze stadické lísky se jako symbolická daň v Karlově době odváděly na královský dvůr výměnnou za privilegia místních sedláků.⁵⁴⁹ Přemysl kromě toho ještě prorokuje: „Také vám řeknu, že kdybyste mi byli dovolili doorat pole, které jsem oral, moji mužští potomci by zůstali v tomto knížectví trvale. Ale protože jste přišli předčasně, můj mužský rod vymře. A na to vám

---

vero de Boemia transverunt super flumen Moraviae, et ibi regionem, que terra Moravia dicitur, nec non similiter Misnam, Budissinensem, Brandenburgensem, et Lusaciam principatus inhabitare ceperunt“ *Cronica Przibiconis*, s. 5.

⁵⁴⁴ „Iste autem omnes regiones erant silvestres et sine habitatore quocunque, quas Slouani predicti omnes coluerunt, et in eis ad diem habitant hodiernum.“ *Cronica Przibiconis*, s. 5. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 273.

⁵⁴⁵ Srov. Václav Žůrek, *Slavonic and Czech Identity in the Chronicle of Přibík Pulkava of Radenín*, in: *Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th-16th c.*, edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku).

⁵⁴⁶ „Slowani sive Czechy“, *Cronica Przibiconis*, s. 5.

⁵⁴⁷ „Postquam Slowani sive Czechy per multa tempora sic vixissent, ut simplices homines in paupertate sua, in agris et bonis ditari ceperunt: unde cupiditas corde eorum involvit atque eos ad rixas, homicidia multa que alia inter se mutuo provocavit.“ *Cronica Przibiconis*, s. 5. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 273.

⁵⁴⁸ „Ex quibus ramis duo mox arefacti sunt et tercius crevit ac dilatatus est valde, prout usque in presentem diem videri potest, fructum nucum annis singulis producens, cuius fructus per multos annos non deperit nec putrescit, nec eciam unquam vermis in eisdem nucibus invenitur.“ *Cronica Przibiconis*, s. 7.

⁵⁴⁹ Vojtěch Bažant, *Příběhy stadického krále. Několik pohledů na jednu událost*, in: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*, edd. Eva Doležalová – Petr Sommer, Praha 2016, s. 14. Povinnost je ukotvena v privilegii Karla IV. Z 12. 5. 1359. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VII/1*, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1963, č. 216, s. 138–139. Mimo jiné to reflektuje Aeneas Silvius Piccolomini ve své korespondenci. Srov. *Die Briefwechsel des Aeneas Silvius Piccolomini 1. Briefe aus den Laienzeit (1431–1445)*, ed. Rudolf Wolkan (= *Fontes Rerum Austriacarum* 61), Wien 1909, s. 496–497.

dám znamení: když takový rod zajde, vnuk pomstí děda.“⁵⁵⁰ Opakovaný důraz na vyměření mužských potomků není náhodný, Karel IV. aktivně tvořil přemyslovskou tradici, k níž se hlásil skrze svou matku, Elišku Přemyslovnu. Zároveň ale pracoval systematicky i se svým lucemburským původem. Výrazný je proto posun od Kosmova pojetí⁵⁵¹ a shoda s líčením Dalimilovým.⁵⁵²

V kontrastu ke stylisticky vybranému Kosmovu a vášnivě emočnímu Dalimilovu vyprávění Pulkava v podstatě konstatuje, co se stalo, aniž by mnohé události výrazně interpretoval. Pulkavovi k tomu slouží již zmíněné listiny, které spolu s jednoduchou latinou a co možná nehodnotícím jazykem tvoří iluzi nezaujatosti a objektivitu. Libuše, která u Kosmy skrývá svou hanbu a u Dalimila uražená poučuje lid, v Pulkavově pojetí bez dalších emocí vyhoví přání mít knížete a pošle vyslance do Stadic.⁵⁵³ Vize slavné Prahy a proroctví o svatých Václavovi a Vojtěchovi je rovněž jednoduše konstatováno: „To se stalo v budoucnosti po dlouhé době.“⁵⁵⁴ Pulkava informuje, že Přemysl a Libuše vydali zákony platné až do jeho současnosti nebo že Libuše nechala vystavět hrad Libuš, kde byla pochována a který se stal později Slavníkovským majetkem.⁵⁵⁵ Do celku prostě vyprávěných dějin ovšem Pulkava vpassoval řadu hodnotících, vesměs pozitivně laděných adjektiv a tvrzení jako tezi o mesianistickém původu Slovanů a Čechů, s níž pracoval při vyprávění o babylonském původu Slovanů. Pulkava tak neopomene připomenout prostotu a pokoru Přemysla Oráče či výzvu ke skromnosti při zakládání Prahy. Pulkavův prostý jazyk lze chápat jako vyprávěcí nástroj pro sdělení nekomplikované historické pravdy. Kronika zároveň silně potlačuje vyprávěčské já, které jsme ve výrazné míře četli

---

⁵⁵⁰ „Eciam dico vobis, quodsi permisissetis me agrum, in quo arabam, perarasse: genus meum masculinum in isto principatu jugiter remansisset; sed quia ante tempus venistis, genus meum masculinum deficit. Et in hoc vobis do signum: quando genus tale deperiet, nepos vindicabit avum.“ *Cronica Przibiconis*, s. 7. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 274.

⁵⁵¹ Kdyby Libuše s poselstvím tolik nespěchala, měla by země tolik pánů, kolik by příroda vydala knížecích synů. *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 17. Václav Žůrek, *L'usage comparé des motifs historique dans la légitimation monarchique*, s. 252.

⁵⁵² *Dalimilova kronika* 8,17–22.

⁵⁵³ I rozdíl mezi ženskou a mužskou vládou Libuše jen konstatuje. „Quos ipsa sic allocuta est: In pietate et amicitia vos molliter et svave rexi sicut mulier, nunc autem habebitis principem, sicut postulatis, virum, qui domabit capita vestra in virga ferrea et iudicabit vos secundum voluntatem suam.“ *Cronica Przibiconis*, s. 6.

⁵⁵⁴ „Quod in futurum evenit post multa tempora.“ *Cronica Przibiconis*, s. 8. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 274.

⁵⁵⁵ „Consilium inivit Prziemisl princeps, magnus vates, cum Lybussa Sibilla phitonissa, coniuge sua, et condiderunt leges et statuta, quibus hodierna die Boemia regitur. Postea edificavit Lybussa castrum Lybuss prope Albeam, prope castrum, quod nunc Colonia super Albea vocatur. Ibi post obitum suum sepulta est. Quod castrum Lybuss post multa curricula temporum fuit nobilis comitis nomine Slawnik, patris beati Woytiech alias Adalberti, qui ibidem cum uxore sua, matre dicti sancti Adalberti, sepultus est.“ *Cronica Przibiconis*, s. 8–9.

v kronice Kosmově i Dalimilově. První osoba je v textu k nedohledání a vyprávění tak nutně navozuje dojem objektivitu, respektive nezaujatosti.⁵⁵⁶

Podobným způsobem Pulkava líčí rovněž průběh dívčí války. Dívky se stejně jako u Dalimila chovají lstivě, „jejich krutá bezbožnost se nelíbila mnoha čestným paním“⁵⁵⁷ a povstání je motivováno pýchou. Pulkava však posiluje roli velitelky Vlasty, která přesvědčí dívky ke vzpouře po smrti Libuše. Především ale Vlastu řadí na roveň Krokovým dcerám, také ona ovládá jejich umění, kouzla, věštbu, léčení: „Naše paní Libuše, dokud žila, vládla v tomto království. Proč bych já spolu s vámi nevládla v zemi a Království českém? Neboť znám všechna její tajemství, i kouzla a věštby její sestry Tetky, i její léky a byliny, znám zdraví i nemoce jako její sestra Běla, takže vládnu jejich uměním lépe než všichni živí. Jestliže se tedy chcete nyní se mnou spojit a podporovat mě, doufám, že ve všem muže opanujeme.“⁵⁵⁸ Vlasta poté dívkám opakovaně předkládala kouzelný nápoj, jímž způsobila, že dívky začaly nenávidět každého člověka mužského pohlaví.⁵⁵⁹ Vlasta uzurpující si moc Krokových dcer zastává zároveň podobně výjimečnou roli jako Přemysl, „kníže a věštec“. Už cestou ze Stadic prorokoval osudy svých potomků, zde vidí „ve snu (sic! *in visione*), jak mu nějaká dívka s mnoha dalšími, které byly s ní, podávala kalich plný krve“, a varoval velmože a předáky před válkou a poté jim znovu („měl ducha věšteckého“) radil neútočit na Děvín.⁵⁶⁰ Kalich plný krve je zjevnou evangelijní aluzí – dívky kalichem zpečetěným krví uzavíraly novou smlouvu jako Ježíš s učedníky (Lukáš

---

⁵⁵⁶ Tyto teze jsem publikoval ve studii Vojtěch Bažant, *Formy a funkce narativu o českých dějinách*, s. 234–235. V některých rukopisech první redakce se vyskytuje formulace „Nam et ipse purgravius Jarossius nomine met retulit (...)“. *Cronica Przibiconis*, s. 152. Osobní zájmeno „mi“ v překlad „purkrabí, jménem Jaroš, mi totiž sám vyprávěl“ je interpretací; latinské „met“ odpovídá českému „sám“. Srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 235.

⁵⁵⁷ „Quarum tamen crudelis impietas multis honestis matronis, virginibus et mulieribus displicebat“, *Cronica Przibiconis*, s. 13.

⁵⁵⁸ „Domina nostra Libussa rexit istud regnum, dum viveret; cur ego non regerem una vobiscum terram et regnum Boemie? Nam omnia secreta sua scio, et sortilegia et auguria sororis sue Tetcze, ac medicinas suas et herbas, sanitates et infirmitates agnosco velud Biela, soror eis, ex quo intelligo pre omnibus viventibus earum artes. Si igitur nunc mecum volueritis coniurare meque iuvare, spero, dominabimur viris in omnibus.“ *Cronica Przibiconis*, s. 9. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 275.

⁵⁵⁹ „Que Wlasta debitum nacta tempus virginibus propinavit potum artificiose confectum, cuius saporis virtute omnes eedem virgines quosque viros, fratres, consanguineos et amicos, quidquid masculini sexus erat, immaniter usque ad mortem odire ceperunt.“; „Denique post non longum temporis spacium predicta puellarum rectrix Wlasta puellas et feminas Boemie adversus viros cupiens forcius concitare, ipsis potum huiusmodi per omne regnum Boemie sic confectum iterum ministrabat, cuius gustu ad extinguendum viros sevisis insidiis anhelabant.“ *Cronica Przibiconis*, s. 9.

⁵⁶⁰ „Prziemisl, princeps et vates, in visione, quod quedam puella cum multis puellis astantibus sibi calicem plenum sanguine ministrabat.“ *Cronica Przibiconis*, s. 9; „Prziemisl, qui spiritum vaticinativum habebat, ait: Absit, ut vobiscum vadam, quoniam omnes debellabimini, et ego cum generatione mea, si interessem, eodem bello perirem.“ Tamtéž, s. 10. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 275.

22,20).⁵⁶¹ Dívčí válka je vlastně sporem o kontinuitu Libušiny moci, na niž se odkazovali jak Vlasta, tak Přemysl, přičemž oba těžili ze schopností rovných schopnostem Krokových dcer a oba také používali podobné zbraně. Následující vyprávění Pulkava přepracoval; původně se velmožové vysmívají Přemyslovi varování a nechávají dívky provádět vojenská cvičení, v přepracované verzi velmožové jednoduše Přemyslovi nevěnují velkou pozornost a dívky nechávají „dovádět dle libosti.“⁵⁶² Když pak táhnou na Vyšehrad, v přepracované verzi je obléhání Vyšehradu jakožto Přemyslova sídla součástí Vlastina plánu. Pulkava zde vlastně zdůraznil význam konfliktu jako sporu především mezi Vlastou a Přemyslem a zároveň utlumil roli velmožů, kteří se nijak nevyjadřují a aktivitu dívek považují za pouhé „dovádění“, už ne za vojenské cvičení.

Dívky „předstíraly věrnost a poslaly předákům království vzkaz: Hnusí se nám žít dále v takových zápasech a válkách. Jsme přece ženy, kterým nesluší vládnout manželům. Hle, bezpečnými kroky přijed'te na hrad Děvín a naložte s námi, jak chcete.“⁵⁶³ Přes Přemyslova varování velmožové vyjeli na Děvín, kde padli do připravené léčky. Podobně padl poslední urozený pán, Ctirad, před nímž jedna z velitelek dívek, Šárka, předstírala, že je v zajetí dívek. A naopak Přemysl, když dívky ovládly celou zemi s výjimkou Vyšehradu, se nechal slyšet, že se podvolí Vlastině vládě: „Již je čas, abych se podrobil vaší vládě a postoupil hrad Vyšehrad do moci vaší správy. Proto račte poslat dívky, aby přijaly toto vlastnictví, jak se vám bude zdát vhodné. Sotva to dívky uslyšely, ihned poslaly urozenější z nich s velikým vojskem na hrad Vyšehrad. Ty, když tam přišly, našly připraveny všechny potřeby k živobytí, a velmi chtivě požívajíce jídla i pití, podlehly opilosti. Potom svrchu řečený Přemysl hned poslal muže z jejich skrýší tam přichystaných a nařídil všechny dívky pobít.“⁵⁶⁴ Pulkavův slovník staví jednání založené na radách Přemysla a Vlasty do opozice; zatímco muži obrátili dívky na útěk, „statečně je stíhajíce“, Vlasta měla s dívkami „lživou poradu“, dívky „lživě mužům připravovaly veliké úklady“ a past na

---

⁵⁶¹ V edici citát není identifikován.

⁵⁶² Obě verze přehledně srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 275–276.

⁵⁶³ „Quadam vero vice simulata fide miserunt ad proceres regni dicentes: Tedet nos talibus amplius vivere laboribus atque bellis; femine quidem sumus, quas non decet maribus imperare. Ecce castrum Dyewin securis gressibus accedite et de nobis disponite, sicut vultis.“ *Cronica Przibiconis*, s. 11. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 276.

⁵⁶⁴ „Iam tempus est, ut dominio vestro subiciar et castrum Wysegrad tradam in vestri regiminis potestatem; quamobrem ad accipiendam possessionem eis placeat vobis puellas mittere, prout vobis videbitur expedire. Quod cum prefate puelle audissent, subito meliores puellas cum multa potencia Wysegradense miserunt ad castrum. Que, dum ibidem venissent, parata quelibet victui necessaria invenerunt ac cibum et potum avide valde sumentes ebrietatis sunt vicio pregravate. Quo facto dictus Prziemysl statim de latibulis suis ibidem dispositis viros emisit et eas omnes occidi mandavit.“ *Cronica Przibiconis*, s. 12. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 277.

Ctirada byla „veliká a krutá ničemnost“.⁵⁶⁵ Dívčí lsti jsou ovšem jednoznačně komentovány poté, co zabily Ctirada: „ve zmíněném těsném údolí bylo v onu hodinu, kdy řečené dívky páchaly tak bezbožný čin, slyšet smích mnoha démonů nad velikou špatností dívky Šárky a jejích družek.“⁵⁶⁶

Vlasta své ambice vládnout opírá i v jiných kronikách o návaznost na Libušinu ženskou moc a Přemysl svou legitimitu čerpá jak z manželství s Libuší, tak z volby předáků. Oproti jiným kronikám Pulkava Vlastě přiznává magické schopnosti a o Přemyslovi hovoří explicitně jako o věštci. Dalimil, který dívčí válku detailně rozpracoval, o Přemyslovi jako o věštci nikdy nemluví (přestože ve Stadicích hovoří o budoucnosti svých potomků a celé země), Přemysl v jeho pojetí nemá žádný věštecký sen a velmože varuje před dívčí válkou pouze na základě své moudrosti. I u Kosmy Přemysl předpovídá budoucnost, není ale označen jako věstec. Zatímco *phitonissa*, jak Pulkava označuje věštkyň – Libuši a ženy zasahující do lucké války –, má ambivalentní význam, *vates* užitý pro Přemysla má jednoznačně pozitivní asociace, v určitých kontextech může znamenat dokonce biskupa nebo i světce.⁵⁶⁷ Vlasta je sice schopna připravit kouzelný nápoj a nárokuje si umění Krokových dcer, věštkyň ale není. Magické schopnosti si nárokuje podobně jako vládu – nelegitimně.

Příběh lucké války, respektive zde poslední z válek mezi Čechy a Lučany, nepřepisuje Pulkava zásadním způsobem. Podobně jako u Dalimila se jedná svým způsobem o vnitřní spor; české a lucké knížectví se rozdělí mezi syny knížete Vojena. Pulkava ale ve srovnání s Dalimilem není v této koncepci tak důsledný. Lucký kníže je sice „z rodu českých knížat“, Pulkava ale nepracuje s opozicí Lučané × Pražané.⁵⁶⁸ Ve shodě s předchozím akurátním vyprávěním Pulkava pečlivě vypisuje hranice luckého panství. Zatímco příběh o mrtvé ženě, kterou lucký bojovník nalezne bez uší a probodenou kopím, zůstává bez dalšího vysvětlení trochu stranou hlavního vyprávění, do líčení o Durynkovi Pulkava zasáhl. Promítá se do něj nejvýznamnější formální rys kroniky; Pulkava více konstatuje a méně

---

⁵⁶⁵ „(...) viri viriliter insequentes converterunt in fugam,“ *Cronica Przibiconis*, s. 12; „cum puellis et mulieribus dolosum iniiit consilium,“ tamtéž, s. 9; „Talibus itaque verbis et machinamentis fraudulenter viris magnas insidias preparabant.“ Tamtéž, s. 11.

⁵⁶⁶ „In dicta vero stricta valle auditi sunt lila hora, qua per dictas puellas tam impius facinus est commisum, multi demones ridere de magna malicia puelle Ssarka et complicum eius,“ *Cronica Przibiconis*, s. 12, Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 277.

⁵⁶⁷ Srov. slovník *Logeion*, dostupné online: <http://logeion.uchicago.edu> (5. 2. 2020), heslo *vates*. Přemyslovy role věštce si v kontextu využívání věštev u dvora Karla IV. všímá Václav Žůrek, netematizuje však konstrukci opozice Přemysla a Vlasty v logice vyprávění Pulkavovy kroniky. Václav Žůrek, *L'usage comparé des motifs historique dans la légitimation monarchique*, s. 252–253.

⁵⁶⁸ *Cronica Przibiconis*, s. 13–15.

hodnotí, nedefinuje úhlavního nepřítele, jako to dělá Dalimil, ani nezesměšňuje cizince jako Kosmas.⁵⁶⁹ Pulkava se snaží být otevřený ke skupinám žijícím v zemích Koruny české a nabídnout všem příběh, s nímž by se mohli identifikovat. Zcela důsledný v tomto přístupu ovšem není, což je zjevné například ve vyvažování sil: Slované, respektive Čechové zůstávají dominantním prvkem v království; u Němců se Pulkava snaží spíše tlumit soudy, které znal od Dalimila.⁵⁷⁰ Pulkava nedefinuje jednoznačného nepřítele, jako to udělal Dalimil; český král bojuje s pohanskými Prusy a Kumány, brání se před vnějšími agresemi, ale to není pojímáno koncepčně, nýbrž jako konkrétní historické události bez dalších interpretačních dopadů.⁵⁷¹ Právě Durynk, který je v Dalimilově kronice prvním výskytem emblematického nepřítele, u Pulkavy vůbec není Němec; Pulkava na tomto místě zvolil Kosmovo pojetí: „muž jménem Durynk, který byl rodem ze Srbska.“⁵⁷² Jeho zločin zůstal zločinem, smutným koncem luckého knížectví, neposloužil však jako důkaz o přirozené špatnosti jeho rodu⁵⁷³ a Pulkava nepoužil ani Kosmovo a Dalimilovo srovnání s Jidášem.

Aeneas Silvius Piccolomini, Historia Bohemica

Především na základě četby kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína složil svou *Historii českou* Aeneas Silvius Piccolomini. Českou otázkou se Piccolomini zabýval systematicky a také ve svých českých dějinách se zajímal především o své současníky, kacířské husity, kteří „pošlapali víru svých otců“.⁵⁷⁴ Piccolomini tak vypráví především o „Žižkovi, Čapkovi a Ptáčkovi, které Čechové pokládali za šťastné.“⁵⁷⁵ To, co o nich říká, ale demonstruje na kontrastu s pravověrností předků husitů. Piccolomini přitom v prologu své vyprávění definuje jako exemplární: „posvátné výklady tvrdí, že duše opouštějící tělo odcházejí do jiných míst, kde dojdou odměny za dobré skutky a trestu za hříchy (...). Lze to pozorovat

⁵⁶⁹ Barbara Krzemieńska, *Polska i Polaci w opinii czeskiego kronikarza Kosmasa*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego 15, 1960, s. 75–95.

⁵⁷⁰ Z Dalimila Pulkava převzal například jména velitelek dívek. *Cronica Przibiconis*, s. 10, *Dalimilova kronika* 11,85–86. Přepočoval už zmíněné Přemyslovo proroctví „až vnuk pomstí děda“, vycházel také z Dalimilova vyprávění o dívčí válce a v analyzovaných pasážích také použil informaci o Libušině libickém hrobu.

⁵⁷¹ Takto argumentují ve studii Vojtěch Bažant, *Formy a funkce narativu o českých dějinách*, s. 235.

⁵⁷² „(...) tradidit eundem puerum cuidam nominato Duringo, qui fuit de Serbia genere, eiusque curam sibi gerendam commisit.“ *Cronica Przibiconis*, s. 15.

⁵⁷³ V překladu smutný, ale tady „Sicque principatus et genus dicti Wlastislai funestum exitum habuerunt.“ *Cronica Przibiconis*, s. 15.

⁵⁷⁴ „concultata parentum religione,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 2–3. O Piccolominiho vazbách na Čechy srov. František Šmahel, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: Enea Silvio Historia Bohemia – Historie česká, edd. Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl, Praha 1998, s. xiii–lii.

⁵⁷⁵ „Zischa igitur, Ciaccho et Ptascho, quo felices Boemie credidere,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 4–5.

u všech národů na zemi, dostatečným svědectví by však mohly být Čechy.⁵⁷⁶ Takovým způsobem v prologu Piccolomini postupuje opakovaně – nejprve uvádí obecnou tezi a následně definuje příklady z českých dějin jakožto nejilustrativnější. Uvidíme, že i vlastní historické vyprávění prokládá podobnými vývody – popisované události zobecňuje a vydává k poučení. Konečně, Piccolomini prezentuje své vyprávění jakožto výjimečné a názorné také dedikací aragonskému králi Alfonsovi, nejpřednějšímu muži doby, co se týče učenosti, mravnosti i skutků.⁵⁷⁷

Dřív než se Piccolomini dostane ke kapitole „O Čechovi, prvním českém knížeti“, popisuje politickou geografii Čech, totiž země, které je obklopují (včetně Moravy a Slezska) a které jsou vždy osídleny Němci. Země „má tvar kruhu“ a „ze všech stran ji obklopuje les“.⁵⁷⁸ Piccolomini na tomtéž místě zároveň oslabuje Kosmův motiv řek vytékajících ze země – všechny se sice vlévají do Labe, s nímž pak opouštějí zemi, ale už se nezdůrazňuje, že naopak žádná řeka do země nevtéká.⁵⁷⁹ Následuje popis měst od Prahy, „neméně vznešené než etruská Florencie“, až po „hrad a azyl kacířů Tábor“.⁵⁸⁰ Následuje líčení charakteru Čechů, v němž se humanista Piccolomini staví do role antických geografů. O Čěších vypráví jako o obyvatelích Germánie, tedy s trochou exotiky jako o zadunajském barbarském národě. Lidé pijí nezřízeně, ať už se jedná o víno jakékoliv kvality. Piccolomini používá charakteristiky přirozenosti až primitivnosti, a lidé v Čechách jako by jednali pudově a vlastně kontrastně k civilizovanému Piccolominimu stavícimu se do role vzdělaného etnografa zkoumajícího zvyky prostého lidu.⁵⁸¹ Vedle Strabona, jehož

---

⁵⁷⁶ „(...) sacri veteresque sermones fide faciant, qui animas e corporibus excedentes in alia loca migrare tradunt, in quis praemia pro benefactis, supplicia pro maleficiis expendant (...). Licet in omni gente, quae sub caelo est, hoc videre, Bohemia tamen testimonio satis fuerit,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 2–3.

⁵⁷⁷ „Haec dum cogito, cui potissimum nomini dēdicem, Tu primus occurris, qui saeculum nostrum non doctrina solum ac bonis moribus, sed splendore quoque rerum gestarum exornas et quasi clarissimum quoddam sidus illustras.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 6–7.

⁵⁷⁸ „(...) formam rotundam tradunt, (...). Silva universam claudit,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 8–9.

⁵⁷⁹ V této úplnosti Aeneovo čtení Kosmova narativu nevysvětluje Rolando Montecalvo, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, in: Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464), edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003 s. 70–71.

⁵⁸⁰ „(...) neque minor neque ignobilior Etrusca Florentia, (...) postremo arx haereticorum asylumque Thabor.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 10–11.

⁵⁸¹ „Plebs toto regno bibula et ventri dedita superstitionumque sequax et avida novitatum. (...) audaces, versuti, ingenio vario, lingua praecipiti, rapinarum avidi et quibus nihil satis esse possit. Nobilitas gloriae appetens, belli perita, periculorum contemptrix ac promissi tenax, quamvis eius ingluviem explere difficillimum.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 6–7. Margaret Meserve, *From Samarkand to Scythia: Reinventions of Asia in Renaissance Geography and Political Thought*, in: Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464), edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003, s. 22–23, 25.

cituje, se Piccolomini inspiroval v autorských přístupech, jež užil Tacitus ve spise *Germania*.⁵⁸²

Piccolomini pokračuje pasáží o babylonském zmatení, v níž zesměšňuje Čechy chlubící se původem od babylonské věže, které jsem věnoval prostor v předchozí kapitole. Pak už se dostává k Čechovi, který přišel do do země poté, co spáchal v rodném Chorvatsku vraždu. Vyhnanství ale není trestem, jak jsme četli u Dalimila, nýbrž prachsprostým útekem před spravedlností.⁵⁸³ Výraznou Piccolominiho inovací je rovněž to, že Čech vešel do již osídlené země, nicméně v ní našel jen pastevce a lovce, které naučil „orat zemi, sít pšenici, žnout obilí a živit se chlebem; tak si podrobil nevzdělaný a bezmála divoký lid a přivedl jej k jemnějšímu způsobu života.“⁵⁸⁴ Piccolomini ale tento argument nevede dál, aby nějakým způsobem zpochybňoval nároky obyvatelů na zemi. Naopak v jeho koncepci přichází do země civilizačně vyvinutější národ, s nímž se teprve země jakožto něčí vlast ustanovuje. Ostatně i Piccolominiho dějiny Rakouska začínají právě zemědělskou kultivací země.⁵⁸⁵ Na témž místě kritizuje svůj zdroj, Pulkavovu kroniku, a tvrzení, že se lidé v době praotce živil žaludy a lesními plody a rovněž tvrzení o společném majetku a nahotě s odkazem na nepřliš teplé klima v Čechách. Tyto pasáže v Piccolominiho vyprávění byly interpretovány jako zlom směrem k modernímu kritickému dějepisce – nezohlednil se přitom ale celek Piccolominiho rétorického a na výsost politického vyprávění. Naproti tomu nelze Piccolominiho kritiku zpochybňovat ani poukazem na to, že od svých pramenů převzal historiky a omyly jako vyprávění o Libuši a Přemyslovi nebo o dívčí válce.⁵⁸⁶ Mnohem víc se jedná o motivy propojené s celkem narativu *Historie české, Čech a jeho společníci* nemohli být pouhými neoděnými sběrači, když zároveň učili místní obyvatele orat pole.

Pulkavovy teze o rozšíření Čechova rodu na Moravu a do Lužice Piccolomini přebírá stejně jako příběh Lecha, Čechova bratra, jehož potomci osídlili Polsko, Rusko, Pomořany a

---

⁵⁸² Rolando Montecalvo, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, s. 72.

⁵⁸³ „Qui homicidio domi perpetrato iudicium ultionemque fugiens in eam regionem venit, cui nunc Bohemiae nomen est.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 14–15.

⁵⁸⁴ „(...) paucos invenisse cultores, quos lacte ac venatu viventes arare terram, triticum serere, fruges metere vescique pane docuerit atque ita sibi rudes homines ac paene ferros ad usum mitioris vitae redactos subiecerit.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 16–17.

⁵⁸⁵ Eneas Silvius Piccolomini, *Historia Austriacalis* 2, ed. Martin Wagendorfer, Hannover 2009 (= MGH, *Scriptores rerum germanicarum. Nova series* 24), s. 286–287. Rolando Montecalvo, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, s. 63–64.

⁵⁸⁶ Takto s odkazem na Palackého, který tímto způsobem kritizoval údajný Piccolominiho vědecký přístup Rolando Montecalvo, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, s. 60–62.

Kašubsko, a dokonce i Pulkavův výklad „Bohemi, to jest boží lid“, který však ztrácí původní Pulkavovu funkci a stává se sebevědomou deklarací stále ještě prostého lidu, jehož organizovanost zajišťoval Čech, po jehož smrti „si každý osoboval vládu, země byla bez panovníka a bez pevného zákona byla dlouho zmítána rozbroji a řízena pouze úsudkem davu.“⁵⁸⁷

Řád nastolil teprve zvolený soudce Krok (*Crocus*), který „divoký lid udržoval v klidu ne tak mocí, jako dobrotou.“⁵⁸⁸ Stejně přízni lidu se těšila i sibyla Libuše, která opevnila Vyšehrad a později vystavěla Prahu. Důvěru ztratila paradoxně tím, že spravedlivě soudila.⁵⁸⁹ O knížete-muže totiž požádal mocnější a bohatší předák, v jehož neprospěch rozhodla Libuše soud, a přesvědčil celý dav, aby odsuzoval vládu ženy. Předpřemyslovskou vládu Piccolomini charakterizuje s pomocí rodinných metafor a přirovnání. Čech přišel se svou rodinou,⁵⁹⁰ Krokova „laskavost byla tak velká, že byl lidem ctěn jako otec“⁵⁹¹ a Libuše ve své řeči označuje svou vládu jako mateřskou.⁵⁹² Mírnost a laskavost spojená s autoritou Čecha, Kroka a Libuše nekontrastuje s přísnou a nekompromisní vládou knížete (což jsme viděli například u Kosmy), nýbrž je metaforika rodiny použita ke znázornění takové moci jako přirozenosti vztahů mezi lidmi na počátku dějin. Příběh o Přemyslově vyvolení bere Piccolomini s rezervou („o každé dávné době koluje mnoho pověstí“⁵⁹³) především s odkazem na mizející Přemyslovy voly. Zvláště se soustředil na poučení o lidské touze vládnout. Je to jeden z případů, kdy vyvozuje obecné pravdy z historických příběhů: „Mnozí se přiznávají, že neumějí obdělávat pole, pást stáda, řídit loď, tkát, šít nebo stavět, ale nikdo neřekne, že mu byla přírodou odepřena schopnost spravovat města, být králem a – co je nejtěžší – vládnout kmenům a národům, ačkoliv mnozí odmítli království, které jim bylo nabízeno, buď z nechuti k námaze, nebo z lásky k vlastnímu klidu. Přemysl, ačkoliv venkovan, přijal posly přívětivě a odpověděl,

---

⁵⁸⁷ „At eo vita functo, cum sibi quisque principatum vindicaret, diu seditionibus agitata provincia est, sine principe, sine certa lege, iudicio tantum multitudinis gubernata.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 16–17.

⁵⁸⁸ „(...) ferocemque populum non tam imperio, quam benevolentia quietum continuit.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 18–19.

⁵⁸⁹ „Postremo non crudelitate aliqua, non tyrannide aut socordia usa, sed rectum iudicium faciens populárem favorem amisit.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 18–19.

⁵⁹⁰ Např. „Zechium illum omnemque familiam suam,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 16–17.

⁵⁹¹ „Cuius tanta moderatio fuit, ut non aliter quam pater a provincialibus coleretur.“ Tamtéž, s. 19–20.

⁵⁹² „Matrem experti estis, non dominam.“ Tamtéž, s. 20–21.

⁵⁹³ „(...) ut fabulosa est omnia antiquitas,“ Tamtéž.

že splní jejich přání. Tak smrtelníci dychtí po vládě, každý z nich se domnívá, že je hoden vládnout.“⁵⁹⁴

Piccolomini zmiňuje i lýčené střevíce, které si Přemysl nese jako memento pro své potomky, společné založení Prahy a vydávání zákonů. Celá epizoda končí Libušinou smrtí, v jejímž důsledku začíná dívčí válka. Vlasta si podobně jako u Pulkavy osobuje magické schopnosti všech tří sester,⁵⁹⁵ podává dívkám kouzelný nápoj; velmoži se smějí Přemyslovi, který je varuje po svém věšteckém snu. Vlasta obléhá Vyšehrad a zakládá Děvín, burcuje dívky do boje jako Amazonky, které pak pobíjejí muže, jež vylákaly falešnými milostnými výzvami.⁵⁹⁶ Podle Piccolominiho byla dokonce „Vlasta považována za bohyni a po této bitvě se Čechům již nedostávalo odvahy, aby proti dívkám vystoupili.“⁵⁹⁷ Mnoho prostoru věnuje Piccolomini příběhu o Šárce a Ctiradovi, který je „neslýchanou lstí“, k níž přistoupily, „když už dívkám nikdo nevěřil“.⁵⁹⁸ Oproti Pulkavovi vyprávění rozšiřuje a Pulkavův důraz na Ctiradovu urozenost a poctivost přesouvá na Šárčinu zkaženost.⁵⁹⁹ Šárka se v dlouhé řeči zpovídá ze svých hříchů a přesvědčuje Ctirada, že chtěla opustit Vlastu a ta ji potrestala, když na poslední chvíli přišel Ctirad a zachránil ji. Šárka dala Ctiradovi napít medoviny, v níž se opět vrací motiv kouzelného nápoje, tentokrát s etnografickou vložkou: „Byl to nápoj velmi lahodný, který vyrábějí Čechové z bílého medu, avšak jak je ženě prospěšný ve spojení s bylinami a zařikáváním, tak je pro muže zhoubný.“⁶⁰⁰ Piccolomini rovněž drammatizuje Přemyslovu past; ten musí nejprve čelit tlaku ostatních hladovějících mužů obležených spolu s ním na Vyšehradě a následně se v dopise vemlouvá Vlastě, vyzývá ji, aby převzala vládu, a oznamuje, že sám se vrátí na stadické pole. Vlasta padla do vlastní sítě a část dívek je pobita během hostiny, štěstí v následující bitvě se přelévá mezi oběma stranami.⁶⁰¹ Zvítězili mladíci, pointa je ale

---

⁵⁹⁴ „Agrum colere, gregem pascere, navem regere, texere, suere, aedifi care multi se ignorare fatentur, magistratum in urbibus agere, regem gerere, gentibus ac nationibus imperare, quod est diffi cillimum, nemo sibi a natur negatum dicit, etsi plerisque sive laboris odio, sive otii amore oblati regnis abstinuere. Primislaus, quamvis agrestis, benigne nuntios excipit facturumque postulata respondit. Tanta est mortalibus regnandi cupido, nemo se regno indignum deputat.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 20–21.

⁵⁹⁵ „Quod tres habuere sorores, hoc mihi soli datum est.“ Tamtéž, s. 24–25.

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 24–29.

⁵⁹⁷ „Valascam veluti deam habitam neque post id proelium Bohemis adversus puellas audaciam fuisse.“ Tamtéž, s. 26–27.

⁵⁹⁸ „Ubi iam nulla fides virginibus est, commentum inauditum excogitant.“ Tamtéž, s. 28–29.

⁵⁹⁹ „(...) non remanserat baro pro tunc nobilis in Boemia vivus, Styrad solummodo duntaxat excepto, viro provido et multa probitate preclaro.“ *Cronica Przibiconis*, s. 11. „Sarca erat inter puellas admodum honesta facie, sed animo impuro et ad omne scelus parato.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, 28–29.

⁶⁰⁰ „Erat autem potus suavissimus, quem Bohemi ex albo melle conficiunt, sed quam mulieri saluber herbis ac carminibus adhibitis, tam viro pestilens.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 28–31.

⁶⁰¹ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 30–33.

věnována Vlastě, kterou „je třeba počítat k nejslavnějším ženám; odvážila se víc, než přísluší ženskému pohlaví. Její nepohřbené tělo se stalo potravou dravé zvěři a ptactvu.“⁶⁰² V tomto kontextu je srovnání s Amazonkami, které Piccolomini formuluje, funkčnější než například u Kosmy, kde dívčí válka asociuje spíše unesení Sabine, než války Amazonek.⁶⁰³ Piccolomini dívčí válku vypráví jako příběh o starodávné společnosti statečných barbarských válečníků a civilizačních extrémů, tak vzdálené erudovanému humanistovi.⁶⁰⁴

Jen krátkou poznámkou o jediném přeživším ze tří synů Přemysla a Libuše, která potvrzuje předchozí Přemyslovu věštbu nad otkou, a seznamem knížat je uvedena lucká válka. Lucký kníže Vratislav zaútočil na svého synovce Neklana, když viděl jeho zbabělost, po několika vítězstvích začal se připravovat „spíše k vraždění než k boji“ – opakuje se motiv armády vyzbrojené dravci a rozkaz pobít nemluvňata a přiložit matkám k prsům štěňata.⁶⁰⁵ Neklan je mnohem ustrašenější než v Piccolominiho zdroji: „změkčilejší než žena, chvěl se hrůzou a strachem, byl bezradný a bez naděje a domníval se, že nadešel jeho poslední den.“⁶⁰⁶ Kromě toho, že Neklan za sebe povolal Styra (*Sdertio*), byl ve své ustrašenosti hotov učinit lidskou obětí.⁶⁰⁷ V konečné bitvě zvítězili Čechové, kteří šli „do boje nikoliv pro slávu nebo rozšíření říše, nýbrž aby uhájili život, své krby, oltáře, ženy a děti, a jejichž zoufalství se změnilo ve statečnost.“⁶⁰⁸ Z Lučanů přežil jen pastorek, jemuž macecha poradila, jak se zachránit, a který po útěku zjistil, že „uši, které ut'al nepříteli, byly uši jeho ženy.“⁶⁰⁹ Pointou bitvy je Piccolominiho upozornění na pozoruhodnou moc čarodějnic a celá lucká válka není tak konceptuálně pojatá jako u Kosmy, Dalimila nebo Pulkavy. Durynkovu zradu Piccolomini prohlubuje, tím, že z něj činí někdejšího

---

⁶⁰² „Valasca inter clarissimas feminas numeranda, plus ausa, quam sexui suo congrueret, insepulto cadavere iacens feris ac volucris esca fuit.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 32–33.

⁶⁰³ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 26–27.

⁶⁰⁴ Podobně četl Piccolominiho vyprávění i Racek Dubravus z Doubravy, když psal *Vlastae Bohemicae historia*. Viz Lucie Storchová, *Adaptace pověsti o dívčí válce v české humanistické literatuře*, s. 863–865.

⁶⁰⁵ „Iubet quoque purpuratos suos falcones atque accipitres secum afferant, quos humana carne pascere velit, non ad pugnam, sed ad caedem iturus. Postremo se nulli aetati parsurum dicit ipsosque lactantes pueros ab ubere matrum rapi atque confodi mandat mammasque mulierum pullis equarum segendas tradi.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 34–35.

⁶⁰⁶ „vir muliere corruptior, trepidare atque pavere, nihil consilii, nihil spei habere, ultimam vitae suae diem venisse putare,“ Tamtéž.

⁶⁰⁷ „Cui Neclam, plus religioni quam armis fidens, caeso, quem sortes designavere, iuvene morem gessit.“ Tamtéž.

⁶⁰⁸ „Ad ultimum Bohemi, qui non pro gloria aut ampliando imperio, sed pro vita, pro focus, pro aris, pro uxoris ac liberis in aciem venissent, desperatione in virtutem versa audacibus (...).“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 36–37.

⁶⁰⁹ „Quas hosti amputaverat aures, coniugis suae fuisse stupentem tristemque cognovisse.“ Tamtéž.

nejmilejšího druhu luckého knížete, což mu následně připomíná i český kníže.⁶¹⁰ Neklan ustanovil jako vládce svého nejstaršího syna, zatímco mladšímu věnoval Kouřimsko. Pak se ujal vlády poslední pohan Bořivoj, jehož spolu se sveticí Ludmilou ovšem roku 995 pokřtil moravský arcibiskup Metoděj.

Piccolomini vypráví o dávných válečnících krutých a hrdinných zároveň. V něčem se to podává způsobu, jakým Piccolomini v dalším textu líčí husity – jejich skutky jsou zároveň velkolepé i strašlivé. Takovým způsobem totiž *Historii českou* četli její čtenáři. To se projevilo na Piccolominiho zosobnění husitského válečnictví, Janu Žižkovi. Když vydával český překlad kroniky Mikuláš Konáč z Hodiškova, prezentoval ji jako vyprávění o hrdinném válečnickovi Janu Žižkovi: „kterak Jan Žižka, ačkoli jsa slepý, / kniežata řiešská, jiné Němce cepy / také nabrával, ciesaře přemáhal, / z země vyhnával.“ Například humanista Battista Fulgoso, dóže Janovské republiky, srovnával Žižku s Hannibalem a zařadil ho mezi velké dávné válečníky, ale zároveň mezi barbary.⁶¹¹ Piccolomini nechává Žižku promlouvat jako hrdinného válečníka, když burcuje své spolubojovníky proti pražanům,⁶¹² zároveň je ale „nakažený husitským jedem a dychtivý loupeží.“⁶¹³ Barbarství Žižky a jeho spolubojovníků je zobrazeno též v epizodě o velitelově kůži, kterou po jeho smrti natáhli sirotci na válečný buben a zaháněli s ním nepřítel.⁶¹⁴ Piccolomini ale především hovoří o barbarství polních vojsk, ostatně v prologu slibuje vyprávět „pamětihodné věci z dějin barbarů“.⁶¹⁵ Táborité jsou strašlivého vzhledu,⁶¹⁶ ale barbary se chovají především proto, že „do hradbami opevněných měst vcházeli velmi zřídka, jen aby nakoupili nezbytné potřeby. Žili s dětmi a manželkami v táborech.“⁶¹⁷ Prý se o nich „soudilo, že si nezvyknou žít podle zákonů“, protože žili ve vojenských táborech.⁶¹⁸ Kvůli

---

⁶¹⁰ „Qui misertus aetatis patrualem educandum Duringo ad Egram fluvium impérium possidenti, Vratislao gratissimo quondam comiti, tradit.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 36–37; „Ut aleres puerum, non ut occideres, credidi. Te neque meum imperium neque amici memoria neque innocentis pupilli miseratio retraxit ab scelere.“ Tamtéž, s. 36–39.

⁶¹¹ K recepci kroniky František Šmahel, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, s. xli–li.

⁶¹² *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 134–137.

⁶¹³ „(...) infectus Hussitarum veneno et rapinarum avidus,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 108–109.

⁶¹⁴ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 138–139.

⁶¹⁵ „(...) res Bohemicas scribere atque hominibus nostri ex barbaris, quae partim vidimus, partim vero auditu accepimus, digna memoratu nota efficere.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 4–7.

⁶¹⁶ „(...) homines nigri, ad solem et ventum indurati, aspectu taetri atque horribiles, et qui circa fumum in castris vixissent, aquilinis oculis, impexo crine, promissa barba, corporibus proceris, membris hispidis, cute adeo dura, ut ferrum quasi lorica repulsura videretur.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 162–163.

⁶¹⁷ „Muros circumdatas urbes, nisi necessariorum emendorum gratia, perraro ingredi. Cum liberis et uxoris in castris vitam agere.“ Tamtéž, s. 138–139.

⁶¹⁸ „(...) quae nutrita in armis omnem aetatem in castris egerat nec sub legibus victura crederetur,“ Tamtéž, s. 160–163.

táboritům zůstávala neobdělaná pole.⁶¹⁹ Radikální husité vyobrazení podobně jako Turci nebo Hunové v jiných Aeneových spisech jako nomádští barbari⁶²⁰ kontrastují s dávnými českými bojovníky a válečnicemi, které a kteří sice prováděli hrůzné skutky, zároveň ale žili ve společnosti obdělávající půdu, z níž se později stala společnost křesťanská. Radikální husité naproti tomu upadli do barbarství z civilizovaného a pravověrného stavu.

Marignolova kronika

Opakovanému prologu, jímž Marignola uvozuje uprostřed své světové kroniky vyprávění o českých dějinách, jsem v předchozí kapitole věnoval pozornost jen okrajově. Zde se k motivům v něm užitým a vztahujícím se ke koncepci celé kroniky vrátím systematictěji. Marignolova kronika obecně není jako historický pramen příliš ceněna s odkazem na řadu faktických chyb a omylů, jichž se při zpracovávání svých pramenů Marignola dopustil.⁶²¹ Zároveň se ale v tomto kontextu poukazuje na autorovo vlastní přiznání, že látka pro něho byla příliš složitá: „A když jsem vešel do neznámých hájů jak osob, tak jmen, jež můj florentský jazyk ani nedovede vyslovit, zatímco jsem myslel, že vycházím, shledal jsem, že bloudím v Daidalově paláci, protože se mi neotevřel žádný vchod.“⁶²² V tomto případě nejde tak docela o přiznání a zároveň ani o běžnou topickou autorskou skromnost, nýbrž o jeden z nástrojů systematizace autorských motivací a celé kroniky; že se jedná o složitou látku a české kroniky jsou jako obtížně schůdný les, totiž podle Marignoly tvrdí Karel IV., kterého kronikář v tomto opakovaném prologu oslovuje a vtahuje do vyprávění jako autoritu.⁶²³ Marignola není skromný, naopak podobně jako na úplném začátku kroniky spíše podtrhuje povolanost své osoby ke Karlovu úkolu. V právě citovaných pasážích totiž Marignola především poukazuje na závažnost problému, jemuž by nebyl schopný čelit jen

---

⁶¹⁹ „Incultos iacere agros,“ Tamtéž, s. 156–157.

⁶²⁰ Koncepce barbarství a civilizace v Piccolominiho textech jsem rozebíral ve studii Vojtěch Bažant, *Husité, Turci a pravá víra u Aenea Silvia Piccolominiho*, s. 219–237, a motivy nezemědělského života jako necivilizovaného též ve studii Vojtěch Bažant, *Kumánský zákon. Unifikace uherské středověké společnosti?*, in: Fenomén moci a sociálně nerovnosti, edd. Bomba, Lukáš – Kövérová, Estera – Smrek, Martin, Bratislava 2014, s. 9–21.

⁶²¹ Souhrnně s odkazy na ironické poznámky Palackého, že „si Marignola [získal] mnohem větší zásluhy o zeměpis Asie ve středověku než o české dějiny“, a Fialy o „podivuhodném monstře“ viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 582. Relevantnost čtení kroniky jakožto exemplárního příběhu jsem argumentoval ve studii Vojtěch Bažant, *Husité, Turci a pravá víra u Aenea Silvia Piccolominiho*, in: Kacíři, barbari, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 219–237.

⁶²² „Et dum incognita nemora tam personarum, quam nominum, que mea lingua florentina eciam non valet exprimere, introissem, dum me exire putarem in domum Dedali, me reperi vagabundum, nulloque additu michi patefacto“, *Kronika Marignolova*, s. 519. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 455.

⁶²³ „Precepisti serenissime imperator et semper Auguste Karole Quarte, ut silvam cronicarum boemicalium introirem et inter spinarum vepriumque inextricabiles intricaturas semitam aliqualem dirigerem in ordine dicendorum squaloribus confuse ystorie resecatis.“, *Kronika Marignolova*, s. 519.

tak někdo. Neznalost vernakulárního českého jazyka pak zdůrazňuje odhodlání splnit zadaný úkol, jakkoliv je složitý. Marignola se do něj dokázal pustit jen díky lásce k císaři.⁶²⁴

Marignola opět směřuje k chvále císařova rodu. V poslední chvíli zoufalství Marignola objevil „jakousi skulinkou malé světélko pravdy“, když četl o přímých předcích Karla IV., konkrétně o Václavovi II.⁶²⁵ Co na tom, že do sebe smísil momenty životopisů Václava I. a Václava II., Marignola v tu chvíli „zvedl duševní zrak k paprsku tvého Nejjasnějšího Veličenstva“ a připadl z Karlova vnuknutí na „třpytící se hvězdu“, Elišku Přemyslovnu.⁶²⁶ Marignola dál vrší slávu rodu: Eliška, třetí ze sester, stejně jako Libuše získala království pro svého manžela, který jí byl stejně jako Libuši předurčen boží vůlí. Libuše byla ostatně jediná ze tří sester obdařená od Boha věšteckým duchem.⁶²⁷ V návaznosti na to Marignola přeinterpretoval Libušino proroctví v dosavadním dobovém historiografickém diskurzu vztahované ke svatým Václavovi a Vojtěchovi: „První výhonek jejího potomstva bude nazýván ‚převyšující slávu‘ celé své krve a svého rodu nebo ‚větší sláva‘ domu – (totiž Václav, pozn. VB). Kdo tedy může být větší slávou domu slovanského kmene než slavný potomek nejjasnější Elišky, Karel, římský císař vždy rozmnožitel, dědic Českého království!“⁶²⁸ Karel ale není jen potomkem českých kněžen a knížat, z otcovské strany pochází od císaře Jindřicha, ale i od Julia Caesara, a dokonce od Trojanů z božstev Saturna a Jova. Především ale v augustinovském duchu následuje tradici křesťanských císařů a stojí v opozici vůči Diocletianovi a Maximianovi, kteří nebyli tak urození, a proto s takovou krutostí pronásledovali křesťany. Karel svým původem a ctnostmi naplňuje pojem *basileos*, jak jej interpretuje Řehoř Veliký, a na Karla Marignola vztahuje vyvolení stát se

---

⁶²⁴ „Verum quia amor omnia, etiam que videntur impossibilia, ut amato placeat, redigit ad possibilem facultatem juxta Platonis sententiam in Thymeo; tue igitur jussioni parere cupieus, non attendens, quod incognitam omnino linguam et patriam jussus eram discurrere, etsi minus prudenter, magis tamen libenter, minus etiam caute ingressus sum solitudinem memoratam.“ *Kronika Marignolova*, s. 519.

⁶²⁵ „(...) per quasdam rimulas cepi lumen parvum percipere veritatis. Apparuit enim michi juvenis Wenceslaus, filius Ottakari, quem Brandenburgensis habuit in tutela.“ *Kronika Marignolova*, s. 519. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 455.

⁶²⁶ „(...) oculos mentis cepi levare ad radium tue serenissime maiestatis, quo directus oraculo occurrit Elizabeth stella micaus, illustrissima mater tua.“ *Kronika Marignolova*, s. 520. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 456.

⁶²⁷ Kateřina Engstová, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, s. 83.

⁶²⁸ „(...) prima oliva sue posteritatis vincens laudem totius sui sagwinis et seminis vocaretur sive maior gloria domus. Quis ergo maior gloria domus Sclauice gentis potest esse, quam proles inclita illustrissime Elisabeth Karolus, Romanorum imperator et semper augustus, heres Boemici regni?“ *Kronika Marignolova*, s. 520. Rukopis C navíc doplňuje „(...) sive maior gloria domus – id est Wenceslaus (...)“ a „proles inclita illustrissime Elisabeth videlicet Wenceslaus primo nominatus (...)“. Srov. Kateřina Kubínová, *Karel IV. a Řím II 2: Příloha: Edice Marignolovy kroniky*, s. 59. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 456. Závorky jsem připojil nad rámec tohoto citovaného překladu.

dobyvatelem božího hrobu v Jeruzalémě, kde má být nakonec i pohřben. To prorokovala Sibyla a oporou k této vizi jsou citáty z knihy Žalmů a Zachariášova proroctví.⁶²⁹

Na závěr prologu se Marignola vrací k motivu temnoty dávných dějin a světla poznání. Hotové dílo předložené císaři je diadémem a korunou, kterou autor sestavil teprve, když svou látku spojil jako „věnec z květů“ tak, že „přivedl konec zpět k jeho počátku“, kteroužto metaforu Marignola vztahuje přímo už k řečenému; na počátku byl Helisa, otec Slovanů, přes Elišku až po elysejské květy, totiž „*flor de helis*“.⁶³⁰ Tato vypravěčská digrese uvnitř druhé knihy celé kroniky není pouhým úvodem k české kronice, nýbrž v sobě spojuje mnohé z celkové koncepce díla. Diadém Karla IV. upletl Marignola s pomocí své cestovatelské zkušenosti: „Já, jenž jsem pozoroval elysejské květy doslova u pramenů a řek ráje a zahrady všech hlavních trůnů světa jak věřících, tak Tatarů a všech knížat světa, jsem se konečně dostal do ráje všech zemských rájů, kde je cíl nejnepůvodných a nezkušených výtvorů mého nedostatečného nadání, abych zanechal památku, jež budiž k slávě boží a k chvále tvého nejvyššího majestátu.“⁶³¹ Marignolovo vyprávění o orientální cestě, kde viděl prostor počátku světových dějin, zde získalo smysl; do jednoho celku se spojuje augustinovská dichotomie v podobě stýkání a potýkání dobrých křesťanů a pohanských „Tatarů“, rajský počátek světových dějin a Karel IV. jako jejich vrchol.⁶³² Česká kronika se na tomto místě stává ústřední, logickou součástí kroniky světové. V Marignolově metafoře císařského diadému a koruny vzniká z dějin jeden významový celek, kde se spojuje začátek s koncem. Historikovým dílem vzniká smysl dějin, chronologie událostí splývá v nový ucelený význam garantovaný císařským majestátem. České dějiny mají smysl jen ve vztahu ke světovým dějinám a světové dějiny jsou završené císařem (respektive budou,

---

⁶²⁹ *Kronika Marignolova*, s. 520.

⁶³⁰ „Tunc intelligens tam sacra misteria de tenebris ystoriarum tamquam spinarum et veprium condensorum, tum propter libri mendositatem et incompositam ystorie veritatem, tum propter ligue diversitatem, tum propter discursus velocitatem, quia nunquam potui habere locum quietis nec mentis nec corporis, ad campos elyseos, me egressum gaudeo letabundus. Ab Helisa ergo principio per Elisabeth ad flores heliseos, qui gallice flor de helis appellantur, egressi sumus, ut finem suo principio reducentes sertum florum, dyadema lapidum preciosorum et coronam tuo capiti conferamus. Accipe ergo clementissime imperator et cesar, semper Auguste manipulum virorum illustrium, quem de silva tante densitatis excerpere valui manu quodammodo tremulenta, ut sit gloria capiti tuo et torques collo tuo.“ *Kronika Marignolova*, s. 520–521. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 456.

⁶³¹ „Nec a misterio vacare videtur, quod ille, qui flores heliseos ad litteram circa fontes et flumina paradisi et omnium mundi principium soliorum, tam fidelium quam Tartarorum, et omnium mundi principum contemplatus est paradisos, tandem ad paradisum paradisorum terrestrium enatavi, ubi finis sit operum ineptorum et rudium mei imbecillis ingenii, ut relinquam memoriam, que sit ad gloriam dei et ad laudem tue altissime maiestatis.“ *Kronika Marignolova*, s. 521. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 457.

⁶³² Pasáže reflektující Marignolovu cestovatelskou zkušenost jsou v tomto smyslu integrální součástí kroniky. Nejedná se o roztříštěné digrese znovu sestavitelné v samostatně funkční cestopis, jak navrhuje Irene Malfatto, *John of Marignolli and the Historiographical Project of Charles IV.*, s. 135.

jakmile „se vítězně usadí v Jeruzalému“), který „bude oporou na zemi, bude vyvýšen nad Libanon“ a který je zároveň českým králem.⁶³³

Marignola kontinuálně pojímá české dějiny jako genealogii Karla IV. a opakuje to rovněž v následující kapitole *ingressus in cronicam Boemie*. První Čechové žili v temnotě pohanství, dokud se nad nimi neslitoval Bůh, aby „osvětlil jejich temnoty (...) a dal vzniknout na polokouli bojující církve dvěma velkým světům, jimiž se rozumí nejjasnější kníže Václav a biskup Vojtěch, proslavení mučedníci.“⁶³⁴ Vracejícího se motivu světla víry se drží i dál: „Stvořil také dvě zářící hvězdy, totiž ranní a večerní, k zahnání nočních temnot bludů: Ludmilu (...) a sličnou pannu Mladu.“⁶³⁵ První z nich stála na počátku křesťanství v Čechách, druhá se výrazně zasloužila o jeho šíření. Marignola přitom použil verše knihy Genesis (1,16) o stvoření světa: „Učinil tedy Bůh dvě veliká světla: větší světlo, aby vládlo ve dne, a menší světlo, aby vládlo v noci; učinil i hvězdy.“ Počátek českých dějin je nejen závislý na počátku křesťanství, ale je rovněž přímo významově propojen s počátkem božího díla vůbec. Ženskou linii Marignola sleduje i dále, Mlada-Marie inspirovala řadu dalších dívek v německých zemích, Polsku, Uhrách a Čechách, mezi nimiž ovšem vynikla Anežka Přemyslovna. Anežka je přímo spojena s Karlem, Přemyslovcem po matce: „Nepřestává zářit zjevnými zázraky, svými znameními a dobrodiními potvrzuje a vede svého přeslavného příbuzného, Karla IV.“⁶³⁶ Důkazem spojení mezi Anežkou a Karlem je zázrak o uříznutí prstu sv. Mikuláše; relikvii kdysi získala Anežka od papeže Alexandra IV., a když do ní Karel řízl nožem, objevila se čerstvá krev, což potvrdil také pražský arcibiskup Arnošt. Karel tak není jen po matce legitimním dědicem českého království, je pokrevně spojen s výjimečnými světlicemi přemyslovského rodu a jako takový je k vládě určen milostí božího díla. Logika Marignolova vyprávění tedy neodpovídá standardní dobově známé chronologii, nýbrž je podřízena zcela jinému cíli,

---

⁶³³ „(...) juxta illud psalmiste: Eit firmamentum in terra, superextolletur super Lybanum. (...) quando Karolus gloriosus transito mari in Jerusalem sedebit victoriosus, ut Sibille vaticinium impleatur.“ *Kronika Marignolova*, s. 520. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 456.

⁶³⁴ „(...) eligens Boemorum populis misereri, ut ipsorum tenebras illustraret et donis gratie fecundaret, duo magna luminaria produxit in emisperio ecclesie militantis, videlicet illustrissimum principem Wenceslaum et pontificem Adalbertum, martires gloriosos.“ *Kronika Marignolova*, s. 521. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 457.

⁶³⁵ „Dua eciam micancia sydera ad nocturnas viciorum tenebras effugandas, matutinum scilicet et vespertinum, Ludmillam, uxorem primi christiani ducis Bozriwoy, gloriosam martirem, in Christi confesionem perfectam, et speciosam virginem Mladam, sororem devotissimi ducis Boleslai.“ *Kronika Marignolova*, s. 521. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 457.

⁶³⁶ „(...) apertis miraculis choruscare non cessat, suis prodigiis et beneficiis excitans et inducens gloriosissimum consanguineum suum Karolum Quartum.“ *Kronika Marignolova*, s. 521. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 457.

totiž vybudovat české dějiny kolem osobnosti Karla IV., v jehož jednání se celé české dějiny zrcadlí. Marignola ale zároveň nabádá čtenáře, aby kroniku nečetli takto jednoduše, nýbrž s oporou v biblické exegezi, a to po vzoru Karla IV., jenž takovým způsobem „poznával pravdu časů“ a „neustal zkoumat hluboká tajemství řek svatého Písma“, protože „ozdobou krále je zkoumat pověsti a probádat moudrost předků“.⁶³⁷

Marignola předsadil historickému líčení tento opětovný prolog o původu křesťanství v zemi, teprve následně začal ještě jednou od začátku, od jáfetovského původu Čechů, čemuž jsme věnovali pozornost v předchozí kapitole. Hlavním pramenem pro Marignolovo vyličení českých dějin před Bořivojovým křtem byla Kosmova kronika, nicméně úvodní kapitolu *De descriptione terre Boemorum et proprietatibus rerum ipsius* sestavil nejspíše podle encyklopedie Bartolomea Anglika *De proprietatibus rerum*.⁶³⁸ Vedle kosmovského kruhu hor a lesů přirozeně ohraničujících zemi a hojnosti fauny a flory, konvenovalo Marignolovi Bartolomeovo tvrzení o množství bylin nejen pastvinných, ale rovněž vonných a léčivých, které lehce posunul, aby přímo mluvil o bylinách léčivých, zázračných a vonných. Zároveň ještě připojil tvrzení o výjimečném množství zlata, stříbra a dalších cenných kovů.⁶³⁹ Spolu se „zajímavostí“ (obsažené už u Bartolomea) o zvířeti „velikém jako kráva, divokém a zuřivém s velkými rohy, jimiž se ale nebrání. Toto zvíře má pod bradou velký vak, v němž shromažďuje a při běhu ohřívá podivným způsobem v onom vaku vodu, kterou vrhá na psy a lovce, a čehokoliv se dotkne, to odře a spálí.“⁶⁴⁰ Tato *mirabilia* využitá k zobrazení výjimečnosti české země připomínají Marignolovy popisy exotického orientu plného drahého kamení a zvláštních tvorů.

---

⁶³⁷ „Verum quia gloria regis est investigare sermonem et antiquorum sapienciam perscrutari, hic gloriosissimus imperator profunda fluviorum sacre pagine misteria (...) vir desideriorum cum Daniele, Gabrielis testimonio noscat temporum veritatem.“ *Kronika Marignolova*, s. 522. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 458.

⁶³⁸ Bartolomeovo dílo jako pramen Marignoly neidentifikovala Anne-Dorothe von den Brincken, *Die universalhistorischen Vorstellungen des Johann von Marignola OFM. Der einzige mittelalterliche Weltchronist mit Fernostkenntnis*, Archiv für Kulturgeschichte 49, 1967, s. 297–339. Identifikaci provedla teprve Kateřina Kubínová, *Karel IV. a Řím II 2: Příloha: Edice Marignolovy kroniky*, s. 63, 202.

⁶³⁹ „In eius montibus abundant pini et abietes, abundant et herbe innumerabiles, non solummodo pascuales, verum etiam aromaticae et medicinales.“ Bartolomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, Norimberk 1492, 15. kniha, 30. kapitola; „In eius montibus habundant pini et abietes, herbe medicinales, mirabiles et aromaticae. In ipsa est copia auri et argenti et omnium metallorum super omnes provincias occidentis.“ *Kronika Marignolova*, s. 523.

⁶⁴⁰ „Est et ibi bestia, habens magnitudinem bovis, ferox et seva, cum magnis cornibus, cum quibus tamen se non defendit. Hec bestia habet sub mento folliculum magnum, in quo aquas colligit multas et currendo aquas calefacit miro modo in illo folliculo, quas super canes et venatores proicit et quitquid tetigerit, depilat et urit horribiliter.“ *Kronika Marignolova*, s. 523. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 458.

V kapitole *De impositione nominis terre Boemie* se už Marignola drží Kosmovy předlohy, pojmenování země přesto líčí trochu jinak: zaprvé vynechává Kosmovy zmínky o bůžcích, které si Bohemovi druhové přinesli, zadruhé objektivizuje předurčenost země Čechům. Podle Kosmy totiž vyvolenou zemi slibuje sám stařešina Bohemus,⁶⁴¹ zatímco Marignolův stařešina pouze označuje zemi jako tu, která byla jeho druhům předurčena.⁶⁴² Bez dalšího komentáře vedle sebe stojí dva výklady jména země: o kousek před Kosmovým pojetím Marignola v kapitole *Incipit descriptio Boemorum et unde originem traxerunt* rovněž tvrdí, že Čechy, které jsou součástí slovanského společenství, dostaly své jméno po jistém Boyovi: *Fuit enim inter istos quidam nomine Boyam, a quo dicta est Boemia*. Následnou (*De moribus primorum gentilium Boemorum*) chválu mravů prvních obyvatel země líčí Marignola mnohem stručněji než Kosmas a bez podobné rétorické péče. Základní charakteristiku nezkaženosti zachovává,⁶⁴³ vřazuje ji ovšem do vlastní koncepce počátku Čechů; kapitolu totiž opět uvádí motivem světla („První Čechové pak byli rodem Slované, totiž Elysané. Elysa se totiž nazývá Solaris. Odtud je Eliopolis město Slunce u Izaiáše.“⁶⁴⁴) a vysvětluje jejich výše zmíněný dvojitý původ („Potom si začali brát manželky z dcer Gomerových a z národů, které je obklopovaly, brali si ale po zvyku prvních pohanů více manželek.“⁶⁴⁵).

Pře a spory nejsou u Marignoly důsledkem opuštění „bezpečné chudoby“ a touhy po jmění, jak proměnu společnosti líčí Kosmas, ale jednoduše součástí společnosti žijící „přirozeným zákonem“. Krok je soudcem jednoduše proto, že se jevil jako nejmoudřejší.⁶⁴⁶ O všech třech jeho dcerách mluví Marignola v podstatě jen proto, aby se přes „nejučenější“ Kazi a Tetu, která „učila nevzdělané lidi uctívat stvoření místo stvořitele“ dostal k „rozvahou nejpřednější“ Libuši, která „převyšujíc moudrostí muže, žila mezi ženami, prozíravá v radě, výmluvná, čistá tělem a vynikající ušlechtilostí mravů, laskavá a vlídná

---

⁶⁴¹ „Hec est illa, hec est illa terra, quam sepe me vobis memini,“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 7.

⁶⁴² „Hec est terra optima vobis predestinata.“ *Kronika Marignolova*, s. 523.

⁶⁴³ „Hec namque generacio fuit generosa moribus, statura decora, capillorum fulgore venusta, proceritate corporum grossa, moribus placida, conversacione pacifica, curialis et affabilis ac deliciosa. Sobrius eorum cibus fuit, glandes edebant et bibebant latices saluberrimas de torrente, carnibus eciam ferinis uti ceperunt.“ *Kronika Marignolova*, s. 523.

⁶⁴⁴ „Fuerunt autem primi Boemi genere Sclauī quasi Elysanī. Elysa enim Solaris dicitur. Unde Eliopolis civitas Solis in Ysaia.“ *Kronika Marignolova*, s. 523. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 459.

⁶⁴⁵ „Post de filiabus Gomer uxores sibi copulare ceperunt et de nacionibus circumstantibus ipsos; plures tamen uxores more primorum gentilium acceperunt.“ *Kronika Marignolova*, s. 523. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 459.

⁶⁴⁶ „Inter eos nec lex nec rex nec princeps erat, sed lege nature viventes, quicunque sapiencior videbatur, questiones et lites simpliciter dirimebat.“ *Kronika Marignolova*, s. 523. Srov. *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 7–9.

a všem milá.“ Ostatně, jak už bylo řečeno, byla nadána věšteckým duchem, a to bez ambivalence pohanského hadačství, jak to Marignola četl u Kosmy.⁶⁴⁷ „Proto si ji všechen lid postavil do čela na otcovo místo jako soudce. A velmi moudře konala právo.“⁶⁴⁸

Marignola rovněž výrazně zkrátil Kosmovo květnaté vylíčení sporu dvou velmožů a mírnil nejen vypravěčskou perspektivu, ale i to, jak se o Libuši vyjadřovali svářící se velmožové včetně řeči proslovené poraženým velmožem, z níž vyřadil výsměch ženskému rozumu. Libuši přitom velmožové nenašli jako rozmařilou neprovdanou ženu rozpustile odpočívající na poduškách,⁶⁴⁹ nýbrž jako budoucí matku, podušku totiž držela v náruči jako dítě.⁶⁵⁰ Do vyprávění vkládá Marignola nový motiv, když nechává Libuši, aby se setkala s Přemyslem ráno předtím, než svolala shromáždění. Od Kosmy se odklání, nenavazuje zde ani na „lichou pověst a zároveň mínění křivé, že paní sama vždy za nočního ticha tu bájnou cestu na koni tam konávala a před kuropěním se vracívala, kterou Kosmas alibisticky („tomu však ať žid Apella věří“) vpravil do kroniky. U Marignoly přichází jakýsi rolník, jemuž Libuše vyjde vstříc a ještě předtím, než jí jako věštkyni vyloží svůj případ, mu slibuje vlastní ruku a knížecí postavení.⁶⁵¹ K motivu Přemyslova vidění „velikého množství ptáků, orlů“ se kronika vrací v další kapitole *De Premysl primo duce et moribus eius*: „Vložil prý volské jho na šíji koním a určil orla jako odznak, protože takovým znamením, totiž znamením orlů nebo věštbou jiných ptáků, byl z nebe předurčen za budoucího knížete.“⁶⁵² Řeč, jíž Libuše varuje lid před knížecí vládou, opět Marignola velmi

---

⁶⁴⁷ Kateřina Engstová, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, s. 81–82.

⁶⁴⁸ „Kazi doctissima fuit. (...) Secunda phitonissa, soror eius Tetha nomine, (...) Hec magica et incantatrix fuit et omnem supersticiosam sectam adinvenit et creaturam pro creatore docuit rudes populos adorare. Tercia iunior sed prudencia prior Libussa dicta est. (...) Hec fuit inter feminas virorum transcendens prudenciam in concilio provida, in sermone facunda, corpore casta et morum venustate conspicua, benigna et affabilis et omnibus graciosas. Hec spiritu phitonico multa occulta et futura predixit, quare loco patris omnis populus eam sibi prefecit in iudicem et prudentissime jura reddebat.“ *Kronika Marignolova*, s. 524. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 459.

⁶⁴⁹ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 11.

⁶⁵⁰ „(...) invenerunt dominam in lecto cubantem et cervical parvum tenentem modo femineo quasi parvulum sub ascella.“ *Kronika Marignolova*, s. 524. Na reintepretaci upozorňuje Kateřina Engstová, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, s. 82.

⁶⁵¹ „Mane sequenti antequam populus conveniret, vidit de fenestra quendam rusticum venientem, cui occurrit querens ab eo causam sui tam matutini adventus. Cui ille: Casus cupio phitonisse exponere. Ego, inquit illa, phitonissa sum et me tibi sponsam comitem esse promitto. Dum, inquit ille, boves junxissem ad aratrum, maxima multiludo avium, scilicet aquilarum, pluries super capud meum volantes, tandem super meum aratrum quieverunt. Cui Libussa: Vade et reverte ad aratrum tuum et hec nulli pandas, sed expecta rei eventum, quia tibi est bonum omen et tocius patrie princeps eris. Tunc ille reversus est, ut suam perficeret araturam.“ *Kronika Marignolova*, s. 524.

⁶⁵² „(...) jugum bovum collis equorum imposuisse fertur et aquilam pro signo; pro eo, quod tali signo, scilicet aquilarum vel aliarum avium augurio futurus princeps fuit celitus designatus.“ *Kronika Marignolova*, s. 525. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 460. Zvažované Marignolovy inspirace z příběhu o frygickém sedáku Gordiovi, který se ožení s věštkyní, viz Václav Tille, *K pověsti o Přemyslovi*, Český časopis historický 10, 1904, s. 322–323.

věrně přebírá od Kosmy, stejně jako pokyny, které Libuše dává svým poslům, a to včetně tvrzení, že „jeho potomstvo bude v této zemi/nad vámi vládnout na věky“,⁶⁵³ kterého se Dalimil a Pulkava s vědomím vymření Přemyslovců vyvarovali. Marignola si jej však může dovolit, protože v jeho koncepci od Libuše a Přemysla vede přímá genealogická linie ke Karlovi IV. Další Kosmovo líčení Marignola přeskakuje a opět přebírá přímou řeč, tentokrát Libušiných poslů k Přemyslovi. Marignola vkládá referenci „ut habetur in alia hystoria“, která je v literatuře vztahována k možnosti, že čerpal z latinského překladu Dalimilovy kroniky, textové srovnání však poukazuje spíše na pokračující závislost na Kosmově kronice.⁶⁵⁴ Vizi budoucnosti, kterou Přemysl poslům vykládá ze zasazené otky a z faktu nedooraného pole, Marignola vypouští. Přemysl je zde předurčen vládnout; sám ale budoucnost nevidí, vyložit ji musí Libuše. Marignola i na tomto místě klade důraz na ženskou genealogickou linii, po které je Karel IV. legitimním českým panovníkem. Ostatně, jak upozornila Kateřina Kubínová, Marignola české vládce počítá od Libuše, ne od Přemysla.⁶⁵⁵

Marignola je v líčení pohanských dějin Čechů konzistentní, to je dobře vidět na dalších příbězích: dívčí a lucká válka z hlediska svého obsahu pro něj nejsou tolik zajímavým materiálem, formálně k jejich převyprávění přistupuje podobně jako v případě výkladu o původu Čechů a o Libuši a Přemyslovi. Zatímco Kosmova dívčí válka je soupeřením dívek a jinochů bez přímých zmínek o vojenských bitvách, Marignola vyprávějí historizuje: „Navzájem se často střetávali v mnoha bitvách a ani nevíťezili ani nebyli poraženi.“⁶⁵⁶ V patové situaci dohodli mír (u Kosmy se mír a válka neustále střídaly), uprostřed třídní hostiny mladíci přemohli dívky a spálili jejich hrad. Absentuje zde přitom rozměr sexuálního pokoření, na němž buduje vyprávění Kosmas. Příběh o lucké válce převzal Marignola od Kosmy a převyprávěl ho jen zkráceně. Vypustil popisy luckého knížectví a mnohem přímočařeji zapsal vyprávění o válce výbojného Vratislava (sic!) proti bojácnému Neklanovi, který namísto sebe postavil do čela vojska Tyra. Naopak přebírá

---

⁶⁵³ Huius proles postera hac in omni terra in eternum regnabit et ultra.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 15. „Huius proles super vos regnabit in sempiternum.“ *Kronika Marignolova*, s. 525.

⁶⁵⁴ Srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 517, pozn. 46. O podobnosti Marignolovy a Kosmovy kroniky v této pasáži naopak Kateřina Engstová, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, s. 85. Také Rudolf Urbánek poukazuje na skutečnost, že znění pasáže nenapovídá Dalimilovu vlivu. Rudolf Urbánek, *K české pověsti královské*, Časopis Společnosti přátel starožitností 24, 1916, s. 56–57.

⁶⁵⁵ „Wenceslaus, filius Ottakari, (...) qui tricesimus quartus ex fuisse noscitur a Libussa,“ *Kronika Marignolova*, s. 519. Kateřina Engstová, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, s. 81.

⁶⁵⁶ „Cumque ad invicem multa prelia frequenter haberent et nec vincerent nec vincerentur,“ *Kronika Marignolova*, s. 526.

takřka nezměněné proslovy před vojskem proslovené luckým knížetem a hrdinou Tyrem a také poučení lucké macechy a české věštkyňe. Plenění Lucka opatrně uvádí poznámkou „myslím, že nelze zamlčet“, jako kdyby tak sám rád učinil.⁶⁵⁷

Mezi dívčí a luckou válku Marignola vložil jako samostatnou kapitolu linii českých knížat. Není zde zcela konsistentní s předchozími koncepčními tezemi; řada knížat totiž začíná u Přemysla, ne u Libuše. Marignola převzal seznam knížat z tzv. druhého pokračování Kosmova.⁶⁵⁸ Vedle toho, že tento seznam původně uzavřený Václavem II. Marignola dovedl ke Karlovi IV., do něj především vložil jednu ženu, sestru Boleslava II. Mladu („Boleslaus Mitis et soror eius Mlada“⁶⁵⁹), již postavil na počátek křesťanských českých dějin spolu se svatými Václavem, Vojtěchem a Ludmilou už v kapitole *ingressus in cronicam Boemie*. Vyprávění o Durynkovi převzal opět Marignola od Kosmy, lehce jej zkrátil, zachoval však všechny jeho rysy; Durynk pochází ze Srbska, používá přísloví o hrozící jiskře a nakonec se oběsí na olši.⁶⁶⁰

3.1.2 Kronika Hunů

Nejstarší dochovaná uherská kronika, *Gesta Hungarorum* sepsaná anonymním notářem krále Bély III. na konci 12. století známém dnes jednoduše jako Anonymus, zpracovává příběh o příchodu Maďarů do Karpatské kotliny od odchodu ze Skytie až po ustavení křesťanského království (poslední kapitola *De constitutione regni*). Anonymus se v první kapitole kroniky *De Scithia* vyjádřil rovněž k biblickému původu; Magog, syn Jáfeta (Gen 10,2) byl prvním králem Skytie a její obyvatelé byli podle něho pojmenováni Maďaři (*Moger*). Potomkem Magoga byl rovněž skytský dobyvatel Attila, nic se však neříká o Hunech,⁶⁶¹ což má další konsekvence, jak se ještě ukáže. Anonymus hned v prologu prozrazuje, že když hovoří o Uhrech (*Hungari*), má na mysli především Maďary. Jedním z jeho hlavních úkolů totiž bylo vysvětlit, proč jsou lidé příšedší ze Skytie nazýváni v cizích jazycích *Hungari*, zatímco v tom svém *Mogerii*.⁶⁶² Zatímco v předchozí kapitole jsem ukázal, že *Obrázková* a *Budínská kronika* vytvářejí opozici jmen Maďaři a Uhři jako

⁶⁵⁷ „Nec silendum puto, quod Boemi post hoc intrantes terram eorum urbes et omnia vastaverunt.“ *Kronika Marignolova*, s. 528, celé vyprávění o lucké válce na s. 526–528.

⁶⁵⁸ *Závěrek sběratele*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 2, ed. Josef Emler, Praha 1874, s. 369–370.

⁶⁵⁹ *Kronika Marignolova*, s. 526.

⁶⁶⁰ *Kronika Marignolova*, s. 528.

⁶⁶¹ Jak se píše v *Kronika anonymného notára kráľa Bela*, s. 26; *Die Gesta Hungarorum des anonymen Notars*, s. 5.

⁶⁶² „Per ydioma alienigenarum Hungarii et in sua lingua propria Mogerii vocantur.“ *Anonymi Gesta*, s. 33.

vernakulární a latinskou verzi, Anonymus užívá Maďaři jako domácí vernakulární označení a Uhři jako označení v cizích jazycích. Jméno pochází od hradu *Hung* (míněn je Ungvár, Užhodor), kde sedm kapitánů, kteří vedli svůj lid ze Skytie, nějaký čas odpočívali poté, co si podrobili Slované a vkročili do Panonie. Okolní národy na tomto místě prohlásily Almoše, syna Ugeka, princem Hungváru a jeho válečníky latinsky *Hungari*, vlastně „Hungváriány“ (*vár*, maď. hrad).⁶⁶³ Skytové, jejichž popis Anonymus převzal z kroniky Reginona z Prümü a v některých detailech doplnil formulacemi založenými na četbě *Chronica sive Historia de duabus civitatibus* Oty z Freisingu,⁶⁶⁴ opustili svá dosavadní sídla, protože jejich počet rostl a museli si pod vedením sedmi kapitánů najít nová. Vyprávění o neporazitelných Skytech, kteří ve své zemi „nebyli nikdy podřízeni žádnému císaři“,⁶⁶⁵ lze číst jako apologii toho, proč se vůbec museli vydat na cestu. Nebyli poraženi, a naopak sami porazili každého, s kým se na cestě, respektive při dobývání Panonie střetli.

Celá kronika je v podstatě záznamem hrdinských skutků, zprávou o vítězných válkách; nenechává čtenáře nikdy zapochybovat o kvalitách dobyvatelů. Anonymova kronika je někdy zařazována jako tzv. románová gesta, tedy jako historiografie opírající se o formy hrdinské epiky.⁶⁶⁶ Tato kategorizace se opírá jednak o textové výpůjčky, které Anonymus použil (např. vojevůdci Almošovi vkládá do úst slova Alexandra Velikého⁶⁶⁷), jednak o tvrzení v prologu, že autora kroniky požádal jeho přítel, aby sepsal dějiny Uhrů podobně, jako kdysi během studií napsal dějiny trojské války.⁶⁶⁸ Jenže srovnání může fungovat nanejvýše na zmíněné formální rovině. Postavy hrdinské epiky běžně váhají, řeší dilemata, prohrávají přinejmenším proto, aby se mohly následně ze svých chyb poučit. Četba hrdinské epiky jednoduše vede čtenáře k další reflexi děje i jednání postav. Jenže Anonymus nejenže nedochází k žádné katarzi, ale dokonce ani nenechává své hrdiny

---

⁶⁶³ „Unde omnes nationes circumiacentes vocabant Almus filium Ugek ducem de Hungar et suos milites vocabant Hungaros.“ *Anonymi Gesta*, s. 37.

⁶⁶⁴ Gyula Kristó, *Az Exordia Scythica, Regino és a magyar krónikák*, s. 106–115. Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians*, s. 67. Ota z Freisingu byl mimochodem významným zdrojem představ o východních kočovnicích v pozdním středověku. Srov. Aeneas Silvius Piccolomini, *O původu a mravech Turků*, s. 239. Ke vztahu Reginona a uherských kronikářů též László Veszprémy, *A kalandozások Regino krónikájában és a magya elbeszélő forrásokban*, *Hadtörténelmi Közlemények* 130, 2017, č. 3, s. 781–799.

⁶⁶⁵ „Scithica enim gens a nullo imperatore fuit subiugata.“ *Anonymi Gesta*, s. 36.

⁶⁶⁶ *Kronika anonymného notára kráľa Bela*, s. 27–28.

⁶⁶⁷ *Anonymi Gesta*, s. 44.

⁶⁶⁸ „Dum olim in scolari studio simul essemus et in hystoria Troiana, quam ego cum summo amore complexus ex libris Darethis Frigii ceterorumque auctorum, sicut a magistris meis audiveram, in unum volumen proprio stilo compilaveram, pari voluntate legeremus, petisti a me, ut, sicut hystoriam Troianam bellaque Grecorum scripseram, ita et genealogiam regum Hungariae et nobilium suorum, qualiter septem principales persone, que Hetumoger vocantur, de terra Scithica descenderunt (...),“ *Anonymi Gesta*, s. 33. O Anonymově kronice jakožto skutečné literatuře, a nejen výkladové kronice např. Marianna D. Birnbaum, *Attila's Renaissance in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, s. 82.

chybovat. Literární charakter Anonymových *Gest* spočívá jednoduše v tom, že s pomocí intertextových odkazů srovnává uherské krále a urozence s hrdiny starověku.

Zatímco například Román o Alexandrovi Velikém je příběhem o pýše a pádu, Anonymova *Gesta* jsou příběhem o neporazitelných nájezdnících, jejichž autor se soustředil na to, aby pečlivě popsal a obhájil všechny územní zisky. Závěrečná kapitola *De constitutione regni* pouze jasně definuje, jak byly stanoveny hranice a komu byla svěřena správa částí země, v níž jednou bude sv. Štěpán provádět křesťanskou misi. Pokud bychom chtěli Anonymova *Gesta* číst jako zábavnou literaturu, a nikoliv jako seriózní historiografii, kteroužto opozici ustanovuje Vincent Múcska,⁶⁶⁹ museli bychom je číst jako brakovou literaturu o neupadající mužné síle, nikdy neochabující odvaze a neohrožené bojové chuti.⁶⁷⁰ Ani to by ale nebylo přesné, charakter vyprávění odpovídá spíše kronikářskému záměru. Jedno vítězství za druhým už musí čtenáře, jakkoliv připraveného na akční „film“, v jedné chvíli začít nudit, už nenabízí ani potřebné napětí, protože je předem jasné, jak dílčí epizody dopadnou.⁶⁷¹ Anonymus zamýšlel sepsat historickou apologii moci uherských králů a jeho kronika je tvrzením o tom, co se stalo. Svě teze nerelativizuje, nabízí ucelený výklad o příchodu Maďarů do Panonie a o tom, jak získali svá mocenská práva. Tento výklad ozvláštňuje jazykem; výpůjčky z Bible, Dáretovy *Trojské války* nebo Pseudo-Callisthenovy *Historia Alexandri Magni* využil tak, aby jeho kronika získala nezpochybnitelné rétorické kvality, které dodávají sílu politickému sdělení kroniky. Četba Anonymovy kroniky upomíná na limity současného diskurzu o literárním rozměru středověké historiografie. Takové bádání nejčastěji nepřekračuje právě rovinu analýzy rétorických a jazykových schopností autora, a nereflektuje příběhové literární roviny.⁶⁷²

Z dosud řečeného vyplývá, že Anonymova *Gesta Hungarorum* se v mnohém liší od obsahu dalších výrazných historických narativů středověkých Uher. Jeho dílo je často srovnáváno s kronikou polských knížat Galla Anonyma a s Kosmovou *Kronikou Čechů* jako text ustavující (respektive nejstarší dochovaný) zemskou historiografii, protože se jedná o

---

⁶⁶⁹ Generace badatelů se snažily dokázat chybovost faktických tvrzení autora. Múcska, s. 19–26.

⁶⁷⁰ *Starodávne bejlí. Obrisy populární a brakové literatury ve starověku a středověku*, edd. Sylva Fischerová – Jiří Starý, Praha 2016.

⁶⁷¹ Problém přitom nespočívá ve stereotypně se opakujících popisech bitev a vůbec doslovně se opakujících pasáží (*Kronika anonymného notára kráľa Bela*, s. 28–29), nýbrž v tom, jakým způsobem je vystaven děj.

⁶⁷² Vedle zmíněných textů o Anonymově kronice, hovoří v českém prostředí o historiografii jako o literatuře na základě rétorických kvalit především Petr Čornej. V ucelené podobě např. Petr Čornej, *Tajemství českých kronik*, Praha 2003.

nejstarší dochované výpravné historické dílo.⁶⁷³ Na rozdíl od Kosmy, z jehož kroniky přímo či nepřímo čerpali snad všichni historiografové pozdního středověku, Anonymova *Gesta* stojí poměrně osamoceně a jako východisko kronik 14. a 15. století fungují spíše *Gesta Hungarorum* Simona z Kézy, který systematicky inkorporoval do uherské kroniky vyprávění o Attilovi a Hunech a jasně definoval příbuzenství mezi Huny a Uhry. Anonymus sice vypráví o pravlasti Skytů a jejich biblickém předkovi, vlastní historické vyprávění začíná teprve s Almošem, zvoleným velitelem na hradě Hung. O cestě ze Skytie nevypráví nic a kroniku končí ještě před narozením sv. Štěpána, který je pouze zmíněn jako budoucí christianizátor Uher.

Historiografové Simonem z Kézy počínaje naproti tomu věnovali detailní pozornost cestě Hunů, zejména pak Attilovým výpravám po Evropě a prvnímu příchodu do Panonie, a také druhému příchodu, popř. návratu do Panonie, tedy cestě Uhrů. Ústředním motivem budování království je jeho ustanovení knížetem Gejzou a zejména králem Štěpánem poté, co Arpád získal zemi od Svatopluka. Zatímco Anonymus líčil, jak (zatím) pohanští Uhři dobývají zemi, kronikáři pozdního středověku se více soustředí na osobnost sv. Štěpána kultivujícího krajinu, kterou pro Uhry už dávno dobyl jejich hunský příbuzný Attila. Této problematice jsou věnovány následující analýzy motivů, které se v uherských kronikách opakují a proměňují, ale rovněž takových, které jsou v konkrétních kontextech unikátní. Kronika Simona z Kézy poslouží podobně jako v předchozí kapitole coby východisko dalšího srovnání, protože od jeho díla je možné systematicky sledovat práci historiografů uherských dějin s kronikou Hunů, jak už jsem ostatně na několika místech zdůraznil.

O lani a rozrodu Hunora a Magora

Simon z Kézy jako první zařadil do uherské historiografie příběh o lani, kterou bratři Hunor a Mogor spatřili na lovu a která je během pronásledování dovedla do Meotijských mokřadů, z nichž se vyklubal topický *locus amoenus*.⁶⁷⁴ Když získali otcovo (v Kézově případě Menrothovo) svolení, odvedli do země svá stáda a usadili se. V šestém roce

---

⁶⁷³ Naposledy včetně Nestorovy *Pověsti dávných let* mezinárodní konference „Kosmas, Gallus Anonymus a Nestor v transkulturní perspektivě. Kronikáři a jejich dílo jako inspirace pro vědu, umění, politiku a historickou tradici“, 25. – 26. 10. 2017, AV ČR, Národní 1, Praha 1. Sborník z konference se chystá.

⁶⁷⁴ „Accidit autem dierum una venandi causa ipsos perrexisse in paludes Meotidas, quibus in deserto cum cerva occurrisset, illa insequentes, fugiit ante eos. Cumque ibi ab oculis illorum prorsus vanuisset, diutius requisitam invenire ullo modo potuerunt. Peragratis tandem paludibus memoratis, pro armentis nutriendis ipsam conspexerunt oportuna, ad patrem deinde redeuntes ab ipso licentia impetrata cum rebus omnibus paludes Meotidas intraverunt moraturi. Regio quidem Meotida Perside patriae est vicina, quam undique pontus praeter vadum unum parvissimum giro vallat, penitus carens, herbis, lignis, volatilibus, piscibus et bestiis copiat.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 144.

narazili v pustině na ženy a děti Belarů a unesli je do Meotidy; byly mezi nimi rovněž dvě dcery alanského knížete Duly, s nimiž se oženili Hunor a Mogor. Z jejich spojení vzešli všichni Hunové a rozrostli se natolik, že už je Meotijské mokřady nedokázaly uživit.⁶⁷⁵ Variace této pasáže ohledně toho, zda jsou potomky Hunora a Mogora Hunové, Uhři či obě entity, jsem zdůraznil v předchozí kapitole o adaptacích babylonského zmatení řeči. Identický příběh čteme ve všech dalších kronikách, ať už přináležejí k první nebo druhé skupině textů navazujících na Kézův narativ definované v předchozí kapitole. Obměny se vedle standardní ortografické nestability a drobnějších stylistických změn týkají zejména osobních jmen⁶⁷⁶ a poukazují na to, že původ znásilněných žen s výjimkou dcer alanského knížete nebyl v historiografickém diskurzu tak podstatný, že příběh dobře fungoval i bez jména onoho konkrétního alanského knížete. Významné jsou naproti tomu ústřední femininní motivy honu na laň a únosu dcer alanského knížete, prezentované v podstatě jako hrdinské skutky. Zatímco jednotlivé kroniky hovoří o únosu žen a dětí, Mügelin ve veršované kronice se nejvíce blíží významu znásilnění: „Ex Alanorum gente / Puellas rapuerunt.“⁶⁷⁷

Příběh o lani má původ v Iordanově díle *Getica*, kde ovšem vyvádí Huny ven z Meotijských mokřadů a ukazuje jim cestu do Skytie, kam následně Hunové vpadnou.⁶⁷⁸ Řada badatelů se zabývala především folklorním rozměrem příběhu o lani a spatřovala v něm adaptaci maďarského lidového vyprávění o původu společenství.⁶⁷⁹ Femininního rozměru historiky si povšiml János Horváth, když dokazoval etymologickou spojitost mezi maďarským *únő* označující laň a jménem matky Hunora a Mogora, Enech.⁶⁸⁰ Laň v příběhu figuruje v jisté formě mateřské role, když uvádí bratry do nového světa.

---

⁶⁷⁵ „Anno ergo VI. exeuntes in deserto loco sine maribus in tabernaculis permanentes uxores ac pueros filiorum Belar casu repererunt, quos cum rebus eorum in paludes Meotidas cursu celeri deduxerunt. Accidit autem principis Dulae Alanorum duas filias inter illos pueros comprehendi, quarum unam Hunor et aliam Mogor sibi sumpsit in uxorem. Ex quibus mulieribus omnes Hunni originem assumpsere. Factum est autem, cum diutius in ipsis paludibus permansissent, in gentem validissimam succrescere inceperunt, nec capere eos potuit ipsa regio et nutrire.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 145.

⁶⁷⁶ V textech *Obrázkové kroniky* jméno variuje mezi Bereka, Bereska, Berzeba, Berela, zatímco texty *Budínské kroniky* se drží označení Bereka stejně jako Johannes de Thurocz. Srov. *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 251, a Johannes de Thurocz, s. 24.

⁶⁷⁷ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 236.

⁶⁷⁸ Jordanes, *Gótské dějiny / Římské dějiny*, ed. Stanislav Doležal, Praha 2012, s. 64 (kapitola 24, §123–125).

⁶⁷⁹ Přehledně Johannes de Thurocz, *Commentarii*, s. 58–59. Jinak např. Attila Mátéffy argumentuje uherskou rolí v šíření motivu v evropské literatuře. Attila Mátéffy, *Az Árpád-ház szerepe a csodaszarvas-történetek európai elterjedésében*, *Ethnographia* 124, 2013, č. 1, s. 1–40. János Makkay dokonce tvrdí, že vyprávění o zázračné lani není indoevropského, nýbrž protoiránského původu a že Hunové se tímto příběhem vzdalují ugrofinským a uralským kulturám. János Makkay, *The Miracle Stag in Ancient Greek mythical stories, and their Indo-Iranian counterparts*, Budapest 2006, s. 64–67.

⁶⁸⁰ János Horváth, *A Hun-történet és a szerzője*, *Irodalomtörténeti Közlemények* 67, 1963, s. 455–456.

Nedostižná laň bratry přivedla do lidskou nohou nedotčené země, nejen schopné živit jejich společníky, ale dokonce z nich vytvořit nejsilnější lid (*gentem validissimam*). To se však stalo teprve poté, co bratři a jejich společníci unesli ženy a děti Belarů a Hunor a Mogor zplodili s dcerami alanského knížete první generaci Hunů, respektive Hunů neboli Uhrů.

Někteří středověcí intelektuálové považovali mateřskou roli za ženskou ctnost. Pasáže podobné té o původu všech Hunů (a/nebo Uhrů), totiž že „svůj původ odvozují od těchto žen“⁶⁸¹, může působit jako forma docenění těchto žen stojících na počátku konstruované genealogie. Zároveň ale nemají ani jméno a ve vyprávění jsou jednoduše nástroji genealogické konstrukce. Alanky jsou jasně jmenovány jako pramatky, zároveň to však netřeba chápat jako zvláštní formu uznání. Kronikáři následující po Kézovi doplňují, že únos byl prvním podobným skutkem po světové potopě.⁶⁸² Text *Ch. Posoniense* a také Johannes de Thurócz o dívkách hovoří jako o první ze všech jejich kořistí a vytvářejí tak explicitní kontinuitu loupežných výprav v historii Hunů/Uhrů.⁶⁸³ Naproti tomu Henricus de Mügeln roli unesených dívek jako pramatek vůbec netematizuje a v jeho verších zůstávají jednoduše oběťmi násilí. Podobně jako příběh o zázračné lani (*csodaszarvas*, tak motiv interpretují maďarští folkloristé), také vyprávění o únosu žen je v odborném diskurzu „omlouváno“ kontextualizací místních zvyků – únos nevěsty byl v 11. století součástí právních norem a rovněž v následujících staletích (i po 15. století) byl alespoň symbolicky přítomný mezi svatebními zvyky.⁶⁸⁴ Únos nevěsty ovšem není výlučně maďarským ani uherským fenoménem; středověcí učenci dobře znali příběh o znásilnění Sabine, „český Achilles“ Břetislav svou mužnou slávu získal mimo jiné únosem Jitky a vůbec je tento motiv přítomný v kulturách evropského středověku, ale i jinde a jindy.⁶⁸⁵ V uherských kronikách je ovšem tento motiv prezentován jako počátek kořistnické a dobovatelské nátury Hunů a Uhrů. Stejně jako Kosmův únos dívek také únos dcer

---

⁶⁸¹ *Simonis de Keza Gesta*, s. 145; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 251–252; *Ch. Posoniense*, s. 15; Johannes de Thurocz, s. 24; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 108–109.

⁶⁸² „Hec fuit prima preda post diluvium“, *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 251; „Daz waz der erst raub, der noch der sintfút geschach.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 108.

⁶⁸³ „(...) hanc quidem rapinam cunctarum predarum primam nonnulli fuisse dixere.“ Johannes de Thurocz, s. 24; „Hec fuit prima preda.“ *Ch. Posoniense*, s. 15.

⁶⁸⁴ O folklórních „reliktech“ únosu nevěsty v Uhrách Sándor Makoldy, *A nőrablás és a rablólóhazzaság szimbolikus maradványai hazánkban*, *Ethnographia* 32, 1921, s. 40–59. Antropologickou analýzu napříč kulturami provedl Robert H. Barnes, *Marriage by Capture*, *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 5, 1999, č. 1, s. 57–73.

⁶⁸⁵ Literárním motivem znásilnění v evropských, a především francouzských středověkých textech se zabývá Silvie Joye, *La femme ravie. Le mariage par rapt au haut Moyen Âge*, Turnhout 2012.

alanského vévody má podobnou konstitutivní funkci jako všeznámy příběh o únosu Sabineek.

Polemický charakter Kézova prologu jsem kontextualizoval už v předchozí kapitole. Kéza podle svých slov nehodlá navazovat na Orosiovy nesmyslné řeči o démonickém původu Uhrů⁶⁸⁶ a chystá se psát „s pomocí a milostí boží o původu onoho zmíněného národa, o tom, kde žili, kolik říší obsadili a kolikrát se přesunuli do nových zemí“.⁶⁸⁷ Kéza i další autoři navazovali na Anonymova *Gesta* apologií válečnické kultury dobývání a konstrukcemi silácké maskulinity.⁶⁸⁸ Uherská historiografie si osvojila západoevropskou tradici vyprávění o Hunech, kteří se sice chovali jako barbaři, jejich výpravy byly ovšem zároveň „bičem božím“.⁶⁸⁹ Historiky o d'ábelských Hunech uherští dějepisci oslabovali, případně je odkládali do pravlasti Skytie. Tamní divoký lid byl v podstatě předurčen k vojenské slávě a *Huni sive Hungari*, jakkoliv dosud pohané, dobývali jednu říši za druhou s boží pomocí. Oslavu síly a legitimitu vojenských tažení explicitně komentoval Johannes de Thurócz hned v prologu své kroniky: „Nikdo nedosáhl slávy, aniž by jiným způsobil utrpení. Asyrský král Ninus vstoupil do světových dějin, protože se chopil cizích říší, a kdyby řecký císař Agamemnón nevyvrátil Trojanům Ilion a Alexandr Veliký svými neúprosnými zbraněmi nezpustošil svět, jejich jména by zmizela stejně rychle jako jejich smrtelná těla.“⁶⁹⁰ Loupežné výpravy, včetně únosu a znásilnění žen, jsou od počátku legitimizovány jako součást válečnické slávy a mužné síly, u Thurocze se do argumentace

---

⁶⁸⁶ Není přitom jasné, zda Kéza skutečně četl Orosia nebo teze o jeho vyprávění převzal od Jordana. Srov. *Simonis de Keza Gesta*, s. 141, pozn. 3. „jak vypráví Orosius,“ Jordanes, *Gótské dějiny / Římské dějiny*, s. 64 (kapitola 24, §121–122). Možnost, že čerpal z *Historia contra paganos* viz *Simon of Kéza, The Deeds of the Hungarians*, s. 4, pozn. 1.

⁶⁸⁷ „(...) non imitatus Orosium, qui (...) in libellis suis apochrifa confingens ex daemonibus incubis Hungaros asseruit generatos. (...) Volens itaque veritatem imitari, sic inprosperos ut felices interseram; scripturus quoque ortum praefate nationis, ubi et habitaverint, quot etiam regna occupaverint et quotiens immutaverint sua loca. Illius tamen adiutorio et gratia ministrante qui rerum omnium quae sub lunari circulo esse habent et ultro, vita quoque fruuntur creatione habita, est Deus opifex creator idem ac Redemptor, cui sit honor et gloria in saecula sempiterna.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 141–142. Anglický překlad je ambivalentní, není jasné, zda se „pomoc a milost boží“ vztahuje ke Kézovu psaní, nebo k výpravám Hunů. *The Deeds of the Hungarians*, s. 9.

⁶⁸⁸ Kontexty představ a oblíbenosti „pohanského vojenství“ ve vztahu k Anonymově kronice: László Veszprémy, *'More paganism': Reflections of the Pagan and Christian Past in the Gesta Hungarorum of the Hungarian Anonymous Notary*, in: *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery. Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c. 1070–1200)*, ed. Ildar H. Garipzanov, Turnhout 2011, s. 195–197.

⁶⁸⁹ *Die Gesta Hungarorum des anonymen Notars*, s. 4–6; Jenő Szűcs, *Theoretical elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, s. XLV–XLVI.

⁶⁹⁰ „Nemo mundanum miseria absque aliena adeptus est gloriam. Ninus Assyriorum rex, regna quod in aliena violentas iniecit manus, universarum originem historiarum peperit, et, nisi quondam Agamemnon Grecorum imperator Troianum Ilion evertisset, Magnus quoque Alexander tristibus armis orbem vastasset, illorum nomina pariter cum corporibus cecidissent.“ Johannes de Thurocz, s. 16.

opět vrací Alexandr Veliký jako pozitivní příklad hrdiny, který si svou dobovatelskou slávu získal na utrpení jiných.

Skytie

Abychom se vrátili zpět k dějinám Hunů: když už je Meotijské mokřady nemohly pojmout, prozkoumali Skytii a dobyli ji na dosavadních obyvatelích, které pobili a vyhnali. Následující popis Skytie zahrnuje geografické a hydrografické informace a rovněž charakteristiky tamních zahálčivých loupeživých barbarů.⁶⁹¹ Kronikáři zdůrazňují, že Skytové nebyli nikdy podrobena vládě žádného císaře, ani Alexandra Velikého (!), a sami naopak porazili všechny ostatní národy. Nebyli podřízeni žádné světské moci, a proto se právě oni stali „bičem božím“.⁶⁹² Popisy Skytie se do uherské historiografie dostaly ze spisu *Exordia Scythica* (vlastně výpisků z Justina) snad v některých případech skrze kroniku Reginona z Prümü, který ostatně jako jeden z prvních v líčení soudobých událostí roku 889 hovořil o Uhrech jako o skytském kmeni, s kteroužto tradicí se autoři uherské historické identity ztotožnili.⁶⁹³ Vedle Justinova narativu využitého skrze *Exordia Scythica*, a případně Reginona, těžili především Kéza a následní autoři z *Jordanových Gótských dějin*.⁶⁹⁴ Zatímco pro Anonyma byla Skytie pravlastí potomků Jáfetova syna Magoga, Kéza v souvislosti se svou konstrukcí bratrství Hunů a Maďarů/Uhrů a v návaznosti na Jordanův příběh o zázračné lani vložil historii o Hunorovi a Mogorovi, jejichž synové dobyli nedobytnou Skytii. Kéza ani autoři kronik 14. a 15. století to s jedinou výjimkou neformulují explicitně. Onou výjimkou je Johannes de Thurocz, který ve své kronice s odkazem na Paula Orosia a Vincenta z Beauvais líčí neporazitelné Góty,

---

⁶⁹¹ „Scitica enim regio in Europa situm habet, extenditur enim versus orientem; ab uno vero latere ponto Aquilonali, ab alio montibus Rifeis includitur a zona torrida distans, de oriente quidem Asiae iungitur. Oriuntur etiam in eodem duo magna flumina, uni nomen Etul et alterius Togora. Gentes siquidem in eo regno procreatae otia, amplectuntur, vanitatibus deditae, naturae dedignantis, actibus venereis intendentes, rapinas cupiunt, generaliter plus nigra colore quam alba“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 10.

⁶⁹² „Propter quod nec Romani caesares, nec Magnus Alexander, quamvis attentassent, potuerunt in eam introire.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 146; „Scythe nulli imperio, nec etiam Macedonico aliquo tempore sunt subiecti. Et pro tanto vocamus eos Demptos, id est exemptos ab omni potestate. Dicimus etiam Dentos a dentositate, quia sicut dentes omnia corrodunt et triturant, ita ipsi omnes alias nationes triturabant. Unde Romani eos vocabant flagellum Dei.“ *Chronici H. compositio saeculi XIV.*, s. 254. Podobně také Anonymus: „Scithica enim gens a nullo himperatore fuit subiugata. Nam Darium regem Persarum cum magna turpitudine Scithici fecerunt fugere (...). Item Scithici Cirum regem Persarum cum trecentis et XXX milibus hominum occiderunt. Item Scithici Alexandrum Magnum (...), qui multa regna pugnando sibi subiugaverat, ipsum etiam turpiter fugaverunt. (...) Et absque Dario et Cyro atque Alexandro nulla gens ausa fuit in mundo in terram illorum intrare.“ *Anonymi Gesta*, s. 36–37.

⁶⁹³ *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*, ed. Fridericus Kurze, Hannover 1890, s. 131–132. Gyula Kristó, *Az Exordia Scythica, Regino és a magyar krónikák*, s. 106–115, a László Veszprémy, *Gesta Hungarorum. Počátky národního kronikářství ve středověku*, in: *Střed Evropy okolo roku 1000*, edd. Alfried Wiczorek – Hans-Martin Hinz, Praha 2002, s. 310–311.

⁶⁹⁴ Gyula Kristó, *Az Exordia Scythica, Regino és a magyar krónikák*, s. 106–115.

postrach západního světa, které ovšem ze Skytie vyhnali Hunové: „Tito Gótové, kteří podle stodvanácté kapitoly Vincentových dějin podrobili mnohé národy své moci, byli sami podrobeni říši Hunů.“⁶⁹⁵ Kézův volný výklad o neporazitelnosti Skytů v kontextu dobytelského narativu umožňoval a nabízel dobovému čtenáři, aby akcentoval hunske dobytí nedobytné Skytie. Thuroczovo vyprávění tuto možnost potvrzuje.

U popisu Skytie je třeba se ještě na chvíli zastavit. Pasáž o dělení krajiny na tři království,⁶⁹⁶ v nichž se usadilo 108 rodů synů Hunora a Mogora, uvádí Kéza teprve na konec celého popisu, zatímco kroniky 14. a 15. století ji inkorporují do textu a předsazují ji líčení o hranicích Skytie a sousedních zemích. Toto řazení, které další autoři změnili, má u Kézy konkrétní funkci, je totiž pointou celého popisu Skytie. Kéza vysvětluje, že potomci Hunora a Mogora zde žili, aniž by se smísili s kmeny jiného původu, a dodává, že každý mimo těchto 108 rodů je přistěhovalcem nebo potomkem zajatce a že tyto „generationes pura tenet Hungaria et non plures“, tedy „nikdo jiný než tyto rody netvoří čisté Uhry“.⁶⁹⁷ Konečně čtenáře upozorňuje, že na konci knihy je („ergo“) doplněn výklad o tom, jak se cizí rody připojily k potomkům Hunora a Mogora.⁶⁹⁸ Přímo se tak dostává k dějinám Uherského království a popis Skytie mu slouží k tomu, aby zdůraznil hierarchický vztah mezi jednotlivými uherskými rodinami. Jedná se o další místo, s nímž kroniky 14. století polemizují, ovšem jiným způsobem, než tomu bylo v případě diskuze, zda Nimrod byl předkem Uhrů či nikoliv. Kézovu tezi o *pura Hungaria* jednoduše nikdo z dalších historiografů nepřebírá; vystačí si s informací, že 108 rodů synů Hunora a Mogora/Magora si rozdělilo 108 provincií Skytie,⁶⁹⁹ nebo jen, že ve Skytii bylo 108 urozených rodů.⁷⁰⁰ K této problematice se vrátím později vzhledem k tomu, jakým způsobem s ním historiografové včetně Kézy dále zacházeli. Kéza si zde zároveň připravuje prostor pro ústřední moment svého výkladu, totiž historického vysvětlení a

---

⁶⁹⁵ „Hi igitur Gotti, qui multas gentes, ut Vincentius in historiis capitulo centesimo duodecimo scribit, suo subdiderant servitio, Hunorum subditi sunt imperio.“ Johannes de Thurocz, s. 25.

⁶⁹⁶ György Szabados poukazuje na souvislosti mezi označením tří skytských regionů a jmény užívanými pro Uherské království arabskými geografy a pro tzv. Velké Uhry (viz další kapitola) františkánskými misionáři. György Szabados, „*Szkítia három tartománya*“, in: A IX. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai, edd. Brigitta Szanka – Zoltán Szolnoki – Péter Juhász, Szeged 2017, s. 285–301.

⁶⁹⁷ „Centum enim et octo generationes pura tenet Hungaria et non plures. Aliae autem, si quae ipsis sunt coniunctae, advenae sunt vel ex captivis oriundi, quum ex Hunor et Mogor in palude Meotida centum et octo progenies absque omni missitalia fuere generate.“ *Simonis de Kéza Gesta*, s. 146.

⁶⁹⁸ „Quorum ergo advenarum generatio in fine huius libri apponetur seriatim.“ Tamtéž.

⁶⁹⁹ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 252–253; Johannes de Thurocz, s. 25–26; *Ch. Posoniense*, s. 15.

⁷⁰⁰ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 236; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 110.

apologii hierarchické podoby uherské společnosti.⁷⁰¹ Než totiž začne vyprávět o tom, jak Hunové odešli z přelidněné Skytie, věnuje se základním právním zvyklostem tehdejší společnosti.

Hunové si na začátku šestého věku světa (tedy vlastně současnosti)⁷⁰² nejprve zvolili šest kapitánů, pod jejichž vedením hodlali dobýt západní země. Kromě nich vybrali rovněž soudce, který měl udržovat mír uvnitř komunity a trestat škůdce.⁷⁰³ Ale pokud komunita nesouhlasila s výrokem soudce, mohla jej (i chybnějšího kapitána) odvolat. Tento zvyk „mezi Huny či Uhry přetrval až do časů jejich knížete Gejzy, syna Takšoňova.“⁷⁰⁴ Tehdy, tedy v době před přijetím křesťanství, bylo rovněž zvykem, aby vyvolávači v táborech povolávali jednotlivce do zbraně a ke službě komunitě. Kdo neposlechl, měl být podle skytského zákona (*lex Scitica*) rozpůlen, zbaven práv nebo zotročen. Kéza zdůrazňuje závažnost trestu, protože v jeho důsledku je potrestaný oddělen od ostatních Uhrů, zároveň takto vysvětluje, jak je možné, že někdo je urozený a jiný ne, protože všichni Uhři přece pocházejí od společného otce a společné matky.⁷⁰⁵

Výzva ke shromáždění a připravenosti sloužit komunitě je určena vojsku a pokyn „být ozbrojen a připraven poslechnout rozkazy komunity“⁷⁰⁶ se stejně jako možný trest za odmítnutí týká ozbrojených vojáků. Urozenost, respektive ztráta práv svobodného člověka je odvislá od vojenských zásluh. Znovu se zvyklosti budují na základě společné kultury vojenské a dobovačné (Kéza v jedné kapitole spojuje tyto reálie s organizací dobovačné výpravy do západních zemí a motiv se znovu vrátí v průběhu jedné

---

⁷⁰¹ K tomu systematicky Jenő Szűcs, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, Századok 107, 1973, s. 569–643 a 823–878. Studie vyšla rovněž v autorem zkrácené podobě jako *Theoretical elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, in: *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians*, edd. László Veszprémy – Frank Schaer, Budapest 1999, s. XXIX–CIV.

⁷⁰² Kéza hned v úvodu kroniky používá formuli „nunc sub aetate sexta saeculi“. Upozorňuje na to Jenő Szűcs, *Theoretical elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, s. LXXXV.

⁷⁰³ Ke jménům kapitánů a soudce Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 86–88. János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, s. 467.

⁷⁰⁴ „Consuetudo etenim ista legitima inter Hunos sive Hungaros usque ad tempora ducis Geyche filii Tocsun inviolabiliter extitit observata.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 147.

⁷⁰⁵ „Ita quidem, ut si rector idem immoderatam sententiam definiret, communitas in irritum revocaret, errantem capitaneum et rectorem deponeret quoando vellet. Consuetudo etenim ista legitima inter Hunos sive Hungaros usque ad tempora ducis Geyche filii Tocsun inviolabiliter extitit observata. Antequam ergo baptizati fuissent Hungari et effecti Christiani, sub tali voce praecones in castris ad exercitum Hungaros adunabant: ‚Vox dei et populi Hungarici quod die tali unusquisque armatus in tali loco praecise debeat comparere communitatis consilium praeceptumque auditorus.‘ Quicumque ergo edictum contempsisset praetendere non valens rationem, lex Scitica per medium cultro huius detruncabat, vel exponi in causas desperatas, aut detruđi in communium servitutum. Vitia itaque et excessus huius unum Hungarum ab alio separavit, alias cum unus pater et una mater omnes Hungaros procreaverit, quorum unus nobilis, alter innobilis diceretur, nisi victus per tales casus criminis haberetur.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 147–148.

⁷⁰⁶ Tamtéž.

z Attilových kampaní). Jako by neozbrojení členové společnosti (ženy?) byli z hrozby ztráty práv vyňati, ale mnohem více platí, že zaprvé Kéza hovoří o rodech bez svobodných práv odvislých od předků-vojáků a zadruhé, což už bylo řečeno, ve vojensky organizované společnosti se práva, jakkoliv prezentovaná jako všem společná, odvozují od vojenské praxe.

Konečně, Kézou citovanou výzvu k vojsku „ve jménu Boha a uherského lidu“ je třeba číst v kontextu představ o vztahu Boha k pohanským Hunům a Uhrům. Ve Skytii se Hunové rozmnožili „jako písek“,⁷⁰⁷ podle knihy Genesis 22,17 tedy srovnatelně s potomstvem Abraháma, „otce mnohých národů“ (viz též Gen 12,1–3 a Gen 17,5), a podle Žalmu 139,17 (podle českého ekumenického překladu) s množstvím božích zázraků. Zdálo by se, že biblické citáty jsou formální náplní práce středověkého historiografa, ale v případě Kézovy kroniky jich není identifikováno mnoho a na svých místech mají význam. Ostatně v prologu, v němž cituje jak Starý, tak Nový zákon, se opírá o evangelium jakožto autoritu nikoliv historickou, nýbrž výkladovou. Další biblické citáty připojil k výkladu o Noemových potomcích, líčení pohřbu sv. Štěpána a povahy jeho nástupce Petra a konečně k líčení boje Ladislava IV. s Kumány, kteří na krále hleděli s jobovskou hrůzou a u nichž rovněž užívá metaforu šířícího se písku. Biblickou aluzí na ženu krále Davida Míkol může být jméno Attilovy novomanželky Mikolt, příběh Davida a Míkol jako takový tomu však příliš nenasvědčuje.⁷⁰⁸ Kéza zde každopádně zasáhl do Jordanova líčení, z něhož čerpal a v němž v této roli vystupuje Hildico.

Zvláště se musím opět zastavit u Thuroczovy kroniky, jejíž autor si dal záležet, aby čtenáři prezentoval celou řadu názorů na geopolitický popis Skytie. Žádnou jinou problematiku neprezentuje s tolika odkazy na minulé i současné autory. V pěti po sobě jdoucích kapitolách (*Descriptio Scitiae secundum priores historias Hungarorum; Alia descriptio Scitiae secundum autores; De gentibus Scitiae interiora incolentibus et de ritibus earundem deque auro et lapidibus preciosis in illa habundantibus et de fluminibus illam irrigantibus; De laude Scitarum et de gentibus de Scitia ortis; Argumentum, quod Scitia, de qua egressi sunt Huni sive Hungari, sit in Asia*) cituje dohromady 18 autorů a nikdy jinde než u výkladu o

---

⁷⁰⁷ Tuto citaci od Kézy přebírají jen texty *Budínské kroniky* (*Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 255) a s písarskou chybou „ut arwia“ *Ch. Posoniense*, s. 17.

⁷⁰⁸ V prologu Kéza argumentuje evangeliem a obrací se k Bohu, který dohlíží na jeho psaní, *Simonis de Keza Gesta*, s. 141–142. Při pohřbu Štěpána „citara in luctum est conversa“ (Jób 30,31), Tamtéž, s. 173. Petr byl „superbo oculo et insatiabili corde“ (Ž 101,5), Tamtéž. Kumáni „ut arena postmodum subcrevissent“ a „corde tremulo vix videre audent vultum regis“ (Jób 41,1). Aluzi Mikolt-Míkol navrhuji editoři latinsko-anglického vydání Kézovy kroniky *Simon of Kéza: The Deeds*, s. 66, pozn. 1.

biblickém původu Hunů a Uhrů a u popisu Skytie v kronice nepřistupuje k takové struktuře vyprávění, tedy opakování problematiky v několika kapitolách a z různých autorských perspektiv. Tato koncentrace v úvodní části kroniky zjevně navazuje na motivace, které Thurocz předkládá v prologu: „V těchto letech nepřetržitého klidu, kdy jsme i my zaháleli, se naskytly různé problémy. Ve vzájemných diskuzích došlo k drobným neshodám a častěji se objevily spory. Když jsme se zabývali různými názory o prvopočátcích národa Uhrů, o tom, jaká část světa vychovala Uhry a vypustila je do země, dříve zvané Panonie a nyní od těchto Uhrů nazývaná Uhry, rozhodli jsme se dozvědět se víc a rozplést zamotané příběhy.“⁷⁰⁹ Už v líčení postdiluviálních událostí se Thurocz obracel na více zdrojů a neustále vstupoval do vyprávění poznámkami o svých pramenech i vlastními názory na jejich hodnotu. Rovněž zde nabídl nebiblické výklady původu Hunů. Viděli jsme, že tyto alternativy mu posloužily především ke zvýraznění prvního výkladu založeného na autoritě Bible a jejích vykladačů. Zároveň mu ale alternativní výklady (spojení čarodějek a faunů; čarodějek a inkubů; především pak Hérakla a hadí ženy ve Skytii) slouží k tomu, aby na Héraklovy skytské příhody navázal soustředěným výkladem o Skytii. Thurocz nejprve opakuje popisy Skytie, jak je formulují uherské kroniky, uvádí přitom, že se jedná o jejich tvrzení.⁷¹⁰ Návazně může proti těmto tvrzením postavit jiná – cituje Dionysia, Paula Orosia, Ptolemaia, Strabona, Plinia, Iulia Solina, Isidora a Pompeia Troga – týkající se rozlohy Skytie a její polohy; nejedná se prý o jednu konkrétní zemi, ale o rozlehlou krajinu jak v Evropě (podle uherských kronik), tak v Asii (podle dalších autorů).⁷¹¹ Zároveň ale Thurocz předkládá takové alternativní názory, které nijak

---

⁷⁰⁹ „Iugi otio his annis nobis eque simul torpentibus varii rerum ordines cum inter occurissent, suaves interdum lites media inter colloquia surrexere, et levia disputationum sepius emergerunt iurgia. Dum rebus Hungarice nationis de primevis deque parte mundi, que Hungaros aut germinavit aut in hanc regionem, que antiquitus Pannonia, nunc vero Hungaris ab eisdem Hungaria dicta est, fudit, variis utamur sententiis, experiendi tandem gratia placuit dudum super his rebus contextas revolvere historias. Quas equidem dum diligenti lectione perlustravimus, multa in eisdem de parte mundi Scitica, unde et Hungari emerisise perhibentur, aut obmissa aut neglecta seorsumque aliorum autorum a positionibus conscripta apparebant“. Johannes de Thurocz, s. 15. Syntax první věty v sobě skrývá akrostichon „Iohanes tvroc“.

⁷¹⁰ „Hanc Scitiam Hungaricarum primevi autores historiarum in Ewropa posuere“ Johannes de Thurocz, s. 25.

⁷¹¹ „Cum ipsi in eorum voluminibus de quopiam regno, quod Iurianorum esset, aut de fluminibus Ethewl sive Don et Thogata in Scitie in totius orbis descriptione nullibi mentionem fecisse reperiantur, aut si Scitia tantummodo in Ewropa est, quomodo Ethiopia, que meridionalis est, ac Tharsia et gens Corosmina, que regna sunt Asiatica illi vicinari possunt? Enim vero Scitia, ut autoribus placuit, partim in Asia partim in Ewropa est, eamque Thanais fluvius Ripheis in montibus ortus nobilissimum amnium, qui et Asiam ab Ewropa dividit, vastas per solitudines decurrens mediam intersecat, tandem in paludem Meotidam lapsus illius undas auget.“ Johannes de Thurocz, s. 27.

nezpochybňují výjimečnost Skytie, její zázračné fauny a flory, ani kmenů z ní pocházejících.⁷¹²

Rozsáhlou euroasijskou Skytii Thurocz charakterizuje jako exotický prostor mandevillovského ražení – žijí zde lykantropové, krutí válečníci, lidožrouti, ale rovněž zemědělci, společnosti bez soukromého vlastnictví neznající krádež a také jeskynní lidé a kyklopopové. Dál za domovy kyklopopů nikdo nikdy nebyl, protože strašlivá zima, mlžná mračna a sněh tam nikoho nepustí. Ve Skytii jsou oblasti bohaté na zlato, stříbro, drahokamy a další nerosty, které však chrání gryfové a další nestvůry. Mohutným skytským řekám dominují Don a Dněpr, v němž žijí zvláště chutné ryby bez kostí.⁷¹³ A sociální geografie je symbolicky dostředivá: Skytové jsou tím krutější a divočejší, čím hlouběji ve vnitrozemí Skytie žijí.⁷¹⁴ Série bizarností a hyperbol zakládá argumentaci následující kapitoly *Chvála Skytů a kmenů ze Skytie pocházejících*. Thurocz zde zpracovává motiv nedobytné Skytie, v níž neuspěli ani Dareios ani Alexadr Veliký a další; nejenže Skytii nikdo nikdy nedobyl (s výjimkou Hunů, jak už Thurocz řekl dříve), Skytové zároveň dobyli velkou část světa.⁷¹⁵ Celé vyprávění rámuje novou autoritou, úvodem cituje *De scribus populis*, kapitolu *Asie* papeže Pia II. a závěrem jeho *Evropu*, resp. spis *O původu Turků*.⁷¹⁶ Thurocz se zde vrací ke své tezi z prologu o nekorektním přístupu k dějinám Attilových válek: zatímco o Alexandrovi Velikém a dalších se píše výhradně jako o hrdinech, Hunům byly věnovány jediné nářky nad utrpením, které způsobili: „Ale nikdo nedosáhl slávy, aniž by jiným způsobil utrpení“.⁷¹⁷ Právě na tomto místě Thurocz oportunisticky rozpracovává takto formulovanou relativitu hodnocení minulých válek, když tvrdí, že „kdyby závist tomuto kmenu neodebrala pero, patřila by mu sláva první říše“.⁷¹⁸ Skytie zrodila mnoho slavných válečných kmenů: Party, Amazonky, Góty a Alany, které vyhnali Hunové, aby v důsledku dobyli Řím.⁷¹⁹ Konečně Thurocz dovozuje, že „nikdo

---

⁷¹² „Diionisius et Paulus Orosius Scitiam tantummodo in Asia intra et extra Imaum montem, hoc est himum Caucasum collocant, et inter ceteras nationes Hunos in illa sedem natalis soli habere dicunt, et ipse Diionisius Hunos eosdem cum Caspiis et Albanis vicinari populosque feroces et bello aptos esse ponit.“ Tamtéž.

⁷¹³ Tamtéž, s. 28–30.

⁷¹⁴ „Scite quanto magis interiores tanto asperiori magis“, Tamtéž, s. 29.

⁷¹⁵ Tamtéž, s. 30.

⁷¹⁶ Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 76.

⁷¹⁷ „Nemo mundanam miseria absque aliena adeptus est gloriam.“ Johannes de Thurocz, s. 16.

⁷¹⁸ „nisi huic genti invidia stilum subtraxisset, propterea primi imperii nomen sortiri digna fuisset.“ Johannes de Thurocz, s. 31.

⁷¹⁹ „Multas gentes claro dignas nomine hec regio enixa est. Parthi et enim Bactriani, ut antiquitas voluit autorum, Scitarum sunt soboles. Amazones quoque feminas brachio fortes, quarum ultimam Troyanum bellum expertum est virtutem, Scitia peperit. Quid autoem Gothos per Hunos, ut dictum est, de Scitia expulsis dicendum est, qui et Alanos una secum trahentes omni Occidenti infestissimi fuere? Hi sunt, ut

nepochybuje, že Skytie zrodila Huny či Uhry, jejichž válečné ctnosti se projevily při jejich odchodu ze Skytie a jejich meč se i v našem věku blyští nad hlavami nepřátel.⁷²⁰ Jak zde Thurocz definuje ahistorickou trvanlivost rodově založeného společenství (zde *generatio*), tak zároveň v polemice s Martinem z Opavy odmítá jednotu s dalšími kmeny, Góty a Vandaly, kteří jsou v jeho perspektivě vyhnanci porážení Huny.⁷²¹ Ale i Góty a Vandaly zrodila Skytie, z níž naposledy vyšli Turci. V návaznosti na Piccolominiho text *O původu Turků*, vysvětluje, že Turci nejsou příbuzní Trojanů, ale pocházejí právě ze Skytie. Stejně formulace užívá na dvou místech, přičemž na jednom z nich kontextualizuje původ Hunů původem Turků.⁷²² Demonstrace válečných dovedností Skytů na tureckém příkladě snadno zapůsobila na představivost Thuroczových čtenářů, ale zároveň ji je možné číst jako sebevědomé prohlášení, že Uhři jsou ve válce přinejmenším stejně mocní jako Turci, respektive, čtenář si mohl snadno asociovat ony „nepřátele, nad jejichž hlavami se blyští meč Uhrů“ právě s Turky. Thurocz totiž na samém konci kroniky srovnává Matyáše Korvína s tureckým sultánem Mehmedem II., respektive tvrdí, že Mehmedova sláva nedosahuje té Korvínovy.⁷²³ Konečně Thurocz se svého výkladu vyvozuje, že Hunové a Uhři pocházejí z asijské části Skytie a doplňuje několik drobnějších poznámek o autorech, kteří tvrdí, že Hunové vyhnali Góty (ovšem z Meotijských mokřadů) teprve při odchodu ze Skytie. Opět s odkazem na Pia II. se vyjadřuje k vlastní současnosti, když

---

historie tradunt, qui Romana fortia transcenderunt menia, tanteque urbis solis sacris reservatis omnem gazam converterunt in predam.“ Johannes de Thurocz, s. 31.

⁷²⁰ „Hunorum sive Hungarorum genitricem esse Scitiam nullus dubitat, quorum et in principio exitus de Scitia virtus milicie preelara efferbuit, et nunc hoc nostro evo gladius illorum contrarie gentis supra capita nitet.“ Johannes de Thurocz, s. 31.

⁷²¹ „Vluere nonnulli, maxime frater Martinus, qui Romane historie compendium generavit, quod he tres nationes, puta Huni, Gothi et Wandali una eademque essent generatio, eiusdem fuissent labii sive lingue, tantummodo nomini bus differrent. Nulla hec ratio admittit, nec illi, quibus hec placuere, evidenti suam intentionem documento probant. Nam Huni Gothos propriis de sedibus expulissent minime, si Huni et Gothi eadem generatio fuissent.“ Johannes de Thurocz, s. 31.

⁷²² „Multas preter has Scitia gentes suo in gremio enutritas fudit, quarum novissimi Thurci esse perhibentur, quamvis nonnulli illos Troyano de genere propaginem ducere et nomen a Thewcro rege, qui Troyani belli in fervore ruiture urbi auxiliaturus venerat, nomen non Thurci, sed Thewcri recepisse putent. (...) Thurci, ut Heticus philosophus tradidit, in Asiatica Scitia ultra Periceos montes et Tracontas insulas contra acquilonis ubera sedes genitricis habuere. (...) summo pontifici Pio multarum historiarum lectori placuit.“ Johannes de Thurocz, s. 31–32. K Piccolominimu včetně české edice jeho textu naposledy Vojtěch Bažant, *Husité, Turci a pravá víra u Aenea Silvia Piccolominiho*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 219–237. Srov. *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis Opera quae extant omnia*, Basel 1551, s. 307, 383.

⁷²³ „Nulla homine in hoc est natura, que eundem regnare dedignaretur, nam cunctos sui evi Christianos inter principes ipse unus est, qui alta facinorum cum gloria sui regiminis dirigit officium. Nonne et cesar Thurcorum Machumetes, qui hac nostra etate vivebat, sui que terrore omnem terrarum orbem quassabat, quique suorum pre magnitudine facinorum Magnus Machumetes nominari dignus fuit, rege de isto dixisse fertur: Ego et ipse, inquit, sumus omnes mundi inter principes, digne principis nomine qui vocamur.“ Johannes de Thurocz, s. 285–286. V kontextu vnímání Turků v Uhrách v 15. a 16. století Pál Fodor, *Az apokaliptikus hagyomány és az „aranyalma” legendája. A török a 15–16. századi magyar közvéleményben*, Történelmi szemle 39, 1997, č. 1, s. 33.

přebírá jeho zprávu o lidech, žijících poblíž pramene Donu v asijské Skytii, kteří hovoří podobnou řečí jako panonští Uhři.⁷²⁴

Po dlouhé diskuzi nad povahou a geopolitickou situací Skytie se Thurocz vrací k dějinám Hunů či Uhrů a popisuje na základě starších uherských kronik jejich odchod ze země. Volbu kapitánů a soudce líčí podle Kézy. Když však popisuje již zmíněnou výzvu „vox dei et populi hungarici“, již interpretuje jako „vox dei et preceptum communitatis universale“,⁷²⁵ obrací ji nejen na vojsko, nýbrž je vyhlašována ve všech příbytcích a táborech. Nejvýznamnější změnou oproti Kézovi je však jeho nesouhlasný postoj s vysvětlením společenské nerovnosti. Zatímco Kéza zdůraznil provinění proti společenství, v jehož důsledku jednotlivec ztratil práva, Thurocz říká, že „protože všichni byli stejného původu a vzešli stejně z Hunora a Magora, nemohlo by se jinak stát, aby byl jeden pánem, jiný sluha.“⁷²⁶

Paleta autorských názorů na geopolitickou a sociokulturní povahu Skytie pomáhá Thuroczovi posílit legitimitu jeho úvodních motivací. Závažností jmen, která cituje, ukazuje, že zájem vzdělanců o problematiku Skytie nebyl okrajový, a že je tudíž aktuální vyprávět o původu Hunů či Uhrů právě s ohledem na jejich etnogenezi. Ta ve shodě se staršími kronikami začala v Meotijských mokřadech, z nichž vyšel *gens validissimam*,⁷²⁷ a pokračovala ve Skytii, v níž se rozrostl v postabrahámovský lid svázaný společenskými smlouvami, volící své vůdce a soudce.⁷²⁸ Zároveň jsou kronikářské pasáže o Skytii odděleny od dalšího vyprávění. U Kézy se tak děje vůbec první datací v kronice ukotvující abrahámovskou aluzi: „A tak se v šestém věku Hunové rozmnožili ve Skytii jako písek a shromáždili se léta Páně 700 (...).“⁷²⁹ Stejným způsobem postupují i texty *Budínské kroniky* jen s datací k roku 373, texty *Obrázkové kroniky* právě na tomto místě začínají vyprávění rubrikou oddělující kapitolu „O prvním příchodu Uhrů do Panonie“, tedy vlastní historické vyprávění o cestě Hunů. Je zde anticipován také druhý příchod – hovoří se totiž

---

⁷²⁴ Johannes de Thurocz, s. 32–33.

⁷²⁵ Johannes de Thurocz, s. 34.

⁷²⁶ „Nam cum una et eadem fuerint generatio, et a quondam Hunor et Magor unanimiter processerint, aliter fieri nequivisset, ut alter dominus, alter servus vel rusticus effici potuisset.“, Johannes de Thurocz, s. 34. „Alias autem, cum unus pater et una mater Hunos omnes generans procreavit, quomodo unus nobilis et alter ignobilis esse diceretur, nisi victus per hos casus criminis haberetur?“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 257. Komentátoři se věnovali výhradně historickému výkladu pojmů, o něž se jedná Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 90–91.

⁷²⁷ Johannes de Thurocz, s. 24; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 252; *Simonis de Keza Gesta*, s. 145.

⁷²⁸ S přímým biblickým, abrahámovským odkazem na rozšíření kmene jako písku pracují Keza, *Ch. Budense, Ch. Posoniense*.

⁷²⁹ „Igitur in aetate sexta saeculi multiplicati Huni in Scitia habitando ut arena, anno Domini septingentesimo in unum congregati,“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 147.

o Uhrech, spojených s druhým příchodem, zatímco v následujícím líčení o volbě kapitánů a o cestě do Panonie je řeč o Hunech. V tomto kontextu můžeme Thuroczovy rozsáhlé popisy Skytie a diskuze s autoritami na toto téma číst v kontextu jeho cíle psát humanistickou kroniku, respektive adaptovat trend užívat geograficko-politické a geograficko-sociální výklady jakožto vstupy do vyprávění v humanistickém dějepisectví. Ačkoliv takovým způsobem humanističtí dějepisci psali o krajinách, v nichž se především odehrává další vyprávění – u Thurocze bychom čekali podobné charakteristiky Panonie – Thurocz, ale i další humanisticky orientovaní dějepisci svou pozornost upírali právě na Skytii. Skytský původ totiž umožňoval konstruovat teze o alternativní (ve srovnání se starozákonně a europocentrickým dějepisectvím) moci Hunů a Uhrů. Už jsme viděli Thuroczovy nároky na zařazení mezi světové říše a také Thuroczovy systematicky budované teze o válečnické výjimečnosti a slávě Hunů a Uhrů, založené ve značné míře právě na skytském původu.

Attilovo tažení

Mezi zvolenými kapitány byli rovněž Bendeguzův syn Attila a jeho bratři Keve (u Kézy *Reuwa*) a Buda.⁷³⁰ Spolu s dalšími veliteli sestavili armádu ze všech 108 rodů a vedli ji na západ. V líčení uherských kronik v podstatě mimochodem cestou porazili Pečeněhy, Bílé Kumány, Suzdaly, Rusy a Černé Kumány a vstoupili rovnou do kraje kolem Tisy, kde rozbili trvalejší tábor. Thurocz oproti ostatním opakuje své tvrzení, že cestou také vyhnali Góty z Meotijských mokřadů. V kraji kolem Tisy na ně konečně čekal vyrovnaný protivník, Panonii a okolní země totiž ovládal z pověření Římanů Longobard Macrinus. Římané opředeni mytizující aurou zde vystupují více jako motiv odkazující na vzdáleného velkolepého protivníka než jako reálná síla – Římané si v té době zvolili za krále epického hrdinu Dětricha z Verony a na žádost hrozícího se Macrina jej poslali na pomoc proti Hunům.⁷³¹ Pouze Thurocz a Mügelin ve veršované kronice se vymykají tomuto pojetí, Dětrich je u Thurocze z vůle Římanů vládcem vši Germánie a u Mügelna jednoduše králem Gótů a Macrinus panonským vévodou žádajícím o pomoc Římány. Funkce Římanů, kteří Dětricha ze své autoritativní dálavy posílají na pomoc, se však ani zde nemění.⁷³² Dříve,

---

⁷³⁰ Henricus de Mügelin unikátně ve své veršované kronice hovoří o sedmi kapitánech. *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 237.

⁷³¹ *Simonis de Keza Gesta*, s. 148; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 257–258; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 111; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 237; Johannes de Thurocz, s. 34–35.

⁷³² „Eadem tempesta te Detricus de Verona natione Almanus Romanorum principum de voluntate omni Germanie presidebat. Iste Detricus per Romanos in Matrini auxilium delectus est.“ Johannes de Thurocz, s. 35; „Postquam Maternus / Dux Panoniorum / Hunos percepit / Spoliare terras, / Misit Romanis / Vernas

než se Thurocz zmíní o Macrinovi, velebí v duchu dosavadního vyprávění nejprve volbu vstoupit do Panonie, země hojnosti pojmenované podle chleba: „vznešené země, plné toků těch nejslavnějších řek, zdobené jak nížinami, tak horami, nejúrodnější ploditelky zlata, stříbra stejně jako dalších kovů a vynikající soli, do nejúrodnější země oplývající vínem, lesy i pastvinami. Téměř celá je obklopena a uzavřena vysokými horami a mocnými řekami.“⁷³³ Popis Panonie uzavírá předzvěstí dalšího vývoje: „Obývaly ji prý mnohé národy a úrodná půda vždy lákala mocné rody, které vyhnaly nebo si podrobily ty slabší národy.“⁷³⁴

Hunové usazení kolem Tisy ovládali východní břeh Dunaje a Dětrich s Macrinem spojili své síly v Százhalom a v Potentii, tedy nedaleko západního břehu Dunaje. Zatímco „vysedávali“ a radili se, Hunové se na nafouknutých vacích přeplavili přes Dunaj, napadli je a pobili část vojska. Dětrich se rozzuřil, posbíral vojáky a vyrazil proti Hunům. V bitvě padlo 125 tisíc Hunů, Dětrich však zvítězil jen za cenu vlastních ztrát, jeho vojáků padlo 210 tisíc, nepočítaje padlé z předchozího nočního přepadu, a musel se stáhnout. Hunové se poté vrátili pro své padlé včetně kapitána Keveho, pochovali je a vztyčili monument na Keveho památku. Hunové porážku využili k tomu, aby se poučili o síle a taktice svých protivníků a vyrazili do další bitvy, v níž definitivně porazili Dětricha a Macrina.⁷³⁵ Na tomto místě se poprvé dostává protivníkům Hunů vlastních charakteristik, na nichž se zároveň tříbí popisy Hunů. Dětrich se dlouze rozmýšlí, zatímco Hunové jednají přímočaře, Dětrich se po Pyrrhově vítězství stahuje, Hunové se navzdory obrovskému množství padlých obrátí do nového útoku. Dobyť Panonie je klíčovou událostí příběhu a její význam je posílen stovkami tisíc padlých, včetně jejich velitelů, po Kevem padli totiž i další tři kapitáni, Vela, Reva a Kaducsa, a nejenže se kolektivní vzpomínka lokalizovala na jedno konkrétní místo (padlí byli pohřbeni pod Keveho monumentem), ale jedná se o počátek vytváření kolektivní paměti přímo svázané s novou vlastí (místa mají nová jména: bitevní

---

et precatur / Opem illorum. / Statim Romani / Scribunt Theodrico, / Regi Gotorum / Dicto de Verona, / Ut contra Hunos / Dirigat Materno / Eius iuvamen.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 237.

⁷³³ „Rec regio olim panis ab ubertate Pannonia denominata esse traditur, que nunc ab Hungaris ipsam incolentibus mutato nomine Hungaria vocitatur, regionum nobilissima, famosissimorum amnium decursu irrigua, campis pariter et montibus mixtim decora, auri et argenti necnon ceterorum metallorum ac salis peroptimi genitrix fecundissima, terrarum fertilissima, vino habundantissima silvarumque et pascuorum frequentissima, pro maiori sui parte undique aut ingentium molibus alpium aut potenti fluminum decursu clausa.“ Johannes de Thurocz, s. 34–35.

⁷³⁴ „Hanc regionem plurime nationes incoluisse feruntur, et semper potentior superveniens generatio agri fertilitate allecta infirmiore aut expellebat nationem aut subdebat.“ Johannes de Thurocz, s. 35.

⁷³⁵ *Simonis de Keza Gesta*, s. 149–150; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 259–260; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 112–114; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 237–238; Johannes de Thurocz, s. 35–37.

pole *Tárnokvölgy* je nově známo jako *Keveháza*⁷³⁶). Už v průběhu války před rozhodující bitvou si Hunové vytvářejí z Panonie vlast, v příběhu o dobovačných válečnících se to děje nejen prolitou krví a vytvářením symbolické topografie země – totiž vztyčením památníku. Takové ustanovení kolektivní vzpomínky (kolem Keveho hrobu jsou uloženi i další padlí) doceňuje válečné hrdiny zastupující vlastně všechny padlé (ze Skytie Hunové vyšli jako jeden muž). V něčem to připomíná Kosmovy *penates*, které Dušan Třeštík identifikoval jako zobrazení předků postavených do nové krajiny při její kultivaci v nový domov.⁷³⁷ Zatímco v českých kronikách byla nová kolektivní identita budovaná na základě sdílených útrap při bloudění světem a hledání slíbené země, Hunové hrají při tomto symbolickém zabrání země mnohem aktivnější roli – jsou dobyvateli a své právo čerpají nejen ze své síly, ale právě i z uložení padlých (a kronikáři dbají na zdůraznění jejich množství) do země, na niž si tak činí nároky ještě před definitivním vítězstvím ve válce. Samotné právo silnějšího by nestačilo.

Do příběhu vstoupila také část epických vyprávění o Dětrichovi, respektive jeho „nesmrtelnost“. Kéza píše nejistě, že byl „fatálně zraněn“ a kroniky 14. století včetně Mügelna píší jen o jeho zraněné hlavě či úniku.⁷³⁸ Thurocz ovšem přímo tematizuje jeho nesmrtelnost: „Dětřich byl šípem zraněný na čele, až prolil celou potopu krve. Týž šíp přinesl stále ve svém čele do Říma císaři jako svědectví o boji s Huny. Prý mu říkali nesmrtelný a také Uhři ho dodnes ve svém jazyce nazývají nesmrtelný Dětrich („halalthalon Detreh“). Dětrich prý vlastnil prilbu, která tím jasněji zářila, čím déle ji nosil na hlavě.“⁷³⁹

Po poslední bitvě proti Macrinovi a Dětrichovi zůstali Hunům pouze dva kapitáni, Buda a Attila. Attilu zvolili po římském způsobu králem a ten určil zvláštní pravomoce Budovi; „římský zvyk“ vyjadřující další usazování se na západě a adaptaci zvyků vlastních poraženému nepříteli (jakkoliv má stále platit zvyk volit kapitány a soudce) převzaly

---

⁷³⁶ Keveháza je později neustálenější název, ještě později Keveaszó (tak místo označuje János Arany v *Budově smrti*), dnes Kajászó. Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 96.

⁷³⁷ Dušan Třeštík, *Mýty kmene Čechů*, s. 69–72.

⁷³⁸ „Lethaliter vulnerato“, *Simonis de Keza Gesta*, s. 150; „Detricus per sagittam in fronte vulneratus“, *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 260; „auch ward herre Dytrich geschossen in dy stirn“, *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 113; „Princeps de Verona / Mansit Romanis“, *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 238.

⁷³⁹ „Detricus sagitta in fronte vulneratus tanti sanguinis evasit diluvium, cuius tandem sagitte truncum ipse Detricus urbem ad Romanam dignitatis imperatorie in curiam pro documento certaminis per ipsum cum Hunis commissi in fronte detulisse et propter hoc immortalitatis nomen usurpasse narratur, Hungarorumque in idiomate halalthalon Detreh dici meruit presentem usque in diem. Hunc Detricum galeam quandam habuisse et illam, quanto magis deferebat, tanto maiori claritate refulsisse fabulantur.“ Johannes de Thurocz, s. 37.

rovněž *Ch. Pictum*, *Ch. Posoniense*, *Ch. Budense* a *Ch. Dubnicense*, další kronikáři (Thuróc a Mügeln v obou textech) naproti tomu zdůrazňují svobodnou vůli, s níž byl Attila zvolen. Attila se od této chvíle nechal nazývat Bičem božím⁷⁴⁰ a jeho titul podle *Ch. Budense*, *Ch. Dubnicense*, *Ch. Posoniense*, Mügelnovy německé kroniky a podle Thurocze zněl v různých obdobích takto: „Attila z boží vůle, syn Bendeguze, vnuk velkého Nimroda, vychovaný v Engadi, král Hunů, Medů a Gótů, metla světa a Bič boží.“⁷⁴¹ Autor *Dubnické kroniky* zde není konformní s vlastním úvodem, kde stejně jako další texty *Obrázkové kroniky* odmítá nimrodovský původ Hunů a hlásí se k předku Magorovi. Jeden z rukopisů *Obrázkové kroniky* ovšem vyjadřuje nejistotu nad celým sporem, když Attilu označuje jako „nepus magni Nemproth Magor“.⁷⁴² Autoři těchto kronik, resp. opisů zjevně pracovali s různými variantami příběhu o původu Hunů či Uhrů, neopsali jen mechanicky svou předlohu. Konečně lze doplnit, že tiskař András Hess a autor *Dubnické kroniky* provedli drobný zásah, když Attilu označují jako krále Uhrů, nikoliv Hunů, jako všechny ostatní texty. Kéza, u něhož začíná celá nimrodovská debata, přitom Attilův titul vůbec neformuluje, a ten se tak objevuje teprve v kronikách 14. století. Nejednoznačné postavení Nimroda, označeného navíc jako „velký“, přičemž se nemyslí jen jeho obrovitá postava, se přitom bude ve vyprávění ještě vracet, jak ukážu v části o druhém příchodu a christianizaci Uhrů. Ambivalentní postoj vůči Nimrodovi v jiných pasážích příběhu připomenul János Bak, nepovšiml si ale funkce Nimroda v Attilově titulatuře.⁷⁴³ Genealogická vazba mezi oběma se zdá být příznačná; v *Obrázkové kronice* vycházející z Comestorovy biblické dějepavy

---

⁷⁴⁰ Mügeln ve veršované kronice užívá spojení „flagellum Christi“, *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 238.

⁷⁴¹ V případě *Budínské kroniky* jak v případě znění z rukopisu v Sambuckém kodexu: „Atylla Dei gratia filius Bendekuz, nepos magni Nemproth, nutritus in Eugadi, rex Hunorum, Medorum, Gothorum, metus orbis terre et flagellum Dei“, tak Hessova starého tisku: „Atila Dei gratia filius Bendekuz, nepos magni Nemroth, nutritus in Eugadi, rex Hungarorum, Medorum et Gothorum, metus orbis terre et flagellum Dei.“ Obě citace in *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 261; *Ch. Dubnicense*: „Atila Dei gratia filius Bendekuz, nepos magni Nemproth, nutritus in Engadi, rex Hungarorum, Medorum, Dariorum et Gothorum, metus orbis terre et flagellum Dei.“ Tamtéž; „Athila Dei gratia filius Wendelum, nepos magni Nemproth, nutritus in Engadi, que est melior terra in mundo, rex Hunorum, Gottorum, Medorum, metus orbis terre et flagellum Dei,“ *Ch. Posoniense*, s. 20; „Eczel der Hewnen kunig und ein furst der welt und ein gayssel gotes, hern Bendekus sun und ein neffe des grossen riessen hern Nemprotz, in Engady gen czogen.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 114; „Atila filius Bendekucz, nepos magni Nemroth, nutritus in Engadi, dei gratia rex Hunorum, Medorum, Gothorum, Danorum, metus orbis et flagellum dei.“ Johannes de Thurocz, s. 39.

⁷⁴² Jedná se o rukopis Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, Clmae 407, v kritické edici označený jako V5: „Atyla Dei gratia filius Bendekws nepus magni Nemproth Magor, nutritus in Engadi, rex Hunorum, Medorum, Gottorum, Danorum, metus orbis terre et flagellum Dei.“ Citováno podle *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 261.

⁷⁴³ János Bak, *List in the Service of Legitimation in Central European Sources*, in: *The Charm of a List. From the Sumerians to Computerised Data Processing*, ed. Lucie Doležalová, Cambridge 2009, s. 36.

Nimrod vystupuje jako „ničitel lidí před božím zrakem“⁷⁴⁴ a podobně jako Attila, Bič boží, je hrdinou mimo lidská měřítká dokládajícím moc a sílu Hunů.

Následně se všechny kroniky obracejí přímo k popisu Attily, jeho vzhledu a charakterových vlastností. Textovým zdrojem byly Kézovi na prvním místě *Jordanova Getica* a *Pantheon* Gottfrieda z Viterba, spoluutvářející literární a historickou tradici Attily jako epického hrdiny.⁷⁴⁵ Jordanes, spolu s Cassiodorem, čerpal z vyprávění byzantského diplomata a historika Priska, který navštívil Attilův dvůr. Dochovaná podoba tohoto líčení obsahuje podstatné stereotypní historky o barbarských Skytech využitě i Piccolominim ve zmíněném pojednání *O původu Turků*,⁷⁴⁶ a rovněž Thuroczem v popisech Skytů. Attilův dvůr je sice skromný, ale úctyhodný a teprve později Attila přerostl ve štědrého, rytířského vladaře, k němuž se sjíždějí urození válečníci. Vrchol této tradice je možné spatřovat v *Písni o Nibelunzích*, v níž Attila vystupuje v roli srovnatelné s králem Artušem; zajišťuje důstojnost a rytířskou úroveň, a především poskytuje platformu pro rytířská dobrodružství, do nichž ovšem sám v podstatě nevstupuje. Kéza snad právě odsud čerpal popisy bohatého dvora, k němuž láká celé národy Attilova štědrost. Attila se sice vyznačoval strašlivým vzhledem, ale zároveň byl nesmírně štědrý a rozdavačný, i když rozmary své vůle děsil vlastní druhy. Vlastnil nejlepší koně a byl ochotný je rozdat, jeho stůl i lůžko byly ze zlata. Bohatstvím a slávou překonal všechny ostatní panovníky. Do jeho služeb vstupovaly všemožné národy, přestože se k cizincům choval tvrdě a jádro jeho vojska tvořili Hunové. Na praporci krále Attily byl vyobrazen korunovaný pták turul a stejný znak Attila nosil na štítu; takový praporec nosila hunská armáda až do doby kníže Gejzy, tedy „dokud si vládli pospolným způsobem“.⁷⁴⁷ Ačkoliv Attila ovládl mnohá města a národy, sám se zdržoval jen v táborech a ve stanech, kam si ovšem nechal nosit svou zlatou postel.⁷⁴⁸ To v celku uherských kronik ostatně vyjadřuje povahu Attilova tažení, během něhož sice vytváří říši, zároveň je ale usazen v Panonii a jeho dobovačné výpravy

---

⁷⁴⁴ „Ideo sequitur: ‚Et erat robustus venator‘, id est oppressor hominum ‚coram Domino‘;“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 248. Srov. „Et filius Chus Nemroth, qui cepit primus potens esse in terra et robustus uenato hominum coram Domino, id est extincor oppressoer amore dominandi, et cogebat homines ignem adorare.“ *Petri Comestoris Scolastica Historia*, s. 74.

⁷⁴⁵ Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition in Medieval Hungarian Texts*, in: *Studies on the Illuminated chronicle* s. 127–129. János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, s. 465.

⁷⁴⁶ Především neustále reprodukováné historky, kterak pálí novorozencům tváře a pojídají lidské plody. Srov. M. Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 129, a Aeneas Silvius Piccolomini, *O původu Turků*, s. 238–239.

⁷⁴⁷ „(...) dum se regerent pro communi,“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 152. Podobně všechny další zde zmiňované kroniky.

⁷⁴⁸ *Simonis de Keza*, s. 151; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 262; *Ch. Poseniense*, s. 21; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 115; Johannes de Thurocz, s. 39.

jsou jednak projevem jeho (a hunského, viz kontinuita do Gejzovy vlády) hrdinského génia a jednak pustošícím božím trestem.

Attilovi vzdali hold poražení Římané včetně Dětricha, který mu namluvil, aby zaútočil na západní země, a Attila vzápětí vyrazí na válečné tažení. Nejprve porazí burgundského krále Zikmunda a zničí město Argentina, které nechá přejmenovat na Štrasburk. Třetinu vojska následně pošle proti marockému sultánovi ovládajícím Seville, který před ním prchne zpět do Maroka. Mezitím se proti Attilovi vydá římský patricij Aetius, aby využil situace oslabeného vojska Hunů, ale Attila, i přestože se nejprve neúspěšně pokusí vyjednat dočasné příměří, zvítězí v nejstrašlivější bitvě (na Katalaunských polích), jaká se kdy odehrála, a jeho nepřátelé mu musí odvádět tribut. Zmíněná třetina vojska se po bitvě, již propásla, usadí v Katalánsku a hunští župané (sg. *ispán*) dají zemi jméno Hispánie. V *Budínské, Obrázkové, Thuroczově* a *Mügelnově* veršované kronice se tam usazují ve strachu z Attily.⁷⁴⁹ Attila zpustoší Francii a Flandry, ušetří ovšem Toulouse, kde je vítán jako hrdina, v pomstě zničí Remeš, která mu dříve vzdorovala. V Kolíně Hunové (Attila není zmíněn) zabijí sv. Uršulu a s ní jedenáct tisíc panen a v Eisenachu Attila rozbije tábor a uspořádá sněm, zatímco jeho vojsko vyrazí proti Dánům, Norům, Frísům, Litevcům a Prusům. Badatelé kladou důraz na formulaci, že Uršulu a jedenáct tisíc panen pobili Hunové, a nikoliv Attila, a někteří z nich vyjadřují podiv nad tím, že by uherští kronikáři spojovali své současníky s předky, kteří se projevili takovým barbarstvím, že zavraždili světici.⁷⁵⁰ Kromě funkcí ve vyprávění kronik, nebyl příběh svaté Uršuly v Uhrách nijak kontroverzním námětem, Uršula naopak patřila mezi oblíbenější světice.⁷⁵¹ Přestože jsou Hunové v kronikách líčeni často jako ukrutní barbaři, jsou především v Attilově osobě božím trestem. Attila a Hunové jsou tak vlastně nástrojem božím, na němž se tříbí charakteru světců.

Když Attila svůj dvůr přesunul zpátky do Sicambrie, obvinil svého bratra Budu z překročení pravomocí a vlastníma rukama ho zavraždil a jeho tělo hodil do Dunaje. Buda si měl uzurpovat moc a mimo jiné přejmenoval Sicambrii na Budavár. Attila nařídil, aby se město napříště jmenovalo Město Attilovo, jenže ve strachu ho poslechli jen Němci a

---

⁷⁴⁹ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 267; Johannes de Thurocz, s. 44; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 240.

⁷⁵⁰ V menší míře Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 133; Martin Homza interpretuje zavraždění Uršuly jako událost vrhající na Attilu špatné světlo, viz Martin Homza, *Uhorsko-poľská kronika, nedocenený prameň k dejinám strednej Európy (vstupná štúdia)*, in: *Uhorsko-poľská kronika, nedocenený prameň k dejinám strednej Európy (vstupná štúdia)*, edd. Martin Homza – Jana Balegová, Bratislava 2009, s. 24, 48.

⁷⁵¹ Anna Tüskés, *The Cult of St Ursula in Hungary: Legend, Altars and Reliquaries*, in: *The Cult of St Ursula and the 11,000 Virgins*, ed. Jane Cartwright, Cardiff 2016, s. 187–204.

začali používat název Etzelburg.⁷⁵² Hunové naproti tomu Attilovo nařízení ignorovali a městu dál, až do kronikářovy současnosti, říkají Óbuda, tedy dnešní Starý Budín.⁷⁵³ Buda je v celém diskurzu uherské středověké historiografie mlčenlivou postavou,⁷⁵⁴ jméno města ale trvale připomíná Attilovy krvavé ruce. Attila si chtěl uzurpovat paměť, ale jeho samovládná moc měla v tomto ohledu limity. Poukazují na ně Hunové nereflektující Attilovo nařízení, přičemž podstatná je opozice mezi ustrašenými Němci, kteří Attilovo nařízení okamžitě uposlechnou, a pyšnými Huny, kteří jindy bez zaváhání svého krále následují. Toto místo poukazuje na celý literární rozměr Attilova příběhu, který není definicí ideálu, jak máme často ve zvyku chápat středověké narativní „prameny“, nýbrž vyprávěním o jednajících hrdinech podléhajících svým vášním. Ačkoliv je Budův trest smrti v kronikách líčen v podstatě jako oprávněný,⁷⁵⁵ reakce Hunů na Attilův soud a nařízení poukazují přinejmenším na rozporuplnost jeho skutku. Autoři zkoumaných textů přitom sami do tohoto příběhu nevstupují a posilují jeho literární rozměr tím, že sami trvají dál na označení Sicambria. Dnes přitom texty typu uherských kronik čteme s velkou mírou samozřejmosti jako systematické konstrukce kolektivní identity – kronikář však stojí jako vypravěč mimo.⁷⁵⁶

Po pěti letech se Attila znovu vydá na tažení, přes Štýrsko, Korutany a Dalmácii projde až k Aquileii a cestou dobude celou řadu dalmatských měst. Po roce a půl obléhání Aquileie spatří Attila čápa, jak odnáší svá mlád'ata z města k moři, a interpretuje to jako znamení, že město padne. Po skytském způsobu navrší kolem hradeb sedla, zapálí je a hradby puknou.⁷⁵⁷ Obyvatelé prchnou a později založí Benátky, následuje drobná vložka o původu Benátčanů, jíž lze rozumět jako Kézově autorské digresi, jako aktuálnímu autorskému komentáři k Attilovu příběhu.⁷⁵⁸ Attila pokračuje dál k Ravenně, kde se setká

---

⁷⁵² Gusztáv Heinrich, *Etzelburg és a magyar hun-monda*, Budapest 1882.

⁷⁵³ *Simonis de Keza Gesta*, s. 156; *Ch. H. composicio saeculi XIV.*, s. 268–269; *Ch. Poseniense*, s. 24; Johannes de Thurocz, s. 48. Henricus de Mügeln nechal Budu v obou svých kronikách Attilou utopit: *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 119, *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 241.

⁷⁵⁴ Promlouvá teprve v epické básni Jánose Aranye *Buda halála* z roku 1864. János Arany, *Budova smrt*, přel. František Brábek – Jaroslav Vrchlický, Praha 1897.

⁷⁵⁵ György Szabados, *Attila and Mátyás – parallels and Contemplations. State-idea versus Deep Morality – Haunting and Lurking Fratricide*, in: Matthias and his Legacy. Cultural and Political Encounters between East and West, edd. Attila Bányai – Attila Györkös, Debrecen 2009, s. 57.

⁷⁵⁶ Sándor Eckhardt tento příběh považuje za pouhou etymologickou legendu, když zdůrazňuje Kézův posun ve jméno Attilova bratra od Jordanova Bledy k Budovi. Alexandre Eckhardt, *De Sicambria a sans-souci*, s. 38–39.

⁷⁵⁷ Původ motivu hledá Tamás Keszi ve vyprávění o asyrském králi Sardanapalovi. Tamás Keszi, *Attila és nyergekből rakott máglya*, in: Hadak útján, ed. Attila Gaál, Szekszárd 2001, s. 63–67.

⁷⁵⁸ „Veneti siquidem sunt Troiani, ut canit cronica veterorum. Post excidium enim Troie Aquilegiae permanserunt, quam et fundasse referuntur. Quidam autem Venetos de Sabaria fuisse opinantur. Sabaria vero habitata fuerat. Longobardis, in qua erat generalis schola orbis terre nationi, poetarum musis et

s ariánskými sektáři, kteří jej navedou, aby vstoupil do jejich sekty a dobyl Řím. Attilovi se ovšem nezamlouvá ariánství, nýbrž vize bohatého Říma. Římané pošlou papeže, aby Attilovi útok rozmluvil, což se jim nedaří, dokud Attila nad jeho hlavou nevidí ozbrojenou postavu hrozící mu mečem. Všechny texty po Kézovi doplňují jméno papeže, podle tradice Pavla Diákona se jedná o Lva I.⁷⁵⁹ Zatímco u Diákona se Attilovi nad Lvovou hlavou ukázal sv. Petr, uherské kroniky hovoří pouze o muži ozbrojeném mečem (nikoliv o andělovi, jak uvádí Martyn Rady, ten se objevuje pouze v Mügelnově veršované kronice).⁷⁶⁰ Thurocz přitom dbá na Attilovu narativní perspektivu a po setkání s papežem jej nechá o zjevení vyprávět. Obrátí se raději proti zlatu Ravennských (na radu papeže) a ariány pobije. V Mügelnově veršované kronice je na tomto místě zpomalen výklad, přerušeno metrum a vložena „prosa simplex“ vyprávějící o konci ariánského biskupa. Kromě prvního prologu se už v celé kronice čítající 49 kapitol objevují jen další dvě v próze. Bič boží opět trestá ariány po intervenci papeže Lva, nad jehož hlavou ovšem v tomto případě, jak jsem zmínil, vidí anděla.⁷⁶¹ Když Attila konečně rozšířil svou říši na všechny světové strany, začal rozvažovat, jak by dobyl Egypt, Asýrii a Afriku. S výjimkou Mügelnovy veršované kroniky nabízí Attilovi dobytí Afriky už vůdce ariánů.⁷⁶²

Nejvýrazněji do líčení Attilových tažení Evropou zasáhl na základě čtení kroniky sv. Antonina Florentského Johannes de Thurocz.⁷⁶³ Přitom se nejedná o pouhé vložky, ale o

---

dogmatibus philosophicis elucenter illustrata idolorumque erroribus diversis mancipata. Quam quidem Archelaus rex primitus devastavit. Sed postea per Hunos de Pannonia expelluntur nunque litora fluvii Tycini habitare dinoscuntur, qui et dicuntur Papienses.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 158. Založení Benátek je silný motiv ve vyprávění o Attilovi, funkční i v humanistické literatuře. Péter Kulcsár, *La fondation de venise dans l'historiographie humaniste en Hongrie*, in: Venezia e Ungheria nel Rinascimento, ed. Vittore Branca, Firenze 1973, s. 353–367.

⁷⁵⁹ Maoro Calzolari, *Papa Leone e Attila al Minzio. Il percorso di una tradizione*, Mantova 2013.

⁷⁶⁰ „(...) inter colloquia contigit Ethelam sursum aspicere servareque caput suum in aere hominem pendere, gladium tenentem versatilem, qui caput eius auferre minabatur.“ *Simonis de Keza*, s. 159; *Budínská kronika*: „onerosa videbantur regi Atile, admitere tamen decuit postulata apostolici ob timorem Nam cum idem rex oculos superius elevasset, vidit supra caput suum pendere hominem in aere habentem gladium versatilem in manu sua, qui ipsius caput quasi stridentibus dentibus truncare minabatur.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 274–275; tradice *Obrázkové kroniky*: „(...) onerosa videbantur regi Atile admisit tamen postulata ob reverentiam sedis apostolice et timorem ymaginis apparentis. Nam cum idem rex oculos superius elevasset, vidit supra caput suum pendere hominem in aere habentem gladium in manu sua, qui ipsius caput quasi stridentibus dentibus truncare minabatur.“ Tamtéž; „Do sah der kunig Eczel auf dem perge und sah ob seinem haubt ein menschen in der luft. Der het ein plosz swert in seiner hant und drewet dem kung Eczel, ob er dem pabst icht tete.“ *Ch. H. germanice conscriptum*, s. 122–123.

⁷⁶¹ „Prosa simplex, in qua dicitur de ultima terminatione presulis prenotati. (...) Sed cum rex ad verticem Leonis pape Christianissimi respexisset, vidit angelum, qui ei cetuiquo suo mortis exitium framea minabatur. (...)“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 242.

⁷⁶² *Simonis de Keza Gesta*, s. 159; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 273; *Ch. Poseniense*, s. 27; Johannes de Thurocz, s. 53. *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 122.

⁷⁶³ Kronika *Chronicon partibus tribus distincta ab initio mundi ad MCCCLX* vyšla tiskem v roce 1477. Thurocz čerpal mimo jiné z Antoninova vyprávění o Attilovi a Hunech. Srov. 2. díl, 11. titul, 8. kapitola a dále. Dělení je přítomno ve starém tisku.

koncepční zásahy, které souvisejí s autorskými motivacemi prezentovanými v úvodu; výše jsem citoval Thuroczovu snahu očistit Attilovo jméno a docenit jeho dobytelskou slávu. Císařská sláva a chvalozpěvy se týkají všech Uhrů, především ale Attily.⁷⁶⁴ Thurocz je jediný, kdo nenavazuje na starší kroniky v tvrzení, že Attila sám si nechal říkat Bič boží, pouze reprodukuje jeho titul včetně tohoto přízviska a Attilovo osvojení si této role odsouvá na jiné místo. Thurocz do vyprávění vložil zcela novou pasáž⁷⁶⁵ o poustevníkovi, na něhož Attila narazil během tažení nedaleko Orléans a který mu zprostředkoval boží vůli: „Všemohoucí Bůh (...) ti vložil do rukou svůj meč. Ty jsi Bič boží a Bůh chce napravit bezbožníky, kteří se odklonili od spravedlnosti, tvou krutostí. Avšak onen meč ti dle vůle odebere a předá ho jinému.“⁷⁶⁶ Na znamení nestálé boží přízně poustevník Attilu varuje, že v následující bitvě bude slabší než jeho protivník, ale nebude zcela poražen. Poustevníkova slova potvrdí rovněž Attilovi pohanští věštcí. Když ovšem Attila rozehnal římské vojsko, přijal svou roli: „Padá hvězda, třese se země, já jsem kladivem světa.“⁷⁶⁷ Když následně Attila prochází městem Troyes, kam jej vpustí biskup Lupus poté, co se Attila představí jako Bič boží, potvrdí se poustevníkovu tvrzení.

Poctivému Lupovi a jeho lidem Attila neublíží, stejně jako obyvatelům Toulouse, kteří ho vítají, pomstychtivě však vyrazí proti Remeši. Tamní biskup Nikasius vysvětluje Attilův útok na město, když tvrdí, že je božím trestem za hříchy obyvatel města. Nikasius a panna Eutropie dosáhli mučednictví, všichni byli pobiti, ale město samo ochránili boží andělé a Hunové se jej nedotkli. V tomto smyslu je třeba číst i jednání s ariány a papežem Lvem, které Thurocz staví do opozice, když Římané vyzývají papeže, aby zasáhl: „Římané přemýšleli, co dělat, a zvážili, že by papež Lev mohl dosáhnout milosti, jakou král Attila udělil ravenkému biskupovi.“⁷⁶⁸ Ušetřeni byli nakonec katoličtí Římané a pobiti heretičtí

---

⁷⁶⁴ „Enimvero et magni regis Atilae gestarum gloria rerum stili pravitate comprehensa digno laudum preconio non minus quasi subterfugere videbatur.“ „Externarum nationum invidiam exactis per ipsum Atilam regem victoriis condignum preconii subtraxisse stilum et eidem regi Atilae gloriam imperialis nominis dempsisse puto, neque per ipsum gestarum rerum in decus quidpiam preterquam illatas per ipsum eis miserias planctuosi carminis adinstar scripsisse inveniuntur.“ Johannes de Thurocz, s. 15.

⁷⁶⁵ Na Thuroczův vklad (bez kontextu vypuštění Attilovy sebevědomé uzurpace titulu) upozorňuje Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition in Medieval Hungarian Texts*, s. 134.

⁷⁶⁶ „Deus omnipotens, qui tantarum gentium regit imperium, hac vice sue austeritatis gladium tuas dedit in manus. Tu enim es flagellum dei, et tua severitate a sua declinantium iusticia impietatem ipse deus corrigere voluit, recipiet tamen hunc gladium a te, dum voluerit, et illum alteri tradet.“ Johannes de Thurocz, s. 42.

⁷⁶⁷ „Stella cadit, tellus tremit, en ego maleus orbis.“ Johannes de Thurocz, s. 45. K motivu, který inspiroval mimo jiné Jánose Aranye ve verších *Isten kardja* (Bič boží, báseň je kapitoulou v epické básni *Budova smrt*) z roku 1863, ale objevoval se i ve vyprávěních o dalších středověkých panovnících, např. Fridrichovi II., viz Imre Trencsényi-Waldapfel, „*Csillag esik, föld reng...*“, in: Magyar Századok. Irodalmi műveltségünk történetéhez, ed. Dezső Pais, Budapest 1948, s. 253–254.

⁷⁶⁸ „Romani vero consultantes, quid facerent, ultimam considereta regis erga Rauensem episcopum habita benivolentia Leonem papam ipsis apud eundem gratiam obtinere posse.“ Johannes de Thurocz, s. 53.

ravennští. Attila je nástrojem boží pomsty i milosti, a jakkoliv zůstává hlavním hrdinou, celé vyprávění kolísá mezi příběhem dobyvatele a příběhem o skládání účtů před bohem, kde Attila funguje jako platforma, na níž se tříbí charaktery spravedlivých a odpadlíků. Tažení Biče božího dává prostor pro získání mučednické slávy, příznačný je přitom důraz na to, že světce (Nikosius, Eutropie, Uršula a 11 tisíc panen) zabíjí dav Hunů, zatímco o přítomnosti Attily se mlčí. Mužů a žen, jejichž svatost se měla prokázat při konfrontaci s Attilou a Huny, existuje v hagiografické tradici mnohem více a Attila funguje jako specifické legendistické místo paměti.⁷⁶⁹ Jediný, před kým Attila naopak vystupuje submisivně, je budoucnosti znalý poustevník a papež Lev, který je Attilovi rovný jako další boží vyvolenec; Attila je nervózní z dlouhého mlčení eremity, který je proslavený tím, že zná budoucnost, a přestože papežovy žádosti vyslechne nerad, k souhlasu ho nutí zjevení přísné hrozící osoby v kněžském hávu.⁷⁷⁰

Attilova smrt

Thurocz rovněž celý příběh dramatizuje. Už když byl Attila zvolen králem, byl pyšný na velikost a národnostní rozmanitost své armády, i přes varování poustevníka byl pyšný před bitvou na Katalaunských polích (ale teprve poté, co poustevníka propustil a nemusel mu čelit tváří tvář) a po bitvě se pýchou dmul. Když o sobě prohlásil „jsem kladivem světa“ už neměl na očích poustevníka a na mysli jeho varování o vrtkavé boží přízni. Při návratu z Říma toužil po ještě větší slávě, a přestože se jeho pověst už rozšířila po celém světě, zvažoval, jak dobýt Asii, Afriku, Egypt a Asýrii.⁷⁷¹ Thurocz zesiluje exemplaritu Attilova

---

⁷⁶⁹ V tomto smyslu Lena Löfstedt, *Attila, the Saintmaker in Medieval French Vernacular*, in: *Attila. The Man and his Image*, edd. Franz H. Bäuml – Marianna D. Birnbaum, Budapest 1993, s. 65–74. Sándor Eckhardt, *Attila a mondáiban*, in: *Attila és hunjai*, ed. Gyula Németh, Budapest 1940, s. 158–166.

⁷⁷⁰ „(...) rex Atila illum humane suscipiens suarum rerum eventum ab illo sciscitatus est. Ille multam post taciturnitatem infesto regi dixit: (...)“ Johannes de Thurocz, s. 42; „Tandem Leo papa cum cleri multitudinem multoque apparatu ecclesiastico divinis illum precedentibus vexillis ad Atilam venit. Cui rex Atilam obvium se prebuit. Et dum convenerunt, dignos rex illi exhibuit honores. Equis igitur insidentes colloquio usi sunt, et licet petitiones apostolice Atilae regi displicuerunt, per omnia tamen Leo papa suam erga illum assecutus est voluntatem, et non tantum urbi Romae quin et omni Italiae salutem reportavit.“ Tamtéž, s. 54.

⁷⁷¹ „Rex igitur Atila tantarum superbus imperio nationum tantarumque viribus fretus gentium omnia, que cogitabat, se facile perficere posse arbitratus est.“ Johannes de Thurocz, s. 40; „Rex Atila cum omnium principum esset superbissimus, omnia, que predieta erant, in se contingere quam fuge presidio se et suum populum salvum efficere preoptavit. Heremita tum contubernia Atilae tum munera refugiente per Atilam in pace dimisso.“ Tamtéž, s. 42; „Post hec rex Atila, eum vidit Romanorum exercitum dilabi, maiori severitate intumuit, arbitratusque amplius Romanos cum illo congregari non audere dixisse fertur: Stella cadit, tellus tremat, en ego maleus orbis.“ Tamtéž, s. 45; „ipseque sui regalis sceptri nomen et gloriam in altum sustulerit, et illius fama cunctas orbis per partes diffusa remotas etiam terras et regiones rigoris sui terrore concusserit, ambiciosus tamen princeps cupiditate glorie fervens magnis maiora appetens se ad maxima ingeri non formidabat, et qui iam sui imperii manum in magnas mundi partes longe lateque quasi universas Europe per regiones extenderat, ut gladius suus in Asiatico pariter et Affricano agro notus esset, mare transire ac Egyptios, Assyrios ceterasque illis adiacentes regiones invadere et suo principatui subiugare suo in animo disponebat.“ Tamtéž, s. 55.

příběhu a upozorňuje čtenáře v duchu poustevníkovy varování, že „boží moc na to měla jiný názor.“⁷⁷² Přehnanost Attilovy pýchy je zobrazena rovněž poukazem na limity jeho fyzických sil, Thurocz zdůrazňuje, jak těžkými boji musel Attila a jeho vojsko projít,⁷⁷³ především ovšem Attila zvažuje vpád do Asie a Afriky „po tak vyčerpávající námaze, že si jeho údy namáhané v mnohých bitvách žádaly odpočinek.“⁷⁷⁴ Thurocz přímo směřuje k líčení Attilovy smrti, již zmíněná boží vůle překazila jeho velikášské plány. Attila neuspokojen svými mnohými souložnicemi žádal, aby mu přivedli za manželku dceru baktrijského krále Mikolt.⁷⁷⁵ Svatba byla velkolepá a Attila pil přes míru a nad svoje síly rovněž s Mikolt souložil, až padl na záda a usnul. Aby zdůraznil neuměřenost Attilovy touhy, hovoří o něm Thurocz dokonce jako o „unaveném starci“.⁷⁷⁶ V ostatních kronikách nevystupuje neuspokojený Attila, ale Mikolt je mu přivedena, aby ji miloval (*ad amandum*), a jejich autoři se rovněž neuchylují k explicitně pojmenovanému božímu zásahu. Henricus de Mügeln se ovšem věnuje motivu Attilovy sexuálního chtivosti, a naopak vypouští zmínku o tom, že to přehnal s pitím.⁷⁷⁷ Udělal to i v německé i ve veršované kronice, v níž je strofa o Attilově smrti veršována se zvláštní péčí – sdružené verše jsou vystavěny v absolutním rýmu. Takto jsou v kronice komponovány jen čtyři strofy, vždy následující po prozaické kapitole (prolog, smrt Attily, boje v císařem po druhé příchodu do Panonie a vláda Bély I. po smrti Ondřeje I.). Ve veršované kronice je Attilova láska líčena metaforou války, Attila souloží přes míru a „příčinou jeho hořké smrti byla láska“.⁷⁷⁸

Jakmile Attila usnul, spustila se mu z nosu krev, a protože ležel na zádech, stekla mu do hrdla a udusila ho. Attila je jedním z kulturních hrdinů, válečníků, které porazí jedině vyšší moc, nebo porazí sami sebe.⁷⁷⁹ Motiv krvelačného a chtivého dobyvatele Attily

---

⁷⁷² „Aliter iudicia disponent divina.“ Johannes de Thurocz, s. 55.

⁷⁷³ „Cunque rex Atila onerosa post bella in Germania Galliaque et ceteris supradictis regioni bus,“ Johannes de Thurocz, s. 49;

⁷⁷⁴ „Rex Atila in Pannoniam rediens post tantorum tedium laborum Sicambria intrata illic, licet membra multis bellorum strepitibus affecta quietem optaverint,“ Johannes de Thurocz, s. 55.

⁷⁷⁵ Sándor Eckhardt, *Mikolt*, Magyar Nyelv 26, 1930, s. 167–170.

⁷⁷⁶ „Nam cum rex ipse plurimarum contoralium suarum, quarum numerus non erat, contubernio contentus minime virginem quandam supra omnem humanam formam et pulchritudinem speciosam, ut fertur, Bactrianorum regis natam, cui nomen Mykolth fuisset, sua ad connubia adduci fecisset, tandem gloriosis nuptiis celebratis, dum rex ipse in convivio usui vini inque thoro Veneri suarum supra virium potentiam se exhibuisset, utroque hoste senex fatigatus resupinus obdormivit.“ Johannes de Thurocz, s. 55.

⁷⁷⁷ *Simonis de Keza Gesta*, s. 160–161; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 275–276; *Ch. Posoniense*, s. 28; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 123; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 242–243.

⁷⁷⁸ „Consiliis tunc canis / Virgo cadens ut canis / Regis offertur mentis, / Sed regis insane mentis / Viragine cum bella / Luxus commisit bella, / Erexitque cor altum / Concubitus in altum, / Tandemque hoc amare / Causa mortis amare / Regis fuit et cassis, / Cui non obstat cassis, / Nam cuncta vorat letum.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 242.

⁷⁷⁹ Vývoj tradice o Attilově smrti rekonstruoval Gyula Moravcsik, *Attilas Tod in Geschichte und Sage*, Kőrösi Csoma-Archivum 2 (1926–1932), ed. Németh Gyula, Budapest 1932, s. 83–116, už ale neinterpretoval dílcí

zahubeného až vlastní žádostí a vlastní krví je přítomný ve všech uherských kronikách, teprve Thurocz jej však jasně formuluje a spojuje s vrchkavou světskou slávou. Nedělá to však jen přímo v autorském vstupu,⁷⁸⁰ ale systematicky ve vyprávění o Attilovi, čehož dosahuje především vložení epizody setkání Attily s poustevníkem. Celý obraz Attilovy smrti se přitom propojuje s popisem jeho osobnosti, když je jako zvolený král uveden do vyprávění, kterýžto popis je završen tvrzením, že Attila byl nad míru smyslný,⁷⁸¹ a kontrastuje naopak s hlavními prameny uherských kronik, Jordanem, podle něhož se v podstatě Attila upil k smrti a jeho smrt byla „tak nízká, jak velkolepý byl jeho život,⁷⁸² a Gottfriedem z Viterba, který pouze říká, že zemřel v noci po své svatbě.⁷⁸³ Rovněž Antoninus z Florencie, z něhož rozsáhle čerpal Thurocz, vystavěl své podání podle Jordanova narativu; Thurocz ovšem převzal jeho memento nestálé boží přízně, což nikdo jiný z kronikářů tak explicitně netematizuje.⁷⁸⁴

Attilovou smrtí se ve vyprávění uzavírá celá epocha. Attilovo tělo se totiž po smrti stane součástí symbolické topografie, kterou začali Hunové vytvářet ve chvíli, kdy vstoupili do Panonie. Památný monument, který vztyčili nad hrobem kapitána Keveho, jímž anticipovali své nároky na zemi už v průběhu války s Římany posloužil jako místo pohřbu

---

motivy s výjimkou upozornění na souvislost byzantské verze Attilovy historie s příběhem Júdit a Holoferna. Navzdory zjevné vyprávěcí funkci v motivech užitých při líčení Attilovy smrti řadu autorů zajímá pravda skrytá v tomto narativu. Srov. Jordanes, *Gótské dějiny / Římské dějiny*, s. 229, pozn. 498. To mimochodem vyplývá z toho, že opakování motivu krvácejícího Attily vede badatele k přesvědčení autenticity zprávy jako u Gyula Moravcsik, *Attilas Tod in Geschichte*, s. 86.

⁷⁸⁰ „Proh dolor, gloria mundi superis disponentibus quo dirigitur calle! Rex, qui multarum fudit sanguinem gentium, inimicus sibimet ipse proprio sanguine suffocatus est.“ Johannes de Thurocz, s. 55.

⁷⁸¹ „Erat enim venereus ultra modum.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 151; s nevýznamnými změnami též *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 261; *Ch. Posoniense*, s. 20; Johannes de Thurocz, s. 38.

⁷⁸² „(...) mors Attilae proveniret, quae tam fuit vilis, ut vita mirabilis. Qui, ut Priscus historicus refert, exitus sui tempore puellam Ildico nomine decoram valde sibi in matrimonio post innumerabiles uxores, ut mos erat gentis illius, socians eiusque in nuptiis hilaritate nimia resolutus, vino somnoque gravatus resupinus iaceret, redundans sanguis, qui ei solite de naribus effluebat, dum consuetis meatibus impeditur, itinere ferali faucibus illapsus extinxit. Ita glorioso per bella regi temulentia pudendos exitos dedit. Sequenti vero luce cum magna pars diei fuisset exempta, ministri regii triste aliquid suspicantes post clamores maximos fores effringunt inveniuntque Attilae sine ullo vulnere necem sanguinis effusione peractam puellamque demisso vultu sub velamine lacrimantem.“ Iordannes, *Getica* 48,253–49,254.

⁷⁸³ „Attila vero ab Ytalia in patriam reversus, nuptias celebrat, et eadem nocte per fluxum sanguinis de naribus inebriatus expirat. Iste est Attila, metus orbis, flagellum Dei, superbus incessu, oculos furiosos circumferens, amator belli, manu propria temperatus, consilio validus, supplicantibus exorabilis, propitius cunctis in fide receptis: forma brevis, pectore lato, minutis oculis, capite grandiore, rara barba, canitie conspersus, simus naso, colore tetro“ *Godefridi Viterbiensis Patheon sive Memoria saeculorum*, MGH, SS 22, s. 188.

⁷⁸⁴ „Sed mox divino iudicio ex hac vita discessit. Nam reversus ad Panonia supra plures quas uxores duxerat puellam quandam pulcerrimam Hildico nomine sibi matrimonio iunxit. Ob cuius nuptias profusissima convivia exercens. Cum propter vini crapulam quod in precedenti convivio hauserat supinus dormiret eruptione sanguinis qui ei de naribus solitas erat effluere suffocatus est.“ *Chronicon partibus tribus distincta*, 2. díl, 11. titul, 8. kapitola, 5. §. Mügelin ve veršované kronice mluví o božím hněvu: „Regem Hunorum letum / Nex stravit in hac die, / Nam ultionis die / Mortis minantur clavis. / Est ira Dei clavis, / Que iustis vitam solvit / Pravisque parta solvit,“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 243.

i dalších kapitánů a padlých v další bitvě. Od té doby Hunům a Panonii vládl Attila a v okamžiku smrti se vrátil na počátek své vlády.⁷⁸⁵ Příběh o pohřbu kapitánů hunského vojska snad vznikl jako součást osvojování prostoru pozůstatku římského monumentu v Keveaszó a opakovaný návrat k tomuto vyprávění v kronikách pravděpodobně ukazuje na význam místa v lokální vzpomínkové kultuře,⁷⁸⁶ zároveň má ale vyprávění o pohřbu kapitánů a Attily funkci v narativní logice historického vyprávění.

Motiv nečekané smrti silného válečníka vyprávění o Attilovi sdílí s řadou biblických příběhů. Srovnání s Holofernem nebo Samsonem ovšem poskytuje jen velmi povrchní podobnosti (Mikolt Attilu nezabije), přesto se však v některých tradicích jejich srovnání ukazuje jako funkční.⁷⁸⁷ Strukturně se jedná o příběhy tematizující spíše překvapivé vítězství toho, jehož dominanci by nikdo nečekal, a v tom jsou oba podobní spíše Goliášovi. Attila naproti tomu zabíjí sám sebe – jednak se dusí vlastní krví, jednak se mu vymstí přílišná chtivost. Attila umírá podobně jako hrdinové, které nepřemohl jiný člověk. To je v některých vyprávěních strukturováno tak, že se neví, čím rukou hrdina padl – jako například vítěz v lucké válce, Neklanův šampion Tyr. Jiní válečníci padnou z rozhodnutí vyšší moci, ne ve válce; například nemocí jako Jan Žižka nebo Alexandr Makedonský. S diskurzem o Alexandrovi Velikém má přitom vyprávění o Attilově smrti i další souvislosti. Ostatně už jsme viděli, že Alexandr je v uherských kronikách často citovaným hrdinou – dokonce srovnávaným s Attilou, jako to učinil v prologu své kroniky Johannes de Thurocz. Také v dalších literárních diskurzích funkčních v historické kultuře středověkých Uher se Alexandr Veliký často objevuje.⁷⁸⁸ Alexandrův příběh je obecně zpracováván jako exemplum pyšného krále, jehož touha dobývat roste s každým dalším úspěchem a který umírá neporažený ve válce, nýbrž zradou. V pseudo-kallisthenovské tradici je otráven po mocenských piklích, v dílech vycházejících z pojetí Gautiera de Châtillon ovšem traviče svádí Leviathan a v některých případech dokonce také sama *Natura*, popuzená Alexandrovou neuměřeností.⁷⁸⁹ Nenápadnou asociaci mezi Attilou a

---

⁷⁸⁵ „Sepelieruntque eum in loco superius memorato cum Wela et aliis capitaneis.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 161. „(...)cum Wele, Kadicha et Kewe et aliis capitaneis Hunorum“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 276, a podobně též *Ch. Posoniense*, s. 28. Henricus de Mügelu v německy psané kronice zdůrazňuje, že Attila byl pohřben vedle kapitánů zabitých Dětrichem z Verony, *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 123–124. Mügelnova veršovaná kronice o Attilově hrobu nemluví.

⁷⁸⁶ Takto pasáž v kronice Simona z Kézy interpretuje editoři: *The Deeds of Hungarians*, s. 66, pozn. 2.

⁷⁸⁷ V norském eddickém cyklu se objevuje Attila zabitý svou ženou. Sándor Eckhardt, *Attila mondában*, in: *Attila és hunjai*, ed. Gyula Németh, Budapest 1940, s. 154–156.

⁷⁸⁸ Přehledně István Borzsák, *A Nagy Sándor-hagyomány Magyaországban*, Budapest 1983.

⁷⁸⁹ K oběma verzím především *La fascination pour Alexandre le Grand dans les littératures européennes (X^e-XVIe siècle)*, ed. Catherine Gaullie-Bougassas, Turnhout 2014, s. 115–197. Ačkoliv si tato monumentální

Alexandrem tvoří rovněž baktřijské princezny, Mikolt a Roxana.⁷⁹⁰ Vedle podobností v příběhu vychází toto spojení a vůbec adaptace alexandrovské látky v hunské kronice už od klíčového pramene uherského diskurzu o Skytii, spisu *Exordia Scythica*, který popisuje rovněž příběh Alexandra Velikého, a Alexandrova smrt je nadto pointou celého textu.⁷⁹¹ Thuroczovy zásahy do příběhu vedly k tomu, že vytvořil mnohem explicitnější exemplum neuměřené pýchy a přílišné víry v sebe sama. Thuroczovi zjevně šlo o jednoznačně předložené sdělení. Jiné texty, ačkoliv nejsou vůči čtenáři tak explicitní, však nesou rovněž vlastní významy nebo dokonce, chce-li čtenář, poučení. Thurocz zasáhl připojením nových motivů, ve starším pojetí si Attila Mikolt nevybere, ale je mu přivedena, není vůbec řeč o svatbě (ačkoliv *Obrázková kronika* kapitulu pojmenovává „Attila rex uxoratur“), jen o Attilově nesmírné touze, a netematizuje se ani boží zásah do Attilova osudu. Takto vystavěné vyprávění posiluje celkové vyznění příběhu o chtivém dobyvateli, neschopném ovládat své pudy, který nakonec zahubí sám sebe. Krvácet začne Attila teprve ve chvíli, kdy upadá vyčerpaný souloží do spánku na zádech. Už nemá sílu vládnout vlastnímu tělu.

„Zpráva o Attilově smrti zaskočila svět a jeho nepřátelé nevěděli, zda mají plakat nebo se radovat.“⁷⁹² Význam události je povýšen ještě o návrat Dětricha z Verony do centra dění. Zatímco všichni ostatní se obávají velkého množství Attilových synů, Dětrich je schopen aktivně zasáhnout do sporů o nástupnictví, když favorizuje Aladara, syna Attily a německé princezny Krimhildy. Obě jména pravděpodobně čerpal Kéza z *Písně o Nibelunzích*, v níž je Krimhilda druhou Etzelovou ženou, ve skandinávském okruhu dětrichovské epiky je jejím synem Aldrian.⁷⁹³ Aladara podporuje národ cizinců v čele s Dětrichem, zatímco druhého kandidáta, Chabu, syna Attily a bezejmenné dcery císaře Honoria, „hlasitější většina“. V kronikách 14. a 15. století pak Chabu podporují Hunové a Aladara cizinci spolu jen s málo Huny, v německé i ve veršované kronice Múgelnově stojí proti sobě Hunové a Dětrich. Kéza a v návaznosti na něj rovněž texty *Budínské* a *Obrázkové kroniky* používají ve spojitosti s podporovateli Chaby pojem *natio extera*, tedy cizí národ. Kéza sousloví používá na více místech, když označuje nehunské vojáky v Attilově vojsku, variuje přitom

---

příručka klade ambice pojmout v úplnosti adaptace alexandrovské látky v evropských literaturách, poměrně bohatý (především historiografický) materiál uherské proveniencí nezohledňuje.

⁷⁹⁰ Sándor Eckhardt, *A pannoniai hún történet keletkezése*, Századok 62, 1928, s. 607.

⁷⁹¹ *Exordia Scythica*, in: *Chronica minora saec. IV, V, VI, VII*, vol. 2, ed. Theodor Mommsen, Berlin 1894 (= MGH SS AA 11/2), s. 308–322. Tamtéž na s. 321 popisy krasavice Roxany.

⁷⁹² „Divulgato ergo eius obitu obstupuit orbis terrae, et utrum plangerent inimici eius, vel gauderent, haesitabant“, *Simonis de Keza Gesta*, s. 161. *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 276; *Ch. Posoniense*, s. 28; Johannes de Thurocz, s. 56; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 124. Veršovaná kronika tuto globální tezi Attilovy moci nereflektuje.

⁷⁹³ *The Deeds of the Hungarians*, s. 68, pozn. 1.

mezi singulárovou a plurálovou formou a v tom na něj navazují i další zmíněné kroniky. Plurál se objevuje na místech, kde je znázorněna velikost Attilova vojska, singulár naopak tam, kde je cílem odlišit Huny a Nehuny.⁷⁹⁴ Singulárová forma je pozoruhodnější, protože Thurocz se k ní vůbec neuchyluje, přestože sousloví přitom používá častěji,⁷⁹⁵ a rovněž v jiných formulacích označujících nehunské/neuherské skupiny používá pojem *natio* výlučně v plurálu. Jedinou výjimkou je právě líčení bojů mezi hunskými příznivci Chaby a německými zastánci Aladara, zde však Thurocz jednoduše vytváří dvě strany a onen cizí národ specifikuje: Hunové proti cizímu národu Germánie.⁷⁹⁶ Stejného efektu dosahuje rovněž Kéza; Attilu následují Hunové a cizí národ. Nerovně, jednostranně použitá synekdocha posiluje opozici „hunského národa“ a „nehunského národa“. Takové kontextuální použití slova národ rovněž poukazuje na širší sémantické pole, než jsme dnes zvyklí.

Vládnout po Attilovi začali oba jeho synové. Dětrich z Verony však oba dotlačil k válce, v první bitvě prohrál Aladar, ve druhé byl poražen Chaba a jen málo Hunů a synů Attily přežilo.⁷⁹⁷ Epický obraz krví zalitého Dunaje, z něhož několik dní nemohli pít ani lidé ani zvířata, se ale týká krve germánské, což se však Němci styděli přiznat.⁷⁹⁸ Všechny ostatní kroniky ovšem toto krveprolití řadí k první, Chabově vítězné bitvě, a nereprodukuje Kézovu snahu vyvážit Chabovu porážku. Zároveň všechny texty kromě toho Kézova připisují druhé rozhodující vítězství Dětrichovi z Verony, nikoliv Aladarovi. Tím, že zdůrazňují opozici mezi Huny a ostatními národy, kroniky posilují význam Attilova pádu jakožto konce hunského panství. Naproti tomu Kéza, který staví proti sobě Huny, jejichž spory cizinci jen rozdmýchají, zvýrazňuje morální mocichtivost vedoucí nejen k bratrovraždě, ale k pádu celého panství. Ostatní texty bratrovražedný boj rovněž explicitně označují, jako důsledek Dětrichova lstivého zásahu „se po Attilově smrti mezi sebou zabíjeli jeho synové a Hunové.“⁷⁹⁹ Thurocz tento motiv ještě více rozvádí: Hunové

---

⁷⁹⁴ *Simonis de Keza Gesta*, s. 151 (dva výskyty, singulárový a plurálový), s. 152 (singulárová forma), s. 155 (plurálová forma); *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 261, 263, 267.

⁷⁹⁵ Johannes de Thurocz, s. 15, 39 (dva výskyty), s. 42 (dva výskyty), s. 44, 56 (tři výskyty).

⁷⁹⁶ Johannes de Thurocz, s. 56.

⁷⁹⁷ K propojování Dětricha s Attilovým a Chabovým příběhem Frigyes Riedl, *Csaba és berni Detre a magyar mondában*, in: *Philologiai dolgozatok a magyar-német érintkezésekről*, ed. Róbert Gragger, Budapest 1912, s. 5–15.

⁷⁹⁸ „In quo quidem praelio tantus sanguis Germanicus est effusus, quod si Teutonici ob dedecus non celarent et vellent pure reserare, per plures dies in Danubio aqua bibi non poterat, nec per homines, nec per pecus, quam de Sicambria usque urbem Potentiae sanguine inundavit.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 162.

⁷⁹⁹ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 278; Johannes de Thurocz, s. 56–57. Bez explicitně formulovaného motivu bratrovražedného boje: *Ch. Poseniense*, s. 28–29; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 125; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 243–244.

„jako oni bojovníci, kteří kdysi díky Jásonovi vyrostli z dračích zubů“ pobili nejprve Němce a zbytek cizinců, a nakonec se zabíjeli navzájem.⁸⁰⁰

Chaba po bitvě utekl spolu se zbylými 15 tisíci Huny do Řecka ke svému dědovi Honoriovi, poté (v Kézově, Mügelnově veršovaném pojetí záhy, po dvou letech v *Ch. Posoniense*, v ostatních verzích po třinácti letech) však toužil vrátit se ke svým a odešel do Skytie, aby tamější lid vyzýval k návratu do Panonie a pomstě. Ve Skytii se Chaba oženil a měl dva syny, jejich matka však nepocházela ze Skytie, ale z Chorasmie. Podle Kézy si ji Chaba vybral v reakci na odmítavý postoj hunských urozenců, kteří ho nepovažovali za plnokrevného Skyta (vzpomeňme na Kézovo tvrzení, že Hunové se ve Skytii nesmísili s jinými kmeny).⁸⁰¹ Toto tvrzení však přebírají jen texty spadající do tradice *Obrázkové kroniky*, další texty (*Ch. Budense*, *Ch. Dubnicense*, *Ch. Posoniense*, obě Mügelnova vyprávění) ho vynechávají a je třeba je chápat v kontextu výše rozebírané Kézovy teze o *pura Hungaria*, již následující kronikáři nerefletovali. Všechny texty včetně těch přínáležejších k *Obrázkové kronice* tvrdí, že chorasmijskou ženu si vybral na radu Bendeguze. Vyprávění o Chabovi u Kézy rozbilo genealogickou vazbu mezi Attilou a Arpádovci, postulovanou Anonymem,⁸⁰² a Kéza naopak spojil Chabu s rodem Abovců, mnohdy konkurentem Arpádovců. Oddělení Chaby, a tedy i Attily od Arpádovců ovšem všechny další kroniky s výjimkou specifického vyprávění Mügelnovy veršované kroniky převzaly. Pouze Thurocz se k němu staví poněkud volně, tvrzení zpochybňuje s argumentem, že po dlouhé době, která uplynula od Attilovy smrti, mohl ještě Edemen založit rod Abovců. Zároveň ale nechce nikomu bránit, aby se takové věci vyprávěly a aby jim kdokoliv věřil: „Ať nikdo nebere milému čtenáři posouzení této věci, pokud někdo věří, že to je možné, ať je laskavě po jeho.“⁸⁰³

Doprostřed tohoto líčení je vložen ještě příběh o části Hunů, kteří po bratrovražedném boji zůstali v Panonii (to uvádí Kéza), respektive se uchýlili do Sedmihradska (v rukopisech ostatních textů jsou užity obměny maďarského označení Erdély) a ze strachu před cizinci se přejmenovali na Sikuly. Čekali, dokud se Uhři nevrátili do Panonie,

---

⁸⁰⁰ „Ingens cedēs committitur. Hūni quoque, qui extre nearum nationum de ruina gaudebant, ad instar armatorum, qui olim draconis ex dentibus per Iasonem, dum aureis velleris pro obtentu laborasset, seminatis exorti fraterna cede consumpti fuisse dicuntur, perempta prius omni Germanica ceteraque extranea natione mutuo se bello delevēre.“ Johannes de Thurocz, s. 56.

⁸⁰¹ Gyula Grexa, *A Csaba-monda és a székely hunhagyomány*, Budapest 1922.

⁸⁰² Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 132.

⁸⁰³ „Fidelium tamen lectorum arbitrium detinet nemo, se id quispiam fieri posse iudicat, propria, ut vult, utatur voluntate.“ Johannes de Thurocz, s. 58.

aby jim vyšli vstříc a společně znovu dobyli zemi. Kézovo tvrzení o tom, že se Sikulové smísili s karpatskými Valachy, opět převzala jen *Obrázková kronika*⁸⁰⁴ a Thurocz dokonce Sikuly prezentuje jako autentické potomky Hunů: „Nikdo dnes nepochybuje, že Sikulové jsou potomky Hunů, kteří jako vůbec první přišli do Panonie, protože se nikdy nesmísili s cizí krví, pevněji dodržují své zvyky a od jiných Uhrů se liší způsobem rozdělování půdy. Nezapomněli na skytské písmo, kterým nepíšíou inkoustem na papír, nýbrž jako runy je vyrývají na hole.“⁸⁰⁵

Uhři znovu vyrazili ze Skytie do Panonie, kterou po deseti letech bezkráloví ovládl polský kníže Svatopluk a s ní všechny tamější nepůvodní kmeny (*gens*).⁸⁰⁶ Postupující Uhři uplatili Svatopluka dary, a navíc rozdrtili jeho armádu a ovládli také všechny obyvatele Panonie. V kronikách 14. a 15. století je porážka Svatopluka společným dílem „Uhrů od řeky Ung a Uhrů ze Sedmihradska“ (tedy Sikulů).⁸⁰⁷ O Svatoplukovi se následně znovu vypráví na začátku druhé knihy, toto opakování lze v kontextu celého narativu číst jako anticipaci dalšího historického vývoje a jako motiv posilující organické propojení ve vyprávění první a druhé knihy, a tedy dějinami Hunů a Uhrů. Pouze *Ch. Poseniense* rýsuje v členění vyprávění jasnou čáru, neodděluje však Huny od Uhrů. Se Svatoplukem se totiž střetnou pouze „první Uhři ze Sedmihradska“, tedy Sikulové.⁸⁰⁸

Kéza ještě doplňuje, že podle některých (míněn je Anonymus) se Uhři nestřetli se Svatoplukem, nýbrž s jeho mnohem slavnějším otcem Marótem, který tehdy sice ještě vládl, ale proti Uhrům poslal svého syna. Tím končí první kniha o příchodu (*Explicit liber primus de introitu*). Tento dodatek od Kézy převzaly jen texty *Obrázkové kroniky* a Thurocz, ostatní jej snad považovali za nepříliš podstatné rozdrobení závěru první knihy a vynechali jej. S výjimkou Thurocze a Mügelnovy veršované kroniky je nad rámec Kézy ještě připojeno závěrečné chronologické resumé vracející pozornost k Attilovi jako vrcholu dosud vyprávěného příběhu; stručně je přepočtena délka Attilovy vlády a jeho

---

⁸⁰⁴ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 279.

⁸⁰⁵ „Hi Siculi Hunorum prima fronte in Pannoniam intrantium etiam hac nostra tempestate residui fore dubitantur per neminem, cum in ipsorum generatione extraneo nondum permixta sanguine et in moribus severiores et in divisione agri ceteris Hungaris multum differe videantur. Hi nondum Sciticis literis oblitri eisdem non incausti et pappiri ministerio, sed in baculorum excisionis artificio dicarum adinstar utuntur.“ Johannes de Thurocz, s. 57.

⁸⁰⁶ „Postquam autem filii Ethelae in praelio Crunhelt cum gente Scitica free quasi deperissent, Pannonia extitit X annis sine rege, Sclavis tantummodo, Graecis, Teutonicis, Messianis et Ulahis advenis remanentibus in eadem, qui vivente Ethela populari servitio sibi serviebant.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 163.

⁸⁰⁷ *Simonis de Keza Gesta*, s. 162; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 279; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 244; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 126; Johannes de Thurocz, s. 57–58.

⁸⁰⁸ „(...) primi Hungari de Erdel.“ *Ch. Poseniense*, s. 30.

života, dožít se měl 124 let.⁸⁰⁹ Texty *Obrázkové kroniky* ještě Attilovu vládu kontextualizují episkopátem papeže Gelasia a vládou císaře Martiana, který v noci, kdy Attila zemřel, viděl ve snu jeho zlomený luk a pochopil, že zemřel. Týž příběh převzatý z *Kroniky papežů a císařů* Martina z Opavy převypravuje rovněž Thurocz, přiřazuje jej ovšem přímo k vyprávění o Attilově smrti.⁸¹⁰

Už jsem zmínil, že Johannes de Thurocz srovnává na konci kroniky Matyáše Korvína se sultánem Mehmedem, když jsem poukazoval na Thuroczovu poznámku o vojenském umění Hunů a Uhrů trvajícím až do jeho současnosti. Srovnání s Mehmedem Thurocz činí poté, co zrychleně v poslední kapitole připomíná aktuální Matyášovy vojenské úspěchy – poté, co se stal českým králem a vypořádal se s nepřáteli v Uhrách, zastrašil svou silou polského krále, dobyl tureckou pevnost, porazil císaře Fridricha III. a dobyl Vídeň. Především ale Matyášova dominance vede k dalšímu srovnání – s Attilou. Z tažení proti Mehmedovi, který před Matyášem uprchl, se Matyáš vrátil jako „druhý Attila“ a „dosáhl vítězství jako kdysi hunský král Attila.“⁸¹¹ Srovnání Matyáše Korvína s Attilou není ojedinělou ideou Johanna de Thurocz. V literatuře je obecně spojováno s diskurzem uherského dějepisce, v němž Attila figuruje nejen od Kézova systematického propojení dějin Uhrů a dějin Hunů, ale už v Anonymových *Gestech* vystupuje jako král z Magogova rodu, z něhož rovněž pocházeli uherští králové, a kontextualizován frekvencí Attilovy postavy v diplomatických textech Korvínova okruhu.⁸¹² Na tomto místě ale obracím pozornost k tomu, jakým způsobem Thurocz strukturuje srovnání Korvína s Attilou v rámci narativu své kroniky.

---

⁸⁰⁹ „Regnavit autem Attila annis quadraginta quatuor; ducatum tenuit quinque annis; vixit autem centum viginti quatuor annis.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 282; podobně *Ch. Posoniense*, s. 30; v Múgelnově německé kronice je jeho věk zmíněn pouze v jednom rukopise, *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 127.

⁸¹⁰ „Mortuus est autem post ingressum Hungarorum in Pannoniam anno LXX-o II-o, ab incarnatione autem Domini quadragesimo XL-o V-o, tempore imperatoris Marciani secundi et pape Gelasii primi. Nocte autem illa, qua Atyla mortuus est in Siccambria, vidit Marcianus imperator in sompnis arcum Atyle fractum, ex hoc intelligens ipsum esse mortuum; qui tunc Constantinopolim morabatur.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 282–283. Tamtéž viz příslušnou pasáž z kroniky Martina z Opavy. Viz též Johannes de Thurocz, s. 55, v tomto spojení mohl Thurocz těžit z Calanova *In vitam et mortem Attilae*. Srov. *Leonardi Aretini Attila*, s. 15.

⁸¹¹ „Pregulida rege de hoc per orbem fama volat, et ensis illius vicinis regionibus terrori est. Nec aliquando Machumetes ille Manus, cuius framea perpecit nulli, vires regis huius campestrali certamine tentare ausus fuit. Cum et desub castro Jaiicza, ut premissum est, deque Moldavia eiusdem ante gladium fugerit vehementer, expersque sui voti suam redierit in terram, victoriosum quidem hunc hominem ut secundum Atilam reddidere fata. Quapropter in suo rum gloriam facinorum hi versus compositi fuere: Sorte nova rediit Hunorum clarissima, quondam tempore que fuerat Atile, victoria, regis.“ Johannes de Thurocz, s. 292. „ut secundum Attilam“ se vyskytuje jen v Augsburském tisku.

⁸¹² László Szörényi, *Attila as an instrument of diplomacy – Janus Pannonius as King Matthias's ambassador in Rome*, in: Týž, *Created for Harmony. Studies and Essays on King Matthias*, Budapest 2012, s. 81–99, nebo Marianna D. Birnbaum, *The Orb and the Pen. Janus Pannonius, Matthias Corvinus, and the Buda Court*, Budapest 1996, s. 121–129.

V prologu kroniky Thurocz označuje Attilu jako nedoceneného hrdinu, trpícího nenávistí cizinců, a naopak malým zájmem o literární tvorbu svých soukmenovců, kteří tehdy používali jen jakési runy, jež vyrývali do dřeva a část jich dodnes žijících v Transylvánii tak činí do autorovy současnosti.⁸¹³ Hovoří se zde o již zmíněných Sikulech, kteří zůstali v Panonii po smrti Attily a odchodu Hunů. Když o nich Thurocz hovoří ve 26. kapitole, vedle jejich pokrevní izolovanosti zdůrazňuje právě hunské runové písmo, které používají. Thurocz v této kapitole obrací tvrzení svých pramenů. O sikulském písmu se zmiňuje pouze *Obrázková kronika*, a to jako kulturní inovaci přijaté od Vlachů, s nimiž se Sikulové smísili.⁸¹⁴ Thurocz naproti tomu vyzdvihuje pokrevní čistotu („nondum permixta sanguine“) a rovněž autenticitu sikulského písma. Tato změna dává smysl právě ve vztahu k Thuroczově prologu a není jen etnografickou zajímavostí – svědkové Attilovy vlády pevně se držící tehdejších zvyků nemohou podat svědectví, protože nevládnou skutečným písmem. Runy vyrývané do dřeva jsou v opozici k latince zapisované, a dokonce moderně tištěné na papír, ale i k Thuroczově vzdělaneckému stylu – bez ohledu na to, jak byly a jsou Thuroczovy snahy hodnoceny, zjevně usiloval o humanistický způsob psaní. Naproti tomu v současném Maďarsku 21. století roste obliba runového písma jako znaku původní nesmísené kultury – na rozdíl od Thurocze taková formulace značí spíše čistotu kultury, nikoliv její primitivnost. Nejedná se přitom o nijak okrajový jev, řada obcí dokonce používá runové písmo na některých místech úředního prostoru – například silničních cedulích označujících začátek a konec obce.⁸¹⁵

Ale zpět k Attilovi. Motiv písemnictvím zanedbaného hrdiny, jehož slávu nejenže připomíná, ale i k ní přispívá k autor kroniky, se odráží i v závěrečném srovnání s Matyášem Korvínem. Kromě toho, že sám Thurocz píše o Attilovi a v augsburském tisku ho v poslední kapitole kroniky srovnává s Matyášem Korvínem, rámuje toto srovnání dvěma básněmi, jejichž autorství si nenárokuje.⁸¹⁶ První varuje lidi před bezpečím hradeb

---

⁸¹³ „Hoc genus hominum ipsarum etate rerum armorum potius strepitu quam literarum scientia sese exercitabat. Nam et hoc nostro evo pars nationis eiusdem quedam Transsiluanis regni posita in horis caracteres quosdam ligno sculpsit, et talis sculpture usu literarum adinstar vivit.“ Johannes de Thurocz, s. 15.

⁸¹⁴ „(...) cum Vlachis in montibus confinii sortem habuerunt. Unde Vlachis conmixti litteris ipsorum uti perhibentur.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 279.

⁸¹⁵ Klára Sándor, *A székel írás reneszánsza*, Budapest 2017; Alexander Maxwell, *Contemporary Hungarian Rune-Writing. Ideological Linguistic Nationalism within a Homogenous Nation*, *Anthropos* 99, 2004, s. 161–175.

⁸¹⁶ „Unde et civitate Wiennensi in eadem post sui captionem in laudem eiusdem domini regis Mathie hoc carmen metricum extitit editum.“ Johannes de Thurocz, s. 291; „Quapropter in suorum gloriam facinorum hi versus compositi fuere.“ Tamtéž, s. 292.

– ačkoliv Vídeň měla skvělé hradby, král ji stejně dobyl.⁸¹⁷ Čtenář si snadno vybaví Attilu oblehajícího Aquileiu s jejím nezdolatelnými hradbami – zatímco Hunové obyvatele pobili, Korvín se nad Vídeňany laskavě slitoval. Druhá báseň srovnává slavné vítězství Korvína v Moldávii nad Mehmedem II. s vojenskou slávou, s níž se Attila opakovaně vracel do Panonie.⁸¹⁸

Srovnání s Attilou v Thuroczově kronice není jen glorifikací Matyáše Korvína, nýbrž funkčním prvkem v celé autorské koncepci. Korvín vítězící se stejnou pompou nejenže uzavírá, ale naplňuje Thuroczův příběh o vojenské moci Hunů a Uhrů. Podobně jako Dalimilova kronika také Thuroczovo vyprávění vytváří smysl dějin národa, který se realizuje na konci kroniky propojením počátku dějin s událostmi své současnosti – obě kroniky tímto způsobem také posilují vztah mezi vyprávěním a skutečností a kladou důraz na performativní sílu slova zpřítomňující dějiny v osobách žijících a jednajících v současnosti autorů. Tím se liší do koncepcce Marignolovy kroniky, již její autor sestavoval jako diadém propojující začátek s koncem. Ačkoliv i Marignola usiloval o ucelený koncepční narativ, celá kronika je konstruována okolo osobnosti Karla IV. a výsledkem jsou spíše dějiny směřující lineárně ke (genealogickému) vrcholu, jímž je Karel. Také Kéza vytvořil koncepční vyprávění, když systematicky teoretizoval nad společenskými hierarchiemi, vztahy mezi nobilitou a postavením nobility vůči panovníkovi;⁸¹⁹ rovněž budoval nejen pokrevní, ale i ideové linky mezi uherskými králi.⁸²⁰ Vzhledem k řečeným teoretickým okruhům, které Kézu zajímaly, ale svou kroniku sestavil spíše analyticky – pointou nejsou smysluplné dějiny, nýbrž rozbor společenského postavení urozených rodin nepocházejících ze Skytie, čemuž se budu věnovat v další kapitole.

---

⁸¹⁷ „Discite, mortales, nimis non fidere muris, / menia quid valeant, capta Vienna docet. / Strenua quid possit virtus et dextera regis, / exemplo monstrat clara Vienna suo. / O miranda nimis placidi clementi a regis, / cedere non novit, vincere cuncta solet.“ Johannes de Thurocz, s. 292.

⁸¹⁸ „Sorte nova rediit Hunorum clarissima, quondam / tempore que fuerat Atila, victoria, regis.“ Tamtéž.

⁸¹⁹ V tomto smyslu kroniku systematicky analyzoval Jenő Szűcs, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, a Týž, *Theoretical elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*.

⁸²⁰ V závěrečném epickém vyprávění (následují ještě dvě analytické kapitoly) o válkách Ladislava IV. mimo jiné tvrdí, že se mohl spolehnout na zásah svých předků, svatých králů Štěpána, Imreho a Ladislava. Vítězství Ladislava IV. navíc Kéza označil jako zázračná. „Egressus igitur de Albensi civitate velut Martis filius, cui quidem constellatio conceptioni nativitatique eius die in audacia et caeteris virtutibus naturalibus subministrat, in virtute Altissimi et proavorum suorum, scilicet Sancti Stephani, Emirici atque Ladislai regum ac sanctorum votivis praesumens confidensque suffragiis,“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 185. „Aliud quoque miraculosum praelium Ladislaus rex adolescens habuit,“ tamtéž, s. 187.

3.2 Zakládání křesťanského panství

V textech obou zkoumaných korpusů je přítomen významný předěl ve vyprávění, když se autoři obrací k líčení christianizace, respektive vlád prvních pokřtěných knížat. V českých kronikách se jedná o křest Bořivoje a jeho mocenský vztah k moravskému králi Svatoplukovi. Uherské kroniky a gesta dělí vyprávění na první a druhou knihu, přičemž hranicí je v některých textech návrat, v dalších druhý příchod do Panonie. V obou případech jsou narativy o christianizaci v kronikách pevně propojeny s křtem panovníka a zároveň s vytvářením legitimního křesťanského panství.

3.2.1 Bořivoj a české knížectví

Na tomto místě si dovoluji změnu struktury výkladu; v jedné části propojím analýzu Kosmova a Dalimilova narativu, jednak proto, že Kosmas je velice stručný a prvky jeho líčení nabývají smyslu právě ve srovnání s Dalimilem a také s Kristiánovou legendou obsahující motivy funkční i v Dalimilově kronice, ačkoliv vazba Dalimila na Kristiánovu legendu není příliš jasná.⁸²¹ Teprve v návaznosti připojuji interpretaci Pulkavova pojetí, který má rovněž blízko k motivům Kristiánovy legendy, a zcela samostatně pak kroniky Giovannioho Marignoly.

Po smrti Durynka přerušuje Kosmas vyprávění, uzavírá dosud řečené a začíná jak novou epochu českých dějin, tak změnu vyprávění. Dosud řečené totiž Kosmas nemohl nijak ověřit a vyzývá proto čtenáře, aby sám posoudil věrohodnost dosavadního podání. Zároveň s tím kronikář „ostří své sice tupé, ale zbožné pero“, aby vylíčil paměťhodné věci na základě věrohodných pramenů.⁸²² Rukopisná skupina A3⁸²³ připojuje ještě součet délky trvání světa podle sv. Jeronýma⁸²⁴ a upozorňuje tak na to, že kromě věrohodnosti líčení se mění i způsob vyprávění. Od tohoto místa totiž začíná Kosmas své vyprávění datovat ke konkrétním rokům – v roce 894 byl pokřtěn kníže Bořivoj. Zlom ve vyprávění

---

⁸²¹ Marie Bláhová, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* 3, s. 201–202.

⁸²² „Et quoniam hec antiquis referuntur evenisse temporibus, utrum sint facta an ficta, lectoris iudicio reliquimus. Nunc ea que vera fidelium relatio commendat, noster stilus, licet obtusus tamen devotus, ad exarandum digna memorie se acuat.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 32.

⁸²³ Martin Wihoda, *Kosmova kronika a počátky českého historického myšlení*, in: Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 22. Bertold Bretholz, *Einleitung*, in: *Cosmae Pragensis Chronica*, s. LVIII–LXVI.

⁸²⁴ „De chronica b. Iheronimi et compositione annorum. Beatus Ieronimus in chronica quam propriis manibus contexuit, ita commemorat: Ab Adam usque ad diluvium anni duo milia CCXLII, a diluvio usque ad Abraham anni nongenti XLII, ab Abraham usque ad nativitatem Domini anni duo milia XV. In quorum summa inveniuntur quinque milia et insuper centum nonaginta novem anni ab incarnatione Domini.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 32.

tak přímo souvisí s prvním křtem českého knížete a české dějiny jsou od této chvíle počítány podle let od narození Ježíše Krista, čímž se stávají přímou součástí dějin spásy.

Kosmas se vyhýbá rozsáhlému líčení o počátcích křesťanství v Čechách („o tom o všem jsme raději volili pomlčet než čtenářům nechat způsobit proto, že jsme to již četli sepsáno od jiných (...). Neboť i jídla, kterých častěji požíváme, se přejídají.“⁸²⁵), zároveň ale říká vše podstatné – od Bořivojova křtu se šířilo křesťanství, knížata zakládala kostely a křesťané se museli potýkat se zatvrzelostí pohanů. Ani vraždu Václava a zázraky nad jeho tělem Kosmas nevypouští. Zhuštěné vyprávění je přitom plně odkazů do Starého i Nového zákona, což se týká i vsuvky o moravském králi Svatoplukovi, který se vzdal vlády poté, co vojensky vytáhl proti římskému císaři. Svatopluk přišel sám k sobě (Lk 15,17), zmocnila se jej lítost (Mt 27,3); Bořivoj opustil svět svého smrtelného těla (Jos 23,14; 3. Král 2,2; Gen 6,12; Gen 2,13); Drahomíra byla k víře tvrdší než kámen (Deut 32,13); víra se den ode dne šířila (často opakované „de die in diem“ např. Ž 60,9; 6 95,2; Sir 5,8; Iza 58,2; 2. Kor 4,16; 2. Pet 2,8 a další); Boleslav chtěl usmířit Boha (Soudců 11,30). Když Kosmas proklamuje, že nebude vyprávět o životě sv. Václava, je to mimo jiné také nástroj, jak obrátit vyprávěcí perspektivu. Ve středu dění sice stojí Boleslav, vypráví se ale o tom, jak se chystal zavraždit bratra (a Kosmas se přitom odkazuje na svatováclavskou legendu) a jak se bál božího trestu. Když Kosmas líčí, že Boleslav chtěl nechat vysvětit kostel rozestavený Václavem, vypráví o otcovském a synovském vztahu Václava a řezenského biskupa. Když se Boleslav snažil zakrýt Václavovy zázraky, vypráví Kosmas vlastně o těchto zázracích. Jedinou pasáží kroniky, která vypráví výhradně o Boleslavovi bez toho, aby Kosmas nakonec něco sděloval spíše o Václavovi, je příběh o Boleslavově krutosti při zakládání Boleslavi a stavbě kamenné hradby.⁸²⁶ V tomto smyslu se jeví jako produktivnější pojmenovat narativní struktury Kosmovy práce s příběhem sv. Václava a Boleslava. Ta není ani tak výsledkem autorovy nenávisti k Boleslavovi,⁸²⁷ jako spíše dramatisací zavádění křesťanství. Podobně jako je Boleslav II. „boží milostí“ protikladem svého otce,⁸²⁸ jsou také bratři Václav a Boleslav protiklady z jedné matky, která byla

---

⁸²⁵ „(...) maluimus pretermitttere, quam fastidium legentibus ingerere, quia iam ab aliis scripta legimus (...); nam et esce execrantur, que sepius sumuntur.“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 35.

⁸²⁶ Kapitoly 17–19 první knihy: *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 35–40.

⁸²⁷ Dušan Třeštík, *Kosmas*, Praha 1972, s. 99: Kosmas Boleslava odsuzuje bezvýhradně.

⁸²⁸ „Cui filius eius equivocus in principatum successit, multum dissimilis patri moribus bonis et conversatione spiritali. O mira Dei clementia! O quam incomprehensibilia eius sunt iudicia!“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 41–42. Z řady titulů v poslední době např. Robert Antonín, *Ideální panovník českého středověku*, Praha 2013, s. 179.

„k víře křesťanské tvrdší než skála“ (Deut 32,13),⁸²⁹ kterýžto starozákonní citát lze v kontextu knihy Deuteronomium číst jako upozornění na přítomnost dohledu boží milosti (čehož výsledkem byl sv. Václav), jakkoliv Drahomíra odmítala křesťanství. Takto pojaté pasáže Kosmovy kroniky rozvíjejí tezi Oldřicha Králíka, že Kosmas vnímal období od křtu Bořivoje po zavraždění Václava jako jeden celek, čímž vysvětloval Kosmovo zkrácené líčení jako autorský koncepční krok.

Křest Bořivoje podle kroniky tak řečeného Dalimila

Dalimil oproti Kosmovi výrazně rozšiřuje vyprávění o „moravském králi“ Svatoplukovi, který jednak iniciuje křest českého knížete Bořivoje (Kosmas Bořivojův křest konstatuje bez dalších detailů)⁸³⁰ a jednak českému knížeti předává vládu nad svým panstvím. Dalimil nejprve vypráví, jak byl pohanský kníže donucen sedět na zemi, „že neslušie pohanu / rovnou býti křesťanu. / Sed' se psy, to tvé právo, / ne kněže, ale nemúdrá krávo.“⁸³¹ Pohanský bůh je zesměšněn jakožto „výr ušatý“, implicitní karikatura křesťanské víry. Bořivoj se zastyděl a požádal Svatopluka, aby jej dal pokřtít. Epizoda v podobném znění se objevuje v Kristiánově legendě. Bořivoje pokřtil Rusín Metoděj, který sloužil mši slovansky, a Dalimil příchod křesťanství do Čech pojal tak, aby bylo slovanským prvkem, nikoliv vnějším jevem.⁸³² Bořivojova přeměna je takřka zázračná („svět potupiv, v svatost se promění“⁸³³) a má zjevnou funkci předobrazu svatého Václava – Bořivoj opovrhl světským životem a jako světec dbal o šíření víry v Čechách.⁸³⁴

Když už čtenář ví, že byl Bořivoj pokřtěn, dovolí si Dalimil odbočku do „moravské kroniky“. Nejedná se ale o epizodickou vložku, nýbrž o podstatný dějový moment vyprávějíci „kako jest koruny z Moravy vyšla / pověděť, kakt' je ta země k Čechám přišla.“⁸³⁵ Dalimil vypráví o konci Svatoplukova království. Císař vyhlásil Svatoplukovi

---

⁸²⁹ „(...) saxis durioem ad credendum,“ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 34. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 50.

⁸³⁰ „Anno dominice incarnationis DCCCLXXXIII. Borivoy baptizatus est primus dux sancte fidei catholicus. Eodem anno Zuatopluk rex Moravie, sicut vulgo dicitur, in medio exercitu suorum delituit et nusquam comparuit.“, Bretholz, s. 32.

⁸³¹ *Dalimilova kronika* 25,9–12. Josef Cibulka spojoval tuto figuraci vztahu křesťana a pohana jako produkt iroskotské misie působící v Bavorsku. Josef Cibulka, *Vypravování Kristiánovy legendy o pokřtění Bořivoje*, in: Sborník k sedmdesátinám J. Květa, Praha 1965, s. 65–72.

⁸³² „Ten arcibiskup Rusín bieše, / mši slovensky slúžieše,“ *Dalimilova kronika* 25,19.

⁸³³ *Dalimilova kronika* 25,26.

⁸³⁴ „(...) svět potupiv, / v svatost se promění: / almužny veliké činieše / a domy božie stavieše.“ *Dalimilova kronika* 25,26–28.

⁸³⁵ *Dalimilova kronika* 26,3–4. Marie Bláhová, „...Kako jest koruna z Moravy vyšla...“ („Translacio regni“ ve Staročeské kronice tzv. *Dalimila*), MHB 3, 1993, s. 165–176.

válku, protože se choval násilně ke své manželce, císařově sestře.⁸³⁶ Zatímco v jiných příbězích (Kosmas, Pulkava) začíná Svatopluk nespravedlivou válku proti císaři, podle Dalimila byl Svatopluk právem od císaře potrestán. Svatopluk se odebral do poustevny, po sedmi letech se ale převlečen jako mnich vydal na císařův dvůr a stěžoval si, že neprávem přišel o své panství a manželku.⁸³⁷ Přítomní se jeho požadavkům posmívají, a teprve když Svatopluk jednoho z císařových rytířů porazí v boji, císař jej pozve k sobě. Svatopluk odhalí svůj převlek a po svém poustevnickém pokání získá od císaře zpět království a manželku, a navíc ještě povolení vést dobovačnou válku v Uhrách.⁸³⁸ Tu však Svatopluk po smrti manželky prohraje a následně povolá českého knížete, míněn je nejspíše Bořivoj, aby mu před císařem předal království. Svatopluk tím definitivně ztratí veškerou moc a Uhři znovu pobijí mnoho Moravanů. Svatopluk se ve studu a s hanbou znovu stává poustevníkem. Ve dvou rukopisech druhé redakce kroniky, Cerronském a Fürstenberském, je posílena kauzalita mezi smrtí Svatoplukovy manželky a předáním království: to se děje v okamžité návaznosti a teprve následně Svatopluk prohrává válku s Uhry.⁸³⁹

Také na tomto místě se opakuje motiv, který jsem už výše označil v Dalimilově vyprávění o babylonském zmatení řeči a o cestě lecha Čecha. Prohřešek proti společenské smlouvě (Svatopluk bije svou ženu) vede k přetržení rodinných vazeb (císař nejenže Svatopluka porazí ve válce, ale odvede od něho svou sestru). Svatopluk znovu svou moc nabude a manželku dostane zpět, ale jen dočasně. Rodinný motiv je zdůrazněn, protože válku proti Uhrům, jíž císař schvaluje, vede Svatopluk teprve po smrti své ženy a válka tak ztrácí legitimitu, protože je Svatopluk poražen. V důsledku pak došlo k proměně mocenské situace a zlomu v českých dějinách. Zatímco u Kosmy, Marignoly a Pulkavy čteme o pádu moravského království, Dalimilův Svatopluk předal před císařem svou vládu českému, už křesťanskému knížeti. Přenesení království („koruny“) do Čech je neoddelitelně spojeno s křtem knížete. Pokud Dalimil znal nějakou podobu příběhu v křesťanském duchu, kde Bořivoje ke křtu přesvědčil Metoděj, mohli bychom Dalimilovo podání interpretovat právě jako přenos této role v příběhu na Svatopluka, a tedy propojení předání knížecí

---

⁸³⁶ K motivu Martin Šorm, *Reading about men and for men. Daughters against fathers, violence and wisdom in one medieval manuscript*, in: *Premodern history through the prism of gender*, edd. Daniela Rywiková – Michaela Antonín Malaníková, v tisku.

⁸³⁷ Část rukopisů uvádí repliku „mú mi ženu otjal bez práva“, jiné ale „mi zemi otjal“. Srov. *Staročeská kronika 1*, s. 321. Na tyto rukopisné varianty mě upozornil Martin Šorm.

⁸³⁸ Opět variace země/žena. *Staročeská kronika 1*, s. 324.

⁸³⁹ *Staročeská kronika I*, s. 325–326.

legitimity a křesťanství. Kauzalita, jak bylo řečeno, má zjevně zásadní význam.⁸⁴⁰ Dalimil zároveň pravděpodobně čerpal z obecně známé teorie *translatio regni* a připravil svým narativem precedens pro systematické rozvinutí tohoto motivu v karlovských kronikách.⁸⁴¹ Vedle toho lze motivu, kdy pravověří podmiňuje předání knížecí vlády, rozumět na velmi obecné rovině – království, které Svatopluk předal Bořivojovi, by zde znamenalo obecně legitimní vládu. Podobně byly pojmy „král“ označující Svatopluka a „království“ definující jeho panství funkční v různých narativech jednak ke zvýraznění Moravy oproti jiným panstvím, jednak k odlišení Svatopluka od dalších moravských vládců.⁸⁴² Jako království je označována Morava se svým arcibiskupstvím a pokřtěným panovníkem.

Dalimil od sebe důsledně odděluje vyprávění o Bořivojovi a Ludmile. V Kosmově kronice je dokonce Ludmila zmíněna jen jako matka Bořivojových synů.⁸⁴³ Hraje v tom roli pravděpodobně výše popsaná Kosmova koncepce vztahů Drahomíry k Václavovi a Boleslavovi, kde by opozice Ludmily a Drahomíry znemožnila vystavět motiv svatého syna zatvrzelé pohanky. Dalimil naproti tomu staví proti sobě Ludmilu a Drahomíru, jednu vychovatelku Václava a druhou jako poručníci poté, co ze žárlivosti nechá Ludmilu zabít. V Kosmově kronice Drahomíra zatvrzelá jako kámen proti křesťanské víře⁸⁴⁴ jako by v době po Bořivojově křtu stála rovněž v opozici k předbořivojovským knížatům, kteří sice byli pohany a „podobali se dobytku“,⁸⁴⁵ ale zároveň byli schopni projevit se křesťansky jako Neklan („byl sice pohan, (...) zmocnil se ho soucit, jako by byl dobrý

---

⁸⁴⁰ Pravděpodobně omylem předsazuje Martin Wihoda předání království českému knížeti začátku uherské války. Wihoda zároveň celou událost v podstatě chápe jako jasné *translatio regni*. Zároveň „Aby rozptýlil pochybnosti svého spojence (tj. Svatopluk císaře), před svědky odpřisáhl, že pokud tažení skončí jinak než vítězstvím, přejde koruna i se všemi právy na Čechy.“ Martin Wihoda, *První česká království*, Praha 2015, s. 39. Na nejednoznačnost předání moci českému knížeti ale upozorňuje Marie Bláhová, „...Kako jest koruna z Moravy vyšla...“, s. 173.

⁸⁴¹ Maria Bláhová, „...Kako jest koruna z Moravy vyšla...“, s. 165–176. Jak dokazuje František Graus, Dalimil nečerpal z domácí tradice o přenesení moci z Moravy do Čech, nýbrž z obecné učenecké tradice. František Graus, *Velkomoravská říše v české středověké tradici*, Český časopis historický 11, 1963, s. 303.

⁸⁴² František Graus, *Rex – dux Moraviae*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C (řada historická) 9, 1960, č. 7, s. 185.

⁸⁴³ Jediná další zmínka týkající se Ludmily je uvedena k roku 1100, kdy měl kus Ludmilina šatu – relikvie – odolat požáru. Malá pozornost, již Kosmas Ludmile věnoval, byla interpretována jako doklad, že Kristiánova legenda vznikla teprve po Kosmově kronice. Oldřich Králík, *Kristián a Kosmas*, Česká literatura 7/1959, s. 67–68; Petr Kubín, *Znovu o Kristiána*, in: *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, edd. Eva Doležalová – Robert Šimůnek, Praha 2007, s. 63–72.

⁸⁴⁴ „Dragomir de durissime gente Luticensi et ipsam saxis duriozem ad credendum“, *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 34.

⁸⁴⁵ „(...) assimilati sunt peccori“, *Cosmae Pragensis Chronice*, s. 21. Překlad podle Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 42.

křesťan“), když ušetřil syna luckého knížete.⁸⁴⁶ Naproti tomu Dalimilova Drahomíra připomíná svou touhou po vládě (v Kosmově kronice Drahomíra nevládne) spíš Vlastu a jejího jmenovce Vlastislava, kteří usilovali o vládu v Čechách. Drahomíra je totiž podle Dalimila „z kraje žatečského“ a příběh je tak přímo navázán na luckou válku. Zároveň Drahomíra není žádným vnějším elementem (z kmene Luticů, jak říká Kosmas), Dalimil je konsistentní se svým vyprávěním o lucké válce a Žatecko je i zde součástí „krajě českého“.⁸⁴⁷ Nejedná se o chybné čtení Kosmova „gens Luticensis“,⁸⁴⁸ nýbrž o koncepční zásah do příběhu. Drahomířino pohanství přitom není žádnou alternativou, ale jedinečností – usiluje pouze o zkázu křesťanů, i za cenu smrti svých věrných.⁸⁴⁹ Podobně jako Vlasta a Vlastislav její role funguje jako opozice vládnoucímu rodu směřujícímu nejprve ke křtu a pak i ke svatosti v osobě sv. Václava. Tyto kontinuity jsou ve srovnání s Kosmovou kronikou posíleny i tím, že Dalimil od sebe ve vypravěčské perspektivě neodděluje pohanské a křesťanské dějiny.

Krutost Drahomíry rovněž zvýrazňuje Václavův odpor, který jasným gestem převezme vládu.⁸⁵⁰ Václavův svatý život nabývá významu právě s jeho vládou jakožto veřejnou činností – buduje kostely a školy, stará se o sirotky a vdovy, přitom si dře do krve nohy a neustále vyučuje ze žaltáře své blízké, zejména sobě hierarchicky podřízené („komorníky“). V následujících dvou kapitolách se Dalimil opět uchyluje k paralelismu; jak souboj se zlickým Radislavem (kapitola 30), tak hněv rozzlobeného císaře (kapitola 31) ukončují boží znamení. Zdeněk Fiala dokázal, že obě epizody Dalimil sestavil podle svatováclavské legendy *Oriente iam sole*,⁸⁵¹ v jejímž znění se v témže souboji objevuje nad hlavou Václava svatý kříž a před císaře je Václav doprovázen anděly a na čele se mu objeví zářící kříž. Dalimil oba tyto motivy sjednocuje – v obou případech je Václav označen znamením zlatého kříže a v obou případech je doprovázen anděly.⁸⁵² Navíc Radislav i

---

⁸⁴⁶ „(...) quamvis paganus, tamen ut catholicus bonus misericordia super eum motus“, *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 29. Překlad Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 47.

⁸⁴⁷ „(...) ostavi knězem Vratislava, bratra svého. / Ten pojě ženu z Stodor dceru z krajě českého, / tej diechu Drahomíř z krajě žateckého.“ *Dalimilova kronika* 27,6–8.

⁸⁴⁸ Srov. Marie Bláhová, *Historický komentář*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* 3, Praha 1995, s. 335.

⁸⁴⁹ „S óbú stranú mnoho zbitých ležieše / a ona to ráda vidieše / řkúc ‚Na tom přěji smrti mým pohanóm, / aby se umenšilo moci křesťanóm.“ *Dalimilova kronika* 29,19–22.

⁸⁵⁰ „Když kněz Václav k letóm přijide, / z své mateře moci vynide. / Vecě: ‚Matko, sedi na svém věně, / ke mněť slušie země opravenie!‘ / I jě se země oprávēti / a domy božie káza otvářeti.“ *Dalimilova kronika* 27,23–27.

⁸⁵¹ Zdeněk Fiala, *O pramenech tak řeč. Dalimila k jeho historii sv. Václava*, *Československý časopis historický* 19, 1971, s. 881–883.

⁸⁵² Na Dalimilovu reinterpretaci motivů upozorňuje Marie Bláhová, *Historický komentář*, s. 337, už ale neexplikuje, že Dalimil obě pasáže synchronizuje.

císař postupují vůči Václavovi agresivně s očekáváním snadného vítězství a mocenské převahy a oba stejným způsobem po zjevení božích znamení prosí Václava o milost a přátelství.⁸⁵³

Boleslav pozve bratra na křtiny syna, který je později pojmenován Strachkvas, ve skutečnosti „jmajě velikú zlob na myslí.“⁸⁵⁴ Václav ale už svůj osud zná, a přestože je varován, nijak se nebrání. Stejně pasivně vystupoval i v jednání s císařem, který ostatně po Václavově smrti vyrazí proti Boleslavovi Václava pomstít „a zemi v dan porobi.“⁸⁵⁵ Dříve naopak po setkání s Václavem císař „všie roboty zemi zprosti.“⁸⁵⁶ Dalimil převypravuje zázrak o tajném převozu Václavova těla do Prahy, připojuje vlastní podání o useknutém Václavovu uchu, které podle snové vize najde jeho sestra Přibyslava, a kapitolu zakončuje líčením o stavbě kamenné zdi v Boleslavi. V kontrastu ke Kosmovi tak v Dalimilově kronice v podstatě mizí vyprávění o Boleslavovi, protože následující kapitola začíná informací o jeho smrti a věnuje se vládě Boleslava II.

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína

Pulkava po Kosmově vzoru odděluje dějiny pohanských a křesťanských knížat autorským vstupem. Kosmas na tomto místě vyzývá čtenáře, aby sám posoudil věrohodnost vyprávění o pohanských Čechách. Pulkava tento dějinný zlom komentuje změnou měření času: „Až sem byla tato kronika psána o pohanech, kteří ještě neměli křesťanskou víru, a není dělena podle let Páně; nadále však bude dělena podle let Páně, jak nejlépe bude možno.“⁸⁵⁷ Zatímco Kosmas aktivně vstupuje do vyprávění jako historik, Pulkava užívá neosobní pasiva a namísto způsobu čtení tematizuje to nejzákladnější v historickém vyprávění, měření času. Změna, respektive začátek datování podle let od narození Ježíše Krista je ovšem jako strukturní prvek obsaženo i v Kosmově kronice, Pulkava to explicitně komentuje. Kronika Mikuláše Glassbergera, stojící na hranici opisu a adaptace Pulkavovy

---

⁸⁵³ „Když Radislav bliz kněžě Václava bieše, / uzřě, že kněz Václav kříž zlatý na čele jmieše / a dva anjely s obú stranú jeho. / Uzřěv to Radislav, užěse sě kněžě českého. / Radislav skoči s koně svého / i jide na milost jeho.“ *Dalimilova kronika* 30,35–40. „Viděl sem u něho kíž zlatý, / po němž vědě, že je člověk svatý. / Anjelé boží s ním jdiechu / a mně velmi hroziechu. / Pro to sem sě nesměl obmeškati, / musil sem proti němu vstáti. / I jě sě ciesař kněžě Václava prositi, / aby přietel jeho ráčil býti“, *Dalimilova kronika* 31,19–26.

⁸⁵⁴ *Dalimilova kronika* 32,6.

⁸⁵⁵ *Dalimilova kronika* 32,72.

⁸⁵⁶ *Dalimilova kronika* 31,34.

⁸⁵⁷ „Usque huc kronika presens tamquam de gentibus scripta, que nondum fidem catholicam habuerunt, per annos Domini distincta non est; que tamen inantea per annos Domin prout melius fieri poterit, distinguetur.“ *Cronica Przibiconis*, s. 15.

kroniky, porušuje povahu této poznámky jako zlomu v dějinné kontinuitě, když k ní připojuje rodokmen knížat od Neklana po Boleslava I.⁸⁵⁸

Ve vyprávění o křtu Bořivoje a o moravském králi Svatoplukovi se u Pulkavy mísí motivy známé jak z Kosmovy, tak Dalimilovy kroniky. Bořivoj byl podle Pulkavy pokřtěn „na popud moravského krále Svatopluka“,⁸⁵⁹ Pulkava ale tlumí emočně laděné Dalimilovo vyprávění a neopakuje Bořivojovo ponížení. Osud Svatopluka je naopak líčen spíš s oporou v Kosmovi, vyprávění nepracuje s genderovými motivy, jako tomu je u Dalimila (Svatoplukovo násilí na manželce). Ve srovnání s barvitým Kosmovým vyprávěním i zde Pulkava vypráví o Svatoplukovi neutrálním tónem; Svatopluk neprávem zaútočil na císaře Arnulfa, už před bitvou ale zmizel ve svém vojsku a odešel mezi poustevníky na hoře Zobor. Zatímco Dalimilův Svatopluk poustevnu opustil, Kosmův a Pulkavův v ní zemřel. Pulkava originálně rozvíjí Kosmův motiv krátké a nešťastné vlády Svatoplukových synů. Svatoplukův bezejmenný syn (podle Glassbergera „Svatopluk, iunior rex Moraviae“⁸⁶⁰) nařídil Metodějovi, aby zdržoval mši, dokud se nevrátí z lovu. Když pak během mše vtrhl do kostela, došel až k oltáři i se psy a lovci a vysmál se arcibiskupovi.⁸⁶¹ Metoděj krále exkomunikoval, uvalil klatbu na celé království a odešel do Čech ke knížeti Bořivojovi.⁸⁶² Následuje ještě líčení skutků Cyrila, za nímž Metoděj odešel do Říma a který objevil tělo sv. Klimenta a odnesl jej do Prahy, ale zejména získal povolení papeže sloužit mši ve slovanském jazyce. Tato pasáž má blízko k vyprávění Kristiánovy legendy včetně citace Žalmu 150,6: „Omnis spiritus laudet Dominum.“⁸⁶³ Slova argumentující pro užití církevní slovanštiny v Kristiánově legendě vyslovuje před papežem Cyril, podle Pulkavy ale zazněl

---

⁸⁵⁸ *Cronica Przibiconis*, s. 15, pozn. *.

⁸⁵⁹ „(...) induccione Swatopluk, Morauię regis,“ *Cronica Przibiconis*, s. 15.

⁸⁶⁰ *Cronica Przibiconis*, s. 15, pozn. *.

⁸⁶¹ Kronika neříká nic o tom, že by vše „způsobila zlá náhoda“, jak uvádí Martin Wihoda, *První česká království*, s. 40.

⁸⁶² „Cuius regnum filii eius pauco tempore et minus feliciter tenuerunt. Nam filius suus, qui regnum post eum gubernavit, quadam die festiva volens venari prope civitatem Welegradensem in silva, que Greczen vocatur, intimavit archiepiscopo sancto Metudio, ut ipsum cum missa solempni expectaret, quousque rediret. Qui beatus archiepiscopus expectavit usque prope meridiem: et cum timuisset negligi divinum officium, missam celebravit, rege minime expectato. Rex autem cum a venacione venisset et audisset, quod archiepiscopus missam celebraret et iam corpus dominicum consecrasset, indignatus cum canibus et venatoribus ecclesiam intrans fecit magnum sonitum et tumultum cum tubis venatorum et latratu canum. Sicque usque ad altare venit derisitque archiepiscopum beatum Metudium et recessit de ecclesia supradicta. Ob quem despectum et blasphemiam finita missa archiepiscopus excommunicavit dictum regem et posuit interdictum et anathema per totum regnum Morauię. Et hoc facto se recepit Boemiam ad ducem Borziwoy, quem baptisaverat.“ *Cronica Przibiconis*, s. 16. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 280.

⁸⁶³ David Kalhous, *Vrcholně středověká tradice o Velké Moravě. K instrumentalizaci historické tradice*, in: *Velká Morava a velkomoravská staroslověnština*, ed. Miroslav Vepřek, Olomouc 2014, s. 110–111.

hlas z nebes.⁸⁶⁴ Ačkoliv Kristián psal především legendu, událost jako zázrak interpretuje Pulkava. Kristiánovi šlo primárně o pojetí Cyrila jako apoštola hovořícího jazyky s odkazem na autoritu sv. Pavla.⁸⁶⁵ Pulkava naproti tomu kladl důraz na zázračnou legitimitu církevní slovanštiny, dodává totiž, že „dodnes“ se mše slouží slovansky v arcidiecézích splitské, dubrovnické a zadarské.⁸⁶⁶ Moravské království bylo poté definitivně vyvráceno a o jeho obnovení v Čechách Pulkava vypráví teprve později při vyprávění o králi Vratislavovi, zde tuto skutečnost pouze konstatuje.⁸⁶⁷ Zároveň posiluje vyvolení Cyrila a dotyk jeho svatosti v Čechách; Kristiánův Cyril je výmluvným apoštolem, Pulkavův objevitelem ostatků sv. Klimenta, které odnesl z Moravy do Čech (do kostela sv. Klimenta) a poté teprve do Říma.

Jistá podobnost s Kristiánovou legendou je i v líčení blasfémie Svatoplukova syna. Podle Kristiána opovrhl kázáním Metoděje Svatopluk, který se „násilím zmocnil vlády“ po svém strýci, který uvedl na Moravu křesťanství.⁸⁶⁸ V Kristiánově vyprávění tak na tomto místě hraje stejnou roli jako Svatoplukův syn u Pulkavy, zatímco Pulkavův Svatopluk přebírá části rysů Svatoplukova strýce, jak je líčen Kristiánem. Pulkava ale nekonstruuje takové bipolární opozice mezi moravskými vládci jako hagiograf Kristián a s oporou v Dalimilovi a především Kosmovi nechává Svatopluka zároveň přimět Bořivoje ke křtu (to podle Kristiána udělal Metoděj) a vést nelegitimní válku proti císaři. Konec moravského království Pulkava interpretuje jako rozpad celé společnosti; bez krále nevydržel dokonce ani Velehrad: „Tak bylo království moravské úplně zničeno, zbaveno obyvatel, roztrháno a rozděleno a hrad velehradský se do základů zřítíl.“⁸⁶⁹ Pulkava tak připravil půdu pro

---

⁸⁶⁴ „(...) subito vox de celis insonuit dicens: Omnis spiritus laudet Dominum, et omnis contiteatur ei. Tunc papa hoc audito miraculo (...).“ *Cronica Przibiconis*, s. 16–17. Srov. *Kristiánova legenda*, s. 12–15.

⁸⁶⁵ „Quapropter ignoscite mihi, patres et domini, siquidem et beatus Paulus apostolus, doctor gentium, in epistola ad Corinthos inquit: Loqui linguas nolite prohibere.“ *Kristiánova legenda*, s. 14. Tamtéž i překlad.

⁸⁶⁶ *Cronica Przibiconis*, s. 16–17.

⁸⁶⁷ „Quod tamen regnum Moravie postea post CXCII annos, videlicet anno Domini MLXXXVI per Henricum tertium huius nominis imperatorem de consensu principum imperii reintegratum est et in Boemiam translatum. Nam idem imperator duce Boemie Wratislaum sublimavit in regem et Boemiam regnum constituit, faciens de regno Moravie marchionatum, et eundem marchionatum cum principatibus et terris, videlicet Polonia, Russia et multis aliis ducatibus et terris, que prius, temporibus Svatopluk, ultimi regis Moravie, ad regnum Moravie pertinebant, regno et corone Boemie subiecit, prout reintegratio et translacio huiusmodi in sequentibus, videlicet in capitulo de vita et regimine Wratislai, primi regis Boemie, plenius fideliter declarantur.“ *Cronica Przibiconis*, s. 17. Ke struktuře vyprávění o přenesení království z Moravy do Čech David Kalhous, *Vrcholně středověká tradice o Velké Moravě*, s. 113.

⁸⁶⁸ „Zuentepulc, qui erat nepos principis vel regis religiosi, qui institutor et rector totius Christianitatis seu religionis benignus extiterat (...). Zuentepulc tyrannide suscepta, fastu arrogancie inflammatus, cum sibi militantibus sodalibus potificiis Metudii predicacionem mellifluam quasi respuit monitaque sacratissima non plene recepit.“ *Kristiánova legenda*, s. 16.

⁸⁶⁹ „(...) regnum Moravie totaliter exterminatum, depopulatum, dilaniatum et dimembratum est et civitas Welegradensis diruta funditum et deinceps rex et regnum et archiepiscopatus Moravie penitus defecerunt et esse amplius cessaverunt.“ *Cronica Przibiconis*, s. 17. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 281.

obnovení království roku 1086 a jeho přenesení do Čech tím, že takto evokoval stav země na začátku slovanského osídlení střední Evropy v krajinách, které „byly zarostlé lesem a nikdo v nich nebydlel.“⁸⁷⁰

Bořivoj je u Pulkavy pevněji spojen se sv. Ludmilou, podobně jako u Kristiána jsou společně pokřtěni a společným úsilím rozšiřovali katolickou víru. Zatímco Kosmas Ludmilu jen zmiňuje, Dalimil ji odděluje od vyprávění o Bořivojovi a přiřazuje jí roli oběti v pobořivojovské pohanské reakci Drahomíry a Boleslava. U Pulkavy je naopak vůdčí osobností šíření křesťanství po smrti Bořivoje, „první perla a první květ v Čechách utržený“ a učitelka sv. Václava.⁸⁷¹

Celé Pulkavovo vyprávění o sv. Václavovi je v podstatě opisem legendy, kterou sestavil Karel IV. s oporou v Dalimilově kronice a legendě *Oriente iam sole*.⁸⁷² Podobně jsou líčeny epizody s kouřimským vévodou i římským císařem, ovšem bez Dalimilova paralelismu – v obou případech Václava doprovázejí andělé, v souboji se ale zjevuje zářící kříž.⁸⁷³ Ve srovnání s Dalimilem přibývá u Pulkavy (tedy v Karlově legendě) motiv Václava žádajícího papeže, aby mu dovolil stát se benediktinským mnichem. Ale Boleslav už současně toužil po jeho panství a „kvapně se zapletl do zločinu“.⁸⁷⁴ Stejně jako v Dalimilovi i zde je užít citát z Matoušova evangelia (20,22), když Václav vypije „z lásky k Pánu kalich utrpení“,“⁸⁷⁵ a „nechal se vést jako ovce na porážku.“⁸⁷⁶ Zatímco podle Dalimila šel rovnou ke kostelu, kde na něho čekal Boleslav, v Pulkavově verzi strávil po hostině noc v modlitbách. U Dalimila nakonec Václava zavraždí Hněvsa a jeho společníci; ti jsou u Pulkavy bezejmenní a je tak posílena aktivní role Boleslava.⁸⁷⁷ Stejně jako v Dalimilově vyprávění se Václav zjevil dánskému králi, Pulkava ještě tvrdí, že Drahomíra se před

---

⁸⁷⁰ „Iste autem omnes regiones erant silvestres et sine habitatore quocunque,“ *Cronica Przibiconis*, s. 5. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 272.

⁸⁷¹ „Gloriosissima igitur matrona et patrona Boemorum, pima margaritha nec non primus flos in Boemia carptus, beata scilicet Ludmila, nepotem suum beatum Wenceslaum in fide christiana ac sacris literis et eloquiis ewangelicis imbuebat.“ *Cronica Przibiconis*, s. 18. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 281.

⁸⁷² *Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV.*, ed. Anton Blaschka, Prag 1934, s. 53–54. Jaroslav Ludvíkovský, *Souboj sv. Václava s vévodou kouřimským v podání václavských legend*, Studie o rukopisech 12, 1973, s. 96.

⁸⁷³ „(...) angeli celestes comitabantur beatum Wenceslaum et crux fulgurans precedebat faciem eius.“ *Cronica Przibiconis*, s. 19.

⁸⁷⁴ „(...) celeriter se sceleri inmiscuit,“ *Cronica Przibiconis*, s. 19. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 282.

⁸⁷⁵ „(...) calicem passionis amore Domini bibam,“ *Cronica Przibiconis*, s. 20. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 282.

⁸⁷⁶ „(...) tamquam ovis ad occisionem permisit se ducere,“ *Cronica Przibiconis*, s. 19. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 282.

⁸⁷⁷ „(...) in eum irruit cum suis complicibus, et sicut vipera carnem et sanguinem suum lacerare desiderans in proprium germanum gladium extendit cum suis comlicibus, ita ut morte cum affligerent animam Deo corpus terre relinquentes.“ *Cronica Przibiconis*, s. 20.

svědky propadla do země jako Dátan a Abiron, které povstaly proti Mojžíšovi. Stopy tohoto zázraku jsou „dodnes“ vidět.⁸⁷⁸ Podobně jako Dalimil také Pulkava líčí zázrak při přenášení Václavova těla do Prahy a zázrak s Václavovým uchem, které našla jeho sestra Přibyslava. Připojeny jsou ale i další zázraky – zachovalé až živoucí tělo oběšeného Podivena, vysvobození vězňů, vyléčení chromých a slepců.

Karlova legenda o sv. Václavovi, přepsaná do Pulkavovy kroniky, je obecně považována za dílo zdůrazňující státnické aspekty Václavových skutků a Václava prezentuje jako příkladného politika.⁸⁷⁹ To platí především ve srovnání s hagiografickými texty, s nimiž Karel pracoval. Neplatí to ale tak jednoznačně ve srovnání s historiografiemi o Václavovi jako například s Dalimilovou kronikou, z níž ostatně rovněž čerpal. Právě naopak, oproti Dalimilovu narativu je Karlovo, a tedy i Pulkavovo vyprávění mnohem více legendou kladoucí důraz na Václavovy zázraky. Rovněž dílčí motivy Karlovy legendy jako například Václavův plán vzdát se vlády nebo noční modlitba před vraždou podtrhují ve srovnání s Dalimilem spíše světecké aspekty Václavova života než ty panovnické.

Podobně jako Dalimil ani Pulkava v podstatě nevypráví o vládě Boleslava I. s výjimkou zmínky o stavbě zdi v Boleslavi (bez krutostí na velmožích) a o porážce, „jak se slušelo“, Boleslava, který povstal proti císaři.⁸⁸⁰ Příznačný je přitom seznam prostých let po řádcích 933–949 a 951–966, doplněný poznámkou, že o Boleslavově vládě není co říct, než že panoval podle své vůle.⁸⁸¹ Koncepti vyprázdněné vlády Boleslava I. narušuje Glassberger, který k některým letopočtům doplnil analistické záznamy, týkající se ale výhradně říšských záležitostí a císaře Oty.⁸⁸²

Neplachova kronika

Neplachovu kroniku řadím do této části, přestože i on vypráví o Libuši a Přemyslovi. Východiskem jeho pojetí českých dějin je totiž Bořivojův křest. Neplach svou kroniku strukturuje primárně podle událostí týkajících se světců, papežských pontifikátů a vlád císařů.⁸⁸³ A české dějiny vřazuje do tohoto rámce: „Léta Páně 890. Papež Formosus setrval

---

⁸⁷⁸ „(...) velut Datan et Abiron absorpta est a terra in publica strata ante castrum Pragense versus occidentalem plagam, prout vestigia telluris usque in hodiernum diem cernuntur.“ *Cronica Przibiconis*, s. 20.

⁸⁷⁹ Anežka Vidmanová *Karel IV. jako spisovatel*, in: Karel IV., Státnické dílo, Praha 2000, s. 13.

⁸⁸⁰ „(...) sicut decuit,“ *Cronica Przibiconis*, s. 22.

⁸⁸¹ Tamtéž.

⁸⁸² *Cronica Przibiconis*, s. 22, srov. poznámky k jednotlivým letopočtům.

⁸⁸³ „(...) hunc ordinem tenere propono: Quia premissis dominice incarnationis anno post hec, si quid de aliquo sancto inveniam, breviter tangam, secundo de romanis pontificibus, tercio de romanis imperatoribus (...).“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 452.

na stolci pět let a šest měsíců. Za jejich časů, totiž v době císaře Arnulfa a papeže Formosa, začaly děje a činy Čechů. Léta Páně 894. Začínají děje a činy českých knížat a králů, z nichž někteří byli pohané, a není tedy třeba se starat, kdy nebo v kterých letech Páně vládli. Měli totiž jakousi modlu, kterou uctívali jako svého boha a kterou nazývali jménem Zelu.⁸⁸⁴ Neplach následně věnuje pozornost rovnou Libuši, podobně jako u Kristiána první autoritě v českých dějinách. Jedná se o narativně logický krok s ohledem na to, že Neplach vyprávěl dějiny na základě skutků panovníků. Na rozdíl od Čecha, jehož autorita je v pramenech Neplachovy kroniky spíš rodinná než společenská, a Kroka, zvoleného soudce, stojí Libuše mimo běžný společenský řád – je věštkyně. Zároveň je Libuše neoddelitelnou součástí vyprávění o původu knížecí moci. Bez dalšího komentáře jsou Čechové nespokojení, že jim vládne žena, a Libuše ochotně vyvěští budoucího knížete.⁸⁸⁵ S Přemyslem pak poslové jednají tak, jak je psáno v Kosmově kronice, a taktéž Přemysl věští ze zasazené otky ve shodě s Kosmou, že bude mít mnoho potomků, ale vždy jen jeden bude vládnout. Přemysl s Libuší ustanovují zákony a Libuše následně věští slávu Prahy a nechává město založit.⁸⁸⁶ Neplach sám následně odhaluje, že struktura jeho kroniky je dílem autorských záměrů, nikoliv limitů pramenů: „Toto jsme stručně vyložili předem, a ponechávajíce stranou mnoho dalších, méně důležitých věcí, zaznamenáme a předložíme nejprve jména pohanských knížat. (Následuje seznam knížat od Přemysla po Hostivíta – pozn. VB.) Osm bylo těch knížat, ale pohanských, a protože neměli křesťanskou víru, není o nich nic dobrého zaznamenáno. Ale postačí, že jsou známa jejich jména.“⁸⁸⁷

Teprve následně se Neplach vrací k události roku 894, Bořivojovu křtu, a znovu opakuje základní historické schéma: „Nuže za panování a vlády nejjasnějšího knížete a pána Arnulfa, sedmdesátého osmého císaře, když v čele svaté církve římské byl Formosus, sto třináctý papež, nastoupil v Čechách po pohanských knížatech jakýsi kníže jménem

---

⁸⁸⁴ „A. d. DCCCXC Formosus papa sedit annis V, mensibus VI. Horum igitur tempore scilicet Arnolti imperatoris et Formosi pape acta et gesta inceperunt Boemorum. Incipiunt acta ac gesta Boemorum ducum et regum. A. d. DCCCXCIV incipiunt acta ac gesta ducum et regum Boemie, quorum quidam pagani fuerunt et idcirco, quo tempore vel quibus annis domini regnaverint, non est curandum. Habebant enim quoddam ydolum, quod pro deo ipsorum colebant, nomen autem ydoli vocabatur Zelu.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 460. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 537.

⁸⁸⁵ „Dolentes igitur Boemi, quod femina eis imperaret, considerans hoc ipsa, promisit se maritum ducturam, qui ipsos regeret. Et sic spiritu phitonico misit ad quandam villam nomine Stadyzcie interrogans de quodam, qui vocabatur Prziemysl.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, 461.

⁸⁸⁶ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 461.

⁸⁸⁷ „Sed hiis brevit premissis et aliis multis superfluis obmissis nomina ducum paganorum in principio signabimus et ponemus. Primus dux Przemysl (...) octavus dux Hostiwik. Isti duces octo fuerunt sed pagani et quia tunc catholica caruerunt, idcirco nichil boni de ipsis scribitur, sed sufficiat solummodo, quod nomina eorum sciantur.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 461. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 537.

Bořivoj.⁸⁸⁸ Ve vyprávění o Bořivojovu křtu se ale Neplach obrací spíše ke Kristiánovu narativu, který ve stručnosti výběrově převyprávěl: Bořivoj musel při Svatoplukově hostině sedět na zemi a Metoděj mu poradil, aby se nechal pokřtít a mohl sedět po boku křesťanů. I další motivy jsou ve shodě s Kristiánem;⁸⁸⁹ Metoděj pokřtil Bořivoje a jeho třicet družiníků a poučil je o víře, do Čech se vrátil s knězem Kaichem a později se oženil s Ludmilou.⁸⁹⁰ Vzápětí se ale Neplach vrací zpět ke Kosmovu starozákonnímu narativu o Drahomíře „z přetvrdého kmene lutického.“⁸⁹¹ Z prvního si vybral katarzní pojetí křtu, z druhého biblický motiv. Následně se Neplach vrátil k rámci evropských dějin – k letům 895 až 927 přiřazuje údaje o papežích a císařích, k roku 928 pak uvádí zprávu o vraždě sv. Václava a k roku 932 informaci o přenesení jeho těla. Pak se znovu obrací k evropským dějinám, do nichž vstupují události z českých dějin v roce 967 (smrt Boleslava I., vyprávění o Mladě a zřízení biskupství) a 968 (Vojtěch biskupem). Neplach takto organizuje vyprávění až do roku 1000, od něhož reflektovaně odděluje dějiny papežů a císařů od dějin českých knížat.⁸⁹² Vskutku stručně se Neplach dostane k roku 1351, začátku pontifikátu Inocence VI., k němuž byl prý vyslán s posly Karla IV.⁸⁹³

Neplach se pak vrací zpět k roku 894 a znovu přeřikává jména knížat a jejich stručné charakteristiky. Co už jednou říkal, zkracuje na minimum – Bořivoj, pokřtěný Metodějem, se oženil s Ludmilou, Ludmila byla zavražděna a později přenesena do kláštera sv. Jiří (to je doplněno), Vratislav měl s Drahomírou dva syny, z nichž vládl nejprve mučedník Václav. Kain Boleslav bratra zabil a Václavovo tělo bylo později přeneseno do Prahy. Doplněna je zpráva o kometě roku 942 a biskupské synodě v Ingelheimu roku 948. Ke

---

⁸⁸⁸ „Regnante igitur ac imperante illustrissimo principe ac domino Arnolfo LXXVIII imperatore, et presidente sancte Romane ecclesie Formoso papa CXIII post duces paganos in Boemia successit eis quiddam dux nomine Borziwoy.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 461. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 537.

⁸⁸⁹ K vazbám Neplacha na Kristiánovu legendu Emanuela Nohejlová, *Příběhy kláštera opatovického*, Praha 1925, s. 95.

⁸⁹⁰ „Hic dux quodam tempore duce vel regem Moraue Swatopluk adiit, a quo benigne susceptus, cum inter ciniviva more paganorum ante mensam in pavimento resedisset, ei presul Metudius consuluit baptisari. Cui statim consensit sicque ipsum cum suis XXX, qui advenerant, baptisavit ac de fide instruens remuneratum ad propria redire concessit dans sibi pro instructore quendam sacerdotem nomine Kaych. Suscepto igitur baptismate duxit uxorem filiam Slawiboris nomine Ludmilam de castello Psow, quod nunc dicitur Melnyk,“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 461–462.

⁸⁹¹ „(...) de durissima gente Lucensi,“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 462. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 537.

⁸⁹² „Hic insipit millesimus et ab hoc M^o causa brevitatis expediam me de Romanis pontificibus et de imperatoribus, tangendo post hoc duces Boemie; in tine de regibus Boemie subiungam.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 464.

⁸⁹³ „A. d. MCCCLI Innocencius VI. Ad quem per imperatorem dominum Karolum modernum in principio sue creacionis in papam in legacione missus fueram, quot annis sedebit, nescitur.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 466.

zprávě o smrti Boleslava, nástupu jeho syna k moci, Mladě a o zřízení biskupství jsou doplněna jména biskupů: Dětmar, Vojtěch, Thiddag, Ekard, Hyza, Šebíř.⁸⁹⁴ Na Neplachově pojetí je zjevně podstatné především propojení českých dějin s událostmi papežství a císařství, tedy představitelů obojí moci křesťanstva. Bořivojův křest je výchozím bodem vyprávění, je momentem, kdy se česká knížata stávají součástí evropského křesťanstva. Z toho, co se dělo před Bořivojem, je podstatný výklad počátku knížecí moci, tedy příběh, jak se Bořivoj ke své moci dostal. Když se Neplach k českým dějinám znovu vrací v druhé polovině kroniky, už mluví jen o Bořivojovi a jeho nástupcích. Neplachovo dvojí vyprávění, respektive oddělení českých dějin se zdá být praktickým vypravěčským nástrojem – umožňuje plynule tvořit kontinuity moci českých knížat a králů až ke Karlovi IV., o jehož vládě Neplach vypráví v samostatné pasáži.⁸⁹⁵

Neplach otevírá prolog kroniky slovy *alfa* a *omega* a odkazem na jejich roli v Apokalypse, totiž ve *Zjevení sv. Jana* a v proroctví Jeremiáše.⁸⁹⁶ Připravuje si půdu jednak k topickému obrazu sebe sama jako nechápavého dítěte,⁸⁹⁷ ale i pro koncepci své kroniky. *Alfa* a *omega* je začátek a konec, *alfa* a *omega* je Kristus;⁸⁹⁸ Neplachova kronika začíná narozením Ježíše Krista, které je datováno od stvoření světa a dalších světových událostí (potopa, Exodus, atd.). Srovnatelně česká kronika začíná přijetím českých knížat do společenství křesťanů. Konec kroniky je naopak otevřený, jak signalizuje úvodní citát z Apokalypsy. Explicitně otevřený je ale i konec světové kroniky, totiž záznam k roku 1351 o začátku pontifikátu Inocence VI.: „Inocenc VI., k němuž jsem byl na počátku jeho zvolení za papeže vyslán v poselstvu nynějším císařem panem Karlem; kolik let bude papežem, se neví.“⁸⁹⁹ Konec české kroniky má rovněž specifickou podobu. Po epitafu Jana Lucemburského je zařazen „předčasný“ epilóg: „To, co jsme nezkušeně sepsali o římských papežích a císařích, jakož i

---

⁸⁹⁴ Neplacha, *opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 466–467.

⁸⁹⁵ „Cetera autem, que scribentur, erunt de factis et gestis illustrissimi principis ac domini, domini Karoli, Romanorum imperatoris et regis Boemie.“ Neplacha, *opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 482.

⁸⁹⁶ „Alpha et Ω. Hoc verbum habetur apocalipsis primo capitulo. A, a, a, domine deus: nescio loqui, quia puer sum, Jeremie I°, et VIII° q. I. In scripturis.“ Neplacha, *opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 451.

⁸⁹⁷ „Ego, inquam, sum puer in sapientia cum intellectus obscuritate, puer experientia cum memorie debilitate, puer sine eloquentia cum lingue balbutitate, puer sine subsistentia cum membrorum instabilitate, et ideo nescio loqui.“ Neplacha, *opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 451. Miloslav Šváb, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966, s. 59.

⁸⁹⁸ „Alpha et Ω, id est principium et finis, (...) (...) ipse est Alpha et Ω, unus in essentia et trinus in personis,“ Neplacha, *opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 451. „Ipse“ explicitně jako Kristus srov. *Kroniky doby Karlovy IV.*, s. 529.

⁸⁹⁹ „A. d. MCCCCLI Innocencius VI. Ad quem per imperatorem dominum Karolum modernum in principio sue creacionis in papam in legacione missus fueram, quot annis sedebit, nescitur.“ Neplacha, *opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 466. Překlad viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 541.

o pohanských a křesťanských knížatech Českého království, a to, co jsme stručně řekli o osmi králích (...), necht' postačí."⁹⁰⁰ Zároveň na tomto místě otevírá vyprávění o současných událostech spojených s Karlem IV. Neplach své dílo ponechává otevřené i zde: „Velmi rád bych se chtěl od někoho důkladně poučit (...), abych nenapsal něco bez rozvahy."⁹⁰¹ A výhledem do budoucnosti končí i celá kronika, totiž vyprávění o právech a praktikách prováděných po založení pražského arcibiskupství: „To učinil v míru a kéž to úspěšně dokončí."⁹⁰²

Neplachovy úvodní a závěrečné reflexe tak zjevně nejsou pouhými topickými formulacemi, ale jsou propojené s konceptem díla. Platí to i konceptualizaci některých detailů – autorova skromnost zobrazená metaforou dětství se projevuje i v onom předčasném epilogu, kde se vyznává, že kroniku psal „nezkušeně“, *pueriliter*. Především je ale celé vyprávění sestaveno jakožto dějiny spásy organizované podle kontinuity vrcholné sakrální a profánní křesťanské moci, která rámuje i autoritu českých knížat a králů. Neplachovy dějiny mají zároveň silný eschatologický rozměr a k takovému čtení, propojujícímu začátek s koncem, autor systematicky navádí v prologu.⁹⁰³

Aeneas Silvius Piccolomini, Historia Bohemica

Bořivojův křest z rukou arcibiskupa Metoděje se udál v době vlády císaře Arnulfa. Piccolomini sice převzal takřka celé vyprávění o Svatoplukovi z Pulkavy, nevytvořil ale žádný vztah mezi Bořivojem a Svatoplukem a jejich příběhy probíhají paralelně. Upravil i vyprávění o Svatoplukovi – ten nepozdvihl zbraň proti Arnulfovi, ani nebyl trestán za své špatnosti jako u Dalimila, nýbrž odmítl nadále platit císaři tribut. Svatopluka totiž Piccolomini líčí jako vznešeného křesťanského panovníka, na něhož se patří vzpomínat.⁹⁰⁴ Svatopluk je velkolepý panovník velkolepého středoevropské království,

---

⁹⁰⁰ „Hec pueriliter scripta de Romanis pontificibus ac imperatoribus nec non de regni Boemie ducibus paganis et christianis ac eciam de octo regibus (...) brevis dicta sufficiant.“ „A. d. MCCCCLI Innocencius VI. Ad quem per imperatorem dominum Karolum modernum in principio sue creacionis in papam in legacione missus fueram, quot annis sedebit, nescitur.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 482. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 548. Ke kontextu takto zařazených prologů a epilogů Miloslav Šváb, *Prology a epilogy*, s. 110.

⁹⁰¹ „(...) libentissime vellem ab aliquo edoceri, quam aliquid temerarie scriberem.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 482. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 549.

⁹⁰² „(...) hoc pacifice fecit ad effectum perducet.“ *Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká*, s. 484. Překlad *Kroniky doby Karla IV.*, s. 550.

⁹⁰³ K historiografickým tradicím pracujícím s eschatologickým čtením dějin Frank Kermode, *The Sense of an Ending. Studies in the Theory of Fiction*, Oxford 2000, s. 3–31.

⁹⁰⁴ „Svatocopus eo tempore Moravis imperabat, Christianae religionis cultor et dignus, cui memoriam ad posteros referamus. (...) Svadocopus, regum paenultimus, cum aliquandiu feliciter regnasset, tandem Arnulfo imperatori tributum pendere recunsans,“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, 38–39.

poddán byl jedině císaři, jemuž se vzepřel.⁹⁰⁵ Arnulfovi však nebyl schopen čelit v bitvě a uchýlil se z boje přímo do poustevny. Na smrtelném loži odhalil ostatním poustevníkům svou identitu, a především v dlouhé řeči chválil klid a štěstí poustevnického života. Od Pulkavy Piccolomini naopak převzal osud Svatoplukova syna, který vtrhl do kostela s loveckými psy a rohy, poté co na něj Metoděj nepočkal, až se vrátí z honu. Metoděj uprchl do Čech, exkomunikoval krále a uvrhl interdikt na celé království, které zaniklo i s arcibiskupstvím. Podle Pulkavy je rovněž převyprávěna mise Cyrila, který pokřtil Svatopluka i Moravany a vedl mši ve slovanském jazyce, včetně hlasu z nebes, jenž přesvědčil Cyrilovy oponenty o právoplatnosti užívat slovanštinu jako liturgický jazyk.⁹⁰⁶

Pozoruhodně stručný je Piccolomini v líčení vlád nástupců Bořivoje, včetně sv. Václava a jeho martyria. Do opozice staví Ludmilu a Drahomíru, každá z nich vychovávala jednoho z bratrů a „děti převzaly mravy pěstounek. Václav byl zbožný, vyznačoval se mírností, ctil křesťanské obřady, štědře obdarovával chudé a nikdy se na nikom neprovinil; Boleslav uctíval modly, ctižádostivě vyhledával pocty, smilnil, loupil, vraždil a dopouštěl se všech zločinů.“⁹⁰⁷ Vratislav svěřil vládu Ludmile, což nesnesla Drahomíra a nechala ji zavraždit, aby se ujala vlády. Nesnášela křesťany, a tudíž i Václava. Na naléhání lidu ale Václav začal vládnout. Zatímco Pulkava rovnou zařadil epizodu o souboji s kouřimským knížetem, Piccolomini začal charakteristikou Václavových ctností včetně bosé chůze na ledě a promrzlých nohou sluhy Podivena, tedy podobně jako Dalimil.⁹⁰⁸ Piccolomini explicitně propojuje paralelismus souboje s kouřimským knížetem a setkání s císařem, rovněž rozpracovaný více u Dalimila než u Pulkavy: „Podobný průvod andělů prý spatřil i císař, když na jeho dvoře Václav jako mladík dlel.“⁹⁰⁹

K bratrovraždě došlo podle Piccolominiho na příkaz Drahomíry předtím, než se Václav stihl uchýlit do mnišského života. Především ale Piccolomini rozvíjí motiv Václavovy oběti – věděl, co se chystá, vyzpovídal se a nechal se zabít. „Snad by někdo mohl říci, že Václav byl sebevrahem, a tvrdit, že ten, kdo se vydal na jistou smrt, není hoden nebeské

---

⁹⁰⁵ Tamtéž.

⁹⁰⁶ Tamtéž, s. 38–43.

⁹⁰⁷ „Alumni ex nutricibus mutuati mores: Venceslaus pietatem colere, mansuetudinem prae se ferre, Christiana sacra venerari, elargiri multa pauperibus, nulli noxius esse; Boleslaus idolorum sectari culturam, honores ambitiose quaerere, adulterari, rapere, occidere, in scelera cuncta prolabi.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, 42–43.

⁹⁰⁸ Tamtéž, s. 44–45.

⁹⁰⁹ „Similem angelorum comitatum vidisse aiunt imperátorem, cum Venceslaus adolescens in eius curia obversaretur,“ Tamtéž.

odměny.“⁹¹⁰ Václavovo mučednictví Piccolomini hájí s odkazem na římské panny, které se raději vrhly do Tibery, než aby padly do rukou Gótů, a později byly ctěny jako světice a činily zázraky. Důkaz Václavovy svatosti učinil dokonce sám Kristus, když se v den Václavovy smrti zjevil dánskému králi.⁹¹¹ Václav pak dělal zázraky a byl přijat mezi svaté mučedníky, Boleslav vzápětí onemocněl a zemřel, Drahomíra se stejně jako u Pulkavy propadla do země. O Boleslavově vládě se nic neříká, vynechán je i příběh o přenesení těla sv. Václava a s tím související Václavovy zázraky. Na Václavovu vládu navázal Boleslavův syn Boleslav, který se svou sestrou Mladou vybudoval kostely, klášter sv. Jiří (Pulkava, z něhož Piccolomini čerpal, do své kroniky vložil dokonce papežskou zakládací listinu) a pražské biskupství. Druhý Boleslavův syn Strachkvas se ukrýval před světskými hodnostmi v řezenském klášteře. Když mu sv. Vojtěch nabídl biskupský stolec a Strachkvas jej odmítl, opět se do vyprávění vrátil motiv divokého lidu, který je bez řádného správce „uvelyklý zlodějství a smilstvu a pohrdající lidskými i božskými zákony.“⁹¹²

Piccolominiho perspektivu lidu, který potřebuje vládce, aby dodržoval zákony a nezdivočel, jsme viděli už v začátku jeho vyprávění a objevuje se i v obrazech, které vyvolává v pasážích o táboritech, kteří toulající se krajem ztratili jakýkoliv respekt k zákonům a jejich současníci dokonce pochybovali, zda se kdy znovu naučí žít podle zákonů. Heretické hnutí ostatně nabylo síly za vlády nedůsledného panovníka, krále Václava IV.⁹¹³ a vůdci hnutí jako by čekali na smrt krále – v ten okamžik se projevil výše citované Žižkovy charakteristiky.⁹¹⁴ Zikmund naopak sliboval obnovit řád Karla IV., v němž by žádná sekta jako ta husitská ani fungovat nemohla.⁹¹⁵ Dřív než byl Zikmund přijat za krále, museli být v logice vyprávění zničení táborité, jejichž přítomnost

---

⁹¹⁰ „Dicat aliquis homicidam sui ipsius Venceslaum fuisse negetque caelo dignum, qui certae se morte obtulerit.“ Tamtéž, s. 46–47.

⁹¹¹ „Nos Gothorum instante procella plurimas Romae fuisse puellas legimus, quae pudicitiae suae vim afferri timentes, ne in manus hostiles inciderent, in Tiberim sese praecipitarunt; quae postea miraculis coruscantes sanctorum honores meruere. Venceslai sanctitati, qua die caesus est, Christum Deum testimonium praestitisse memoriae prodiderunt, qui regi Daciae per visum apparens suo martyri aedem construi mandavit.“ Tamtéž, s. 46–47.

⁹¹² „(...) non esse facultatem eius regendae plebis, quae rapinis et adulteriis assueta ius fasque omne contemneret.“ Tamtéž, s. 48–49.

⁹¹³ Tamtéž, s. 88–89.

⁹¹⁴ „Recens obierat Venceslaus, cum Iohannes Zischa, (...) rapinarum avidus, collecta perditorum hominum multitudine (...)“ Tamtéž, s. 108–109.

⁹¹⁵ „Sed interruperunt spem omnem litterae ab eo missae, in quibus scriptum erat ipsum brevi venturum regnumque eo modo gubernaturum, quo pater Carolus provinciam gubernasset. Quibus ex erbis intellexerunt haeretici sectam suam exclusum iri, quae regnante Carolo nondum ortum habuisset.“ Tamtéž, s. 112–113.

znemožňovala klid v království.⁹¹⁶ Obnovená královská autorita nejenže přinesla celkovou obnovu království, ale dokonce „se zdálo, že lid je jako vyměněný“.⁹¹⁷

Piccolomini podobným způsobem označil bezvládní dobu společenského chaosu, když psal papežskému sekretáři Giovannimu Campisiovi v roce 1445 o tzv. stadickém králi, venkovanovi, který se usadil ve Stadicích pod Přemyslovou lískou a prohlásil se novým českým králem.⁹¹⁸ Stadický král způsobil v zemi zmatky a „malum“ ve stejné době, kdy uherští páni konečně přijali Ladislava Pohrobka za krále. Pointa celého dopisu je uvědomění českých pánů, že potřebují v království krále. Proto se museli nejprve vypořádat se stadickým králem a teprve následně mohli svorně vyjádřit přání, aby Ladislav převzal vládu v království, které mu dědičně náleželo.⁹¹⁹

Marignolova kronika

Při líčení Bořivojova křtu Marignola opustil svůj hlavní zdroj a přiklonil se k narativu Kristiánovy legendy. Ta mu pravděpodobně více vyhovovala svým hagiografickým tónem. Od Kristiána ale převzal v podstatě jen strukturu příběhu, který vyprávěl s ohledem na některé rysy jeho díla. Začal svým frekventovaným motivem světla pravdy prosvěcujícího temné časy pohanství díky úsilí Cyrila, jehož vytvořil spojením velkomoravského věrozvěsta s jeho jmenovcem, alexandrijským patriarchou, a Metoděje, moravského arcibiskupa po Cyrilově smrti. Bořivoje ke křtu navedl Metoděj, poté co ho moravský král usadil na hostině jako pohana na zem, tedy stejně jako u Kristiána, formulace ovšem Marignola pozměnil. Už před křtem Marignolův Bořivoj „vynikal krásou a mládím“ a Marignola také k této epizodě připojuje zprávu, že kněz Kayt, kterého Metoděj poslal s Bořivojem do Čech, pokřtil sv. Ludmilu.⁹²⁰ Kristián, ačkoliv psal legendu o sv. Václavovi a sv. Ludmile, se o jejím křtu nezmiňuje. Podobně jako u Kristiána se musel Bořivoj vyrovnat s pohanským povstáním vedeným Strojnírem. Nestalo se tak ale v souboji poté, co obě nepřátelské družiny odhalily zbroje a zbraně ukryté během hostiny, jak vypráví dobrodružně Kristián, nýbrž božím zásahem: „Když však Bůh rozprášil shromáždění

---

⁹¹⁶ „(...) qua stante pacatum regnum esse non posset,“ Tamtéž, s. 162–163.

⁹¹⁷ „Nova iam facies urbis, novus populus verusque redisse religionis cultus apparebat.“ Tamtéž, s. 168–169.

⁹¹⁸ Událost a její ohlasy jsem analyzoval ve studii Vojtěch Bažant, *Příběhy stadického krále. Několik pohledů na jednu událost*, in: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*, edd. Eva Doležalová – Petr Sommer, Praha 2016, s. 13–25, k Piccolominiho dopisu viz s. 16–17.

⁹¹⁹ Celý dopis srov. *Die Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini 1*, s. 495–499.

⁹²⁰ „Hic cum egregie esset forme et egregie juventutis, causa populi sibi commissi regem Moraviae cum triginta sociis adiit.“ *Kronika Marignolova*, s. 529.

ničemníků, ačkoli jich bylo více než přívrženců Bořivoje, křesťanského knížete, vyhnali tohoto německého zvolence z Čech.“⁹²¹

I další vyprávění o Ludmile a Drahomíře čerpal Marignola z *Kristiánovy legendy*, které ale podává už jen stručně bez vlastních zásahů, pouze dva zázraky sv. Ludmily převzal z *Kosmovy kroniky* a z *Letopisů Kanovníka vyšehradského*.⁹²² Teprve po Ludmiliných zázracích Marignola stručně informuje o tom, že v roce křtu Bořivoje a Ludmily utekl poprvé jmenovaný Svatopluk mezi poustevníky a království spravované jeho syny zaniklo. Vyprávění o sv. Václavovi, následníkovi apoštolů a oběti bratrovraždy, Marignola záměrně zkracuje, aby mohl odkázat na svatováclavskou legendu Karla IV. a vyzvat k jejímu případnému vložení do textu kroniky dle vkusu.⁹²³ Marignola alespoň stylizuje Václava ujímajícího se trůnu jako následovníka sv. Pavla. Marignola Václavovi vkládá do úst Pavlova slova: „Když jsem byl ještě maličký, řekl, mluvil jsem jako malý, měl jsem rozum jako malý, ale když jsem se stal mužem, odvrhl jsem vše, co náleželo maličkému.“⁹²⁴ Marignolovi nestačilo nechat Václava proklamovat apoštolova slova, ale explikuje, že se řídil jeho vzorem, aby vnuknul „špatným strach a dobrým radost a naději na spásu.“⁹²⁵ Tato pasáž má smysl v Marignolově koncepci dějin, v nichž se potýkají obce dobrých a špatných. Jeho jednání vyvolává reakci „špatných“ – srovnání Boleslava s Kainem nabývá nového smyslu, protože v dějinách spásy oba patří do jedné obce.

O Boleslavovi vypráví Marignola podle *Kosmovy kroniky* jako o vládci „krutějším než Nero“,⁹²⁶ což v kontextu Marignolovy koncepce opět svádí čtenáře ke čtení Kain-Nero-Boleslav. Do kapitoly „O bratrovrahu knížeti Boleslavovi“ vkládá Marignola ještě vyprávění o Strachkvasovi, mnichovi v řezenském klášteře, který předstírá svatost, ve skutečnosti touží po biskupské pozici a nakonec je umučen ďáblem. Nepřekvapivě staví Marignola do opozice ke Strachkvasovi dobrého biskupa Vojtěcha. Ve struktuře vyprávění o christianizaci Čech tak proti sobě stojí Bořivoj a Stojmír, Ludmila a Drahomíra, Václav

---

⁹²¹ „Deo autem dissipante concilium pessimorum, licet plurimi essent quam cum Borziwoy, duce christiano, ipsum electum Theotonicum de Boemia expulerunt“, *Kronika Marignolova*, s. 529. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 464.

⁹²² Srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 464, pozn. 59 (na s. 518).

⁹²³ „Cuius vitam gloriosus Imperator Karolus quartus abbreviavit, que, si placet, hic esset inserenda.“ *Kronika Marignolova*, s. 531.

⁹²⁴ „Cum, inquit, essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cum autem factus sum vir, evacuavi ea, que sunt parvuli,“ *Kronika Marignolova*, s. 531. Srov. 1. Kor 13,11.

⁹²⁵ „(...) prosecutus est prudentissime verba apostoli memorata, terrorem malis incuciens et bonis leticiam et spem salutis.“ *Kronika Marignolova*, s. 531.

⁹²⁶ „Hic eciam dux Nerone fuit crudelior.“ *Kronika Marignolova*, s. 465. Dokladem toho je opět stavba zdi v Boleslavi.

a Boleslav, Strachkvas a Vojtěch. Boleslav je rovněž protikladem Boleslava II., který se „od něho lišil způsobem života, jako se liší světlo od temnot.“ Boleslav II. je navíc ve vyprávění konfrontován také se Strachkvasem: „Tento kníže (Boleslav – pozn. VB) měl dva syny: prvního jménem Strachkvas, o němž jsme mluvili výše, druhého, jmenovce Boleslava, velmi zbožného, od něhož se lišil způsobem života (...).“⁹²⁷

Protiklad světla a temnoty je, jak už jsem zmínil, základním motivem, v Marignolově vyprávění o českých dějinách. V prologu k „české kronice“ Marignola přirovnal milost boží v osobách prvních českých světců k dílu stvoření světa, a to právě s pomocí motivu světla a zářivých hvězd, přičemž první Čechové-Slované byli pojmenováni podle Slunce. Motiv se do Marignolova vyprávění systematicky vrátil v líčení christianizace Čechů a pak ještě na několika místech. Jako slunce září zjevení Radima, bratra sv. Vojtěcha,⁹²⁸ světlo zahalo temnotu po válce mezi českým a moravským knížetem a ukazuje na hrob sv. Ludmily,⁹²⁹ praporec sv. Václava září jako slunce ve válce s Uhry,⁹³⁰ když se Václav II. vrací do Čech „vychází českému lidu nové světlo“,⁹³¹ konečně k poslední kapitole české kroniky a zároveň poslední kapitole druhé knihy (*Monarchos*) připojil Marignola Libušino proroctví, že „Eliška potomky zrodí a ti budou na všechny strany / zářit jako slunce a získají království četná“.⁹³² Motiv tak Marignola spojuje se svatými spjatými s christianizací Čechů a s Karlem, v jehož osobě se vyjevuje Marignolův smysl dějin.

Václav II. přitom svítil nejen novou nadějí Čechům, ale také Marinoglovi osvětlil smysl českých dějin, jak se autor rovněž vyznává v prologu; dějiny jsou opět pevně spojeny s jejich vyprávěním, které jim dává smysl. Marignola se v závěru kroniky opět vrací ke své tezi o kronice spletené jako věnec a propojující konec se začátkem, vztahující se k podstatě věcí. Na začátku české kroniky vystupuje Karel IV. jako basileos dobývající Kristův hrob a

---

⁹²⁷ „Hic genuit duos filios, primus, de quo supra, Stracchquas nomine, secundus piissimus equivocus Boleslaus, vita dissimilis sicut lux a tenebris.“ *Kronika Marignolova*, s. 531. Překlad podle *Kroniky doby Karla IV.*, s. 465.

⁹²⁸ „(...) quidam sanctus pontifex, cuius facies et vestes lucentes erat ut sol (...) dicens: Ego sum Radym, sancti Adalberti frater,“ *Kronika Marignolova*, s. 543.

⁹²⁹ „Cum autem expulsis tenebris lux splendescere cepisset populo Boemorum. (...) Cumque inter ruinas et incendia sepulcrum sancte Ludmille quereret Varnerus, reperit incombustum et incorruptum,“ *Kronika Marignolova*, s. 562.

⁹³⁰ „Ferrum eciam haste ipsius, in quo vexillum sancti martiris pendebat, visum est splendere pluribus sicut sol.“ *Kronika Marignolova*, s. 570.

⁹³¹ „Novaque lux oriri visa est populo Boemorum, (...) nova lux apparuit populo Boemorum“, *Kronika Marignolova*, s. 575.

⁹³² „Elisabeth proles generabit, qui quasi soles / Undique lucebunt et plurima regna tenebunt;“ *Kronika Marignolova*, s. 576. K poměrně rozsáhlému rukopisnému rozšíření proroctví viz Kateřina Kubínová-Engstová, *Tzv. Libušino proroctví a Marignolova kronika*, in: *Inter laurum et olivam*, edd. Jiří Šouša – Ivana Ebelová, Praha 2007, s. 439–450.

strážící chudé. Na konci kroniky připisuje pojmu *basileos* (v obou případech s odkazem na Řehoře Velikého) význam „basis terrae – základ země, neboť ‚leos‘ řecky znamená země, jaksi základ všeho.“ To ostatně vysvětluje i Karel IV. ve svých spisech – Marignola znovu Karla glorifikuje a připojuje zmíněné Libušino proroctví.⁹³³ Marignola se drží svého hlavního cíle vytvořit z Karla vrchol dějin od stvoření,⁹³⁴ k tomu mu napomáhá nejen augustínovská koncepce dvojí obce, ale také systematizace českých dějin, jejichž smysl září motivem světla českých světců.

3.2.2 Druhý příchod Uhrů do Panonie

Už jsem zmínil, že první kniha uherských kronik končí anticipováním dalšího vyprávění, přesněji že je završená opětovným odchodem ze Skytie a stručným převyprávěním střetu se Svatoplukem, který po deseti letech trvajícím bezkráloví po Attilově smrti ovládl Panonii. Na tento motiv propojující obě knihy navazuje rovněž prolog druhé knihy ustanovený Kézou a převzatý všemi dalšími kronikami s výjimkou těch Mügelnových.⁹³⁵ Rovněž Mügeln vyprávění o prvním a druhém příchodu do Panonie provázal, použil k tomu však jiné metody. V německy psané kronice mluví nadále o Hunech i na místech, kde ostatní kronikáři začínají užívat označení Uhři, a ve veršované kronice Hunové v různých rolích vystupují až do konce celé básně, tedy v událostech v době vlády sv. Ladislava. Veršovaná kronika totiž vůbec nereflektuje vyprávěcí dělení na první a druhou knihu. Kéza naproti tomu hovoří výlučně o Uhrech, od té doby, co se ještě jako Hunové/Uhři na druhé cestě do Panonie usadili u řeky Hung, po které byli pojmenováni. To se mělo stát v roce 872 za vlády císaře Oty Švábského, francouzského krále Ludvíka a řeckého gubernátora Antonina Dura. Také další kroniky vřazují návrat do Panonie do mocenských struktur evropského křesťanstva. Zatímco kroniky příbuzné s *Ch. Budense*, *Thurocz* (podle *Ch. Budense*) a stručněji Mügeln ve své německy psané kronice navazují na Kézu, texty okruhu *Ch. Pictum* tvrdí, že Hunové přišli roku 677 za vlády císaře

---

⁹³³ „Nunc in calce voluminis tamquam ad basim omnia reducentes; nam imperator greco nomine, ut ait beatus Gregorius libro moralium, *basileos* appellatur, quasi basis terre, nam leos terra in greco dicitur, quasi omnium fundamentum; quere in Karolo de suis operibus, de quo michi scribere non videtur, ne eius laudi vel glorie aliquid videar decerpisse, si eius opera magnifica stilo non heroyco persequer, ut deceret.“ *Kronika Marignolova*, s. 575.

⁹³⁴ Kateřina Kubínová-Engstová, *Tzv. Libušino proroctví*, s. 442–443.

⁹³⁵ „Digestis igitur Hunnorum natalibus, praeliis felicibus et sinistris, quotiensque sua loca ummutaverint, nunc videndum est, quo tempore redierint in Pannoniam iterato et qui fuerint redeuntium capitanei quantusque numerus armatorum, praesenti opusculo apponere dignum duxi.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 164. Srov. též *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 283; *Ch. Posoniense*, s. 30–31; Johannes de Thurocz, s. 59.

Konstantina III. a papeže Zachariáše. *Ch. Posoniense* uvádí rok 888 bez dalších podrobností.⁹³⁶ Konečně podle všech kronik s výjimkou *Ch. Posoniense* a Mügelnových textů tehdy do Panonie znovu vstoupili „Maďaři neboli Hunové, latinsky zvaní Uhři.“⁹³⁷ V případě textů příbuzných *Ch. Pictum* a Thuroczovy kroniky to přímo navazuje na příslušné líčení o Magorovi a Hunorovi, v případě textů okruhu *Ch. Budense* se jedná o unikátní výskyt pojmu Magari.

Kéza se už ke Svatoplukovi nevrací, po zničení jeho vojska komunita určila sedm kapitánů a rozdělila mezi ně sedm armád, v návaznosti na sedm hradů vybudovaných v kraji kolem řeky Hung. Poté překročili s ženami, dětmi a stády Dunaj. Kéza poté odbočuje od vyprávění, aby vyjmenoval sedm kapitánů, každého z nich řadí ke konkrétní lokalitě a některé z nich prezentuje jako předky uherských rodů. Všechny ostatní kroniky, s výjimkou těch Mügelnových, však obsahují na začátku druhé knihy ještě rozsáhlou genealogii, v jejímž středu stojí Almoš, syn Eleuda a otec Arpáda, který dostal jméno podle snové vize své těhotné matky Emese/Eunodbilie (maď. *álm* – sen, *álm*os – ospalý), v níž viděla jakéhosi jestřába a pramen ze svého lůna zaplavující země, vykládané jako znamení, že z jejího rodu budou pocházet slavní králové.⁹³⁸ Incipit *Porro Eleud, filius Ugeg, ex filia Eunodbilie in Magor genuit filium* přítomný v textech spojených s tradicí *Budínské kroniky* (*Ch. Dubnicense*, *Ch. Posoniense*, Thurocz) strukturně odkazuje na *Porro (...) ex Sem, Cam et Iaphet septuagintadue tribus post diluvium sunt progresse* (ve zjevné návaznosti na Kézovu kroniku).⁹³⁹ To vychází z biblické vyprávěcí struktury, v níž na příběhy o světové potopě a o babylonské věži navazují genealogie Noema, resp. Šéma, o čemž byla řeč v předchozí kapitole. *Obrázková kronika* sice vypouští referenční *porro* a začíná příslušnou kapitolu údaji o vládnoucím císaři a papeži, funkce genealogie ohlašující novou etapu v dějinách nicméně zůstává v principu stejná. Jeden z rukopisů ale vkládá *porro* na konec řady předků Almoše a před novou řadu jeho synů.⁹⁴⁰

⁹³⁶ Zatímco *Ch. Pictum* takto druhou knihu uvádí, *Ch. Budense* pouze těmito informacemi završuje úvodní část. *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 284–286. V *Ch. Henrici germanice conscriptum* se hovoří jen o Otovi Švábském, s. 127. Ve veršované kronice Mügeln tuto figuru nepoužívá. *Ch. Posoniense*, s. 32.

⁹³⁷ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 286; Johannes de Thurocz, s. 60.

⁹³⁸ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 284; *Ch. Posoniense*, s. 31; Johannes de Thurocz, s. 59–60. György Szabados, *On the origin-myth of Álmos the Great Prince of Hungary*, in: Shamanhood and Mythology Archaic Techniques of Ecstasy and Current Technique of Research, edd. Attila Mátéffy – György Szabados, Budapest 2017, s. 433–448. Carlile A. Macartney, *The Interpolations of the Chronicon Posoniense and the Genealogy of Almus in the Chronicon Budense*, in: Studies on Early Hungarian and Pontic History, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999, s. 375–378.

⁹³⁹ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 243 a 284; *Simonis de Keza Gesta*, s. 143.

⁹⁴⁰ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 247 a 284. „Porro Almus genuit Arpad, Arpad genuit Zoltan, Zoltan genuit Toxun.“ Tamtéž, s. 285, pozn f’.

Prvním z kapitánů byl Arpád, syn Almoše, syna Eleuda z rodu Turula. O ptáku turulovi píše Kéza už dříve, když zmiňuje, že byl vyobrazen na Attilově štítu.⁹⁴¹ Už jsem zmínil, že Kéza oddělil Attilu od Arpádovců vazbou jeho syna Chaby na Abovce. Turul ovšem zůstal jako symbol opravňující Arpáda vládnout, protože jinak by Arpádovo prvenství mezi kapitány bylo jen silové; nebyl totiž ani dědicem, ani zvolencem, byl jednoduše nejbohatší a měl nejvíce příznivců.⁹⁴² Martyn Rady naproti tomu tvrdí, že spojení Attily s Arpádem symbolem turula je pouze metaforické, vysvětluje, že uherští dějepisci byli ve 13. století konfrontováni se západní tradicí Attily-ničitele, a proto přistupovali k dílčím úpravám hunsko-uherského narativu, mezi něž patřilo právě oslabení vazby mezi Attilou a Arpádovci.⁹⁴³ Kéza ale nenechává nosit turula jen Attilu, doplňuje totiž, že praporec se stejným znakem s sebou nosila hunská armáda až do časů krále Gejzy.⁹⁴⁴ Arpádovi přítom není jen svěřen Attilův znak, nýbrž přímo pochází z rodu Turula a má tak na tento znak dědičné právo. Přímý genealogický vztah mezi Attilou a uherskými panovníky ale není jednoznačný ani v Anonymových *Gestech*, jak tvrdí Rady,⁹⁴⁵ Anonymus totiž propojuje Magoga zvlášť s Attilou a zvlášť s Almošem, a teprve Almoš je v jeho pojetí předek uherských králů.⁹⁴⁶

V kronikách 14. století se tyto Kézovy motivy realizují různě. Na jedné straně zmizel znak turula, který se neobjevuje v žádném dalším mezi zde analyzovanými texty, a to ani ve spojení s Attilou. Na druhou stranu se Attila částečně objevil jako přímý Arpádův předek v genealogické řadě zařazené do všech kronik s výjimkou obou děl Mügelnových. *Obrázková kronika* a některé texty *Budínské kroniky* uvádějí stejně jako Thurocz, že „Almoš byl synem Ugeka, který byl synem Eda, syna Chaby, syna Attily, syna Bendeguze (...).“⁹⁴⁷ Almoš je zde spojován s Edem, který měl podle konsenzuálního líčení všech kronik zůstat ve Skytii, zatímco do Panonie se měl vrátit druhý Chabův syn Edemen.

---

⁹⁴¹ Lóránd Benkő motiv interpretuje jako Kézův zásah do maďarských tradic vyjmutý z kulturních tradic Pečeněhů, mezi něž řadí i Kézu samotného. Lóránd Benkő, *Árpád „de genere turul“*, Magyar Nyelv 105, 2009, č. 1, s. 9–16.

⁹⁴² „Ex istis ergo capitaneis, filius Almi, filii Elad, filii Vger de genere Turul rebus ditior erat et potentior gente.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 165.

⁹⁴³ Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 131–133. Metaforické spojení Attily a Arpáda, s. 132.

⁹⁴⁴ „Istud enim banerium Hunni usque tempora ducis Geichae, dum se regerent pro communi, in exercitu sempe secum gestavere.“ *Simonis de Keza*, s. 152.

⁹⁴⁵ „Whereas in Anonymous’s account, Attila was the forebear of the Hungarian kings, in K zai’s history his line expires.“ Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 132.

⁹⁴⁶ „(...) a Magog rege vocata est Moger, a cuius etiam progenie regis descendit nominatissimus atque potentissimus rex Athila (...). Longo autem post tempore de progenie eiusdem regis Magog descendit Vgek pater Almi ducis, a quo reges et duces Hungarie originem duxerunt.“ *Anonymi Gesta*, s. 35.

⁹⁴⁷ „Almus, qui fuit Eleud, qui fuit Vgeg, qui fuit Ed, qui fuit Chaba, qui fuit Ethele, qui fuit Bendekus.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 284–285. Johannes de Thurocz, s. 60.

Budínská kronika, jak se dochovala v sambuckém kodexu, stejně jako *Ch. Posoniense*, ovšem navazují na Kézovo pojetí a z genealogie Attilu vypouštějí: Chaba je přímo synem Bendeguze.⁹⁴⁸ Také v jednom z rukopisů *Obrázkové kroniky*, v tomtéž (rukopis V5), který u Attilova titulu uvádí váhavě jeho původ „nepus magni Nemproth Magor“, je Attila jakožto Almošův předek zamlžen, respektive jeho jméno „Ethele“ se měnilo na „Chele“.⁹⁴⁹ Tato genealogická řada na začátku druhé knihy komplikuje úvodní debatu o nimrodovském původu Hunů a Uhrů. Všechny dochované texty, kromě Kézova a Mügelnových, v nichž genealogie není uvedena vůbec, totiž seznam mužských vůdců vedou až k Hunorovi, který byl „syn Nimroda, který byl synem Tany, syna Jáfetova, syna Noemova“.⁹⁵⁰ Drobné obměny v některých rukopisech *Obrázkové kroniky* krouží kolem jmen Nimrodových předků (ve dvou, V3 a znovu V5, se místo jména Tana objevuje Chana a v jednom, onen rukopis V5, je zároveň vypuštěný Noe) a vlastně zvýrazňují autorskou nejistotu ohledně úvodních silných tezí odmítajících nimrodovský původ. To vrhá jiné světlo na problematiku chybějícího *non* ve větě „Z řečeného vyplývá, že *není* pravda, co někteří říkají, že Hunor a Magor, otcové Uhrů byli synové Nimroda, který byl synem Kúše, syna Chámova, zlořečeného od Noema.“⁹⁵¹ Moderní editoři se jednohlasně shodují, že *non* bylo vypuštěno omylem, protože jinak nedává celková logika výkladu smysl.⁹⁵² V kontextu těchto dalších zásahů to ale vypadá, že někteří autoři nebo písaři si nebyli jisti, jak vlastně s látkou zacházet. Připomínají trochu postoj Thurocze, který uvedl protichůdné názory a debatu uzavřel slovy „ať už jsou jakéhokoliv původu“, „vždyť přece pocházejí od velkého Nimroda“. U Thurocze to funguje jako metoda vyvozování závěru, ale u rukopisů *Obrázkové kroniky* se jedná spíše o nejistotu, jak s argumentací naložit.

Jak jsem řekl, turul v kronikách 14. a 15. století, tedy po Kézovi, mizí a mění se v korunovaného jestřába,⁹⁵³ bez koruny se pak objevuje rovněž v iluminacích *Ch. Pictum*. Na štítu jej nese Attila (v rukopisu s. 14), Almoš, Eleud (oba na s. 21), Arpád (dvakrát na s. 23), Takšoň (s. 33) a Gejza (s. 36),⁹⁵⁴ tedy ve shodě s tvrzením uvedeným ve vyprávění

---

⁹⁴⁸ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 284–285; *Ch. Posoniense*, s. 31.

⁹⁴⁹ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 285, pozn. a).

⁹⁵⁰ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 285; *Ch. Posoniense*, s. 31; Johannes de Thurocz, s. 60.

⁹⁵¹ „Ex quibus apparet omnibus dictum illorum esse verum, qui dicunt, quod Hunor et Magor, patres Hungarorum, fuerunt filii Nemproth, qui fuit filius Cus, qui fuit Cam, qui fuit a Noe maletidem.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 248–249.

⁹⁵² Viz předchozí kapitola.

⁹⁵³ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 263; *Ch. Posoniense*, s. 21; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 115; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 238; Johannes de Thurocz, s. 39.

⁹⁵⁴ Rukopis není foliovaný. Pro popisy iluminací srov. *Annotated list of miniatures and medaillons*, in: *Chronica de gestis Hungarorum e Codice Picto*, s. XXIX–XXXVIII.

o volbě Attily králem, že znak jestřába nesli všichni vůdci až do Gejzy. Prvním, kdo neuzivá Attilova jestřába, je první křesťanský král Štěpán. Toto místo lámající attilovskou kontinuitu ostatně upozorňuje na to, že dělení na první a druhou knihu je nutné chápat nejen jako novou historickou etapu, ale rovněž jako dělení vyprávěcí, jako nástroj umožňující pracovat s vypravěčskými paralelismy (např. volba sedmi kapitánů před prvním a druhým vstupem do Panonie) postupně vedoucími k mnohem podstatnějšímu zlomu v dějinách, totiž k začátku vlády sv. Štěpána. Moderní historiografie, která musela nejprve jasně definovat literární vykonstruovanost spojení Hunů a Uhrů, se přitom pochopitelně soustředila na způsoby, jakými byla tradice o Attilovi a Hunech propojována s dějinami Uhrů, respektive na to, jak byl Attila spojován s Arpádovci (což je ostatně moderní termín), tedy historickými knížaty Uhrů, a to v současné obecné perspektivě stále dominantně založené na národnostním vnímání dějin.⁹⁵⁵

Kézův příběh o příchodu do Panonie je organizován pomocí vyprávění o sedmi kapitánech a tuto strukturu přebírají i další kroniky s výjimkou obou textů Mügelnových. Kéza i další kronikáři jmenují jednotlivé kapitány, místa, kde se usadili, a jejich potomky, případně celé rodiny. Pasáž o prvním kapitánovi, Arpádovi, je v kronice *Budínské, Obrázkové, Thuroczově* a v *Ch. Poseniense* výrazně rozšířena a je do ní vložen příběh o zakoupení země od Svatopluka, který Kéza vůbec nepoužil. Mügeln příběh převypravuje v obou svých kronikách, ale mimo strukturu vyprávění o sedmi kapitánech. Arpád poslal Kusida, aby prozkoumal Panonii. Ten našel *locus amoenus* a následně přišel ke knížeti Svatoplukovi.⁹⁵⁶ Svatopluk se domníval, že zastupuje osadníky, kteří by obdělávali jeho půdu, Kusid naplnil lahev vodou z Dunaje a odnesl si rovněž trávu a prst' půdy. Po návratu vyprávěl o tom, co viděl, a předložil jim, co přinesl. Podobně Mojžíš poslal průzkumníky do Kanaánu a ti mu přinesli zprávu o zemi a ovoce, které v ní našli. Zároveň ho však varovali, že v zemi vládnu mocní potomci Anákoví a jejich města jsou dobře opevněná, načež Izraelci začali zpochybňovat celou pouť z Egypta (Num 13,1–14,4). Uhři naproti tomu žádnou změnou mocenských vztahů uvnitř komunity neprošli a z Kusidových slov se radovali a sborem volali „Deus! Deus! Deus!“, když Arpád slavnostně prohlásil, že Bůh už jim zemi předal. Pochybovační Izraelci naproti tomu Hospodina popudí a ten do zaslíbené země nevede nikoho z těch, kdo proti němu „reptali“ (Num, 14,10–38).

---

⁹⁵⁵ Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, passim.

⁹⁵⁶ „(...) vidit locum amenum et circumquaque terram bona mac fertilem, fluvium bonum et pratosum, placuit ei.“ *Ch. H. composicito saeculi XIV.*, s. 288. Podobně též *Ch. Poseniense*, s. 31, *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 128, Johannes de Thurocz, s. 61.

Henricus de Mügelu takto rozpracované srovnání zakomponoval pouze do své německy psané kroniky, v latinské veršované navíc změnil pokřik „Deus! Deus! Deus!“ na „Amen! Amen! Amen!“ vyjadřující stvrzení smlouvy.⁹⁵⁷

Uhři znovu poslali Kusida, aby Svatoplukovi přivedl cenného koně s pozlaceným sedlem. Stále nechápající Svatopluk se zaradoval z daru a vzkázal po Kusidovi, aby si vzali země, trávy a půdy, kolik chtějí. Arpád s dalšími veliteli následně vešli do země, nikoliv jako hosté, ale jako její vlastníci *iure hereditario*, dědičným pávem po Attilovi a Hunech.⁹⁵⁸ Kolektivní pojetí dědičného práva přitom umožňuje jak reminiscenci Attily, tak jeho upozadění ve prospěch obecného nároku. Drobnost týkající se iluminací *Ch. Pictum* upozorňuje na provázanost jednotlivých rukopisných historických narativů. Zatímco text kroniky říká, že „k řečenému vévodovi znovu poslali stejného vyslance a s ním velkého koně se sedlem zdobeným arabským zlatem a se zlatou uzdou,“⁹⁵⁹ na iluminaci je vyobrazen kůň bílý, což specifikují *Budínská kronika*, *Ch. Posoniense*, Mügelnova německá a Thuroczova kronika.⁹⁶⁰ Příběh o zakoupení země za bílého koně se stal jednou ze „starých maďarských pověstí“ a iluminátor tak zjevně těžil z vlastní čtenářské zkušenosti či jiné tradice.⁹⁶¹

Srovnání s cestou Izraelitů do zaslíbené země Kanaán následně kroniky explicitně tematizují (nečiní tak Kéza, Mügelu ve veršované kronice a *Ch. Posoniense*). Včetně podstatného detailu, že Bůh zemi Uhrům znovu předal tak, jako Izraelitům předal (*retradidit sicut tradidit*) celé království Kanaán za časů Mojžíše, pouze Henricus Mügelu ve své německy psané kronice užívá jen slovo *gab*, tedy „dal“.⁹⁶² Protože všechny známé texty spojované do korpusu *Ch. H. compositio saeculi XIV.* obsahují slovo *retradidit*, je nezodpověditelnou otázkou, zda Mügelu čerpající nejpravděpodobněji z nedochované

---

⁹⁵⁷ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 245.

⁹⁵⁸ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 288–289; *Ch. Posoniense*, s. 32–33; Johannes de Thurocz, s. 61–62; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 130–131; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 246.

⁹⁵⁹ „(...) ad predictum duces eundem nuncium miserunt et ei equum magnum cum sella deaurata auro Arabie et freno deaurato miserunt pro terra sua.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 288.

⁹⁶⁰ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 288; *Ch. Posoniense*, s. 32; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 130; Johannes de Thurocz, s. 61 (kde dokonce v názvu kapitoly). Mügelnova veršovaná kronika motiv neobsahuje.

⁹⁶¹ Příběh připomíná vyprávění, jak svou zemi koupili Sasové podle Widukinda z Corvey a také některé zvyky nomádských společností. György Szabados, *Országot egy fehér lóért. A „Panoniai Énnek“ forásértékéről*, in: Dentumoger I. Tanulmányoka korai magyar történelemről, ed. Balázs Sudár, Budapest 2017, s. 313–340; László Veszprémy, *‘More paganism’*, s. 198–200; Dezső Dércsenyi, *The Illuminated Chronicle and Its Period*, in: *The Hungarian Illuminated Chronicle*, ed. Týž, Budapest 1969, s. 29.

⁹⁶² „Retradidit autem Dominus Hungaris Pannoniam, sicut tradiderat filii tempore Moysi terram Seon regis Amorreorum et omnia regna Chanaan in hereditatem.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 289–290; Johannes de Thurocz, s. 62; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 131.

verze *Ch. Budense* (nebo jeho uvažovaný německý vzor)⁹⁶³ motiv dědičného navracení země oslabil na předání země do dědičného užívání, nebo zda známé texty tento motiv naopak rozvinuly. Boží prozřetelnost zasáhla už do cesty Uhrů ze Skytie, když došli do země, kde bylo nesmírné množství orlů, kteří neustále ze stromů útočili na jezdce, jejich koně a stáda: „(...) to proto, že Bůh chtěl, aby dorazili rychleji do Uher.“⁹⁶⁴ Zatímco *Ch. Posoniense* vypouští rovněž tuto epizodu, Mügeln ji ve veršované kronice sice převypravuje, nevyvozuje ovšem boží záměr, Hunové pouze prchají z krajiny v hrůze.⁹⁶⁵ Ve své německé kronice ovšem zopakoval tvrzení, že šlo o boží zásah, aby došli do Panonie rychleji.⁹⁶⁶ Ani jeden z těchto motivů nároků na zemi z boží milosti nenajdeme v Kézově kronice a ve srovnání s dalšími texty se Kézova argumentace jeví víc založená na dědičném hunsko-uherském právu, zatímco ostatní kroniky dědičné nároky rozšířily o nové – zakoupení země za bílého koně, boží zásah, přirovnání k darování země Izraelitům a označení Panonie jako *locus amoenus*. Absence a oslabování těchto motivů ve veršované kronice souvisí rovněž s interpretací vyjednávání Kusida (zde *Kyseud*) se Svatoplukem jako poslova lstivého podvodu.⁹⁶⁷

Podobně jako motiv sedmi kapitánů je i odchod ze Skytie vystavěn paralelně v obou knihách. Sedm kapitánů a mezi nimi Attila vedou Huny k řece Tise přes země Pečeněhů, Bílých Kumánů, Suzdal, Rus a zemi Černých Kumánů. Sedm kapitánů v čele s Arpádem vedlo Uhry přes země Pečeněhů, Bílých Kumánů a město Kyjev.⁹⁶⁸ Vstup do Panonie je v narativu pevně spojen s Arpádem, bylo jeho privilegiem jít v čele vojska a vstoupit do země jako první.⁹⁶⁹ Pouze *Ch. Posoniense* tento motiv netematizuje a v důsledku zvýrazňuje položení Arpádova tábora u hory Noe poblíž (Stoličného) Bělehradu.⁹⁷⁰ Pouze

---

⁹⁶³ Dezső Dércsenyi, *The Illuminated Chronicle and Its Period*, s. 29.

⁹⁶⁴ „Transeuntes igitur per regnum Bessorum, Alborum Cumanorum, Susdaliam et civitatem Kyo nominatam, deinde transierunt Alpes in quandam provinciam, ubi viderunt aquilas innumerabiles, et ibi propter aquilas illas manere non potuerunt, quia de arboribus tamquam musce descendebant aquile et consummebant devorando pecora oerum et equos. Volebat enim Deus, ut citius descenderent in Hungariam.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 286; Johannes de Thurocz, s. 60.

⁹⁶⁵ „Tunc alpes transsierunt / Et aquilas viderunt / Inmensas quadam valle, / Que equos in hoc calle / Et feras distraxerunt / Tantumque nocuerunt, / Quod Hunni toto cetu / Harum recedunt metu,“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 244.

⁹⁶⁶ „Wann got wold, daz sie dester sneller in Panonia kemen,“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 127–128.

⁹⁶⁷ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 245–246.

⁹⁶⁸ *Simonis de Keza Gesta*, s. 148, 165; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 257, 286; Johannes de Thurocz, s. 34, 60; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 111, 127.

⁹⁶⁹ *Simonis de Keza Gesta*, s. 165; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 290; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 131; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 247 (v názvu kapitoly); Johannes de Thurocz, s. 62.

⁹⁷⁰ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 290; *Ch. Posoniense*, s. 33; Johannes de Thurocz, s. 62. György Györffy, *Székesfehérvár feltűnése a történelmi forrásokban*, in: *Székesfehérvár évszázada 1*, ed. Alán Kralovánszky, Székesfehérvár 1967, s. 19–25.

dva rukopisy okruhu *Obrázkové kroniky* opouští tento další biblický odkaz synkretizující v sobě memento Noemovy archy na hoře Ararat a snad i horu Nebó, odkud Hospodin ukázal Mojžíšovi zemi (Deut 34,1), v obou případech motivy spojené se smlouvou s Bohem a nové osidlování země.⁹⁷¹ Mügeln ve veršované kronice tento moment rovněž netematizuje (hora má jméno *Nocze*)⁹⁷² a v německé zcela vypouští. Definitivní získání Panonie je vřazeno do kapitoly o prvním kapitánovi, a tudíž do celé struktury popisu sedmi kapitánů. Jejich jména jsou ve všech textech složených ve 14. a 15. století stejná, adaptovaná do současné maďarštiny (abych se vyhnul ortografickým rozdílům) znějí takto: Árpád, Szabolcs, Gyula, Kund, Lél, Vérbulcsu, Örs. Kéza naproti tomu Örse, resp. Urse řadí jako čtvrtého.⁹⁷³ Změny jsou tak zřetelné především oproti pojetí Anonymovu (Álmoš ↔ Árpád, Előd, Künd, Ónd, Tas, Huba, Tétény), jehož kronika se stala autoritou jakožto nejstarší dochovaný text s domněnkou, že čím blíže v čase stojí autor k popisovaným událostem, tím je věrohodnější.⁹⁷⁴ Kromě těchto sedmi velitelů jmenuje Anonymus rovněž sedm velitelů Kumánů (Ed, Edemen, Etu, Böngér, Ócsád, Vajta, Ketel), kteří Uhry doprovázeli,⁹⁷⁵ jejichž jména nesla symbolický skytský potenciál a objevují se ve zde analyzovaných kronikách mezi Attilovými potomky, resp. mezi předky Arpáda. Podobně jako Anonymus staví paralelně k sedmi kapitánům sedm kumánských velitelů, je sedm kapitánů, kteří vedli Uhry zpět do Panonie, zjevným paralelismem k sedmi velitelům (šesti velitelům včetně Attily a jednomu soudci) zvoleným ve Skytii, aby dovedli Huny na západ.⁹⁷⁶ Tento paralelismus posiluje legitimitu návratu do Panonie.

V celku vyprávění jsou ještě významnější než samotná jména informace o potomcích jednotlivých kapitánů, popřípadě rodech, jichž byli předky, a místech, kde se usadili. Vztažení kapitánů k následujícím generacím sice není systematické (jsou zmíněny rody

---

⁹⁷¹ Aluzi na horu Nebó ve spojitosti s Řípem a Górou Lecha v Hnězdně navrhují editoři anglického překladu. *Chronica de gestis Hungarorum e Codice Picto*, s. 72, pozn. 185. Elemér Mályusz naopak jen upřesňuje, že lokalita byla v 15. století opuštěná. Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 157.

⁹⁷² *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 248.

⁹⁷³ *Simonis de Keza Gesta*, s. 166–167; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 290–292; *Ch. Posoniense*, s. 33; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 132–133; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 248; Johannes de Thurocz, s. 63–64.

⁹⁷⁴ *Anonymi Gesta*, s. 41. V tomto smyslu byl Anonymův text pramenem při výstavbě památníku na náměstí Hrdinů v Budapešti (Hősök tere) budovaném od konce 19. století u příležitosti oslav tisíce let příchodu Maďarů do Karpatské kotliny. Károly Vörös, *Budapest a millenium ragyogásában*, in: Budapest története 4, ed. László Gerevich et al., Budapest 1978, s. 515–524.

⁹⁷⁵ *Anonymi Gesta*, s. 42–43.

⁹⁷⁶ *Simonis de Keza Gesta*, s. 147; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 256; *Ch. Posoniense*, s. 17; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 110; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 237 (v názvu kapitoly); Johannes de Thurocz, s. 33.

Csákovců⁹⁷⁷ a Zovárdovců u Szabolcse,⁹⁷⁸ resp. Léla, u Gyuly a Kunda jen synové, u ostatních kroniky informují jen o oblastech, v nichž se usadili), přesto dává v kontextu Kézova konceptu *pura Hungaria* kapitánům a jejich případným potomkům zvláštní společenské postavení. Tomu dobře rozuměli další kronikáři, když doplňují, že také „jiné rody, které jim byly svým původem rovné, se ke svému prospěchu usadily“, a zároveň napadá Kézovo pojetí: „Jestliže se v některých kronikách tvrdí, že do Panonie vstoupilo těchto sedm kapitánů a země byla osídlena jen jimi samotnými, odkud tedy vzešly rodiny Ákoše, Bora, Aby a dalších urozených Uhrů, když nikdo z nich nebyl hostem, nýbrž pocházeli ze Skytie. (...) Pokud by Uhři nečítali víc než těchto sedm s jejich rodinami a nezahrnovali by mezi sebe mnohé další rodiny včetně žen, synů, dcer i sluhů a služek, jak by mohli vyvrátit celá království? Nemohli.“⁹⁷⁹ Tento motiv ještě dále rozvíjí *Ch. Posoniense*, v jejímž textu je nesouhlasné tvrzení o větším množství rodin skytského původu rozšířeno o další jména: „qui fuit Gyud, qui fuit Wgud, Ed, Chaba, Torda, Kadicha, Werend, Wilchu, Zumbur, Leuentha, Ompud, Mika, Chanad, Wunken, Othmar, Kewy, Kelad.“⁹⁸⁰ Všechny kroniky s výjimkou *Ch. Posoniense* a Mügelnovy veršované kroniky na tuto polemiku přímo navazují příběhem, který se měl odehrát za vlády vévody Takšoně. Uhři tehdy vyrazili na dobovačnou výpravu rozdělení do tří skupin, jedna z nich utrpěla takovou porážku, že z celého vojska zbylo pouhých sedm zajatců. Těm nechal saský vévoda uřezat uši a poslal je jako výstrahu zpět do Uher. Potrestali je rovněž Uhři: zbavili je práv a majetku za trest, že se zbaběle nechali zajmout a nepadli v boji jako ostatní. Těmto sedmi žebrákům se říkalo podle *Obrázkové kroniky* Lazaři (*Lazari*), snad s odkazem na svatého patrona leprotiků,⁹⁸¹ do logiky příběhu však lépe zapadá jméno dochované v textech okruhu *Ch. Budense*, kde se jmenují „het Mogor et Gok“ (*hét, mad’*.

---

⁹⁷⁷ János Horváth, *A hun-történet és a szorzóje*, s. 450. Obecně k čákovské genealogii viz Gyula Kristó, *Csák Maté tartományúri hatalma*, Budapest 1973, s. 11–12. Ján Lukačka, *Matúš Čák Trenčiansky*, Bratislava 2016, s. 15–26; 138.

⁹⁷⁸ O rodině blíže Lóránd Benkő, *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetségtörténetéből*, Budapest 2009.

⁹⁷⁹ „Alie vero generationes, que genere sunt istis pares et consimiles, acceperunt sibi loca et descensum ad eorum beneplacitum. Cum igitur codices quidam contineant, quod isti capitanei septem Pannoniam introierint et Hungaria ex ipsis solis edita sit ac plantata: unde ergo venit genereatio Akus, Bor, Abe aliorumque nobilium Hungarorum, cum omnes isti non hospites, sed de Scytia descenderunt? (...) Si ergo VII soli sunt Hungari cum familia, et non plures familie, uxores, filii, filie accipi possunt servi et ancille, numquid enim cum tali familia regna possunt expugnare? Absit.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 292–293; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 133–134; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 248; Johannes de Thurocz, s. 64. K této diskuzi mezi kronikáři János Horváth, *A hun-történet és szerzője*, Irodalomtörténeti Közlemények 67, 1963, s. 448–449.

⁹⁸⁰ *Ch. Posoniense*, s. 34

⁹⁸¹ *Chronica de gestis Hungarorum e Codice Picto*, s. 79, pozn. 211.

sedm).⁹⁸² Kroniky totiž doplňují, že se nejedná o oněch sedm kapitánů (u Anonyma vystupují kolektivně jako „Hetumoger“, interpretováno jako *hét magyar*, tedy sedm Maďarů),⁹⁸³ jsou však upozorněním na pomíjivost světské slávy, o níž sedm kapitánů tolik pečovalo, když o sobě nechali skládat oslavné písně, a proto se může zdát, že jsou významnější než jiní skytští Uhři a že mají větší práva, což není pravda, a navíc z toho plyne mylná domněnka, že oni jediní jsou původní Skytové.⁹⁸⁴ Tímto spojením těch nejmocnějších a těch nejubožejších vázaným na převyprávěný příběh pak v sobě jak mocní, tak ubozí nesou memento pádu, ať už jako v podobě varování, nebo vzpomínky. Zároveň je tento příběh součástí rozkladu Kézovy teze *pura Hungaria*, v jeho kronice se nevyskytuje a ostatní kronikáři naopak takto zpochybnili jeho definici výjimečnosti sedmi kapitánů a zároveň jeho slovům v podstatě přisoudili význam „bezvýhradné výjimečnosti“.⁹⁸⁵

Polemika s Kézovou tezí o *pura Hungaria* však pokračuje dále. Už výše jsem zmínil, jak Kéza odděluje „původní“ skytské Uhry od neskytských rodů usazených v Uhrách, které označuje za přistěhovalce. V kapitole *De nobilibus advenis*, zařazené mimo chronologii na konec kroniky, Kéza vysvětluje, že kromě skytských rodů tvořících *pura Hungaria* přišli do Uher rovněž cizinci na výzvu knížete Gézy, který osloven věštbou začal křtít Uhry. Kéza zde systematicky jmenuje příchozí, místo jejich původu a rody, které založili.⁹⁸⁶ Kromě toho Kéza připojuje ještě kapitolu *De udwornicis*, v níž vysvětluje specifické postavení křesťanských, nikoliv „barbarských“ zajatců z válek a výprav Uhrů, jimž byla později udělena některá privilegia poté, co byli v kooperaci s Římem pokřtěni.⁹⁸⁷ Celý výklad je založen na papežově údivu nad ctnostmi sv. Štěpána, pečujícího o zajatce a vězně: „Jsem-li já nástupcem apoštola, on je jím jistě též“,⁹⁸⁸ kteroužto pasáž Kéza převzal z Hartvikova

---

⁹⁸² V případě Thuroczovy kroniky, kde čteme „Margyorkak et Gyoze sive Lazari“ je tato pasáž rovněž dokladem toho, že disponoval oběma verzemi, tedy *Budínskou* i *Obrázkovou kronikou*, jak ostatně sám ohlašoval v úvodu kroniky. Johannes de Thurocz, s. 17. *Ch. Dubnicense* jinak řazená k *Obrázkové kronice* se zde kloní spíše k verzi *Budínské kroniky*, dále však jméno interpretuje „Hethmagiar et Gyak sunt vocati.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 294. „Gyak“ editoři interpretují jako diák, maďarsky žák, s odkazem na chudé potulné studenty. *Chronica de gestis Hungarorum e Codice Picto*, s. 79, pozn. 211.

⁹⁸³ „(...) qualiter septem principales persone, que Hetumoger vocantur, de terra Scithica descenderunt,“ *Anonymi Gesta*, s. 33.

⁹⁸⁴ Celý příběh *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 293–294; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 134 (Mügelns se jejich jménu vyhýbá); Johannes de Thurocz, s. 64–65.

⁹⁸⁵ Textový komentář této pasáže Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 168–173.

⁹⁸⁶ *Simonis de Keza Gesta*, s. 187–192.

⁹⁸⁷ Péter Molnár, *A magyar jobbágyok eredete Kézai Simon szerint: Az értelmzés lehetőségei és zsákutcai 1–2.*, Századok 151, 2017, č. 3 a 4, s. 575–606, 713–742.

⁹⁸⁸ *Simonis de Keza Gesta*, s. 192–194. Název kapitoly viz v *The Deeds of the Hungarians*, s. 176.

Života sv. Štěpána.⁹⁸⁹ Kroniky oponující Kézovu pojetí kladou další otázku: „Když však bylo Uhrů takové množství, že zalidnili celou zemi, jak je možné, že do Uher tehdy přišli další hosté, kteří byli srovnatelně urozeného původu jako Uhři?“⁹⁹⁰ Paradoxně, nebo právě se záměrným diskurzivním odkazem je užita formulace podobná té, s níž Kéza uvádí kapitolu *De nobilibus advenis*,⁹⁹¹ vypuštěn je však pojem *pura Hungaria*, připojeno je tvrzení o rovnosti urozených a vše je přesunuto z okraje kroniky přímo k výkladu o urozenosti uherských rodů. Zbytek už je v podstatě stejný, ale díky těmto zásahům má radikálně odlišné vyznění. Rozdíl v seznamu rodin je sledovatelný především mezi Kézou a texty *Obázkové* a *Budínské kroniky*, obecně stručnější *Ch. Posoniense* vypouští téměř polovinu a Mügelin ve veršované kronice přistupuje k jiné koncepci, příchozí dělí na ty, kteří přišli za vlády Gejzy, a na ty, které přivedl sv. Štěpán. Nejkonceptněji přitom působí popisy prvních rodů v textech *Obrázkové* a *Budínské kroniky*, kde na prvním místě stojí Deodatus, zakladatel kláštera a rodu Tata, jenž spolu se sv. Vojtěchem křtil sv. Štěpána, na třetím Bavor Vencellin, který spolu se sv. Štěpánem (u Kézy Vencellin sám) zabil vévodu Kopáně, a na čtvrtém Hont a Pázmány pasující sv. Štěpána na rytíře, přičemž Štěpánovo pasování je pravděpodobně vyprávěcí vložkou upevňující vazby mezi králem a jeho „rytíři“.⁹⁹² Tuto koncepci zrcadlí *Ch. Posoniense*, která vypouští na druhém místě jmenované syny vévody z Hainburgu, a zmínění Deodatus, Vencellin a Hunt s Pázmányem, kteří se přímo vztahují ke sv. Štěpánovi a ustanovování křesťanského království, tvoří první trojici.⁹⁹³ Na tomto místě se nachází jediná zmínka o křtu sv. Štěpána.⁹⁹⁴ Štěpán nepodstupuje žádnou katarzi, jako je tomu v případě vyprávění o Bořivojovi, nýbrž už je

---

⁹⁸⁹ „Crucem insuper ferendam regi, velut in signum apostolatus misit, ‚ego‘ inquiens ‚sum apostolicus, ille vero merito Christi apostolus, per quem tantum sibi populum Christus convertit (...)“ *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, ed. Emma Bartoniek, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 414.

⁹⁹⁰ „Cum ergo quidam sint hospites isto tempore nobilitate pares Hungaris, inquirendum est, quare istud esse habuit, cum Hungari numero ad inplendam Pannoniam suffecissent.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 294. Srov. též *Ch. Posoniense*, s. 34; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 135; *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 249; Johannes de Thurocz, s. 65.

⁹⁹¹ „Cum pura Hungaria plures tribus vel progenies non habeat quam generationes centum et octo, videndum est unde esse habent illorum progenies, qui de terra Latina vel de Alamannia, vel de aliis regionibus descenderunt.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 187–188.

⁹⁹² Pasování se zdá být pro Štěpánovu dobu anachronické, srov. László Veszprémy, *Szent István felövezéséről*, *Hadtörténeti Közlemények* 102, 1989, č. 1, s. 3–13.

⁹⁹³ Pozvání a jednotlivým rodinám se věnovali Erik Fügedi a János Bak, nezohledňovali však vnitřní hierarchizace soupisu ani souvztažnost s konceptem jednotlivých kronik. Erik Fügedi – János M. Bak, *Foreign Knights and Clerks in Early Medieval Hungary*, in: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*, ed. Nora Berend, Farnham (Surrey) 2012, s. 319–331.

⁹⁹⁴ László Veszprémy, *Der hl. Adalbert im wissenschaftlichen Gespräch ungarischer Historiker*, *Bohemia* 40, 1999, s. 87–102.

v podstatě naroden jako svatý křesťanský král.⁹⁹⁵ Štěpánova svatost je v této vyprávěcí perspektivě vlastně pouhým završením dlouhého procesu směřování vyvolených Hunů a Uhrů ke křesťanství.

Kéza na závěr připojuje ještě doušku, že do Uher přišlo rovněž mnoho lidí z různých národů, kteří dobře sloužili uherským králům a někteří z nich získali léna, a dokonce byli povýšeni mezi šlechtice.⁹⁹⁶ Tuto pasáž další kroniky (s výjimkou *Ch. Posoniense* a Mügelnovy veršované kroniky, které ji neuvádějí vůbec) obohacují o další národy, především však tvrdí, což opět komplikuje Kézovu tezi o *pura Hungaria*, nejenže se zde lidé z jiných národů usadili a získali práva urozených, ale že se postupně smísili s Uhry a získali stejně rovná šlechtická práva.⁹⁹⁷

Kéza se po vypsaní sedmi kapitánů a jejich rodin vrací k příběhu. Jakmile totiž Uhři obsadili Panonii, vyplundrovali Čechy a Moravu a následně rovněž Korutany a přilehlé země. Císař nemohl zasáhnout kvůli rozbrojům v Římě, a tak Uhři dál plenili Bulharsko, Lombardii, odkud si přivezli zvlášť bohatou kořist, Sasko, Durynsko, Švábsko, východní Franii, Burgundsko, kde poničili mnoho kostelů. Na zpáteční cestě se střetli s armádou v Bavorsku, vzali do zajetí mnoho šlechticů a krutě je pobili, přestože nejprve získali výkupné. Po návratu komunita poslala Léla a Bulcsua zpět do německých zemí, ale při obléhání Augsburgu za řekou Lech je překvapil císař a během krátké doby jeho vojáci pobili téměř všechny Uhry. Lél a Bulcsu se dali na útěk po Dunaji, v Řezně je však chytili a pověsili. Kéza rovněž zesměšňuje ty, kteří věří historce, že jeden z nich zabil císaře úderem svého rohu,⁹⁹⁸ když je císař nechal k sobě přivést. Jako pravdivé však uvádí drzé

---

⁹⁹⁵ „Geycha divino premonitus oraculo genuit Sanctum Stephanum“, *Simonis de Keza Gesta*, s. 172; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 311–312; *Ch. Posoniense*, s. 35–36; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 145; Johannes de Thurocz, s. 73. Mügelni ve veršované kronice genealogii nepoužívá.

⁹⁹⁶ „Intraverunt quoque temporibus tam ducis Geichae quam aliorum regum Boemi, Poloni, Graeci, Bessi, Armeni et fere ex omni extera natione, quae sub caelo est, qui servientes regibus vel caeteribus regni dominis ex ipsis pheuda acquirendo nobilitatem processu temporis sunt adepti.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 192.

⁹⁹⁷ „Preterea intraverunt in Ungariam tam tempore regis Geyche et sancti regis Stephani quam diebus regum aliorum Bohemi, Poloni, Greci, Ispani, Hismahelite seu Saraceni, Bessi, Armeni, Saxones, Turingi, Misnenses et Renenses, Cumani, Latini, qui diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum diversorum contractus Vngaris inmixti nobilitatem pariter et descensum sunt adepti.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 303–304 (citují verzi podle *Ch. Pictum*). Srov též *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 140, Johannes de Thurocz, s. 69–70. Tuto posledně zmíněnou pasáž opomněla vyhodnotit Nora Berend, *Immigrants and Locals in Medieval Hungary: 11th–13th centuries*, in: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*, ed. Táž, Farnham (Surrey) 2012, s. 314–315.

⁹⁹⁸ Zatímco Kéza historce nevěřil, nález rohu v Jászberény byl archeology v 19. století interpretován právě jako slavný Lélův roh. Péter Langó, *The Study of the Archaeological Finds of the Tenth-Century Carpathian Basin as National Archaeology: Early Nineteenth-Century Views*, in: *Manufacturing Middle Ages*, edd. Patrick J. Geary – Gábor Klaniczay, Leiden-Boston 2013, s. 401–403.

Lélovo varování císaře, že v případě jejich odsouzení k smrti Uhři zotročí nebo popraví všechny zajatce, které kdy z německých zemí získají. Když se Uhři dozvěděli o smrti Léla a Bulcsua, pobili dvacet tisíc zajatců včetně žen a dětí. Armáda Uhrů se opět dala dohromady a vrátila císařově armádě úder, až musel kapitulovat; osm tisíc zajatců bylo popraveno v mstě za zabitě Uhry. Následně prošli německé, francouzské, burgundské a severoitalské země, poničili kláštery, pobili mnichy a s velkou kořistí se vrátili domů. Od smrti Léla a Bulcsua však až do časů sv. Štěpána už nevyrazili do německých zemí ve strachu, že se proti nim západní země spojí. Po pěti letech odpočinku ovšem vyrazili na východ do Bulharska a až ke Konstantinopoli. Z bran proti nim vyšel obr vyzývající k souboji dva Uhry; pokud nedokáže oba položit na záda, město se jim vzdá a císař zaplatí tribut. Proti obrovi vyslali Botonda, jenž se těsně před zápasem rozeběhl se svou válečnou sekerou proti kovové bráně a jedinou ranou do ní udělal takovou trhlinu, že ji Řekové už nikdy nedokázali opravit. Obr, překvapený, že proti němu stojí jediný muž, nedokázal s Botondem pohnout a sám skončil na lopatkách a později v důsledku svých zranění zemřel. Když Uhři šli za císařem pro tribut, jen se usmál, Uhři odešli a zpustošili celé Řecko a Bulharsko. „A to byla poslední kořist, kterou získali Uhři žijící v pohanství. A tak Uhři pod vedením svých kapitánů a vůdců plundrovali a děsili celý svět až do doby knížete Gejzy.“⁹⁹⁹

Tato poměrně rozsáhlá pasáž se v dalších kronikách rovněž vyskytuje, některé motivy se však mění. Texty *Budínské* a *Obrázkové kroniky* se kromě několika slov v líčení shodují a přímo na ně navazuje Mügelin ve své německé kronice i Thurocz. Vůbec nehovoří o krutostech Uhrů vůči zajatcům; ani o těch po získání výkupného, ani o opakované mstě za popravené Léla a Bulcsua. Po bitvě na Lechu obnovené vojsko Uhrů zajatce vymění. Zcela absentuje tvrzení, že se Uhři báli znovu vyrazit na loupežnou výpravu. Autor této verze si nic nedělal z Kézova zesměšňování a vypráví, jak zajatý Lél zabil císaře úderem svého rohu, a navíc připojuje dialog, v němž Lél Uhry (paralelně k Attilově příběhu) představuje jako Bič boží a dle skytského zvyku určuje, že mu zabitý císař bude sloužit v posmrtném životě.¹⁰⁰⁰ O přímou řeč je obohacen rovněž střet Botonda s řeckým obrem při obléhání

---

⁹⁹⁹ „Istud enim existit ultimum spolium, quod fecere Hungari sub rito paganismo constituti. Communitas itaque Hungarorum cum suis capitaneis seu ducibus, quos pro tempore praeficere usa erat, usque tempora ducis Geichae hinc inde huic mundo spolia et pericula dinoscitur intulisse.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172. Celé vyprávění na s. 167–172.

¹⁰⁰⁰ Mezi historiky převládá zájem o etnografický rozměr tohoto motivu. Srov. Johannes de Thurocz, *Commentarii* 1, s. 228–230.

Konstantinopole, Botond o sobě před bojem prohlašuje, že je „prostý Uher, nejmenší ze všech Uhrů,“ a navíc v souboji obra rovnou zabije, když s ním praští o zem.¹⁰⁰¹

Nejpodstatnější změna se však děje v *Ch. Posoniense*, kde je celá tato pasáž vypuštěna a na výčet šlechtických rodin, jejichž předkové přišli do Uher na výzvu knížete Gejzy, navazuje přímo vyprávění o sv. Štěpánovi; je uvedeno genealogií s dobře známým incipitem *porro*.¹⁰⁰² *Ch. Posoniense* tak vytváří mnohem jednoznačnější schéma celého vyprávění o předkřesťanských počátcích Uhrů: Hunové v čele s Attilou, Bičem božím, pustošili svět, dokud Attila nezemřel zahuben vlastní chtivostí. Po návratu obsadí svou kdysi dobytou zemi, jednotlivé rodiny obsadí její části, kníže Gejza má vidění, do země pozve křesťanské uroence a jeho žena porodí sv. Štěpána. Mezi vládou Arpáda a sv. Štěpána se nic neděje a znovuobsazená země se stává rovnou zemí křesťanskou. Dělení vyprávění na dvě knihy má zde zásadní význam pro přerod společnosti v křesťanskou a zároveň zachovává podstatné paralelismy s dějinami Hunů (země, skrze které znovu šli do Panonie, volba sedmi kapitánů, systematické genealogie); tím, že dává do přímého vztahu druhý příchod do země a svatoštěpánskou christianizaci, do jednoho místa spojuje několik zlomových momentů v dějinách Uhrů. Ostatní texty naproti tomu zmírněním krutostí, o nichž vypráví Kéza, přepracovávají líčení o loupeživých nájezdech Uhrů do podoby heroického upevnění pozice Uhrů v Panonii, respektive jsou dalším paralelismem k attilovským dějinám, který potvrzuje historické nároky na Panonii.

Specifickou kauzalitu sestavil Henricus de Mügeln ve své veršované kronice. Hunové, v čele s Attilou poslali ke Svatoplukovi Kyseuda, který od něj za bílého koně koupil podvodem Panonii, ale poté Hunové porazili Svatopluka vojenskou silou. Následně se usadili v Panonii – zde Mügeln jmenuje sedm kapitánů a hovoří o místech, kde se usídlili, a v některých případech rovněž o rodinách, které se k nim hlásí jako ke svým předkům.

---

¹⁰⁰¹ Celé vyprávění viz *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 304–311, *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 140–145, Johannes de Thurocz, s. 70–73. Rozhovor císaře s Lélem: „Quos cum cesar requireret, quare christianis essent sic crudeles, dicunt: ‚Nos summus ultio summi Dei, ab ipso vobis in flagellum destinati, tunc enim per vos captivamur et occidimur, cum persequi vos cessamus.‘ Quibus imperator: ‚Eligite vobis motem qualem vultis.‘ Cui Leel ait: ‚Afferatur mihi tuba mea, cum qua primum bucinans postea hic tibi respondeo.‘ Allataque est tuba ei et appropians cesari, cum se ingereret ad bucinandum, ipsum cesarem sic fortiter in fronte cum tuba fertur percussisse, ut illo solo ictu imperator moreretur. Dixitque ei: ‚Tu preibis ante me michique in alio seculi eris serviturus.‘ Est nam que fides Sciticorum ut quoscumque viventes occiderent, in alio seculo ipsis servire teneantur.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 308. Botondova řeč: „Ego, inquit, sum Bothond, rectus Hungarus, minimus Hungarorum“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 310.

¹⁰⁰² „Porro Toxun genuit Geycham et Michaelem, Michael vero genuit Calvum Latislaum et Wazul. Geycha divino premonitus oraculo genuit Sanctum Stephanum ex Sarolt, filia Gyula, anno dominice incarnationis Domini CCCXLIX. Et rex Stephanus plures genuit filios, sed inter alios genuit Emericum Deo et hominibus amabilem.“ *Ch. Posoniense*, s. 35–36.

V následující strofě Hunové vtrhli do německých zemí a do Galie, zpustošili Durynsko. Poté Mügelin vypráví o urozených hostech, kteří přišli do Panonie na Gejzovo pozvání, aby napomohli šířit křesťanství. S poněkud nejistou kauzalitou příběhu Mügelin následně vypráví o dobytých výpravách, které „skytský kmen“ vedl proti Čechům a Moravanům, o bojích s Korutanci, Aquilejci a Lombardany, a také o válce s císařem, který uspořádal velkou výpravu proti Hunům, a o smrti Léla a Bulcsua včetně Lélova útoku rohem na císaře. Hunové pak vedli další kořistnické výpravy po západní Evropě a činili tak až do vlády panonského knížete Takšoně.¹⁰⁰³

Takto vybudované vyprávění souvisí s tím, co už jsem výše naznačil. Klíčovým pojmem Mügelinovy veršované kroniky je „greges Hunorum“, tedy stáda Hunů. Systematicky tak označuje vojsko dobývajících nebo plenících Panonii a okolní země a v podstatě nerozlišuje mezi dobyvateli Panonie, které vedl Attila, a těmi, jimž velel Arpád. Vynechává boží smlouvu při opětovném zisku Panonie a soustředí se na Kyseudův podvod a zisk země vojenskou silou divokých Skytů. Srovnání s Mügelinovou německou kronikou, která je konformní s korpusem *Budínské a Obrázkové kroniky* přitom ukazuje, že řadu motivů ve veršované kronice vypustil, aby dosáhl básně o epických bitvách a krutých nájezdnících.

Svatoštěpánská christianizace

Loupeživé krutosti mají ve struktuře Kézova vyprávění významnou funkci. Na jedné straně jsou spolu s celým vyprávěním o skutcích, které „Uhři prováděli jako pohané“ funkční součástí kronikářského narativu, což ostatně platí o všech zkoumaných textech. S ohledem na argument objevující se ve *Větší Legendě o sv. Štěpánovi*, že i Římská říše byla kdysi pohanská,¹⁰⁰⁴ tvrdí László Veszprémy, že inkorporace rozsáhlého vyprávění o pohanské minulosti souvisí s nechtí prezentovat konverzi ke křesťanství jako jednoznačnou a radikální změnu.¹⁰⁰⁵ Ale stejně jako ve štěpánské legendě, kde toto tvrzení především zvýrazňuje zásluhy christianizátora sv. Štěpána, ani v kronikách není vyprávění o pohanských Hunech a Uhrech apologií jejich pohanské minulosti. Vedle aspektů, o nichž už jsem mluvil (především paralelismy a legitimita dobývání Panonie), mají ve vyprávění ještě další funkci. Umožňují totiž ve vyprávění vytvořit onen obrat

---

¹⁰⁰³ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 245–255. „gens Scitica“, s. 252.

¹⁰⁰⁴ „(...) ipsa mundi totius metropolis Roma, cum monarchia dignitatis imperatorie Christi fidei colla submittens vanitatum erroribus renunciavit.“ *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, s. 378.

¹⁰⁰⁵ László Veszprémy, *Conversion in Chronicles: The Hungarian Case*, in: *Christianizing Peoples and Converting Individuals*, edd. Guyda Armstrong – Ian N. Wood, Turnhout 2000, s. 133–145.

v dějinách, a to právě s pomocí líčení loupeživých nájezdů. Kéza právě vyprávěním o krutostech posílil tuto proměnu, což jasně formuloval v již citované pasáži: „A to byla poslední kořist, kterou získali Uhři žijící v pohanství. A tak Uhři pod vedením svých kapitánů a vůdců plundrovali a děsili celý svět až do doby knížete Gejzy.“¹⁰⁰⁶ Ostatní kroniky nejsou tak explicitní, když vynechávají první část věty (a to byla poslední kořist), nicméně význam zůstává podobný, vyjasňují ovšem, že Gejza už neměl s pohanskými zvyky co do činění a tvrdí, že nájezdy Uhři prováděli jen do doby vlády Takšoně, čímž navazují na pojetí Anonymovo.¹⁰⁰⁷ V kronikách po Kézovi se tak uzavírá rozsáhlé vyprávění o kořistnickém životě Hunů a Uhrů, který začal v Meotidě, když Hunor a Magor unesli dcery alanského knížete – únos kronikáři označili jako první kořist Hunů.¹⁰⁰⁸

Konec loupeživých nájezdů je každopádně spojen se začátkem vlády knížete Gejzy, který v na základě proroctví a v přímé souvislosti s koncem pohanských praktik zplodil sv. Štěpána.¹⁰⁰⁹ V legendistické tradici se objevuje vidění Štěpánovy matky, jíž se zjevil prvomučedník Štěpán.¹⁰¹⁰ Nic víc ovšem Kéza ani další autoři o Gejzovi nevypráví a jeho osobnost tak slouží ve vyprávění právě k tomu, aby skrze něho byla boží prozřetelností zprostředkována cesta od pohanství ke křesťanství.¹⁰¹¹ Naopak celou strofu věnuje Gejzovu christianizačnímu úsilí Mügelu ve veršované kronice, kde narušil analytickou podobu komentovaného seznamu pozvaných cizinců a přestrukturoval příběh do podoby

---

¹⁰⁰⁶ „Istud enim existit ultimum spoliū, quod fecere Hungari sub rito paganismo constituti. Communitas itaque Hungarorum cum suis capitaneis seu ducibus, quos pro tempore praeficere usa erat, usque tempora ducis Geichae hinc inde huic mundo spolia et pericula dinoscitur intulisse.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172. Celé vyprávění na s. 167–172.

¹⁰⁰⁷ „Sed istud notum sit omnibus scire volentibus, quod milites Hungarorum hec et alia huiusmodi bella usque ad tempora Tocsun ducis gesserunt.“ *Anonymi Gesta*, s. 113. K tomuto posunu György Györffy, *Krónikáink és a magyar őstörténet*, s. 141.

¹⁰⁰⁸ „Hec fuit prima preda post diluvium“, *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 251; „Daz waz der erst raub, der noch der sintfút geschach.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 108; „(...) hanc quidem rapinam cunctarum predarum primam nonnulli fuisse dixere.“ Johannes de Thurocz, s. 24; „Hec fuit prima preda.“ *Ch. Posoniense*, s. 15.

¹⁰⁰⁹ „Istud enim existit ultimum spoliū, quod fecere Hungari sub rito paganismo constituti. Communistas itaque Hungarorum cum suis capitaneis seu ducibus, quos pro tempore praeficere usa erat, usque tempora ducis Geichae hinc inde huic mundo spolia et pericula dinoscitur intulisse. Anno vero dominicae incarnationis nongentesimo sexagesimo septimo Geicha dux divino praemonitus oraculo genuit sanctum regem Stephanum; Michal vero, frater Geichae genuit Wazul et Zar Ladislaum.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172.

¹⁰¹⁰ Konkrétně v Hartvikově legendě. Srov. *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, s. 406. György Györffy, *King Saint Stephen of Hungary*, Boulder (Col.) 1994, s. 78–81.

¹⁰¹¹ Ke christianizaci v Gejzově době Lajos Csóka, *A magyarok és a kereszténység Géza fejedelem korában*, in: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, ed. Jusztinián Serédi, Budapest 1938, s. 141–165.

veršů o namáhavém Gejzově boji, v němž mohl uspět až teprve, když požádal o pomoc urozené křesťany v německých zemích.¹⁰¹²

Na tezi o konci kořistnického pohanského života navazuje krátká genealogie s incipitem „porro“, která už tolikrát posloužila k organizaci vyprávění a upozornění na zlomový moment.¹⁰¹³ Kéza s „porro“ ani s genealogiemi v kronice nepracuje a na tomto místě pouze upřesňuje, že Gejza zplodil Štěpána.¹⁰¹⁴ Podobně ani veršovaná Mügelnova kronika nevyužívá ve svém vyprávění genealogie. Ostatní kroniky pak vkládají rozrod Takšoně: „Brzy (*Porro*) Takšoň zplodil Gejzu a Michaela. Michael zplodil Ladislava Lysého a Vazula. Gejza po božím vnuknutí roku 969, jak se píše v legendě o sv. Štěpánovi, zplodil s Gyulovou dcerou Sarolt krále sv. Štěpána.¹⁰¹⁵ Štěpán zplodil mnoho synů a mezi nimi Emericha, kterého si zamiloval Bůh a ctíli ho lidé.“¹⁰¹⁶ Postavení Vazula do role Štěpánova bratrance (historici jej identifikovali jako Štěpánova synovce) má smysl v dalším vyprávění a pro legitimitu následnictví na uherském trůně.¹⁰¹⁷

Kéza následně jen zběžně informuje o sjednocení království, Štěpánových bojích se somogyvářským Kopáněm, sedmihradským Gyulou a bulharským Keanem a o založení kostela ve Stoličném Bělehradě.¹⁰¹⁸ Rovněž Štěpánově moci Bůh podrobil mnoho národů (v Kézově perspektivě tedy už nemělo jít o dobovačné války).¹⁰¹⁹ Mnohem více prostoru však věnuje zármutku po nečekané smrti Emericha, o němž mluví v podstatě jako o

---

¹⁰¹² *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 249–250.

¹⁰¹³ *Ch. Hungarici compositio saeculi XIV.*, s. 311; *Ch. Poseniense*, s. 35; Johannes de Thurocz, s. 73.

¹⁰¹⁴ „Anno vero dominicae incarnationis nongentesimo sexagesimo septimo Geicha dux divino praemonitus oraculo genuit sanctum regem Stephanum; Mihal vero, frater Geichae genuit Wazul et Zar Ladislaum.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172.

¹⁰¹⁵ Szabolcs Vajay, *Géza nagyfejedelem és családja*, in: *Székesfehérvár évszázadai 1*, ed. Alán Kralovánszky, Székesfehérvár 1967, s. 63–100.

¹⁰¹⁶ „Porro Toxun genuit Geycham et Michaellem, Michael vero genuit Calvum Ladizlaum et Vazul, Geycha vero divino premonitus oraculo anno Dominice incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, quemadmodum in legenda Beati Stephani regis scriptum est, genuit Sanctum Stephanum regem ex Sarolth filia Gyula. At rex Stephanus plures quidem genuit filios, sed inter alios habuit unum filium nomine Emericum Deo amabilem et hominibus honorabilem,“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 311–312. Viz též *Ch. Poseniense*, s. 35–36; Johannes de Thurocz, s. 73. Mügel v německé kronice informuje o Štěpánově narození, ne však ve fomě genealogie. *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 145.

¹⁰¹⁷ K fikčnímu rozměru Vazulovy genealogie Dániel Bagi, *Genealogical Fictions and Chronicle Writing in Central East Europe in the 11th–13th Centuries*, in: *Imagined Communities. Constructing Collective Identities in Medieval Europe*, edd. Andrzej Pleszczyński – Joanna Sobiesiak – Michał Tomaszek – Przemysław Tyszka, Leiden-Boston 2018, s. 17–19.

¹⁰¹⁸ „Sanctus namque rex Stephanus coronatus et tandem duce Cuppan interfecto, Iula avunculo suo cum uxore et duobus filiis de Septem Castris in Hungariam adducto, et adiuncto Septem Castra Pannoniae, post haec cum Kean Bulgarorum duce et Sclavorum preaeliatus est. Quo devicto de ipsius thesauro Beatae Virginis ecclesiam de Alba dicare non omisit, quam fundasse perhibetur.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172.

¹⁰¹⁹ „Postquam autem magnificavit Dominus misericordiam suam cum beato Stephano subiecitque eius dominio multarum gentium nationes,“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172.

druhém Štěpánovi,¹⁰²⁰ a především následnému boji o nástupnictví. Už ve stručné genealogii je zmíněno, že Emerich byl jedním z mnoha synů sv. Štěpána. On jediný má však v narativu jméno, což zdůrazňuje jeho výjimečnost; to je znovu reflektováno po Emerichově smrti, protože slábnoucí Štěpán věděl, že nikdo z jeho potomků není schopen vládnout křesťanskému panství (což posiluje Emerichovy schopnosti ve srovnání s legendami, kde má Štěpán jediného syna), jeho smutek nebyl „jen“ pláčem otce nad ztraceným synem, ale především pláčem světce nad ohroženým božím dílem.¹⁰²¹ Nakonec se rozhodl propustit z vězení v Nitře Vazula, syna Gejzova bratra, který byl vězněn z neznámého důvodu, a svěřil mu vládu. Když se o tom však dozvěděla královna Gisela, nechala Vazula oslepit, králi-světci opět nezbylo než plakat nad jeho neštěstím, zároveň však poradil synům Vazulova bratra Ladislava, aby se uchýlili do exilu v Čechách.¹⁰²² Štěpán je na tomto místě prozřetelný, protože později, po dlouhém konfliktu mezi Petrem Orseolou a Abou, se bratři vrátí do Uher, obnoví arpádovskou vládu, ale především sjednotí znesvářené strany podporující Petra a Abu.¹⁰²³

Když sv. Štěpán zemřel, byl oplakáván jobovskými slzami,¹⁰²⁴ ale ve stejný moment už ctižádostivá a mocichtivá královna Gisela znovu intrikovala, aby na trůn dostala svého synovce Petra z Benátek a podřídila svobodné Uhry moci Němců.¹⁰²⁵ Petr v kontrastu ke Štěpánovi jako antikrál (ve smyslu citace Davidova žalmu) „odvrhl veškerou zdrženlivost náležející královskému majestátu a běsnil s německou zuřivostí, ponižoval urozence a

---

¹⁰²⁰ „Erat enim beatus rex Stephanus literatus, naturali quoque ingenio caelitus eruditus: similiter et Emericus. Cum itaque sanctissimus pater curam ministrationis gubernandi filio sanctissimo committere intenderet, dux ipse morte est praeventus. Flevit ergo eum pater eius insolabiliter totaque Hungaria, et prae nimio dolore ac tristitia incurrit aegritudinem, pedum enim dolore urgebatur.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 172–173.

¹⁰²¹ „Nam maxime eapropter, ut de suo sanguine dignus nullus esset regni corona sublimari et qui ipso mortuo gentem tam novellam in fide catholica posset conservare.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 173. Také o Emerichovi vznikly legendy, a to i mimo uherské prostředí. Srov. Sarolta Tóth, *Magyar és lengyel Imre-legendák*, Szeged 1962 (= Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 11).

¹⁰²² „Quem cum tandem regis nuncius ad regem adduxisset, amare flevit super casu, qui acciderat. Convocatis igitur ad se Andreas, Bela et Luenta, filiis Zarladislai consuluit eis, ut in Bohemiam fugerent festinanter.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 173.

¹⁰²³ „Tunc tres fratres Albensem ingressi civitatem, ab omnibus episcopis, nobilibus omnique populo cum summa laude sunt suscepti, et Andreas aevo potior in regni solitum sublimatur.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 178.

¹⁰²⁴ Zjevně je tak povýšeno utrpení, které Štěpán musel překonat po smrti Emericha. „Confestim igitur Hungarorum citara in luctum est conversa, et omnis populus regni planxit,“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 173; „Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium.“ Jób 30, 31.

¹⁰²⁵ Královnin německý původ přitom není vůbec tematizován. „Regina vero Kysla consilio iniquorum Petrum Venetum filium sororis suae, cuius pater dux fuerat Venetorum, regem fecit super Hungaros, ut pro libitu posset motus suae voluntatis perficere, regnumque Hungariae amissa libertate Teutonicis subderetur.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 173.

s ‚pyšnými očima a nadutým srdcem‘ (Ž 101,5) žral bohatství země.¹⁰²⁶ Petrova hrůzovláda se projevovala především v sexuálním násilí na ženách a dcerách všude po království, konaném nejen jím samým, ale rovněž cizinci, kteří byli součástí jeho dvora.¹⁰²⁷ Urozenci žádali krále o nápravu, ten však pyšně odmítl jejich prosby a naopak slíbil, že všechny zemské úřady předá cizincům. Teprve po třech letech krále vyhnali a zvolili ze svého středu Abu, nikdo z královského rodu totiž nebyl hoden vlády.¹⁰²⁸ Aba, jehož rod výše Kéza spojuje s Attilovým synem Chabou, je zvolen jako příbuzný sv. Štěpána, naproti tomu podobný stupeň příbuzenství mezi Štěpánem a Petrem je zamlčen.¹⁰²⁹

Texty *Budínské a Obrázkové kroniky* a ve shodě s nimi rovněž *Thurocz* rozšiřují především vyprávění o Štěpánovi. O čem Kéza informuje v několika větách, je zde rozšířeno na samostatné kapitoly. Do úvodní genealogie je vložena chvála sv. Emericha a o jeho smrti se píše, že „byl vzat, aby špatnost nezměnila jeho smýšlení a lest nesvedla jeho duši (Kniha Moudrosti 4,11).“¹⁰³⁰ Zároveň však kroniky odkazují čtenáře na příslušnou legendu a ohlašují záměr vyprávět o tom, o čem se jinde nepíše.¹⁰³¹ Tento motiv odkazování čtenáře na legendistické zpracování se opakuje v řadě historiografických děl; v tomto případě je ve srovnání s Kézou skutečně následující vyprávění výrazně rozšířeno. Deklarovaný autorský ostych vyprávět o životě světce neslouží pouze k vyhýbání se politicky citlivým událostem,¹⁰³² opakující se tvrzení vytváří distanci mezi historickými a legendistickými narativy.

Sv. Štěpán následně vede v kronikách 14. a 15. století tři vítězné války. První už v čase svého dospívání proti uzurpátorovi Kopáňovi, který se po smrti Gejzy chtěl sám stát panovníkem s pomocí incestního sňatku s jeho vdovou a plánované vraždy Štěpána.

---

¹⁰²⁶ „Postquam autem Petrus regnare incepisset, omnem mansuetudinem regiae abiecit maiestatis et furore Teutonico desaeviens regni nobiles contemnebat cum Alamannis et Latinis, bona terrae ‚superbo oculo et insatiabili corde‘ devorando.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 173. Biblická citace knihy Žalmů odpovídá českému ekumenickému překladu.

¹⁰²⁷ „Erat quoque idem lascivus ultra modum, cuius satellitas turpitudine intemperatae libidinis operantes, uxores filiasque Hungarorum, ubicunque Petrus rex ambulabat, violenter opprimebant.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 174.

¹⁰²⁸ „Cumque in regno talem invenire potuissent ullo modo, ex semetipsis quendam comitem nomine Aba, sororium sancti regis Stephani super se regem praefecerunt.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 174.

¹⁰²⁹ *The Deeds of the Hungarians*, s. 107, p. 4

¹⁰³⁰ Citace dle ekumenického překladu bible. „Hic autem per inscrutabile divini consilii iudicium ‚raptus est‘ de medio, ‚ne malicia mutaret intellectum eius et ne fictio depiceret animus eius,“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 312. Viz též Johannes de Thurocz, s. 73.

¹⁰³¹ „Quisquis enim hoc scire voluerit, ex legenda eiusdem beatissimi confessoris plenam sanctissime conversationis eius notitiam habere poterit. Nos ea potius, que ab aliis scriptoribus pretermissa sunt, breviter ac summam scribere intendimus.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 312. Johannes de Thurocz, s. 74.

¹⁰³² Např. János M. Bak, *Hagiography and Chronicles*, in: *Promoting the Saints. Cults and Their Contexts from Late Antiquity until the Early Modern Period*, ed. Ottó Geccser, Budapest 2011, s. 52.

S legitimizačními prvky se nešetří, kromě řečeného ještě Štěpánovi zázračně k vítězství pomohl sv. Martin a rovněž cizinci, kteří pomáhali Štěpánovi christianizovat zemi. Příběh na tomto místě dovysvětluje oprávněné jednání urozenců, které mezi příchozími cizinci postavil autor tohoto narativu na první místo: Hunta a Pázmánye, jež Štěpán ve válce s Kopáněm jmenoval svými osobními strážci, a Vencelina, který byl postaven do čela vojska a který zabil Kopáně. Vencelin byl bohatě odměněn a Kopáně rozčtvrcen a části jeho těla odeslány do Ostřihomi, Veszprému, Győru a Sedmihradsku (sic). Především ale Štěpán splnil svůj slib sv. Martinovi, jehož klášteru v Pannonhalmě měli Kopáně bývají poddaní napříště odvádět desátky. Konečně je doplněna krátká genealogie potomků Vencelina a replikuje tak formát užitý v seznamu sedmi kapitanů a příchozích šlechticů. Opakování vyprávění o roli Honta, Pázmánye a Vencelina překlenuje a dramatickým obloukem uzavírá pasáž o loupeživých výpravách pohanských Uhrů; z tohoto pojetí vytvářejícího historickou distinkci mezi pohany a křesťany zjevně vychází rovněž koherentnější podoba realizovaná v *Ch. Posoniense*, jak jsem už naznačil výše. Líčení války s Kopáněm je v *Ch. Posoniense* mnohem stručnější, reprodukuje zásadní motivy: už neobhajuje legitimitu války, označuje identitu Kopáně, zmiňuje roli Vencelina, posmrtný Kopáněův trest a desátky pannonhalskému klášteru. Mügelnova německy psaná kronika v těchto pasážích naopak souhlasí s texty *Budínské* a *Obrázkové kroniky*.¹⁰³³

Po porážce Kopáně byl Štěpán korunován a vedl válku proti svému strýci Gyulovi, vládnoucímu v Sedmihradsku. Nejenže se odmítal nechat pokřtít, ale rovněž škodil křesťanským Uhrům. Gyulu odvedl do Uher a Sedmihradsko s jeho zlatonosnými řekami trvale připojil ke království. Zatímco *Ch. Posoniense* vynechává informace o Štěpánově korunovaci, Mügelův vyprávění o korunovaci obohacuje o výpůjčku z Harvikovy svatoštěpánské legendy pojednávající o poselstvu do Říma žádajícího Štěpánovu korunovaci.¹⁰³⁴ Zatímco boj s Kopáněm a Gyulou je prezentován jako vypořádávání se s pohanstvím v Uhrách, popř. mezi Uhry, poslední válka je v podstatě trestná výprava proti cizím pohanům. Motivace boje s Keanem, vůdcem Bulharů a Slovanů už kroniky nijak nevysvětlují, kořist získaná ve válce je však věnována bazilice ve Stoličném

---

¹⁰³³ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 312–314; Johannes de Thurocz, s. 74; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 145–147. Viz též stručnější podobu *Ch. Posoniense*, s. 36.

¹⁰³⁴ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 147–148. Srov. též *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, s. 407–408. Též Iván Bertelényi, *A magyar szent korona. Magyarország címere és zászlaja*, Budapest 1996, s. 19–20.

Bělehradu.¹⁰³⁵ Rozdíl mezi první a druhou válkou na jedné straně a třetí válkou na straně druhé je zjevný rovněž v připojených iluminacích zdobících *Ch. Pictum*. Kopáň (fol. 19v) a Gyula (s. 20v) jsou vyobrazeni jako pokoření zajatci s rukama spoutanýma za zády a jsou oblečeni podobně jako ostatní uherští urozenci. Naproti tomu vůdce Bulharů Kean (fol. 21v) má stejně jako jeho bojovníci orientální čapku, již na jiných místech kroniky nosí zejména Kumáni, především však poražen leží a Štěpán na něm stojí – právě tak bývají vyobrazeni svatí králové pokořující pohany v bojích o christianizaci.¹⁰³⁶

Texty *Budínské* a *Obrázkové kroniky* následně vkládají rozsáhlé líčení o darech krále Štěpána a královny Gisely bělehradskému kostelu včetně informace o častých požárech způsobených přítomností neprávem nabytého Gyulova zlata. Formulace ovšem není zcela jednoznačná a navzdory logice vyprávění o svatém králi nutí čtenáře zamyslet se nad obecným problémem spravedlivé války.¹⁰³⁷ Kromě bělehradských nadací založil Štěpán i s Giselou a Emerichem klášter v Óbudě, který dokončil teprve sv. Ladislav. Štěpán pečlivě prohlížel kostely a dohlížel na jejich opravy, Gisela pečovala o jejich vnitřní výbavu a Emerich daroval svůj královský plášť, aby zkrášlil oltář. Mügelin hovoří jen o nadacích kostelu ve Stoličném Bělehradu a obecně dalších, *Ch. Posoniense* jen o Stoličném Bělehradu, přičemž vypouští dlouhé pasáže chválící zbožnost Štěpánovy rodiny.¹⁰³⁸ Následující události jsou uvedeny zprávou o rozsáhlém zemětřesení a nebeském úkazu dvou sluncí. Znamení jsou v narativu uvedena (s výjimkou *Ch. Posoniense* a Mügelnovy německé kroniky) předtím, než se sv. Štěpán rozhodne vzdát světské moci, předat ji Emerichovi a uchýlit se do kontemplativního života. Citace Lukášova evangelia týkající se milosti narození Jana Křtitele (Lk 1,58) je zde spojena s dalším biblickým vyvázáním krále z jeho světských povinností, anebo Jóbovým údělem („Lekejte se meče,“ Jób 19,29) anticipujícím neštěstí, které překazí rozhodnutí předat vládu Emerichovi.¹⁰³⁹ Štěpán a

---

¹⁰³⁵ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 315–316; Johannes de Thurocz, s. 75–76; *Ch. Posoniense*, s. 36–37; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 148–149.

¹⁰³⁶ Srov. např. běžné atributy švédského „svatého“ Erika nebo norského sv. Olafa.

¹⁰³⁷ „Et quia pecunia illius Gyule fuit male acquisita, ideo ipsa ecclesia frequenter est passa incendium.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 316; Johannes de Thurocz, s. 75; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 150; *Ch. Posoniense*, s. 36–37.

¹⁰³⁸ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 316–318; Johannes de Thurocz, s. 75–76; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 149–150; *Ch. Posoniense*, s. 36–37.

¹⁰³⁹ „Postquam autem magnificavit Dominus misericordiam suam cum (Lk 1,58) beato rege Stephano vertendo dorsa regum in fugam ‚a facie gladii‘ (Iz 21,15, 45,1; Jób 19, 29) eius et dominio eius principatus atque potestates subiciendo omnium exterarum nationum circumadiacentium, deliberavit sanctus rex Stephnus et firmiter statuit, ut omnibus pompis mundane glorie calcatis et temporali regni dyademate deposito solius Dei servitio semet ipsum manciparet et ab exterioribus curis expeditus contemplativam vitam.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 318; Johannes de Thurocz, s. 77; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 151.

celé Uhry nad nečekanou smrtí královny plakali srovnatelně jako Izraelité nad smrtí Jáкова.¹⁰⁴⁰ Zatímco první dvě biblické aluze používá už Kéza, biblický pláč nad smrtí Emericha je zde doplněn. *Ch. Posoniense*, mnohdy soustředěná na události spíš než jejich okolnosti, naopak celý tento výklad vypouští.¹⁰⁴¹

Po Emerichově smrti král slábně, má bolesti a jeho osud připomíná osud Jób, na něhož se v kronikách odkazuje nářkem po králově smrti. Podobně jako Jób přišel král o svého syna, vytrvale však brání křesťanské království, jako Jób neustává ve své víře. Zbytek vyprávění o slábnutí krále a rozhodnutí jmenovat svým nástupcem Vazula, stejně jako královniny intriky vedoucí k Vazulově zmrzačení sleduje linii vytyčenou Kézou. Zatímco Kéza hovoří výhradně o zrádné královně, kroniky 14. století zachovávají dvě původně snad oddělené tradice o Gisele, když hovoří jak o jejích zbožných skutcích konaných společně se sv. Štěpánem, tak o piklích a krutostech po smrti Emericha.¹⁰⁴² Oproti Kézově kronice je v dalších textech navíc jméno jistého Budy,¹⁰⁴³ který je spojencem královny a objeví se ještě v dalším vyprávění, a dále pasáž vysvětlující, že Vazul nebyl ve vězení kvůli zločinu, nýbrž jej Štěpán nechal zavřít, aby se napravil ve své mladistvé prostopášnosti a hlouposti,¹⁰⁴⁴ zatímco Kéza o příčině věznění mlčí. Konečně všechny kroniky po Kézovi omlouvají Štěpána, jenž byl v tak špatném fyzickém stavu, že proti zločinu vykonaném na Vazulovi nemohl nic dělat.¹⁰⁴⁵

Naproti tomu líčení smrti Štěpána a ustanovení Petra králem je výrazně rozšířeno. Nejen líčení rozsahu zármutku nad smrtí svatého krále,¹⁰⁴⁶ výrazných interpretačních změn se

---

¹⁰⁴⁰ „Flevit autem eum sanctus rex Stephanus et universa Hungaria inconsolabiliter ‚planctu magno‘ (Gen 50,10) valde.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 319; Johannes de Thurocz, s. 77; V Mügelnově německé kronice pláče jen Štěpán, *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 151.

¹⁰⁴¹ Samotnou smrt Emericha kronika tematizuje jen mimochodem: „Cum beatus Stephanus post mortem Sancti Emerici nimium se vidisset infirmari,“ *Ch. Posoniense*, s. 37.

¹⁰⁴² Júdit Csakó, *Kegyés királyné vagy „rosszakarat mérgével teli vipera?“*, Századok 152, 2018, č. 3, s. 543–590. Vyprávění o Gisele snad bylo inspirováno tradicí o „německé“ královně Getrudě, manželce krále Ondřeje II. János M. Bak, *Roles and Functions of Queens in Árpadian and Angevin Hungary (1000-1386 A. D.)*, in: *Medieval Queenship*, ed. John Cami Parsons, Wolfboro Falls 1994, s. 14–15.

¹⁰⁴³ „Audiens autem hoc Keisla regina iniit consilium cum Buda viro nephando,“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 320; Johannes de Thurocz, s. 78; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 152; *Ch. Posoniense*, s. 37.

¹⁰⁴⁴ „Vazul patruelis sui filium, quem recluserat rex propter iuvenilem lasciviam et stultitiam, ut corrigeretur, de carcere Nitrie educeret et ad se duceret, ut eum antequam moreretur, regem constitueret.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 320; Johannes de Thurocz, s. 78; *Ch. Posoniense*, s. 37. Pasáž není přítomna v *Ch. Henrici germanice conscriptum*.

¹⁰⁴⁵ „Quem sanctus rex Stephanus videns tam miserabiliter destructum in nimias erupit lacrimas, sed inpediente egritudinis molestia debitam penam malefactoribus inferre non potuit.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 320–321; Johannes de Thurocz, s. 78; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 152; *Ch. Posoniense*, s. 37.

¹⁰⁴⁶ Verze Kézova: „Confestim igitur Hungarorum ‚citora in luctum est conversa‘, (Jób 30,31) et omnis populus reni planxit tam sanctissimum regem ululatu magno. Iuvenes eorum ac virgines scaldis induti vestibus per triennium choreas non duxerunt.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 173. Rozšířenější verze obsahuje navíc rovněž zásluhu o nadace kostelu ve Stoličném Bělehradu a zmínku o tamních zázracích: „Sepultus est

dostalo též výkladu o novém králi Petrovi. V kronikách 14. a 15. století se znovu vynořuje postava Budy, který je nejvěrnějším společníkem královny v jejích intrikách. Vyličen je původ Petra a rodinné vztahy včetně informace, že Petrovou matkou byla sestra sv. Štěpána (což Kéza snad záměrně zamlčel),¹⁰⁴⁷ a rovněž je řečeno, že královna na trůn přivedla svého bratra. Petr je označen jako „Němec nebo spíše Benátčan“. To, že je Petr „Němec“, je řečeno záměrně opatrně, aby se autor vyhnul faktické kritice (spíše je Benátčan), zároveň však obsahuje implicitní soud spojující Petra s Němci, které si následně přivede do království a kteří škodí tamnímu obecnému dobrému.¹⁰⁴⁸ V Mügelově německé kronice je Petr spojen výlučně s německým prostředím a v *Ch. Posoniense* je jednoznačně označen jako „Petrus Alamanus“.¹⁰⁴⁹ Líčení Petrovy hrůzovlády, předávání moci cizincům, sexuální násilí a vysmívání se uherským urozcům se shoduje s Kézovým pojetím, připojen je ovšem Petrův útok „Toto jméno Uhry je odvozeno od otroctví (*Hungaria – angaria*), a proto máte být ztročeni.“¹⁰⁵⁰ Naopak Mügel v německé kronice je mnohem stručnější, ačkoliv klíčové motivy včetně znásilnění ponechává, *Ch. Posoniense* líčení hrůzovlády radikálně zkracuje.¹⁰⁵¹ Sexuální agresivita má v líčení Petrovy vlády úplně jinou vyprávěcí funkci než například únos dcer alanského vévody na začátku dějin. Kroniky propůjčují legitimitu násilí provedenému Hunorem a Magorem tím, že si unesené a znásilněné dívky vezmou za manželky a založí s nimi celý národ, který bude jednou pokřtěn. Naproti tomu násilí Petra Orseoly proti už křesťanským Uhrům je pouhým chaosem a rozvracečským barbarstvím.

---

autem in basilica Albensi, quam ipse in honore sanctissime genitricis Dei semper virginis Marie construxerat, ubi multa signa et miracula fiunt intervenientibus meritis eiusdem sanctissimi regis Stephani ad laudem et gloriam Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus, in secula seculorum. Amen. (Gal 1,5) Confestim quoque totius ‚cythara‘ Hungarie ‚versa est in luctum‘, (Jób 30,31) et omnis populus regni, tam nobiles quam ignobiles, simul in unum dives et pauper planxerunt super mortem sanctissimi regis, piissime patris pupillorum lacrimis uberrimis et ululatibus plurimis. Iuvenes et virgines pre tristitia et merore scaldidis induti per triennium choream non duxerunt, et omne genus musicorum, delinitiva dulcisona siluerunt. Plaxeruntque eum planctu cordis fidissimi eratque ‚planctus magnus‘ (opět Gen 50,10 viz výše) et inconsolabilis.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 322; Johannes de Thurocz, s. 78–79. Mügelova německá kronika je bližší spíše Kézovu pojetí (s. 152–153) a *Ch. Posoniense* nářky vypouští zcela (s. 37).

¹⁰⁴⁷ *The Deeds of the Hungarians*, s. 107, pozn. 4.

¹⁰⁴⁸ „At regina Keysla cum Buda satellite scelerum, Petrum Alamanum vel potius Venetum, fratrem regine, regem preficere statuerunt.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 322; Johannes de Thurocz, s. 79.

¹⁰⁴⁹ „Do wolt die kungin Kesla mit Buda, irem diner, Pete Willerley sun von Burgundia, zu eim kunig haben oder iren pruder, daz sie dester paz iren willen mochte haben in dem reiche, und daz die vngarischen wirdickeit und herschaft den Deuschen wurde untertenig.“ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 153; „Ac regina Keysla cum Wuda Petrum Alamanum, fratrem regine regem preficere statuerunt.“ *Ch. Posoniense*, s. 37.

¹⁰⁵⁰ Pouze v kronikářské kompozici 14. století a u Thurocze: „Hoc nomen Hungaria derivatum est ab angaria, et ipsi debent angariari.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 324; Johannes de Thurocz, s. 79.

¹⁰⁵¹ *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 153–154; *Ch. Posoniense*, s. 37.

Zcela specifické pojetí čteme v Mügelnově veršované kronice, a to včetně kauzality jednotlivých událostí ovlivňujících strukturu příběhu. Mügeln zde zaprvé důsledně odděluje sedm kapitánů od urozenců, kteří přišli do Uher pomáhat Gejzovi a Štěpánovi šířit křesťanství. Po jménech kapitánů následuje strofa pojednávající o loupežné výpravě po Evropě odpovídající příběhu o porážce Uhrů a zostuzení sedmi přeživších připojeném v „kronikářské kompozici složené ve 14. století“, zde jsou však líčeny krutosti Hunů a velikost porážky bez jakéhokoliv srovnávání mezi sedmi kapitány a sedmi žebráky.¹⁰⁵² Teprve následně je řeč o osvícení Gejzy, který do země pozval křesťanské šlechtice ze západu poté, co se sám marně snažil uvést do země křesťanství. Titul strofy přitom opakuje tvrzení o rovnosti mezi domácími a nově příchozími urozenci, respektive mezi skytskými Uhry a Gejzovými hosty.¹⁰⁵³ V další strofě jsou jmenováni ti, které do země přivedl sv. Štěpán, a to v pořadí, které odpovídá logice aplikované v kronikách kompozice 14. století. Zatímco v případě Gejzy se jedná o šlechtice z různých částí Evropy, za vlády Štěpána do země přišli Němci.¹⁰⁵⁴ Báseň zde jak Gejzovy, tak Štěpánovy skutky líčí epicky v přímé návaznosti na předchozí loupežnou výpravu, čímž znovu svébytným způsobem zobrazuje předěl v uherských dějinách spásy. Sedm kapitánů (vazba na další generace a rody je přitom zmíněna pouze u druhého kapitána Szabolcse, předka Čákovců) je spojeno s pohanskými loupežemi, zatímco příchozí cizinci jsou kontrastně svázáni s bojem proti pohanství. Jedná se přitom o samostatnou výkladovou pasáž celé básně, protože po vylíčení příchodu cizinců během vlády sv. Štěpána se příběh vrací zpět k uherským nájezdům po Evropě, k augsburské porážce Uhrů, smrti Léla (Bulcsu se objevuje pouze v titulku strofy, jinak je jeho postava vypuštěna) a souboji s řeckým obrem před branami Konstantinopole.¹⁰⁵⁵ Uhři zde opakovaně vystupují jako hrozivý „gens Scytica“ a „grex Hunorum“ jakou loupežní a ukrutní Hunové, hlásící se k attilovské tradici v Lélově řeči: „Nás Bůh vyvolil jako bič a nepřátele křesťanů“,¹⁰⁵⁶ ale i ve vypravěčském shrnutí

---

¹⁰⁵² „Aliud genus ritmicum octo et septem sillabarum, in quo dicitur, quomodo Huni cum gente innumerabili intraverunt Gemaniam et victi sunt a lantgravio Thuringiorum.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 248–249.

¹⁰⁵³ „Aliud genus rhythmicum, in quo dicitur, quare hospites et advene domini, qui non venerunt de Czithia, sed de aliis regionibus, sunt eisdem comparationis in nobilitate cum Vngaris.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 249

¹⁰⁵⁴ „Aliud genus rhythmicum, in quo dicitur, a quibus Beatus Stephanus, filius Geyses ducis fuit baptizatus, et quorum Germanorum generationes manserunt in Pannonia, et a quibus traxerunt suam denominationes.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 250.

¹⁰⁵⁵ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 252–255.

¹⁰⁵⁶ „Tunc responderunt breviter: / ‚Summa Dei sententia / Nos ut flagellum posuit / Et hostes Christi gentibus.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 253.

loupežných výprav: „A tak až do časů Takšoně, knížete království Panonských, bičoval bojovný kmen Hunů svět.“¹⁰⁵⁷

Paralelismy s líčením předkřesťanských dějin se objevují rovněž ve verších o válce mezi Štěpánem a Kopáněm, jež je zpodobena jako epická bitva se zvučícími trubkami, pozlacenými štíty a krví zrudlými potoky.¹⁰⁵⁸ Štěpán se zde s Kopáněm střetává osobně, nikoliv skrze Vencelina; Štěpán se jako lev vrhl na Kopáně, který mu vyšel vstříc v podobě orlice.¹⁰⁵⁹ Ve Štěpánově osobě si mohli čtenáři asociovat Judu jako lva (Gen 49,9; Zj 5,5), s Kopáněm pak nečisté orly z knihy Leviticus (Lv 11,13) nebo orly reprezentující pohanské krále u Ezechiela (Ez 17) – v obou těchto pasážích ptáky interpretuje *Vulgáta* jako orlice, *aquila*.¹⁰⁶⁰ Ve stejné kauzalitě jako v Mügelnově německé kronice následně Štěpán žádá skrze poselstvo v Římě o královskou korunu, s čímž papež nejenže souhlasí, ale zároveň chválí Štěpánovy ctnosti.¹⁰⁶¹ Zatímco proti Kopáněvi bojuje kvůli jeho zločinnému jednání, válka vedená proti Gyulovi je posvěcena přímo papežskou přízní.¹⁰⁶² Válka proti Bulharům a Slovanům není ani zde nijak obhajována, ovšem požáry kostela ve Stoličném Bělehradu jsou způsobeny přítomností Gyulova zlata. Mügeln zde potvrzuje výše zmíněnou dvojznačnost vyprávění o „neprávem nabytém Gyulově zlatu“, aby však dávalo lepší logiku v celku vyprávění o válkách sv. Štěpána, přesouvá tento motiv k vyhnání vůdce Bulharů.¹⁰⁶³ Požáry nicméně v básni stojí vedle rozsáhlé chvály zbožnosti Štěpánovy rodiny.

Za zmínku stojí ještě několik motivů, které jsou v Mügelnově veršované kronice výjimečné. Emerichova smrt v Mügelnově epickém obraze nepřináší do království jen

---

¹⁰⁵⁷ „Sic flagellavit seculum / gens bellica Hunnorum, / tamquam flagellum horridum / et torridum / usque ad Toxim principem regni Pannoniorum.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 255.

¹⁰⁵⁸ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 255–256.

¹⁰⁵⁹ „Tunc Stephanus predictus, / Ut leo hunc invasit, / Militia tunc suasit / Tuppan prefati regi, / Ut obviaret ei / In forma aquilina.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 256.

¹⁰⁶⁰ Za upozornění na tyto pasáže děkuji Matouši Jaluškovi.

¹⁰⁶¹ „(...) ad papam pro corona / dirigit regalis maiestatis. / Tunc presul Romanorum / iam lauream ornabat / pro Misca, Polonorum / duce, sed hanc firmabat / genti dari angelus / nondum note, monitu / divino. Mane veniens / plebs ignota, / mota / Deo, gestiens / gratiam prefate dignitatis, / apostolicus / mente plaudet, / gaudet, / quod catholicus / princeps erat tante maiestatis.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 256.

¹⁰⁶² „Et cum laurea / delibutus / tutus / esset aurea, / terram Transiluanam mox subivit / contra Gyulam / ibi trucem, / ducem, / qui plebiculam / Christi affligebat et contrivit,“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 256.

¹⁰⁶³ „Deinde Bulgarorum / Expugnat rex beatus / Ducem atque Sclavorum / Potenter principatus, / Multisque cum thesauris / Magnifice recessit, / Auro, argento, thauris / Ab illis quos oppressit. / Inde templum ditavit / In Weissenburg altari / Ex auroque fundavit. / Nec res excogitari / Posset ita insignis, / Quam rex non compareret, / Ut ornamentis dignis / Templum vulciturum staret.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 257.

zármutek, ale především bouři a hromy.¹⁰⁶⁴ Tím je předjímán další vývoj po ustanovení Petra králem, na základě výše řečeného totiž jeho hrůzovláda působí jako příběhový zvrát v důsledku upevňující kvality a ctnosti sv. Štěpána. Jenže Mügelnova bouře reflektující i další vývoj, totiž války Petra, Aby a císaře, se uklidní teprve s návratem Ondřeje I., který s bratry musel prchnout ze země po zmrzačení svého otce Vazula.¹⁰⁶⁵ Veršovaná kronika rovněž mění celkový obraz Petrovy vlády, zcela mizí sexuální násilí a do popředí je kladen jednoduše spor mezi hunskými urozenci a cizinci, které do úřadu jmenuje Petr, který zde sám bez dalšího vysvětlování pochází z německých zemí.¹⁰⁶⁶ Tento posun je rovněž třeba číst s ohledem na neustále se opakující důraz kladený na hunský původ Uhrů.

V minulé kapitole jsem avizoval, že se ještě vrátím k autorským strategiím při kolektivním pojmenovávání vyprávěného lidu. V něm se totiž zrcadlí mnoho z toho, co jsem právě popsal o postupech při líčení christianizace. *Ch. Posoniense* ostře dělila první a druhou knihu, přičemž druhou přímo spojovala s vytvářením křesťanského království. V jejím vyprávění jsou pak Hunové jednoznačně spojeni se Skytií, pohanskými kořistníky a Attilou, jakkoliv i tehdy o nich mluví jako o Biči božím. Analogicky o Uhrech mluví právě ve druhé knize, v níž už k žádným nájezdům nedochází, a jsou tak přímo spojeni s Uhrami jakožto královstvím sv. Štěpána. Podobné dělení používá v obou svých kronikách také *Henricus de Mügeln*. V německy psané kronice označuje jako Huny všechny až do vlády knížete Gejzy, a to právě s ohledem na loupežné výpravy Léla a Bulcsua, zároveň ale v případných kontextech mluví i o Uhrech – jako tomu bylo u dalších kronik –, když chce systematizovat kontinuitu tradic. Zvyk dodržovaný až do doby knížete Gejzy udržovali jak Hunové, tak Uhři. Teprve s vyprávěním o sv. Štěpánovi začínají dominantně převažovat Uhři. Ve veršované kronice je tento postup o něco důslednější a zároveň vyhrocenější. Mügeln v ní totiž nehovoří pouze o Hunech, nýbrž o „skytském kmeni“ a „stádu Hunů“, což souvisí s obrazy krutostí při válečných taženích a epických bitev, které Mügeln opakovaně vyvolává. Když ale hovoří o Gejzovi a sv. Štěpánovi a nenaznačuje zrovna odpůrce jejich snah, uchyluje se k neosobnímu oni a ve většině případů ani žádné jméno nepoužívá.

---

¹⁰⁶⁴ „Cum edax fati virus / hunc sanctum sic infecit, / regni turbatur gyros / et gaudiis defecit / plebs cum parentibus, / nam occidit columpna / sacre religionis / et regnum in erumpna / attonitum colonis / stetit et gentibus.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 258.

¹⁰⁶⁵ „Tunc fratres, qui confugerant / ad fines Bohemorum (...)“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 262–263.

¹⁰⁶⁶ „Nam Kesla Petrum voluit / Pro rege, quem tunc coluit, / Qui erat de Germania.“ *Ch. rhythmicum Henrici*, s. 259.

Ovšem při líčení „pohanské reakce“ za vlády Aby znovu používá označení Hunové, a teprve v dalším vyprávění v kronice dominuje pojem Uhři.

3.3 Závěr

Kroniky o českých a o uherských dějinách jsou podobně jako řada dalších evropských historiografií strukturovány jako příběh o pohanech vyvolených stát se křesťany. Tento běžný a známý historiografický motiv je základním stavebním kamenem jednotlivých vyprávění, která s ním pracují s pomocí různých nástrojů a s různými motivacemi. Zjevně ale platí, že čtenář je postaven nejen před dílčí epizody dávné minulosti, nýbrž před celkový příběh. V této práci jsem kronikářské narativy sledoval jen v omezené míře, totiž dovedené právě ke christianizaci, která není sama o sobě definitivním stavem, nýbrž novou dějinnou platformou. Konvertiti, svatá knížata a králové podstupují boj za křesťanské panství. To je očividné v tomto zlomovém momentě, méně ale doceníme skutečnost, že kroniky mnohdy motiv boje za křesťanskou společnost a řád vedou dál až ke kronikářově současnosti. I když už tento boj neprobíhá uvnitř popisované společnosti, dokazují vládcové svou pravověrnost a oprávnění vládnout misijními výpravami proti pohanům za hranicemi království. To už však překračuje hranice této práce.

Provedená analýza ukazuje logiku vymezení, k němuž jsem přistoupil. Studovat historiografické texty pojednávající o původu národa, země nebo rodu má smysl právě ve vztahu k procesu christianizace a jako součást tohoto procesu. Zatímco běžným trendem je spíše zkoumat tyto příběhy jako relikty lidových vyprávění a předkřesťanských mytologií, zde preferovaný přístup slouží ke studiu středověké historiografie. Ukazuje, jakým způsobem je christianizace prezentována, a co tudíž v perspektivě té které kroniky znamená pro dějiny národa. U Kosmy a Pulkavy to byla časová změna; možnost datovat jednotlivé události není jen praktickým výsledkem toho, že kronikář disponoval takovými informacemi, ale ve světle autorského komentáře (nyní se bude postupovat podle let Páně a vyprávět se bude o věrohodných událostech) je třeba této změně rozumět jako definitivnímu zařazení historických událostí do dějin spásy a do křesťanské chronologie. Marignola přímo spojil své narativní dílo se zlomem v českých dějinách; v temnotě různých vyprávění o českých dějinách se prý dokázal vyznat, teprve když se mu ukázalo světlo v podobě předků zadavatele kroniky, Karla IV., stejně jako se světlo ukázalo Čechům žijícím v temnotě pohanství. Autorské Marignolovo dílo mohlo vzniknout jen díky

světlu, které Bůh stvořil, podobně jako stvořil svět. Dalimil ve své kronice spojil křest Bořivoje se vznikem křesťanského království, totiž přenesením legitimacy vládnout z Moravy do Čech. Uherské kroniky shodně vedou hranici mezi kořistnickými nájezdy pohanských Hunů a Uhrů a konstruktivním budováním křesťanského panství sv. Štěpána (Kéza vyostřuje změnu líčením krutostí přededgejzovských nájezdů, v jiných textech je naopak zdůrazněno Štěpánovo budovatelské dílo především v podobě kostelů). V některých textech uherských kronik je tento zlom založen na distinkci dvou knih o dvojím příchodu do Panonie (*Ch. Posoniense* příznačně vypouštějící jakékoliv zmínky o kořistnických vpádech po druhém příchodu do Panonie), zatímco výklad jiných textů spoléhá na vládu sv. Štěpána jako na zlomový moment (mimo jiné Mügelnova veršovaná kronika systematicky hovořící o barbarských Hunech organizovaných jako stádo).

Ať už je tento zlom více či méně radikální změnou, v narativu jednotlivých textů se jedná o dramatickou událost v příběhu, který pochopitelně zachovává celou řadu kontinuit. Takové čtení nabízí například veršovaná kanonická hodinka z konce 13. století, v nichž je sv. Štěpán postaven do kontrastu k tyranskému Attilovi, vypráví se ale stále o jednom národě Uhrů, jehož krutost se změnila ve víru (*crudelitas* ↔ *credulitas*).¹⁰⁶⁷ Takto vybudovaná kontinuita stojí v základu vyprávění uherských kronik. Spojení pohanských a křesťanských dějin do jednoho celku totiž vůbec umožňuje o christianizaci vyprávět jako o historické změně, což jak ještě uvidíme v další kapitole, není samozřejmé. S motivem předurčení kmene stát se křesťanským národem pracuje v narativní struktuře kroniky například Přibík Pulkava, když s pomocí aluze na Janovo evangelium hovoří o božím vyvolení Slovanů a Čechů. Prolog *Obrázkové kroniky* zase slibuje vyprávění o božích skutcích, realizovaných skrze křesťanské vládce, což je nejlépe vidět na příkladu uherských panovníků, kteří byli díky boží vůli neporazitelní. Vypráví přitom jak o křesťanských králich, tak o pohanských panovnících.¹⁰⁶⁸

---

¹⁰⁶⁷ „Nam ut Attila sub rege / Hungarorum populus / tyrannidis lata lege / saeviit incredulus, / sic sub Stephano regnante / vertitur crudelitas, / quo figura transmutante / formatur credulitas.“ *Szent István zsolozsmája*, A II. Nokturnus antofonái, 2. Srov. výbor ze středověké uherské literatury *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000–1500)*, dostupné online: <http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=273_277_SztIstvan_zsolozsma>. Srov. Téz Győző Ember, *Szent István a középkori Magyar történetírásban*, in: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 3, ed. Jusztinián Serédi, Budapest 1938, s. 273.

¹⁰⁶⁸ „(...) prout apparet lucentissime in extollentia regum illustrium et victoriarum exercitio celebrissimarum per reges Hungarorum patratarum. Qui divino freti auctoritatis presidio, gladiatorum aciebus validissime profugatis castra subvertentes regum et imperatorum fortes facti sunt in bello, nullo eisdem potente resistere in pugnando. (...) ‚Per me‘, inquit Deus, et non virtute propria ‚reges regnant‘ (Přísł 8,15) et regnabunt Hungarorum. (...) Quorum regum, scilicet Hungarorum, originem, principium et

V rámci tohoto příběhu a směřování k christianizaci pak fungují především paralelismy vytvářející dějinnou stabilitu, s nimiž například Dalimil pracuje na bázi struktury *porušení smlouvy* → *trest a změna mocenské konfigurace* v líčení zmatení řeči, příchodu do Čech, pádu Svatopluka i trestu zlenivělým pánům, kteří po vymření Přemyslovců málo dbali na dobro království. Jiným Dalimilovým paralelismem je kontinuální válka s Lučany, která je v jeho kronice prodloužená o další konflikt a pokračuje až k regentské krutovládě Drahomíry; a vnitřní paralelismy Dalimil užívá i ve vyprávění o sv. Václavovi. Marignola naproti tomu propojuje především významné historické postavy genealogicky vztažené ke Karlovi IV., a to počínaje Libuší, přičemž ve srovnání s dalšími kronikami klade zvláštní důraz na zbožné Přemyslovny – Ludmilu, Mladu, Anežku – pravděpodobně ve vztahu ke Karlovu přemyslovskému původu po matce. Zároveň ale Marignola své vyprávění systematizoval už zmíněným motivem světla, který přesahuje linii Karlovy genealogie a propojuje ji s Čechy jako slovanským slunečním národem. Genderové konstrukce pomohly strukturovat vyprávění také Kosmovi a Dalimilovi. Kosmas vysvětloval povahu ženské vlády s pomocí charakteristiky Libuše jako příkladné, ale výjimečné ukázky ženství a zároveň podobnými charakteristikami označil způsob života v předknížecích Čechách. Dalimil zase systematicky pracoval s genderovými motivy při vyprávění o dívčí a lucké válce, ale i ve vyprávění o pádu Svatopluka, přičemž vždy se ve svých verších věnoval definicím jak maskulinity, tak feminity a jejich roli v dějinách. Vedle toho Dalimil také systematicky konstruoval dějinné kontinuity perspektivou národa tvořeného nejen společným jazykem a původem, ale také společně sdílenými dějinami – především sdílenými útrapami a úhlavním nepřítelem. Pulkava naproti tomu oslaboval některé útočné Dalimilovy teze a vytvářel kontinuitu spíše ve vztahu ke kultivaci země a vytváření křesťanského království.

Zvláštní kontinuitou, dnes často podtrhovanou, je snaha kronikářů interpretovat počátky a dávné předkřesťanské dějiny jako dobu, v níž se stanovovaly společenské principy funkční v kronikářově současnosti. S tím souvisejí i paralelismy budované ve vyprávění vedoucí ke konstrukci historické stability. Přemysl a Libuše ustanovují právo, Kéza vysvětluje společenskou nerovnost, Pulkava podobně jako uherské kroniky definuje obsazené oblasti, na něž mají současní panovníci nároky. Zároveň jsou v narativch kroniky doba ustanovování společnosti a její aktéři produktivní inspirací pro současnost

---

egressum de Scytia diversis sanctorum doctorum ystoriis hoc ordine declarabo.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 243.

kronikářů – Dalimil připomíná Janu Lucemburskému Libušinu řeč a Johannes de Thurocz přirovnává vojenské úspěchy Matyáše Korvína k dobytvačné slávě Attilových. Tento rys narativu je charakteristický pro Piccolominiho *Historii českou*, v níž hraje naopak malou roli christianizace jako dějinný zlom. Piccolomini vypráví o lidech usazených v *barbaricu*, kteří ať jako pohané nebo jako křesťané propadají chaosu a zločinnostem, když nad sebou nemají panovnickou autoritu. Postupuje přitom jako učenec mapující limity civilizovanosti, jako etnograf zkoumající život prostého lidu. Zároveň tím ale sleduje konkrétní cíle, jeho rétorická humanistická kronika se totiž zaměřuje především na líčení soudobých dějin husitských heretiků a barbarských táboritů, jejichž chování a charakteristiky líčí i s pomocí konceptualizace nejstarších českých dějin. V jeho narativu dochází k dramatickému zlomu teprve po smrti Karla IV., kdy za vlády neautoritativního krále, tedy krále nezaštiťujícího společnost žijící podle práva, propukla hereze, v jejímž důsledku její fundamentálnější zastánci upadli do barbarství.

Anonymus ve svých *Gestech* systematicky a zároveň až brakově pracoval s tezemi o silácké maskulinitě Attilových Hunů, s motivem, skrze něž má jeho vyprávění blízko k pozdějším dochovaným kronikám, které jinak vytváří velmi ucelený korpus a zároveň se od Anonymových *Gest* liší tím, o čem a jak vyprávějí. Kořistnictví a válečnictví vzýval Johannes de Thurocz, když hájil slávu Attily, jehož skutky v závěru kroniky srovnával s těmi Matyáše Korvína. Zároveň tato dobytvačská kultura sblížila uherské středověké dějepisectví s alexandrovskou literaturou; Skytové Alexandra poráželi, především ale vkládal Anonymus Alexandrové výzvy vojákům do úst Arpáda a Almoše, v dalších kronikách byl s možnou alexandrovskou inspirací líčen život a smrt pyšného Attily. U Thurocze je Alexandr Veliký příkladem slavného válečníka, jakým byl i Attila – zatímco však Alexandr je považován za hrdinu, Attila za krutého nájezdníka. Podobně Kéza hájí pověsti o Hunech v prologu své kroniky a už zmíněný prolog *Obrázkové kroniky* s pomocí řady starozákonních citátů hájí války vedené Huny a Uhry jako boží dílo. Demonstrace síly, kterou Anonymova kronika předvádí, spolu s autoritou, která je kronice tradičně přiznávána jako nejstaršímu dochovanému uherskému historiografickému vyprávění, posloužila jako základní kámen tzv. podmanitelské teorie usazení starých Maďarů v Panonii, stojící v opozici k tzv. teorii pohostinnosti, podle které Slované usazení v Panonii přijali příchozí mezi sebe.¹⁰⁶⁹ Uherské kroniky vytvářejí paralelně vyprávění o

---

¹⁰⁶⁹ K tomu na základě sociologických a politologických interpretačních rámců na příkladu moderních učebnic dějepisu Andrej Findor, *Začiatky národných dejín*, Bratislava 2011.

prvním a druhém příchodu do Panonie; podobnosti v příběhu Attily a Arpáda vedly Carlila Macartneyho k tvrzení, že Anonymus do svých *Gest* prostě jen převzal Attilův příběh a vůdce přejmenoval na Arpáda.¹⁰⁷⁰ Jenže tyto podobnosti mají smysl právě jako paralelní líčení prvního a druhého příchodu s cílem vytvořit jasné historické odkazy a kontinuity a nakonec i legitimacy.

Ačkoliv jednotlivé kroniky jsou více či méně unikátními artefakty, je možné pojmenovat trendy, které se ve srovnání obou korpusů ukazují jako signifikantní. V českých kronikách prochází Bořivoj katarzí u Svatoplukova dvora a teprve následně je povýšen mezi křesťany. Naproti tomu sv. Štěpán je vyvoleným křesťanským králem, o jehož křtu se v kronikách hovoří jen mimochodem, a kterážto zmínka se víc vztahuje k cizincům pozvaným do Uher než k samotnému Štěpánovi. Souvisí to i s dalšími opakujícími se motivy. Zatímco kroniky o českých dějinách hovoří o Přemyslovi, který si přináší lýčené střevice, aby připomněl prostý původ české knížecí moci, kroniky o uherských dějinách adorují velké válečníky, kteří si vybojovali nejen zemi, ale i slávu. Zatímco Čechové vstoupili do neobydlené země a své právo založili na společných útrapách při jejím hledání a na kultivaci této země, Hunové a Uhři zemi získali silou a právo na ni opírali mimo jiné o prolitou krev hrdinů padlých v dobovačné válce. Slované a Čechové patřili mezi uprchlíky ze Šineárského pole, kde po zmatení řeči přišli o své bratry a druhy, Hunové a Uhři byli potomky opovážlivého stavitele babylonské věže Nimroda, „bohatýra před Bohem“.

Simon de Kéza ve své kronice budoval tezi tzv. *pura Hungaria*, která měla přímý dopad do doby, kdy žil. Podle této koncepce je *pura Hungaria* tvořena jen 108 původními skytskými rodinami, všichni ostatní jsou v Uhrách hosté, jakkoliv si získali vlastní práva. I práva cizinců jsou založena na podstatném základě – přišli totiž do Uher na výzvu knížete Gejzy a krále Štěpána, aby napomohli christianizovat celou zemi. Kéza nicméně přísně odděluje legitimitu skytských a neskytských rodů, a to i ve struktuře vyprávění, když o cizincích vypráví teprve v posledních analytických kapitolách mimo hlavní historické vyprávění. Kéza ale se svou koncepcí pracuje i na dalších místech, podřizuje jí geopolitické popisy Skytie nebo vyprávění o Chabovi a jeho smíšeném původu. Autoři kronik 14. a 15. století se v tomto bodě s Kézou neshodli, a to ani texty *Budínské kroniky*, které na Kézu navazují v otázce nimrodovského, respektive menrothovského původu Hunů a Uhrů. Na většině

---

¹⁰⁷⁰ Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians*, s. 67.

míst, kde Kéza operuje s prvky své koncepce, další kroniky nevznášejí námitky, jako tomu bylo v případě diskuze o nimrodovském původu, nýbrž prostě Kézovy teze vypouštějí a přeskakují. Aktivně však do Kézova pojetí zasahují na dvou místech. Zaprvé přesouvají cizince pozvané Gejzou a Štěpánem k seznamu sedmi kapitánů a jejich rodin a zároveň tvrdí, že mnohé národy, které do Uher přišly, se nejen usadily a získaly privilegia urozených, ale také se smísily s Uhry. Kronikáři dovysvětlují, že přece není možné, aby celé Uhry obsadily a zkultivovaly jen rodiny sedmi kapitánů. Zadruhé, a to souvisí s posledním řečeným, snižují význam sedmi kapitánů, kteří o sobě nechali složit řadu oslavných písní. Kroniky je vřazují do příběhu o sedmi přeživších, které Uhři vyhnali, a kteří se stali sedmi kapitánům mementem marné slávy.

Pura Hungaria přitom neměla u Kézy jen funkci vyzdvihování pokrevního původu jako základu specifického postavení. Byla totiž motivem umožňujícím vznést na Panonii při druhém příchodu kolektivní nároky. Cizinci mají vlastní práva, ale oddělená od dědických práv nespočívajících jen na nárokování Attilovy říše, ale hunského dědictví vůbec. Diskuze vedené v uherských kronikách nás také upozorňují na jeden podstatný rys středověké historiografie. Z analýzy totiž vyplývají především postoje a postupy jednotlivých kronikářů či opisovačů jejich děl, nikoliv obecné závěry o tradicích jako příznacích konkrétní doby a společnosti. Tento typ obecných závěrů vyvozuje například František Graus, když z několika málo zmínek vyvozoval zájem či nezájem o vyprávění o Libuši v 11.–13. století.¹⁰⁷¹

Z řečeného také vyplývá, že na historiografické texty je vhodné nahlížet perspektivou příběhu. Je totiž běžným a zcela legitimním trendem interpretovat změny v historickém vyprávění především s ohledem na politický kontext, ať už jako nástroje dosažení politických cílů, nebo jako projev konkrétního ideového vkusu dobového publika. Naproti tomu řadu zásahů lze číst jako svébytné interpretace existujícího příběhu, rozvíjení stávajících motivů, jejich tlumení i rozšiřování vyprávění o nové. Jednoduše, historiografii lze číst zároveň jako politicky a společensky aktuální dokument a zároveň jako literaturu. Nejvýraznějším případem jsou zásahy do vyprávění o Attilově smrti, které nejsou motivovány potřebou dosáhnout politicky motivovaného argumentu, nýbrž zvýrazňují některé rysy příběhu. Jinými slovy, obraz vilného Attily, nebo dokonce Attily jako dychtivého starce během svatební noci nemá žádné konkrétní dopady při využití kroniky

---

¹⁰⁷¹ Podle Grause je Kosmova kronika v podstatě dokladem rodového zájmu o Libuši, zatímco malé množství zmínek v další době naopak nezájmu. František Graus, *Libuše*, s. 821–823.

jako politického pamfletu, což Thurocz zároveň srovnáním Attily a Matyáše Korvína dělal. Naopak se jedná o podstatné místo v příběhu, jehož stavba spoludotváří příběh o nenasytném dobyvateli, jehož k pádu přivedla neukojitelná chtivost. Podobnou funkci má ostatně i Thuroczova epizoda o poustevníkovi, s nímž se Attila setkal a který Attilu varoval před nestálostí boží přízně. Ani Dalimil ale nezamýšlel ovlivňovat aktuální politické názory svých současníků tím, že Drahomíru označil jako Žatečanku, a tedy Lučanku. Zároveň platí, že aktualizace a zásahy do vyprávění motivované konkrétními politickými cíli jsme schopni identifikovat jen v limitované míře, v závislosti na disponovaných pramenech a často jen hypoteticky.

Při interpretaci kronik jako příběhů, tedy zkoumání historiografických děl jako historických artefaktů (spíše než jako historických pramenů), je naopak možné interpretovat vnitřní logiku textu, vztahy mezi užitými argumenty nebo funkce básnických a vyprávěcích figur. Co zůstává otevřené, stejně jako v případě interpretace současné literatury, jsou čtenářské interpretace. Rukopisná povaha středověké literatury, opisování a úpravy starších zápisů ve výsledku vlastně umožňují takové interpretace sledovat, bez ohledu na to, zda jsou produktem skupinového konsenzu nebo názoru jednotlivého čtenáře. Srovnávací analýza ukázala v mnoha případech, že například Johannes de Thurocz interpretoval motivů, které byly ve starších kronikách naznačené, zatímco on je formuloval explicitně. Podobně ale i vypuštění kořistnických nájezdů Uhrů po druhém příchodu do Panonie, jak se stalo v *Ch. Posoniense*, je interpretací pevnějšího propojení druhého příchodu s christianizací. Tento přístup rovněž poukázal na to, že vyprávěcí konstrukce nejsou jednoduše vírou jednoho autora v konkrétní teze,¹⁰⁷² nýbrž že podléhají motivacím oslovit konkrétní čtenáře, ale i žánrovým rámcům a zkrátka nikoliv tomu, co chtěl autor říct, ale tomu, co chtěl autor říct v *konkrétním díle*. Příčinou nemusí být změna názoru v závislosti na historickém vývoji.¹⁰⁷³ To, že perspektivy jednoho autora se mohou v různých textech měnit právě v závislosti na žánrové potřebě konkrétních textů, ukazují dvě kroniky Henrika de Mügelu, z nichž jedna je velmi

---

¹⁰⁷² Věra Vejrychová ukázala na příkladu burgundského kronikářství, že i ve velmi vyhrocených případech vyprávění o válce nepoužívali kronikáři pojem „nepřítel“ výhradně stranicky, ale v řadě případů – pokud to vyžadoval kontext a změna perspektivy – takto označovali i vlastní bojovníky. Věra Vejrychová, *Heterodoxie, etnická odlišnost a zobrazení nepřítele ve francouzských a burgundských pramenech 15. století*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 85–114.

¹⁰⁷³ Tak argumentuje při interpretaci posunů v názorech Johanna Nidera na řešení „husitské otázky“ v textech časově od sebe vzdálených Martin Pjecha, *The Changing Perception of the Hussites in the Thoughts and Works of Johannes Nider*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 181–218.

konformní se svými zdroji, druhá naopak dějiny na řadě míst konstruuje jinak, vytváří nové kauzality a nové významy. Reflektovat vyprávěcí struktury středověkého dějepisectví jakožto příběhu je užitečné i z hlediska současných narativistických přístupů k historiografii. Zatímco dílčí tvrzení kronikářů jsme zvyklí uvádět na pravou míru, v případě celých struktur často nebýváme tak systematičtí – od kronikářů 14. století přebíráme dramatické líčení chaosu po vymření Přemyslovců, první křesťanská knížata vnímáme jako začátek českých dějin, budujeme kontinuity mezi panstvím moravských a českých knížat.

Analýza všech textů ukázala na podstatný rys středověkého dějepisectví, který jsem označil už v předchozí kapitole. Na tom, že autoři historiografických textů pracovali s biblí, není samo o sobě nic zvláštního, dílčí momenty ale ukázaly, že má smysl poukazovat na interpretační potenciál těchto míst. Většinou se spokojíme s identifikacemi daného místa v kronice, málokdy ale už postoupíme dál ve vysvětlení, k čemu takový citát slouží. Rozmnožení Hunů ve Skytii, jichž bylo jako zrn písku, tedy srovnatelně s potomstvem Abrahámovým ve vyprávění zjevně slouží ke zdůraznění zlomového momentu v dějinách, jako úvod k rozšíření Hunů do světa, ale i k tomu, že z Hunů, z nichž Skytie „vychovala mocný kmen“, se stane (křesťanský) národ, jaké vzešly z potomků Abraháma. Dříve nepublikované¹⁰⁷⁴ přirovnání prvních osadníků Čech dobývajících chléb stejně jako apoštolové je další předzvěstí christianizace, zároveň ale zdůrazňuje trpký osud na počátku dějin, kdy se v Dalimilově perspektivě tříbily charaktery a společným úsilím se budovaly vazby uvnitř obce. Podobně Vlasta v Pulkavově podání k sobě přivázala dívky ve válce proti mužům podobným paktem jako Kristus k sobě přivázal své učedníky. Truchlení nad smrtí sv. Štěpána s odkazem na knihu Jób zase interpretuje osud sv. Štěpána jako jóbovský, když přišel o syna a slábl na těle, a přesto vytrval v pevné víře a nadále usiloval o šíření víry. Kající a slabý sv. Štěpán vystupující jako Jób pak v kronice vystupuje v ostrém kontrastu k hrdinným dobyvatelům Panonie a tento protiklad dále prohlubuje proměnu pohanských nájezdníků v křesťany. Kéza i další autoři diskutující s jeho pojetím babylonského původu Hunů se obracejí na evangelium ani ne tak jako na zdroj pravdy o dějinách (i to však dělají), ale především jako na autoritu výkladovou. V tomto smyslu vylučují Orosiovo vyprávění o původu Hunů, protože je v rozporu se základními principy evangelia. Aluze na Janovo evangelium v Pulkavově kronice naproti

---

¹⁰⁷⁴ Na dané místo mě upozornil Karel Komárek, za což mu děkuji.

tomu autorovi slouží ke zdůraznění pravdivosti svého vyprávění posvěceného pomazaným císařem.

Vyprávění, které začalo líčením stavby babylonské věže, zmatení řeči a rozšíření lidstva po světě pokračuje v kronikách i dále. Uherské kroniky toto úvodní líčení založily na genealogické interpretaci a genealogie se v textech kronik neustále vracely jako základní nástroj strukturace narativu. Trest zmatení řeči, z něhož vzešli Slované a Čechové, se ve struktuře vyprávění znovu vracel – především v podobě Dalimilových paralelismů. Marignola naproti tomu v příběhu o babylonské věži kladl důraz na aspekt ustanovení světské vlády, skrze který buduje kontinuity se současností. Souvisí to s důrazem na genealogie, zejména tu Karlovu, jimiž Marignola podkládal své vyprávění. Pulkava zase propojil zmatení řečí, kdy vzniklo slovo a Slované, s následující etymologií výrazu *Bohemia* pocházejícího od *boha*, čímž provázal vyprávění o babylonské věži s následujícím vyprávěním jak návazností etymologické metody, tak aluzí na Janovo evangelium.

4. Literární kontexty a adaptace příběhů o počátcích

Historiografické texty, jež jsem v přechozích kapitolách analyzoval, představují převážně výpravná díla, jejichž interpretační potenciál spočívá v komplexním a rozsáhlém výkladu stejně jako v konkrétních detailech, na něž se jednotliví autoři ve svých vyprávěních zaměřili a svými zásahy na nich demonstrovali své postoje, motivace a záměry. Na tomto místě chci zohlednit další, „drobnější“ texty pojednávající o stejné látce, které jsou často spojeny s lokálním prostředím, jehož potřeby více či méně reflektují a s kteroužto perspektivou přistupují k vyprávění o „pohanech“ a jejich christianizaci.

Některé z těchto adaptací jsem už zmínil v předchozích kapitolách – volební pamflet *Krátké sebranie z kronik českých ku výstraze věrným Čechům* nebo výpisky z Marignolovy kroniky vytvořené ve Slezsku – systematicky se na ně obracím zde. Zatímco zmíněné adaptace jsem využil ke zdůraznění některých motivů v původních kronikách očima jejich čtenářů, zde se budu více soustředit přímo na tyto adaptace a jejich vnitřní logiku. Stále však zůstává relevantní i to, že autoři těchto adaptací jsou čtenáři výpravných narativních děl zkoumaných ve druhé a třetí kapitole a leccos nám o nich říkají svou čtenářskou a následnou autorskou zkušeností. Následující řádky jsou totiž věnované jak adaptacím starších děl a textů, které silně interpretují zkoumané motivy a příběhy, tak rukopisným opisům, v nichž jsou výše zkoumané narativy významně proměněny, doplňovány či kontextualizovány. Můj hlavní zájem však zůstává zaměřený na struktury vyprávění – nebudu věnovat tolik prostoru mimotextovým motivacím jednotlivých autorů jako především tomu, jak zacházeli s příběhem a jeho zprostředkováním.

4.1.1 Vyprávění o českých dějinách

Vedle příběhů českých dějin, jak jsou známé z Kosmovy, Dalimilovy, Marignolovy a Pulkavovy kroniky, existují i alternativními pojetí.¹⁰⁷⁵ Už jsem zmínil *Kristiánovu legendu* vycházející z líčení dějin moravského království, několik dalších textů přistupuje k příběhu o českých dějinách z lokální perspektivy, ať už moravské nebo jiné.

---

¹⁰⁷⁵ Ve své době neotřele František Graus, *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, Československý časopis historický 15, 1967, s. 789–810.

Moravské adaptace příběhu o českých dějinách

Anály hradištsko-opatovické bývají považovány za moravskou kroniku a za alternativní, nekosmovský pohled na české dějiny. Jako text přesahují záběr klášterních letopisů a obsahují prvky zemské kroniky, přesněji ale spíše autorské sebeidentifikace s kolektivní identitou Moravy, která vystupuje místy jako „patria“ a jejíž představitelé (Moravané) jednají jako samostatný subjekt vyprávění vedle Čechů.¹⁰⁷⁶ Autoři análů přistoupili k líčení dějin českých knížat s koncepcí podobnou té, jíž jsem popsal v minulé kapitole při interpretaci Neplachovy kroniky.

Anály jsou alternativou především v tom smyslu, že jejich autoři preferovali formu světové kroniky křesťanství a vyprávěli svou historii od narození Ježíše Krista. České dějiny pak začínají rokem 894, totiž Bořivojovým křtem, od kdy jsou integrální součástí dějin křesťanstva. Nevypráví se tedy primárně o kmeni či národu, který se stal křesťanským, nýbrž o křesťanstvu, které se rozšířilo o další panství. Takto strukturované anály umožňují připojit retrospektivní vyprávění, nejedná se však o retrospektivu v pravém slova smyslu, protože vypravěč se na tomto místě obrací mimo rámec křesťanských dějin, když u záznamu o Bořivojovu křtu vysvětluje, co se stalo předtím, než byl první český kníže pokřtěn. V tomto smyslu je příznačné, že *Hradištsko-opatovické anály* dovádějí genealogii českých knížat k Bohemovi, což usnadňuje toto zkrácené líčení, v němž není prostor pro vysvětlování, jak se k moci dostal Krok a Přemysl. Libušin otec Krok je totiž přímo uveden jako Bohemův potomek.¹⁰⁷⁷ Rodové spojení Bohema s vládci v Čechách je zde výjimečným záznamem, který se nicméně objevuje v některých moderních syntetických pojednáních o českých dějinách a českých historických tradicích.¹⁰⁷⁸ Anály si zároveň vytvářejí odstup Bořivoje od pohanských knížat. Bořivoj je

---

¹⁰⁷⁶ Martin Wihoda, *Anály hradištsko-opatovické nebo první moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin*, in: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*, edd. Jirí Malíř – Radomír Vlček, Brno 2001, s. 25–32; Ladislav Hosák, *Kritické poznámky k moravské středověké analistice*, 78–82. Přehled bádání o Análech Josef Šrámek, *Zamyšlení nad stránkami análů hradištsko-opatovických. Poznámka na okraj jedné středověké památky ve světle současného bádání*, *Vlastivědný věstník moravský* 63, 2011, č. 4, s. 305–314.

¹⁰⁷⁷ „Anno 894 Borivoi est baptizatus, primus dux Boemie catholicus, patris nomine Goztivit filius, qui originem duxit a Premizl, qui primum ab aratro in primum Boemie principatum est raptus, vaticinante Lubosa, a qua castrum Lubosin dictum est, filia patris increduli nomine Crhoko, qui et ipse a primo nomine Boemus, a quo Boemia dicta est, [qui primus] Boemiam intravit, originem duxit, et has tres filias habuit: Kazi, Theta, a qua castrum dictum est Thetin. Ille quidem, ut iam dicere cepimus, Borivoi a Goztovit, Goztovit a Neklan, Neklan a Crezamisil, Crezamisil a Unezlau, Unezlau a Vogen, Vogen a Mnata, Mnata a Nezamisil, Nezamisil a Premizl; ab his predictis genitus, ut iam dictum est, felicis memorie dux Borivoi feliciter est baptizatus.” *Letopisy Hradištsko-Opatovické*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 2, edd. Josef Emler – Václav Vladivoj Tomek, Praha 1874, s. 386.

¹⁰⁷⁸ Marie-Madeleine de Cevins, *L'Europe centrale au Moyen Âge*, Rennes 2013, s. 42; František Graus, *Živá minulost*, s. 58–59, mluví o Krokovi jako o synovi Čecha a o Libuši jako o jeho vnučce.

první křesťanské kníže a syn Hostivíta – teprve Hostivít ale odvozuje svůj původ od Přemysla.¹⁰⁷⁹

Kromě genealogie je k záznamu o Bořivojově křtu připojena ještě zmínka o Svatoplukovi. Přestože hlavním zdrojem análů byla Kosmova kronika, vůbec se nevypráví o Svatoplukově válce s císařem. Naopak Svatopluk získal vládu nad moravským a českým knížectvím od svého otce, Arnulfa, a tehdy Cyril a Metoděj vymysleli „bulharské písmo“ a kázali Moravanům slovo boží. Svatopluk odešel do poustevny v roce Bořivojova křtu.¹⁰⁸⁰ Celá pasáž ještě pokračuje větami o Bořivojových potomcích a následný záznam k roku 900 je opět věnován Moravě, kterou spolu s částmi Bavorska tehdy zničili Uhři. Dovolili si to teprve po smrti císaře Arnulfa, který sám dříve Moravu dobyl s jejich pomocí. V takto vybudovaném příběhu byla Morava obětí (Uhři zaútočili na „národ moravský“) rozpínavosti císaře, který se neváhal spojit s barbarskými nájezdníky, kteří ničili kostely a pili krev zabitých, aby ho nakonec o jeho panství, respektive panství předané jeho potomkům, připravili.¹⁰⁸¹

Podobným způsobem jako *Hradištsko-opatovické anály* strukturuje vyprávění o předbořivojovských knížatech také Jindřich Heimburský, jakkoliv nepatří mezi moravské historiky. Jindřich vychází od křtu Bořivoje jako začátku vyprávění a předsazuje mu seznam pohanských knížat. Vůbec prvním knížetem je ale Nezamysl, jehož sličná a moudrá dcera Libuše vládla po smrti jeho a svých sester a předpovídala věci, které se pak skutečně staly. Provdala se za Přemysla, který v zemi ustanovil zákony.¹⁰⁸² *Hradištsko-*

---

¹⁰⁷⁹ „Borivoi est baptizatus, primus dux Boemie catholicus, patris nomine Goztivit filius, qui originem duxit a Premizl,“ *Letopisy Hradištsko-Opatovické*, s. 386.

¹⁰⁸⁰ „Ante cuius tempora [tedy před Bořivojovým křtem] Arnolfus Zvatopluk, filio suo, Moraviensium et Boemiensium a. d. 890 concessit ducatum. Hac ipsa tempestate Cyrillus et Methudius inventis Bulgarorum litteris verbum dei predicaverunt Moraviois. Eodem vero anno, quo dux Boemie prefatus Borivoi est baptizatus, Zvatopluk, predixtus rex Moravie, monachus factus est in Zober quadam cenobio Pannonie,“ *Letopisy Hradištsko-Opatovické*, s. 386–387.

¹⁰⁸¹ „A. d. 900 Arnolfus imperator obiit, moxque eodem anno Ungari morte illius audita collecto permagno exercitu Moravianorum gentem, quam illorum auxilio Arnolfus imperator sibi subdiderat, invadunt sibi que vendicant. Baioariorum quoque fines occupant, castella diruunt, ecclesias igni consumunt, populos iugulant, et ut magis magisque timeantur, interfectorum sese sanguine potant.“ *Letopisy Hradištsko-Opatovické*, s. 387.

¹⁰⁸² „Isti sunt duces terre Boemie, qui ante Borziwogum, ducem primum catholicum, ipsius terre Bohemia principatum tenuerunt sibi invicem succedentes; quoto autem anno domini quilibet regnaverit, incertum est, excepto Borziwoy, primo duce catholico, cuius annus baptismi scribitur in sequentibus. Primus ergo dux Nezamysl, qui inter alias habuit unam filiam speciosam et sapientem nimis, secundum huius [seculi] sapientiam, nomine Libussa, que post mortem patris sui ac sororum suarum ipsius terre rexit ducatum; multaque predixit, nescio quo spiritu, eciam postea ipsius rei veritatis vera esse demonstrabat, uti in cronica predictae terre scriptum hodie. Que etiam Libussa nupsit cuidam viro nichilominus discreto et sapienti nomine Przemysl, qui, [ut] in ipsa cronica invenitur, omnia iura ipsius terre, sicuti hodie habentur, instituit, plurima quoque predixit, ut postmodum posteris patuit.“ *Letopisové Jindřicha Heimburského*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 3, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 306.

opatovické anály i ve vyprávění o počátcích zemských dějin mluví explicitně o Moravanech, zároveň tyto počátky ve struktuře letopisů rámuje moravské dějiny českými, tj. věty o Svatoplukovi a věrozvěstech podřazují záznamu o Bořivojově křtu.

Edice *Análů*, jak byla vydána ve *Fontes rerum Bohemicarum* i v *Monumenta Germaniae Historica*, zamlžuje celý ráz kroniky i význam pasáže o Bořivojově křtu a jeho genealogii, jíž je tato edice uvedena. Edice začíná totiž rokem 894 s cílem těžít text jako pramen, ale původní hodnoty textu jako takového se tím přímo ztrácí.¹⁰⁸³ Anna Kernbach upozornila, že kromě tohoto aspektu dává smysl i kompozice celého kodexu, v němž jsou *Anály* dochovány. Podle Kernbach historiografické texty, jakkoliv ve zlomcích, vlastně navazují na koncepci samotných *Análů* a spoludotváří příběh světových dějin, jejichž součástí jsou i české dějiny. Blízkost řehole sv. Benedikta, nekrologia a martyrologia pak naznačují, že kodex mohl být funkčním nástrojem v každodenní klášterní praxi. České dějiny jsou součástí dějin spásy.¹⁰⁸⁴

Specifickým využitím počátků dějiny z moravské perspektivy je tzv. třebíčská redakce Kosmovy kroniky, která vznikla kolem poloviny 15. století.¹⁰⁸⁵ Do kroniky byla vložena zakládací listina třebíčského kláštera, konkrétně byla zapojena do textu kroniky k roku 1115.¹⁰⁸⁶ Ani v tomto případě tedy adaptace nezasáhla přímo do líčení předkřesťanských dějin, ale i zde je podstatný rámec celé kroniky vyprávějící dějiny od počátků kultivace země vedoucí k christianizaci společnosti. Listina se totiž zařazuje do celku dějin jako vyprávění od počátků, a to nejen těch českých, nýbrž i světových. V kodexu totiž následuje ještě Pulkavova kronika a výše zmíněné privilegium Alexandra Velikého Slovanům, v němž jsou garantována práva na legitimitu slovanského osídlení. Kromě toho jsou ale v kodexu zapsány též dějiny Říma (*Romuleon Benvenuta z Imoly*) a popisy Říma (*Mirabilia Romae*) a konečně i spis o sedmi epochách světa, *De septem mundi aetates*.¹⁰⁸⁷ To, že

---

¹⁰⁸³ *Letopisy Hradištsko-Opatovické*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 2, edd. Josef Emler – Václav Vladivoj Tomek, Praha 1874, s. 383–400; *Annales Gradicensis et Opatowicenses*, ed. Wilhelm Wattenbach, in: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum* 17, Hannover 1861, s. 643–653.

¹⁰⁸⁴ Anna Kernbach, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisceví přemyslovského období*, Brno 2010, s. 71–73.

¹⁰⁸⁵ Jedná se o rukopis Městského archivu v Brně, sg. A 101. Irena Zachová, *Třebovský rukopis A101 Mitrovského sbírky a jeho Romuleon*, *Studie o rukopisech* 26, 1987–1988, s. 83–97. O celku kodexu argumentují ve studii Vojtěch Bažant, *Formy a funkce narativu o českých dějinách v 15. století*, s. 228.

¹⁰⁸⁶ Viz text vsuvky Kosmas, *Kronika Čechů*, s. 215–216. K listině Marie Bláhové, *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*, in: *Ve stopách sv. Benedikta*, edd. Libor Jan – Petr Obšusta, Brno 2002, s. 97–111.

¹⁰⁸⁷ Vedle letopisů, o nichž budu vzápětí mluvit, se v kodexu nachází ještě proroctví dvanácti sibyl. Irena Zachová – Stanislav Petr, *Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna*, Praha – Brno 1999, s. 95–99.

skladateli kodexu šlo o počátky dějiny českých a světových, neukazuje jen sestava kodexu, ale také další vsuvka provazující české a světové dějiny z moravské perspektivy. Do textu *Romulea* je totiž vsazen chvalozpěv na moravského markraběte a zároveň zvoleného římského krále Jošta Lucembuského a moravská perspektiva je završena letopisy označujícími husity jako heretiky, věnujícími se brněnským událostem a kritizujícími vládu Václava IV.¹⁰⁸⁸

Moravský příběh tvoří rovněž analistický katalog „moravských biskupů“, *Granum catalogi praesulum Moraviae*, z první poloviny 15. století (cca 1435–1450).¹⁰⁸⁹ Textově má blízko k *Hradištsko-opatovickým análům* a rovněž *Necrologiu bohemicu*, ale i ke Kosmově kronice.¹⁰⁹⁰ Pro tuto práci je ale podstatné především to, jak je v letopisech vystavěno vyprávění o počátcích. *Granum* začíná křtem Svatopluka, moravského krále, z rukou sv. Cyrila, a další záznamy se týkají především Cyrila a Metoděje. Pojednávají o zřízení arcibiskupství, přenesení těla sv. Klimenta, předání úřadu Metodějovi, o smrti Cyrila a o křtu Bořivoje. Po smrti Svatopluka nastoupil jeho syn, který vyhnal Metoděje a byl exkomunikován. Papež nařídil Metodějovi vrátit se do Velehradu. Arnulf zničil moravské království, ale po Metodějově smrti jej v roce 915 obnovil spolu se Svatoplukovou ženou. Objevuje se zde dále nijak nerozvedený motiv Svatoplukovy legitimacy závislé na ženské moci, jak jsme četli v Dalimilově kronice. Pokračovala ale i světská moc, moravským biskupem se stal Metodějův žák Jan (*Joannes*), a po něm Silvestr. Teprve po Silvestrově smrti se biskupství po desetileté sedisvakanci sloučilo s diecézí pražskou během episkopátu sv. Vojtěcha.¹⁰⁹¹

---

¹⁰⁸⁸ Letopisy publikoval Joseph Georg Meinert, *Die Tribauer Handschrift*, Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst 10, 1819, s. 90–92, tamtéž, s. 65, znění Joštova chvalozpěvu: „Adhuc viuentis Wenceslao electus fuit in regem Romanorum gloriosissimus ac deuotissimus Jodocus, Marchio brandenburgensis et Morauie; hic fuit vir excelentissimi ingenij, stature personatus, litterarum sciencia illuminatus, zelator iusticie et religionum amator; hic, cum se aptasset, ut iret pro corona, morte preventus, in castro Spilberg prope Brunam spem domino reddidit. Sepultus in praeurbio apud S. Thomam in conuentu fratrum heremitarum S. Augustini in medio choro, quem genitor suus, Johannes, marchio morauie, germanus frater domini Karoli, romanorum imperatoris, magnifice fundauit et dotauit, ibidem in capella sepultus.“

¹⁰⁸⁹ Přehledně o textu Ladislav Hosák, *Středověké vyprávěcí prameny k dějinám Moravy III*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie 4, Praha 1957, s. 111–114; David Kalhous, *Granum Catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?*, Mediaevalia Historica Bohemica 11, 2008, č. 1, s. 23–38.

¹⁰⁹⁰ Vedle těchto zde zmiňovaných textů těžil autor *Grana* též z olomouckého nekrologia a moravské legendy o Cyrilu a Metodějovi. Podle Mojmíra Švábenského *Granum* vzniklo na základě *Hradištsko-opatovických análů*. Mojmír Švábenský, *Tzv. moravská kronika*, Studie o rukopisech 12, 1973, s. 191–205. Blízkost k nekrologiu/martyrologiu viz František Graus, *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, s. 801–809.

¹⁰⁹¹ *Das Granum catalogi praesuli Moraviae nach der Handschrift des olmützer Domcapitelarchivs*, ed. Joseph Loserth, Archiv für Österreichische Geschichte 78, 1892, s. 63–66. Vojtěch Gaja, *Granum catalogi praesulum*

V tomto narativu je podstatný především důraz na kontinuitu moci, pokračování fungování biskupství po Metodějově smrti je propojeno s obnovením celého panství. Spojení (pod autoritou nejen českého, ale středoevropského světce sv. Vojtěcha) s pražským biskupstvím tak není jen převzetím moci, nebo obnovením zaniklého biskupství, ale dočasným sloučením. Po Silvestrově smrti sice došlo k sedisvakanci, ale důraz na kontinuitu je jinde. Zatímco v narativech zkoumaných v předchozích kapitolách Cyril a Metoděj opouští zemi nadobro a království je zničeno, respektive vláda je předána českému knížeti, v *Granu* je panství obnoveno a Metoděj se vrací. Sedisvakance je v tomto smyslu běžný dočasný stav.¹⁰⁹² Zároveň díky této kontinuitě na počátku dějin může existovat úplná kontinuita až do 15. století, kdy bylo *Granum* složeno v dnes známé podobě a kdy následně z jeho textu čerpal humanista Augustinus Olomoucký při sestavování vlastního katalogu olomouckých biskupů.¹⁰⁹³ Také Augustin chápe sloučení diecézí v době episkopátu sv. Vojtěcha jako dočasnou sedisvakanci, což zdůrazňuje tím, že vůbec nehovoří o rozpadu moravského království, zato Čechy připojil císař Ota k říši, když mstil smrt sv. Václava. Augustin je mnohem důslednější v důrazu na vyprávěcí perspektivu moravských biskupů. Cyril přivedl k víře nejprve Tribally, pak teprve Svatopluka a jeho národ, který označuje jako Markomany, vynikající mezi starověkými národy. Tak, jak se vypráví o Cyrilovi šířícím křesťanství, vypráví se i o Metodějovi trpícím příkoří od Svatoplukova syna. O osudech Svatopluků se už ale nic neříká. Události v Čechách (zavraždění Václava a msta římského císaře) jsou opět datovány a rámovány episkopátem biskupa Jana, který nastoupil do úřadu po Metodějovi.¹⁰⁹⁴

Slezské adaptace českých dějin

Když se slezská knížectví stala součástí zemí Koruny české, odrazila se tato skutečnost také v historiografii. Nemíním tím zaznamenanou událost, nýbrž diskurzivní změnu. Už jsme viděli, jak Přibík Pulkava z Radenína zohledňoval expanzivní politiku Karla IV. v líčení začátku zemských dějin a slovanského osídlení. Zde se naopak přesunu k textům vzniklým na území slezských knížectví, které reflektovaly novou státoprávní situaci při

---

Moraviae, in: Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré a nové doby, ed. Bohumil Zlámal, Olomouc 1977, s. 12–14.

¹⁰⁹² Ostatně sedisvakance jako pojem označuje právě tento dočasný stav. Srov. např. strukturu líčení jednotlivých papežských pontifikátů v kronice Martina z Opavy. Každý papež je uveden jménem a původem a následně Martin označuje délku pontifikátu ve dnech, měsících a letech a také délku sedisvakance po papežově smrti. *Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum*, passim.

¹⁰⁹³ Bohumil Zlámal, *Augustini Olomucensis Serie episcoporum Olomucensium a její poměr ke Granu*, in: Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby, ed. Týž, Olomouc 1977, s. 45–52.

¹⁰⁹⁴ *Posloupnost olomouckých biskupů*, in: Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby, ed. Bohumil Zlámal, Olomouc 1977, s. 53–54.

konstrukci historických narativů; objevily se jak polemické názory na inkorporaci Slezska, tak rozdílné postoje k českým dějinám jako takovým.¹⁰⁹⁵

Piotr z Byczyny psal svou kroniku na dvoře lehnického knížete Ludvíka I. v 80. letech 14. století, kdy bylo panství dávno součástí české Koruny. Piotr psal (nejen) o slezských knížectvích a jejich dějiny vřazoval do širšího rámce zemské kroniky – napsal tehdy *Kroniku polských knížat*, čímž dal jasně najevo, jaké historické rámování je mu bližší. Nijak nezpochyboval fakt, že Slezsko patří k Českému království, interpretoval ale po svém proces, jak k tomuto stavu došlo, přičemž jeho verze se zdá být polemickou se soudobou verzí Pulkavovou.¹⁰⁹⁶ Přestože jsou Slezané poddanými českého krále, jsou v jeho podání vlastně Poláci, a proto se ztotožňují, přesněji Piotr se ztotožňuje, s polskými dějinami. Zároveň ale Byczyna čerpal z Pulkavova vyprávění o Čechovi a Lechovi, rozdělil mezi ně Čechy a Polsko, o Slezsku řeč není, protože z Byczynovy perspektivy je součástí Polska.¹⁰⁹⁷ Tato poměrně běžná praxe souvisela s odvozováním slezských knížat od Piastovců, kterýžto motiv ovšem kronikáři v podstatě přestali používat po smrti posledního Piastovce Kazimíra.¹⁰⁹⁸ Nejednalo se ale výhradně o takto časově vymezený fenomén, na začátku 16. století například psal Benedikt z Poznaně kroniku (*Cronica ducum Slesie corrogata*), v níž se soustředil na definice slezské kolektivní identity a slezské dějiny rámoval dějinami polskými,¹⁰⁹⁹ a rozdíly se vytvářely také mezi Dolním a Horním Slezskem, především částí spadající pod krakovskou diecézi.¹¹⁰⁰

Zároveň se ale řada slezských, převážně vratislavských autorů začala obracet k českým dějinám jako k základnímu rámci vyprávění o dějinách slezských.¹¹⁰¹ Dobře to vystihuje

---

¹⁰⁹⁵ Obecně k trendům ve slezském dějepisectví srov. např. Roman Heck, *Główne linie rozwoju średniowiecznego dziejopisarstwa śląskiego*, Warszawa 1977 (= Studia Źródłoznawcze 22).

¹⁰⁹⁶ Antoni Barciak, *Władcy czeszy w relacji autora Kroniki książąt polskich*, in: Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 309–316.

¹⁰⁹⁷ *Kronika książąt polskich*, ed. Zygmunt Węclewski, in: Monumenta Historica Poloniae 3, Lwów 1878, s. 430. Na pasáž upozorňuje Antoni Barciak, *Das Bewusstsein der Zugehörigkeit*, s. 78. Též Marie Bláhová, *Tercius Lech... plantavit totam Silesiam. Die Widerspiegelung des Wissens um die Zusammengehörigkeit der Schlesier zur Böhmisches Krone in der Historiographie des Spätmittelalters*, in: Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 18–19, 21. Wojciech Mrozowicz, *Regno Bohemie in perpetuum applicavit. Śląsk a Czechy w śląskiej historiografii średniowiecznej*, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka 66, 2011, č. 3, s. 27–36.

¹⁰⁹⁸ Antoni Barciak, *Das Bewusstsein der Zugehörigkeit*, s. 76–77.

¹⁰⁹⁹ Přehledně Jaromír Mikulka in *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, s. 10–12.

¹¹⁰⁰ Antoni Barciak, *Das Bewusstsein der Zugehörigkeit*, s. 81.

¹¹⁰¹ K roli Vratislavi při utváření slezských kolektivních identit Halina Manikowska, *Świadomość regionalna na Śląsku w późnym średniowieczu*, in: Państwo, naród, strany w świadomości wieków śrzednich, edd. Aleksander Gieysztor – Sławomir Gawlas, Warszawa 1990, s. 253–267.

prolog české kroniky Benedikta Johnsdorfa, opata kláštera Panny Marie Na Písku ve Vratislavi:¹¹⁰² „Protože slavný klášter blahoslavené Panny Marie položený v předměstí Vratislavi, která je hlavním městem slezského knížectví, patří spolu s tímto městem a knížectvím k Českému království, nejví se nerozumné, abychom k již řečenému připojili alespoň v krátkosti a povrchně [vyprávění] o původu a dějinách Českého království.“¹¹⁰³ Johnsdorf je zde falešně skromný, protože celá kronika je o českých dějinách, které nejsou jen doplňkem. Jsou ale doplňkem k dalším dvěma historickým dílům, která Benedikt napsal – všechny tři texty se totiž dochovaly ve stejném rukopise, a to v Johnsdorfově autografu.¹¹⁰⁴ Johnsdorf své vyprávění založil na četbě Piccolominiho *Historie české*; Chorvat Čech přišel do takřka prázdné země příslušející ke Germánii, v níž žilo jen málo Němců, které nově příchozí vyhnali.¹¹⁰⁵ Celá Johnsdorfova kronika je poměrně stručná, podobně jako Piccolomini není moc sdílný v pasážích o pohanských dějinách, zato víc prostoru věnuje Svatoplukovi a jeho synům i vyhnání Cyrila a Metoděje z království, což vede ke křtu Bořivoje a Ludmily.

Křest českého knížete je rámcem vyprávění o Svatoplukovi. To totiž začíná datací křtu Bořivoje a Ludmily, pak se kronika vrací k příběhu Svatopluka, líčenému v intencích Pulkavovy kroniky, kde se inspiroval Piccolomini. Příběh moravského krále pak vrcholí právě v křtu českého knížete a jeho ženy.¹¹⁰⁶ Johnsdorf organizuje vyprávění podle jednotlivých vládců, jejichž jména rovněž přebírá od Piccolominiho, přičemž prvním knížetem je u něho Krok (u Piccolominiho je druhý), čtvrtou vládkyní je Vlasta (Piccolomini ji jako vládkyni nepočítá). Osobnostními přívlastky proti sobě Johnsdorf staví Václava a Boleslava, což doslova přebírá od Piccolominiho.¹¹⁰⁷ Johnsdorf se pak

---

¹¹⁰² Blanka Zilynská, *Cesta za vzděláním opata Benedikta Johnsdorfa. Několik sond do problematiky univerzitních studií slezských kleriků*, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 52, 2012, suppl. 1, s. 183–192.

¹¹⁰³ „Quoniam autem praefatum monasterium Beate Marie virginis in suburbio civitatis Wratislaviensis, que caput est ducatus Slesie, situatum simul cum ipsa civitate et ducatu ad regnum Bohemie pertinere dinoscitur, non videtur irrationabile ut de ipsius regni Bohemie origine et progressu aliqua saltim summarie et superficialiter premissis addicimus, ex quibus profecto et specialiter his, que a tempore fundacionis monasterii et circa ipsum gesta sunt, facilius eorundem noticia atque cognicio colligi poterit et haberi.“ *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, ed. Jaromír Mikulka, Praha, 1959, s. 15.

¹¹⁰⁴ Blanka Zilynská, *Die Böhmisches Chronik Benedikt Johnsdorfs über die Böhmisches Krone und die Stellung Schlesiens im Rahmen der Kronländer*, in: Geschichte – Erinnerung – Selbidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 85.

¹¹⁰⁵ *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, s. 15. Piccolomini mluví jak o vyhnání, tak o kultivaci divokých Germánů.

¹¹⁰⁶ *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, s. 17–18.

¹¹⁰⁷ „Drahomiria milier audax et scelerata duos filios Wratislao peperit, Wenczeslaum et Boleslaum. Qui Wenczeslaum Ludmille tradidit educandum, alterum ipsa Drahomiria enutrivit, alumpnis ipsis nutrientium mores sequentibus. Wenczeslaus piatatem colere, mansuetudinem tenere, christiana sacra venerari,

odkazuje na svatováclavskou legendu, ale přesto vypráví, že sv. Václav získal od císaře ráme sv. Víta a od řezenského biskupa posvěcený kostel. Boleslav zabil Václava jako Kain Ábela, naveden matkou a nenávisť zlých lidí, i když zde Johnsдорf není tak explicitní jako Piccolomini. Ani Piccolomini, ani Johnsдорf nemluví o Boleslavově vládě.¹¹⁰⁸ Do líčení předkřesťanských dějin tak Johnsдорf ze své vřatislavské perspektivy výrazně nezasáhl, spíše je interpretoval – těžil ale ze jména luckého knížete Vřatislava, jak se vyskytuje u Piccolominiho. V marginální poznámce, které průběžně organizují vyprávění kroniky jako *maniculy*, poznamenal, že Vřatislav „založil město, které nazval svým jménem Vřatislav“.¹¹⁰⁹ Začátky knížecí moci se v kronice objevují ještě na jednom místě. Na zvláštním papírovém listu přivázaném doprostřed kroniky (k fol. 113r a 115r) jsou stejnou rukou jako text kroniky zapsána jména českých vládců. Nejvíc komentářů se dostalo Čechovi, Křokovi, Libuši, Přemyslovi a Vřatě. Zde už ale založení Vřatislavi nezopakoval. O knížatech se mluví jen do vlády Spytihněva II., pak Johnsдорf pokračuje královskou linií ovšem v pořadí Vřatislav I., Vladislav I., Přemysl Otakar I. Krátkými komentáři jsou doplněni rovněž Jindřich Korutanský a Rudolf Habsburský, konečně Jiří z Poděbrad je „hereticus“.¹¹¹⁰

Johnsдорf tak slezské dějiny odvozuje od těch českých. Nejenže převypravuje příběh o vzniku českého království, jehož jsou slezská knížectví součástí, ale vkládá do českých předkřesťanských dějin i začátek Slezska, respektive Vřatislavi, hlavního města, které v Johnsдорfově – a nejen jeho – vyprávění reprezentuje celé Slezsko, tedy alespoň to Dolní.¹¹¹¹ Ostatně Vřatislav a klášter Panny Marie Na Písku zcela dominují mezi slezskými lokalitami vyskytujícími se v kronice. Tato dominance narůstá především při líčení dějin od vypuknutí husitských válek. Johnsдорf propojení zemí Koruny české prezentuje jako základní funkční mechanismus společenského řádu. Husité podle něj natolik poničili zemi, že hrozilo odtržení Slezska od koruny,¹¹¹² naděje na srovnání situace sice vyvstala

---

pauperibus multa elagiri, nulli nocere, sed omnibus prodesse velle, Boleslaus vero ritus paganorum et ydolorum sectari culturam, honorans ambiciose querere, superbire, adulterari, rapere, occidere et in cuncta scelera prolabi.“ *Česká kronika Benedikta Johnsдорfa*, s. 18.

¹¹⁰⁸ *Česká kronika Benedikta Johnsдорfa*, s. 19.

¹¹⁰⁹ „Qui et civitatem condidit, quam a suo nomine Wřatislaviam nominavit.“ *Česká kronika Benedikta Johnsдорfa*, s. 16.

¹¹¹⁰ *Česká kronika Benedikta Johnsдорfa*, s. 52–54.

¹¹¹¹ I přes neudržitelnost výsledných tezí srov. k Vřatislavi jako hlavnímu městu Slezska Bogusław Czechowicz, *Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice 2011; Kritičtěji pak Martin Čapský, *K postavení Vřatislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, Český časopis historický 115, 2017, s. 346–383.

¹¹¹² *Česká kronika Benedikta Johnsдорfa*, s. 38–39.

s kampaní Zikmunda Lucemburského, ale i ten se choval ve Vratislavi násilně;¹¹¹³ boj proti heretikům musela obstarat především slezská knížata v čele s vratislavským biskupem.¹¹¹⁴ Osudy Slezska ostatně v kronice zrcadlí i další těžkosti Koruny české. Po Zikmundově smrti vtrhnul do Slezska Vladislav Jagellonský, kterého si husité vybrali nelegitimně za krále, a naopak Albrecht Habsburský, oprávněný Zikmundův dědic, musel následky války napravovat;¹¹¹⁵ podobně představitelé Vratislavi pro dobro Koruny oponovali kacíři Jiřímu z Poděbrad.¹¹¹⁶ Opat vratislavského kláštera psal českou kroniku podle vlastních slov proto, že Vratislav a Slezsko byly součástí české Koruny, ale pointa kroniky je především taková, že Vratislav i další slezská knížectví převzaly v době trvající husitské hereze odpovědnost za soudržnost a dobro celého království. Základní perspektiva je přitom především zemská a ortodoxní. Johns Dorf totiž jako zhoubné označuje i některé kroky krále Matyáše Korvína a v jádru jeho postojů zjevně není „plemenná antipatie k Čechům“.¹¹¹⁷ Podobné postoje zastával i autor hlohovských letopisů tzv. *Annales Glogovienses*,¹¹¹⁸ který se ohrazoval proti heretikovi Jiřímu z Poděbrad, kritizoval Matyáše Korvína a formuloval protipolské názory. Vše přitom prezentoval jako obhajobu obecného dobrého v českém království.¹¹¹⁹

Johns Dorf čerpal své české dějiny převážně z Piccolominiho *Historie české*, s kterou ovšem nepracoval jen jako s informačním zdrojem, ale i jako s koncepční inspirací. Piccolomini totiž svou kroniku sestavil takřka jako exemplární vyprávění o pádu kdysi slavného pravověrného království do hereze a barbarství.¹¹²⁰ Na českém království, v němž se v jeho době mělo odehrát mimořádné množství zázraků, válek a společenských změn, Piccolomini demonstruje obecné mocenské fenomény.¹¹²¹ Johns Dorf pak pracuje s podobným schématem, vypráví o osídlení země a vzniku křesťanského panství, v němž

---

¹¹¹³ Tamtéž, s. 33–34.

¹¹¹⁴ Tamtéž, s. 34–35.

¹¹¹⁵ Tamtéž, s. 37–40.

¹¹¹⁶ Tamtéž, s. 43–49.

¹¹¹⁷ Tak definuje Johnsdorfovy postoje vydavatel kroniky Jaromír Mikulka. *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, s. 7.

¹¹¹⁸ *Annales Glogovienses*, in: *Scriptores rerum Silesiacarum* 10, ed. Hermann Markgraf, Breslau 1877.

¹¹¹⁹ Wojciech Mrozowicz, *Regno Bohemie in perpetuum applicavit. Śląsk a Czechy w śląskiej historiografii średniowiecznej*, *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka* 66, 2011, č. 3, s. 27–36.

¹¹²⁰ To argumentují ve studii Vojtěch Bažant, *Husité, Turci a pravá víra u Aenea Silvia Piccolominiho*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 220–228.

¹¹²¹ „Nec mea sententia regnum ullum, in quo aevo nostro tot mutationes, tot bella, tot strages, tot miracula emergerunt.“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 6–7. Piccolomini s oblibou konkrétní události českých dějin převádí do obecně platných pořekadel a poučení. Srov. Vojtěch Bažant, *Husité, Turci a pravá víra*, s. 222.

se narodili a došli svatosti mučedníci.¹¹²² Chaotické a nestátnické jednání Václava IV. způsobilo propuknutí husitské hereze. Následné dění už jsem popsal – odpovědnost za Korunu českou převzaly v Johnsdorfově vizi slezské elity. Piccolominiho narativ o českých dějinách měl přitom větší ohlas než jen jako inspirace a zdroj Benedikta Johnsdorfa. Brzy po vydání v průběhu sporů mezi Jiřím z Poděbrad a Piccolominim jakožto Piem II. přeložil *Historii českou* vratislavský městský písař Peter Eschenloer do němčiny¹¹²³ a ve Vratislavi cirkulovaly rukopisy latinské kroniky.¹¹²⁴ Jedním z prvních čtenářů Piccolominiho kroniky v českých zemích byl vratislavský biskup Jošt z Rožmberka v roce 1463, kdy Piccolomini jako Pius II. podporoval Vratislav ve sporu s Jiřím z Poděbrad.¹¹²⁵

Dalším výrazným textem, v němž jsou ze slezské perspektivy adaptovány české dějiny jakožto ucelený narativ, je anonymní letopisná *Cronica Bohemorum (Ab inicio conscripta, Od Čecha a Lecha)*, respektive jedna rukopisná větev, nazývaná někdy jako *Historia Bohemica, Polonica et Silesiaca*.¹¹²⁶ Ta se dochovala ve dvou rukopisech, jeden je dnes uložený v Národním muzeu v Praze a druhý v Univerzitní knihovně ve Vratislavi, poměr mezi nimi není zcela jasný a není zjevné, zda tato větev vznikla v Čechách, nebo ve Slezsku.¹¹²⁷ Právě tato větev kroniky poskytla materiál jediné tištěné edici, v níž Gelasius Dobner vydal zmíněný rukopis Národního muzea v Praze.¹¹²⁸ Mezi dílčími záznamy k jednotlivým rokům se objevují poznámky o Vratislavi a Slezsku, především ale autor slezské redakce zasáhl přímo do líčení počátků české kroniky. Zatímco Benedikt

---

¹¹²² Na počátku i konci křesťanské dynastie stojí výjimečně zbožní vládci, Johnsdorf přebírá teze o svatosti Václava II. *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, s. 26.

¹¹²³ Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 2, Die frühneuhochdeutsche Übersetzung (1463) des Breslauer Stadtschreibers Peter Eschenloer*, ed. Václav Bok, Köln-Weimar-Wien 2005.

¹¹²⁴ Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 1, Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, ed. Josef Hejnic, Köln-Weimar-Wien 2005, s. 0139–140, 0153–0154.

¹¹²⁵ František Šmahel, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, s. xliii.

¹¹²⁶ *Historia Bohemica, Polonica et Silesiaca*, in: *The Encyclopedia of Medieval Chronicle*, ed. Graeme Dunphy et al., Leiden 2010, s. 790.

¹¹²⁷ Knihovna Národního muzea v Praze, VIII F 49, fol. 186v–204r; Univerzitní knihovna ve Vratislavi, IV F 104, fol. 2r–11v. Pro českou medievistiku text objevila Marie Bláhová, *Mezi Čechami a Polskem. Poznámky k otázce historického vědomí slezských intelektuálů v pozdním středověku*, in: *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století*, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 319–332; Táž, *Společné dějiny? Slezská redakce anonymní „české kroniky“ 15. století*, in: *Slezsko, země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740*, edd. Helena Dáňová – Jan Klípa – Lenka Stolárová, Praha 2008, s. 237–240. Srov. též. Wojciech Mrozowicz, *Die Acta quedam notatu digna im Lichte einer neuentdeckten Handschrift. Plädoyer für eine Neuauflage*, in: *Historiographie, Briefe und Korrespondenzen, editorische Methoden*, edd. Matthias Thumser – Janusz Tandecki, Toruń 2005, s. 85–98; a Táž, *Zdarzenia godne pamięci. Uwagi źródłoznawcze w związku z odnalezieniem nowego przekazu*, in: *O rzeczach minionych. Scripta rerum historicarum Annae Rutkowska-Płachcińska oblata*, edd. Marta Młynarska-Kaletynowa – Jerzy Kruppé, Warszawa 2006, s. 199–210.

¹¹²⁸ *Chronica Bohemorum ab initio gentis ad annum 1438*, ed. Gelasius Dobner, in: *Monumenta Historica Bohemica 3*, Praha 1774, s. 43–62.

Johnsdorf si osvojil narativ českých dějin a spolu s ním i vyprávění o počátcích vlády v Čechách, *Cronica Bohemorum* ve slezské redakci do tohoto vyprávění aktivně vstupuje. Johnsdorf poznamenal stranou, že Vratislav založil lucký kníže, anonymní autor análů naproti tomu propojil české a slezské dějiny systematictěji. Kronika v ostatních opisech vypráví o příchodu prvního člověka Čecha do Čech a jeho bratra Lecha do Polska.¹¹²⁹ Slezská redakce ovšem začíná takto: „Byli tři bratři. Jeden se jmenoval Čech a založil Čechy, druhý Krok vystavěl Krakov a dal začátek Polsku, třetí Lech založil Lehnici a osídlil celé Slezsko.“¹¹³⁰

Slezsko tak není mezi Čechami a Polskem, ale je postaveno naroveň Čechám a Polsku, a dokonce přebírá Lechovu „bratrskou roli“ Polska. Slezsko tím vyniká ve vztahu k dalším zemím Koruny české, které jsou v této perspektivě naopak podřízené potomkům Čecha: „Čechovi potomci zkultivovali a osídlili zemi moravskou, míšeňskou, budyšínskou, lužickou.“¹¹³¹ Diskurzivní autoritou v tomto argumentu je Pulkavova kronika, z níž byla anonymní *Cronica Bohemorum* sestavena. Ani u Pulkavy totiž není Slezsko zahrnuto mezi země, které osídlili Čechovi potomci (k těmto zemím je v dalších redakcích Pulkavy připojeno ještě Braniborsko).¹¹³² Nejde přitom jen o to, že *Cronica Bohemorum* těží z Pulkavovy kroniky, ale také o to, že Pulkavovo vyprávění bylo ve Slezsku poměrně rozšířeno.¹¹³³ To na jednu stranu potvrzuje možnost číst Pulkavu jako identitárně integrační text, totiž zmírňující etnicky založené konflikty a usilující o co možná širokou definici zemské identity ve smyslu nekonfliktních vztahů mezi zeměmi Koruny, na druhou stranu umožňuje slezským intelektuálům dál interpretovat české dějiny a adaptovat jejich slezské verze. Pokud Pulkava zároveň dodává svým líčením osidlování Čech a okolních zemí legitimitu expanzivní politiky Karla IV., slezské elity tuto argumentaci obracejí ve prospěch vyprávění o výjimečné roli, kterou mělo Slezsko hrát v rámci zemí Koruny české.

Pulkavova kronika byla přitom podobně jako Piccolominiho *Historie česká* ve Slezsku hojně rozšířeným textem. Ve vratislavské univerzitní knihovně jsou momentálně uloženy čtyři opisy, další čtyři rukopisy vznikly nebo byly užívány ve slezském prostředí a jeden

---

¹¹²⁹ Srov. např. Národní knihovna v Praze, XIX B 26, fol. 240r.

¹¹³⁰ „Fuerunt tres fratres, unus nomine Czech, qui fundavit Bohemiam, secundus Krok, qui construxit Cracoviam, et originavit Poloniam, tertius Lech, qui fundavit Lechnicz et plantavit totam Slesiam.“ *Chronicon Anonymi*, s. 43.

¹¹³¹ „Similiter de genere Czech excoluerunt, et inhabitare fecerunt terram Moravie, Misnam, Budyssin, Luzaczyam Principatus, primo qui sunt ab ipsis inventi, ab ipsorum genere possessi.“ Tamtéž.

¹¹³² *Cronica Przibiconis*, s. 5.

¹¹³³ Např. Marie Bláhová, *Tercius Lech*, s. 18; Táž, *Mezi Čechami a Polskem*, s. 323–331.

opis německého překladu byl ve Vratislavi zničen během druhé světové války.¹¹³⁴ Berlínský rukopis doplňuje Pulkavovu kroniku ještě soupisem českých knížat a králů a pražských biskupů a také krátkou (tři folia) letopisnou českou kroniku od Jana Lucemburského k Václavu IV. Na konci kodexu jsou připsány ještě stručné anály františkánského kláštera v Bolesławieci.¹¹³⁵ Jedná se o takovou adaptaci českých dějin, v níž Pulkavova kronika a seznamy panovníků a metropolitů vytvářejí obecný historický rámec, který v logice kodexu ústí v lokální klášterní dějiny, zároveň se ale jedná o oddělené texty. Podobným způsobem byly historiografické texty spojeny v jednom kodexu vlastněném Mikulášem Tempelfeldem z Břehu, který propojil lokální slezské letopisné texty s *Kronikou papežů a císařů* Martina z Opavy. Po jeho smrti byly ke kodexu přivázány ještě české kroniky Marignoly a Piccolominiho.¹¹³⁶

Slezská *Cronica Bohemorum*, neboli *Historia Bohemica, Polonica et Silesiaca*, nejenže interpretuje počátek českých dějin, nýbrž usouvztažňuje české a slezské dějiny také v závěru narativu kroniky, která je dovedena k roku 1459. Ke kronice jsou totiž připojeny, jakkoliv jako samostatný dokument, poznámky o přiřazení slezských knížectví do panství českého krále, respektive o vztazích slezských knížectví k Čechám v letech 1053–1336. Slezské dějiny tak nevycházejí z českých dějin a nejsou ani vyvrcholením českých dějin, jak to někdy bývá v lokálních zpracováních zemských či světových kronik, nýbrž jsou ve slezské adaptaci textu *Cronica Bohemorum* s českými dějinami průběžně provázány – mají společné počátky a slezské elity jsou průběžně vázány na elity české. Několik stručných záznamů k rokům 1439–1459, které jsou dochovány jen ve vratislavském (nikoliv v pražském, Dobnerově) rukopise, se týkají převážně Vratislavi a Slezska, ne však výhradně. Na zcela obecné rovině totiž komentují volbu Jiřího z Poděbrad, svatbu sestry Ladislava Pohrobka, smrt Vladislava Jagellonského. Návazné poznámky o státoprávním vztahu slezských knížectví k Českému království pak opakují strukturu provázanosti dějin českých a slezských.

K rámci českých dějin se svébytným způsobem hlásí rovněž Sigismund Rosicz. Jeho *Gesta diversa transactis temporibus facta in Slesia et alibi* ukazují na nesamozřejmost systematizace rámování slezských dějin těmi českými od jejich počátků. Rosiczova *Gesta*

---

¹¹³⁴ Vedle rukopisů uložených ve Vratislavi a zničeného textu se jedná o jediný exemplář 3. redakce, berlínský rukopis 5. redakce a dva pozdní opisy českého překladu určené pro minsterberská knížata. Srov. přehled in *Kroniky doby Karla IV.*, s. 577–579.

¹¹³⁵ Jiří Pražák, *Z berlínských bohemik*, Studie o rukopisech 9, 1970, s. 106–108.

¹¹³⁶ Marie Bláhová, *Mezi Čechami a Polskem*, s. 330–331.

začínají už rokem 680, kdy měl papež Lev II. zrušit přijímání pod obojí.¹¹³⁷ Toto rámování vyjadřuje s podobným postojem, jako to činil Johnsorf, co škodilo v jeho době českému království. Rosicz navíc ve své kronice propojuje několik identitních rovin – český král je jednoduše král, nemusí specifikovat kterého království,¹¹³⁸ zároveň děje vypráví z perspektivy slezské a vratislavské (příznačně v pasážích, jak husité drancovali slezská knížectví)¹¹³⁹ a propojuje i s osobními vzpomínkami – husitská hereze propukala v době, kdy Rosicz sám studoval ve Freiburgu.¹¹⁴⁰

Obecné adaptace českých dějin v 15. století

Adaptace narativů o počátcích českých dějin mají v 15. století formy jak opakovaného čtení kronik složených ve starší době, tak přetváření těchto starších textů i skládání děl nových. Vedle velkého rukopisného rozšíření Pulkavovy kroniky nebo druhé redakce a dalších aktualizací kroniky Dalimilovy se nadále četla i kronika Kosmova. Vedle už zmíněného Třebíčského rukopisu byl v oběhu například tzv. Budyšínský rukopis, vytvořený na přelomu 12. a 13. století. Na konci 14. století do něho byl vlepen známý obrázek Čecha a Lecha a v 15. století se dostal do rukou utrakvistického administrátora Václava Korandy mladšího, který do něho, zvláště do líčení nejstarších dějin, zapsal velké množství upozorňujících poznámek.¹¹⁴¹ Ačkoliv je Kosmova kronika dílem intelektuála přelomu 11. a 12. století, jako funkční a vlivný narativ zůstala po celý středověk, ať už vazbou na texty tzv. pokračovatelů Kosmových, nebo na narativy o počátcích křesťanství a zemských počátcích v dražickém rukopise G 5, nebo ve smyslu čtenářských reflexí v 15. století.¹¹⁴²

Adaptace Dalimilovy kroniky

Zhruba ve druhé třetině 15. století vznikla tzv. druhá redakce Dalimilovy kroniky, tvořená rukopisy Pelclovým, Cerroniho a Fürstenberským.¹¹⁴³ Blízko k ní mají také rukopisy Františkánský a Lobkovický, v jejich případě ale opisovači nezasahovali přímo do

---

¹¹³⁷ *Gesta diversa transactis temporibus facta in Slesia et alibi*, in: *Scriptores Rerum Silesiacarum* 12, ed. Franz Wachter, s. 37.

¹¹³⁸ „Anno 1279 rex Ottocarus occissus fuit in Austria.“ Tamtéž, s. 37.

¹¹³⁹ Tamtéž, zejména s. 46–50.

¹¹⁴⁰ „Eodem tempore ego Sigismundus Rositzius fui scholasticus in Freyburg.“ Tamtéž, s. 45.

¹¹⁴¹ Knihovna Národního muzea v Praze, VIII F 69. Václav Žůrek, *Slavonic and Czech Identity in the Chronicle of Přibík Pulkava of Radeníň*, v tisku. Jindřich Marek, *Václav Koranda mladší. Utrakvistický administrátor a literát*, Praha 2017, s. 118.

¹¹⁴² K pokračovatelům, jejich vazbám na Kosmu i k rukopisu G 5 srov. např. Marie Bláhová, *Druhé pokračování Kosmovo*, Sborník historický 21, 1974, s. 5–37; též Rudolf Urbánek, *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1/1*, Praha 1947, s. 47–48.

¹¹⁴³ Výzkum adaptací Dalimilovy kroniky v 15. století jsem publikoval ve studii Vojtěch Bažant, *Funkce a formy narativu o českých dějinách v 15. století*, s. 230–234.

vyprávění kroniky, nýbrž připojovali poznámky a komentáře. Příznakem této redakce je ale spíše podobný interpretační přístup, než systematické genealogické vazby vedoucí ke konkrétnímu interpretovi a autorovi.¹¹⁴⁴ Zásahy do vyprávění Dalimilovy kroniky mají společné zvýrazňování některých rysů, které byly přítomné už v originálním složení kroniky. V pasážích, které zkoumám v této práci, nejsou zásahy tak výrazné, respektive jedná se ve větší míře o jednotlivé doplňky a rozšíření veršů, které se často objevují jen v jednotlivých rukopisech, a ne systematicky ve všech opisech spoluvytvářejících druhou redakci kroniky.¹¹⁴⁵ I tak ale tyto zásahy do vyprávění zrcadlí obecné trendy úprav druhé redakce – šovinismus, morality, misogynie, obec na prvním místě. Libušino varování před knížetem cizincem je rozšířeno o verše upozorňující, že takový panovník zaplní zemi cizinci a bude se smát Čechům,¹¹⁴⁶ proroctví o velikosti Prahy zase o předpověď sporů mezi měšťany a zemany.¹¹⁴⁷ V dobách praotce Čecha nebyli žádní zloději;¹¹⁴⁸ když Boleslav nařizuje stavět Boleslav, velmoži radí nesesedět ve svých hradbách, ale pečovat o obec.¹¹⁴⁹ Zvýrazněn je ignorantský postoj mužů vůči cvičícím dívkám, doplněn je Vlastin zákon, že ženy mohou zapudit své muže, stejně jako verše o Ctiradově synovi, který nechá zaživa pohřbít Šárku a její sestru Darku.¹¹⁵⁰ Rozšířeny jsou i verše o prvním knězi v Čechách, o sv. Václavovi, který odmítal soudit, i o rozčlenění Boleslava nad Václavovými zázraky.¹¹⁵¹ Cerroniho rukopis v prologu posiluje motiv sdílených útrap na počátku dějin, když se formovala obec Čechů; doplněny jsou verše „Jáz těch kněh dávno hledaji / a veždy toho žádaji, / aby se v to někto múdrý uvázal / a vše české skutky v jedno svázal“, které se rozšířily o nové: „odkud sú Čechové vyšli / kakoli sú v zemi přišli / coli sú zlého trpěli / a kterak sú se bítí směli.“¹¹⁵² Pelclův a Fürstenberský rukopis zase do svých adaptací připojují Kosmův motiv rajske výjimečnosti Čech, když zemi popisuje jako kolem dokola obklopenou horami, z níž řeky vytékají a žádná se do ní nevlévá.¹¹⁵³ Zvláštním případem adaptace druhé redakce kroniky je německý prozaický překlad, který vznikl v polovině

¹¹⁴⁴ Jiří Daňhelka, *Úvod*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1*, s. 30–31, 33–35, 36–41; Naděžda Kvítková, *Proměny textu a jazyka Dalimilovy kroniky ve 14. a 15. století*, Praha 1992.

¹¹⁴⁵ Srov. tabulku zachycující jednotlivé zásahy in Jiří Daňhelka, *Úvod*, s. 56–61.

¹¹⁴⁶ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 4,28.

¹¹⁴⁷ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 8,54.

¹¹⁴⁸ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 2,58.

¹¹⁴⁹ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 32,110.

¹¹⁵⁰ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 10,2; 14,72; 16,46.

¹¹⁵¹ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 25,32; 29,30; 32,80.

¹¹⁵² Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 00,12. Srov. též *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Bohuslav Havránek – Jiří Daňhelka, Praha 1958, s. 17.

¹¹⁵³ „A země horami obložena / a nad jinými výše položena / A to potom můžeš znamenati, / že málo řek móż v ní vtiekati, / neb se bez mála všecy v zemi rodie / a z této do jiných zemí chodie.“ Doplněk za verš *Dalimilova kronika* 2,34. *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, s. 21.

15. století pravděpodobně v Bavorsku. Intence mapovat české dějiny v kontextu konfliktů v husity přitom není jednoznačná.¹¹⁵⁴

Obecně jsou v druhé redakci zvýrazněny Dalimilovy šovinistické postoje a moralismy, které se právě skrze rukopisy druhé redakce dostaly do aktivistického vydání Ješínova z roku 1620 a ovlivnily i podobně bojovnou edici Hankovu z roku 1847.¹¹⁵⁵ Nejvýraznější šovinistickou adaptací Dalimilovy kroniky v 15. století ovšem zůstává už zmiňované *Krátké sebranie z kronik českých*, které je rukopisně přímo spojené s Cerroniho opisem Dalimilovy kroniky.¹¹⁵⁶ Zároveň, což je podstatné pro tuto práci, vychází argumentace *Krátkého sebranie* z úvodní teze o počátcích dějin – o podřízenosti Němců vzniklé při rozdělování světa po pádu babylonské věže a o slovanských právech osídlení založených na privilegiích Alexandra Velikého, jak jsem popsal v kapitole o adaptacích příběhu o zmatení řeči.

Zároveň se ale nejedná o jediný způsob čtení kroniky známý z 15. století. Opis dochovaný v Pinvičkově rukopise obsahuje řadu zásahů, které se však nijak netýkají českého boje s Němci jakožto úhlavními nepřáteli národa. Verše jsou u Pinvičky rozšiřovány, do obsahu sdělení ale autor příliš nezasahoval a úpravy mají podobu spíše umělecké než politické aktualizace. Proměna textu je však natolik zjevná, že ji Josef Jireček označil dokonce jako třetí redakci kroniky; Jiří Daňhelka naopak dokázal, že se jedná o individuální básnické zásahy do první redakce kroniky.¹¹⁵⁷ Rovněž básnickou, spíše než politickou adaptací kroniky je tzv. Strahovský fragment. Kodikologická analýza, kterou provedl Karel Hádek, ovšem ukázala, že se s největší pravděpodobností nejedná o fragment, nýbrž o záměrně opsanou část kroniky – totiž začátek vyprávění včetně prologu až k začátku 15. kapitoly, kdy Přemysl svolává tajnou radu, tedy k začátku konce dívčí války. Jedná se o pasáže zcela postrádající motiv německého nepřítele, který se objevuje teprve na konci lucké války, naopak tematizovány jsou zde otázky utváření obce a individuálních povinností vůči obci.

---

¹¹⁵⁴ Naposledy zmiňuje Vlastimil Brom, *The Rhymed German Translation of the Chronicle of the So-Called Dalimil and its Strategies of Identification*, in: *Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th-16th c.*, edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku).

¹¹⁵⁵ Toto též Vojtěch Bažant, *Funkce a formy narativu o českých dějinách v 15. století*, s. 231–232.

¹¹⁵⁶ *G 12, Cerroniho sbírka, 13. století – 1845*, sv. 1, s. 291–293.

¹¹⁵⁷ Jiří Daňhelka, *Úvod*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1*, s. 41–42; viz též Alena Černá, *Přípisky písaře Pinvičky*, in: *Dva z prvních. Jaromír Spal, Miloslav Šváb – respektované osobnosti vysokoškolské bohemistiky*, edd. Helena Chýlová – Viktor Viktora, Plzeň 2015, s. 68–79. K literární provázanosti textů dochovaných v Pinvičkově rukopise Martin Šorm, *Reading about men and for men. Daughters against fathers, violence and wisdom in one medieval manuscript*, in: *Premodern history through the prism of gender*, edd. Daniela Rywiková – Michaela Antonín Malaníková (v tisku).

Zároveň se opis dochoval v kodexu pospolu s *Trojánskou kronikou*, *Cestopisem tzv. Mandevilla* a románem o Tristramovi. Ve Strahovském fragmentu se zdá být Dalimil více uměleckou adaptací a didaktickou četbou než politickým pamfletem.¹¹⁵⁸

Jan Lehár však zároveň upozorňuje, že výraznější genologická literární tradice z Dalimilovy kroniky nevznikla. Přesto se však některé texty snaží Dalimilův básnický styl napodobit, především pak epický rozměr jeho básnictví. Báseň *Přemysl a Závíš* čerpá z básnické aluze na Dalimila, respektive na formu jeho veršů, a to za účelem reprezentace rožmberského dvora. Skladba *O válce s Uhry* s dalimilovskou inspirací kritizuje morálku svých současníků, české šlechtice označuje jako zženštilé a méně prostoru dává národnostnímu sporu. Jedná se přitom o úzce profilované básně, které, jak poznamenává Jan Lehár, se ve svém zaměření na jeden konkrétní příběh s jedním konkrétním záměrem vzdalují totalizující Dalimilově hodnotové koncepci související s jím vytvářeným narativem osudového propojení historických událostí.¹¹⁵⁹

Adaptace Pulkavovy kroniky

O adaptacích kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína jsem se zmínil už v případě slezského prostředí, kde se dochovalo relativně velké množství opisů.¹¹⁶⁰ Z 15. století se dochovalo přinejmenším 17 rukopisů a mezi českými kronikami je Pulkavovo vyprávění jednoznačně nejvlivnějším historiografickým textem o českých dějinách od počátků a zároveň je úzce spojeno s korpusem *Starých letopisů českých*, které jsou nejvýraznějším původním dílem kronikářství 15. století. Pulkavova kronika je se *Starými letopisy* spojena jak přímo (rukopisným dochováním v kodexech), tak nepřímo (archetyp letopisů vznikl na základě již zmíněné *Cronica Bohemorum* vycházející z Pulkavy).¹¹⁶¹ Široké rozšíření kroniky lze spojit s jejím bezkonfliktním charakterem, který jsem už dříve zmínil, když jsem poukazoval na Pulkavovo zmírňování česko-německých národnostních sporů a na objektivizované vyprávění, v němž je minimalizována role vypravěče. V kronice vůbec není definován úhlavní kolektivní nepřítel, a pokud český panovník vede nějakou

¹¹⁵⁸ Jiří Daňhelka, *Úvod*, in: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1, s. 24–28; Karel Hádek, *Strahovský kodex D G III 7*, Listy Filologické 101, 1978, s. 79–83, a rovněž Týž, *Explicit Trojánské kroniky jako příspěvek k významu slova počtenie*, Listy Filologické 103, 1980, s. 69–74.

¹¹⁵⁹ Jan Lehár, *Nejstarší česká epika*, s. 33–35. Ukázky z textů *Přemysl a Závíš* a *O válce s Uhry* viz in *Výbor z české literatury doby husitské 2*, edd. Bohuslav Havránek – Josef Hrabák – Jiří Daňhelka et al., Praha 1964, s. 107–116.

¹¹⁶⁰ Následující výzkum jsem publikoval ve studii Vojtěch Bažant, *Funkce a formy narativu o českých dějinách v 15. století*, s. 234–238.

¹¹⁶¹ Přehled rukopisů *Kroniky doby Karla IV.*, s. 577–579; Petr Čornej, *Staré letopisy české ve vývoji české pozdně středověké historiografie*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1 (Studia historica 32), 1988, s. 37, 45–46.

vojenskou kampaň za hranice země, je to proti pohanským Prusům nebo Kumánům. Rovněž výše zmíněné listinné a jiné dokumenty vložené do kroniky se často týkají obhajoby územních zisků Karla IV. a napomáhají v narativu kroniky konsolidovat přirozenost podoby panství zemí Koruny české. Ostatně kronika byla dominantně opisována s historiografickými a státoprávními dokumenty týkajícími se osoby a panství Karla IV. (vedle análů je kronika dochována například s *Vita Caroli*, korunovačním řádem, Karlovou Zlatou Bulou nebo výbory z říšských zákoníků), a to jak v latinské, tak v české verzi kroniky.¹¹⁶² Pulkavova snaha vytvořit akceptovatelný narativ napříč společenstvími země Koruny české¹¹⁶³ se odrazila, jak už jsme viděli, přinejmenším v historiografii Dolního Slezska, zejména v té vratislavské; vedle toho je Pulkavova kronika spojena rovněž s již analyzovaným třebíčským rukopisem Kosmovy kroniky.

Svébytnou adaptací Pulkavovy kroniky je verze, již v Norimberku sestavil františkán Nicolaus Glassberger, známý rovněž jako autor dějin františkánského řádu.¹¹⁶⁴ Adaptace Pulkavy je známá jako *Chronica maior Bohemiae* a Glassberger se v dedikaci hlásí ke svému českému původu a vzdělání, které získal na Moravě.¹¹⁶⁵ V perspektivě *Fontes rerum Bohemicarum*, kde text vydali Josef Emler a Jan Gebauer, je Glassbergerovo dílo pouhou variantou Pulkavovy kroniky lišící se v zásadě několika dodatky. Jedná se ale o dodatky výrazně Pulkavovu kroniku interpretující, což v edici části textu docenil Walter Seton, především když poukázal na množství dokumentů, z nichž Glassberger vycházel při práci na vlastní verzi české kroniky.¹¹⁶⁶ Glassberger Pulkavův narativ doplnil o řadu faktických údajů týkajících se kláštera, v němž působil, i celého řádu, ale také Říše. Nejedná se ale o takto lokálně zaměřené osvojení Pulkavovy kroniky, nýbrž Glassberger doplňoval i vyprávění týkající se českých dějin. V pasážích, na něž je zaměřena tato práce, je doplněna v předchozí kapitole zmíněná genealogie dotvářející kontinuitu mezi českými knížaty od Neklana po Boleslava I., tedy jdoucí proti křtu Bořivoje jakožto zlomu

---

¹¹⁶² Srov. např. kodexy Knihovny Národního muzea, VIII F 49, nebo Národní knihovny v Praze, I C 24. Viz též Michal Dragoun, *Rukopisy českého znění Korunovačnického řádu Karla IV.*, in: Staročeský překlad korunovačnického řádu Karla IV., edice s komentářem, ed. Martina Jamborová, Praha 2020 (v tisku); Milada Svobodová, *Několik poznámek k obsahu a osudům znovunalezeného litoměřického rukopisu Pulkavovy kroniky*, *Miscellanea* oddělení rukopisů a starých tisků 16, 1999–2000, s. 93–112.

¹¹⁶³ Stejným způsobem čte Pulkavovu kroniku též Václav Žurek, *Slavonic and Czech Identity in the Chronicle of Přibík Pulkava of Radenín*, v tisku.

¹¹⁶⁴ *Chronica fratris Nicolai Glassberger Odinis Minorum Observantium*, Florence 1887 (= *Analecta Franciscana* 2).

¹¹⁶⁵ „(...) frater Nicolaus natus de Bohemia, educatus in Moravia ordinis Minorum de obseruancia minimus,“ *Cronica Pzibiconis*, s. 3, pozn. *).

¹¹⁶⁶ Walter Seton, *Nicholas Glassberger and his Work. With the text of his Maior Cronica Boemorum Moderna (A. D. 1200–1310)*, Manchester 1923.

v narativu;¹¹⁶⁷ dále Glassberger připojil poznámku o cisterciáckém klášteře na místě někdejšího Velehradu, který se podle Pulkavy do základů zřítíl.¹¹⁶⁸ Glassberger, vybavený čtenářskou zkušeností dalších textů o českých dějinách, doplnil též Pulkavovo vyprávění o sv. Václavovi založené na václavské legendě Karla IV. V Glassbergerově pojetí se v příběhu objevuje též Václavova sestra Přibyslava, kterou mohl znát z *Kristiánovy legendy*, ale také z Dalimilovy kroniky.¹¹⁶⁹ Z Gumpoldovy legendy františkán připojil protikladné charakteristiky Václava a Boleslava.¹¹⁷⁰ Glassberger rovněž rozšířil příběh o zjevení Václava dánskému králi o porážku Boleslava císařem Otou.¹¹⁷¹

Nejvýraznějšími dodatky ovšem Glassberger zarámoval celou svou kroniku. Na začátek připojil dedikaci mantovskému vévodovi Giovannimu a prolog, samostatně zpracoval též závěr kroniky pojednávající o chaosu po vymření Přemyslovců a kroniku následně zakončil nástupem Jana Lucemburského na český trůn. V prologu hovoří o „proradných husitech“, kteří poničili království a mnoho měst zůstalo opuštěných.¹¹⁷² Glassbergerův prolog můžeme číst podobným způsobem jako Piccolominiho narativ o dějinách kdysi slavného národa upadlého do barbarské hereze. Glassberger totiž právě od Piccolominiho přebírá další úvodní pasáž, kterou předsazuje vyprávění převzatému od Pulkavy. Pasáž „De provincia Bohemia“ ve velké míře čerpá z 1. kapitoly 1. knihy Piccolominiho *Historie české* „De situ regionis Bohemicae, de fluminibus eiusdem et civitatibus ac de Bohemorum moribus“.¹¹⁷³ Kromě drobných lexikálních obměn připojil Glassberger poznámku o

---

¹¹⁶⁷ *Cronica Pzibiconis*, s. 15, pozn. *).

¹¹⁶⁸ *Cronica Pzibiconis*, s. 17, pozn. *).

¹¹⁶⁹ *Cronica Pzibiconis*, s. 18, pozn. *).

¹¹⁷⁰ *Cronica Pzibiconis*, s. 19, pozn. *).

¹¹⁷¹ *Cronica Pzibiconis*, s. 20, 21, na obou pozn. *).

¹¹⁷² „Ex Bohemorum regum spectabilis ac illustri prosapia oriundo sibi que plurimum serenissimo principi domino Johanni, marchioni Mantuano, frater Nicolaus natus de Bohemia, educatus in Moravia ordinis Minorum de obseruancia minimus, promptam ad sua beneplacita voluntatem. Dum serenissime princeps causa deuocionis pridem conventum nostrum in urbe imperiali Nurenberg visitatis, interrogatus ego minimus a dominacione vestra de Kunsza seu Kunsack, quod consistit in provincia Bohemie. Sed quia propter perfidiam Hussitarum situs civitatum Bohemie et similiter castrorum et oppidorum nomina sunt immutata et eciam aliqua in regno Bohemie loca et ciuitates desolate et presertim monasteria olim a regibus fundata funditus eciam eversa, ideo statui modernum situm breuiter in hanc cartam redigere. Suscipiat ergo dominacio vestra non historiam prosecutam universalem, sed tantum nomina pro nunc in nostra lingua pronunciata, que valde dissona sunt ab Itolorum lingua. Ideo raro Itolorum historiographi concordant cum Alemanis, quia nomina ipsorum ignorant, quapropter sepe a veritatis tamite propter similitudinem verborum vel apparenciam deviant. Sed nunc redeo ad narrationem ipsius situs terre, de quo sic legimus.“ *Cronica Pzibiconis*, s. 3, pozn. *).

¹¹⁷³ *Cronica Pzibiconis*, s. 3–4, pozn. *). *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 8–13. Této vazby si povšiml Walter Seton, *Nicholas Glassberger and his Work*, s. xxxii–xxxiii.

léčivých bylinách podobnou výše citovaným pasážím o Čechách z knihy *De proprietatibus rerum* Bartolomea Anglica,¹¹⁷⁴ a také věty o Litomyšli poničené a znesvěcené husity.¹¹⁷⁵

Tím, že Glassberger předsunul před původní Pulkavovu koncepci kromě prologu ještě popis Čech, se *Chronica maior* přiblížila trendu v historiografii 15. století, přesněji konce tohoto století. Jedná se rys sledovatelný ve zmiňované *Cronica Bohemorum*, v některých rukopisech *Starých letopisů českých*, Piccolominiho *Historii české* nebo Johnsdorfově české kronice. Glassberger totiž inspirován četbou Piccolominiho, podobně jako Johnsdorf, který snad znal i Pulkavovu kroniku,¹¹⁷⁶ postavil do popředí zemskou kroniku a upozadil babylonský rámeček, který byl dominantní ve výpravných kronikách 14. století navazujících na Kosmův narativ. Johnsdorf o babylonském zmatení nemluví vůbec, začíná osidlováním a kultivací země a Piccolomini se vyprávění o Babylonu v českých kronikách rovnou vysmívá. Podobným způsobem k (Pulkavově) látce přistupuje *Cronica Bohemorum*, která začíná příchodem Čecha a Lecha (a Kroka ve slezské větvi) a vypráví o úrodné neobdělané krajině, kterou nově příchozí zemědělsky vzdělali. Ve srovnání se zbytkem analistického textu jsou tyto úvodní pasáže poměrně rozsáhlé.¹¹⁷⁷ Další významný bod v textu *Cronica Bohemorum* je v návaznosti na Pulkavu křest Bořivoje jakožto časový zlom v dějinách i v jejich vyprávěcím zpodobnění.¹¹⁷⁸ Glassberger sice vypráví Pulkavův příběh o babylonském zmatení a vzniku Slovanů, prologem a úvodem zdůrazňuje zemské dějiny a celé své vyprávění na ně soustředí.¹¹⁷⁹ Tento trend je sledovatelný rovněž v rukopisech *Starých letopisů českých* z konce 15. století, respektive z přelomu 15. a 16. století. *Staré letopisy české* navazující na text *Cronica Bohemorum* běžně popisují události 15. století,

---

¹¹⁷⁴ „Habundant eciam in Boemia herbe innumerabiles non solum pascuales verum eciam medicinales, ibique diversorum generum fere, scilicet ursi, apri, cervi, capriole etc.“ *Cronica Pzibiconis*, s. 4, pozn. *).

¹¹⁷⁵ „Post Pragam Luthomisle, altera in Boemia pontificalis civitas; sed hanc civitatem perfidia Hussitarum alienavit a cultu divino et facta est inhabitatio latronum et raptorum, videlicet Kostka, qui ecclesiam et episcopatum retinet, et ubi olim erat monasterium et ecclesia canonicorum regularium, ubi olim deguit sanctus Victorinus, modo est castrum factum equorum et porcorum, et ubi ara domini extracta fuit, modo est coquorum habitacio et hominum non timencium Deum, sicut ego propriis oculis vidi.“ Tamtéž.

¹¹⁷⁶ *Česká kronika Benedikta Johnsdorfa*, s. 4.

¹¹⁷⁷ „Primus inventor Boemorum fuit Czech, cuius frater nomine Lech fuit primus inventor terre Polonie, de cuius genere coluerunt et inhabitare ceperunt terras Moraviam, Misnam, Budyssyn, Luzaciam.

Principatus qui sunt ab ipsis inuenti et ab ipsorum genere possessi. Post multa vero tempora quoniam vixerunt sic tamquam simplices homines herbas comedentes et limpham bibentes semina non habentes omnia erant eis communia etc et uxores ceperunt ditari, rixas continuas inter se habentes propter dilatacionem et propagacionem ipsorum et in principio se locantibus sub monte Rzyp.“ Národní knihovna v Praze, XIX B 2, fol. 240r.

¹¹⁷⁸ „Nota quod cronica Boemorum ab inicio usque presens per annos Domini distincta non sint que narrat tamquam de paganis que tantum sequentibus distinetur pro ut melius poterit. Anno Domini DCCCXCV° primus dux boemorum Borziwoy baptizatus est per beatum methudium archiepiscopum moravie cum beata ludmilla feciliter regnantes.“ Národní knihovna v Praze, XIX B 26, fol. 241r.

¹¹⁷⁹ Obecně k prologům a úvodům vyprávění ovlivňujícím čtenářské vnímání celku srov. Justin Lake, *Authorial Intention in Medieval Historiography*, *History Compass* 12, 2014, č. 4, s. 344–360.

případně využívají některé letopisné záznamy z *Cronica Bohemorum* a vřazují do svého celku události 14. století a někdy začínají i koncem 13. století. Zároveň jsou *Staré letopisy* významně často dochovány spolu s výpravnými kronikami o českých i světových dějinách – Pulkavovou, Dalimilovou nebo Martina z Opavy či Beneše z Hořovic – a spoluvytvářejí tak ucelený příběh „ab inicio“.¹¹⁸⁰

Rukopisy C, Sa, X a také pozdní rukopis T předsazují systematictější zázpisům o událostech 14. a 15. století několik letopočtů, s jejichž pomocí vytvářejí ucelený příběh českých dějin.¹¹⁸¹ Stejným způsobem je narativ sestaven rovněž v tzv. *Chronicon Bohemie* (*Chronicon Pragense*), jak nazval Konstantin Höfler letopisy dochované v kodexu Národní knihovny v Praze, III G 16, sestaveném ovšem už na přelomu 14. a 15. století.¹¹⁸² V obměnách tyto anály začínají křtem Bořivoje, pokračují smrtí sv. Václava, založením pražského biskupství a smrtí sv. Vojtěcha, Břetislavovou polskou výpravou a událostmi z vlády Přemysla Otakara II. Každopádně ale za pomoci několika málo událostí vytvářejí kontinuitu letopiscovy současnosti k počátkům českých dějin, jak přehledně ukazuje tabulka:¹¹⁸³

---

¹¹⁸⁰ Tak vypadá i například incipit *Cronica Bohemorum*: „Incipit Cronica Boemorum ab ipsorum inicio conscripta, de multis excerpta aliis provincie illius cronicis, que ita breviata memoriam inducit posteris et tradita, qui fuerunt inventores terre, iudices, duces, principes, reges, episcopi, archiepiscopi scriptotemus relicta.“ Národní knihovna v Praze, XIX B 26, fol. 240r.

¹¹⁸¹ Rkp. C: Národní knihovna v Praze, XIX C 19, fol. 120r–139r; rkp. Sa: Knihovna Národního muzea v Praze, V E 43, fol. 36r–117r; rkp. T: Národní knihovna v Praze, Osek 95, fol. 1r–129v; rkp. X: Knihovna Národního muzea v Praze, II F 8, fol. 188v–191r.

¹¹⁸² Tam na fol. 41r–41v. Konstantin Höfler, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen 1*, Wien 1856, s. 3–6.

¹¹⁸³ Tabulku jsem publikoval ve studii Vojtěch Bažant, *Funkce a formy narativu o českých dějinách v 15. století*, s. 251.

SLČ C	SLČ Sa	SLČ T	SLČ X	NKP, III G 16
904	904	967	893	824
929	929	1044	975	900
974	974	1047	nečitelný záznam k MXLCII	986
990	990	1204	<...> založení Nového města pražského	1004
1004	1004	1248		1038
1207	1207	1133 (!)		1104
1241	1241			1259
				1310

Na tyto záznamy pak navazují podrobněji vedené letopisy. Podobnou strukturaci jsem naznačil už v případě slezské kroniky Sigismunda Rosicze, která začíná zákazem podávání podobojí. Jeho *Gesta diversa transactis temporibus facta in Slesia et alibi* pak pokračují rokem 1237 a smrtí manžela sv. Hedviky a rovněž jejího syna v roce 1241 a vyprávění se pak ustaluje.¹¹⁸⁴ V případě *Starých letopisů* je příznačný důraz na propojení začátku dějin s prvním pokřtěným knížetem a založením biskupství, tedy s ustavením země jakožto křesťanského, pravověrného panství, což ostatně může souviset s reformními náboženskými polemikami 15. století, ať už katolickými či utrakvistickými. V diskurzu českého dějepisectví se ovšem jedná o podobný trend, jaký jsem označil u textu *Cronica Bohemorum*, vyprávějící o osidlování země a přetváření ji v krajinu, z níž vznikne křesťanské království. Respektive opuštěním babylonského rámce se důraz klade právě na zemské dějiny a na proces vytváření kulturní krajiny, která umožňuje prostorově uchopit moc křesťanských panovníků. Zároveň jako vlast může fungovat právě země, jíž vládnou pravověrná knížata a králové, a tímto historickým vývojem jsou potvrzeny i mocenské nároky na tuto zemi.

Trend opouštění starozákonního rámování a důraz na zemskou kroniku je přitom společný těmto textům a humanisticky založenému dějepisectví. Humanistické kroniky

¹¹⁸⁴ Následují záznamy k rokům 1242, 1266, 1272, 1279, 1281, 1290, 1291, 1292, 1310, ad. Viz *Gesta diversa transactis temporibus facta in Slesia et alibi*, s. 37–38.

jako ta Piccolominiho se v úvodech soustředí právě na geopolitické popisy země více než na otázku původu národa, a blíží se tak podobě hájkovské „kroniky o založení země české“.¹¹⁸⁵ Hájek ve své kronice do detailu popisoval osidlované země, celou řadu lokalit spojil s dílčími příběhy, osobami a jejich rodinami.¹¹⁸⁶ Bohuslav Bílejevský zase dovedl dále vyprávění o christianizaci země a vyprávění, „kterak a kdy se počala víra křesťanská v české zemi“, postavil do centra svého výkladu. Bílejevský, začínající příběh českých dějin u příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu a pokřtění Bořivoje, přitom své dějiny psal jako historickou obhajobu přijímání podobojí. Z kalicha přijímala už sv. Ludmila a Bílejevský tyto počátky zpřítomňuje: „Ten kalich podnes na Mělníce chovají.“¹¹⁸⁷ Bílejevský přitom polemizoval s katolíky, kteří si stěžovali na utrakvistické způsoby káli Ferdinandovi, jemuž i Bílejevský svou kroniku adresoval.¹¹⁸⁸

Jako diskurzivní polemiku ale lze číst i jednotlivé opisy a adaptace textu *Cronica Bohemorum*. Ta sice vznikla v době vlády Václava IV., a to před rokem 1400, všechny dochované rukopisy jsou ale z 15. století a české dějiny dovádějí přinejmenším k roku 1415, totiž k upálení Jana Husa.¹¹⁸⁹ Právě srovnání záznamů k roku 1415 v jednotlivých opisech ukazuje, jak si historiografové 15. století skrze interpretace textu *Cronica Bohemorum* přisvojovali české dějiny při výkladu vlastní současnosti. *Cronica Bohemorum* totiž dala základ archetypu *Starých letopisů českých*, jehož autor vlastně tuto kroniku doplnil záznamy o událostech své současnosti, respektive událostech let 1419–1432, a to z perspektivy pražského utrakvismu.¹¹⁹⁰ Zároveň ale vznikla svébytná adaptace kroniky,

---

¹¹⁸⁵ Zdeněk Beneš, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepiscetví*, Praha 1993. Konkrétněji k této otázce viz Týž, *Humanistický obraz dějin vlasti. Češi v Němci na hranicích Imperia Romana*, Folia Historica Bohemica 18, 1997, s. 7–18. Rolando Montecalvo, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, s. 55–86.

¹¹⁸⁶ Naposledy k tématu Robert Novotný, *Pohanská minulost české šlechty v představách 16. století*, in: Pohané a křesťané. Christianizace českých zemí ve středověku, edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2019, s. 217–236.

¹¹⁸⁷ *Bohuslava Bílejevského Kronika česká*, ed. Ota Halama, Praha 2011, citace s. 29 a 31.

¹¹⁸⁸ Tamtéž, s. 29–30.

¹¹⁸⁹ Pořadí následujících rukopisů nevyjadřuje staří ani vztahy mezi jednotlivými opisy. Stemma se pokusil sestavit Josef V. Šimák, *Studie ke Starým letopisům českým*, Věstník České akademie věd a umění 27, 1918, č. 9, s. 171–185. Jeho návrh však má nedostatky, srov. Ladislav Dušek, *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, *Minulostí Západočeského kraje* 26, 1990, s. 84–91. Deset rukopisů *Cronica Bohemorum*: Národní knihovna v Praze, XIX B 26, fol. 240r–248v; Knihovna Národního muzea v Praze, VIII F 49, fol. 186v–204r, a VIII D 20, fol. 124v–129v; Archiv Pražského Hradu – Knihovna metropolitní kapituly, O III, fol. 144r–150v; Moravský zemský archiv v Brně, G 10, č. 116, fol. 210r–230r; Státní Okresní Archiv v Třeboni, A 7, fol. 7v–27v, a A 10, fol. 1r–16v; Knihovna cisterciáckého kláštera ve Vyšším Bodě, Ms 101; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, IV F 104, fol. 2r–11v; Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 3282, fol. 8r–18v. Části textu kroniky pokrývající události před rokem 1400 se rovněž dochovaly v některých rkp. *Starých letopisů českých*. Srov. *Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy)*, edd. Alena Černá – Petr Čornej – Markéta Klosevová, Praha 2003, s. XXVI–XLIII.

¹¹⁹⁰ *Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy)*, s. XXVI–XXX.

tzv. *Chronicon Treboniense II*, interpretující soudobé události katolicky, Hus je „perfidus hereticus“ a také události po roce 1421 zpracované původně pro tyto letopisy vyjadřují jednoznačné stranické stanovisko.¹¹⁹¹ Česká adaptace dochovaná v rukopise Moravské zemské knihovny v Brně uvádí pod jednou iniciálou dva zápisy: „Leta božieho MCCCCXV vpalen jest mistr Jan Hus v soboru po s. Prokopu, to jest v ochtaw s. Petra. Leta božieho MCCCXVI v soboru před svatým Matějem pršala krev svrchu na snieh.“¹¹⁹² Letopisy pak nejsou pouhými pamětními, průběžně dotvářenými záznamy, nýbrž souvislými historickými narativy. Autoři 15. století tak převzali narativ o českých dějinách jako ustálený příběh a teprve na něj navázali své interpretace vlastní současnosti – vedle sebe fungovaly paralelně dvojí české dějiny, utrakvistické a katolické, jejichž texty nezasahovaly do líčení nejstarších dějin a počátků českých dějin, nýbrž si je osvojily jako všeobecně přijímané vyprávění. Zatímco utrakvistické české dějiny vyústily v reformní boj, katolické v boj proti herezi. Obě verze přitom existovaly vedle sebe, aniž by muselo dojít k diskurzivní konfrontaci a polemice.

Podobnou funkci mají i soupisy knížat a králů, dochované v řadě rukopisů.¹¹⁹³ Ty samy o sobě konzervují narativ o českých dějinách organizovaný právě podle vlád jednotlivých panovníků, popřípadě biskupů a arcibiskupů, což platí výrazněji pro analistické texty, jako je *Cronica Bohemorum*, kde jsou jména vládců základním strukturním vyprávěcím nástrojem. Zvláště to platí v líčení nejstarších a předkřesťanských dějin, v kterémžto příběhu jsou jediným klíčem organizace historického času, který, vzhledem k tomu, že se vypráví o pohanech, není možné organizovat podle let Páně. Zároveň je ale tato ustálená struktura nástroj další argumentace. Pius II. při vyjednávání s posly českého krále převyprávěl podle *Starých letopisů českých* nejprve historii českých panovníků, aby teprve na tomto základě vystavěl pointu své řeči.¹¹⁹⁴ Podobně také nobilitovaný pražský patricij Jan Pašek z Vratu hájil ideu sjednocení pražských měst „obšírně, začal od prvního českého

---

¹¹⁹¹ Tamtéž, s. XL–XLI. Edice tamtéž, s. 201–209.

¹¹⁹² Moravský zemský archiv v Brně, G 10, č. 116, fol. 220v. Srov. *G 10, Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, 13./14. stol. – 1999*, edd. Mojmir Švábenský – Jan Řezníček, Brno 2008, s. 162. Rukopis je v literatuře běžně označen signaturou G 10, č. 114. Viz *Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy)*, s. XXXI; *Rukopisné fondy archivů v České republice*, ed. Marie Tošnerová, Praha 1998 (= Průvodce po rukopisných fondech 2), s. 45.

¹¹⁹³ Z mnoha například Národní knihovna v Praze, I C 24, nebo VIII B 11; Knihovna Národního muzea v Praze, VIII F 49, nebo I D b 1/33; Knihovna metropolitní kapituly, Archiv Pražského hradu, G 36, nebo H 9; Vědecká knihovna v Olomouci, I 267; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, IV F 175; Zámecká knihovna v Mnichovu Hradišti 48.4.5,3581.

¹¹⁹⁴ *Staré letopisy české z rukopisu křížovnického*, edd. Miloslav Kaňák – František Šimek, Praha 1959, s. 248–250.

knížete Přemysla, pak mluvil o králích a pokračoval až do současnosti.“¹¹⁹⁵ A podobně spoléhal na všeobecnou srozumitelnost příběhu o počátku vlády v Čechách i stadický král, venkovan prorokující v roce 1445 konec interregna, když se usadil ve Stadicích pod Přemyslovou lískou.¹¹⁹⁶ Jinak řečeno, do líčení počátku českých dějin nebylo nutné zasahovat, stačilo je aktualizovat interpretací své současnosti. Zároveň se ale jedná o konkrétní, jakkoliv rozšířený autorský přístup k příběhu o českých dějinách, na což poukazuje slezská větev textu *Cronica Bohemorum*, jejíž autoři naopak zasáhli přímo do líčení počátku zemských dějin, aby vytvořili po vzoru Přibíka Pulkavy z Radenína předpoklady pro reprezentaci přirozeného spojení zemí Koruny české a zároveň posílili postavení slezských knížectví a především Vratislavi v narativu o českých dějinách.

4.1.2 Kroniky uherských zemí

V korpusu dochovaných textů dějepisectví o uherských dějinách a o počátku uherských dějin se dochovalo ještě několik textů, které jsem v předchozích kapitolách nekomentoval a neanalyzoval. Jedná se totiž o díla, na nichž je možné demonstrovat lokální postoje vůči narativu uherských dějin, popřípadě dovysvětlují některé rysy vyprávění analyzovaných v předchozích kapitolách. V těchto textech, které jsou výrazně kratší než výše analyzované výpravné kroniky, nebo mají podobu letopisů, lze sledovat podobný trend jako u formálně podobných adaptací českých dějin. Také některé z uherských kronik opouštěly babylonský rámec, přestože ve výpravných narativech byl platformou diskurzivní polemiky.

Chronicon Knauzianum, pocházející z konce 15. století a opisovaná až do 18. století, zvýrazňuje motiv příchodu do země – kronika začíná prvním příchodem Uhrů pod vedením šesti kapitánů v roce 200 a pokračuje rovnou stručnými informacemi o vládě Attily. Pak už se dostává rovnou k druhému příchodu Uhrů – i ten je datován a doplněna jsou opět jména kapitánů, na něž navazuje genealogie vládců od Arpáda po sv. Štěpána.¹¹⁹⁷

---

¹¹⁹⁵ *Ze starých letopisů českých*, edd. Jaroslav Kašpar – Jaroslav Porák, Praha 1980, s. 415.

¹¹⁹⁶ Vojtěch Bažant, *Příběhy stadického krále. Několik pohledů na jednu událost*, in: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*, edd. Eva Doležalová – Petr Sommer, Praha 2016, s. 13–25.

¹¹⁹⁷ „Primus ingressus Hungarorum ex Scythia in Datiam et Pannoniam sub ductu sux capitaneorum anno domini ducentesimo. Nomina capitaneorum: primus fuit Ethele, secundus fuit Kebuc, tercius fuit Buda, quartus fuit similiter Kebuc, quintus fuit Bela, quintus fuit vero Bela (sic! ne všechny rkps. takto), sextus vero fuit Kadisa. Anno domini quadringetesimo quinto Athela electus fuit in regem Hungarorum et idem habuit duos filios, puta Aladar et Chaba. Aladar primogenitus filius regis Athile post obitum patris sui exivit de Pannonia et rediit in Scythiam. Regnavit autem rex Athijla annis quadraginta quatuor et vixit annis centum et viginti quinque. Secundus ingressus Vngarorum ex Scythia in Datiam et Pannoniam sub ductu

Teprve poté se vyprávění kroniky zpomaluje a systematictější se věnuje jednotlivým panovníkům a jejich vládnutí. To je strukturní rys podobný tomu, který jsem identifikoval u některých českých kronik, jejichž vyprávění je zrychlenou narací vedeno od začátku českých dějin, totiž od osidlování a hlavně christianizace země. Ještě stručněji to dělá *Chronicon Monacense*, jejímuž vyprávění je předsazen seznam uherských králů, a to v pořadí Atila, sv. Štěpán, Petr, Aba, ad.¹¹⁹⁸ Je zde obnažena struktura obsazení a christianizace země jakožto výchozí moment historického vyprávění. *Záhřebská* a na ni navazující *Oradejská kronika* opouštějí nejen rámec babylonského zmatení řeči, ale i dvojího příchodu do Panonie. Uhři ve velkém počtu přišli v roce 889, na zemi sice měli dědičná práva, ale co to znamená, už kroniky nijak dál nerozvádějí.¹¹⁹⁹ I zde navazuje genealogie od Almoše, respektive Arpáda, až po Gejzu, o jehož křtu se už vypráví souvisleji.¹²⁰⁰

Kronika uložená ve Spišské Sobotě

Kronika nalezená a dodnes uložená ve Spišské Sobotě, nyní městské části Popradu, je německy psané vyprávění složené a zapsané po polovině 15. století snad v Levoči nebo Levoči blízkému prostředí.¹²⁰¹ Autor kroniky na začátku prologu jednoznačně formuluje své motivace: „Ve jménu Ježíše Krista. Protože se říká, že Spišané jsou Sasové a hosté, je

---

septem capitaneorum anno domini septingentisimo quinquagesimo septimo. Nomina capitaneorum: primus fuit Arpad filius Alius secundus fuit Zoboleij, tertius fuit Gvula quartus fuit Kwndu, quintus fuit Leel, sextus fuit Werbuche, septimus fuit Ewre. Iste dux Arpad filius Alums qui Alums fuit filius Eleud qui fuit filius Ed, qui fuit filius Edemen, qui fuit filius Chaba, filii Athijle regis. Arpad genuit Zothan dux Zolthan genuit Chopon, dux Chopon genuit Geijsam et Michaellem, Michael genuit Ladislaum Calvum et Wazul, Ladislaus autem Calvus genuit tres filios, scilicet Andream Album, Belam Lein et Lewente. Iste dux Geijsam primogenitus ducis Chopon, genuit sanctum regem Stephanum ex Saarothe filia Gijule. Hic Geijsa primus inter Hungaros christianus factus est. Baptisatus fuisse dicitur de beato Adalberto episcopo Wratislatensi.“ *Chronicon Knauzianum*, s. 327–329.

¹¹⁹⁸ „Nomina regum Hungariae. Atyla anno Domini CCCC-o I-o cepit regnare. Sanctus Stephanus, filius Michaelis, filii Toxim anno Domini IXC.LXIX. Petrus. Aba concurrens Petri.“ *Chronicon Monacense*, s. 57.

¹¹⁹⁹ „Relatio enim Hungarorum in scriptis ab olim redacta inter cetera quamplura habet, quod anno ab incarnatione Domini ... octingentesimo sive octocen ... et octuag[esimo] ... [de gente Scytica oceano in septemtrione] coniuncta magna multitudo [fines Pannonie intraverant] et potenter occupaverunt totam Pannoniam [iure hereditario possidendam].“ *Chronicon Zagrabianse cum textu Chronici Varadiensis collatum*, s. 206.

¹²⁰⁰ Tamtéž, s. 206–207.

¹²⁰¹ Analýze kroniky jsem se věnoval v samostatné studii Vojtěch Bažant, *Spišians and Hungary. The Chronicle from Spišská Sobotka and the Collective Identity of Spiš*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 9, 2017, č. 2, 237–250. K lokalizaci kroniky do Levoče viz András Péter Szabó, *Caspar Hain lócsei krónikája – egy kompiláció forrásai*, in: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*, ed. Gergely Tóth, Budapest 2014, s. 190–191; a Adrien Quéret-Podesta, *The episode of the murder of Hungarian King Ladislas IV's officer in the Chronicle of Spišská Sobotka and its significance*, *Studia z dziejów średniowiecza* 22, 2018, s. 243–251.

třeba vyjasnit, odkud přišli a jak a za kterého krále se dostali do Spiše.¹²⁰² Tento rámec je přítomný v celé kronice, která pojednává o událostech od roku 997, tedy od křtu sv. Štěpána, do 1457, popravy Ladislava Hunyadiho. Vyprávění je žánrově organizováno podle vlád jednotlivých uherských králů a jejich skutků, kam zároveň autor vkládá kratší či delší zprávy o Spiši a Spišanech. Od líčení vlády Zikmunda Lucemburského se důraz přesouvá přímo na spišské záležitosti, ty jsou však nadále systematicky vztahovány k uherským králům a k Uhrám vůbec. Nejedná se tedy o pyramidální strukturu kroniky vycházející od základny světových či zemských dějin a postupující zužujícími se oddělenými patry až k vrcholu lokální kroniky, což je častým přístupem středověkých historiografů při rámování místních historií. Naopak dějiny Spiše jsou permanentně provázány s dějinami Uher, podobně jako jsme to mohli sledovat ve struktuře slezské větve textu *Cronica Bohemorum*.

Neznámý autor kroniky dosáhl tohoto provázání přímou vazbou Spišanů na uherské krále, jak napovídá už citace z prologu, který pokračuje takto: „Do Uher přišli mnozí a rozliční lidé a já chci vyprávět o tom, jak a odkud. Mělo by být známo, že mnozí přišli za časů svatého pána Štěpána, ale i za časů dalších králů. Byli to Čechové, Poláci, Řekové, Hispánci, Jasové, Kumáni, Pelištejci, Saracéni, Rusíni, Arméni, Sasové, Durynkové, Míšňané, Porýnští, Valoni, a Venedové; ti všichni se usadili v Uhrách a zůstávají tu až do dneška, jak vypráví uherská kronika. A nejurozenější páni této země jsou německého původu.“¹²⁰³ Sasové jsou tak jedněmi z mnoha osadníků v raném uherském království. Podobný seznam příchozích, i když nikdy identický, se vyskytuje rovněž v textech obou okruhů kompozice uherské kroniky, tedy kroniky *Budínské* i *Obrázkové*, a rovněž v Mügelnově německé kronice a kronice Thuroczově. Mügeln je přitom jediný, který zmiňuje Venedy.¹²⁰⁴ Tvrzení o německém původu nejvýše postavených pánů království je

---

¹²⁰² „In dem namen Jhesu xpi. Sint dem mole das dy Czipser Saxen genant seyn vnd geste, So ist es not zu wissen von wan sy bekommen sein, vnd durch wilchen konig vnd wenne sy in den Czips komen seyn.“ *Chronicon, quod conservatur in Monte s. Georgii*, s. 279.

¹²⁰³ „So sein auch in Vngerlant mancherley lewte vnd mancher ley geczowgen von wan dy bekommen seyn vnd wy daz wil ich eyn teil entrichten. Dorumb ist es czu wissen daz czu den geczeyten des heyligen hern Steffans vil vnd mancherley lewte sind anders wo hyer komen, vnd auch pey ander konigen geczeiten als Bemen, Polan, Krichen, Hyspanen, Jassen, Cumaner, Philistei, Sarraczen, Rewsen, Vrmenisen, Saxen, Duringen, Meysner, vom Reyn, vnd Walon, vnd Wynde, dy sich alle in Vngerlant habin nydergelosen, vnd sint aldo pliben wonhaftig bis off disen hewtigen tag, als das dy vngerische cronica ausweist, vnd dy gro^esten hern dis lands haben iren vrsprung von den Dewtschen“ Tamtéž.

¹²⁰⁴ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 303; *Ch. Henrici germanice conscriptum*, s. 140; Johannes de Thurocz, s. 69–70.

však originálním tvrzením spiškosobotské kroniky. Je součástí toho, jak autor kroniky pracoval s vyprávěním o osidlování Uher, o němž už byla řeč výše.

Kéza v rámci své koncepce *pura Hungaria*, systematicky odděluje urozené rodiny spojené s kmeny prvních náčelníků vedených Árpádem od rodů, jejichž předkové do země přišli na pozvání Gejzy, sv. Štěpána a dalších králů usilujících o christianizaci země. Další kroniky nejenže prezentují staromad'arské a přizvané rody jako stejně urozené, ale připojují onen seznam dalších lidí osidlujících zemi rovněž v době vlády Gejzy a sv. Štěpána, kteří „poté, co vytrvali v království, se spojili manželskými svazky s Uhry, a přestože nikdo neznal jejich původ, nabyli rovných práv urozených.“¹²⁰⁵ Kéza rovněž přiznal, že některé rodiny získaly privilegia urozených, podmiňoval to ale službou králi nebo někomu z magnátů, kteří jim věnovali svobody a statky.¹²⁰⁶ Spiškosobotská kronika svou perspektivou toto vyprávění obrací a teprve následně vysvětluje, že po smrti knížete Gejzy se stal prvním křesťanským králem sv. Štěpán, pokřtěný sv. Vojtěchem a manžel sestry svatého císaře Jindřicha, Gisely: „Přemýšlel, jak přivést zemi k víře, a protože na to nestačila jen jeho vlastní moc, poslal mu jeho švagr, císař Jindřich, na pomoc mnoho hrabat, rytířů, ozbrojenců a dalších bojeschopných lidí z německých zemí. S touto radou a pomocí zkrotil neposlušnost víře. A tak se Němci usadili v Uhrách a vybudovali města, trhy, pevnosti a vesnice.“¹²⁰⁷ Jména rodů kronika vypouští, příchozí redukuje na Němce a znovu je prezentuje jako vůdčí element v království zaslouživší se nejen o christianizaci, ale vůbec kultivaci celé země. Součástí spišské fokalizace vyprávění je i vypuštění celé hunské kroniky, dávno ustálené součásti uherského narativu, vyprávějící o babylonském a skytském původu Hunů a jejich prvního příchodu do Panonie.

Spiškosobotská kronika pak i na dalších místech upravuje své zdroje ve prospěch budování přímého vztahu mezi Spišany a uherskými panovníky. Je tomu tak ve vyprávění o bitvě u Rozhanovců mezi Karlem Robertem z Anjou a Matúšem Čákem, v níž se Spišané

---

¹²⁰⁵ „(...) qui diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum diversorum contractus Vngaris inmixti nobilitatem pariter et descensum sunt adepti.“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 303–304.

¹²⁰⁶ „(...) qui servientes regibus vel caeteris regni dominis ex ipsis pheuda acquirendo nobilitatem processu temporis sunt adepti.“ *Simonis de Keza Gesta*, s. 192.

¹²⁰⁷ „Dorumme ist es czu wissen, als do starb der achtpar fürste Geysa ein fater sand Steffans. In dem selben Jor noch Cristi gepürd IX hundert vnd XCVII ward sand Steffan czu einem konig ofgenomen vnd wart vorhyn gethauft von sand Albrecht vnd her ist der erste Cristen konig czu wngern. Do nam her czu einem weibe fraw Keysele dy sand Heynrichs des keisers swester was. Also gedacht her wy her das land czu dem globen moechte prengen vnd mochte das mit eygener macht nicht volprengen also gab ym sein swoger Heynrich keyser, vil grofen ritter vnd knecht vnd vil streithaftig folk aus dewtschen landen czu huelff, mit der rat vnd huelf dy vngehorsam czu dem globen betwang vnd also haben sich dy Dewtschen czu Vngern nider gelossin, vnd haben Stete Merkte festen vnd Dorfer gepawt.“ *Chronicon, quod conservatur in Monte s. Georgii*, s. 279.

podle spiškosobotské kroniky stávají křížáky a především rozhodující silou nejen v bitvě samotné, ale vůbec v konečné dominanci Karla Roberta v zemi.¹²⁰⁸ Podobně také kronika zasazuje epicentrum zkázy po tatarském vpádu, dalším místu paměti uherské historiografie, přímo na Spiš.¹²⁰⁹ Konkrétní identitární funkce kroniky je definována přímým spojením jejího textu s právním kódem společenství 24 spišských měst (*Communitas/Universitas Saxonum de Scepus, resp. Provincia XXIV oppidorum terrae Scepusiensis*);¹²¹⁰ jediný rukopisný zápis kroniky je totiž v kodexu dochován jednak spolu s knihou spišského práva *Zipser Willkür*, především ale s německým překladem listiny Zikmunda Lucemburského, jíž v roce 1433 v Basileji potvrdil dřívější kolektivní privilegia spišským městům vydaná mimo jiné také Karlem Robertem z Anjou jako odměnu za pomoc v rozhanovské bitvě. Potvrzoval v ní privilegia jak jedenácti spišským městům v moci uherského krále, tak třinácti dalším, která Zikmund v roce 1412 zastavil polskému králi Vladislavu II. Jagellovi. Zatímco *Zipser Willkür* byla ke kodexu přivázána teprve později, Zikmundovu listinu a kroniku zapsala ruka jednoho písaře.¹²¹¹

Obecný postoj autora kroniky, totiž snaha o kolektivní identifikaci Spišanů s uherským královstvím a postoj k uherským králům se rovněž zrcadlí ve vyprávění o válce na Spiši. Celý kraj a jeho obyvatelé kronika líčí záměrně vágně jako homogenní německojazyčnou komunitu saského původu (navzdory tomu, že region zdaleka nebyl etnicky jednotný a spišské právo se týkalo i tamních Slovanů a Maďarů¹²¹²) a mlčí přitom o vnitřních konfliktech v kraji. Pokud takový konflikt připustí, jako boje v roce 1401, interpretuje jej

---

¹²⁰⁸ „Anno des hern MCCCVIII quam ein legat von Rom, vnd legte in den Ban alle dy dy konig Karulum nicht wolden gehorsam thun, vnd betwang sy also. Idoch so pliben noch etzliche vngheorsam, vnd Nemlich Demetrius vnd Mathiusch von Trentsch, vnd dorume so czog Karulus vor das slo Sarusch vnd belegte daz, do quam Mathiusch mit grossem folke vnd tryb den konig vom felde also das der konig muste weichen in dy stat Lewtscha vnd der selben weilen legten sich dy fynde vu'r Cassa. Also nemen dy Czipser das crewcz an sich vnd czugen mit gesampt hant mit dem konig, mit irem panyr. Do daz hortten dy fynde dy vor Cassa lagen, dy czogen dem konig entkegen vnd an der Tarcza bey Rozgon hilden sy den streit, also wart des koniges panyr nider geslagen, vnd vnder der Czipser panyr gewan der konig mit Gotes hu'lfte den streit, vnd do ist gros blut vergossen daz von der Tataren czeiten ny geschen ist vnd also haben dy Czipser gros lob vnd freitum erkriget.“ *Chronicon, quod conservatur in Monte s. Georgii*, s. 283–284. Detailně k této epizodě a její funkci ve spišské sociální paměti viz Vojtěch Bažant, *Spišians and Hungary*, s. 241–244.

¹²⁰⁹ Ryszard Grzesik, *Spiškosobotská kronika o tatarskom vpáde v roku 1241*, in: K stredovekým dejinám Spiša, ed. Miroslav Števík, Stará Lubovna 2003, s. 53–63. Vojtěch Bažant, *Spišians and Hungary*, s. 244.

¹²¹⁰ Henryk Ruciński, *Prowincja saska na Spiszu do 1412 roku (Na tle przemian społecznych i ustrojowych w komitacie spiskim i na obszarach przyległych)*, Białystok 1983. Obecně pak především *Historia Scepusii 1*, edd. Martin Homza – Stanisław A. Sroka, Bratislava – Kraków 2009.

¹²¹¹ Katalogy poněkud zmatečně identifikují opis Zikmundova privilegia a knihy *Zipser Willkür*. Jedná se o dva samostatné dokumenty. Július Sopko, *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*, Martin 1986, s. 170; Ulrich-Dieter Oppitz, *Deutsche Rechtsbücher des Mittelalters 2. Beschreibung der Handschriften*, Köln – Wien 1990, s. 465. Vojtěch Bažant, *Spišians and Hungary*, s. 245–248.

¹²¹² Henryk Ruciński, *Etnické vzťahy na Spiši v neskorom stredoveku*, in: *Historia Scepusii I*, edd. Martin Homza – Stanisław A. Sroka, Bratislava – Kraków 2009, s. 378–380.

takto: „Tehdy propukla v zemi velká válka. Čechové si podmanili Levoču, Uhři zas drželi Kežmarok a celá země trpěla od obou protivných stran. Válka trvala rok, dokud se do země nevrátil král.“¹²¹³ Na vině jsou násilné externí faktory, které vyřeší symbolicky teprve příchod krále. Spišané jsou v kronice definováni jako mírové společenství na základě sebeidentifikace s narativem uherských dějin a gesty uherských králů, nikoliv konfliktně na základě opozice „my“ a „oni“, asi nejčastějšího způsobu formulování (středověkých) kolektivních identit.¹²¹⁴ Pokud je nějaký „jiný“ přítomen, s výjimkou rejsujících husitů, tedy kacířů, jsou to „jiní“ zprostředkovaní a přítomní právě v uherském narativu – pohanští Maďaři za časů sv. Štěpána, plenící Tataři a rebelující exkomunikovaný Matúš Čák. Autor kroniky měl přitom k dispozici i další materiál, z něhož kroniku sestavoval, čerpal přinejmenším z *Kroniky papežů a císařů* Martina z Opavy, kterou ostatně přímo cituje.¹²¹⁵

Tomáš ze Splitu, *Kronika splitských biskupů*

Odlišnou formu adaptace uherského narativu lze nalézt v *Historii salonských a splitských biskupů* Tomáše ze Splitu. Počátky Dalmácie se odehrávají uvnitř klasických příběhů, jedno z jmen kraje je *Ilirion* podle tamější amazonské královny, na ostrovech žili Lúkiánovi liburinští piráti, trojský Antenor v zemi svedl těžké bitvy předtím, než založil Padovu, Kadmos byl tamtéž proměněn v hada, provincie Adriana dostala jméno podle Mínoovy dcery. Salona také hrála významnou úlohu v občanské válce Caesara a Pompeia, žáci apoštolů Pavel a Petr zde dosáhli mučednictví a město významných privilegií díky této „přímé“ vazbě na apoštoly. Tomáš ze Splitu každopádně dlouze líčí příběhy legitimních a nelegitimních duchovních vůdců Salony a poté Splitu, který vyrostl na troskách Salony zničené božím trestem. Světští vládci naproti tomu stojí na okraji jeho vyprávění. Založení Splitu je ve vyprávění zlomovým momentem, Tomáš je spojuje s potvrzením starých salonských privilegií, založením arcibiskupství a přenesením ostatků sv. Domnia a sv. Anastázia. Následně jmenuje řadu splitských arcibiskupů

---

¹²¹³ „In der selbin czeit hot sich gros crig gemacht ym lande. Dy Bemen hatten dy Lewtscha ingehalden, vnd dy Vnger den Kesmargt vnd von peyden seyten ist daz land beswerit wurden vnd hot der crig ein Jor gewert, bis der konig wider czu lande quam.“ *Chronicon, quod conservatur in Monte s. Georgii*, s. 284–285.

¹²¹⁴ Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, *Narativní utváření odlišnosti v pozdním středověku*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Titíž, Praha 2016, s. 11–30.

¹²¹⁵ Nakládáním s kronikou Martina z Opavy se zabývá Ryszard Grzesik, *Spiškosobotska kronika*, passim.

a konečně se zmiňuje o potomcích Držislava jako o chorvatských kráľích. Tuto bilanční kapitolu završuje digresí o hranicích chorvatského kráľovství.¹²¹⁶

Následuje kapitola „de adventu Hungarorum“ a vedlejší dějová linka o příchodu Massagetů z Magerie, kteří plenili, kudy chodili, až obsadili Panonii a usadili se v ní, aby na dávných římských pastvinách kočovali se svými stády.¹²¹⁷ S tím si ale nevystačili a začali napadat kolem žijící křesťany. Dříve se jim říkalo Hunové a později Uhři. Z téže země pocházel rovněž dávný pronásledovatel křesťanů Attila. Vyprávění se opět vrací ke splitským arcibiskupům, Tomáš do něj však vkládá ještě informaci o konverzi Gejzy a jeho úsilí šířit křesťanství.¹²¹⁸ Následující rozsáhlá kapitola je soustředěná opět na dějiny dalmatských diecézí, na jejím konci je znovu vložena zpráva o papežské korunovaci Štěpána, horlivého křesťana, zakladatele kostelů a klášterů. Kapitola je znovu uzavřena záznamem o splitském arcibiskupovi.¹²¹⁹ Následující kapitola končí vyprávěním o darech krále Zvonimíra splitské církvi a vyprávění pak už pokračuje oddílem „jak Uhři získali vládu v Dalmácii a Chorvatsku“. Zvonimír zemřel bez následníka a místní urozenci se začali prát o vládu, což vedlo k pustošení celé země. Až jeden z nich, zvláště utlačovaný, požádal uherského Ladislava o zásah a převzetí vlády. Ladislav pak dobýval jedno město za druhým a přišel by až na pobřeží, kdyby se nemusel vrátit bránit vlastní kráľovství před Skyty, což také s boží pomocí dokázal. Ladislav záhy zemřel a zbytek Slavonie pak dobyl Koloman. Splitská ho nejprve jakožto cizince nechtěli přijmout za vládce, ale když se poté dozvěděli, že Uhři jsou křesťané a Koloman hodlá být vůči nim štedrý, uzavřeli dohodu. Kolomana poté přijali i v Trogiru a Zadaru.¹²²⁰

Podle editorů kroniky získal Tomáš informaci o římských pastvinách snad z Anonymových *Gest* a řazení Gejzy jako čtvrtého knížete ze štěpánské *Legendy Maior*.¹²²¹ Ještě spíše však čerpal z legendy Hartvikovy, v níž se vypráví i o kráľovské koruně, kterou Štěpán dostal z Říma.¹²²² Několik společných motivů je k nalezení rovněž v *Uhersko-*

---

¹²¹⁶ Celé vyprávění srov. *Thomae achidiaconi Spalatensis Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum*, edd. Damir Karbić – Mirjana Matijević Sokol – James Ross Sweeney, Budapest 2006, s. 1–61. Vrcholem je kapitola „Cathalogus archiepiscoporum de quibus extat memoria“, s. 58–61.

¹²¹⁷ O Massagetech hovoří Isidor ze Sevilly jako o Skytech. Jako mezičlánek mezi jmény Hunů a Uhrů se takto nikde nevyskytují. Isidor ze Sevilly, *Etymologiae IX / Etymologie IX*, s. 29. *Thomae achidiaconi Spalatensis Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum*, s. 62, pozn. 2.

¹²¹⁸ *Thomae achidiaconi Spalatensis Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum*, s. 62–63.

¹²¹⁹ Tamtéž, s. 72–73.

¹²²⁰ „Qualiter Hungari ceperunt dominium Dalmatie et Chroatie.“ Tamtéž, s. 92–97.

¹²²¹ *Anonymi Gesta*, s. 45; *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, s. 378. Srov. identifikace v edici *Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum*, s. 62, 64.

¹²²² Gejza, čtvrtý kníže: *Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta*, s. 403. Koruna poslaná od papeže: Tamtéž, s. 413–414.

polské kronice, která mimo jiné zmiňuje podíl sv. Pavla na evangelizaci Splitu, celkový příběh je však jiný a těžko usuzovat, že by Tomáš ze Splitu z tohoto textu čerpal. Každopádně je ale Tomáš ze Splitu dalším autorem, který do své lokální kroniky přebírá uherský narativ, a to pravděpodobně na základě četby uherských kronik a legend. Nestačilo mu vyprávět o vřazení dalmatských zemí do moci uherského krále, ale vytvořil paralelní dějovou linku, v níž vypráví o příchodu Uhrů do Panonie, jejich christianizaci a ustanovení království. Zároveň není na uherském narativu závislý, nýbrž adaptuje jen tyto vybrané části – respektuje však základní linii drancujících nájezdníků proměněných v pravověrné křesťany. O příchozích Maďarech nemluví slovy Anonymovy kroniky, nýbrž Isidorových *Etymologií*, a v předcházejícím vyprávění hovoří rovněž o Totilovi, který předtím, než vyplnil Itálii, poničil rovněž Salonu; čerpal přitom z kroniky dukeljského kněze z 12. století, který hovoří o třech gótských bratrech Brusovi, Totilovi a Ostroyllovi.¹²²³ Tomáš tak čerpal z různých tradic a vybral si tu o Totilovi, jehož příběh řada autorů, včetně italských, spojovala s Attilou, v jehož osoby se realizovaly různé vzpomínky na plenění Itálie.¹²²⁴ Příklonem k totilovskému narativu dává Tomáš ze Splitu jasně najevo, že upřednostňuje lokální historiografickou tradici a vyjadřuje distanc vůči tradici uherské, v níž dominuje narativ attilovský. Tato distanc mu umožňuje mluvit zároveň o legitimní uherské vládě a zároveň budovat autonomní příběh, v němž jsou dějiny uherského království vedlejší dějovou linií.

Chronicon Dubnicense, Narratio de regibus Hungariae Joannis de Utino, Chronicon Posoniense

Vedle spiškosobotské kroniky a vyprávění Tomáše ze Splitu se dochovaly některé další texty, které nejsou spojené přímo s identitou konkrétní lokální komunity, respektive některé prvky ve vyprávění napovídají, že je možné je řadit do konkrétního prostředí. Takový je případ *Dubnické kroniky* sepsané na konci 70. let 15. století nejpravděpodobněji na dvoře sedmihradského vévody Bartoloměje Drágffyho ve Velkém Varadině, dnešní Oradee, jehož autor kroniky glorifikuje v závěru vyprávění jakožto vítěze nad Turky a jehož potomci kodex nejspíše vlastnili v první polovině 16. století.¹²²⁵

¹²²³ *Ljetopis popa Dukljanina*, ed. Vladimír Mošin, Záhřeb 1950, s. 41–43, 46. *Gesta regum Sclavorum* 1, ed. Tibor Živković, Belgrade 2009, s. 4–12.

¹²²⁴ Naposlady Matouš Jaluška, *Božské komedie. Příběhy o zázracích a dějiny spásy*, in: *Hranice smíchu. Komika a vážnost ve středověké Evropě*, edd. Vojtěch Bažant – Martin Šorm, Praha 2019, s. 76–77.

¹²²⁵ Július Sopko, *Dejepisné dimenzie Dubnickej kroniky*, in: *Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická*, ed. Týž, Budmerice 2004, s. 9–11.

Ačkoliv *Dubnická kronika* dominantně čerpá z větve *Budínské kroniky*, v líčení sledovaných pasáží proměnlivě čerpá i z *Obrázkové kroniky* (prolog a úvod, vyprávění o zmatení řeči, úvod druhé knihy).¹²²⁶ Nad rámeček *Obrázkové* ani *Budínské kroniky* ale autor *Dubnické kroniky* nezasáhl, lokální aktualizace se týká teprve závěru kroniky, kde se vypráví o tureckém drancování Velkého Varadína a pustošení celého království, nejen Turky, ale rovněž válečnými retribučními jana Hunyadiho. Zatímco moldavský a sedmihradský vévoda museli a dokázali Turky zastavit, Matyáš Korvín vedl marné války na západě a ženil se.¹²²⁷ Varadínská adaptace funguje podobným způsobem jako paralelní utrakvistické a katolické, i slezské adaptace zemských dějin od jejich počátku – varadínský autor si přisvojil *Ch. Budense* tiskaře Andrease Hesse, čeští a slezští autoři text *Cronica Bohemorum* vycházející z Pulkavovy kroniky. Tak, jak jsou osudy Velkého Varadína v této perspektivě zrcadlem osudů celé země, tak jsou varadínské zprávy o bojích s Turky připojeny ke kronice, a tedy k dějinám celého království od jeho počátků.

Světová kronika Johanna de Utino sestavená podle biblické dějepřavy Petra Comestora, papežsko-císařské kroniky Martina z Opavy, *Flores temporum*, *Compendia Historiale* Petra z Poitiers a dalších textů byla poměrně rozšířeným historiografickým diagramatickým textem, jehož grafická podoba usnadňovala vstupovat do jeho podoby dalším autorům.¹²²⁸ Tak vznikla zvláštní uherská adaptace, v níž byla Utinova kronika doplněna o dějiny uherských králů počínaje sv. Štěpánem a konče Matyášem Korvínem, respektive rokem 1459.¹²²⁹ Tyto uherské dodatky jsou organizovány podle vlád jednotlivých králů. Struktura celku kroniky, totiž světových dějin od Adama s důrazem na dějiny křesťanské moci od vyprávění o době po narození Ježíše Krista, se tak blíží formě *Hradištsko-opatovických análů* – s prvním křesťanským vládcem se zemské dějiny stávají součástí dějin křesťanstva. Tak jako k záznamu o Bořivojovu křtu byla doplněna retrospektiva jeho genealogie reprezentující dějiny pohanů v Čechách, také v uherské adaptaci Utinovy kroniky je zápis o vládě sv. Štěpána uveden informací o křtu Gejzy z rukou sv. Vojtěcha a

---

¹²²⁶ Srovnání mezi edicemi *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 239–319, a *Chronicon Dubnicense*, ed. Mátyás Florianus, Leipzig 1884 (= *Historiae Hungaricae fontes domestici* 1/3), s. 1–48. Srovnání sv. Emericha se sv. Štěpánem, přítomné ve slovenském překladu (*Kronika uhorských králův zvaná Dubnická*, s. 55), ovšem v originále není (*Chronicon Dubnicense*, s. 48) a patří naopak k větvi *Obrázkové kroniky* (*Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 319).

¹²²⁷ *Chronicon Dubnicense*, s. 197–204.

¹²²⁸ Ke kronice a jejímu rozšíření včetně německých rukopisů László Veszprémy, *Egy késő középkori világkrónika a Mátyás-kori historiográfiában*, Századok 144, 2010, č. 1, s. 465–484; Radek Tünde, *Johannes de Utino "Világkrónikájának" kéziratai (14–15. század) és a német nyelvű kéziratok provenienciája*, Magyar Könyvszemle 129, 2013, s. 1–22.

¹²²⁹ Edice Joannis de Utino, *Brevis narratio de regibus Hungariae*, ed. Mátyás Florianus, Leipzig 1884 (= *Historiae Hungaricae fontes domestici* 1/3), s. 266–276.

vnuknutí, po němž zplodil Štěpána.¹²³⁰ Přestože i Gejza byl pokřtěný, panovník samostatné místo v narativu nedostal, zjevně proto, že se zde obnažil uherský narativ o křesťanských králích jakožto plnohodnotných legitimních korunovaných panovnicích. Ani ve výpravných narativech o uherských dějinách Gejza nemá jiné místo než jako pouhý rodič sv. Štěpána, o jehož vládě se čtenář nic nedozví.

Už v předchozích kapitolách jsem identifikoval specifické vyprávění v *Ch. Posoniense*, které je charakteristické především zkracováním svého pramene, tedy kroniky spadající do větve *Budínské kroniky*.¹²³¹ Toto zkracování vedlo především k tomu, že vytvořilo mnohem jednoznačnější a strukturně přímočařejší vyprávění – například vypuštěním loupežných výprav po druhém příchodu do Panonie dosáhl autor v *Ch. Posoniense* jasného historického zlomu právě ve vyprávění o druhém příchodu, který je přímo spojen s christianizací Uhrů a vznikem křesťanského království v opozici k hunské říši, kterou vytvořili pohané silou. Na tomto místě připomínám ovšem *Ch. Posoniense* proto, že její vyprávění o letech 1240–1318 je zde sestaveno originálně, ne v přímé závislosti na prameni, a to s důrazem na události týkající se rodiny Újlaki, větve Čáků, a je snad spojena s Ugrinem Čákem, významným podporovatelem Karla I. Roberta z Anjou na začátku 14. století.¹²³² Na tyto záznamy už navazuje několik zpráv o uherských králích do roku 1330 a především, což jsem v předchozí kapitole nezmínil, pasáž o sedmi Maďarech přeživších masakr nájezdnického vojska v Sasku. Toto vyprávění uzavírá celou kroniku, jedná se o příběh sedmi mužů, které vítězové po bitvě poslali do Uher jako výstrahu a kteří byli následně marginalizováni mezi Uhry. Příběh sloužil jako memento těm nejmocnějším, konkrétně sedmi pyšným kapitánům, kteří o sobě nechávali zpívat písně, aby dosáhli větší světské slávy. Taková pointa celého vyprávění má zvláštní význam právě v takové adaptaci jako *Ch. Posoniense*, spojené s konkrétní urozenou rodinou Čáků. Jedná se o rod spojený v uherském narativu s druhým kapitánem podruhé přicházejících Uhrů Szabolcsem, k němuž se hlásí jako k předkovi.¹²³³ V tomto smyslu je memento marnosti a vrtkavosti slávy sedmi kapitánů, a tedy morální rovina celého vyprávění, v jádru sdělení

---

¹²³⁰ „Sanctus Stephanus primus rex regni Hungariae regnavit annis 46. Anno domini 969 Geisa princeps quartus ab Arpad, qui Pannoniam intravit, divino praemonitus oraculo genuit S. Stephanum regem Vngariae, qui a S. Adalberto episcopo bohemorum una cum filio in Strigonio baptisatus est.“ Joannis de Utino, *Brevis narratio de regibus Hungariae*, s. 266.

¹²³¹ Sándor Domanovszky, *A pozsonyi krónika és a kisebb latin nyelvű prózai szerkesztések*, Századok 1905, s. 397–419, 518–547.

¹²³² Balázs Kertész, *A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban*, s. 488; Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians*, s. 142–143.

¹²³³ *Ch. Posoniense*, s. 33.

kroniky. Historie jedné rodiny je pevně spojená s dějinami Uhrů od příchodu do země a budování křesťanského království.¹²³⁴

Magna Hungaria

Zvláštní adaptací narativu uherských dějin je vyprávění o tzv. *Magna Hungaria*, totiž Velkých Uhrách, považovaných za pravlast Uhrů.¹²³⁵ O dvojích Uhrách píše už Gottfried z Viterba a Isidor ze Sevilly hovoří o dvojí Panonii, podobně jako o dvojí Germánii, Hispánii a Etiopii. Isidorovo tvrzení převzal rovněž Vincent z Beauvais a Bartolomeus Anglicus.¹²³⁶ V letech 1234–1236 podnikl dominikán Julian svou první cestu na východ a další v roce 1237. Dvě zprávy o těchto cestách zapsal bratr Richard, jemuž Julian vyprávěl své zkušenosti. Ještě před Julianem a jeho společníky se podle zprávy vydalo několik dominikánů hledat Uhry, kteří zůstali na východě a tam setrvali v pohanství, o čemž se dominikáni dozvěděli z *Gest Hungarorum*.¹²³⁷ Výprava byla úspěšná částečně; Uhry našli, ale nepřišli mezi ně. Jediný navrátilce, kněz Ota, týden po návratu do Uher zemřel únavou, stačil ale vypovědět, jak se do Velkých Uher dostat. Celé vyprávění se neustále točí kolem motivů misionářských útrap a nezdolného přesvědčení šířit křesťanství navzdory nemocem, únavě, násilí i podvodům, a především hrozbě setkání se strašlivými Tatary. Julian nakonec našel „bratry“, kteří mluvili stejnou řečí. Byli prostí, ale neuctívali modly a ve vyprávění stojí v opozici k násilným Tatarům, jimž se musí neustále bránit. Julian se vrátil, aby podal zprávu o své cestě.¹²³⁸ Na pokyn papeže se Julian vydal do objevených oblastí ještě jednou, tentokrát ale aby podal zprávu o Tatarech chystajících se vpadnout do Evropy, zároveň ovšem uvažujících o přijetí křtu.¹²³⁹ Vyprávění o Julianových cestách, zdá se, zůstalo až do poloviny 18. století skryto v rukopisech vatikánské knihovny. O

---

¹²³⁴ Macartney interpretuje závěr kroniky jako dodatečně doplněný z jiného rukopisu, podobu dochování totiž považuje za neorganickou. Přikláním se naopak k tomu, že text v této podobě získává nové významy. Carlile A. Macartney, *The Interpolations of the Chronicon Poseniense*, s. 375–378.

¹²³⁵ Obecně následujícímu fenoménu György Györffy, *Napkelet felfedezése*, Budapest 1965

¹²³⁶ István Vásáry, *Medieval Theories Concerning Primordial Homeland of the Hungarians*, in: *Popoli delle steppe*. Unni, Avari, Ungari 1, Spoleto 1988, s. 228–234.

¹²³⁷ „Inventum fuit in Gestis Ungarorum Christianorum, quod esset alia Hungaria maior, de qua septem duces cum populis suis egressi fuerant, ut habitandi quererent sibi locum, (...). Fratres igitur predicatorum, hiis in Gestis Ungarorum inventis, compassi Ungaris, a quibus se descendisse noverunt, quod adhuc in errore infidelitatis manerent, miserunt IIII-or de fratribus ad illos querendum ubicumque eos possent, iuvante Domino, invenire.“ *Relatio fratris Ricardi*, ed. Josephus Déer, in: *Scriptores rerum Hungaricarum* 2, Budapest 1938, s. 535–536.

¹²³⁸ Celé vyprávění tamtéž, s. 535–542. Srov. též *Správa o prvej ceste dominikána brata Juliána od bratra Richarda o Vel'kom Maďarsku nájdenom v čase pápeža Gregora Deviateho*, in: *Tatársky vpád*, edd. Richard Marsina – Miloš Marek, Budmerice 2008, s. 26–35.

¹²³⁹ Heinrich Dörrie, *Drei Texte zur Geschichte der Ungarn und Mongolen. Die Missionsreise des frater Julianus O. P. ins Uralgebiet (1234–1235) und nach Russland (1237) und der Bericht des Erzbischofs Peters über die Tartaren*, Göttingen 1956, s. 125–202.

Velkých Uhrách ale hovoří i Plano Carpini (a podle jeho vzoru též Roger Bacon) a spojuje je se zemí „Baschart“,¹²⁴⁰ což nápadně připomíná jednu ze tří částí Skytie, Barsatii, resp. Bascardii, podle politické geografie v uherských kronikách.¹²⁴¹

Velké Uhry se ale do korpusu uherského dějepisectví vrátily jako součást rozsáhlého Thuroczova vyprávění o evropské a asijské Skytii, a to skrze dílo Aenea Silvia Piccolominiho. S odkazem na Aenea, respektive Pia II., Thurocz převypravuje příběh jistého Veroňana, který Piccolominimu vyprávěl o své východní cestě, při níž našel lid hovořící stejným jazykem jako panonští Uhři a chtěl uspořádat výpravu, aby jim kázal evangelium. Překazil to však moskevský kníže Vasilij II., který z příklonu k řecké církvi nechtěl dopustit šíření byzantského vlivu.¹²⁴² Thurocz na tomto místě zjevně reprodukuje Piccolominiho vyznění stavící proti sobě římské misionáře a řecké pleticháře.¹²⁴³ Celé vyprávění navazuje také na výše zmíněné pasáže o tom, že do Panonie se vrátil jen jeden ze synů Chaby, zatímco druhý zůstal ve Skytii.

Attilovské příběhy

V souvislosti s vládou Matyáše Korvína se v odborné literatuře hovoří o „renesanci attilovské látky“ v uherské literatuře.¹²⁴⁴ Tato teze je založena na motivizaci Korvína jakožto druhého Attily, přítomné nejen v závěru Thuroczovy kroniky, který jsem rozebíral v předchozí kapitole, nýbrž také například v diplomacii i dalších literárních dílech Jana Pannonia i dalších básníků v 16. a 17. století.¹²⁴⁵ Teze vychází z představy o nechuti uherských autorů spojovat své současníky s Attilou a Huny po zkušenosti s tatarskými nájezdy v polovině 13. století. Tato představa čerpá například z odmítnutí Bély IV. být

---

¹²⁴⁰ István Vásáry, *Medieval Theories Concerning Primordial Homeland of the Hungarians*, s. 239.

¹²⁴¹ *Simonis de Keza Gesta*, s. 146; *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 253.

¹²⁴² „Pius etiam Romanus pontifex in suis historiis Hunos Meotidis palude transmissa in Ewropam migrasse omnemque barbariam inter Thanaim et Danubium occupasse tradit, et rursus idem dicit se hominem Verona ortum, qui hoc nostro evo Sciticas lustrasset partes, allocutum fuisse illumque sibi affirmasse, quod in Asiatica Scitia ad ortum Thanaii amnis homines eiusdem lingue cum Hungaris Pannoniam incolentibus invenisset, tandemque rediens cum plerisque Sacre Pagine professoribus, viris religiosis de ordine sancti Francisci, qui linguam illorum novissent, illac proficisci et sanctum Christi evangelium, cum idolatrie forent dediti, predicare voluisset, sed dominus de Mozqua, qui Grece perfidie subditus est, Asiaticos Hungaros Romane coniungi ecclesie ac sacris imbui riti bus egre ferens ipsos illac transire prohibuisset.“ Johannes de Thurocz, s. 32–33.

¹²⁴³ Srov. též Aeneas Silvius Piccolomini, *Europe (c. 1400-1458)*, edd. Robert Brown – Nancy Bisaha, Washington, D.C., 2013, s. 52.

¹²⁴⁴ Marianna D. Birnbaum, *Attila's Renaissance in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, s. 82–96.

¹²⁴⁵ László Szörényi, *Attila as an instrument of diplomacy – Janus Pannonius as King Matthias's ambassador in Rome*, in: Týž, *Created for Harmony. Studies and Essays on King Matthias*, Budapest 2012, s. 81–99. Szabados, György, *Attila and Mátyás – parallels and Contemplations. State-idea versus Deep Morality – Haunting and Lurking Fratricide*, s. 55–62.

spojován s Attilou jako svým předkem, které vyjádřil v korespondenci s papežem.¹²⁴⁶ Zároveň s tím se hovoří o záměrném přerušení genealogické vazby mezi Attilou a uherskými králi,¹²⁴⁷ vždy se však jedná o několik málo zmínek v jednotlivých textech zobecněných pro účely této teze.

V těchto kontextech se často mluví především o dvou prozaických textech vyprávějících o životě Attily. První složil diplomat Callimachus Experiens a je považováno za ironický protikorvínovský pamflet. Autorství druhého není zcela jasné, text *In vitam et mortem Attilae* každopádně vychází z italských tradic psaní o Attilovi. K těmto dvěma textům připojuji ještě *Uhersko-polskou kroniku*, jejíž původ je kladen do dalmatského nebo haličského prostředí, přesněji do prostředí jednoho z tamních dvorů Arpádovce Kolomana Haličského. Kroniku bylo možné zařadit už do předchozí kapitoly, respektive k analýzám svatoštěpánské christianizace, ve vyprávění o sv. Štěpánovi ale její text přebírá mnoho z legend o sv. Štěpánovi, naproti tomu vyprávění o Attilovi je v kronice v podstatě unikátní, proto její analýzu zařazuji na toto místo.

Chronicon Monacense

Na úvod této části ještě zařazuji *Ch. Monacense*. Attilův příběh sice nehraje hlavní roli a důraz je kladen ve větší míře na druhý příchod Hunů a na svatoštěpánská gesta, přesto jsou autorské zásahy právě ve vztahu k Attilovi. *Ch. Monacense* je pojmenována podle místa uložení v Mnichově a její text čerpá z *Obrázkové kroniky* v takové míře, že je vnímána jako pouhé výpisky.¹²⁴⁸ Carlile Macartney dokonce „vůbec nechápal, proč byla kdy otištěna.“¹²⁴⁹ Text sice není možné lokalizovat do konkrétního recepčního prostředí, ale na to, abychom jej odbyli jako pouhé výpisky, má poměrně komplexní podobu, a dokonce obsahuje autorské vstupy komentující některé vynechávky. Takovým způsobem je vypuštěn celý úvod o biblickém původu Hunů a Uhrů včetně epizod o Meotijských mokřadech, dějiny zde začínají přemnožením Hunů ve Skytii.¹²⁵⁰ Stručně popsána cesta na západ a konflikt s Dětřichem z Verony v Panonii rychle spěje k vyprávění o Attilovi, jehož tažení je ústředním motivem vyprávění *Ch. Monacense* o nejstarších dějinách. Opakuje se zde Attilův titul (dle *Ch. Pictum* je označen jako *nepos Magor*), krácen je však

¹²⁴⁶ Jenő Szűcs, *Theoretical Elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum*, s. XLVII.

¹²⁴⁷ Viz výše, naposledy Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 131–132.

¹²⁴⁸ *The Encyclopedia of Medieval Chronicle*, s. 370.

¹²⁴⁹ Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians*, s. 146.

¹²⁵⁰ „Obmisso prologo in cronicam Hungarorum, anno ab incarnatione Domini CCC-o LXXIII. Tempore Valentis imperatoris et Celestini primi pape Huni multiplicati in Scithia constituerunt capitaneos et occidentem invadere decreverunt.“ *Ch. Monacense*, s. 58.

popis Attily a jeho dvora, stejně jako epické pasáže z dobývání Argentina a Aquileie, reprodukováno je naopak zabítí Budy a vložka o založení Benátek. Konečně je relativně mnoho prostoru věnováno setkání s papežem Lvem a Attilově smrti. Celé podání je věcně stručné (charakter výpisků potvrzuje i občasné zakončování vět *etc.*) a rezignuje na některé vypravěčské postupy. Attila se například nesvěřuje svým společníkům, že viděl hrozící postavu nad hlavou papeže, kronikář jednoduše konstatuje událost.¹²⁵¹ Autor *Ch. Monacense* reflektoval rovněž Attilovu sexuální chtivost a interpretoval jeho žádost jako „*inguen libidinis*“, tedy slabiny, nebo dokonce úd touhy. Editor kritického vydání se domníval, že se jedná o chybu a pasáž měla znít „*ignis libidinis*“, tedy oheň touhy.¹²⁵² Zjevně je ale možné i čtení dochované v rukopise.

Vypuštění prologu a úvodních částí je hlavním rysem zásahů oproti *Obrázkové kronice*, prameni *Ch. Monacense*. Další vyprávění je sice rozsáhlejší než to o Attilovi, ale strukturou zůstává věrné své předloze. Na počátku dějin tak v perspektivě *Ch. Monacense* nestojí starozákonní a skytská etnogeneze, nýbrž cesta do Evropy a Attilovo tažení.

Callimachus Experiens, *Attila*

Callimachovo vyprávění je mnohem důrazněji než jiná pojetí soustředěno na osobnost Attily. Vypráví se samozřejmě o Attilově tažení, do značné míry ovšem z Attilovy perspektivy, ten se totiž opakovaně domnívá, myslí si nebo předpokládá a zároveň touží nebo dychtí; jsou tak odhalovány jeho motivace a postoje.¹²⁵³ Rovněž další jednající entity (ať už jednotlivci nebo skupiny) prezentuje vypravěč tímto způsobem. Tím v důsledku posiluje obraz Attily jako chtivého a vrtkavého dobyvatele, který jednou trestá, jednou promíjí, jednou se zachová milosrdně, jindy krutě. Je plný protikladů; dává sice příklad skromnosti v jídle a pití,¹²⁵⁴ zároveň však umírá na zádech opilý namol.¹²⁵⁵ Attila se chová

---

¹²⁵¹ *Ch. Monacense*, s. 58–60.

¹²⁵² „Attila rex ducit in uxorem Mikolch, filiam regis Bractanorum supra modum formosam, et ob id modum excessit in coitu, sicut consueverat in bibendo. Completoque libidinis inguine, dormienti sanguis e naribus profluens et ori se mergens suffocatur.“ *Ch. Monacense*, s. 60. Srov. verzi *Obrázkové kroniky*: „Factoque fine coitus puelle usque consumato, de naribus eius sanguis egrediens,“ *Ch. H. compositio saeculi XIV.*, s. 275–276.

¹²⁵³ „(...) credebat (...) reputans (...). Putabat (...) putabatque (...). Dicebatque (...) existimans (...) diceret,“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 5; „arbitrabatur (...) putavit Attila (...) credebat“, s. 6; „Attila (...) putarat,“ s. 8; „Attila (...) putabat,“ s. 9; „Attila (...) vidit,“ s. 11; „Vir (...) arbitrabatur,“ s. 12.

¹²⁵⁴ „Incitabat autem exemplo suos ad ceteras virtutes, tum maxime ad temperantiam in bellicis expeditionibus, cum plerumque aqua et plebeia pulte contentus in publico pranderet existimans eam tolerantiam humanarum necessitatem,“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 5.

¹²⁵⁵ „Hildico nomen fuisse traditur, eam quoque sibi coniugavit, haustoque immodice vino in nuptiali convivio cum supinus obdormivisset, sanguis per nares erumpens vitalium spirituum meatus interclusit subitoque extinctus est.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 14.

z moudrosti milosrdně k ženě a jejím dcerám, které prchají z obleženého města Troyes a udivují všechny svou krásou,¹²⁵⁶ ovšem nedlouho poté, když byla dobyta Aquileia, bylo vraždění ušetřeno jen několik málo žen, byly totiž tak krásné, že byly ponechány naživu ke znásilňování.¹²⁵⁷ Attilu nelze hodnotit jako dobrého nebo špatného, spíše jako osobnost, v níž se různé lidské vlastnosti realizují v nejzazších extrémech. Zřetelnější než jinde to je právě v Callimachově podání.

Druhým koncepčním rysem vyprávění je důraz na vztah k božstvům ohlášený už v úvodu: „Přehledně se vrátím k tomu, co o nich [Hunech] autoři napsali, abych vyprávěl o životě, zvycích a válkách Attily, jejich čtvrtého krále od odchodu do Evropy; pokud by se zdálo, že v některých věcech ten muž překračoval lidské ctnosti, nechť je to přičteno tvrzení božského původu.“¹²⁵⁸ Básník se tak dostává na určitou hranu, když později vypráví, jak „k němu [Attilovi] přišel Marullus Calaber, tehdy výjimečný básník, a přednesl svou podlézavou píseň. Když Attila skrze vykladače poznal, že se o něm marně mluví jako o bohu a jako o potomku bohů, odmítl takovou svatokrádež a nařídil ostudnou báseň spálit i s jejím autorem. Později však od takové krutosti upustil, aby nezastrašil další spisovatele od jeho chvály a velebení.“¹²⁵⁹ Attila sice odmítá prázdné řeči o svém božím původu, jeho osudy jsou však s božími záměry pevně spjaté. Nosí meč, o němž věří, že mu jej seslal bůh války.¹²⁶⁰ Osudovost Attilova příběhu je vyobrazena rovněž v líčení scény jeho smrti. V návaznosti na Jordana i Callimachův Attila umírá v hlubokém spánku opilce¹²⁶¹ a

---

¹²⁵⁶ „Inter quos mulier fuit, quae decem filiarum mater iuniorum, quae bima erat, linteolo ad collum suum alligatam asportabat stimulans simul iumentum, cui ex reliquis teneriores duas superposuerat subsequentibus adultioribus ceteris non tantum forma, sed quadam etiam inter se similitudine insignes, quae armorum supervenientium terrore exanimes matri se circumfuderant. (...) Itaque clementer matrem elevans bono animo esse iussit a se quidem ac suis inviolatam fore.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 9.

¹²⁵⁷ „Direpta a militibus praeda et praeter paucas feminas beneficio formae ad libidinem reservatas in omnes saevitum propemodum rabiose propterea, quod tam obstinate se defenderant.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 11.

¹²⁵⁸ „De quibus tradita ab auctoribus summam repetam, quo vita moribusque et bellis Attilae eorum quarti a transitu in Europam regis explicandis, si qua humanae virtutis modum in eo viro supergressa videbuntur, relatae ad deos originis argumento fidem accipiant.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 1.

¹²⁵⁹ „Venit ad eum post victoriam Patavinam Marullus Calaber poeta eius temporis egregius compositumque in adulationem carmen recitavit. In quo ubi Attila per interpretem cognovit se deum et divina stirpe ortum vanissime predicari, aspernatus sacrilegae adulationis impudentiam cum auctore Carmen exuri iusserat, a qua severitate subinde temperavit, ne scriptores ceteri ab laudibus ipsius concelebrandis terrentur.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 12.

¹²⁶⁰ „Ferunt Scytham ex media plebe, cum res ab Hunnis contra Gothos ad Bicom paludem gererentur, cruentum vitulae vestigio retro insecutum invenisse gladium temere in campo iacentem moxque ad Attilam detulisse; cum ille per quietem armari se a Marte vidisset, itaque plane creditum ab Attila destinatum sibi divinitus eum gladium veluti subigendi a se orbis terrarum et pignus et subsidium.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 6.

¹²⁶¹ „Hildico nomen fuisse traditur, eam quoque sibi coniugavit, haustoque immodice vino in nuptiali convivio cum supinus obdormivisset, sanguis per nares erumpens vitalium spirituum meatus interclusit subitoque extinctus est.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 14.

naopak se neobjevuje motiv vilného Attily, který se v podstatě usouloží k smrti. Kromě následného snu císaře Martiana o zlomeném luku předcházelo Attilově smrti několik znamení: křik šílené ženy, smrt Attilova oblíbeného koně, škobrtnutí a slova Attilovy nevěsty a celý měsíc před smrtí se ukazující kometa.¹²⁶²

Callimachus dává relativně mnoho prostoru pohanským hunským zvykům, což kontrastuje s pojetím uherských kronik, kde jsou Hunové předurčeni stát se křesťany, a to především skrze Attilu, trestající Bič Boží. U Callimacha naproti tomu Hunové i Attila své kroky často konzultují s věštcí a důvěřují i další znamením, zvláště těm ptačím.¹²⁶³ Nejvýraznějším zásahem je však v návaznosti na Jordana opuštění Attilovy role jako Biče božího, která se etablovala ve všech středověkých tradicích o Attilovi.¹²⁶⁴ Právě v tomto kontextu (a kontrastu) je třeba číst Attilovo vyvolení bohem války, jenž „viděl ve snu sám sebe vyzbrojeného od Marta, a tak uvěřil, že mu ten meč byl dán shůry jako znamení, že podrobí celý svět.“¹²⁶⁵ Pohanství Hunů je posíleno rovněž ve vyprávění o jejich původu. Callimachus tvrdí, že ženy zvané „Aliurny“ byly vyhnány od vojska Gótů a když bloudily v pustinách za Meotidou, spojily se s fauny a satyry a zrodily Huny.¹²⁶⁶ Vrací se tak k Jordanovu vyprávění, které skrze Orosia kritizoval Kéza. Martyn Rady zřejmě omylem tvrdí, že podle Callimacha jsou Hunové potomci spojení faunů a satyrů.¹²⁶⁷ Není jasné, zda mohl Callimachus čerpat z Thurocze, který tuto historku rovněž zmiňuje¹²⁶⁸ jako jeden ze známých výkladů o původu Hunů, mohl však čerpat z kroniky Antonina z Florencie, který

---

¹²⁶² „Signa vero mortis praecessere (...) Sed et caelo eius viri curam fuisse testatus est cometes.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 14.

¹²⁶³ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 3, 5, 7. „Cum progredieretur Attila postea contra Italos, ad quam expeditionem paratus equum cum ascendisset, corvus ob ortu solis advolans dextrum ipsius humerum prope insedit statimque sublime petens paulatim sic elatus est, ut tandem visum effugeret, quo omine supra modum laetus fidensque moverat.“ Tamtéž, s. 10; „Cum inspecta ciconia, quae pullos suos ex arcis culmine, in quo nidum fecerat, asportabat capiendae urbis novam spem omnibus ingessit asseverante Attila futurorum praescias aves iam iam casuram arcem relinquere.“ Tamtéž, s. 11.

¹²⁶⁴ Attila je Bičem božím rovněž ve vyprávění Antonina z Florencie, z něhož mohl Callimachus čerpat. Viz např. „Cui [episcopi Lupi] Attila: Ego sum Attila rex Hunorum, flagellum Dei.“ Antoninus Florentský, *Chronicon partibus tribus distincta*, 2. díl, 11. titulus, 8. kapitola, 4. §.

¹²⁶⁵ „(...) cum ille per quietem armari se a Marte vidisset, itaque plane creditum ab Attila destinatum sibi divinitus eum gladium veluti subigendi a se orbis terrarum et pignus et subsidium.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 6. Srov. též Jordanes, *Getica* 35, 183.

¹²⁶⁶ „Idantirsum exercitu lustrato nonnullas feminas (aliurnas Scythae vocant) ultra communem aliarum speciem corpore atque indole augustas Scytharum castris excludisse easque subinde in solitudine trans Maeotidem in Asia agitantes a Faunis et Satyris compressas Hunnos genuisse.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 1.

¹²⁶⁷ Martyn Rady, *Attila and The Hun Tradition*, s. 135.

¹²⁶⁸ Johannes de Thurocz, s. 21, tuto historku formuluje identicky jako Antoninus z Florencie, na něhož se rovněž odkazuje.

příběh vypravuje jen s drobnými formulačními odchylkami.¹²⁶⁹ Callimachus Huny interpretuje jako vzdálené celému lidskému rodu – žili na hranici zvířecosti závislí na přírodních zdrojích a neměli žádné náboženství.¹²⁷⁰ Teprve později se začali „polidšťovat“, když přijali zvnějšku některé zvyky a rovněž skytská božstva.¹²⁷¹

Kromě už zmíněných momentů konstituujících vyprávění koncepčně je třeba vytknout ještě několik svébytných motivů, které Callimachus do textu vnáší. Jedním z nich je havran (*corvus*), který se nakrátko snáší na Attilovu pravici jako dobré znamení doprovázející právě započatou výpravu do Itálie.¹²⁷² Jestřáb ani turul, kteří se vyskytují v uherských kronikách, se zde neobjevují a havran je tak může nahradit, konsensuálně je interpretován jako odkaz na Matyáše Korvína.¹²⁷³ Callimachus jen okrajově tematizuje smrt Attilova bratra Bledy, a ať už čerpal z historie Jordanovy nebo Antoninovy,¹²⁷⁴ potlačil Attilův podíl. Jednoduše oznamuje, že „Bleda zahynul během Attilových příprav na tažení proti Visigótům.“¹²⁷⁵ Callimachus sám nesoudí a všechny domněnky o Attilově roli v bratrově smrti odsouvá do rovin dohadů některých jiných autorů.¹²⁷⁶

---

¹²⁶⁹ „(...) quasdam magnas mulieres quas gethico sermone alirumnas vocant. Easque habens suspectas de medio sui perturbat. Longeque ab exercitu suo fugatas in solitudine coegit errare. Quas silvestres homines (quos nonnulli faunos sicharios vocant) per desertum vagantes dum videssent et earum complexibus in coitum se commiscuissent: genus hoc ferocissimum ediderunt. Quod fuit primum inter Meotides paludes“ Antoninus Florentský, *Chronicon partibus tribus distincta*, 2. díl, 11. titulus, 8. kapitola. Další vlivný autor té doby, Aeneas Silvius Piccolomini se naopak drží Jordanova pojetí. Viz *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis Opera quae extant omnia*, Basel 1551, s. 307.

¹²⁷⁰ „Sic geniti, sic propagati nullius usquam divinae aut humanae rei commercio cum alio quopiam genere hominum (...) sine ullis aedificiis sub divo passim et tantum ferarum pellibus adversus caeli terraeque rigorem ac tempestatum circumtecti magis, quam amicti (...) Sed nec ullo colendi agri serendarumve frugum usu cognito venatum palustriumque harundinum radices, quas regio praedulces fert, pro cibo habuere et eum quidem neque coctum neque saporibus irritamentisve luxuriae adulteratum, sed aut in sole sub alis calefactum. Non religion apud eos numinisve ullius vel metus, vel reverentia. Corpora hirsuta, facies terribilis ac minax,“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 2.

¹²⁷¹ „Paulatim deinde aut domi excogitata aut peregre accepta linificii ratione paulo humaniori habitu esse excoluere. Religio quoque incessit animos suscepta Iovis, Veneris, Mercurii, sed in primis Martis veneratione, quorum deorum a Scythis mysteria cum accepissent, etiam Scythicis nominibus appellabant.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 2.

¹²⁷² „(...) corvus ob ortu solis advolans dextrum ipsius humerum prope insedit statimque sublime petens paulatim sic elatus est, ut tandem visum effugeret, quo omine supra modum laetus fidensque moverat.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 10.

¹²⁷³ Martyn Rady, *Attila and the Hun Tradition*, s. 135; László Szörényi, *Callimaco Esperiente e corte di re Mattia*, in: Arcades ambo. Relazioni letterarie italo-ungheresi e cultura neo-latina, Rubettino 1999, s. 61–77.

¹²⁷⁴ „Bleda enim fratre fraudibus interempto,“ Jordanes, *Getica* 35,181; „Attila autem regni cupiditate adductus fratrem suum Bleda et dolo circumventum occidit.“ *Chronicon partibus tribus distincta*, 2. díl, 11. titulus, 8. kapitola, 1. §.

¹²⁷⁵ „(...) quibus persequendis cum pararet Attila expeditionem, Bleda interiit.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 4.

¹²⁷⁶ „Et quia mors eius subita, vulgatum est veneno a fratre necatum, ut aut socium regni aut aemulum submoveret.“ Callimachus Experiens, *Attila*, s. 4.

Podle mého soudu není Callimachovo vyprávění explicitně hodnotící, především v tom smyslu, že by bylo záměrem poškodit Attilovu pověst a udělat z něj šaška parodujícího Matyáše Korvína, jak míní někteří badatelé.¹²⁷⁷ Povaha Callimachova textu, autorské cíle i vyznění vyprávění je interpretováno převážně na základě znalostí o diplomatických aktivitách Callimacha a jeho protikorvínovské kampani. Jednotlivé prvky vyprávění jsou pak interpretovány s ohledem na tyto znalosti. Způsobuje to pak i vlnu dalších mylných interpretací jako v případě Martyna Radyho, který Callimachovu Attilovi připisuje například psí vzhled, kterýžto motiv ovšem v textu není a do Radyho analýzy se dostal z jiných vyprávění o Attilovi.¹²⁷⁸ Attila je ovšem zbaven svého božského vyvolení a je naopak závislý na přízni pohanských božstev, v jeho jednání se projevují různé hyperbolizované lidské vlastnosti přímo označené jako dobré nebo špatné. Pokud chceme Callimachovo vyprávění chápat jako revizi představ o Attilovi, je to třeba učinit především jako přerušení uherského narativu, totiž role Attily v cestě Hunů a Uhrů k christianizaci. S Uhry a Uhrami Callimachus Attilu nijak nespojuje.

In vitam et mortem Attilae regis Ungarie

Některé z motivů připisované Callimachovu Attilovi se objevují v textu *In vitam et mortem Attilae regis Ungarie* nejasné datace i autorství. Právě v tomto vyprávění má Attila psí vzhled,¹²⁷⁹ což však není nutné přičítat snaze urazit Attilu, ačkoliv je zde na rozdíl od Callimachova vyprávění přímo spojen s uherskými králi (už v názvu). Motiv psího vzhledu je pravděpodobně italského původu či inspirace; může se jednoduše vázat k tamní tradici, z níž vyčnívá provensálský epos *La Guerra d'Attila*, jež složil po polovině 14. století Niccolò da Casala. V návaznosti na starší italské tradice je Attila synem uherské princezny a jejího loveckého psa. Narodí se půl-pes, půl-člověk, který ve své zvířecosti vede kruté války proti křesťanstvu.¹²⁸⁰ A právě v Casalově básni vypadá Attila pro své uši tak trochu jako

---

¹²⁷⁷ József Huszti, *Callimachus Experiens költeményei Mátyás királyhoz*, Budapest 1927; Marianna D. Birnbaum, *Attila's Renaissance in the Fifteenth and the Sixteenth Centuries*, s. 84–86; Magda Jászay, *Callimaco Esperiente e il parallelo Mattia Corvino – Attila*, in: Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe, edd. Tibor Klaniczay – József Jankovics, Budapest 1994, s. 151–164; László Szörényi, *Callimaco Esperiente e corte di re Mattia*, in: Arcades ambo. Relazioni letterarie italo-ungheresi e cultura neo-latina, Rubettino 1999, s. 61–77.

¹²⁷⁸ Martyn Rady, *Attila and The hun Tradition*, s. 134–135.

¹²⁷⁹ „Canis quidam aspersus,” *In vitam et mortem Attilae*, s. 8.

¹²⁸⁰ Niccolò da Casola, *La Guerra d'Attila: Poema franco-italiano*, ed. Guido Stendardo, Modena 1941. Martyn Rady ostatně sám hovoří o specifické tradici, kde Attila vystupuje s psí hlavou. Viz Martyn Rady, *Attila and The Hun Tradition*, s. 128. Marianna D. Birnbaum, *Matthias, the „flagellum dei“ of the Renaissance*, in: *The Orb and the Pen*, ed. Táž, Budapest 1996, s. 126–127.

šašek.¹²⁸¹ Martyn Rady připisuje Callimachovu Attilovi právě roli šaška.¹²⁸² Rovněž obecně platí, že *In vitam et mortem Attilae* prezentuje Attilu jako sice krutého nájezdníka, který vyplenil západní Evropu (vystupuje ovšem jen jako jeden ze spoluvelitelů)¹²⁸³ a nelítostně pobil obyvatele Aquileie, nikoliv však jako zvlášť úspěšného válečníka; Attila prohraje na Katalaunských polích,¹²⁸⁴ část italských měst si podrobí diplomacií, obává se jít dobývat Řím ještě dřív, než ho od úmyslu definitivně odradí papež Lev s vizí zázračné osoby hrozící mu smrtí.¹²⁸⁵ Rovněž po návratu do Panonie je poražen Alany a Vizigóty, vedenými Theodomirem, jehož otec padl na Katalaunských polích.¹²⁸⁶ Attila je zbaven svých epických charakterových vlastností a jednání, jako postava není příliš rozporný a kontrastuje s gestickým charakterem Attily v uherských kronikách i s nevypočitatelným Attilou Callimachovým. I toto jsou prvky vyprávění, které odpovídají tomu, jak se interpretuje Attila Callimachův, který údajně vítězí jen lstivou diplomacií a zradami.

Na rozdíl od Callimacha text *In vitam et morte Attilae regis Ungarie* spojuje explicitně Attilu a Uhry. Huny ovšem propojuje rovněž se třetími emblematickými nájezdníky, Avary. V líčení jejich původu se mísí několik různých motivů; žili v Meotijských mokřadech, které se ovšem nacházejí ve Skytii, zároveň jsou identifikováni jako nájezdníci, kteří vyšli z kavkazských hor, kde je uvěznil Alexandr Veliký, a zpustošili Etiopii, Arábii a celý Východ.¹²⁸⁷ Toto líčení má blízko k dílům italských humanistů, kteří psali ve stejné době o Turcích,¹²⁸⁸ a je srovnatelné s Piccolominiho pojednáním *O původu Turků* v jeho kosmografii, které citoval Thurocz. Piccolominiho Turci rovněž vyrazili

---

¹²⁸¹ Tak na iluminacích rukopisu z druhé třetiny 14. století: Modena, Biblioteca Estense, sign. a.W8.16-17 (dva svazky), fol. 1r; 2r. Rovněž tuto charakteristiku připisuje Rady Callimachovu Attilovi.

¹²⁸² Martyn Rady, *Attila and The Hun Tradition*, s. 135.

¹²⁸³ Tažení do Evropy vedou bratři Subtharus a Mandukus, otec Bledy a Attily. Po Mandukově smrti vede Huny Subtharus, který zemře v druhé válce s Burgund'any, následně už Hunové vedení Bledou a Attilou směřují k porážce na Katalaunských polích. *In vitam et mortem Attilae*, s. 3-5.

¹²⁸⁴ Líčení výsledku není zcela jednoznačné, Aetius raději uzavřel mír, dokud měl nad Huny navrch (*In vitam et mortem Attilae*, s. 7-8). Později se však znovu opakuje, že Attila bitvu prohrál. Viz Tamtéž, s. 12.

¹²⁸⁵ „Cum vero Romam festinus accederet ut eam caperet, sui milites, quibus rerum cura praecipua fuerat, a proposito revocaverunt: non Romanae urbis inuitu, quam oderant, eius potentia stomachati, sed Alarici quondam Gotorum Regis proponentes exemplum, qui capta et spoliata urbe ipsam pauco tempore supervixit.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 10-11.

¹²⁸⁶ *In vitam et mortem Attilae*, s. 12.

¹²⁸⁷ „Huni, qui et Avarae, nunc vero Ungari, in ultima Meothida, quae palus est Scytharum inter glaciale Thanaym et Masagotharum inmanes populos, ut perhibent plerique Cronographorum, habitaverunt. Hi enim, mortuo Allexandro, Philippi (Regis) Macedoniae (filio), qui eos intra montes artissimos cohibuerat, equis insidentes velocissimis, et a Caucaso monte erumpentes, Aethiopes et Arabes, totumque orientem depopulati sunt.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 3.

¹²⁸⁸ James Hankins, *Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II*, *Dumbarton Oaks Papers* 49, 1995, s. 111-207. Margaret Meserve, *Medieval Sources for Renaissance Theories on the Origin of the Ottoman Turks*, in: *Europa und Die Türken in die Renaissance*, edd. Bodo Guthmüller - Wilhelm Kühlmann, Tübingen 2000, s. 409-436.

z „kavkazských bran“¹²⁸⁹ v návaznosti na tradici vnímat minulé nájezdníky jako jeden navracející se skytský kmen.¹²⁹⁰ Jednotnost Skytů ve vyprávění *In vitam et mortem Attilae* spočívá rovněž v tvrzení, že zůstali v místech, kde žijí „dodnes“, a měnilo se pouze jejich jméno. Zůstalo jim to třetí – Uhři.¹²⁹¹ Jejich nejslavnější králové, bratři Subtharus a Mandukus, a synové druhého z nich, Bleda a Attila, se účastnili pustošení Evropy. Odolali jim pouze Burgundané v druhé válce poté, co se stali křesťany, a Orléans, které Bůh ochránil díky svatému Anianovi. Poté proti Bledovi a Attilovi poslal císař Valentinianus vojevůdce Aetia, který s nimi svedl už zmíněnou bitvu na Katalaunských polích. Nedlouho po bitvě zabil Attila Bledu, protože chtěl vládnout sám. Zatímco Callimachus váhal potvrdit, že Attila bratra zavraždil, autor *In vitam et mortem Attilae* váhá jen nad prostředkem; podle některých ho otrávil, podle jiných na něj poslal vraha.¹²⁹² Teprve nyní je zařazen fyzický a psychický portrét Attily, který následně s velkou mocí podrobených národů vyráží na výpravu do Itálie. Aquileiu dobyl stejně jako v uherských kronikách teprve poté, co pochopil znamení stěhujícího se čápa, neuchýlil se ale ke skytskému triku hořících sedel. Když později Attila líčí předákům Hunů vidění muže nad papežovou hlavou hrozícího mu smrtí, obdivují Attilu jako vyvoleného spatřit nebeské věci Hunové, nikoliv vypravěč.¹²⁹³ Po návratu, jak jsem zmínil, se střetl s Alany a Vizigóty, byl poražen a „neslavně se vrátil do Panonie.“¹²⁹⁴

Smrt Attily je neslavná ve shodě s hlavním pramenem, Jordanem. Obraz opilého Attily je zde ovšem vykreslen mnohem barvitěji: „On sám však svatební hostinu opustil, protože už během dne se velice unavil hrami a různými zábavami, které těší lidskou mysl. Když pak sám vstoupil do ložnice, v níž setrvala panenská dívka Hildiko, byl přeplněný vínem a jídlem, ztěžklý a opilý jako nikdy dřív. Únavou, jak se pod takovým břemenem stává, byl

---

¹²⁸⁹ *O původu Turků*, s. 239.

¹²⁹⁰ Andrew R. Anderson, *Alexander's Gate, Gog and Magog, and the Inclosed Nations*, Cambridge 1932, s. 12n; William Jones, *The Image of the Barbarian*, 376–407.

¹²⁹¹ „Huni, qui et Avarae, nunc vero Ungari (...). Post haec ingressi loca, quae hodie inhabitant, primo Hunni, dein Avarae a quodam eorum rege dicti, postremo ex utraque denominatione sumpto vocabulo Ungari nuncupati sunt: quod et sic inditum eis nomen usque hodie perseverat.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 3.

¹²⁹² „Modico vero post spatio temporis interiecto, Attila solus cupiens imperare, Bledum fratrem dolo interemit, ut quidam tradidere, veneno, alii percussoribus immissis, qui eum continuo interimerent: eo, quod quaedam recusaverat. Sed licet de specie mortis inter historiographos dissensio sit, de nece de insidiis facta nulla est dissepantia.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 8.

¹²⁹³ „Vidi ad latus sacerdotis illius stantem virum magnitudinis mirae, in veste candida, evaginato gladio mihi mortem minantem, nisi continuo, quod peteret, ipse fecissem: unde territus feci. Igitur Attilam admirati milites sese virum vidisse, qui cum iam praesto essent, ipsi non viderant.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 11.

¹²⁹⁴ „Nam recessit inglorius in Pannonias.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 12.

ospalý, padl zády na lůžko a s otevřenými ústy usnul do hlubokého spánku a zemřel.¹²⁹⁵ Oproti Jordanovi však působí Attila nejen uboze, ale s otevřenými ústy rovněž směšně. Nalezne jej tak ráno Hildiko, která celou noc očekávala příchod krále, a později také jeho služebníci. Rovněž Attila ležící na zádech působí v kontextu své moci žalostně.¹²⁹⁶ Zvláštní prostor je věnován popisům pohřbu a nakládání s mrtvým, kde je použito Jordanovo líčení, ovšem namísto toho, aby si velitelé rozdrásali vlastní tváře (ženy mají být v zármutku zality slzami, zatímco válečníci mužnou krví; povšimněme si oné opozice ženy – válečníci), rozdrásali ze stejného důvodu nejprve tvář královu a pak teprve stejné rány přivodili sobě (ovšem aby válečník a takový král nebyl pokryt ženskými slzami).¹²⁹⁷ Přesto však ve vyprávění zůstalo prohlášení nad tělem krále dokumentované Jordanem, že nebyl raněn žádným nepřitelem, nýbrž zemřel v míru mezi svými lidmi.¹²⁹⁸ Rovněž honosný pohřeb je opakován dle Jordana, vypuštěn je však povzdech nad marným bohatstvím a naopak dodáno tvrzení, že celou následující noc trávili pitím.¹²⁹⁹

---

¹²⁹⁵ „Ipse ergo convivio dissolutus cum et interdium ... plurimum intendisset, aliisque variis luxuriam generibus, quae humanam mentem oblectant: dum nocte adveniente cubiculum, in quo puella virgo nobilis Hildico se posuerat, solus intravisset, vino repletus et cibis, lassitudine et ebrietate, quantam antea nunquam contraxerat, dissolutus, sompno, ut et sic pressis naturaliter evenit, ingravatus, se super cubiculum supinus u terat injecit, et ore aperto gravi sonno depressus occubuit. Repente igitur, laborante onerositate nempe, exundans ejus sanguis de naribus, qui saepe solitus erat effluere, in os iacentis defluens copiosius, non sui jam compotis corporis obstruso vitali spiritu iacentem Regem supinum, e vestigio praefocavit.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 13

¹²⁹⁶ „Puella autem, quae timens valde ab una parte cubiculi latebat, expectat Regis imperium. (...) Et ut vidit mortuum iacere, ore aperto, et a decurso e naribus sanguine,“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 13; „Et elevata cortina viderunt Regem Attilam supinum, ore aperto iacentem, inundatione sanguinis, qui de naribus effluens os intraverat, interemptum.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 13–14.

¹²⁹⁷ „Tunc, ut gentis illius mos est, crinium parte truncata informes facies cavis turpavere vulneribus, ut proelior eximius non femineis lamentationibus et lacrimis, sed sanguine lugeretur virile.“ Jordanes, *Getica* 49, 255; „Illi ergo, ut est mos Hunnorum, crinium parte truncata, faciem Regis profundis replevere vulneribus, et se lanceolis et phlebothomis concidentes, vulnera quae cadaveri regio intulerunt, repleverunt, ut praelior et tantus Rex non femineis lacrimis sed virili sanguine lugetur.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 14.

¹²⁹⁸ „Praecipuus Hunnorum Rex Attila, patre genitus Mandlucho, fortissimarum gentium Dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica et Germanica regna possedit; nec non utraque Romanae urbis imperia, calcatis civitatibus, terruit, et post, ne reliqua subderentur, placatus, summi Romanorum antistitum annum vectigal accepit; dum haec omnia proventu felicitatis gerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gente incolumi, inter grandia laetus, sine sensu doloris occubuit. Quis ergo dicat hunc exitum, quem nullus aestimat vindicandum?“ *In vitam et motem Attilae*, s. 14. Takřka identicky též Jordanes, *Getica* 49, 257.

¹²⁹⁹ „Unde confestim, ergo in noctis ipso crepusculo, corpus honore, quo decuit, sepelierunt. Deinde mensis appositis, mixtum dolori gaudium faciunt, nam epulas diversi apparatus et generis affuentissimas paraverunt. Cujus(modi) fercula primo in vasis aureis, secundo in argenteis, tertio in aureis, quarto in ferreis delata sunt: significari autem ex hoc Hunnorum principes voluerunt, haec omnia Regi potentissimo convenire. Deinde armillas, et armorum diversa genera, equos, phaleras, diversosque ornatus in medium producentes, noctem totani crapulis, ebrietatibus ac dissolutionibus expenderunt.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 14; Srov. drobné odlišnosti Jordanes, *Getica* 49, 258.

Obligátní sen císaře Martiana o zlomeném luku je zde ještě doplněn o tvrzení, že „Attila se podle mnohých historiků narodil ve stejný den jako Julius, který se jako první stal římským císařem. Den oné noci, kdy zemřel ztrátou krve, byl v tom měsíci a dni, kdy Caesar zemřel pobodán v senátu.“¹³⁰⁰ Tento závěr volně souvisí s dalším rysem tohoto vyprávění; autor je proložil dvěma vedlejšími historkami. „A když už se mluví o Valentinianovi III., necht' je na paměť a vědomí budoucích doplněno, kdo Valentinianus byl.“¹³⁰¹ Hovoří se následně stručně o jeho rodičích a rovněž o jeho dcerách, podobně stručně text vysvětluje rodinné vztahy Theodomira, krále Gótů, který vládl po otci Theodorikovi, padlém na Katalaunských polích, když se s ním Attila střetl po návratu z Říma.¹³⁰² Vyprávění o Attilovi je tak kontextualizováno životy dalších významných mužů jeho doby.

Chronicon Hungarico-Polonicum

Zvláštním případem adaptace Attilova příběhu je *Ch. Hungarico-Polonicum* vytvořená už před polovinou 13. století, její opisy a fragmenty jsou však dochované výhradně ze 14. a 15. století. Zvláštním případem je především proto, že v ní Attila vystupuje jen částečně. Kronika vypráví příběh o Uhrech žijících na východě, jejichž král Aquila natolik zbohatl a získal takovou moc, že se rozhodl podrobit si všechny říše a národy světa. Motivován je ve skutečnosti boží prozřetelností, která tehdy dosáhla do východních krajů; katolické víry se však mělo Uhrům dostat teprve v jiné zemi.¹³⁰³ Aquila pustošil Teutonii/Alemanii (obě pojmenování se užívají synonymně), ve strachu zaútočil na 11 tisíc panen a ponížen nechal zabít sv. Uršulu, poté zpustošil Austrii, Apulii a Lombardii. Když se chystal táhnout proti Římu, ve snu se mu zjevil anděl; na rozkaz Ježíše Krista nemá vstoupit do Říma, ale pomstít krále Kazimíra, zavražděného ve Sclavonii a Chorvatsku. Na oplátku navštíví

---

¹³⁰⁰ „(...) natus, ut plerique historicorum in literas retulere, ea die, qua Julius, qui primus Romanorum singulare arripuit imperium, natus est. Et ea dien octe fluxu sanguinis interemptus, qua mensis die idem Caesar in senatu acceptis vulneribus confossus interiit. Amen.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 15.

¹³⁰¹ „Et quum sermo incidit de Valentiniano tertio, inserendum est memorie notitiaequae posterorum, qui et quis Valentinianus fuerit.“ *In vitam et mortem Attilae*, s. 5.

¹³⁰² *In vitam et mortem Attilae*, s. 12.

¹³⁰³ „Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Huius patris datum optimum post passionem et gloriosam resurrectionem et ascensionem domini nostri iesu christi in omnes regiones large proueniens, qui omnes homines uult saluos fieri, ad orientalem regionem vngarorum usque diffusum est, quos iesus christus, qui est deus omnipotens, non in propria regione, in alinea, que sclauonia nominatur, post multos labores et erumpnas ad fidem catholicam mirabili sua prouidencia uocare dignatus est. Cum autem rex eorum, qui aquila proprio nomine nuncupabatur, esset locupletatus argento et auro et gemmis preciosis hominumque et animalium uolucrum et bestiarum siluestris maxima multitudine ita, ut deliciae mundi ex omni parte ei affluerent, Exaltatum est et eleuatum cor eius, et decreuit in animo suo, ut omnia regna terrarum et omnes nationes confringeret, et suo imperio subiugaret.“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 9–10.

v budoucnu Aquilovi potomci Řím a získají korunu. Aquila následně založil město poblíž Benátek, které pojmenoval po sobě, a vydal se do Chorvatska-Sclavonie, kterou dobyl. Unaven válkami, navrhl svým vojákům, aby si vzali místní ženy a usadili se. Král se těšil „ze zaslíbené země, jako byla země Izraelitů,“¹³⁰⁴ za Dunajem našel rovněž krásnou zemi a ještě lepší byla za Tisou. Když pak Aquila zestárl rozdělil zemi svým knížatům a baronům, stanovil následnický zákon, předal vládu synovi a zemřel.¹³⁰⁵ Následná genealogie Aquilových potomků vede až k prvnímu křesťanovi Yessemu, který měl vizi, v níž mu mladík „lákavý pro oči“ (Gen 3,6) stejně jako strom poznání oznámil narození syna, který se stane králem.¹³⁰⁶ Také Yesseho manželka měla jako ve svatoštěpánských legendách vizi prvomučedníka Štěpána. Pak se vyprávění soustředí na štěpánskou hagiografii a čerpá převážně z Hartvikovy legendy. Objevuje se zde motiv koruny, kterou Štěpánovi poslal papež Lev, který je postaven do příběhu kvůli diskurzivní vazbě na Attilu, jehož odvrátil od drancování Říma. V *Uhersko-polské kronice* Aquilu od římské rejsy odradil anděl, který zároveň Aquilovým potomkům korunu slíbil.¹³⁰⁷

Pozdní dochování mimo jiné prozrazuje, že čtenáři za Aquilou snadno dekódovali Attilu, jedna z kapitol je označena „De victoria Atyle regis“¹³⁰⁸ a kratší verze kroniky hovoří stabilně o Attilovi, přestože zachovává historku o založení Aquileie. Snadná identifikace Aquily jako Attily nicméně neznemožňuje čtenáři hrát hru s mluvícím jménem krále Uhrů. Významy vznikající při této hře se přitom vzájemně doplňují. Vysoko letící orel má blízko ke Slunci, a tedy boží vůli, aliterační shoda a zakládání Aquileie může asociovat jiného, už tolikrát zmiňovaného zakladatele měst nesoucích jeho jméno, Alexandra.

Kratší verze začíná ve chvíli, kdy se stárnoucí Attila, poté co dobyl celou Evropu, chystá napadnout Řím.¹³⁰⁹ Anděl ho posílá pryč od Říma a oznamuje, že teprve jeho potomci vstoupí do Říma a získají korunu. Chybí však výzva ke mstě Kazimíra (později vystupuje jako *Trezimir*) a vůbec se netematizuje Chorvatsko jako mocenský prostor; Attila

---

¹³⁰⁴ „Perambulabat autem terram, et delectabatur in ea, quia terra promisionis, tamquam terra israelitico populo.“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 18.

¹³⁰⁵ „Cum autem senuisset Aquila famosus uictor terrarum (...)“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 20.

¹³⁰⁶ „(...) astiti ante eum iuuenis delectabilis aspectu, qui dixit ei: „pax tibi yesse christiane(...)“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 23.

¹³⁰⁷ „(...) sicut <auo eius aquile / proauo eius atyle> per angelum sanctum suum promiserat: q(uia) de semine tuo egredietur, qui romam in humilitate visitabit.“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 29.

¹³⁰⁸ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 14

¹³⁰⁹ „Cvm senuisset rex atyla famosus victor terrarum Scocie, dacie, austrie, vndecimque virginum milibus in colonia cesis, francigenis quoque et iormanis sue magnitudine subiugatis terraque lambardie vastata muros eius dissipauit, turres, confregit. Pro iniquitate autem tali plaga dei appellatus est. Totum vero mundum peragrare uolens et romanorum imperium sibi usurpare cupiens contra romam suum exercitum mouit.“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 15.

následně vstupuje do „Dacie et Slavonie“.¹³¹⁰ Vynechány jsou rovněž bohaté aluze na zaslíbenou zemi, ovšem s výjimkou „prostorné země“ (Ex 3,8) za Tisou, chybí také míšení Uhrů se Slovankami – pouze Attila se ožení s dcerou slovanského knížete.¹³¹¹ Mlčí se rovněž o chorvatské manželce Attilova syna Kolomana, kterému před smrtí předal vládu. Kratší verze kroniky těmito výpustkami klade důraz na následující líčení života sv. Štěpána a jeho zázraků, jejichž závěrečný popis je naopak přídavkem oproti delší verzi *Ch. Hungarico-Polonica*. Přestože i v kratší verzi absentuje starší jméno Uher, Panonie, z uvedeného je na první pohled zjevné, že je zde výrazně oslaben jihoslovanský prvek, což ostatně poukazuje na význam tohoto aktualizacího motivu v delší verzi kroniky.

Vyprávění o Aquilovi/Attilovi je v žánrovém smyslu „legendizováno“. Míním tím kontrast ke všem předešlým pojetí, která můžeme chápat jako *gesta* soustředující se více na dramatický oblouk příběhu o dobyvateli, který byl tak chtivý, že si sám přivodil konec. V *Uhersko-polské kronice* naopak Aquila/Attila ve větší míře naplňuje boží prozřetelnost a v jeho skutcích se anticipuje příběh sv. Štěpána. Odráží se to právě v líčení Aquilovy/Attilovy smrti, jenž je sice i v tomto narativu popudlivým, chtivým dobyvatelem, po snovém setkání s andělem však zcela ztrácí tyto charakteristiky a mění se v krále-zakladatele vlasti, ustanovujícího první zákony, dělícího panství mezi své urozené společníky, a především připravujícího budoucnost prorokovanému potomkovi, který vstoupí do Říma a získá královskou korunu. Rovněž tato podvojnost může souviset s hrou se jménem krále Uhrů. Aquila/Attila umírá poté, co synovi předá vládu nad zaslíbenou zemí,¹³¹² a jeho příběh je v pointě prost základního principu tradované attilovské historie o dobyvateli, jenž podlehne jedině vlastní ctižádosti. V diskurzu uherské historiografie má Attila dvě role – vyprávění o něm je zaprvé samostatným příběhem o dobyvateli a jeho pádu a zadruhé je součástí většího příběhu o pohanských nájezdnících, kteří se nakonec obrátí ke křesťanství. *Uhersko-polská kronika* se soustředí na tuto druhou rovnu attilovských příběhů, a naopak znemožňuje číst o Aquilovi/Attilovi bez vazby na příběh sv. Štěpána. Ve vyprávění *Uhersko-polské kroniky* jsou obě postavy propojeny podobně jako v jiných diskurzích, což jsem zdůraznil už v závěru předchozí kapitoly.

---

¹³¹⁰ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 17.

¹³¹¹ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 18–19.

¹³¹² „Post h(ec) autem uxor eius peperit filium, cui imposuit nomen Columan, qui accepit uxorem de chrwacia. Cum autem senuisset aquila famosus uictor terrarum, congregatis cunctis principibus et magnatibus terre tradidit regnum in manu filii sui colummanni,“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 20. Kratší verze je ještě stručnější: „Congregatis quoque cunctis principibus et magnatibus terre tradidit regnum in manu filii sui coloman.“ Tamtéž.

Martin Homza interpretoval *Uhersko-polskou kroniku* jako výsostně politický text sloužící jako reprezentativní vyprávění, respektive vyhodnocoval z této perspektivy funkčnost některých jeho prvků. Rozhodnutí setnout sv. Uršule hlavu podle Homzy „vrhá na Aquilu (Atilu) velmi nepriaznivé svetlo“ a vůbec přítomnost celé epizody je podle něho překvapivá.¹³¹³ Mučedníci vzešlí z krutostí hunských nájezdníků jsou ale běžnou součástí uherské historiografie, aniž by cílem jednotlivých autorů bylo zdiskreditovat Attilu nebo Huny. Tento rys ostatně explicitně formuluje Thurocz, když hájí válečnou slávu Attily, který jí dosáhl stejně jako jiní minulí hrdinové, například Alexandr Veliký. Zároveň mají tyto epizody specifický význam v celku vyprávění. Krutost Attily kontrastuje s jeho následným obrácením po zásahu anděla před Římem, čímž je zdůrazněna hloubka této proměny. Následně krutost Attily kontrastuje rovněž se svatostí Štěpána, který je v *Uhersko-polské kronice* na rozdíl od jiných uherských historiografií přímo označen jako potomek Attily, jemuž byla přislíbena královská koruna.

Dalším výrazným fenoménem je to, že co Homza označuje jako autorský ambivalentní až urážlivý postoj – Attila jako ďábel, Hunové jako nezkrotní divoši –, se v zásadě objevuje v prosloveh sv. Uršuly nebo anděla zjeveného Aquilovi.¹³¹⁴ Nelze je proto samozřejmě ztotožnit s politickým postojem autora. Závěrem by pak nutně musel být neuchopitelný postoj autora, když na jiném místě srovnává Huny s Izraelity.¹³¹⁵ Pro všechny tyto důvody, a především kvůli zjevné koncepci ve vyprávění, je produktivní číst *Uhersko-polskou kroniku* s ohledem na její literární rozměry a na celek vyprávěného příběhu. S tím souvisí zejména potřeba nevnímat postavy jako ideály dobra či zla, nýbrž jako jednající entity proměnlivé a lidské s celou škálou vlastností a různou mírou popudlivosti. Attila je v tomto smyslu dobyvatel naslouchající boží prozřetelnosti, Uršulou uražený vítězný válečník, ukrutník zastavený andělským sdělením, a poté i zákonodárný zakladatel nové vlasti.

---

¹³¹³ Martin Homza, *Uhersko-polská kronika, nedocenený prameň k dejinám strednej Európy (vstupná štúdia)*, in: *Uhersko-polská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*, edd. Martin Homza – Jana Balegová, Bratislava 2009, s. 24.

¹³¹⁴ Např. „Cui (Aquilae) respondens (Ursula) beata ursula dixit: Inique canis ferox et audax, ego regi celorum copulata sum, te autem, qui ut draco iniquus uoras christianos, ut dyabolum despicio“ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 13.

¹³¹⁵ *Ch. Hungarico-Polonica*, s. 18.

4.2 Závěr

Alternativy Attilových příběhů, tedy Callimachův *Attila* i vyprávění *In vitam et mortem Attilae*, fungují zjevně paralelně k těm, které se etablovaly ve středověkých Uhrách. Především přerušují ucelené vyprávění o králi Hunů, božím vyvolenci, jehož soukmenovci se jednou stanou křesťany. Ačkoliv text *In vitam et mortem Attilae* spojuje Huny s Avary a Uhry, o jejich křtu a roli v dějinách spásy mlčí. Zároveň tato díla přímo vycházejí z italského diskurzu o dobyvateli Attilovi, v němž ovšem nevystupuje jako Bič boží. Naproti tomu *Uhersko-polská kronika* čerpající jak z haličského, tak dalmatského prostředí a zdůrazňující některé Attilovy krutosti posiluje zároveň i transcendentální rovinu jeho cesty. Attila se nestává Bičem božím, nýbrž díky boží prozřetelnosti už opouští dřívější sídla Hunů. Především je ale celé vyprávění o Attilovi součástí svatoštěpánské hagiografie provázané především s legendou Hartvikovou. Ostatně text je v rukopisech označen jak jako kronika, tak jako *vita sancti Stephani*.¹³¹⁶ *Uhersko-polská kronika* tak funguje podobně jako historické vyprávění v *Kristiánově legendě*, „nejstarší české kronice“, kde je rovněž vyprávění o předkřesťanské minulosti přímo navázáno na hagiografii václavskou a ludmilskou. Příběh světce není vyprávěním o jednotlivci, který vyniká nad ostatní, nýbrž je zástupcem lidu jedné země a symbolem křtu celé této země.

Jak bylo zřejmé i v předchozích kapitolách, vyprávění o Attilovi v 15. století nelze dost dobře považovat za obnovený zájem o jeho příběh přerušovaný ambivalentním postojem ke krutému nájezdníkovi Attilovi. Kroniky 14. století a jejich rukopisné adaptace nejenže Attilův příběh vyprávějí, ale zároveň se na něj zaměřují a dále jej interpretují. Argumentem podírajícím tezi o renesanci attilovských námětů je mimo jiné Kézovo tvrzení, že Attila byl předkem Abovců (a tedy ne Arpádovců, resp. uherských králů, jak tvrdí Anonymus). Jedná se ale o unikátní interpretace, které můžeme jen obtížně považovat za obecný aktuální nebo dokonce vývojový trend. Anonymova *Gesta* byla funkčním vyprávěním na konci 13. století, kdy se dochoval jejich nestarší záznam, Kéza je naopak ve středověkých kodexech dochován jen v několika krátkých fragmentech a rukopisy *Uhersko-polské kroniky*, v nichž Attila vystupuje jako krutý násilník a zároveň jako boží vyvolenec a zakladatel země, disponujeme ze 14. a 15. století. Ze stejné doby jako Kézova kronika se také dochovaly kanonické hodinky zmiňované v předchozí kapitole, propojující Attilu a sv. Štěpána sice jako protiklady, ale jako protiklady historicky neoddělitelné. Originální vyprávění Callimachovo ani text *In vitam et mortem Attilae*

---

¹³¹⁶ Ch. *Hungarico-Polonica*, s. 9.

neobsahují nové pojetí, nýbrž těží z obrazů přítomných v italském diskurzu přinejmenším v polovině 14. století.

Spíš než o historickou změnu se proto jedná spíše o konkrétní konfigurace. Korvínova diplomacie využívající attilovských motivů sice kontextualizuje Thuroczovo velebení Attily a jeho srovnání s Korvínem, zároveň ale Thurocz spíše doříkával výklady naznačené v jeho zdrojích, než že by celé vyprávění o Attilovi přestavěl a změnil jeho základní vyznění. Janus Pannonius při svých diplomatických misích v Korvínových službách vyvolával obrazy hunského dávnověku buď, aby podpořil představu, že jen Uhři jsou schopní čelit turecké invazi, nebo aby opakoval už dříve funkční seznam uherských vládců začínající od Attily. Právě druhý případ Pannonius interpretoval situačně – ve své řeči před papežem kladl důraz na spojení uherských králů s papežstvím (Attila a Lev, svatopetrská koruna sv. Štěpána a nyní společenství Korvína a Pavla II.).¹³¹⁷ Pannoniova kontinuita v řadě uherských králů a diplomatické aspekty Callimachových motivací psát o Attilovi jsou konkrétními politickými nástroji, Thuroczovo srovnání Attily a Korvína má naproti tomu, jak bylo řečeno v předchozí kapitole, souvislost s konceptualizací celého narativu – nejde jen o to lichotit Korvínovi, ale vybudovat na vyprávění o výjimečných válečnících smysl dějin.

V této kapitole jsem se ale zabýval především adaptacemi národních a zemských narativů příznačných svou lokální perspektivou. Nejvýraznějším společným prvkem těchto zpracování je to, že pracují se zemskými, nikoliv národními narativy. Autor spiškosobotské kroniky pracuje s vyprávěním o zakládání křesťanského království a pozváním cizinců do země jako s výchozím bodem uherských dějin, slezské adaptace vyprávění o českých dějinách zase systematicky pracují s osidlováním Čech a okolních regionů spadajících od poloviny 14. století mezi země Koruny české. Zatímco kronika ze Spišské Soboty nechává stranou jak vyprávění o odchodu ze Skytie, tak o druhém příchodu Uhrů do Panonie, slezské historiografie opouštějí jinak běžný babylonský rámec příběhu o českých dějinách. Tímto posunem zvýrazňuje křest knížete zlom v dějinách a stává se výchozím bodem vyprávění a v důsledku i začátkem dějin. Texty jako *Anály hradištsko-opatovické* či *Letopisy Jindřicha z Heimburku* strukturují vyprávění od Bořivojova křtu, s nímž však pracují jako s momentem vřazení českých dějin do dějin křesťanstva – k takovému momentu je možné připojit i poznámky o pohanských

---

¹³¹⁷ László Szörényi, *Attila as an instrument of diplomacy – Janus Pannonius as King Matthias's ambassador in Rome*, s. 95.

knížatech vysvětlující původ knížecí moci. Stejným způsobem k problematice přistoupil i Neplach, jehož narativu jsem se věnoval v předchozí kapitole. Další texty, zejména ty mladší, spiškosobotská kronika a rukopisy *Starých letopisů českých* z konce 15. století, konfigurují svá vyprávění o zakládání legitimního panství s pomocí motivů křtu knížete a christianizace. V případě kroniky ze Spišské Soboty se ve vyprávění o christianizaci Uher exponuje pozvání cizinců sv. Štěpánem do země jako výchozí bod vyprávění o spišských Němcích.

Zároveň je příznačné, že dílčí lokální historiografie nebudují primárně vlastní příběh, ale využívají příběh identitně nadřazený, k němuž se mohou hlásit a případně ho upravovat k vlastním potřebám. Relativně (totiž v korpusu zkoumaných pramenů) unikátní je v tomto smyslu *Granum praesulum Moraviae*, jehož východisko je velkomoravské a moravské, naproti tomu další kroniky, ať už moravské, slezské, nebo kronika spiškosobotská či Tomáše ze Splitu systematicky pracují se zemským narativem jako rámcem, do něhož vřazují vlastní příběh. Tímto rámcem se stávají dějiny království, ačkoliv by jím mohlo být například markrabství tematizované v kodexu třebíčského rukopisu Kosmovy kroniky. Vratislavští kronikáři takovým způsobem nerealizovali vlastní slezské dějiny, nýbrž události slezských dějin vřazovali do rámce narativu o českých dějinách, čímž si osvojovali tento narativ a zároveň dávali slezským událostem smysl v rámci nadřazeného vyprávění.

Historické narativy jsou často spojovány s centrální mocí, ať už se jedná o oficiální historiografie Karla IV., nebo texty vázané volněji ke Karlově autoritě (Neplach, František Pražský), nebo o ústřední postavení královské kanceláře v Uhrách, jejíž úředníci často zemské historie psali.¹³¹⁸ Tato centrální produkce se stává ideologicky funkční teprve ve chvíli, kdy se taková díla rozšíří mezi čtenáře a komunity. Provedené analýzy na jedné straně ukázaly, že výpravné narativy o českých a uherských dějinách se šířily do lokálních center a mezi místními komunitami, zároveň ale odhalily, že se nejednalo o prosté přijetí. Řada děl byla samozřejmě jednoduše šířena opisem (např. Pulkavova kronika ve Slezsku), signifikantně často však byly tyto opisy adaptacemi. To se dělo i prostými kontextualizacemi (v kodexech byly výpravné historiografie doplňovány například lokálními letopisy), doplňky a zásahy do textu (zakládací listina Třebíčského kláštera, i

---

¹³¹⁸ Marie Bláhová, *Offizielle Geschichtschreibung in den mittelalterlichen böhmischen Ländern*, in: *Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa. Projekte und Forschungsprobleme*, ed. Jarosław Wenta, Toruń 2006, s. 21–40; Elemér Mályusz, *Királyi kancellária és krónikáírás a középkori Magyarországon*, Budapest, 1973.

pokračování vyprávění jako např. *Ch. Dubnicense*), ale i systematictější prací s místy paměti národní či zemské historiografie (Spišskosobotská kronika, slezská větev *Cronica Bohemorum*). Zároveň jsme viděli, že lokální adaptace nejsou jednoduše místními dějinami navazujícími v pyramidální perspektivě na zemské a případně i světové dějiny, nýbrž že jsou lokální a zemské dějiny provázány napříč narativem. To celé má důsledek ani ne tak pro reprodukci centrálně produkovaného a politicky či ideologicky podmíněného vyprávění, nýbrž především v upevnění příběhu o zemských dějinách jakožto funkčního nástroje konstrukce kolektivních identit.

Tyto identity jsou přitom funkční na několika úrovních. Nicolaus Glassberger nebo Sigismund Rosicz pracují s postavením sebe samých, Glassberger ale zároveň do vyprávění vnáší perspektivu kláštera, v němž působil, a rovinu Českého království propojil s rovinou říšskou. Třebíčský klášter svá práva hájí v kontextu dějin Moravy, Čech, ale i římských císařů nahlížených s moravskými doplňky, a podobě pracují s několika identitními rovinami (klášter-země-království-Říše) i *Anály hradištsko-opatovické*. Zemskou rovinu s říšskou propojil také autor adaptace světové kroniky Johanna de Utino. Jednotlivé úrovně individuální a kolektivní sebeidentifikace nejsou hierarchické, nýbrž v jsou narativech vybudované jako neoddělitelné a působící současně.¹³¹⁹

Současně s tímto osvojováním narativy vytvářejí nová mocenská uspořádání. Vratislavští historikové takto stavějí Vratislav nejen do role reprezentanta slezských elit, ale i entity zodpovědné za budoucnost svazku zemí Koruny české. Příznačně si k této konstrukci často vybírají Piccolominiho narativ o českých dějinách, v jehož pojetí je současnost a husitské barbarství příkladem upozorňujícím na hrozby kacírství pro celé království. Ambice slezských intelektuálů jsou tak realizovány osvojením příběhu o českých dějinách jako celku, který následně interpretují. Opačným případem je způsob práce Tomáše ze Splitu. Tomáš vypráví primárně dějiny Salony a Splitu a do tohoto vcelku vřazuje motivické epizody z dějin Uher, s jejichž pomocí svůj lokální narativ propojuje s narativem uherským. Vybírá si k tomu příběh, který zakládá celý uherský narativ, totiž vyprávění o tom, jak „Mad’ari“ přišli jakožto kořistníci do Panonie a jak byli později pokřtěni. S tímto příběhem pracuje jako s legitimizačním nástrojem, aby mohl následně vyprávět o tom, jak se uherští králové stali pány Splitu a Dalmácie. Poučen četbou Piccolominiho přepracoval Nicolaus Glassberger Pulkavovu kroniku, a přestože vypráví

---

¹³¹⁹ Na mnohovrstevnatost kolektivních i osobních sebeidentifikací upozorňuje například Thomas Hylland Eriksen, *Etnicita a nacionalismus*, Praha 2012.

dějiny jen do začátku 14. století, prezentuje v prologu své vyprávění jako nostalgické ve vztahu k současnému rozpadu království, které skončilo v moci heretiků. Glassberger se přitom hlásí ke svému českému původu, zároveň ale do vyprávění vkládá události spojené s Říší a svým norimberským klášterem, čímž internacionalizuje zhoubu husitských válek v Čechách. Čechy trpící herezí jsou v jeho vyprávěcí perspektivě odtržené od pravověrného křesťanstva.

Vedle těchto lokálních adaptací jsem ale také ukázal škálu čtení Pulkavovy a Dalimilovy kroniky v 15. století. Zatímco Pulkava je charakteristický především značným rozšířením a vlivem na novou původní historiografickou produkci, část rukopisů Dalimilovy kroniky tvoří druhou redakci kroniky. Jedná se o adaptaci zvýrazňující moralistní, a především národnostně šovinistické roviny Dalimilovy kroniky. Z této redakce vycházejí i aktivistické edice kroniky – Ješínova z roku 1620 a Hankova z roku 1847 – a nakonec silně ovlivňuje i současné čtení Dalimilovy kroniky. Další adaptace Dalimilovy kroniky vytvořené v 15. století, ať už strahovský fragment, nebo Pinvičkova verze, poukazují na to, že národnostně vyostřené čtení Dalimila není samozřejmé a že se jedná o konkrétní přístup k textu, který jiní četli více jako epickou báseň než jako agresivní národní apologii.

5. Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumat narativní struktury dvou analyzovaných skupin středoevropských historiografických textů. To na jedné straně posloužilo jako základní interpretační rámec při zkoumání realizací jednotlivých motivů. Na straně druhé jsem zkoumal struktury samotné, což však nemohlo být provedeno odděleně, nýbrž v těsném vztahu ke konkrétním motivům, které získávají díky struktuře smysl a zároveň strukturu spoludotvářejí.

Jako velmi produktivní se ukázalo zapojit do analýzy příběh o babylonském zmatení řeči, jímž začínají především výpravná kronikářská vyprávění jak o českých, tak o uherských dějinách. Došel jsem ke zjištění, že kronikáři jej nepřevypravují jen proto, aby naplnili žánrové potřeby kroniky „od počátků“, nýbrž že toto převyprávění systematicky přepracovávali, aby dobře zapadlo do jejich narativů. Takto motivováni zdůrazňovali dílčí aspekty příběhu (morální u Kosmy, Dalimila a Pulkavy, genealogický u Dalimila a Marignoly, ale především v uherských kronikách), což je dobře zjevné u Dalimila, který pracuje s metaforami rodiny při popisu dopadů babylonského trestu. Kronikáři si příběh osvojovali a transformovali jej tak, aby zapadal do jejich narativů jako jejich pevná součást, a ne pouhé východisko, přičemž využívali mezer ve starozákonním vyprávění (zejména interpretace Nimroda, případně Menrotha jako praotce Hunů a Uhrů; označení Srbů nebo Slovanů jako společenství bloudících od zřícenin věže) a také budovali mezičlánky mezi Babylonem a vlastními dějinami národa (čeština vznikla teprve ze slovanštiny, Nimrodovi synové unesli alanské dcery, z kteréhožto spojení vznikli Hunové a Uhři). Zároveň, a to je ještě podstatnější, kronikářské reinterpretace příběhu o babylonském zmatení a rozptýlení lidstva po světě jsou založené na exegetické tradici často včetně explicitních odkazů na novozákonní a patristické autority.

Na prvním místě má ovšem příběh o babylonském zmatení v kronikách přímou vazbu k celku vyprávění o christianizaci. Odráží se zde základní typologické exegetické čtení starozákonního příběhu o babylonské věži, k němuž náleží novozákonní zpráva o letničním seslání Ducha svatého. Babel způsobil jak zmatení řeči a v důsledku vznik vernakulárních jazyků, tak i rozptýlení lidstva po světě, čímž skončila jeho dosavadní jednota. Letniční seslání, po němž začali apoštolové hovořit „jazyky“, bylo podstatnou událostí v dějinách spásy, protože mělo vést k opětovnému sjednocení lidstva, a to v křesťanské víře. Narativy jednotlivých národních kronik vytvářejí právě takovou

dramatickou linku. Rody vzešlé od pádu babylonské věže bloudily světem, dokud se neusadily v zemích, z nichž vytvořily své vlasti. Když poté byla jejich knížata pokřtěna a šířila křesťanství mezi lid, stalo se jejich panství součástí neustále rozšiřované křesťanské ekumeny směřující k jednotě lidstva. Tím se uzavřel příběh o babylonském zmatení, ustavující základní osu vyprávění o počátcích lidu a vytváření křesťanského panství. Srovnání narativů o českých a uherských dějinách přitom poukázalo na specifické interpretace prvního knížecího křtu a vyzdvihlo nesamozřejmost takové interpretace. Bořivojův křest byl v řadě kronik vyprávěn jako katarze následující po ponížení pohanského knížete na křesťanském Svatoplukově dvoře. V různých textech se pak Bořivoj stává mocenskou nebo pravověrnou světskou autoritou v regionu, kteroužto moc přebírá právě od Svatopluka. Naproti tomu křest sv. Štěpána v narativu uherských kronik hraje jen vedlejší roli. Štěpán je narozen jako svatý po zázračném obrácení svého otce, knížete Gejzy. Křest Uhrů je v tomto srovnání výsledkem božího plánu navazujícího na vyvolení Attilovo.

Podstatné je samozřejmě srovnání s texty, které s babylonským příběhem nepracují. Neplach nebo letopisci *Análů hradištsko-opatovických* přitom měli podobný záměr inkorporovat české dějiny do dějin křesťanstva. Základním referenčním bodem proto byl Bořivojův křest a teprve k tomuto záznamu mohli autoři připojit retrospektivní poznámky o pohanských dějinách Čechů, respektive o původu knížecí vlády v Čechách. Zvolili ale formu nezávislou na babylonském příběhu a založenou explicitněji na dějinách křesťanstva od roku 1. Rámec tedy není celé lidstvo rozptýlené po světě a nacházející naději jednoty v působení apoštolů, nýbrž základním východiskem je už funkční křesťanské společenství, do něhož Čechové vstupují.

Ještě jiným případem jsou kroniky opouštějící babylonský rámec a soustředící se na vytváření panství a ustavování jeho křesťanské legitimacy. Benedikt Johnsdorf, Aeneas Silvius Piccolomini nebo anonymní *Cronica Bohemorum* vycházejí od motivů příchodu Čecha, osidlování země a kultivace orné půdy. Podobně kronika uložená ve Spišské Sobotě jako východisko vyprávění určuje zakladatelské dílo sv. Štěpána a hostů, které pozval do země, a Tomáš ze Splitu využívá příběh o příchodu starých Maďarů do Panonie a jejich křtu k výkladu podřízení Splitu uherským králům. K těmto narativům mají blízko také rukopisy *Starých letopisů českých* z přelomu 15. a 16. století, které své převážně soudobé dějiny, respektive vyprávění o událostech 14. a 15. století začínají s využitím několika nosných událostí křtem Bořivoje, popř. založením pražského biskupství. Rukopisy

Starých letopisů se ale zdají být v tomto smyslu korespondující s obecnějším trendem, nikoliv s konkrétním zvoleným modelem. Hlavním představitelem tohoto trendu zdůrazňujícího zemské dějiny a kultivaci lokální kulturní krajiny je koncepce Piccolominiho *Historie české*. Z Piccolominiho přímo čerpal Johnsdorf nebo Nicolaus Glassberger, který adaptoval Pulkavovu kroniku včetně babylonského narativu, tomu však předsadil geopolitický úvod opsaný z Piccolominiho. Piccolominiho vyprávění, považované za zlomový text ve vývoji evropské historiografie, a další kroniky na něj navazující lze číst jako mezistupeň mezi středověkým dějepisectvím a humanistickými „kronikami o založení země české“, soustředěnými více na kultivaci krajiny než na babylonský nebo christianizační rámec.

Babylonský rámec, ale i zařazení českých dějin do příběhu křesťanstva, a tedy dějin spásy, jak to učinil například Neplach, vysvětlují, proč není vhodné hovořit o předkřesťanských dějinách jako o vyprávění o mytické době a o pohanských knížatech jako o knížatech mytických. Pokud se o tomto vyprávění někdy hovoří jako o mýtech, musel by se stejným způsobem pojímat i zbytek kroniky a celé její historické vyprávění by se muselo koncipovat jako mýtus, totiž jako narativ vykládající ucelený řád světa. Pokud v rámci jednoho díla oddělíme vyprávění mytické od historického, často tak nereflexivně přebíráme konstrukt středověkého historika, což svým způsobem činila osvícenská moderní kritika historiografie, když stanovovala jasnou hranici mezi tím, co není ověřitelné, a je tedy nepoužitelné jakožto historický pramen, a tím, co je možné dále zkoumat k rekonstrukci historických událostí. Právě porozumění funkci interpretačního babylonského a christianizačního rámce vede čtenáře k vnímání dějin včetně těch předkřesťanských jako jednoho narativního celku. Předkřesťanské dějiny nejsou zajímavostí, nejsou zaznamenáním nějakého pozoruhodného staršího mytického vyprávění, nýbrž jsou ideologickým narativem o věcech, které mají význam jedině v přímém vztahu k autorově a čtenářově současnosti; smysl jim dává eschatologie křesťanských dějin. Funkce této struktury je potvrzena rovněž její negací. Callimachus Experiens svého Attilu zcela odpojil od Uhrů a uherského království, a tudíž od křesťanské budoucnosti jeho potomků a následovníků. Zjevně to souvisí s tím, že o něm rovněž nemluví jako o Biči božím. Pokud budeme Callimachovo vyprávění číst jako protikorvínský pamflet, je užitečné jej číst nikoliv primárně jako zesměšnění Matyáše Korvína, nýbrž jako diskurzivní reakci na Korvínovu diplomacii, která především v osobě

Jana Pannonia systematicky pracovala s motivem Attily jako předchůdce pravověrných uherských králů.

Babylonský rámeček je navíc v mnoha bodech úzce provázaný s dalším vyprávěním. Dalimil ve své kronice intenzivně pracoval s paralelismy začínajícími právě už v první kapitole o babylonském zmatení. Babylonskou strukturu *porušení smlouvy* ↔ *trest a změna mocenské konfigurace* opakuje při líčení příchodu lecha Čecha a jeho rodiny, pádu Svatopluka a přenesení jeho knížecí autority na Bořivoje i ve vyprávění o chaosu po vymření Přemyslovců. Kromě této struktury paralelně využil též rodinné metafory, aby mohl české dějiny líčit nejen jako dějiny národa založeného na genealogických a jazykových vazbách, ale též jako komunitu sdíleného osudu. Dalimil rovněž přímo označuje další paralelismy mezi předkřesťanskými dějinami a současností. Jasně označuje podobnost mezi vraždou luckého kněze a Václava III. Oba zabil úhlavní nepřítel Čechů, Durynek, a oba jsou v Dalimilově vyprávění dětmi. Čerstvě korunovaného krále Jana Lucemburského pak Dalimil nabádá, aby se řídil radami, které kdysi dala Čechům Libuše. Dílčí paralely Dalimil vybudoval také uvnitř vyprávění, například o sv. Václavovi. Tyto paralelismy jsou nástrojem při vytváření uceleného vyprávění o smysluplných českých dějinách, které čtenářům Dalimil slibuje v prologu.

Zatímco Pulkava nebo Kosmas zdůrazňovali podobně jako Dalimil babylonský trest a jeho morální aspekty, uherské kroniky interpretovaly příběh na prvním místě genealogicky. Ať už jednotlivé texty prohlašovaly za předka Hunů a Uhrů Nimroda, nebo Magoga, stavba a pád babylonské věže se vyprávěly jako začátek genealogické řady. Pokud navíc kroniky upřednostňovaly původ od Nimroda nebo Menrotha, vyobrazovaly pyšného a ctižádostivého hrdinu, jehož babylonská stavba nebyla ani tak dílem opovážlivosti, jako spíše odvahy a odhodlání. Uherská historiografie vedla diskurzivní polemiku o tom, zda byl Nimrod předkem Uhrů. Rukopisy uchováající polemické odmítání Nimroda sice zopakovaly strukturu argumentace vedoucí k závěru, že Hunor a Magor nebyli Nimrodovými syny, jenže zároveň ve svých textech tvrdí, že Hunor a Magor Nimrodovými syny byli. Mediévisté dnes nepochybují, že chybějící *non* je výsledkem písařské chyby, čemuž jednoznačně napovídá celkový argument. Kroniky ale s Nimrodem jako předkem Attily i vůdců Uhrů po druhém příchodu do Panonie pracují i v dalším textu ve formě genealogií, jimiž na několika místech strukturují vyprávění. Rozpor spíše vytváří dojem nejistoty autorů jednotlivých opisů, jak se celkově vypořádat s jednotlivými protichůdnými tezemi. Naproti tomu Johannes de Thurocz tuto ambivalenci využil ve své

autorské metodě; závěr totiž vyvodil tak, že nejprve uvedl oba názory na nimrodovský původ Uhrů a následně prohlásil, že ať už je původ Hunů a Uhrů jakýkoliv, jsou přece potomky velkého (obra a hrdiny) Nimroda.

Marignola postavil ve své kronice babylonské zmatení do podobné role jako většina kronik uherských. V jádru jeho vyprávění totiž byla genealogie Karla IV., potomka římských císařů a dokonce římských božstev. Zároveň na základě augustinovské koncepce dvojí obce boží strukturoval vyprávění ve třech knihách jako dějiny moci (božské, knížecí a kněžské). Se stavbou babylonské věže a Nimrodovou tyranidou začínají dějiny světské vlády, které ústí do ustanovení světových říší. Tak se Marignola dostává k dějinám římské republiky a začátku císařství, aby se po větách o Oktaviánu Augustovi mohl dostat přímým skokem k českým dějinám, které v podstatě organizuje jako genealogii Karla IV. Marignola přitom líčí stav předpotopní společnosti, do jejíž podoby víc než potopa zasáhnou obři. Později se obr Nimrod vzepřel bohu a začal vládnout, přičemž hlavním projevem tyranidy byla právě jeho vzpoura a stavba babylonské věže. Kromě výkladu dějin moci se Marignola ještě jednou, na začátku české kroniky, věnuje taktéž genealogicky původu Čechů od Jáfeta. Události prvního a druhého věku Marignola komentuje rovněž z perspektivy své cestovatelské zkušenosti, údajně totiž spatřil řadu míst a artefaktů dochovaných z doby počátku světa a lidstva. Reflexe Marignolovy cesty pak není pouhým vychloubáním slavného misionáře, nýbrž je součástí historického narativu. Medievalistika preferovala oddělené zkoumání historického a cestopisného vyprávění, někteří dokonce navrhovali sestavit z vybraných pasáží Marignolův cestopis. Naproti tomu analýza provedená v této práci ukázala, že Marignola své očitě svědectví využil jako verifikaci vyprávění o prvním a druhém věku světa. Posiluje tím i metaforu kroniky jako diadému spojujícího začátek s koncem, Marignola je svědkem obou okrajů dějin, v nichž je Karel IV. předpovězeným císařem, jenž dobude Kristův hrob a přinese mír celému světu. Karel IV. hraje roli v dějinném potýkání obce dobrých s obcí špatných; Marignola propojuje dějiny i v perspektivě obce špatných, vyprávění o modloslužebnictví začíná u Nina, který nechal vytvořit modlu svého otce Bela, a končí Marignolovým svědectvím o Praze, kde jsou modláři zobrazeni na náhrobku sv. Vojtěcha. Zároveň s Ninovým modloslužebnictvím ale v popotopním světě začínají Šémem dějiny pravé víry. Začátek českých dějin Marignola propojil se stvořením světa a dějinnou kontinuitu stvořil mimo jiné s pomocí metafory božího světla provázejícího Čechy od počátků až po christianizaci a vládu vyvoleného císaře.

Výrazným funkčním prvkem a interpretačním nástrojem jsou ve zkoumaných narativích biblické citáty a aluze, které dávají historickému vyprávění nové významy a napovídají čtenáři, jak toto vyprávění číst. Hunové šířící se světem jako písek jsou pojímáni jako Abrahamovo potomstvo, trpké osudy Čechových společníků při osidlování země zobrazil Dalimil asociací apoštolů těžce dobývajících svůj chléb, sv. Štěpán vytrval ve víře, přestože byl stíhán jobovskými ranami, Vlastiny dívky zpečetily novou smlouvu tak jako Ježíš s učedníky. Kosmas s pomocí několika různých starozákonních odkazů vytvořil možnosti číst vyprávění o christianizaci Čech na několika úrovních, Boleslav při tomto čtení není jednoduše nenáviděným knížetem, nýbrž postavou hrající roli v kvazibiblickém vyprávění. Marignola popisuje začátek českých dějin jako stvoření světa a do úst sv. Václava vkládá slova apoštola, která následně vztahuje k historické koncepci dvojí obce boží, v níž tak má své místo jak Václav, tak Boleslav jako druhý Kain. Konceptně využil biblickou aluzi též Pulkava, když začátek svého vyprávění o původu Slovanů od babylonského zmatení a o osidlování české země vystavěl s odkazem na evangelium sv. Jana. Dalimilovy paralelismy lze číst s oporou ve čtyřúrovňové biblické exegezi (čtení historické, morální, typologické a alegorické) – právě exegetická inspirace Dalimilovi napomohla strukturovat dějiny jako smysluplný opakující se celek. Strukturálním prvkem zařazujícím narativ do dějin spásy je rovněž konceptualizace Attily jako Biče božího, čímž je jednak legitimizována jeho válka, jednak avizováno vyvolení Hunů a Uhrů stát se v budoucnosti křesťany. Attila svou dějinnou roli sehrává i v případech, kdy se zdůrazňuje krutost jeho skutků. Ta totiž slouží ke zvýraznění zázraku evangelizace Uhrů, když se jeho krutost promění ve svatoštěpánskou víru (*crudelitas* ↔ *credulitas*).

Silnou měrou kronikáři své vyprávění tvořili s pomocí genderových motivů. Mediévistika přitom může těžit z poznatků Patricka Gearyho, který identifikoval ženské (tedy z kronikářovy perspektivy druhotné, marginální) postavy jako významné vyprávěcí entity v líčení nejstarších dějin. V návaznosti na Gearyho výzkum Kosmova vyprávění, jsem v této práci analyzoval Kosmovo koncepční líčení charakteru Libušiny ženské a Přemyslovy mužské vlády. Genderové motivy ale zdaleka nekončí u zobrazování nečekaně výrazné funkce ženských akterek vyprávění. Ve stejné míře jako s pomocí femininních motivů kronikáři svá vyprávění stylizovali rovněž s pomocí explicitních koncepcí a motivů maskulinit, ale také metafor rodinných, jak už jsem zde v závěru upozornil na příkladu Dalimilových paralelismů, a rovněž s polohami mládí, dospělosti a stáří. Kosmas a Dalimil využívali ve vyprávění genderové motivy a stereotypy k zobrazení

charakterů postav (Libuše, Přemysl, Vlasta, Neklan, Tyr/Styr, dívky, mladíci), ale i k výkladu popisovaných událostí a zobecňování jejich příčin a důsledků (v motivech zrady, smíchu, též výrazně v Dalimilově práci s emocemi). I Marignolova genealogie Karla IV. je pozoruhodná z genderové perspektivy. Kronikářská genealogie běžně reflektuje mužskou linii předků, Marignola ovšem mezi Karlovými předky zdůrazňuje i ženy-Přemyslovny. Protože Karel je Přemyslovcem po matce, Marignola vyzdvihuje významné ženy rodu, přičemž hlavním kritériem je jejich svatost. Vedle Libuše na začátku a Elišky na konci dějin se vrací k Ludmile, Mladě a Anežce a spojuje je přímo s Karlem IV. Mlada se dokonce, jakkoliv jen jako sestra Boleslava II., dostala i do seznamu českých knížat.

Ženy jako matky a zakladatelky kmene vystupují i v uherských kronikách (matka Hunora a Magora, alanské princezny, matka Almoše, matka sv. Štěpána). Zatímco Marignolovy ženy jsou světice naplňující boží vůli, ženy v uherských narativěch naplňují vůli kořistnických nájezdníků. Alanské princezny se stanou manželkami Hunora a Magora násilím a další zmíněné ženy jsou těmi, „skrze něž“ otcové plodí své syny. Mezi ústřední motivy strukturující vyprávění o Hunech, Attilovi a Uhrech ostatně patří obhajoba vojenské síly a maskulinita Hunů a Uhrů je především silácká a dobyvačná. Explicitně to formuloval Johannes de Thurocz, když hájil Attilovo tažení. Attilova sláva by se podle něho měla rovnat slávě Alexandrově nebo Agamemnónově, kteří jí rovněž dosáhli zničující válkou. Síla hunských a uherských vůdců začíná už u hrdinsky vyobrazeného Nimroda a pokračuje i ve vyprávění o sv. Štěpánovi, který neváhal vést války proti svým protivníkům, přičemž válka proti sedmihradskému Gyulovi nebyla jednoznačně legitimní. Demonstrace vojenské síly propojuje zde zkoumaný korpus uherských kronik s Anonymovými *Gesty*, která jsou jinak obsahově ostatním uherským kronikám vzdálená.

Vedle již řečeného napomohla analýza historiografie jako souvislého vyprávění reinterpretovat ještě další konkrétní pasáže. Takovým způsobem v Dalimilově vyprávění navazuje líčení o Drahomíře na předchozí kapitoly o dívčí a lucké válce, zatímco dvě války jsou propojeny nominálně jmény Vlasty a Vlastislava, jejich touhu po vládě sdílí i Drahomíra, která pochází ze Žatecka. Dalimil systematicky zasáhl i do celkového vyprávění o Žatecku, které je součástí českého, nikoliv luckého knížectví a proti Vlastislavovi stojí Pražané, nikoliv Čechové. Dalimil tak konstruuje válku jako vnitřní spor obce předtím, než do děje vstoupí první Němec, nepřítel Durynk. Kontinuita od Vlasty k Drahomíře je navíc posílána tím, že Dalimil od sebe neodděluje pohanské a křesťanské dějiny, jak to demonstrativně činí Kosmas. Zvolená analýza vedla rovněž k upřesnění tezí

o tom, že Jindřich z Heimburka údajně zamlčel venkovský původ prvního knížete Přemysla, vysvětlila, proč Kosmas neříká nic o Bohemovi předtím, než vstoupil do Čech, nebo vyjasnila podiv některých medievistů nad tím, že uherští středověcí kronikáři stavěli do role předchůdce uherských králů ukrutníka Attilu.

Dávné předkřesťanské dějiny bývají nejčastěji spojovány s představou o době, v níž vznikaly společenské normy; Přemysl a Libuše jsou tvůrci zákonů, Kéza teoretizoval o tom, jak ve vojenských táborech Hunů vznikaly společenské nerovnosti. Pulkava definoval oblast obsazenou prvními Slovy, na niž mají nárok současní panovníci, především tedy Karel IV. Podobně funguje i hunské dobytí Panonie stvrzené krví padlých válečníků, které legitimizuje nároky Uhrů při druhém příchodu. Na některých dalších místech vyjadřují kronikáři přímý vztah ke své současnosti; Jan Lucemburský má podle Dalimila pamatovat na Libušinu řeč a Johannes de Thurocz velebí vojenské úspěchy Matyáše Korvína jakožto rovnocenné vítězstvím Attily. Zcela svébytným způsobem se k historické kontinuitě staví Aeneas Silvius Piccolomini, který v počátcích dějin hledá prvky povahy národa. Christianizaci přitom v takovém „etnografickém“ přístupu nevnímá jako zásadní dějinný zlom, tím je naopak husitské odpadlictví od ortodoxie líčené s pomocí obrazů barbarského nomádství husitských polních vojsk.

Všechny zmíněné jednotlivosti netvoří dohromady ucelené interpretace českého a uherského narativu o nejstarších dějinách, nýbrž jsou prvky jednotlivých kronik a v nich funkčních narativů. Nepředstavují ani doklady vývoje historických představ, naopak analýza jednoznačně ukázala, že konkrétní motivy a jejich realizace jsou závislé především na logice a funkcích jednotlivých textů – více než na historickém postavení textů v diskurzu. Dílčí kroniky nejenže byly stvořeny v nějakých kontextech, ale ve zcela odlišných kontextech byly čteny a adaptovány a ve výsledku existovalo více souběžných narativů interpretujících nejstarší dějiny. Jinými slovy, kronika Simona z Kézy je považována za dílo závislé na historické změně vnímání osobnosti Attily, z podobné doby je ale dochován jediný rukopis Anonymova díla a Kéza tak ovlivňoval historickou imaginaci stejným způsobem jako Anonymus. Kroniky sestavené v mladší době tak nutně nezastupují pozdější vývojové schéma historických představ. Jednotlivé narativy jsou často dílem konkrétních názorů, které přitom, jak ukazují dvě kroniky Henrika de Mügelu, nejsou produktem osobního autorského přesvědčení, ale mnohem více motivací stojících za vznikem jednotlivých textů. Mügelův příklad upozorňuje na limity ztotožňování tezí kroniky s názorem autora a na nutnost vyhodnocovat tvrzení ve vztahu k žánru, logice a

funkcím daného literárního textu. Platí to i v případě jednoznačných politických pamfletů jako *Krátké sebranie z kronik českých*, jehož autor ostatně není znám, nebo děl Callimacha Experia aktivně diplomaticky vystupujícího proti Matyáši Korvínovi. Pochopení textů a jejich pozici v diskurzu totiž osobnost autora sama o sobě nevysvětlí.

Variabilita motivů v dílčích kronikách není výsledkem obyčejného politického uzpůsobování skutečnosti či ohýbání dějin, nýbrž na prvním místě věcí interpretace ve smyslu položené otázky. Nejlépe to je vidět na Marignolovi, který zkoumal dějiny moci, proto se „logicky“ při popisech posunu od *Thearchos* k *Monarchos* soustředil na Nimroda, který je tradičně v biblické exegezi chápán jako první vládce a uzurpátor moci, a tuto problematiku domýšlel a dále interpretoval. Podobně také Dalimil, který zkoumal národ na základě teorie o jazykové podstatě národní sounáležitosti, viděl ve smyslu sobě položené otázky babylonské zmatení a následný rozchod lidstva do světa jako základ národů a jejich svébytnosti. K takovým závěrům mě přivedla právě analýza vyprávění o nejstarších dějinách. V jejich případě se totiž intenzivněji soustředíme na podoby narativu, vzhledem k tomu, že nejsme v pokušení porovnávat kronikářské teze s historickými skutečnostmi rekonstruovanými na základě studia jiných pramenů. Jinak řečeno, více se soustředíme na diskurzivní aspekty vyprávění, které nemůžeme konfrontovat s jinak poznanou realitou, a je proto snazší interpretovat takto příběh o babylonské věži než vyprávění o Přemyslu Otakarovi II. nebo Karlovi IV., ačkoliv i v těchto a jakýchkoliv jiných případech je samozřejmě možné aplikovat stejné metody.

Vliv a funkce jednotlivých vyprávění testuje jejich čtenářská reflexe. Ostatně, původní autorská díla lze vnímat ve vztahu k použitým pramenům jako čtenářskou reflexi těchto pramenů, a stejně tak i jednotlivé dochované opisy a adaptace kronik jsou svým způsobem čtenářskými reflexemi původního textu. Především vysoce koherentní korpus uherských kronik můžeme číst jako neustálé reprodukce nebo reinterpretace jednotlivých motivů; jádro narativu však zůstává stejné, navzdory tomu, že uvnitř tohoto diskurzu probíhala polemika o nimrodovský původ Uhrů a o Kézovu tezi *pura Hungaria*. Naproti tomu kroniky o českých dějinách vyprávějí individuální příběhy; i když jádrové události zůstávají více méně stejné, interpretace motivů a vyprávěcí konstrukce kauzalit a kontinuit tvoří odlišné příběhy. Funkce autorských tezí se přitom vztahují k podobě celých narativů. Thuroczovu kroniku můžeme v jednom aspektu číst jako čtenářskou reflexi obou kronikářských tradic v Uhrách 14. a 15. století, tedy *Obrázkové* a *Budínské kroniky*. Podobně Piccolominiho silná slova o babylonském původu Čechů je nutné vnímat

jako součást autorovy argumentace, spíš než jako doklad dobové reflexe historiografických narativů.

Výpravné historické narativy zkoumané ve druhé a třetí kapitole jsou ve většině případů spojené s mocenskými centry a často mají ambice šířit politické idey. Mnoho z těchto narativů bylo adaptováno v lokálním prostředí. Spíš než o reprodukce centrálních narativů na periferii se však jednalo o adaptace kronik a jejich reinterpretace lokálními autoritami a v důsledku toho pak o vznikání nových center a nových funkcí původních narativů. To, jak se vyrovnávali slezští dějepisci s vyprávěním o českých dějinách, nebo spiškosobotská kronika s narativem uherským, nelze chápat jako podřízení lokálních identit celozemskému narativu, nýbrž jako osvojení tohoto narativu a jeho přestrukturování. Slezské kroniky takovým způsobem zobrazují Slezany jako garanty trvání Koruny české, kronika ze Spišské Soboty obrací perspektivu vyprávění a do jádra staví cizince a Němce, které pozval sv. Štěpán do království a kteří se nejvíc zasloužili o vybudování křesťanského panství. Spiškosobotská kronika stojí na opačné straně interpretačního spektra než Kézovo vyprávění o *pura Hungaria*, když zcela minimalizuje roli Hunů a Uhrů příchozích ze Skytie a zesiluje původně marginalizované pasáže o přišedších cizincích. Tomáš ze Splitu zase konfiguroval vyprávění o tom, jak se Split stal součástí panství uherského krále tím, že oslabil kořistnický narativ a vložil do něj aktivní sebevědomé reprezentanty Splitu. S těmito aspekty souvisí jeden obecný trend vlastní lokálním adaptacím: kladou důraz na zemské dějiny, a naopak upozaďují dějiny národa. Jak jsem už naznačil, právě v těchto textech ztratil význam babylonský rámeček. Vypráví se tak především o osidlování země a ustanovování křesťanské společnosti a jejích institucí.

Podstatné přitom je, že lokální adaptace pracují s uceleným příběhem od počátků, a právě ve vyprávění o počátcích se projevuje řada aktualizací. Slezané tak nejsou svázáni s českými dějinami jen proto, že se slezská knížectví stala součástí lucemburského panství, nýbrž už při příchodu Slovanů do střední Evropy byli praotcové bratry a Vratislav prý založil lucký kníže. To jsou motivy spojené se slezskými adaptacemi českých dějin. Také Spišané jsou podle kroniky součástí uherských dějin od založení křesťanského království. Split je dokonce starší než uherské království a do společného svazku může vstoupit teprve, když se osvědčí křesťanské ctnosti uherských králů. Moravští biskupové získávají legitimitu od Cyrila a Metoděje a teprve následně a dočasně je jejich diecéze spojena s pražskou. Signifikantně často se opakujícím rysem je přitom úzká provázanost

lokálních a zemských dějin napříč celým příběhem. To znamená, že autoři lokálních adaptací neužívali své prameny jako východisko vyprávění o lokálních dějinách, jak tomu někdy bývá u zemských kronik, které chronologicky navazují na světové kroniky. Nestačilo jim ani vkládat jednotlivé aktualizace do vyprávění o počátcích, které jsem právě zmínil. Naopak, autoři vypráví lokální dějiny vypráví pevně spojené s dějinami zemskými od počátků až do vypravěčovy současnosti.

Tyto adaptace mají společný ještě jeden prvek, naplno se v nich projevuje mnohvrstevnatost kolektivních identit, v nichž se historiografové pohybovali. Základní perspektiva vyprávění je vystavěná v rámci lokálního společenství spojeného s komunitou zemskou. Pravověrná perspektiva vlastní všem historiografickým narativům často přerůstá v identifikaci s rámcem říšským a někteří autoři do svých textů vkládali rovněž rovinu osobní nebo komunitní ve smyslu užším (např. klášter) nebo širším (např. město či region). Sociologicky je důkladně popsáno, že kolektivní identity fungují prostupně a jedinci i komunity žijí v několika kolektivních identitách zároveň. Lokální historiografické adaptace tento rys odhalují mnohem explicitněji než velké zemské výpravné historie, které se obvykle soustředí právě na jednu dominantní zemskou či národní identitu.

Součástí studia dějepisných textů jako ucelených narativů byly pochopitelně jejich literární aspekty. Interpretace dílčích příběhů a motivů poukázala na výraznou vyprávěcí stylizaci, aniž bych měl na mysli pouze rétorickou či zdobnou stránku kronikářského jazyka. Zkoumal jsem totiž nejen vnitřní logiku vyprávění, povahu užitých motivů a jejich realizaci, ale zejména to, jakou funkci mají ve vyprávění místa, na jejichž stylizaci si autoři dali zvláště záležet. Na jedné straně stojí Anonymova kronika dobývání Panonie, která zobrazuje své hrdiny bez hlubší reflexe jako stroje na bojové úspěchy. Medievalisté kroniku vyzdvihují jako kvalitní literární dílo, to je však založeno výhradně na rétorickém a převážně intertextovému bohatství textu a žánrově by bylo možné kroniku číst jako (ve středověkých souřadnicích) literaturu brakovou. Tuto povahu Anonymova vyprávění největší měrou zvýrazňuje vyprávění o Attilovi, jak je dochováno u Kézy a především v kronikách 14. a 15. století. Attila je sice líčen jako hrdinný dobyvatel a boží vyvolenec, zároveň ale podléhá výbuchům vzteku a žádosti, a nakonec přílišným chtíčem sám sebe zahubí. Ambivalenci jeho jednání připomínají Hunové, když se vzeprou jeho nařízení po smrti Budy, ale i autoři zvýrazňující Attilovu sexuální neuměřenost. Johannes de Thurocz text dále dramatizoval připojením pasáže o Attilově setkání s poustevníkem nebo

zobrazením Attily před smrtí jako vilného starce. Podobně obojakou postavou je například selhávající vůdce, bázlivý kníže Neklan, který ale zároveň prokazuje křesťanské ctnosti. Řada takových dílčích motivů se neváže přímo k obecným cílům kronikářova díla, jejich funkcí je posílit dynamiku vyprávění. Nemají legitimizovat konkrétní politická fakta a ideje současnosti, nýbrž vytvořit barvitější a poutavější příběh. Především je ale obecně možné, a struktura vyprávění k tomu navádí, číst celé historiografie jako příběhy, protože teprve při takovém přístupu nabydou veškeré paralelismy a kontinuity smysl, jakkoliv zpolitizované či zideologizované mohou být. Právě vnitřně provázaný a dynamický příběh umožňuje to, aby se záznamy o historických událostech a jejich interpretace mohly stát smysluplnými dějinami. Perspektiva příběhu nám dokáže vysvětlit, proč kronikáři budují kontinuity mezi „pohanskou“ a křesťanskou společností a zároveň prezentují křesťanství jako zlom v historickém vývoji, i ve vytvořených dějinách, jak ukazují příklady Kosmy nebo Pulkavy.

Konečně se musím vrátit ke smysluplnosti paralelní analýzy kronik o českých a o uherských dějinách. V práci jsem oba diskurzy zkoumal odděleně, závěry jednotlivých analýz už ovšem dobře posloužily ke zvýraznění toho, co je v každém z obou diskurzů specifické a co naopak historiografie o českých a uherských dějinách sdílejí. Společné rysy obou diskurzů, které jsem avizoval v úvodu, lze díky mé analýze rozšířit o další podstatný prvek. Oba textové celky a historiografické diskurzy mají podobnou strukturu v tom smyslu, že výpravné narativy vzniklé v mocenských centrech, především v prostředích blízkých královským dvorům a kancelářím, byly adaptovány v lokálních prostředích. Jak moje paralelní analýzy, tak vyvozené závěry proto byly funkční na všech úrovních zkoumání funkcí dějepisných vyprávění. Poukázal jsem na to, že z pohledu české medievistiky jsou narativy uherských kronik cenné pro specifickou práci jednotlivých kronikářů s pojmem Uhři. Pro českou medievistiku je poučením, že nestačí rozlišovat mezi politicky a etnicky definovaným společenstvím, ale že i etnicita je narativně konstruována a netvoří nereflektované přirozené společenství. Naproti tomu nejvýraznějším mementem kronik o českých dějinách pro medievisty zabývající se uherským prostředím je povaha lokálních adaptací. Nemají být primárně čteny jako projevy jednotlivých národnostních skupin ve smyslu mnohonárodnostního uherského království (Spiš, Dalmácie), nýbrž jako projevy konkrétních politicky či komunitně aktivních autorů (klášterní adaptace, katolicko-utrakvistické paralelní výklady). V každém případě platí, že teprve celek diskurzu sestávající ze vztahů originálně

složených děl a jejich adaptací tvoří funkční narativ, jak na něj pohlížíme současnou badatelskou perspektivou. Přitom i díla, jež chápeme jako autorské počiny, jsou do značné míry jednoduše adaptací svých pramenů, a naopak adaptace jsou novými formami původních děl.

Pozorné čtení středověké historiografie jako vyprávěných příběhů souvisí s nutností neustále se kriticky vracet k badatelským přístupům často limitovaným hranicemi současných států. Jakkoliv jsou tyto hranice cíleně překračovány, základním rámcem české medievistiky mnohdy zůstávají české dějiny; teprve v poslední době se systematicky přehodnocují badatelské zájmy vztažené k tzv. vedlejším zemím Koruny české. Maďarští medievisté naproti tomu zkoumají dějiny uherského království, slovenští medievisté se soustředí na prostor současného Slovenska uvnitř středověkých Uher a tak dále. Jedná se převážně o dědictví historiografického diskurzu spojeného s moderním emancipačním národním hnutím a vznikáním národních států, ať už jde o proces spjatý s invencí nových konceptů (československé dějiny), nebo konzervativismem a nostalgií (potrianonské Maďarsko). Nerad bych křivdil neustále rostoucímu počtu badatelů, kteří tyto limity označují a kriticky přehodnocují, nebo se samozřejmostí zkoumají kultury jako symptomy spojené s konkrétními společnostmi či jako obecné fenomény. Zároveň chci zdůraznit, že reflektovaně a včas stanovovat badatelské limity je krok legitimní a potřebný. Tato práce poukazuje na skutečnost, že snaha vytvořit smysluplné dějiny nutně závisí na narativních strukturách a na příběhovosti kronikářského textu. Pokud dnes hovoříme o českých dějinách, víme, že se vždy jedná o badatelský konstrukt – perspektivou středověkého dějepisce se však jedná o narativ nikoliv výzkumný, nýbrž christianizační či legitimizující aktuální mocenskou strukturu či dílčí ideologický zájem. Při kritice středověké historiografie, ať už jako pramene, nebo při analýzách konkrétních motivů a tvrzení, si musíme být vědomi těchto širších diskurzivních struktur.

Martin Nejedlý vždy varoval před výběrovým zacházením se středověkými texty a stanovováním, co je v nich podstatné a co naopak marginální. Na jedné straně je legitimní zaměřovat se při historickém výzkumu na dílčí otázky v závislosti na vlastním ideologickém zázemí badatele, na druhé straně, pokud vytrháváme části středověkých textů z kontextu jejich celku, násilně deformujeme původní významy. Středověká historiografická díla jsou smysluplné celky a souvisle vyprávěné příběhy, respektive se o to jejich autoři přinejmenším snažili, jak jsem v této práci ukázal. Pokud je cílem medievisty porozumět fungování středověké kultury, je nutné porozumět právě těmto

celkům, které ostatně formují naše představy o tom, co jsou české nebo maďarské či uherské dějiny. Dokonce je třeba se zaměřovat na části celku jako je například babylonské zmatení, které byly opomíjeny v moderním dějepisectví zajímajícím se o událostní dějiny a spočívajícím na nacionalistických základech.

6. Seznam zdrojů

6.1 Pramenná literatura

Aeneas Silvius Piccolomini, *Europe (c. 1400-1458)*, edd. Robert Brown – Nancy Bisaha, Washington, D.C., 2013

Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 1, Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, edd. Joseph Hejnic – Hans Rothe, Köln 2005

Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 2, Die frühneuhochdeutsche Übersetzung (1463) des Breslauer Stadtschreibers Peter Eschenloër*, ed. Václav Bok, Köln 2005

Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica 3, Die erste altschechische Übersetzung (1487) des katholischen Priesters Jan Húska*, ed. Jan Kolár, Köln 2005

Aeneas Silvius Piccolomini, *O původu a mravech Turků. Také o rodu Osmanů*, ed. Vojtěch Bažant, in: *Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku*, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 238–245

Aeneae Silvii Historia Bohemica / Enea Silvio Historie česká, edd. Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl, Praha 1998

Annales Glogovienses, in: *Scriptores rerum Silesiacarum 10*, ed. Hermann Markgraf, Breslau 1877

Annales Gradicenses et Opatowicenses, ed. Wilhelm Wattenbach, in: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores 17*, Hannover 1861, s. 643–653

Anonimowego notariusza króla Béli GESTA HUNGARORUM, ed. Aleksandra Baś-Kulbicka a kol., Kraków 2006

Anonymi Bele regis notarii Gesta Hungarorum / Anonymous, Notary of King Béla The Deeds of the Hungarians, edd. Martyn Rady – László Veszprémy, and *Magistri Rogerii Epistola in miserabile carmen super destructione Regni Hungarie per tartaros facta / Master Roger's Epistle to the Sorrowful Lament upon the Destruction of the Kingdom of Hungary by the Tatars*, edd. János Bak – Martyn Rady, Budapest 2010

Anonymi descriptio Europae Orientalis; "Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia" anno MCCCVIII exarata, ed. Olgierd Górka, Krakov 1916

Anonymus: A magyarok cselekedetei / Kézai Simon: A magyarok cselekedetei, edd. János Bollók – László Veszprémy, Budapest 1999, s. 87–153

Anonymus Gesta Hungarorum, ed. Dezső Pais, Budapest 1977

Antoninus Florentský, *Chronicon partibus tribus distincta ab initio mundi ad MCCCCLX*, Norimberk 1477

Arany, János, *Budova smrt*, přel. František Brábek – Jaroslav Vrchlický, Praha 1897

Attila, Magyarország királya élete és halála, in: *Kronikánik magyarul III/1*, ed. Péter Kulcsár, Budapest 2006, s. 76–84

Bartolomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, Norimberk 1492

Bohuslava Bílejovského Kronika česká, ed. Ota Halama, Praha 2011

Die böhmische Chronik Benedikt Johnsdorfs, in: *Scriptores Rerum Silesiacarum 12*, ed. Franz Wachter, Breslau 1883, s. 109–123

Die Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini 1. Briefe aus den Laienzeit (1431–1445), ed. Rudolf Wolkan (= *Fontes Rerum Austriacarum 61*), Wien 1909

Callimachus Experiens, *Attila*, ed. Tiberius Kardos, Lipsko 1932

Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, ed. Berthold Bretholz, Berlin 1923

Cosmas of Prague, *The Chronicle of the Czechs*, ed. Lisa Wolverton, Washington, D.C., 2009

Cosmas of Prague, *The Chronicle of the Czechs*, edd. János M. Bak – Pavlína Rychterová, Budapest 2020

Cronica Notarului Anonymus, Faptele Ungurilor (traducere de pe fotocopia originalului de la Viena), ed. Paul Lazăr Tonciulescu, Bukurešť 1996

Cronica Przibiconis dicti Pulkaua, in: *Fontes rerum Bohemicaum 5*, edd. Josef Emler – Jan Gebauer, Praha 1893, s. 1–326

Česká kronika Benedikta Johnsdorfa, ed. Jaromír Mikulka, Praha, 1959

Dalimilova kronika viz Staročeská kronika tak řečeného Dalimila

Dante Alighieri, *Božská komedie*, přel. Vladimír Mikeš, Praha 2009

Dante Alighieri, *De vulgari eloquentia / O rodném jazyce*, ed. Richard Psík, Praha 2004

Das Granum catalogi praesuli Moraviae nach der Handschrift des olmützer Domcapitelarchivs, ed. Joseph Loserth, Archiv für Österreichische Geschichte 78, 1892, s. 41–97

De Theutunicis bonum dictamen: Wilhelm Wostry, Ein deutschfeindliches Pamphlet aus Böhmen aus dem 14. Jahrhundert, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 53, 1915, s. 193–236

Di tutsch kronik von Behem lant, ed. Vlastimil Brom, Brno 2009

Die Gesta Hungarorum des anonymen Notars. Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte, edd. Gabriel Silagi – László Veszprémy, Sigmaringen 1991

Die pehemische Cronica dewcz, ed. Josef Jireček, in: Fontes rerum Bohemicarum 3, Praha 1882, s. 257–297

Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV., ed. Anton Blaschka, Prag 1934

Dörrie, Heinrich, *Drei Texte zur Geschichte der Ungarn und Mongolen. Die Missionsreise des frater Julianus O. P. ins Uralgebiet (1234–1235) und nach Russland (1237) und der Bericht des Erzbischofs Peters über die Tartaren*, Göttingen 1956

Eneas Silvius Piccolomini, *Historia Austriacalis 2*, ed. Martin Wagendorfer, Hannover 2009 (= MGH, Scriptorum rerum germanicarum. Nova series 24)

Exordia Scythica, in: Chronica minora saec. IV, V, VI, VII, vol. 2, ed. Theodor Mommsen, Berlin 1894 (= MGH SS AA 11/2), s. 308–322

Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem 2, ed. Konrad Hassler, Stuttgart 1843

Gesta diversa transactis temporibus facta in Slesia et alibi, in: Scriptorum Rerum Silesiacarum 12, ed. Franz Wachter, Breslau 1883, s. 37–86

- Gesta regum Sclavorum* 1, ed. Tibor Živković, Belgrade 2009
- Giacomo Filippo Foresti, *Supplementum chronicarum*, Benátky 1483
- Girolamo Bocchi, *Monopathon harmonicum et chronologicum*, Bologna 1654
- Granum catalogi praesulum Moraviae*, přel. Vojtěch Gaja. in: Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré a nové doby, ed. Bohumil Zlámal, Olomouc 1977, s. 5–33
- Humanistická etnografie Čech*, ed. Karel Dvořák, Praha 1975
- Höfler, Konstantin, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen* 1, Wien 1856
- The Hungarian Illuminated Chronicle. Chronica de Gestis Hungarorum*, ed. Dezső Dercsényi, Budapest 1969
- The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk*, ed. J. W. McCrindle, London 1897, reprint Cambridge 2010
- Chronica abbatum B. Mariae Virginis in Arena*, in: *Scriptores rerum Silesiacarum* 2, ed. Gustav Adolf Stenzel, Breslau 1839, s. 220–260
- Chronica de gestis Hungarorum e codice picto saec. XIV. / Chronicle of the Deeds of the Hungarians from the Fourteenth-Century Illuminated Codex*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018
- Chronica fratris Nicolai Glassberger Odinis Minorum Observantium*, Florence 1887 (= *Analecta Franciscana* 2)
- Chronica Hungarico-Polonica* 1. *Textus cum varietate lectionum*, ed. Béla Karácsonyi, Szeged 1969 (= *Acta universitatis szegendiensis de Attila József nominatae. Acta historica* 26)
- Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum* 1, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1937, s. 217–505
- Chronica Bohemorum ab initio gentis ad annum 1438*, in: *Monumenta Historica Boemiae* 3, ed. Gelasius Dobner, Praha 1774, s. 43–62

Chronicon Dubnicense, ed. Mátyás Florianus, Leipzig 1884 (= *Historiae Hungaricae fontes domestici 1/3*), s. 1–204

Chronicon Francisci Pragensis, ed. Jana Zachová, Praha 1997 (= *Fontes rerum bohemicarum. Series nova 1*)

Chronicon Henrici de Mügeln germanice conscriptum, ed. Eugenius Travník, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 87–223

Chronicon Knauzianum, ed. Emma Bartoniek, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 321–345

Chronicon Monacense, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 55–86

Chronicon Posoniense, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, Budapest 1938, s. 9–51

Chronicon, quod conservatur in Monte Sancti Georgii (Szepesszombat, Georgenberg, Spišská Sobota), ed. Béla Pukánszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 273–287

Chronicon rhythmicum Henrici de Mügeln, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 225–272

Chronicon Zagrabiense cum textu Chronici Varadiensis collatum, ed. Emericus Szentpétery, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 1*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1937, s. 195–215

In vitam et mortem Attilae regis Vngarie, in: *Analecta monumentorum Hungariae historicorum literariorum maximum inedita I*, edd. Ferenc Toldy – Geisa Érzsegi, Budapest 1986, s. 1–15

Isidor ze Sevilly, *Etymologiae I–III / Etymologie I–III*, ed. Daniel Korte, Praha 2000

Isidor ze Sevilly, *Etymologiae IX / Etymologie IX*, edd. Irena Zachová – Hana Šedinová, Praha 1998

János Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, přel. Frank Mantello, Bloomington 1991

Joannis de Utino, *Brevis narratio de regibus Hungariae*, ed. Mátyás Florianus, Leipzig 1884
(= *Historiae Hungaricae fontes domestici* 1/3), s. 266–276

Johannes Nauclerus, *Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii*, ed. Johann Reuchlin, Tübingen 1516

Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum* 1. *Textus*, edd. Elisabeth Galántai – Julius Kristó, Budapest 1985

Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum* 2/1–2. *Commentarii*, edd. Elemér Mályusz – Julius Kristó, Budapest 1985

Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum / Kronika Jána z Turca*, přel. Július Sopko, Bratislava 2014

Jordanes, *Gótské dějiny / Římské dějiny*, ed. Stanislav Doležal, Praha 2012

Karel IV. v soudobých kronikách, edd. Marie Bláhová – Zuzana Lukšová – Martin Nodl, Praha 2016

Képes krónika, přel. János Bollók, Budapest 2004

Kosmas, *Kronika Čechů*, přel. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, edd. Martin Wihoda – Magdalena Moravová, Praha 2011

Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily, ed. Jaroslav Ludvíkovský, Praha 1978

Kronika anonymného notára kráľa Bela. Gesta Hungarorum, ed. Vincent Múcska, Budmerice 2000

Kronika książąt polskich, ed. Zygmunt Węclewski, in: *Monumenta Historica Poloniae* 3, Lwów 1878, s. 423–578

Kronika Marignolova, in: *Fontes rerum Bohemicarum* 3, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 492–604

Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická, ed. Július Sopko, Budmerice 2004

Kroniky doby Karla IV., přel. Marie Bláhová – Rudolf Mertlík – Jakub Pavel – Jana Zachová, edd. Marie Bláhová – Jaroslav Eršil – Jana Zachová, Praha 1987

Legendae s. Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta, ed. Emma Bartoniek, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938, s. 363–440

Legendy stredovekého Slovenska: ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov, ed. Richard Marsina, Budmerice-Nitra 1997

Letopisové Jindřicha Heimburského, in: *Fontes rerum Bohemicarum 3*, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. 303–321

Letopisy Hradištsko-Opatovické, in: *Fontes rerum Bohemicarum 2*, edd. Josef Emler, Praha 1874, s. 383–400

Livius, *Dějiny 1*, přel. Pavel Kucharský – Čestmír Vránek, Praha 1971

Ljetopis popa Dukljanina, ed. Vladimir Mošin, Záhřeb 1950

M. Pavla Žídka Správovna, ed. Zdeněk V. Tobolka, Praha 1908

Magyarország királyságának krónikája (Pozsonyi krónika, 1350 után), in: *Krónikáink magyarul III/1*, ed. Péter Kulcsár, Budapest, 2006

Marek z Káltu, *Viedenská maľovaná kronika / Chronica Picta: 1358–1370*, edd. Július Sopko – Tünde Lengyelová, Bratislava 2016

Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum, ed. Ludwig Weiland, Hannover 1872

Neplacha, opata opatovického, krátká kronika římská a česká, in: *Fontes rerum Bohemicarum III*, ed. Josef Emler, Praha 1882, s. s. 443–484

Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila, edd. Bohuslav Havránek – Jiří Daňhelka, Praha 1957

Niccolò da Casola, *La Guerra d'Attila: Poema franco-italiano*, ed. Guido Stendardo, Modena 1941

O sedmi štědrovečerních zvycích. Largum sero Jana z Holešova, ed. Kamil Havránek, Ostrava 2014

P. magistri, qui Anonymus dicitur, Gesta Hungarorum, edd. Aemilius Jakubovich – Desiderius Pais, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 1*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1937, s. 13–117

Petra Comestora Historia scholastica, ed. Jan Novák, Praha 1910

Petra Žitavského kronika zbraslavská, in: *Fontes rerum bohemicarum IV*, ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 1–337

Petri Comestoris Scolastica Historia: Liber Genesis, ed. Agneta Sylwan, Turnhout 2004

Počíná se krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův, in: *O volbě Jiřího z Poděbrad*, s. 32–41

Polák, Antonín, *Krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův*, *Věstník královské české společnosti nauk, třída filozoficko-historicko-jazykozpytná 3*, Praha 1904

Posloupnost olomouckých biskupů, in: *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*, ed. Bohumil Zlámal, Olomouc 1977, s. 53–74

Postilla Nicolai de Lyra super Genesim, Benátky 1603

Relatio fratris Ricardi, ed. Josephus Déer, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, Budapest 1938, s. 529–542

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VII/1, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1963

Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi, ed. Fridericus Kurze, Hannover 1890

Správa o prvej ceste dominikána brata Juliána od bratra Richarda o Vel'kom Mad'arsku nájdenom v čase pápeža Gregora Deviateho, in: *Tatársky vpád*, edd. Richard Marsina – Miloš Marek, Budmerice 2008, s. 26–35

Simonis de Keza Gesta Hungarorum, ed. Alexander Domanovszky, in: *Scriptores rerum Hungaricarum 2*, ed. Emericus Szentpétery, Budapest 1938

Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians, edd. László Veszprémy – Frank Schaer, Budapest 1999

Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy), edd. Alena Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003

Staré letopisy české z rukopisu křížovnického, edd. Miloslav Kaňák – František Šimek, Praha 1959

Staročeská kronika Martimiani, ed. Štěpán Šimek, Praha 2019

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, 2 sv., edd. Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvítková, Praha 1988

The Deeds of the Hungarians viz Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians

Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum / Archdeacon Thomas of Split, History of Bishops of Salona and Split, přel. Olga Perić, edd. Damir Karbić – Mirjana Matijević Sokol – James Ross Sweeney, Budapest 2006

Thuróczy János, *A magyarok kronikája*, přel. János Horváth, Budapest 2001

Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy, edd. Martin Homza – Jana Balegová, Bratislava 2009

Výbor z české literatury doby husitské 2, edd. Bohuslav Havránek – Josef Hrabák – Jiří Daňhelka et al., Praha 1964

Vyprávění o minulých letech. Nestorův letopis ruský, ed. Michal Téra, Červený Kostelec 2014

Závěrek sběratele, in: *Fontes rerum Bohemicarum 2*, ed. Josef Emler, Praha 1874, s. 368–370

Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae, přel. František Heřmanský – Rudolf Mertlík, ed. Zdeněk Fiala, Praha 1976

Ze starých letopisů českých, edd. Jaroslav Kašpar – Jaroslav Porák, Praha 1980

Zouhar, Jakub, *Die Edition des so genannten „Abrisses“ aus dem 14. Jahrhundert. Ein Beitrag zur mittelalterlichen deutschsprachigen Literatur in Böhmen*, in: *Ad honorem VN*, edd. Jana Kudrnová – Petr Polehla – Michal Severa – Jana Vojtíšková, Hradec Králové 2015, s. 57–83

Život Adama a Evy, in: *Próza českého středověku*, edd. Jaroslav Kolár – Milada Nedvědová, Praha 1983, s. 293–308

Żywot św. Stefana króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska, ed. Ryszard Grzesik, Warszawa 2003

6.2 Sekundární literatura

Adde-Vomáčka, Eloïse, *La Chronique de Dalimil. Les débuts de l'historiographie nationale tchèque en langue vulgaire au XIVe siècle*, Paris 2016

Anderson, Andrew R., *Alexander's Gate, Gog and Magog, and the Inclosed Nations*, Cambridge 1932

Anderson, Benedict, *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*, Praha 2008

Annotated list of miniatures and medallions, in: *Chronica de gestis Hungarorum e codice picto saec. XIV. / Chronicle of the Deeds of the Hungarians from the Fourteenth-Century Illuminated Codex*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018, s. XXIX–XXXVIII

Antonín, Robert, *Čech a Lech. Poláci ve světě českých kronik 13. a 14. století*, in: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník*, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 291–340

Antonín, Robert, *Das Herrscherbild in böhmischen narrativen Quellen des Hochmittelalters: zwischen Ideal und Bildungspraxis*, in: *Wege zur Bildung. Erziehung und Wissensvermittlung in Mitteleuropa im 13.–16. Jahrhundert*, edd. Robert Šimůnek–Uwe Tresp, Göttingen 2016 s. 13–42

Antonín, Robert, *Ideální panovník českého středověku*, Praha 2013

Antonín, Robert, „*De sublimacione principum seu rectorum.*“ *Paměť o počátcích panovnického rodu Přemyslovců v proměnách věků*, *Český lid* 101, 2014, č. 3, s. 335–358

Assmann, Jan, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001

Auerbach, Erich, *Mimesis. Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*, Praha 1968

Austin, John Langshaw, *How to Do Things with Words*, Cambridge 1962

Bagi, Dániel, *Az oroszlán, a sas, a szamár és az Igaz Mester. Műgelni Henrik két magyar krónikájának keletkezési körülményei*, Századok 152, 2018, s. 591–622

Bagi, Dániel, *Bemerkungen zum Grazer Handschriftenfragment der Ungarnchronik Heinrichs von Mügeln*, in: *Hungary and Hungarians in Central and East European Narrative Sources (10th – 17th Centuries)*, edd. Dániel Bagi – Gábor Barabás – Márta Font – Endre Sashalmi, Pécs 2019, s. 159–172

Bagi, Dániel, *Genealogical Fictions and Chronicle Writing in Central East Europe in the 11th–13th Centuries*, in: *Imagined Communities. Constructing Collective Identities in Medieval Europe*, edd. Andrzej Pleszczyński – Joanna Sobiesiak – Michał Tomaszek – Przemysław Tyszka, Leiden-Boston 2018, s. 15–29

Bak, János M., *Hagiography and Chronicles*, in: *Promoting the Saints. Cults and Their Contexts from Late Antiquity until the Early Modern Period*, ed. Ottó Gecser, Budapest 2011, s. 51–58

Bak, János M., *List in the Service of Legitimation in Central European Sources*, in: *The Charm of a List. From the Sumerians to Computerised Data Processing*, ed. Lucie Doležalová, Cambridge 2009, s. 34–45

Bak, János M., *Roles and Functions of Queens in Árpáadian and Angevin Hungary (1000-1386 A. D.)*, in: *Medieval Queenship*, ed. John Cami Parsons, Wolfboro Falls 1994, s. 13–24

Bak, János M. – Grzesik, Ryszard, *Text of the Illuminated Chronicle*, in: *Studies on the Illuminated Chronicle*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018, s. 5–23

Barath, Tibor E., *The Early Hungarians in the Light of Recent Historical Research*, Montreal 1983

Barciak, Antoni, *Das Bewusstsein der Zugehörigkeit von Schlesien zu den Ländern der Böhmisches Krone. Königreich Böhmen in den schlesischen narrativen Quellen der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, in: *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die*

schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 72–81

Barciak, Antoni, *Władcy czescy w relacji autora Kroniki ksiązqt polskich*, in: Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 309–317

Barnes, Robert H., *Marriage by Capture*, *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 5, 1999, č. 1, s. 57–73

Bartoniek, Emma, *Codices manu scripti latini 1. Codices latini medii aevi*, Budapest 1940

Bažant, Vojtěch, *Dalimil a lenoši*, in: Oddech a zahálka ve středověké kultuře, edd. Lucie Korecká – Matouš Turek, sborník se připravuje

Bažant, Vojtěch, *Formy a funkce narativu o českých dějinách v 15. století*, in: Husitské reformace, edd. Pavlína Cermanová – Pavel Soukup, Praha 2019, s. 226–251

Bažant, Vojtěch, *Husité, Turci a pravá víra u Aenea Silvia Piccolominiho*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 219–237

Bažant, Vojtěch, *Kronikář a jeho dílo. Problematika autora a vypravěče*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20, 2017, č. 1, s. 141–157

Bažant, Vojtěch, *Kumánský zákon. Unifikace uherské středověké společnosti?*, in: Fenomén moci a sociálne nerovnosti, edd. Lukáš Bomba – Estera Kövérová – Martin Smrek, Bratislava 2014, s. 9–21. Elektronický sborník dostupný on-line: <http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/Podklady/Publikacie/Fenomen%20moci%20a%20socialne%20nerovnosti%202013.pdf>

Bažant, Vojtěch, *Patterns of Reception of the Chronicon pontificum et imperatorum by Martin of Opava in the Late Medieval Lands of the Crown of Bohemia*, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, v recenzním řízení

Bažant, Vojtěch, *Reading the Early Church. A Witness of the Chronicon pontificum et imperatorum by Martin of Opava from Kutná Hora*, in: *The Books of Knowledge*, edd. Pavlína Cermanová – Agnieszka Rec – Václav Žůrek, Turnhout, v tisku

- Bažant, Vojtěch, *Spišians and Hungary. The Chronicle from Spišská Sobota and the Collective Identity of Spiš*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 9, 2017, č. 2, s. 237–250
- Bažant, Vojtěch, *Příběhy stadického krále. Několik pohledů na jednu událost*, in: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*, edd. Eva Doležalová – Petr Sommer, Praha 2016, s. 13–25
- Bažant, Vojtěch –Vejrychová, Věra, *Narativní utváření odlišnosti v pozdním středověku*, in: *Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku*, edd. titíž, Praha 2016, s. 11–30
- Beaune, Colette, *Naissance de la nation France*, Paris 1985
- Beneš, Zdeněk, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*, Praha 1993
- Beneš, Zdeněk, *Humanistický obraz dějin vlasti. Češi v Němci na hranicích Imperia Romana*, *Folia Historica Bohemica* 18, 1997, s. 7–18
- Benkő, Lóránd, *Árpád „de genere turul”*, *Magyar Nyelv* 105, 2009, č. 1, s. 9–16
- Benkő, Lóránd, *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetségtörténetéből*, Budapest 2009
- Berend, Nora, *Immigrants and Locals in Medieval Hungary: 11th–13th centuries*, in: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*, ed. Táž, Farnham (Surrey) 2012, s. 307–318
- Bertelényi, Iván, *A magyar szent korona. Magyarország címere és zászlaja*, Budapest 1996
- Beumann, Helmut, *Widukind von Korvey. Untersuchungen zur Geschichtsschreibung und Ideengeschichte des 10. Jahrhunderts*, Weimar 1950
- Birnbaum, Marianna D., *Attila's Renaissance in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, in: *Attila. The Man and His Image*, edd. Franz F. Bäuml – Marianna D. Birnbaum, Budapest 1993, s. 82–96
- Birnbaum, Marianna D., *Matthias, the „flagellum dei“ of the Renaissance*, in: *The Orb and the Pen*, ed. Táž, Budapest 1996, s. 121–129
- Birnbaum, Marianna D., *The Orb and the Pen. Janus Pannonius, Matthias Corvinus, and the Buda Court*, Budapest 1996

Bláhová, Marie, „...*ad probos mores exemplis delectabilibus provocemus...*“ *Funkce oficiální historiografie v představách Karla IV.*, in: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník*, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 105–118

Bláhová, Marie, *Die mittelalterlichen Sammelhandschriften der lateinischen histoischen Texte in Böhmen*, *Studie o rukopisech* 29, 1992, s. 35–52

Bláhová, Marie, *Druhé pokračování Kosmovo*, *Sborník historický* 21, 1974, s. 5–37

Bláhová, Marie, *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*, in: *Ve stopách sv. Benedikta*, edd. Libor Jan – Petr Obšusta, Bno 2002, s. 97–111

Bláhová, Marie, *Historický komentář*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* 3, Praha 1995, s. 325–393

Bláhová, Marie, „...*Kako jest koruna z Moravy vyšla...*“ („*Translacio regni*“ ve *Staročeské kronice tzv. Dalimila*), *MHB* 3, 1993, s. 165–176

Bláhová, Marie, *Mezi Čechami a Polskem. Poznámky k otázce historického vědomí slezských intelektuálů v pozdním středověku*, in: *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 319–332

Bláhová, Marie, *Odras státní ideologie v oficiální historiografii doby předhusitské*, *Folia Historica Bohemica* 12, 1988, s. 269–286

Bláhová, Marie, *Offizielle Geschichtschreibung in den mittelalterlichen böhmischen Ländern*, in: *Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa. Projekte und Forschungsprobleme*, ed. Jarosław Wenta, Toruń 2006, s. 21–40

Bláhová, Marie, *Panovnické genealogie a jejich politická funkce ve středověku*, *Sborník archivních prací* 48, 1998, s. 11–47

Bláhová, Marie, *Poznámka k recepci České kroniky Jana Marignoly z Florencie ve středověkých Čechách*, in: *Querite primum regnum Dei*, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2008, s. 333–341

Bláhová, Marie, *Překlady „českých dějin“ z doby vlády prvních Lucemburků do národních jazyků*, in: *Cesta k rozmanitosti aneb kavárenský povaleč digitálním historikem středověku*, edd. Renata Modráková – Tomáš Klimek, Praha 2016 s. 65–77

Bláhová, Marie, *Společné dějiny? Slezská redakce anonymní „české kroniky“ 15. století*, in: *Slezsko, země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740*, edd. Helena Dáňová – Jan Klípa – Lenka Stolárová, Praha 2008, s. 237–240

Bláhová, Marie, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995 (= Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3)

Bláhová, Marie, *Tercius Lech... plantavit totam Silesiam. Die Widerspiegelung des Wissens um die Zusammengehörigkeit der Schlesier zur Böhmischem Krone in der Historiographie des Spätmittelalters*, in: *Geschichte – Erinnerung – Selbidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmischem Krone im 14.–18. Jahrhundert*, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 14–26

Bláhová, Marie – Wihoda, Martin, *Rukopisné skupiny*, in: *Kosmas, Kronika Čechů*, přel. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, edd. Martin Wihoda – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 21–23

Bończa-Tomaszewski, Nikodem, *Idea expanze v raně středověkých Čechách. Analýza pověsti o Přemyslovi v Kosmově kronice*, *Český lid* 85, 1998, č. 4, s. 289–301

Borst, Arno, *Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker*, 4 díly v 6 svazcích, Stuttgart 1995

Borzsák, István, *A Nagy Sándor-hagyomány Magyarországon*, Budapest 1983

Bozoky, Edina, *Huns et Hongrois, une seule nation*, in: *Nation et nations au Moyen Âge*, Paris 2014, s. 37–50

Bretholz, Bertold, *Einleitung*, in: *Cosmae Pragensis Chronica*, ed. Berthold Bretholz, Berlin 1923, s. LVIII–LXVI

von den Brincken, Anne-Dorothee, *Studien zur Überlieferungen der Chronik des Martin von Troppau*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 41, 1985, s. 462–463

von den Brincken, Anne-Dorothe, *Die universalhistorischen Vorstellungen des Johann von Marignola OFM. Der einzige mittelalterliche Weltchronist mit Fernostkenntnis*, Archiv für Kulturgeschichte 49, 1967, s. 297–339

Brodský, Pavel, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000

Brom, Vlastimil, *Aus der offiziellen böhmischen Historiographie Karls IV. Die Pulkava-Chronik in drei Sprachversionen*, Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik 15, 2010, č. 1–2, s. 5–19

Brom, Vlastimil, *The Rhymed German Translation of the Chronicle of the So-Called Dalimil and its Strategies of Identification*, in: *Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th-16th c.*, edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku)

Brown, Cynthia Jane, *The Shaping of History and Poetry in Late Medieval France*, Birmingham 1985

Brubaker, Rogers, *Ethnicity without groups*, Cambridge, Mass., 2004

Calzolari, Maoro, *Papa Leone e Attila al Minzio. Il percorso di una tradizione*, Mantova 2013

Campbell, Joseph, *Tisíc tváří hrdiny*, Praha 2018

Cetwiński, Marek, *Chronica abbatum beatae Mariae Virginis in Arena o początkach klasztoru*, in: *Týž, Metamorfozy śląskie. Studia źródłoznawcze i historiograficzne*, Częstochowa 2002, s. 87–94

de Cevins, Marie-Madeleine, *L'Europe centrale au Moyen Âge*, Rennes 2013

Cibulka, Josef, *Vypravování Kristiánovy legendy o pokřtění Bořivoje*, in: *Sborník k sedmdesátinám J. Květa*, Praha 1965, s. 65–72

Clark, Mark J., *The Making of the Historia scholastica, 1150-1200*, Turnhout 2015

Collecting, Organizing and Transmitting Knowledge: Miscellanies in Late Medieval Europe, edd. Sabrina Corbellini – Giovanna Murano – Giacomo Signore, Turnhout 2018

Collective Identity in the Context of Medieval Studies, edd. Robert Antonín – Michaela Antonín Malaníková, Ostrava 2016

- von Contzen, Eva, *Proč potřebujeme naratologii středověku. Manifest*, Česká literatura 67, 2019, s. 529–555
- Csakó, Júdit, *A Magyar-lengyel krónika és a hazai elbeszélő hagyomány*, Századok 148, 2014, č. 2, s. 287–334
- Csakó, Júdit, *Kegyés királyné vagy „rosszakarat mérgével teli vipera?”*, Századok 152, 2018, č. 3, s. 543–590
- Csapodi-Gárdonyi, Klára, *History and Description of the Illuminated Chronicle*, in: *The Hungarian Illuminated Chronicle. Chronica de Gestis Hungarorum*, ed. Dezső Dercsényi, Budapest 1969, s. 58–63
- Csóka, Lajos, *A magyarok és a kereszténység Géza fejedelem korában*, in: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, ed. Jusztinián Serédi, Budapest 1938, s. 141–165
- Čapský, Martin, *K postavení Vratislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, Český časopis historický 115, 2017, s. 346–383
- Černá, Alena, *Přípisky písaře Pinvičky*, in: *Dva z prvních. Jaromír Spal, Miloslav Šváb – respektované osobnosti vysokoškolské bohemistiky*, edd. Helena Chýlová – Viktor Viktora, Plzeň 2015, s. 68–79
- Česká, Jana, *Vedlejší epizodická vyprávění Hájkovy kroniky*, in: *Na okraj Kroniky české*, ed. Jan Linka, Praha 2015, s. 67–82
- Čornej, Petr, *Staré letopisy české ve vývoji české pozdně středověké historiografie*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1 (Studia historica 32), 1988, s. 33–56.
- Čornej, Petr, *Tajemství českých kronik*, Praha 2003
- Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*, ed. Miloš Sedmidubský, Bno 2001
- Damian-Grint, Peter, *The new historians of the twelfth-century Renaissance: Inventing vernacular authority*, Rochester 1999
- Daňhelka, Jiří, *Úvod*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1*, edd. Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvítková, Praha 1988, s. 7–77

- Delumeau, Jean, *Dějiny ráje. Zahrada rozkoše*, Praha 2003
- Dercsényi, Dezső, *The Illuminated Chronicle and Its Period*, in: *The Hungarian Illuminated Chronicle*, ed. Týž, Budapest 1969, s. 13–57
- Dobrovský, Josef, *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, Praha 1818
- Doležalová, Lucie, *The Dining Room of God: Petrus Comestor's "Historia Scholastica" and Retelling the Bible as Feasting*, in: *Retelling the Bible. Literary, Historical, and Social Contexts*, edd. Lucie Doležalová – Tamás Visi, Frankfurt am Main – New York 2011, s. 229–244
- Domanovszky, Alexander, *A dubnici krónikai*, Századok 33, 1899, s. 226–256, 342–355, 411–451
- Domanovszky, Sándor, *A pozsonyi krónika és a kisebb latin nyelvű prózai szerkesztések*, Századok 1905, s. 397–419, 518–547
- Domanovszky, Sándor, *Mügeln Henrik német nyelvű kronikája és a rímes kronikája*, Századok 41, 1907, s. 20–35, 119–142
- Dragoun, Michal, *Rukopisy českého znění Korunovačnického řádu Karla IV.*, in: *Staročeský překlad korunovačnického řádu Karla IV.*, edice s komentářem, ed. Martina Jamborová, Praha 2020 (v tisku)
- Dušek, Ladislav, *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, *Minulostí Západočeského kraje* 26, 1990, s. 7–111
- Dvořáčková-Malá, Dana, *Angažované vyprávění: narativní strategie literárně-historických děl na přelomu 13. a 14. století*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20, 2017, č. 1, s. 23–38
- Eckhardt, Alexandre, *De Sicambria a sans-souci. Histoires et légendes franco-hongroises*, Paris 1943
- Eckhardt, Sándor, *A pannoniai hún történet keletkezése*, Századok 62–63, 1927–1928, s. 465–491, 605–632
- Eckhardt, Sándor, *Attila a mondában*, in: *Attila és hunjai*, ed. Gyula Németh, Budapest 1940, s. 143–216

- Eckhardt, Sándor, *Micolc*, Magyar Nyelv 26, 1930, s. 167–170
- Eco, Umberto, *Hledání dokonalého jazyka*, Praha 2001
- Ember, Győző, *Szent István a középkori Magyar történetírásban*, in: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 3, ed. Jusstinián Serédi, Budapest 1938, s. 257–277
- The Encyclopedia of Medieval Chronicle*, ed. Graeme Dunphy et al., Leiden 2010
- Engstová, Kateřina, *Marignolova kronika jako obraz představ o moci a postavení českého krále*, MHB 6, 1999, s. 77–94
- Eriksen, Thomas Hylland, *Etnicita a nacionalismus*, Praha 2012
- Farkas, Gábor F., *The Buda Chronicle. The First printed Book in Hungary: Printer, Work, Provenance, Patronage*, La Bibliofilia. Rivista di storia del libro e di bibliografie 117, 2015, č. 1, s. 27–45
- Farkas, Gábor F., *On the Provenience of the Copies of Thuróczy. Editio princeps of the Chronica Hungarorum*, Studia Bibliographica Posoniensia 2018, s. 11–24
- Farkas, Richárd Z., *A „kettős honfoglalás” elméletének rövid historiográfiája*, Belvedere Meridionale 23, 2011, č. 4, s. 15–33
- La fascination pour Alexandre le Grand dans les littératures européennes (X^e-XVIe siècle)*, 4 sv., ed. Catherine Gaullie-Bougassas, Turnhout 2014
- Ferrante, Joan M., *The Bible as Thesaurus for Secular Literature*, in: *The Bible in the Middle Ages. Its Influence on Literature and Art*, ed. Bernard S. Levy, Binghamton 1992, s. 23–49
- Fiala, Zdeněk, *O pramenech tak řeč. Dalimila k jeho historii sv. Václava*, Československý časopis historický 19, 1971, s. 871–900
- Findor, Andrej, *Začiatky národných dejín*, Bratislava 2011
- Fodor, Pál, *Az apokaliptikus hagyomány és az „aranyalma” legendája. A török a 15–16. századi magyar közvéleményben*, Történelmi szemle 39, 1997, č. 1, s. 21–50

Fügedi, Erik– Bak, János M., *Foreign Knights and Clerks in Early Medieval Hungary*, in: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*, ed. Nora Berend, Farnham (Surrey) 2012, s. 319–331

G 12, Cerroniho sbírka, 13. stol. – 1845, sv. 1, ed. Mojmír Švábenský, Brno 1973

G 10, Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, 13./14. stol. – 1999, edd. Mojmír Švábenský – Jan Řezníček, Brno 2008

Geary, Patrick, *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton 2002

Geary, Patrick, *Women at the Beginning. Origin Myths from the amazons to the Virgin Mary*, Princeton, N.J, 2006

Gellner, Ernest, *Nation and Nationalism*, Ithaca 1983

Gerics, József – Ladányi, Erzsébet, *A Hartvik legenda keletkezési körülményeiről*, Magyar Könyvszemle 120, 2004, č. 4, s. 317–324

Geschichtsbewusstsein und Geschichtsschreibung in der Renaissance, edd. August Buck – Tibor Klaniczay – Katalin S. Németh, Leiden-Budapest 1989

Giese, Wolfgang, *Tradition und Empirie in den Reiseberichten der Kronika Marignolova*, Archiv für Kulturgeschichte 56, 1974, s. 447–456

Goetz, Hans-Werner, *Das Geschichtsbild Ottos von Freising. Ein Beitrag zur historischen Vorstellungswelt und zur Geschichte des 12. Jahrhunderts*, Köln 1984

Goetz, Hans-Werner, *Die Geschichtstheologie des Orosius*, Darmstadt 1980

Goetz, Hans-Werner, *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewußtsein im hohen Mittelalter*, Berlin 1999

Goffart, Walter, *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*, Princeton 1988

Golema, Martin, *Kosmova a Dalimilova „dívčí válka“ jako metafora indoeurópskej vojny funkcií*, Studia Mythologica Slavica 8, 2005, s. 137–157

- Goltz, Piotr, *Who, where and why? Foundation Myths and Dynastic Tradition of the Piasts and the Přemyslides in the Chronicles of Gallus Anonymus and Cosmas of Prague*, Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal 8, 2016, č. 2, s. 13–43
- Graus, František, *Kněžna Libuše – od postavy báje k národnímu symbolu*, Československý časopis historický 17, 1969, č. 6, s. 817–844
- Graus, František, *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, Československý časopis historický 15, 1967, s. 789–810
- Graus, František, *Rex – dux Moravie*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C (řada historická) 9, 1960, č. 7, s. 181–190
- Graus, František, *Velkomoravská říše v české středověké tradici*, Český časopis historický 11, 1963, s. 289–305
- Graus, František, *Živá minulost. Středověké tradice a představy o středověku*, přel. Jan Dobeš, Praha 2017
- Grexa, Gyula, *A Csaba-monda és a székeley hunhagyomány*, Budapest 1922
- Grzesik, Ryszard, *Die Ungarisch-polnische Chronik – ein Blick des ungarischen Hofes auf die eigene Vergangenheit*, in: Die Hofgeschichtsschreibung im mittelalterlichen Europa: Projekte und Forschungsprobleme, ed. Rudolf Schieffer – Jarosław Wenta, Toruń 2006 (= Subsidia historiographica 3), s. 119–128
- Grzesik, Ryszard, *Kronika węgiersko-polska: Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Poznań 1999
- Grzesik, Ryszard, *Spiškosobotská kronika o tatarskom vpáde v roku 1241*, in: K stredovekým dejinám Spiša, ed. Miroslav Števík, Stará Ľubovna 2003, s. 53–63
- Guenée, Bernard, *Politique et Histoire au Moyen Âge*, Paris 1981
- Györffy, György, *Honfoglalás előtti népek és országok Anonymus Gesta Hungarorumában*, Különlenyomat az ethnographia 1965, č. 3, s. 411–434
- Györffy, György, *King Saint Stephen of Hungary*, Boulder (Col.) 1994

Györffy, György, *Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok*, Budapest 1993

Györffy, György, *Napkelet felfedezése*, Budapest 1965

Györffy, György, *The Original Landtaking of the Hungarians*, Budapest 1975

Györffy, György, *Székesfehérvár feltűnése a történelmi forrásokban*, in: *Székesfehérvár évszázadai 1*, ed. Alán Kralovánszky, Székesfehérvár 1967, s. 19–25

Hádek, Karel, *Explicit Trojanské kroniky jako příspěvek k významu slova počtenie*, *Listy Filologické* 103, 1980, s. 69–74

Hádek, Karel, *Strahovský kodex D G III 7*, *Listy Filologické* 101, 1978, s. 79–83

Hankins, James, *Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II*, *Dumbarton Oaks Papers* 49, 1995, s. 111–207

Hasil, Jan, *Kosmas: literát, ideolog a historiograf raného přemyslovského státu*, in: *Přednášky z 56. běhu Letní školy slovanských studií*, edd. Jan Hasil – Milan Hrdlička, Praha 2013 s. 138–146

Heck, Roman, *Główne linie rozwoju średniowiecznego dziejopisarstwa śląskiego*, Warszawa 1977 (= *Studia Źródłoznawcze* 22)

Heinrich, Gusztáv, *Etzelburg és a magyar hun-monda*, Budapest 1882

Hergemöller, Bernd-Ulrich, *Cogor adversum te. Drei Studien zum literarisch-theologischen Profil Karls IV. und seiner Kanzlei*, Warendorf 1999

Historia Scepusii 1, edd. Martin Homza – Stanisław A. Sroka, Bratislava – Kraków 2009

Historiography and Identity 1, *Ancient and Early Christian Narratives of Community*, edd. Walter Pohl – Veronika Wieser, Turnhout 2019

Historische Narratologie: Mediävistische Perspektiven, edd. Harald Haferland – Mathias Meyer, Berlin 2010

Hlaváček, Ivan, *L'exploitation du matériel diplomatique dans les chroniques de la Bohême médiévale*, in: *L'historiographie médiévale en Europe*, ed. Jean-Philippe Genet, Paris 1991, s. 77–88

Hlaváček, Petr, *Cor Europae. Církevně politické a teologicko-geografické představy o roli českých zemí v Evropě 13.–17. století*, in: Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2009, s. 460–472.

Hlaváček, Petr, *Christianity, Europe, and (Utraquist) Bohemia: The Theological and Geographic Concepts in the Middle Ages and Early Modern Times*, in: Bohemian Reformation and Religious Practice 7, edd. Zdeněk V. David – David R. Holeton, Praha 2009, s. 19–41

Hlaváček, Petr, „Řecký argument“ Jeronýma Pražského v českém církevně-politickém kontextu, in: Jeroným Pražský. Středověký intelektuál, mučedník české reformace a hrdina národní tradice, ed. Ota Pavlíček, Praha 2018, s. 48–57

Höfler, Konstantin, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen 1*, Wien 1856

Holler, László, *Ki állította össze a képes krónikát?*, Irodalomtörténeti Közlemények 107, 2003, č. 2–3, s. 210–242

Homza, Martin, *Uhorsko-poľská kronika, nedocenený prameň k dejinám strednej Európy (vstupná štúdia)*, in: Uhorsko-poľská kronika, nedocenený prameň k dejinám strednej Európy, edd. Martin Homza – Jana Balegová, Bratislava 2009, s. 13–110

Horský, Jan, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, Praha 2009

Horváth, János, *A hun-történet és szerzője*, Irodalomtörténeti Közlemények 67, 1963, s. 446–476

Horváth, János, *Calanus püspök és a Vita Attilae*, Budapest 1941 (= Értekezések a magyarországi latinság köréből 4)

Hosák, Ladislav, *Kritické poznámky k moravské středověké analistice*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie 2, Praha 1955, s. 77–82

Hosák, Ladislav, *Středověké vyprávěcí prameny k dějinám Moravy II*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie 3, Praha 1956, s. 85–93

Hosák, Ladislav, *Středověké vyprávěcí prameny k dějinám Moravy III*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie 4, Praha 1957, s. 111–134

Huszti, József, *Callimachus Experiens költeményei Mátyás királyhoz*, Budapest 1927

Iser, Wolfgang, *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*, München 1976

Jaluška, Matouš, *Božské komedie. Příběhy o zázracích a dějiny spásy*, in: Hranice smíchu. Komika a vážnost ve středověké Evropě, edd. Vojtěch Bažant – Martin Šorm, Praha 2019, s. 75–107

Jaluška, Matouš, *Ke zdrojům – inspirace „Manifestem“*, Česká literatura 67, 2014, č. 4, s. 556–562

Jaluška, Matouš, *Shnilý kořen*, A2 14, 2018, č. 20, s. 7

Jaluška, Matouš, *Zrození národa z řeči a krize*, Česká literatura 67, 2019, č. 3, s. 423–428 (recenze na monografii Eloïse Adde-Vomáčka)

Jankovič, Vendelín, *Spišská historiografia*, in: Spišské mestá v stredoveku, ed. Richard Marsina, Košice 1974, s. 159–172

Jánosi, Monika, *A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek*, Magyar Könyvszemle 94, 1978, s. 232–250

Jánosi, Monika, *Gregoriánczi Pál kéziratoss törvénygyűjteménye a XVI. Század közepéről*, Magyar Könyvszemle 104, 1988, s. 54–64

Jászay, Magda, *Callimaco Esperiente e il parallelo Mattia Corvino – Attila*, in: Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe, edd. Tibor Klaniczay – József Jankovics, Budapest 1994, s. 151–164

Jeřábek, Miroslav, *Rozbor Dalimilovy kroniky*, Český časopis historický 10, 1904, s. 59–68, 276–303, 392–414

Jeřábek, Miroslav, *Rozbor Dalimilovy kroniky*, Český časopis historický 11, 1905, s. 147–159

Jireček, Josef, *Úvod*, in: Fontes rerum Bohemicarum 3, Praha 1882, s. III–XXVIII

- Jones, William, *The Image of Barbarian in Medieval Europe*, *Comparative Studies in Society and History* 13, 1971, s. 376–407
- Joye, Silvie, *La femme ravie. Le mariage par rapt au haut Moyen Âge*, Turnhout 2012
- Kalhous, David, *Granum Catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 11, 2008, č. 1, s. 23–38
- Kalhous, David, *Legenda Christiani and Modern Historiography*, Leiden-New York 2015
- Kalhous, David, *Vrcholně středověká tradice o Velké Moravě. K instrumentalizaci historické tradice*, in: *Velká Morava a velkomoravská staroslověnština*, ed. Miroslav Vepřek, Olomouc 2014, s. 90–120
- Kalhous, David, *Znovu o Kristiána: replika*, *Časopis Matice Moravské* 126, 2007, s. 411–417
- Kalista, Zdeněk, „*De Janan, alia lingua Janus Italico...descenderunt primi Boemi*“ (*Na okraj kroniky Giovanniho de Marignoli*), in: *Týž, Karel IV. a Itálie*, Praha 2004, s. 265–280
- Kaminsky, Howard, *Pius Aeneas among the Taborites*, *Church History* 28, 1959, s. 281–309
- Karácsonyi, Béla, *Néhány kronológiai probléma középkori elbeszélő forrásaink szövegében*, in: *Középkori kútfőink kritikus kérdései*, edd. János Horváth – György Székely, Budapest 1974, s. 213–228
- Karbusický, Vladimír, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995
- Kardos, Tibor, *Callimachus: Tanulmány Mátyás király államrezonjáról*, Budapest 1931
- Kardos, Tibor, *Kálti Márk Képes Krónikája*, Budapest 1938
- Karsay, Orsolya, *The Codex of the Illuminated Chronicle*, in: *Studies on the Illuminated Chronicle*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018, s. 1–4
- Kermode, Frank, *The Sense of an Ending. Studies in the Theory of Fiction*, Oxford 2000
- Kernbach, Anna, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období*, Brno 2010

Kersken, Norbert, *Geschichtsschreibung im Europa der „nationes“*. *Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellungen im Mittelalter*, Köln 1995

Kertész, Balázs, *A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban*, Századok 150, 2016, s. 473–499

Kertész, Balázs, *The Afterlife of the Fourteenth-Century Chronicle-Compositions*, in: *Studies on the Illuminated Chronicle*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018, s. 181–198

Keszi, Tamás, *Attila és nyergéből rakott máglya*, in: *Hadak útján*, ed. Attila Gaál, Szekszárd 2001, s. 63–67

Klaniczay, Gábor, *The Myth of Scythian Origin and the Cult of Attila in the Nineteenth Century*, in: *Multiple Antiquities – Multiple Modernities. Ancient Histories in Nineteenth Century European Cultures*, edd. Gábor Klaniczay – Michael Werner – Ottó Gecser, New York 2011, s. 185–212

Kolár, Jaroslav, *K podobám epičnosti v Hájkově kronice*, in: *Týž, Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře*, ed. Lenka Jiroušková, Brno 1999, s. 187–194

Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám, edd. Nicolas Maslowski – Jiří Šubrt, Praha 2014

Kontler, László, *Dějiny Maďarska*, přel. Miloslav Korbělík, Praha 2001

Kopal, Petr, *„I kdyby snad byl toho dne drahého otce pochoval, byl by se jistě musil smáti.“ Humor a smích v Kosmově kronice*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku*, edd. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 369–382

Kopal, Petr, *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku*, edd. Martin Wihoda – Lukáš Reitinger, Brno 2010, s. 359–372

Kopecký, Milan, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova. Příspěvky k poznání české literatury v období renesance*, Praha 1962

Korecká, Lucie, *Čarodějnice v pozdních ságách o Island'anech*, in: *Staré baby ve středověku*, edd. Jiří Dynda – David Šimeček, v tisku

- Körmendy, Kinga, *Az Acephalus kódex esztergomi vonatkozásai (OSzK Cod. Lat. 405)*, Magyar Könyvszemle 115, 1999, s. 65–68
- Králík, Oldřich, *Kristián a Kosmas*, Česká literatura 7/1959, s. 61–84.
- Kramer, Hans, *Untersuchungen zur 'Österreichischen Geschichte' des Aeneas Silvius*, Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 45, 1931, s. 23–69
- Kraus, Christina Shuttleworth, *The Limits of Historiography. Genre and Narrative in Ancient Historical Texts*, Leiden-Boston 1999
- Kristó, Gyula, *Anjou-kori krónikáink*, Századok 101, 1967, s. 457–467
- Kristó, Gyula, *Az Exordia Scytica, Regino és a magyar kronikák*, Filologiai Közlöny 16, 1970, s. 106–114
- Kristó, Gyula, *Csák Maté tartományúri hatalma*, Budapest 1973
- Kristó, Gyula, *Kézai Simon és a XIII. század végi köznemesi ideológia néhány vonása*, Irodalomtörténeti Közlemények 76, 1972, s. 1–22
- Krzemieńska, Barbara, *Polska i Polaci w opinii czeskiego kronikarza Kosmasa*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego 15, 1960, s. 75–95
- Kubín, Petr, *Znovu o Kristiána*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, edd. Eva Doležalová – Robert Šimůnek, Praha 2007, s. 63–72
- Kubínová, Kateřina, *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*, Praha 2006
- Kubínová, Kateřina, *Jan Marignola a jeho „cestopis“*, in: *Odorik z Pordenone: Z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách starého světa ve 13.–14. století*, edd. Petr Sommer – Vladimír Liščák, Praha 2008, s. 95–106
- Kubínová, Kateřina, *Karel IV. a Řím II. 1*, Praha (dizertační práce FF UK) 2003
- Kubínová, Kateřina, *Karel IV. a Řím II. 2: Příloha: Edice Marignolovy kroniky*, Praha (dizertační práce FF UK) 2003
- Kubínová-Engstová, Kateřina, *Tzv. Libušino proroctví a Marignolova kronika*, in: *Inter laurum et olivam (=AUC pholosophica et historica 2002, 1–2. Z pomocných věd historických 16)*, edd. Jiří Šouša – Ivana Ebelová, Praha 2007, s. 439–450

Kulcsár, Péter, *Humanista történetírók*, Budapest 1977

Kulcsár, Péter, *La fondation de venise dans l'historiographie humaniste en Hongrie*, in: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, ed. Vittore Branca, Firenze 1973, s. 353–367

Kvítková, Naděžda, *Agitační spis Krátké sebrání z kronik českých... z hlediska jeho záměru a stylu*, *Bohemistika* 2001, č. 1, 18–26

Kvítková, Naděžda, *Proměny textu a jazyka Dalimilovy kroniky ve 14. a 15. století*, Praha 1992

Lake, Justin, *Authorial Intention in Medieval Historiography*, *History Compass* 12, 2014, č. 4, s. 344–360

Lake, Justin, *Current Approaches to Medieval Historiography*, *History Compass* 13, 2015, č. 3, s. 89–109

Langó, Péter, *The Study of the Archaeological Finds of the Tenth-Century Carpathian Basin as National Archaeology: Early Nineteenth-Century Views*, in: *Manufacturing Middle Ages*, edd. Patrick J. Geary – Gábor Klaniczay, Leiden-Boston 2013, s. 401–403

Lehár, Jan, *Nejstarší česká epika. Dalimilova kronika, Alexandreida, první veršované legendy*, Praha 1983

Les lieux de mémoire 1–3, ed. Pierre Nora, Paris 1984–1992

Leśniewska, Dorota, *Kým byli Slované pro naše předky? Kořeny „slovanské myšlenky“ v české a polské historiografii před polovinou 18. století*, *Studia mediaevalia pragensia* 11/2012, s. 227–263

Löfstedt, Lena, *Attila, the Saintmaker in Medieval French Vernacular*, in: *Attila. The Man and his Image*, edd. Franz H. Bäuml – Marianna D. Birnbaum, Budapest 1993, s. 65–74

Łowmiański, Henryk, *Kiedy powstała Kronika Wielkopolska?*, *Przegląd Historyczny* 51/2, 1960, s. 398–410

de Lubac, Henri, *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris 1959–1964

Ludvíkovský, Jaroslav, *Souboj sv. Vácava s vévodou kouřimským v podání václavských legend*, *Studie o rukopisech* 12, 1973, s. 89–100

- Lukačka, Ján, *Matúš Čák Trenčiansky*, Bratislava 2016
- Lukcsics, Pál, *A vatikáni magyar krónika kódexéről és szövegéről*, Magyar Könyvszemle 36, 1929, s. 141–146
- Macartney, Carlile A., *The Composition of the Zágráb and Várad Chronicles and their Relationship to the longer Narrative Chronicles*, in: C. A. Macartney, *Studies on Early Hungarian and Pontic History*, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999, s. 100–117
- Macartney, Carlile A., *The Interpolations of the Chronicon Posoniense and the Genealogy of Almus in the Chronicon Budense*, in: C. A. Macartney, *Studies on Early Hungarian and Pontic History*, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999, s. 375–378
- Macartney, Carlile A., *The Medieval Hungarian Historians. A Critical and Analytical Guide*, Cambridge 1953
- Macartney, Carlile A., *The Origin, Structure and Meaning of Hun Chronicle*, in: C. A. Macartney, *Studies on Early Hungarian and Pontic History*, edd. Lóránt Czigány – László Péter, Aldershot – Brookfield (USA) – Singapore – Sidney 1999, s. 449–560
- Makkay, János, *The Miracle Stag in Ancient Greek mythical stories, and their Indo-Iranian counterparts*, Budapest 2006
- Makoldy, Sándor, *A nőrablás és a rablóházzaság szimbolikus maradványai hazánkban*, Ethnographia 32, 1921, s. 40–59
- Malfatto, Irene, *John of Marignolli and the Historiographical Project of Charles IV*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 55, 2015, č. 1, s. 131–140
- Mályusz, Elemér, *Az V. István-kori gesta*, Budapest 1971
- Mályusz, Elemér, *Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon*, Budapest, 1973
- Mályusz, Elemér, *Thuróczy János kronikája*, in: Týž, Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok, ed. István Soós, Budapest 2003, s. 299–332

Mályusz, Elemér, *Thuróczy János kronikája*, Budapest 1944 (= Értekezések a történeti tudományok köréből XXVI.3)

Mályusz, Elemér, *Thuróczy János kronikája és a Corvina*, in: Týž, *Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok*, ed. István Soós, Budapest 2003, s. 333–353

Mályusz, Elemér, *Thuróczy János kronikája és a Corvina*, *Filológiai Közleny* 12, 1966, s. 282–302

Mályusz, Elemér, *A Thuróczy-krónika és forrásai*, Budapest 1967

Manikowska, Halina, *Świadomość regionalna na Śląsku w późnym średniowieczu*, in: *Państwo, naród, strany w świadomości wieków śriednich*, edd. Aleksander Gieysztor – Sławomir Gawlas, Warszawa 1990, s. 253–267

Marek, Jindřich, *Václav Koranda mladší. Utrakvistický administrátor a literát*, Praha 2017

Martens, Peter W., *On the Confusion of Tongues and Origen's Allegory of the Dispersion of Nations*, *The Studia Philonica Annual* 24, 2012, s. 107–127

Mátéffy, Attila, *Az Árpád-ház szerepe a csodaszarvas-történetek európai elterjedésében*, *Ethnographia* 124, 2013, č. 1, s. 1–40

Mirjana Matijević Sokol, *Archdeacon Thomas of Split (1200–1268) – A Source of Early Croatian History*, *Review of Croatian History* 3, 2007, č. 1, s. 251–270

Maťa, Petr, *Rožmberská rodová legenda o původu z římského rodu Orsini před Oldřichem II. z Rožmberka (1403–1462)*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 5, 2013, č. 2, s. 245–292

Maxwell, Alexander, *Contemporary Hungarian Rune-Writing. Ideological Linguistic Nationalism within a Homogenous Nation*, *Anthropos* 99, 2004, s. 161–175

Meinert, Joseph Georg, *Die Tribauer Handschrift*, *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* 10, 1819, s. 65–66, 90–92

Margaret Meserve, *From Samarkand to Scythia: Reinventions of Asia in Renaissance Geography and Political Thought*, in: Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. *Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464)*, edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003, s. 13–39

Maur, Eduard, *A země horami obložena a nad jinými výše položena... Vize pohraničních hor jako obranného valu Čech v české historiografii od Kosmy k Palackému*, in: *Ve znamení zemí Koruny české*, edd. Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec, Praha 2006, s. 623–636

Meserve, Margaret, *Medieval Sources for Renaissance Theories on the Origin of the Ottoman Turks*, in: *Europa und Die Türken in die Renaissance*, edd. Bodo Guthmüller – Wilhelm Kühlmann, Tübingen 2000, s. 409–436

Melville, Gert, *System und Diachronie, Untersuchungen zu theoretischen Grundlegung geschichtlicher Praxi im Mittelalter*, *Historisches Jahrbuch* 95, 1975, s. 33–67, 308–341

Mierau, Heike Johanna, *Die lateinischen Papst-Kaiser-Chroniken des Spätmittelalters*, in: *Handbuch Chroniken des Mittelalters*, edd. Gerhard Wolf – Norbert H. Ott, Berlin 2016, s. 105–127

Mikó, Gábor, *Mátyás király „krónikás könyve” egy 16. századi törvénygyűjtemény margóján. Megjegyzések a Thuróczy-kódex történetéhez*, in: *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, edd. Gábor Mikó – Bence Péterfi – András Vadas, Budapest 2012, s. 573–586

Molnár, Péter, *A magyar jobbágyok eredete Kézai Simon szerint: Az értelmezés lehetőségei és zsákutcai 1–2*, *Századok* 151, 2017, č. 3 a 4, s. 575–606, 713–742

Montecalvo, Rolando, *The new Landesgeschichte: Aeneas Silvius Piccolomini on Austria and Bohemia*, in: *Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464)*, edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003 s. 55–86

Moravcsik, Gyula, *Attilas Tod in Geschichte und Sage*, in: *Kőrösi Csoma-Archivum* 2 (1926–1932), ed. Németh Gyula, Budapest 1932, s. 83–116

Morey, James H., *Peter Comestor, Biblical Paraphrase, and the Medieval Popular Bible*, *Speculum* 68, 1993, s. 6–35

Mortensen, Lars Boje, *The Status of “Mythical” past in Nordic Latin Historiography (c. 1170–1220)*, in: *Medieval Narratives Between History and Fiction. From the Centre to the*

Periphery of Europe, c. 1100-1400, edd. Panagiotis Agapitos – Lars Boje Mortensen, Copenhagen 2012, s. 103–139

Mrozowicz, Wojciech, *Die Acta quedam notatu digna im Lichte einer neuentdeckten Handschrift. Plädoyer für eine Neuauflage*, in: *Historiographie, Briefe und Korrespondenzen, editorische Methoden*, edd. Matthias Thumser – Janusz Tandecki, Toruń 2005, s. 85–98

Mrozowicz, Wojciech, *Dziejopisarstwo średniowieczne we Wrocławiu*, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka 61, 2006, č. 1, s. 5–20.

Mrozowicz, Wojciech, *Regno Bohemie in perpetuum applicavit. Śląsk a Czechy w śląskiej historiografii średniowiecznej*, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka 66, 2011, č. 3, s. 27–36

Mrozowicz, Wojciech, *Zdarzenia godne pamięci. Uwagi źródłoznawcze w związku z odnalezieniem nowego przekazu*, in: *O rzeczach minionych : scripta rerum historicarum Annae Rutkowska-Płachcińska oblata*, edd. Marta Młynarska-Kaletynowa – Jerzy Kruppé, Warszawa 2006, s. 199–210

Nejedlý, Martin, *Pohled'te do zrcadla! Čtyři příběhy o autorech a čtenářích pramenů pozdního středověku*, Praha 2016

Németh, Gyula, *Mudzsuk – Bendeguz*, Magyar Nyelv 33, 1937, s. 216–221

New directions in historical writing after the linguistic turn, ed. Gabrielle Spiegel, New York 2005

Niederehe, Hans-Josef, *Die Sprachauffassung Alfons der Weisen: Studien zur Sprach- und Wissenschaftsgeschichte*, Berlin 2012

Nodl, Martin, *Kosmův mýtus o počátcích práv a zákonů kmene Čechů a jeho pozdější transformace*, in: *Limity a možnosti historického poznání*, ed. Martin Elbel, Olomouc-Pardubice 2008, s. 125–134

Nodl, Martin, *Nacionalismus a národní vědomí na počátku 14. století a Karlova snaha o bezkonfliktní obraz soužití zemských Čechů a Němců*, in: *Týž, Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, s. 65–105

- Nohejlová, Emanuela, *Příběhy kláštera opatovického*, Praha 1925
- Novotný, Robert, *Pohanská minulost české šlechty v představách 16. století*, in: Pohané a křesťané. Christianizace českých zemí ve středověku, edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2019, s. 217–236
- Nový historismus / New Historicism*, ed. Jonathan Bolton, Brno 2007
- Ong, Walter, *Technologizace slova. Mluvená a psaná řeč*, Praha 2006
- Oppitz, Ulrich-Dieter, *Deutsche Rechtsbücher des Mittelalters 2. Beschreibung der Handschriften*, Köln – Wien 1990
- Petr, Stanislav, *Nejstarší český překlad Historie české Eneáše Silvia Piccolominiho v rukopise Vatikánské knihovny sign. Reg. lat. 601*, Studie o rukopisech 48, 2018, s. 117–141
- Piirainen, Ilpo Tapani, *Osem kroník neskorého stredoveku a ranného novoveku zo Spiša. Príspevok k dejepisnej nemecky písanej literatúre na Slovensku*, Studia Historica Tyrnaviensia 3, 2003, s. 345–357
- Pinterová, Beáta, *Z dejín bádania o príchode Maďarov do Karpatskej kotliny v slovenskej a maďarskej historickej spisbe od polovice 19. storočia do konca 20. storočia*, Nitra 2015
- Pjecha, Martin, *The Changing Perception of the Hussites in the Thoughts and Works of Johannes Nider*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 181–218
- Plassmann, Alheydis, *Origo gentis. Identitäts – und Legitimitätsstiftung in früh – und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*, Berlin 2006
- Pohl, Walter, *History in Fragments: Montecassino's politics of memory*, Early Medieval Europe 10, 2001, č. 3, s. 343–374
- Porter, James I., *Philo's Confusion of Tongues: Some Methodological Observations*, Quaderni Urbinati di Cultura Classica 24, 1986, č. 3, s. 55–74
- Pražák, Jiří, *Z berlínských bohemik*, Studie o rukopisech 9, 1970, s. 101–123
- Pražák, Richard, *Štěpánské legendy. K literárnímu profilu nejstarších uherských legend z 2. poloviny 11. a počátku 12. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis D 28, 1981, s. 99–111

- Propp, Vladimir, *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany 1999
- Putna, Martin, *Obrazy z kulturních dějin střední Evropy*, Praha 2018
- Quéret-Podesta, Adrien, *The episode of the murder of Hungarian King Ladislas IV's officer in the Chronicle of Spišska Sobota and its significance*, *Studia z dziejów średniowiecza* 22, 2018, s. 243–251
- Rady, Martin, *Attila and the Hun Tradition in Hungarian Medieval Texts*, in: *Studie on Illuminated Chronicle*, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018, s. 127–138
- Rady, Martin, *Recollecting Attila: Some Medieval Hungarian Images and Their Antecedents*, *Central Europe* 1, 2003, s. 5–17
- Retelling the Bible. Literary, Historical, and Social Contexts*, edd. Lucie Doležalová – Tamás Visi, Frankfurt am Main – New York 2011
- Riedl, Frigyes, *Csaba és berni Detre a magyar mondában*, in: *Philologiai dolgozatok a magyar-német érintkezésekről*, ed. Róbert Gragger, Budapest 1912, s. 1–7
- Rothe, Hans, *Nochmals zum Privilegium Slavicum Alexanders des Grossen*, in: *Festschrift für Wilhelm Lettenbauer zum 75. Geburtstag*, edd. Antonín Měšťan – Eckhard Weiher, Freiburg 1982, s. 209–221
- Ruciński, Henryk, *Etnické vzťahy na Spiši v neskorom stredoveku*, in: *Historia Scepusii I*, edd. Martin Homza – Stanisław A. Sroka, Bratislava – Kraków 2009, s. 378–380
- Ruciński, Henryk, *Prowincja saska na Spiszu do 1412 roku (Na tle przemian społecznych i ustrojowych w komitacie spiskim i na obszarach przyległych)*, Białystok 1983
- Rukopisné fondy archivů v České republice*, ed. Marie Tošnerová, Praha 1998 (= Průvodce po rukopisných fondech 2)
- Řepa, Milan, *Poetika českého dějepisectví*, Brno 2006
- Sadílek, Josef, *Kosmovy staré pověsti ve světle dobových pramenů (antické a biblické motivy)*, Praha 2001
- Sándor, Klára, *A székeley írás reneszánsza*, Budapest 2017

- Scott, Howard W., *Historical Figuration: Poetics, Historiography, and New Genre Studies*, Literature Compass 3, 2006, č. 5, s. 1124–1149
- Seton, Walter, *Nicholas Glassberger and his Work. With the text of his Maior Cronica Boemorum Moderna (A. D. 1200–1310)*, Manchester 1923
- Scheil, Andrew, *Babylon under Western Eyes: A Study of Allusion and Myth*, Toronto 2016
- Scherwood-Smith, Maria, *Studies in the Reception of the Historia Scholastica of Peter Comestor*, Oxford 2000
- Schmale, Franz-Josef, *Funktion und Formem mittelalterlicher Geschichtsschreibung*, Darmstadt 1985
- Scholes, Robert – Kellogg, Robert, *Povaha vyprávění*, Brno 2002
- Skibiński, Edward, *Średniowieczny kronikarz wobec tradycji oralnej: walka Luczan z Czechami w "Kronice Czechów" Kosmasa*, Historia Slavorum Occidentis 2, 2012, s. 85–93
- Smith, Anthony, *Chosen People. Sacred Sources of National Identity*, Oxford 2003
- Somogyi, Szilvia, *A XIV. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásának nyelvezete (A budai minorita krónika latin nyelve)*, Fons 18, 2011, s. 209–268
- Sopko, Július, *Dejepisné dimenzie Dubnickej kroniky*, in: *Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická*, ed. Týž, Budmerice 2004, s. 9–23
- Sopko, Július, *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*, Martin 1986
- Sopko, Július, *Stredoveké latinské kodexy v slovenských knižniciach*, Martin 1981
- Soukupová, Věra, *La construction de la réalité historique chez Jean Froissart. L'historien et sa matière*, Paris 2020, v tisku
- Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské 2*, ed. Antonín Podlaha, Praha 1922
- Spiegel, Gabrielle, *The Past as Text. The Theory and Practice of Medieval Historiography*, Baltimore 1997
- Spiegel, Gabrielle, *Romancing the Past. The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth-Century France*, Berkeley – Los Angeles 1993

Srodecki, Paul, *Panegyrics and the Legitimation of Power: Matthias Corvinus and Humanist Court Historiography*, in: *Hungary and Hungarians in Central and east European Narrative Sources (10th – 17th Centuries)*, edd. Dániel Bagi – Gábor Barabás – Márta Font – Endre Sashalmi, Pécs 2019, s. 173–187

Starodávné bejlí. Obrysy populární a brakové literatury ve starověku a středověku, edd. Sylva Fischerová – Jiří Starý, Praha 2016

Steiner, George, *Po Babelu. Otázky jazyka a překladu*, Praha 2010

Stock, Brian, *Augustine's Inner Dialogue: The Philosophical Soliloquy in Late Antiquity*, Cambridge 2010

Storchová, Lucie, *Adaptace pověsti o dívčí válce v české humanistické literatuře*, *Česká literatura* 67, 2019, s. 849–875

Stráth, Bo, *Introduction. Myth, Memory and History in the Construction of Community*, in: *Myth and Memory in the Construction of Community. Historical Patterns in Europe and Beyond*, ed. Týž, Bruxelles – Bern – Berlin – Frankfurt/M. – New York – Wien 2000, s. 19–46

Studies on the Illuminated Chronicle, edd. János Bak – László Veszprémy, Budapest 2018

Svobodová, Milada, *Několik poznámek k obsahu a osudům znovunalezeného litoměřického rukopisu Pulkavovy kroniky*, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 16, 1999–2000, s. 93–112

Szabados, György, *A krónikáktól a gestáig. Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a 15–18. században*, *Irodalomtörténeti Közlemények* 102, 1998, č. 5–6, s. 615–641

Szabados, György, *A magyar történelem kezdeteiről. Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a XV–XVIII. században*, Budapest 2006

Szabados, György, *Attila and Mátyás – parallels and Contemplations. State-idea versus Deep Morality – Haunting and Lurking Fratricide*, in: *Matthias and his Legacy. Cultural and Political Encounters between East and West*, edd. Attila Bányai – Attila Györkös, Debrecen 2009, s. 55–62

- Szabados, György, *Magyar – A Name for Persons, Places, Communities*, Hungarian Historical Review 7, 2018, č. 1, s. 82–97
- Szabados, György, *On the origin-myth of Álmos the Great Prince of Hungary*, in: Shamanhood and Mythology Archaic Techniques of Ecstasy and Current Technique of Research, edd. Attila Mátéffy – György Szabados, Budapest 2017, s. 433–448
- Szabados, György, *Országot egy fehér lóért. A „Panoniai Énnék“ forássértékéről*, in: Dentumoger I. Tanulmányoka korai magyar történelemről, ed. Balázs Sudár, Budapest 2017, s. 313–340
- Szabados, György, *„Szkítia három tartománya“*, in: A IX. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai, edd. Brigitta Szanka – Zoltán Szolnoki – Péter Juhász, Szeged 2017, s. 285–301
- Szabó, András Péter, *Caspar Hain lőcsei krónikája – egy kompiláció forrásai*, in: Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról, ed. Gergely Tóth, Budapest 2014, s. 169–202
- Szalay, Zoltán, *Mrtvý básník musí zemřít*, přel. Jiří Zeman, A2 6/2019, s. 9
- Szörényi, László, *Attila as an instrument of diplomacy – Janus Pannonius as King Matthias's ambassador in Rome*, in: Týž, Created for Harmony. Studies and Essays on King Matthias, Budapest 2012, s. 81–99
- Szörényi, László, *Callimaco Esperiente e corte di re Mattia*, in: Arcades ambo. Relazioni letterarie italo-ungheresi e cultura neo-latina, Rubettino 1999, s. 61–77
- Szűcs, Jenő, *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, Századok 107, 1973, s. 569–643, 823–878
- Szűcs, Jenő, *Theoretical Elements in Master Simon of Kéza's Gesta Hungarorum (1282-1285)*, in: Simonis de Kéza Gesta Hungarorum / Simon of Kéza The Deeds of the Hungarians, edd. László Veszprémy – Frank Schaer, Budapest 1999, s. XXIX–CIV
- Šilhán, Jindřich, *Jindřich Heimburský*, Vlastivědný věstník moravský 20, 1968, s. 26–62
- Šimák, Josef V., *Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938
- Šimák, Josef V., *Studie ke Starým letopisům českým*, Věstník České akademie věd a umění 27, 1918, č. 9, s. 171–185

Šmahel, František, *Antiideál města v díle Petra Chelčického*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 71–94

Šmahel, František, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: Enea Silvio Historia Bohemia – Historie česká, edd. Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl, Praha 1998, s. xiii–lii

Šmahel, František, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001

Šmahel, František, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000

Šmahel, František, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, Praha 2010

Šorm, Martin, *Reading about men and for men. Daughters against fathers, violence and wisdom in one medieval manuscript*, in: Premodern history through the prism of gender, edd. Daniela Rywíková – Michaela Antonín Malaníková, v tisku

Šrámek, Josef, *Zamyšlení nad stránkami análů hradištsko-opatovických. Poznámka na okraj jedné středověké památky ve světle současného bádání*, Vlastivědný věstník moravský 63, 2011, č. 4, s. 305–314

Šulc, Jaroslav – Kypta, Jan, *Kritické poznámky k „Mýtům kmene Čechů“ Dušana Třeštíka*, Dějiny – teorie – kritika 1, 2004, č. 1, s. 283–299

Šusta, Josef, *Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*, Praha 1948 (= České dějiny 2/4)

Šváb, Miloslav, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966

Švábenský, Mojmír, *Tzv. moravská kronika*, Studie o rukopisech 12, 1973, s. 191–205

Švanda, Libor, *K recepci antiky v Kosmově kronice*, Graeco-Latina Brunensia 14, 2009, č. 1–2, s. 331–340

Takács, Péter, *A rózsa neve: Magyar Köztársaság*, Budapest 2015

Tarnai, Andor, *A Képes Krónika forrásaihoz*, in: Közepkori kútfőink kritikus kérdései, edd. János Horváth – György Székely, Budapest 1974

Tarnai, Andor, *„Magyar nyelvet írni kezdik“*. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon, Budapest 1984

The Invention of Tradition, edd. Eric Hobsbawm – Terence Ranger, Cambridge 1983

The Medieval Manuscript Book. Cultural Approaches, edd. Michael Johnston – Michael van Dussen, Cambridge 2015

The Uses of the Bible in Crusader Sources, edd. Elizabeth Lapina – Nicholas Morton, Leiden-Boston 2017

Tieftrunk, Karel, *O éthické a básnické stránce Dalimilovy kroniky*, Časopis Musea království Českého 53, 1879, s. 71–87

Tille, Václav, *K pověsti o Přemyslovi*, Český časopis historický 10, 1904, s. 322–323

Tóth, Sarolta, *Magyar és lengyel Imre-legendák*, Szeged 1962 (= Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 11)

Trencsényi-Waldapfel, Imre, „*Csillag esik, föld reng...*”, in: Magyar Századok. Irodalmi műveltségünk történetéhez, ed. Dezső Pais, Budapest 1948, s. 253–254

Třeštík, Dušan, *Kosmas. Studie s výběrem z Kosmovy Kroniky*, Praha 1972²

Třeštík, Dušan, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968

Třeštík, Dušan, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke „Starým pověstem Českým“*, Praha 2003

Tünde, Radek, *Johannes de Utino "Világkrónikájának" kéziratai (14–15. század) és a német nyelvű kéziratok provenienciája*, Magyar Könyvszemle 129, 2013, s. 1–22

Tüskés, Anna, *The Cult of St Ursula in Hungary: Legend, Altars and Reliquaries*, in: The Cult of St Ursula and the 11,000 Virgins, ed. Jane Cartwright, Cardiff 2016, s. 187–204

Urbánek, Rudolf, *Česká anonymní spis agitační („Krátké sebranie“)*, in: O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458, ed. Rudolf Urbánek, Praha 1958, s. 29–32

Urbánek, Rudolf, *K české pověsti královské*, Časopis Společnosti přátel starožitností 23, 1915, s. 1–28, 49–68, 81–98

Urbánek, Rudolf, *K české pověsti královské*, Časopis Společnosti přátel starožitností 24, 1916, s. 8–14, 49–65

Urbánek, Rudolf, *K české pověsti královské*, Časopis Společnosti přátel starožitností 25, 1917, s. 4–23, 61–80, 89–102

Urbánek, Rudolf, *K české pověsti královské*, Časopis Společnosti přátel starožitností 26, 1918, s. 10–47

Urbánek, Rudolf, *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmílských i václavských a její autor 1/1*, Praha 1947

Vajay, Szabolcs, *Géza nagyfejedelem és családja*, in: Székesfehérvár évszázadai 1, ed. Alán Kralovánszky, Székesfehérvár 1967, s. 63–100

Valtrová, Jana, *Středověká setkání s „jinými“: Modloslužebníci, židé, saraceni a heretici v misionářských zprávách o Asii*, Praha 2011

Varjas, Béla, *Das Schicksal einer Druckerei im östlichen teil Mitteleuropas (Andreas Hess in Buda)*, Gutenberg Jahrbuch 52, 1977, s. 42–48

Vásáry, István, *Medieval Theories Concerning Primordial Homeland of the Hungarians*, in: Popoli delle steppe. Unni, Avari, Ungari 1, Spoleto 1988, s. 213–242

Vejrychová, Věra, *Figures de reines dans les chroniques tchèques du XIVe siècle: idéal, pouvoir, transgressions*, Médiévales 67, 2014, s. 31–48

Vejrychová, Věra, *Heterodoxie, etnická odlišnost a zobrazení nepřítele ve francouzských a burgundských pramenech 15. století*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 85–114

Vejrychová, Věra, *La réécriture de l'histoire chez Jean Froissart. Le chroniqueur face à ses sources*, in: L'écriture de l'histoire au Moyen Âge : contraintes génériques, contraintes documentaires, edd. Étienne Anheim – Pierre Chastang – Francine Mora-Lebrun – Anne Rochebouet, Paris 2015, s. 103–114

Vejrychová, Věra, *Role královny a jejich reflexe ve Zbraslavské kronice*, Studia Mediaevalia Bohemica 7, 2015, č. 1, s. 55–79

Verkholantsev, Julia, *Etymological argumentation as a category of historiographic thought in historical writings of Bohemia, Poland and Hungary*, in: Medieval East Central Europe in

a Comparative Perspective. From Frontier Zones to Lands in Focus, edd. Gerhard Jaritz – Katalin Szende, London – New York 2016 s. 239–253

Veszprémy, László, *A kalandozások Regino krónikájában és a magya elbeszélő forrásokban*, *Hadtörténelmi Közlemények* 130, 2017, č. 3, s. 781–799

Veszprémy, László, *A Képes Krónika és Anonymus kéziratának utóéletéhez*, in: *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, edd. Gábor Mikó – Bence Péterfi – András Vadas, Budapest 2012, s. 587–596

Veszprémy, László, *Conversion in Chronicles: The Hungarian Case*, in: *Christianizing Peoples and Converting Individuals*, edd. Guyda Armstrong – Ian N. Wood, Turnhout 2000, s. 133–145

Veszprémy, László, *Der hl. Adalbert im wissenschaftlichen Gespräch ungarischer Historiker*, *Bohemia* 40, 1999, s. 87–102

Veszprémy, László, *Egy késő középkori világkrónika a Mátyás-kori historiográfiában*, *Századok* 144, 2010, č. 1, s. 465–484

Veszprémy, László, *Gesta Hungarorum. Počátky národního kronikářství ve středověku*, in: *Střed Evropy okolo roku 1000*, edd. Alfried Wiczorek – Hans-Martin Hinz, Praha 2002, s. 310–311

Veszprémy, László, *'More paganismo': Reflections of the Pagan and Christian Past in the Gesta Hungarorum of the Hungarian Anonymous Notary*, in: *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery. Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c. 1070–1200)*, ed. Ildar H. Garipzanov, Turnhout 2011, s. 183–201

Veszprémy, László, *Szent István felövezéséről*, *Hadtörténelmi Közlemények* 102, 1989, č. 1, s. 3–13

Veszprémy, László, *Történetírás és történetírók az Árpád-kori Magyarországon (XI–XIII. Század közepe)*, Budapest 2019

Vidmanová, Anežka, *Ještě jednou k privilegiu Alexandra Velikého*, in: *Pulchritudo et sapientia*, edd. Zuzana Silagiová – Hana Šedinová – Petr Kitzler, Praha 2008, s. 179–187

Vidmanová, Anežka, *Karel IV. jako spisovatel*, in: Karel IV., Státnické dílo, Praha 2000, s. 9–22

Vidmanová, Anežka, *Nad pařížskými zlomky latinského Dalimila*, Slovo a smysl 3, 2006, č. 5, s. 25–67

Visi, Tamás, *Introduction*, in: *Retelling the Bible. Literary, Historical, and Social Contexts*, edd. Lucie Doležalová – Tamás Visi, Frankfurt am Main – New York 2011, s. 13–43

Vlaardingerbroek, Hendrik Menko, *Mesopotamia in Greek and Biblical Perceptions: Idiosyncrasies and Distortions*, Amsterdam (dizertační práce Vrije Universiteit) 2014

Vollmann, Benedikt Konrad, *Aeneas Silvius Piccolomini as a Historiographer: Asia*, in: Pius II. 'El più expeditivo pontifice'. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464), edd. Zweder von Martel – Arjo Vanderjagt, Leiden – Boston 2003, s. 41–54

Vörös, Károly, *Budapest a millenium ragyogásában*, in: Budapest története 4, ed. László Gerevich et al., Budapest 1978, s. 515–524

White, Hayden, *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*, přel. Miroslav Kotásek, Brno 2011

Wihoda, Martin, *Anály hradištsko-opatovické nebo první moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin*, in: Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek, edd. Jiří Malíř – Radomír Vlček, Brno 2001, s. 25–32

Wihoda, Martin, *Kosmova kronika a počátky českého historické myšlení*, in: Kosmas, Kronika Čechů, přel. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, edd. Martin Wihoda – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 5–23

Wihoda, Martin, *První česká království*, Praha 2015

Wolverton, Lisa, *Cosmas of Prague. Narrative, Classicism, Politics*, Washington, D. C., 2015

Wostry, Wilhelm, *Ein deutschfeindliches Pamphlet aus Böhmen aus dem 14. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 53, 1915, s. 193–236

van den Wyngaert, Anastasius, *Johannes de Marignolli*, in: *Itinera et relationes Fratrum Minorum saeculi XIII et XIV*, ed. Týž, Firenze 1929, s. 515–516

Zachová, Irena, *Třebovský rukopis A 101 Mitrovského sbírky a jeho Romuleon*, Studie o rukopisech 26, 1987–1988, s. 83–97

Zachová, Irena– Petr, Stanislav, *Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna*, Praha – Brno 1999

Zilynská, Blanka, *Cesta za vzděláním opata Benedikta Johnsdorfa. Několik sond do problematiky univerzitních studií slezských kleriků*, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 52, 2012, suppl. 1, s. 183–192

Zilynská, Blanka, *Die Böhmische Chronik Benedikt Johnsdorfs über die Böhmische Krone und die Stellung Schlesiens im Rahmen der Kronländer*, in: Geschichte – Erinnerung – Selbidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmischen Krone im 14.–18. Jahrhundert, edd. Lenka Bobková – Jan Zdichynec, Praha 2011, s. 82–108

Zlámal, Bohumil, *Augustini Olomucensis Serie episcoporum Olomucensium a její poměr ke Granu*, in: Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby, ed. Týž, Olomouc 1977, s. 45–52

Žůrek, Václav, *Godfrey of Viterbo and his Readers et the Court of Emperor Charles IV*, in: Godfrey of Viterbo and his Readers: Imperial Tradition and Universal History in Late Medieval Europe, ed. Thomas Foerster, Farnham 2015, s. 87–102

Žůrek, Václav, *L'usage comparé des motifs historique dans la légitimation monarchique entre la royaumes de France et de Bohême à la fin du Moyen Âge*, Praha – Paříž (dizertační práce FF UK – EHESS) 2014

Žůrek, Václav, *Slavonic and Czech Identity in the Chronicle of Přebík Pulkava of Radenín*, in: Historiographies of Identity VI: Historiography in Central and Eastern Central Europe, 13th-16th c., edd. Pavlína Rychterová – Christina Luther – David Kalhous, Turnhout (v tisku)

Žůrek, Václav, *Recepce šachového traktátu Paulina z Benátek v pozdně středověkých Čechách*, Studia Mediaevalia Bohemica, v tisku.

6.3 Elektronické zdroje

von Contzen, Eva, *Why We Need a Medieval Narratology. A Manifesto*, Diegesis 3.2 <<https://www.diegesis.uni-wuppertal.de/index.php/diegesis/article/view/170>> (24. 3. 2020)

Gesta vngarorum. Els actes dels Hongaresos, ed. Carles Fernàndez-Komlósi, 2008, <http://mek.oszk.hu/05800/05885/05885.pdf> (10. 1. 2020)

Flavius Josephus, *Antiquities*, edd. R. Pollard – J. Timmermann – J. di Gregorio – Maxime Laprade, 2013–2019, <sites.google.com/site/latinjosephus> (27. 1. 2020)

Ignoti Auctoris Postilla in libros Geneseos, Corpus Thomisticum, <<http://www.corpusthomisticum.org/xgn06.html>> (10. 1. 2020)

Logeion <<http://logeion.uchicago.edu>> (5. 2. 2020)

Postilla Nicolai de Lyra super Genesim, Benátky 1603, <http://lollardsociety.org/glor/Glossa_vol1b_Genesim.pdf> (10. 1. 2020)

Szent István zsolozsmája, in: Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000–1500), <http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=273_277_SztIstvan_zsolozsma> (25. 2. 2020)

Vokabulář webový, <vokabular.ujc.cas.cz> (4. 2. 2020)